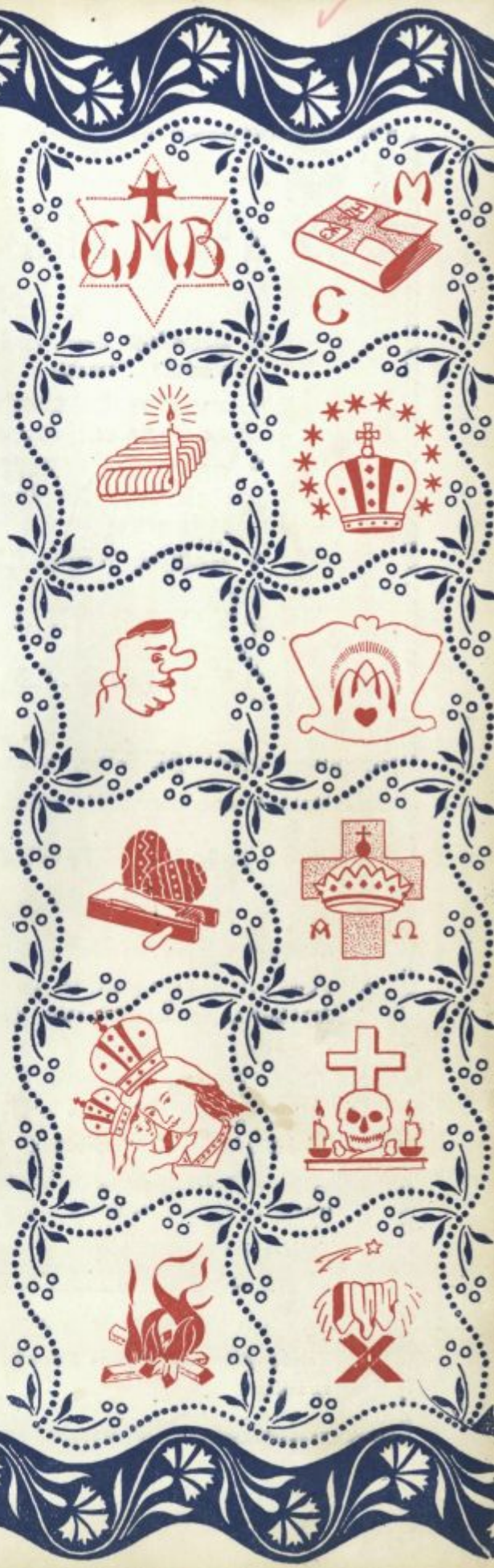

1131974

SVOBODNA SLOVENIJA

ZBORNIK
1954

SVOBODNA SLOVENIJA

je

- **glasilo svobodnih Slovencev po vsem svetu**
- **močna in trajna vez slovenskih novonaseljencev**
- **ogledalo življenja slovenskega delavca in izobraženca v izseljenstvu**
- **dokaz naše življenske sile**

BERITE TEDNIK

SVOBODNA SLOVENIJA

NAROČAJTE TEDNIK

SVOBODNA SLOVENIJA

V založbi "SVOBODNE SLOVENIJE"

SO IZSLE DOSLEJ NASLEDNJE KNJIGE:

1. Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1949 — 192 strani, 99 ilustracij.
2. Velika črna maša za pobite Slovence. — Pesnitev Jeremija Kalina — 220 strani, 21 celostranskih lesorezov akad. slikarice Bare Remec. (Zaključna beseda tudi v španščini in angleščini).
3. Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1950 — 256 strani, 188 ilustracij.
4. Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1951 — 288 strani, 90 ilustracij, 4 celostranske priloge umetniških reprodukcij.
5. Poljub — Pesniška zbirka dr. Tineta Debeljaka. Ilustracije akad. slikarice Bare Remec. — Bibliofilska izdaja — 250 izvodov.
6. Koledar in zbornik "Svobodne Slovenije" za l. 1952 — 256 strani, 166 ilustracij.
7. Naša beseda. Mladinska knjiga — 128 strani, 48 ilustracij Stanka Snoja.
8. Koledar in zbornik "Svobodne Slovenije" za l. 1953 — 256 strani, 85 ilustracij.
9. Koledar-Zbornik "Svobodne Slovenije" za l. 1954 — 288 strani s številnimi ilustracijami.

KOLENDAR ZBORNIK

SVOBODNE SLOVENIJE

1954

Uredili

UREDNIKI "SVOBODNE SLOVENIJE"

Izdala in založila

"SVOBODNA SLOVENIJA", BUENOS AIRES, VICTOR MARTINEZ 50

“Živ član naše narodne skupnosti more ostati le tisti, ki stalno sodeluje s slovenskim tiskom. Sodelovati s tiskom pa se pravi: pisati vanj, čitati ga, pomagati mu, podpirati ga. Naj podčrtam to zlasti za nove naseljence: v tej deželi in povsod: Slovenci smo v svobodnem svetu tako majhna skupina, da bodo ostali zvesti in zavedni v smislu slovenskih izročil samo tisti, ki stalno bero slovenski časopis in po svojih najboljših močeh sodelujejo s slovenskim tiskom.”

JAKA DEBEVEC

D 389/1965

Vidni uspehi prizadevanj predsednika generala J. D. Perona za bratstvo med ameriškimi narodi

Spodaj: Razgovor predsednika generala J. D. Perona z dr. Miltonom Eisenhowerjem, osebnim odposlancem predsednika ZDA. Zgoraj levo: Gral Perón in predsednik republike Čile Gral Ibañez na letališču v Bs. Airesu. Srednja slika na desni: Gral Perón ob prihodu v Asunción, Pozdrav s predsednikom Paragvaya dr. Chavesom. Zgornja slika na desni: Gral Perón napija predsedniku republike Nicaragua Generalu Somozi ob njegovem obisku v Bs. Airesu.

1954

JANUAR

1954

1	P	Novo leto — Obrezovanje Gospodovo
2	S	Makarij
3	N	Presv. ime Jezusovo — Ime Jezus. Lk. 2, 21
4	P	Angela
5	T	Telesfor
6	S	TRIJE MODRI — Razglašenje Gospodovo
7	Č	Valentin
8	P	Severijan
9	S	Julijan
10	N	1. po razgl. — Svefa Družina — 12 letni Jezus v templju.
11	P	Higin [Lk. 2, 42-52]
12	T	Ernest
13	S	Veronika
14	Č	Hilarij
15	P	Pavel, puščavnik
16	S	Marcel
17	N	2. po razgl. Anton , opat — Ženitnina v Kani Gal. Jan. 2, 1-11
18	P	Stol sv. Petra v Rimu
19	T	Marij in tovariši
20	S	Fobijan in Sebastijan
21	Č	Neža
22	P	Vincencij in Anastazij
23	S	Rajmund
24	N	3. po razgl. Timotej — Jezus ozdravi stotnikovega hlapca.
25	P	Spreobrnjenje sv. Pavla [Mt. 8, 1-13]
26	T	Polikarp
27	S	Jcnez Zlatoust
28	Č	Peter Nolask
29	P	Frančišek Saleški
30	S	Martina
31	N	4. po razgl. Janez Bosco — Jezus umiri vihar. Mt. 8, 23-27

1954

FEBRUAR

1954

1	P	Ignacij
2	T	Svečnica. Nezapovedan praznik
3	S	Blaž
4	Č	Andrej Korsini
5	P	Aqata
6	S	Tit

7	N	5. po razgl. — Romuald — Prilika o pšenici in ljulki.
8	P	Janez iz Mathe [Mt. 13, 24-30]
9	T	Ciril Aleksandrinski
10	S	Sholastika
11	Č	Lurška Mati božja
12	P	Evlalija
13	S	Katarina

14	N	1. Predpostna — Valentin. Delavci v vinogradu. Mt. 20, 1-16
15	P	Favstin in Jovita
16	T	Julijana
17	S	Donat
18	Č	Simeon
19	P	Leon
20	S	Konrad, Suzana

21	N	2. Predpostna — Eleonora — O sejalcu in semenu. Lk. 9, 4-15
22	P	Stol sv. Petra v Antiohiji
23	T	Peter Damian
24	S	Matija
25	Č	Srečko — Feliks
26	P	Matilda
27	S	Gabriel MB

28	N	3. Predpostna — Roman — Jezus ozdravi slepca. Lk. 18, 31-43
----	---	--

1954

M A R E C

1954

1	P	Albin	
2	T	Pust — Lucija	
3	S	Pepelnica	
4	Č	Krzimir	
5	P	Hadrian	
6	S	Perpetua in Felicita	
<hr/>			
7	N	1. Postna — pepelnična — Tomaž Akvinski — Jezus trikrat sku-	
8	P	Janez od Boga	[šan. Mt. 4, 1-11]
9	T	Frančiška Rimska	
10	S	40 mučencev Kv	
11	Č	Heraklij	
12	P	Gregor Veliki Kv	
13	S	Rozalija Kv	
<hr/>			
14	N	2. Postna. Kvatna — Matilda — Jezus se spremeni na gori.	
15	P	Klemen M. Hofbauer	[Mt. 17, 1-9]
16	T	Hilarij in Tacijan	
17	S	Patrik	
18	Č	Ciril Jeruzalemski	
19	P	Sv. Jožef	
20	S	Feliks Larg in Dionizij	
<hr/>			
21	N	3. Postna — Brezimna — Benedikt — Jezus izžene hudobnece	
22	P	Katarina Genov.	[duha. Lk. 1, 14-23]
23	T	Jožef Oriol	
24	S	Nadanael Gabriel	
25	Č	Mariino Oznanjenje — Nezapovedan praznik	
26	P	Emanuel	
27	S	Janez Damaščan	
<hr/>			
28	N	4. Postna. Sredpostna — Janez Kapistran — Jezus nasiti 5000	
29	P	Ciril	[mož. Jan. 6, 1-15]
30	T	Janez Klimak	
31	S	Modest Krški	

1954

APRIL

1954

1	Č	Hugo	
2	P	Frančišek Pavelski	
3	S	Sikst	
4	N	5. Postna — Tiha — Izidor	Judje hočejo Jezusa kamenjati.
5	P	Vincencij Fereri	[Jan. 8, 46-59]
6	T	Krescencija	
7	S	Herman	
8	Č	Albert	
9	P	Marija sedem žalosti	
10	S	Ezehiel	
11	N	6. Postna — Cvetna — Leon Veliki	Jezus jezdi v Jeruzalem.
12	P	Lozar	[Mt. 2, 1-13]
13	T	Veliki torek — Hermenegild	
14	S	Velika sreda — Justin	
15	Č	Veliki četrtek — Anastazija	
16	P	Veliki petek — Lambert	
17	S	Velika sobota — Rudolf	
18	N	Velika noč	Jezus vstane od mrtvih. Mt. 16, 1-7
19	P	Velikonočni ponedeljek. Nezapovedan praznik	
20	T	Viktor	
21	S	Anzelm	
22	Č	Sotes in Gaj	
23	P	Vojteh	
24	S	Jurij	
25	N	Bela nedelja — Marko	Jezus se prikaže. Jan. 20, 19-31
26	P	Klet in Marcellin	
27	T	Peter Kanizij	
28	S	Pavel od križa	
29	Č	Robert	
30	P	Katarina Sienska	

1954

MAJ

1954

1 | S Filip in Jakob

2 | N **2. Povelik. Anastazij** — Jezus dobri pastir. Jan. 10, 11-16

3 | P Najdenje sv. Križa

4 | T Monika

5 | S Pij II. Varstvo sv. Jožefa

6 | Č Janez pred Lat. vrati

7 | P Stanislav

8 | S Prikazen nadangela Mihaela

9 | N **3. Povelik. Gregor Nacianski** — Jezus napoveduje svoj odhod.

10 | P Antonij [Jan. 16, 16-22]

11 | T Sigismund

12 | S Paŕkracij

13 | Č Servacij

14 | P Bonifacij

15 | S Zofija

16 | N **4. Povelik. Janez Nepomuk** — Jezus obeta sv. Duha. Jan. 16, 5-14

17 | P Pashal

18 | T Erik Venancij

19 | S Peter Celestin

20 | Č Bernardin

21 | P Andrej Bobola

22 | S Soter in Kajetan

23 | N **5. Povelik. Janez Rosi** — Jezus o moči molitve. Jan. 16, 30-33

24 | P Marija Pomočnica kristjanov. Križev teden

25 | T Gregorij VII. Križev teden

26 | S Filip Nerij — Križev teden

27 | Č **VNEBOHOD**

28 | P Avguštin

29 | S Maksim

30 | N **6. Povelik. Ivana Orleanska** — O pričevanju sv. Duha.

31 | P Angela [Jan. 15, 26-16, 1-4]

1954

JUNIJ

1954

1	T	Fortunat	
2	S	Erazem	
3	Č	Klotilda	
4	P	Kvirin	
5	S	Bonifacij	
6	N	Binkošti — Jezus govori o sv. Duhu. Jan. 14, 23-30	
7	P	Binkoštni ponedeljek	
8	T	Medard	
9	S	Primož in Felicijan Kv.	
10	Č	Marjeta	
11	P	Barnaba, apostol Kv.	
12	S	Janez Fakundski Kv.	
13	N	1. Pobink. Presv. Trojica — Anton Padovanski — Jezusu je da-	
14	P	Bazilij Veliki	[na vsa oblast. Mt. 28, 18-20]
15	T	Vid	
16	S	Feliks in Fortunat	
17	Č	TELOVO	
18	P	Marko in Marcelijan	
19	S	Julijana	
20	N	2. Pobink. Silverij — Prilika o veliki večerji. Lk. 14, 16-24	
21	P	Alozij Gonzaga	
22	T	Ahacij	
23	S	Agripina	
24	Č	Rojstvo Janeza Krstnika	
25	P	Presveto Srce Jezusovo	
26	S	Janez in Pavel	
27	N	3. Pobink. Ema Krška — Prilika o izgubljeni ovci. Lk. 15, 1-10	
28	P	Irinej	
29	T	PETER IN PAVEL	
30	S	Spomin Pavla apostola	

1954

JULIJ

1954

1	!	☩	Dragocena kri N. G. J. Kr.
2	!	P	Obiskovanje D. M.
3	!	S	Leon II.
4	!	N	4. Pobink. Urh — Čudežni ribji lov. Lk. 5, 1-11
5	!	P	Ciril in Metod
6	!	T	Izaija, Marija Goretti
7	!	S	Vilibald
8	!	☩	Elizabeta
9	!	P	Tomaž Moore
10	!	S	Amalija
11	!	N	5. Pobink. Pij I. — O grehu v misli in besedi. Mt. 5, 20-24
12	!	P	Mohor in Fortunat
13	!	T	Anaklet
14	!	S	Bonaventura
15	!	☩	Vladimir
16	!	P	Karmelska Mati božja
17	!	S	Aleš
18	!	N	6. Pobink. Kamil — Jezus nasiti 4000 mož. Mt. 8, 1-9
19	!	P	Vincencij Pavelski
20	!	T	Marjeta
21	!	S	Daniel
22	!	☩	Marija Magdalena
23	!	P	Apolinarij
24	!	S	Kristina
25	!	N	7. Pobink. Jakob st. ap. — Lažnivi preroki. Mt. 7, 15-21
26	!	P	Ana
27	!	T	Fontaleon
28	!	S	Markarij, Viktor
29	!	☩	Marta
30	!	P	Aldon in Senon
31	!	S	Ignacij Loyola

1954

AUGUST

1954

1	N	8. Pobink. Vezi sv. Petra — Krivični hišnik. Lk. 16, 1-9
2	P	Alfonz M. Ligvorij
3	T	Najdenje sv. Štefana
4	S	Dominik
5	Č	Marija Snežna
6	P	Spremenjenje Gospodovo
7	S	Kajetan
8	N	9. Pobink. Ciriak — Jezus joče nad Jeruzalemom. Lk. 19, 41-47
9	P	Janez M. Vianey
10	T	Lavrencij
11	S	Tiburij
12	Č	Klara
13	P	Hipolit in Kacijan
14	S	Euzebij
15	N	10. Pobink. Marijino Vnebovzetje — Farizej in cestinar. [Lk. 18, 9-14]
16	P	Rok
17	T	Hiacint, Ljudmila
18	S	Helena
19	Č	Janez Eudes
20	P	Bernard
21	S	Ivana Šantalska
22	N	11. Pobink. Brezmadežno Srce Marijino — Jezus ozdravi gluho- [nemega. Mt. 7, 31-37]
23	P	Filip
24	T	Jernej, ap.
25	S	Ludovik
26	Č	Čeferin
27	P	Jozef Kalasancij
28	S	Avguštin
29	N	12. Pobink. Obglavljenje Janeza Krstnika — Usmiljeni Samari- [jan. Lk. 10, 23-27]
30	P	Roza Limanska
31	T	Rajmund

1954

SEPTEMBER

1954

1	S	Egidij	
2	Č	Štefan	
3	P	Doroteja	
4	S	Rozalija	
5	N	13. Pobink. Lavrencij — Jezus ozdravi 10 gobavih. Lk. 17, 11-19	
6	P	Caharija	
7	T	Alastazij	
8	S	Rojstvo Dev. Marije. Nezapovedan praznik	
9	Č	Peter Klaver	
10	P	Nikolaj Tolentinski	
11	S	Hiacint	
12	N	14. Pobink. Ime Marijino — O božji previdnosti. Mt. 6, 24-33	
13	P	Netburga	
14	T	Povišanje sv. Križa	
15	S	7 žalosti Dev. Marije. Kv.	
16	Č	Ciprijan	
17	P	Rome sv. Frančiška Asiškega. Kv.	
18	S	Ircna. Kv.	
19	N	15. Pobink. Janucij — Jezus obudi mladeniča. Lk. 7, 11-16	
20	P	Evstahij in tovariši	
21	T	Matej, ap.	
22	S	Tomaž Villanovski	
23	Č	Len, Tekla	
24	P	Marija Rešnica jetnikov	
25	S	Kamila	
26	N	16. Pobink. Justina — Jezus ozdravi vodeničnega. Lk. 14, 1-11	
27	P	Kozma in Damijan	
28	T	Venceslav	
29	S	Madangel Mihael	
30	Č	Hieronim	

1954

OKTOBER

1954

1	P	Remigij	
2	S	Angeli varuhi	
3	N	17. Pobink. Terezija D. J.	— O največji zapovedi. Mt. 12, 34-36
4	P	Francišek Asiški	
5	T	Placid	
6	S	Bruno	
7	Č	Marija Kraljica rožnega venca	
8	P	Brigita	
9	S	Dionizij	
10	N	18. Pobink. Francišek Borgia	— Jezus ozdravi mrtvoudnega.
11	P	Materinstvo Bl. D. M.	[Mt. 9, 1-9]
12	T	Maksimilijan	
13	S	Edvard	
14	Č	Kalist	
15	P	Terezija	
16	S	Gal	
17	N	19. Pobink. Marjeta Marija	— Kraljeva ženitnina. Mt. 22, 1-14
18	P	Luka, evangelist	
19	T	Peter Alcantara	
20	S	Janez Kancij	
21	Č	Uršula	
22	P	Kordula	
23	S	Roman	
24	N	20. Pobink. Misijonska. Nadangel Rafael	— Jezus ozdravi kra-
25	P	Krizant in Darija	[ljevega uradnika. Jan. 4, 46-53]
26	T	Evarist	
27	S	Trumencij	
28	Č	Simon in Juda, ap.	
29	P	Narcis	
30	S	Alfred	
31	N	21. Pobink. Kristus Kralj	— O božjem kraljestvu. Jan. 18, 33-37

1954

NOVEMBER

1954

1	P	Vsi sveti	
2	T	Verne duše	
3	S	Viktorin, Just	
4	Č	Karel Boromejski	
5	P	Zaharija in Elizabeta	
6	S	Lenart	
<hr/>			
7	N	22. Pobink. Engelbert — O davku cesarju. Mt. 22, 15-21	
8	P	Bogomir	
9	T	Božidar	
10	S	Andrej	
11	Č	Martin Tourski	
12	P	Martin I.	
13	S	Stanislav Kostka	
<hr/>			
14	N	23. Pobink. Jozafat — Jezus obudi hčer. Mt. 19, 18-26	
15	P	Leopold	
16	T	Jedert	
17	S	Gregor Čudodelec	
18	Č	Odon	
19	P	Elizabeta	
20	S	Feliks Valois	
<hr/>			
21	N	24. Pobink. Darovanje D. M. — O razdejanju Jeruzalema in o [vesoljni sodbi. Mt. 24, 15-25]	
22	P	Cecilija	
23	T	Klemen	
24	S	Janez od Križa	
25	Č	Katarina	
26	P	Silvester	
27	S	Virgilij	
<hr/>			
28	N	1. Adventna. Gregor III. — O poslednji sodbi. Lk. 21, 25-33	
29	P	Saturnin	
30	T	Andrej ap.	

1954

DECEMBER

1954

1	S	Edmund
2	Č	Bibijana
3	P	Frančišek Ksaverij
4	S	Barbara
5	N	2. Adventna. Saba — Janez pošlje učenca do Jezusa. Mt. 11, 2-20
6	P	Nikolaj
7	T	Ambrozij
8	S	Brezmadežno spočetje Marijino
9	Č	Peter
10	P	Melkijad
11	S	Pij I.
12	N	3. Adventna. Aleksander — Janez pričuje o Kristusu. Lk. 1, 19-28
13	P	Lucija
14	T	Dušan
15	S	Irinej. Kv.
16	Č	Evzebij
17	P	Lazar. Kv.
18	S	Pričakovanje Marijinega poroda. Kv.
19	N	4. Adventna. Urban — Janez predhodnik Kristusov. Lk. 3, 1-6
20	P	Makarij
21	T	Tomaž, apostol
22	S	Demetrij
23	Č	Vihtorija
24	P	Adam in Eva
25	S	Božič — Rojstvo Gospodovo
26	N	Sv. Štefan — O mučencih. Mt. 23, 34-39
27	P	Janez Evangelist
28	T	Nedolžni otroci
29	S	Tomaž Canterburyjski
30	Č	David
31	P	Silvester

CONSTANCIO C. VIGIL

"EL ERIAL"

CARTAS AL PUEBLO

TERCERA CARTA

EL PATRIOTISMO

Ama a su patria el hombre que es honrado y laborioso, que gobierna su hogar con rectitud y entrega noblemente al porvenir parte de sus energías.

El que rompe la tierra con su arado, el que levanta un muro ladrillo por ladrillo, quienes tienden un riel con dolor de su cintura, quienes dan su trabajo en los talleres y en los laboratorios, quienes se afanan para disminuir la ignorancia y los sufrimientos de la especie, los que buscan la verdad, los que forjan la belleza, todos ellos sirven y honran a la patria y la engrandecen cada minuto con su esfuerzo.

El hogar, la patria, la humanidad, la vida espiritual, forman círculos concéntricos con el individuo como centro y que no tienen por qué invadirse ni rozarse.

El verdadero patriotismo no empequeñece a nadie; no es dolor para nadie; es trabajo y es amor; alegría en el corazón y paz en la conciencia.

PLEGARIAS

PLEGARIAS AL AÑO NUEVO

Cuán ligeros pasan los años!

Este otro año, ¡qué pronto acabará!

Nuestra misma vida terminará muy en breve, antes que se agriete el techo de nuestra morada, antes que se seque el árbol que nos da fruto.

¡Si atrapáramos las horas! ¡Si moderáramos la marcha de los días!

¡Si fuéramos, si hiciéramos aquello que anhelamos!

Terminemos el año bruñendo la voluntad para la nueva batalla.

Esta alegría con que se despide al año que se va y se recibe al que llega muestra la decepción de lo vivido y la esperanza, siempre renovada, en un porvenir mejor.

Corazones templados y espíritus ávidos de luz, no desmayéis. Sucede el alba a la noche, la calma a la tempestad y la reconciliación a la feroz matanza.

¡Que bondad divina descienda en mayor porción sobre la especie!
¡Qué sean más buenos los buenos, para que el amor rebose de sus corazones y se infiltre hasta en las fieras que hablan, y las amanse y redima!
¡Que redoblen su afán los plantadores de la buena simiente, para que no

quede un palmo donde puedan crecer las malas hierbas, cuyo solo contacto con el aire envenena las almas!

Plantan algunos un árbol y lo consagran al culto de un recuerdo, o al hijo recién nacido. ¿Por qué no plantar este año como un árbol en nuestro corazón, consagrándolo al amor? ¡Que se nutra de nuestra sangre, que forme de nuestra carne su ramaje, que florezca en piedad, que fructifique en comprensión de todas las ansiedades!

Marca ya la media noche el reloj de diamantes estelares. Ven, búscame en la soledad, bajo el inmenso cielo y ante la enorme angustia de esta vida. Ven y brinda conmigo por que los dormidos del corazón o del alma, de pena o alegría, de soberbia o de odio, despierten en la próxima aurora para siempre, y abran los ojos a la blanca luz, y abran el pecho al puro aire que soplan del naciente. ¡Pidamos juntos al cielo que su misericordia se derrame sobre este infinito de ansiedades que es nuestra especie, atormentadas entrañas en que se gesta la humanidad futura!

PLEGARIAS POR LA PAZ

IV.

Yo iba en busca de los hombres para mejorar en ellos a la humanidad, y a más de la mitad de la jornada comprendí que mi afán era ilusorio, y detuve, y me volví hacia los niños. ¡Ojalá todos lo comprendan como yo!

¡Ojalá que améis más a los chiquitcos, a los del propio hogar y a los que halláis en la calle, a los que ríen y a los que lloran, a los que veis y a los que no podéis ver!

¡Ojalá verifiquéis cuán poco roban los ladrones de dinero comparados con los que roban la alegría y la dulzura de quienes serán dueños del mundo!

¡Ojalá distingáis entre las culpas aquella tan horrenda de matar en un niño a un hombre a quien no se conoce y que la vida reclama!

¡Pidamos a Dios a Dios clemente y misericordioso que el espíritu humano se redima por el amor al niño; que las mentes que vagan en las tinieblas busquen la luz en la mirada del niño; que las conciencias torturadas hallen la paz en el amor al niño!

“El Erial”, knjiga obsegajoča 230 strani, ki jo je napisal **Constancio C. Vigil**, je od svoje prve izdaje, l. 1915 v Buenos Airesu, doživela l. 1950 svojo 24. izdajo. V vseh teh izdajah je bila natisnjena v 220.000 izvodih.

Iz kasteljanščine je bila prevedena v naslednje jezike: italijanščino, nemščino, angleščino, portugalščino in francoščino.

C. C. Vigil je pisatelj tudi naslednjih del: *Las Enseñanzas de Jesús*, *Reflexiones Cristianas*, *Las verdades ocultas*, *La educación del hijo*, *Amar es vivir*, *Vidas que pasan*, *El hombre y los animales*, *El maíz*, *fabuloso tesoro*. Vse so bile večkrat ponovno izdane. So v glavnem literatura za odrasle.

Za mladino je C. C. Vigil napisal 22 povesti, vsaka je izšla v posebni knjigi; poleg teh pa še dela: *¡Upa!*, *La escuela de la señorita Susana*, *Compañero*, *Mangocho*, *Marta y Jorge*, *Alma nueva*, *Carta a gente menuda*, *Vida espiritual* in *Colección mariposa*.

V novo leto veselih naporov

Življenje je še vse prenasičeno posledic tragedije, ki je nastala v glavnem v in neposredno po drugi svetovni vojni.

V svetevnih in mednarodnih dogajanjih je najbolj značilen veliki spor med komunističnim imperijem in narodi, ki bi radi zaustavili val komunističnega prodiranja in preprečili komunistične revolucije v svojih deželah in državah ter ohranili svoje, demokratične, humanistične, iz korenin krščanstva zrasle svobodne ustanove in oblike družabne ureditve.

Nad vsemi razpravljani in odločaji državnikov visi, kot Damoklejev meč, strah pred atomskimi bombami in drugim novim orožjem, ki bo povzročilo opustošenje, kjerkoli bo prišlo v rabo in učinkovalo. Vsa prizadevanja, da bi neko splošno pravilo, da bi neko skupno mednarodno nadzorstvo preprečilo uporabo najhujših novih iznajdb za uničevanje, so ostala brezuspešna.

Kljub kričeče očitnim dokazom, da je komunistični družabni red in politični sistem kot slana in strup za vse, kar smatra človek za cvet in sad srečnega duhovnega in tvarnega življenja in napredka, ima komunizem še vedno gotovo privlačnost na množice po vseh delih sveta.

Evropa, ranjena in izčrpana po dveh svetovnih vojnah ter prerezana z "železno zaveso", se ne more gospodarsko in socialno okrepiti in politično urediti. Tudi njen svobodni, zapadni del ne. Komunistične stranke so zlasti v Franciji in Italiji ohranile, če ne povečale, svojo moč in izvajajo odločilen vpliv na političen razvoj na kontinentu. To jim je tem lažje, ker se mnoge in vplivne skupine nekomunističnih ljudi niso mogle osvoboditi zmot in slabosti, ki že vse to stoletje izpodjedajo nekdanj gospodujoč vpliv evropske kulture. Še vedno se koti sovraštvo in nasprotovanje med narodi, pohlepnost po nadvladi nad drugimi narodi, rastejo skupinske in stanovske sebičnosti, ki streme po izkoriščanju, vzdržuje in celo širi se zavračanje vere v Boga in zametavanje Njegovih naravnih zakonov, ki so edina trdna in trajna osnova družbenega reda v miru, osebni svobodi in vzajemni skrbi za napredek.

Naša ljubljena domovina je del titovine, ki je ječa 16 milijonov ljudi. V tej ječi ni ne verske, ne kulturne, ne stanovske in ne politične svobode. Nadaljuje se groteska, strahotna, nerazumljiva igra, da demokratične sile in največje države, ki pravijo, da vodijo borbo za osvobojenje vseh narodov in vseh ljudi, podpirajo tiranski režim, ga vzdržujejo in oborožujejo, čeprav ni človeka na svetu, ki bi bil prepričan, da bo kdaj jugoslovanska komunistična sila služila ciljem in smotrom miru in svobode med narodi.

Dva največja dogodka zadnjega časa sta bila: smrt Stalina, največjega vladarja in najbrezvestnejšega zločinca med vladarji, kar jih pozna zgodovina.

vina, in nastop generala Eisenhowerja v predsedstvu Ameriških Združenih Držav, ki je zavrnil politiko zaustavljanja komunizma in proglasil politiko osvobojenja.

Po smrti Stalina je zadonelo iz Moskve: "Naše ime je legija, nas je velika množica."

Po klicu generala Eisenhowerja so se dvignili državniki z angleškim premierjem na čelu: "Svarimo pred izzivanjem Sovjetske Zveze, opozarjamo na nevarnost odločnih nastopov, ohranimo mirno kri in skušajmo se pogovoriti s komunizmom."

Končali so vojno na Koreji pod pogoji, ki gotovo niso dvignili zaupanja azijskih narodov in ne podkrepili odpornosti in volje za borbo s komunizmom.

Razni krščanski in nekrščanski misleci so prilično soglasno napovedovali in ocenjevali naš čas. Spengler je rekel, da smo v zimski dobi civilizacije in da je propadanje zapada neizogibno. Nietzsche je napovedal, da bo dvajseto stoletje, stoletje vojska in Dostojevski je dvajseto stoletje označil kot stoletje totalitarnih vlad. Škof Sheen je letos zapisal, da imamo opraviti z dvcjnim barbarizmom: aktivni barbarizem deluje in učinkuje na zunaj in se imenuje komunizem, pasivni barbarizem deluje v notranjosti in kot propast javne in zasebne moralnosti.

Senca obeh leži preko takozvanega svobodnega dela sveta. Zato je slab, negotov, neučinkovit. Prehaja iz krize v krizo, namesto da bi napredoval.

Tako je, kot da bi demonska vročina komunizma iz močvirja zmot, v katerem se valja sedanja civilizacija, povzročila gosto meglo, ki pokriva obzorje, da se ne vidi sonce življenja in ne pota, ki vodijo k njemu.

Luč upanja v sedanjih dneh gori tam doma in drugod "za železno zaveso". Na milijone luči je tam.

Tam so junaki, ki vse tvegajo in vse preneso, tam borci in mučerniki, tam možje in žene, ki imajo zaupanje, kakršno "goré prestavlja".

Tam so čuvarji, ki noč in dan spoštujejo in izpolnjujejo Gospodov poziv: "Čujte in molite!" ker vedo da sedanje suženjstvo ne poveže samo telesa, ampak mori in duši tudi duše.

Tam so resnično dobri ljudje, vsi prekaljeni v strašnem ognju nečuvjenih preizkušenj, ki res skrbijo in delajo za boljšo bodočnost iz prepričanja, da bo ta prišla le, če se bo človeštvo iz temelja prepородilo in da je najboljši način, če vsak začne pri sebi.

Tam so šli skozi gosto sito in rešeto. Kar je bilo smetja, je odpadlo, kleno je ostalo in postalo odporno za rjo in okuženje. Tam rastejo božji revolucionarji, ki vedo, da v velikem času mlačneži in povprečneži brez haska životarijo in da bodo vrata v svobodo in mir predrli le taki, ki so vso zvestobo osredotočili k Bogu in Njegovi Pravici. Vztrajajo in prodirajo, ker so prepričani, da le v Bogu in pod Bogom smo osebnosti, nosilci neodtujljivih in neodvzemljivih pravic in dostojanstva, pred vsem pa posestniki pravice, da se otresemo nasilja.

Tam rastejo socialni reformatorji, ki so in še na svojih kožah skušajo, kako nič ne pomeni za izboljšanje življenja samo dejstvo, da se premakne lastnina in posest blagovnih dobrin iz rok nekaterih zasebnikov in preide v roke nekaterih državnih birokratov. Oni vedo, koliko zlo nastane, če je vsa lastnina in posest v rokah policajev, ki so lastniki, zakonodajalci, državni upraveitaji in sodniki v enem, a nad vsem pa brezvestni izkoriščevalci silne, osredotočene moči in oblasti za sebični namen pokvarjene in samopašne klike. Med kladivom in nakovalom največjega socialnega nereda se upirajo in prodirajo. Razdrli bodo okove in se pretolkli v red, v katerem bodi prav odmerjen osebni blagor in skupno dobro družbe, pravica in dolžnost, nad vsem pa složno sodelovanje vseh stanov, vseh ljudi, ki v potu svojega obraza proizvajajo dobrine.

Tam so prečiščeni demokratje. Množice njih. Tem je kristalno jasno, da so ljudje v demokraciji, ki ji je cilj vlada iz ljudstva z ljudstvom za ljudstvo, svobodni in določeno neodvisni, dokler sami živijo in v skupnosti delajo po najvišji zapovedi krščanske ljubezni, v vedni zavesti zavisnosti od Stvarnika. Oni vedo, da čim pade ta osnova, nastane stanje, ki izziva tiranijo, uničenje svoboščin. Izkusili so posledice političnega sovraštva v potokih krvi in rekah solza. Z vseh žitjem in bitjem streme za možnostjo svobodnega političnega dela, ki naj bo delo ljubezni in skrbi za resničen narodov blagor.

Tam imamo neprecenljive zglede požrtvovalnosti v pomoči bližnjemu. Iznajdljivi umetniki so postali v tem, kako je treba čuvati bližnjega pred nesrečo in kako mu pomagati v stiski. To so ljudje, ki drže kot skala pred skupno nevarnostjo. To bo skala svobodne skupnosti v ljudskem političnem in državnem življenju.

Po vseh državah, ki so ječe komunističnih tiranov, vstajajo legije za rešenje in osvobojenje. Za našo Slovenijo to posebej velja. Množice ljudstva so strnjene. Divji napadi naščuvanih tolp nikogar več resnično ne ustrahujejo. Hujši pritisk le utrjuje duha odpornosti. Dolgotrajno trpljenje prečiščuje pojme in spoznanja, obrača misli na globoko, v korenine zla in zdravil. Mnogi dvomljivci iz partizanskih časov so spregledali in se odločno postavili v vrste "reakcionarjev", ki so v resnici revolucionarji nove dobe. Kar je bilo duhovne krize, je v glavnem premagana.

Zaupajmo v naš narod, občudujmo ga.

Kar nas je v svobodnem svetu, se izživljajmo v tem, da služimo sveti stvari svobodne Slovenije. Ni častnejše naloge, ne vzvišenejše vloge za nikogar med nami. Stati ob strani je sramotno.

Dolgotrajno begunstvo, neizpolnjena pričakovanja, težke preizkušnje, nič naj nas ne moti. Le utrjuje, jekleni naj nas. Smo kakor popotniki, ki jih nič ne ovira daljava do cilja, le vžiga nas, da se bolj potrudimo in podvizamo.

Tako bodi tudi v letu 1954, v katerem želim, da bi Bog blagoslovil vsa plemenita zasebna in skupnostno narodna prizadevanja Slovencev in jih venčal z uspehi.

ŠKOF
GREGORIJ
ROŽMAN

Nevarnosti prihodnjih let

Žilava borba med komunističnim in nekomunističnim svetom se še vedno nadaljuje na vseh poljih: na političnem, vojaškem, ekonomskem, ideološkem in verskem. Še vedno skuša komunizem, ne brez uspehov, prodirati v nekomunistične države in narode, v vse panoge državne uprave, v šolstvo, v organizacije vseh vrst, celo v verske skupine in družbe, da bi miselnost čim večjega števila ljudi prepojil s svojimi za enkrat še zakrinkanimi idejami in tako oslabil odpor, ki se v zdravem in globlje mislečem delu naroda zoper komunizem pojavlja.

Zadnje čase se je vrgel zlasti na islamski svet, ki šteje okroglo 300 milijonov pripadnikov. Ameriški mahomedanec Ahmad Kamal je letos romal v Meko, glavno svetišče islama, da tam dožene, kako in koliko tam deluje komunistična agitacija. Zadnji mesec mohamedanskega luninega leta prihaja tja do pol milijona romarjev, večina iz Azije in Afrike, to je kaj ugodna prilika za prikrito komunistično propagando.

Dognal je, da so letos prišli tja komunistični agenti muslimanske vere (v resnici brezbožniki) iz Kitajske in Sovjetije. Od ušes do ušes je šlo njihovo geslo: "Primerno prikrojen komunizem je predpriprava, da se islam

Slika predstavlja edino kapelico sv. Cirila in Metoda na šajdi v fari Sele pod Košuto.
Za kapelico se začne dvigati Obir.

dvigne do svoje prave veljave in moči v svetu". In to geslo v mnogih srcih užiga. Islamski svet drži zdaj še ravnotežje med Vzhodom in Zahodom, je kakor ogromen meč, ki bo sekal v korist tistega, ki bo prvi zagrabil njegov ročaj, take sklepa Ahmad Kamal svoje poročilo.

Seveda je za pridobitev toliko milijonov za komunizem treba daljše dobe. Da Sovjetija s tem računa, je odkril dr. Marek Stanislaw Korowicz, profesor prava na krakovski univerzi, ki je kot član poljske delegacije pri Združenih narodih porabil priliko, da je prešel v svobodo Združenih držav. V enem svojih radio-govorov je povedal: "Kremelj čuti, da v sedanjih razmerah vojska ni najboljši način, da bi komunizem dosegel svoje cilje. Tajni njegov načrt predvideva desetletje 1970-1980 za dobo, ko bo komunizem osvojil ves svet." Torej moramo pričakovati, da bo komunizem v letih, ki prihajajo, svoje prodirajoče delovanje še pomnožil in razširil, da se priplazi tudi v tiste kroge in združenja, v katere mu doslej še ni uspelo priti.

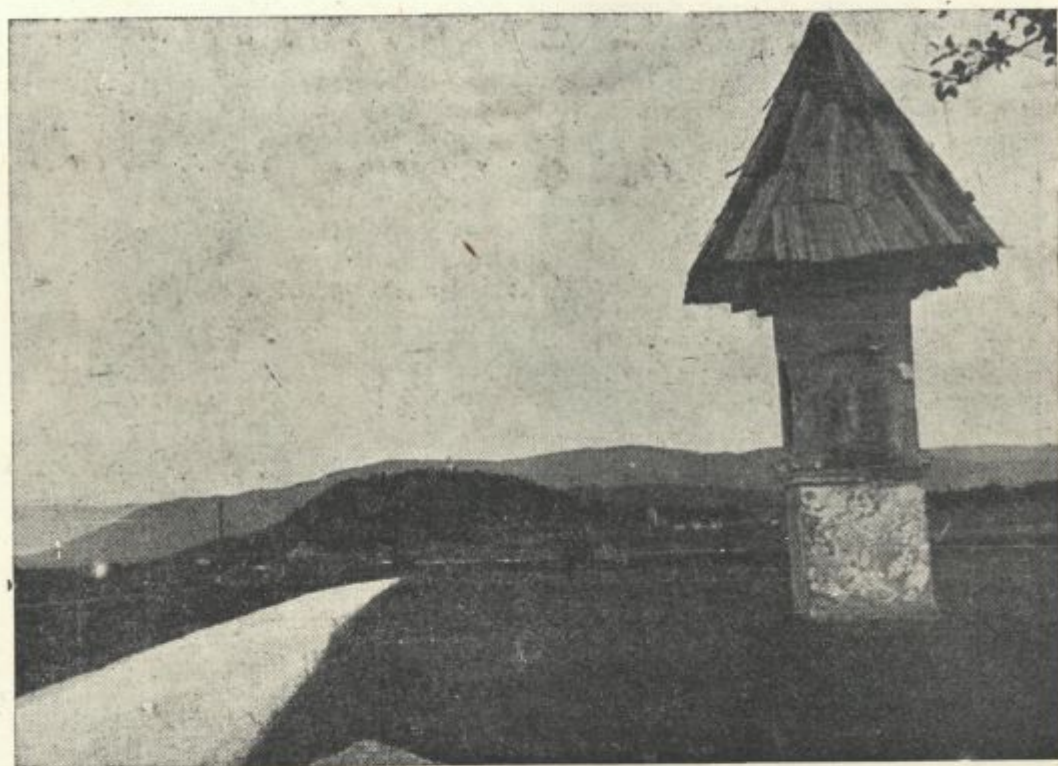
Papež Pij XII., ki je brez dvoma najbolj razgledan mož sedanjosti, imenuje sedanjo dobo "**čas zmede**", ki je pa silno odločilen za rešitev posameznikov, za red v državah in za mir med narodi. Zmeda pojmov, idej in načrtov je tolikšna, da je povprečen človek ne more več pregledati in pravilno presojati. Če hočemo svet rešiti, da se katastrofalni načrti svetovnega komunizma ne uresničijo, je treba odločne in vztrajne borbe zoper oni svet, "ki je nečloveško brutalen in surov, ker je protikrščanski".

Nevarnost je večja, kakor se povprečno misli. Že perfidni, zahrbtni in skrbno organizirani napadi brezbožnega komunizma so samo ob sebi nevarni. Ta nevarnost pa se še poveča, če smo mi, nekomunisti in kristjani, šibki in leni. Sveti Oče pravi: "**Največja nevarnost sedanjosti je utrujenost dobrih.**" Če se dobri čutijo utrujene, popuščajo v borbi in dajejo s tem nasprotniku ugodno priliko za lažjo zmago. Komunisti to dobro vedo, zato je njihova taktika nasprotnika utruditi. Povsod opažamo to taktiko: v politiki, ko n. pr. zavlačujejo sklenitev pogodbe z Avstrijo in Nemčijo; v vojni, ko so na Koreji zavlačevali razgovore za premirje v nedogled; v sodstvu, ko obtožence utrujajo do skrajne izčrpanosti, da zgube vsako odpornost. Skrajna utrujenost je prav tako elementarna sila, kakor skrajna lakota: človek ni več sposoben misliti na kaj drugega kakor na počitek: vleči se in zaspati! V takem stanju podpiše in potrdi vse, kar mu predložijo. To taktiko utrujanja moremo zlomiti s tem, da zavestno in hoté premagujemo utrujenost in naveličanost takoj s početka, kajpak z božjo pomočjo, katero si moramo prositi, da vzdržimo do konca.

Tudi mnogi državniki so istega mnenja, vidijo nevarnosti in proučujejo vzroke in sredstva za dosledno in zmagovito borbo. Senator Karl Mundt v Združenih državah je pokazal na isto nevarnost kakor papež. V notranjosti države same so nevarnosti, pravi, ki morejo porušiti in uničiti našo državo, največja med njimi je: **apatija, brezbriznost** državljanov. To je naveličanost zanima se za državno politiko, upravo in vodstvo; odklanjati odgovornost za to in prepuščati to drugim. Komu? Če bi končno pretežna večina državljanov bila enako apatična?

Nevarnosti časa nas morajo vzdramiti, preden bo prepozno. Sveti oče je nedavno zopet pozival, kakor že neštetokrat, "vse ljudi dobre volje" na borbo, na trdo in veliko delo, ki ga moramo kristjani opraviti v tej naši dobi, da bo Bog z nami kot svojim človeškim orodjem hudiča brezboštva pahnil tja, kamor spada. Sviri nas pred **duhovno slabokrvnostjo**, ki nas za tako delo cnesposobi. Slabokrven človek ne zmore naporov, ki jih vojska zahteva; takega ne potrdijo za vojaka, a če je že v armadi, ga odpustijo. Duhovno slabokrven kristjan za božje borbe ni sposoben. Tak duhovno ne živi krepko in zdravo, kvečjemu le životari. Takih pa Kristus ne more rabiti, v napotje in oviro so mu, posebno še v takih odločilnih časih, v kakršnih danes živimo. Slabokrvni pa so — posamezniki in družine — ker ne molijo več, pravi papež.

Tako bo naša naloga v letu 1954, da si ohranimo močno in živo vero, sebi in družinam, da si notranje življenje milosti utrjujemo tako, da kakor skrbimo za telesno življenje z vsakdanjo hrano, tako tudi za trdno in živahno nadnaravno življenje v svojih dušah uživamo nadnaravno hrano dovolj pogosto in v zadostni množini. Ta hrana je molitev in evharistija. Molitev je vez z Bogom, evharistija je kruh iz nebes, Jezus sam nam je hrana in moč.

Na polju križ stoji. Na Koroškem pravijo vsakemu znamenju križ. Zadaž šmihel, rojstna fara škofa dr. Rožmana. Na hribčku cerkev sv. Katarine, ki jo je posvetil škof. Slomšek. Po tej cesti, ki pelje mimo križa, so vozili domobrnce iz Vetrinja na pliberški kolodvor, odkoder so šli v smrt.

JEREMIJA KALIN

Pismo u Vetrinj

Že vstopili so v kamijone,
ko nekdo pokliče: "Tone,
pismo zdoma!" — Čez Ljubelj
je pribežal kum Mihel,
dá mu ga... Kamijon zdrevi...
Tone bere:

"Dragi mi!
vesela sem, da šel si v svet:
so v Lešah jih ubili pet;
pri nas so preiskali vse,
grozili nam — res, težko je —
a hvala Bôgu! ni Te tu —
zahvali se še Ti Bogú!
S poljubom Te čakala bom,
z otrokom, da se vrneš v dom...

vsa zvesta... žena..."

In dodatek:

"Še jaz besed par, dragi atek!

Da na Koroškem si, je vsa
vesela rekla mamica.

Tako zdaj veva, da si živ:
Ko bo ta strašni čas minil,

se vrnil boš in boš oral,
in jaz Ti bom voliče gnal,

skup bova ukala čez klance,
da bo odmevalo v Gorjance,

nič več ne bo me strah gozdov,
saj s Tabo hodil bom domov...

Tvoj sinček Tonček..."

Voz drevi...

Solzné so Tonetu oči —

ne vidi nič in ne vé nič,
zakaj je Jož zaklel: "Hudič!"

zakaj stoji kamijon... V vagon
so strpani že Jož... in on...

vsa vas... vsa srenja... ves okraj...
domov se vračajo... nazaj

v Gorjance... v Dol... v Kočevski Rog...
Tam legli so... Gozd vseokrog...

Od tam zdaj Tone zre domov,
ko Tonček goni par volov.

Se sinu zdi, da nekdo uka —
kot jok je klic... še, v gozd ne upa...

še čaka z mamico doma,
da prišel oče bo iz sveta...

Škof dr. Rožman - sedemdesetletnik

V VSEH SREDIŠČIH SLOVENSКИH IZSELJENCEV PO SIRMEM SVETU
SO SE ZBIRALI SLOVENCИ, DA POČASTIJO ŠKOFA DR.
ROŽMANA OB NJEGOVEM 70 LETNEM JUBILEJU

Nobenega vseslovenskega pripravljalnega odbora za proslavo Rožmanove sedemdesetletnice ni bilo. Povsod, kjer so razstreseni udje našega narodnega telesa, prav vsi toliko mislijo na prevzvišenega vladiko Gregorija, da jubileja ni bilo mogoče nikjer prezreti.

Povsod, kjer prebivajo slovenski duhovniki, so se darovale sv. maše za dolgo življenje, zemsko in večno srečo dragega nadpastirja in od povsod, kjer prebivajo Slovenci, so šle v isti namen prošnje k vsemogočnemu Bogu.

Povsod, kjer se pišejo in tiskajo slovenski protikomunistični časopisi, so izšli slavnostni članki. Brali smo jih v avstralskih "Mislih" in

angleških "Pismih", v "Našem tedniku — Kroniki", kjer je potem v seriji podlistkov župnik Vavti objavljal še svoje spomine na dr. Rožmana, in v goriškem "Katoliškem glasu", brali smo jih v reviji "Ave Maria" in v "Ameriški Domovini"; tu v Argentini smo jih brali v "Oznanilu", "Božjih stezicah", "Katoliških misijonskih", kjer je članek napisal g. Lenček, v "Duhovnem življenju", kjer so jih pisali zdaj že rajni prelat Odar, gg. Košmerlj, Mali in dr. Ahčin, pa v naši "Svobodni Sloveniji", kjer sta jih pisala dr. Miha Krek in dr. Ahčin. Pa so še listi po svetu, ki jih nismo prejeli in imajo gotovo kaj o škofu Rožmanu napisanega.

Škof dr. Gregorij Rožman na proslavi, ki so mu jo priredili za njegovo 70 letnico v Clevelandu v ZDA.

Poslušali smo vatikanski radio, ki je vso slovensko oddajo posvetil ljubljanskemu ordinariju.

V Rimu so se zbrali Slovenci k sv. maši, ki jo je daroval za namene ljubljanskega škofa prevz. nadškof dr. Alojzij Fogar, potem pa še k proslavi. V Londonu so posvetili vladiki svoj marčni mesečni sestanek. Holandski Slovenci so najeli radijsko postajo in iz njene oddajnice čestitali jubilarantu v Cleveland: Fr. Jančič iz Hopela v imenu društev sv. Barbare, gđc. Marija Primožič za mladino, Franc Drenovec za pevce in nazadnje g. Nande Babnik, vmes pa so mu prepevali. V čilskem Santiagu je zbrala Slovence dobra sestra Vincencija in jim je govoril o škofu dr. Trdan. Na proslavi v Clevelandu so imeli slavljenca v svoji sredi. V veliki dvorani slovenskega narodnega doma na St. Clair Ave sta voščila g. dr. Pavlovčič in g. Jože Nemanič, prebrali so kopice brzojavk, nastopili so otroci iz sobotne šole in dekleta s simboličnimi vajami, peli so zbor "Korotan" ter solisti Carolyn Budanova, Josephine Petrovčičeva in Eddy Kenik in igrali trodelni biblični prikaz "Makabejci", ki ga je za to priložnost napisal Karel Mauser. Društvo Slo-

vencev v Mendozi je dalo duška svoji vdanoosti na seji 1. marca. V nedeljo pred rojstnim dnevom so se zbrali potem vsi mendoški Slovenci, zmolili očenaš, poslali pismo z duhovnim šopkom ter poslušali svojega predsednika Ovjčaka in dušnega pastirja Malenška, hvalo svetih mož iz knjige Sirah in pastirjev glas o edinosti. Istega dne so buenosaireški Slovenci napolnili dvorano pri akademiji Društva Slovencev. Govorili so predsednik ing. Mozetič, kulturni referent Marolt in rektor dr. Gnidovec, prepevala sta Gallus in zbor iz Ramosa, nastopili otroci iz Lanusa, na violini in klavirju igrala Šonc in Kraljeva, recitirali najboljši. Vsa društva in skupine so podpisale in odpisale vdanostno spomenico. Posebej še so slavili svojega očeta in dobrotnika semenišče v Adroqueju, Katoliška Akcija, fantje in dekleta, otroci v svojih nedeljskih šolah in igralci "Gonga" z Jeločnikovim govorom in igranjem odlomkov iz dveh Claudelovih dram. Seveda tudi nimamo poročil o vseh prireditvah, ki jih je bilo gotovo še več.

Res je namreč, kar pravi pisec v naslednjem članku: prevzvišenega škofa dr. Gregorija Rožmana imajo povsod radi.

Dr. Gregorij Rožman v vrsti slovenskih škofov

Govor g. Marijana Marolta na proslavi 70 letnice škofa dr. Gregorija Rožmana dne 8. marca 1953 v Buenos Airesu

Kdor želi poznati našo versko zgodovino, mu bo zelo koristilo branje življenjepiso škofov, ki so — v starih časih še tujci, potem pa le še rojaki in sonarodnjaki — bdeli nad dušami Slovencev. Včasih so imeli poleg duhovne še neko svetno oblast in takrat so sooblikovali politično podobo dežele. Pa še brez te oblasti so si znali pridobiti pri vernem narodu tolikšno vdanost, da jim je zaupal tudi v posvetnih stvareh bolj kot drugim. Tako škofje niso bili le stebri narodove cerkvene, ampak dostikrat obenem oblikovalci njegove politične in zlasti kulturne zgodovine.

Prvi misijonar med Slovenci je bil škof sv. Amand iz Utrechta, ki pa ni uspel. Dva škofa iz Solnograda, rojena Irca, sv. Virgil in njegov karantanski korepiskopus in apostol Slovencev sv. Modest sta s pokristjanjenjem naših prednikov pred dvanajstimi stoletji privedla narod v zapadnoevropski kulturni krog. Sv.

Metod je bil vladika panonskim Slovincem. Brižinski škof Abraham je imel velike politične načrte v Karantaciji. Oglejski patriarhi so sodelovali pri pokristjanjenju, v visokem in poznem srednjem veku pa so znatno vplivali na politično zadržanje plemstva, ki je potegnilo za seboj v borbe tudi slovenske podložnike; kazno je, da smo doslej nekoliko podcenjevali tudi kulturno posredništvo Ogleja.

Gotovo je bilo usodno, da so dolga stoletja vodili škofje naše ozemlje iz tujine ali vsaj s periferije. Pičenski škofje kot oglejski arhidiaconi za velik del Kranjske so sicer dostikrat bivali v Ljubljani, a bili so le namestniki. Prvemu rednemu ljubljanskemu škofu, Žigi iz kranjskega plemstva Lambergov, ki je bil spreten jurist in svet mož, sta pripadli poleg drugih nalogi, prezidati cerkev sv. Miklavža v stolnico in preiskati življenje slovenske svetnice Heme za njeno kanonizacijo.

Prav kmalu so dobili dostop do škofovske časti tudi slovenski kmečki sinovi. Vrstili so se s sinovi kranjskega plemstva. Božja Previdnost je hotela, da je bil škof ob nastopu krivoverske reformacije kmet Tkalčič-Textor. On, malo manj odločno njegov varovanec in kraševski sorojak Konrad Glušič, tembolj tretji kraški kmet Janez Tavčar in njegov varovanec, meščanski sin Tomaž Hren, na severu v lavantinski škofiji pa Stobej, so vse bolj udarno nastopali proti uvoženemu nemškemu protestantizmu kot plemeča Seebach ali Kacijanar. Hren je dvakrat izpričal svojo slovensko in slovansko, ne le kranjsko zavest, enkrat kot pri nas po Koclju prvi zani častilec svetih bratov Cirila in Metoda.

Premalo je še osvetljena zasluga škofov 17. stoletja, Istrana Scarlichija, Rabatte in žige Herbersteina za kulturno preusmeritev proti jugu, kar je končno rodilo Akademijo operosorum in ljubljanski barok. Herberstein je uresničil zidavo sedanje stolnice in ustanovil semeniško knjižnico. Njegov sodobnik na koperskem škofijskem sedežu, Padovanec Pavel Naldini je takrat ustanovil in uredil za duhovniški naraščaj med istrskimi Slovenci posebno ilirsko semenišče, kjer so gojili slovenščino.

Drugi Herberstein, knez, uradnik, a velik človekoljub, je zadnji tujec v vrsti ljubljanskih škofov. Že njegov prednik, Idričan Kavčič, ki je vladikoval v dobi ilirskih provinc, je bil Slovenec, potem pa postajajo sinovi slovenskih staršev, kmečkih v prvi vrsti, škofje ne le v Ljubljani, ampak tudi v obmejnih in narodnostno mešanih diocazah. Tako se je navdušil celo janzenist dr. Jaka Zupan, ki drugače za škofo — sodobnike ni bil preveč vnet, ko so v tridesetih letih prejšnjega stoletja že kar štirje Slovenci hkrati vladali škofijam: Wolf ljubljanski, Balant goriški, Ravnikar tržaški in Petejan poreški. Anton Alojzij Wolf v Ljubljani je bil še nekoliko starega birokratskega kova, a velik mecen (Wolfov slovar!). Balant v Gorici, Ravnikar v Trstu, njegova naslednika Gorenjec Legat in v Gorici vzgojeni Istran Jurij Dobrila, v lavantinski škofiji Dolenjec Franc Kutnar in zlasti služabnik božji Anton Martin Slomšek so pa pravi očetje slovenskega ljudskega šolstva v naših obmejnih pokrajinah. Za Balantom pride v Gorico ožji Rožmanov ročak iz Tinj Frančišek Lušin, ne sicer še predstavnik domorodne koroške duhovščine, ki je pa vendar novo ustanovljeno Mohorjevo družbo lepo pozdravil

in z denarjem podprl. Njegov naslednik Gorenjec Gollmayer povzdigne versko življenje in nekako odpre vrsto modernih ljudskih škofov. Po njegovih stopinjah hodi Alojzij Matej Zorn, ki ga težka služba končno stre. Mariborski dr. Maksimilijan Stepišnik pri vsej siceršnji vnemi ni doumel etičnih vrednot, ki jih je ustvaril Slomšek s svojim narodnim delovanjem. Ljubljana dobi po Wolfu škofa-učenjaka Vidmarja.

Z Janezom Zlatoustom Pogačarjem postane ljubljanska škofijska palača tudi prizorišče novega političnega življenja Slovencev, obenem pa s škofijskimi dvorci v Mariboru, Gorici in Trstu žarišče nove, na široko zasnovane verske obnove in prosvetnega dela med ljudstvom. Missia v Ljubljani in Gorici podpre Mahniča s svojo avtoriteto, veliki cerkveni govornik Napotnik je bil tudi že škof, ko se je udeležil 1. slovenskega katoliškega shoda. Za Missijo pride v Ljubljano ljudski Jeglič, v Gorico ljudomili Jordan in za Jordanom modri Sedej. Za Naglom dobi tudi Trst spet Slovenca, zgodovinarja in glasbenika Karlina, ki mora pozneje v pregnanstvo in postane škof v Mariboru. Njegov lavantinski naslednik Tomažič je že vrstnik in vnet sodelavec Gregorija Rožmana, tržaški naslednik Fogar tudi njegov častilec prav v teh dneh.

Ponosni moramo biti na Slovence, ki so postali škofje v tujini. Pred stoletji že Sladkonja na Dunaju, v Ameriki po Baragi še Mrak, Vrtin, Trobec in Stariha. V Sudanu je vršil škofovsko oblast kot apostolski vikar Ignacij Knoblehar, na Kitajskem kot apostolska administratorja Prekmurca Kerec in Geder. Lušin je bil pred prihodom v Gorico že škof v Lvovu in Tridentu, Zorn nekaj mesecev v Poreču. V Sara'evu je postal pomožni škof Jeglič, v Beogradu nadškof bivši ljubljanski vseučiliški profesor Ujčič, v Skoplju Gnidovec. Velikemu Mahniču na otoku Krku je sledil spet Slovenec Srebrnič, ki pa je s svojo vlogo pri konferencah jugoslovanskega episkopata znatno posegel tudi v rast cerkvenega življenja med narodom, iz katerega je izšel.

Debele knjige so že napisali o teh možeh in še se bodo pisale. Vsak novi škof ima za seboj vedno večjo tradicijo v svojih prednikih. S tem raste njegova odgovornost. Toda zgolj epigonstvo redkokdaj ustvarja velika dela. Ustvarjajo jih močne osebnosti. To vidimo pri slovenskih škofih tudi takrat, ko si vladika vzgoji ali izbere naslednika, kot v primerih

Tavčar-Hren, Kutnar-Slomšek ali Jeglič-Rožman.

Naj naštejemo samo nekaj najznačilnejših Rožmanovih dejanj in dogodkov, pri katerih je naš škof iniciativno ali odločilno sodeloval. V cerkvenem življenju — v naširšem smislu — bi bili takšni dogodki in dejanja: ustanovitev in organizacija Katoliške Akcije, zidava novega, Baragovega semenišča, sinoda, zakonik ljubljanske škofije, pastoralne instrukcije, dva ljubljanska misijona, izredno pogost obisk župnij tudi izven kanoničnih vizitacij, slovenski misal, duhovniška zborovanja, ustanovitev novih župnij v Liti in v ljubljanskih predmestjih, predsedništvo v Aljaževem klubu in in uvedba nedeljske službe božje po visokih planinah, uvedba pobožnosti prvih petkov in prvih sobot, posvetitev družin in vse škofije Brezmadežnemu Srcu Marijinemu, knjižica o Evharištii in fantovski molitvenik, ki ju je dr. Rožman sam napisal, pobuda za evharistične in fatimske šmarnice, ustanovitev Misijonske zveze in dva misijonska kongresa — ostalo škofovo delo za zunanje misijone najdete v Katoliških misijonih, veliki evharistični kongres, gibanje Kristus Kralj ter kongres v Ljubljani in Poznanju, proslava 1400 letnice efeškega koncila, skrb za dijaške kongregacije, mirovne božje poti na Kurešček, spokorne procesije, škofove postne in advetne pridige v stolnici, poživitev Apostolstva sv. Cirila in Metoda, prizadevanje za razširjenje bratovščine sv. Družine, vnema za betafikacijo Barage.

Socialno in karitativno delovanje škofa je očrtal že dr. Ahčin v Svobodni Sloveniji. Naj poudarim le še njegovo predsedstvo in s tem pomladitev Rafaelove družbe, obisk pri ameriških izseljencih, napotek Hladnika v Argentino, skrb za duhovnike-begunce z Gorenjskega in Štajerskega in karitativno tajništvo.

Prosvetno delo med ljudstvom je spremljal z istim ognjem, pa morda z večjo preudarnostjo kot njegov prednik Jeglič. Kot nekdanji duhovni vodja Orlovske zveze je bil najtehtnejši svetovalec pri obnovitvi in usmeritvi fantovskih odsekov in deklških krožkov. Dal je pobudo za celo vrsto knjig in brošur in mnogim napisal uvode. Njegovi članki so še zdaj najbolj priljubljeno berilo v Duhovnev življenju. Cerkvena umetnost je za Rožmanovega škofovanja dosegla nov razcvet: cerkve sv. Cirila in Metoda, Kodeljevo, sv. Mihael na Barju, načrti za Moste, oprema sv. Jožefa v Ljubljani in kapele v Begunjah, regulacija

Brezij, poslikanje blejske cerkve, Žale, brezjanski oltar v stolnici, obnova šenklavških fresk in nova oltarna slika, zgradbi Baragovega semenišča itd.; marsikaj tega brez škofovega umevanja ne bi bilo. Njegova je misel in pobuda za načrte nove cerkve rožnega venca v Zgornji Šiški, zaobljuba, ki se je moramo ob tem jubileju znova spomniti.

Politik v Jegličevem smislu Rožman ni bil. Ni imel ob sebi ambicioznega šušteršiča in neugnanega Kreka. Lahko je brezpogojno zaupal Korošču. Resno in nesebično politično delo je cenil, kar dokazujejo poslovilne besede Korošču in Natlačenu in zadnja pot, ki jo je posodil mrtvemu Kramerju. Če pa je bilo treba, takrat je naš vladika z vso silo uveljavil svoje politične dolžnosti. Njegov nastop za pravice primorskih Slovencev pri papežu Piju XI. je zbudil pozornost. Borba zoper komunizem za škofa ni bila politična. Obsojal je veri sovražen nauk po smernicah prejšnjega in dobil z novimi ukrepi sedanjega sv. očeta potrdilo pravilnosti svoje borbe. Podpora, ki jo je nudil vsem političnim nasprotnikom komunizma kot tudi okupatorjevim nasprotnikom, je bila plemenito politično dejanje.

V marsičem bi škofa Rožmana lahko primerjali z njegovimi predniki. Z Lambergom v prizadevanju za domačega svetnika: z njim, Hrenom in Žigo Herbersteinom v skrbi za lepoto hiše božje; s Hrenom in Slomškom v češčenju svetih bratov; s kmečkimi škofi reformacijske dobe in Hrenom v borbi proti zmotam; s škofi šolniki v delu za dijaštvo; z goriškimi nadškofi od Gollmayerja do Sedeja v brigi za semenišče. V brigi za semenišče v Adrogeju pa je pač bolj podoben prosjaškemu fratru kot kateremukoli slovenskemu cerkvenemu knezu. Z Gollmayerjem in Jegličem ga lahko vzporejamo v poglobitvi verskega življenja, z Jegličem pri ljudski prosveti, s Sedejem v modrosti, z Barago in Dobrilo v dobroti, z Jordanom v ljubeznivosti, s Slomškom v spoštovanju svojih duhovnikov.

V nečem pa nima primere med predniki. Begunec je. Nobeden ljubljanskih in slovenskih škofov še ni bil begunec. Metod je bil jetnik, Abraham in Karlin sta bila pregnanca, a ostala sta na domači zemlji. Vzornikov za svoje begunsko trpljenje si mora iskati pri papežih, pri sv. Gregorju VII. ali pri služabniku božjem Piju IX.

Dr. Gregorij Rožman živi med nami in vsi smo deležni sadov njegovega blagoslovljenega pastirovanja. O njegovih prednikih vemo predvsem to, kar nam govorijo dela, ki so jih izvršili. Če že Rožmanovih del v domovini še ni mogoče bolj izčrpno naštet, je to še težje z deli, ki jih ustvarja sedaj v tujini. Bolj kot njegovo delo poznamo škofa samega, kakšen je, kakšne so njegove lastnosti, kakšen njegov značaj. Iz njegovih pridig in iz njegovih člankov v Duhovnem življenju in Koledarjih-Zbornikih Svobodne Slovenije lahko razberemo, da z neomajno vdanostjo zaupa v voljo božjo. V tem spominja na Baraga. Odlikuje ga tudi zupanje v ljudi, ki jim je poveril ali odstopil naloge. Do onih, ki jim je preveč zaupal, je prizanesljiv; včasih se nam je zdelo, da kar preveč odpušča. In Rožman je demokrat, po značaju, po obnašanju in po delih. Saj je bil nepozabni Jeglič tudi ljudski, ves ljudski, a bil je vendar ljudski tribun; Rožman je res-

ničen demokrat. Poleg opravljenega dela so prav te in še druge lastnosti, ki mu dajejo med slovenskimi škofi še en izjemen položaj: je najbolj osovražen in najbolj ljubljen slovenski škof. Hrena so protestantje sovražili; da bi ga katoličani res ljubili, ni nikjer zapisano. Barage janzenisti niso sovražili, ampak prezirali; mnogi so ga res ljubili, drugi le pomilovali. Sedeja so globoko spoštovali; Jeglič je imel bolj nasprotnike in zasramovalce kot sovražnike, pa občudovalce in privrženice. Našega begunskega nadpastirja majhna manjšina grdo sovraži, ves ostali narod, ne le v njegovi škofiji, ampak povsod doma, v izseljenstvu in begunstvu ga pa resnično in iskreno ljubi!

Naj mu bo ta ljubezen tolažba za prestano trpljenje, skromno vezilo k njegovi sedemdesetletnici le, kajti prava nagrada je zapisana v njegovem geslu: *crucis pondus et praemium* — križa teža in plačilo.

14. VII. 1929 — 14. VII. 1954

V letu 1953 je škof dr. Gregorij Rožman praznoval svoj 70 letni življenjski jubilej.

V letu 1954 pa bo imel srebrni škofovski jubilej. Za škofa je bil posvečen dne 14. julija 1929 v ljubljanski stolnici. Tedaj je prevzel nase križa težo in skrb za duhovno in versko rast vernikov svoje škofije.

Doba njegovega škofovanja pada v najtežje razdobje slovenske zgodovine: v čas druge svetovne vojne, trojne okupacije in komunistične revolucije.

Slika predstavlja dr. Gregorija škofovega jubileja spominjal z globoko hvaležnostjo in ljubeznijo.

Slika predstavlja dr. Gregorija Rožmana ob posvetitvi za škofa in je posneta iz tedaj objavljene ilustracije.

Dr. Gregor Rožman

novi ljubljanski pomočni škof, ki bo danes posvečen. Ves slovenski narod osjokreneje praznuje njegovo nadpastirja, vrednega sodelovca in naslednika vladike Antona Bonaventura.

Prvi mednarodni kongres Krščanske demokratske zveze Srednje Evrope

(CHRISTIAN DEMOCRATIC UNION OF CENTRAL EUROPE — CDUCE)

13. — 15. marca 1953

Beekman Tower Hotel — New York City

Pod geslom "S krščansko demokracijo k osvoboditvi in pravičnosti med ljudmi in narodi" je bil v dneh 13-15. marca 1953 prvi kongres Kršč. dem. zveze Srednje Evrope (CDU-CE) izveden in uspešno zaključen. Predstavniki kršč. demokratskih strank Češko-Slovaške, Madžarske, Latvije, Litve, Poljske in Jugoslavije (Slovenije), ki so zvezo osnovali že v juliju 1950, so s svojim nastopom pred ameriško in svetovno javnostjo dokazali, da krščanska demokracija danes zasužnjenih narodov predstavlja po svojih narodnih zastopnikih v emigraciji važno postavko v politični izgradnji teh narodov, hkrati pa enega najtrdnjših temeljev za bodočo zgradbo nove Evrope, osvobodjene suženjstva.

Na kongresu se je zbralo 90 zastopnikov poedinih strank in okrog 250 odličnejših povabljenih gostov in prijateljev vseh narodnosti, v pretežni večini Amerikancev.

OTVORITVENO ZBOROVANJE

13. marca 1953

Po uvodnih molitvah, ki sta jih opravila Rev. Fr. Harold E. Smith in Rev. Canon Edward N. West, je navzoče pozdravil predsednik pripravljalnega odbora msgr. Jožef Kozi Horvath. Poudaril je resnično krščanski duh ameriške miselnosti, ki je ves čas svojega obstoja na široko odpirala vrata političnim beguncem in tako tudi kršč. demokratom dala možnost, organizirati svoj prvi kongres. Navajajoč Eisenhowerjeve besede, da je "tradicija Amerike biti azil politično preganjanim in opora narodom, ki hočejo biti svobodni in se sami vladati", je izrekel najglobljo zahvalo za to naklonjenost predsedniku USA, poslanski zbornici in senatu USA, Narodnemu odboru za

Svobodno Evropo, predvsem pa vsemu ameriškemu narodu za veliko razumevanje, ki ga je pokazal napram zasužnjenim narodom. Kongres se je namreč vršil prav v dneh, ko je vso svetovno javnost zajela ameriška poslanica 'politike osvobojenja' zasužnjenih narodov.

V kratkem pregledu, kaj je komunizem, je msgr. Kozi Horvath poudaril, da komunizem po Leninu in Stalinu ni samo gospodarska, politična in socialna doktrina, pač pa "življenjska filozofija," kakršne doslej človeštvo še ni poznalo, svojevrstna vera, ki "si je nadela nalogo, zajeti ves svet in vse ljudi", nevarna ne samo zato, ker "za njo stoji ogromna armada in brezmejna politična oblast, pač pa predvsem zato, ker uporablja vsa sredstva za pridobivanje in vzgajanje svojih apostolov in fanatičnih borcev." Če je škof Fulton J. Sheen dejal, da je "starodavno suženjstvo iskalo človeška telesa, današnje pa išče duše", in če je James Burnham pravilno opozoril ves kulturni svet, da "bo zmaga komunizma popolna, ako mu uspe utrditi dosedanje pridobitve," potem se moramo zavesti takoj, da te "življenjske filozofije in vere" ne bo mogoče ustaviti z gospodarskimi sankcijami, vojaško premočjo in z izvedbo socialnih reform. Zato pa, je nadaljeval msgr. Kozi Horvat z besedami angleškega časnikarja Douglasa Hyde, ki je po 20 letih pripadnosti k partiji zapustil komunizem, "ne more biti odgovor komunizmu samo njega zanikanje, tudi ne samo biti 'proti', pač pa nekaj novega, boljšega". To novo in boljše je najlepše povedal Amerikaneec Wallace C. Speers, ki je dejal: "Komunizem bo mogoče spodriniti samo z močnejšo vero, ki je — o čemer sem trdno prepričan — zapopadena v krščanskih načelih."

Za konec svojega nagovora je msgr. Kozi Horvath poudaril naslednje tri bistvene ugotovitve:

1) mirno sožitje komunizma in krščanstva je nemogoče, kajti Kremelj vidi prav v krščanskem nauku, cerkvah in vernikih svojega najhujšega sovražnika.

2) hočemo mir, vendar ne mir, kakor si ga predstavlja Kremelj in njegovi sateliti, ki hočejo narediti iz srednjeevropskega prostora pokopališče, pač pa mir svobode, pravičnosti in napredka, spoštujoč človekovo dostojanstvo in odmerjajoč družini primerno mesto.

3) izdelati hočemo načrt ureditve srednjeevropskega prostora, realen in za vse narode privlačen, po katerem bo zagotovljena vsem narodom pravica samoodločbe in dara možnost ustvarjanja večjih ali manjših državnih zvez, ki naj bi vse vodile v združeno Evropo.

Končal pa je nagovor msgr. Kozi Horvath z besedami sodobnega velikega državnika in krščanskega demokrata dr. Adenauerja: "Po Stalinovi smrti svobodni svet ne sme počivati, ampak naprej graditi in utrjevati svoje sile proti napadalnemu mednarodnemu komunizmu. Zavedati se namreč moramo, da je po Leninovi smrti prišel na oblast nov mož — Stalin." Zato pa "svoboda zasužnjenih narodov in zmaga krščanskih načel ne bosta zagotovljeni s Stalinovo smrtjo," je pribil msgr. Kozi Horvath, "pač pa s porazom komunističnega imperializma."

VOLITVE PREDSEDSTVA ZBOROVANJA

Za uvodnim nagovorom so bile takoj volitve predsedstva kongresa, v katero so bili izvoljeni: Boleslav Biega, Poljska, dr. Bela Kovrig, Madžarska, dr. Lojze Kuhar, Slovenija-Jugoslavija, prof. Antanas Ramanas Paplauskas, Litva, dr. František Schwarzenberg, Češko-Slovaška, dr. Izidor Vizulis, Latvija.

POZDRAVNI NAGOVORI

Izreden pomen 1. kongresa CDUCE so pravilno doumeli številni ameriški politiki, prav tako pa tudi politični predstavniki kršč. demokratskih gibanj v Evropi in Južni Ameriki. Zato so ob tem kongresu mnogi izrekli osebno pozdravne besede, še več pa jih je, delno zaradi oddaljenosti delno zaradi zaposlenosti na drugih področjih, poslalo pozdravna pisma in čestitke.]

Predsednik Krščanske demokratske zveze za Srednjo Evropo Msgr. Jožef Kozi-Horvath začenja kongres.

"MORALNA IN DUHOVNA SILA VAŠE POLITIČNE IDEOLOGIJE PREDSTAVLJA VELIKANSKO POSTAVKO ZA BODOČNOST." (B. Yarrow)

Vrsto nagovorov je pričel Bernard Yarrow, ravnatelj oddelka za odnose med begunci v Narodnem odboru za Svobodno Evropo, ki je dejal med drugim: "Velika moralna in duhovna sila krščanstva, ki ga vaše gibanje izpoveduje na političnem polju, predstavlja osnovno in nezavzeto trdnjavo proti pogubnemu delovanju in namenom materialističnega komunizma. Usodna bistvena napaka Sovjetov je bila, da niso priznali vzdržljivosti te velike duhovne in moralne sile. Vsi vemo dobro, sem prepričan, kakšna je bila Stalinova pripomba, ko so se razgovarjali o papežu. "Papež?", je dejal, "koliko divizij pa ima?" Usodno podcenjevanje, ki je izrazito prikazano v tej pripombi, je bilo najmočnejše ovrženo prav v neodoljivem in vtrajnem odporu cerkva za železno zaveso in v silni živahnosti krščanske demokracije v zahodni Evropi v zadnjih kri-

Predsednik Slovenske ljudske stranke dr. Miha Krek, podpredsednik Krščanske demokratske zveze za Srednjo Evropo.

tičnih letih. Krščansko demokratska gibanja so bila temeljni kamen odpora teh dežel proti komunističnemu zapeljevanju in obkrožanju in prednja bojna črta naporov za doseg združene Evrope. Ena največjih tragedij današnjega časa je, da kršč. dem. gibanja v Srednji in Vzhodni Evropi niso dobila iste prilike, kakor je bila dana enakim gibanjem v Zahodni Evropi. Če bi ta gibanja v Srednji in Vzhodni Evropi dobila čas in možnost združenja s svojimi kršč. dem. brati na Zahodu in se združila v močno in zedinjeno Evropo, bi bila zgodovina naših časov povsem drugačna... Moralna in duhovna sila vaše politične ideologije predstavlja velikansko postavko za bodočnost. Možno je, da bo prav zaradi bratstva in tovarištva v vrstah kršč. demokracije prišlo v bodočnosti do ponovnega združenja vaših domovin z ostalo Evropo, katere naravni in neločljivi del predstavljajo... Ker so cilji v okviru vaše delavnosti veliki, so velike tudi obveznosti in dolžnosti. Prav zato pa se morate z vsemi močmi truditi ves čas emigracije, da dose-

žete popolno soglasje in razumevanje med seboj, krščansko bratstvo in edinstvo med vsemi gibanji, to je med kršč. dem. gibanji srednje in vzhodne Evrope ter med temi gibanji in velikimi pokreti kršč. dem. v zahodni Evropi. Vaša dolžnost je postaviti trdne in vzdržljive temelje, na katerih bodo mogli vaši zaslužnjeni narodi in njih predstavniki bodisi, da so slednji že izbrani, bodisi da se bodo pojavili šele v bodočnosti, graditi svojo bodočnost po osvoboditvi."

Kongres je počastil s svojo navzočnostjo škof James H. Griffith, ki je prinesel pozdrave kardinala Spellmana in washingtonskega nadškofa O'Boyle. Pomožni škof Newyorške nadškofije Griffith je posebej poudaril, da so prav danes navzoči zastopniki tisti ljudje, ki so delali zgodovino kršč. dem. gibanja, ki je po pol stoletja svojega obstoja doseglo tako ogromno rast in dokazalo, da krščanstvo in demokrati nista nikakor dva nezdržljiva pojma. "Vaše zborovanje", je nadaljeval škof, "bo doseglo vaše rojake v vsakem mestu in v vsaki vasi. Bo jim znanilo novega upanja, katerega smo danes vsi tako potrebni. Res je vera potrebna, potrebno pa je tudi upanje, kajti to je tista sila, ki usposobi brodolomca, da se oprime plavajočega hloča razbite ladje, dokler ne pride pomoč. Ko izgubi upanje, mu zdrsne hloč iz rok in brodolomec izgine v globinah morja. Zato", je nadaljeval škof Griffith, "je današnji čas čas enotnosti. Ni časa za razbijanje, ne politično, niti filozofsko ali duhovno. Prav zato pa je dejstvo, da ste danes tukaj zbrani, znak velikega poguma."

V imenu kršč. demokratov Južne Amerike, ki so se pred nedavnim časom združili v enotno organizacijo, začasno imenovano Movimiento de Montevideo, je pozdravil kongres Brazilijanec prof. Alceu Amoroso Lima, ki je poudaril svetovno povezavo kršč. demokratov, pri tem pa dejal, da "ne smemo ustvarjati neke bele internacionale v nasprotju z rdečo, črno ali zeleno internacionalo, pač pa se predvsem zavedati, da so načela, ki so osnova našemu gibanju, enaka tako na Vzhodu kakor na Zahodu, v Evropi ali Ameriki in na katerem koli kontinentu. Zato pa krščanski demokrati Latinske Amerike," je zaključil prof. Lima, "ki danes na splošno uživajo svobodo, čutijo še posebno simpatijo do svojih bratov v Srednji Evropi. Tem kakor vsem onim v izgnanstvu prinašam v imenu vseh kršč. demokratov naših dežel najlepši pozdrav."

**"DOLGA LETA TEŽKE BORBE NAS ŠE
ČAKAJO, A VZDRŽATI MORAMO, KAJTI
ZMAGALI BOMO!" (Dr. T. F. Tsiang)**

Stalni zastopniki nacionalne Kitajske pri Združenih narodih dr. Tingfu F. Tsiang je pokazal na skupnega sovražnika, rekoč, da "čeprav Srednja Evropa geografsko leži daleč od Kitajske, vendar imamo vsi skupno pred seboj istega sovražnika... Temu je uspelo ustvariti pestro edinstvo od Baltika do Donave in do obal Pacifika. Na žalost je na svetu še vedno precej ljudi, ki jim še ni jasno dejstvo enega samega in istega sovražnika. Vendar sam osebno nisem pesimist. V zadnjih treh letih je Sovj. Rusija napravila napake, ki so nam silno prav prišle. Upam torej, da bodo v kratkem času vse nevtralne in nevtralistične dežele spoznale, da je njih bodočnost, ako računajo na bodočnost, samo v zmagi tistih narodov, ki se že sedaj bore proti Sovjetski Zvezi. Borimo se za isto stvar: prvič za narodno neodvisnost; drugič, ker hočemo, da naša ljudstva žive življenje svobodnih ljudi. Ničesar nimamo proti ruskemu narodu. Pomilujemo ga in sočustvujemo z njim, saj je bil on prva žrtev komunizma. Kakor kršč. demokracija tako tudi nauk velikega kitajskega reformatorja dr. Sun Jantsena hoče resnično demokracijo, predvsem pa boljše življenjske pogoje za vse sloje delovnega ljudstva. Bodite pogumni," je zaklical zborovalec dr. Tsing, "kakor smo pogumni mi Kitajci. Dolga leta težke borbe nas še čakajo, a vzdržati moramo, kajti zmagali bomo."

Vrsto govornikov so izpopolnjevale pozdravne besede prof. Georgea Catlina, predstavnika centralne organizacije vseh kršč. dem. strank in gibanj v Evropi — Nouvelles Equipes Internationales, ki je izrazil svoje upanje, da bo slej ali prej mogoče udeležiti politično enotnost v vrstah zah. evropskih kršč. demokratov tudi v skupnih obrambnih naporih; dalje predstavnika Baskov pri O. K. Jezusa de Galindeza; predsednika združenja kat. tiska v USA Rev. Thomasa A. Meehana, ki je primerjal Srednjo Evropo s Kolosejem v poganskem Rimu, rekoč, da je najbolj brezbožen režim v zgodovini izbral baš narode tega dela sveta, da na njih zemlji teče mučeniška kri bolj izdatno kakor v rimski areni. "Jožef Stalin, Josip Broz Tito, Boleslav Bierut, Matyas Rakoczi in drugi manjši diktatorji imajo sedaj svoj dan... Hvalimo Boga, da so

prav narodi Srednje Evrope, preizkušeni v svoji veri in ljubezni do Boga in do Cerkve, izbrani kot žrtve, kajti iz njih bo vstala nova Srednja Evropa, kjer bosta vladala Bog in svoboda... Ta dan ni več daleč... Diktatorji vedo, da morejo moriti Poljake, Litvance in Latvijce; morejo zapirati in usužnjevati Slovence, Hrvate, Madžare, Slovake in Čehe; ne bodo pa mogli ubiti njih duha niti njih prepričanja, kakor jim ne bodo mogli ukrasti njih neumrljivih duš," je pribil Rev. Meehan. "Gledam na te velike narode, živeče v puščavi nasilja med zahodno in vzhodno Evropo, kot na našo najmočnejšo trdnjavo v obrambi pred nadaljno komunistično napadalnostjo. Češko-Slovaška, Madžarska, Jugoslavija so bile svarilo Franciji, Italiji, Zahodni Nemčiji, kako more peščica brezbožnih ljudi zaslužiti ves narod. Španija takšnega svarila ni potrebovala, ker je že pred dobrim desetletjem pomedla enkrat za vselej s to radlego. Primer Srednje Evrope pa je bil nazoren in tragičen nauk za ves svet. Kot predsednik Katoliške tiskovne zveze USA bi rad potrdil našim bratom za železno zaveso, da katoliške revije, časniki in druge publikacije v tej deželi resnične svobode govore o njih boju. Združeni smo z njimi v molitvah... in v vaši usodni uri vsi vi, iz Češko-Slovaške, Madžarske, Latvije, Litve, Poljske in Jugoslavije, niste sami. Mi vsi, okrog 35 milijonov katoliških Amerikancev molimo za vas. Mi smo z vami v duhu. In vam kakor vsemu svetu kličemo: hvala Bogu, hvala za trdno skalo vere, ki se dviga iznad puščave vsiljenega brezboštva v Srednji Evropi."

V imenu Srednje-evropske kršč. delavske zveze je zborovanje pozdravil njen predsednik, Slovenec g. Jože Melaher, ki je dejal med drugim: "Socialno življenje in človeški odnosi morajo biti zasidrani na kršč. načelih... Študirajoč socialne probleme in na podlagi izkušenj, zbranih iz mnogih in različnih dežel, moramo vzgajati delovnega človeka, kajti vzgojeni delavci ne sledijo slepo komunističnim frazam o enakosti in raju na zemlji, pač pa se polno zavedajo svojih pravic in dolžnosti. Vzgojeni delavci tudi vedo, da harmonija med delavci in delodajalci predstavlja pot v razcvit dežele... Ljudstva satelitskih dežel še vedno verujejo, da osvoboditev prihaja. Zato pa," je zaključil g. Melaher, "izognite se sleherne stvari, ki bi lahko slabila njihovo upanje."

Vrsto predstavnikov poedinih gibanj, ki so pozdravili kongres, sta zaključila pater Benjamin Nuñez, zastopnik Movimiento sindical Rerum Novarum v Costa Rica, ter dr. Lorenzo Fernandez kot zastopnik kršč. soc. stranke COPEI iz Venezuele.

Najlepše priznanje naporom kršč. demokratov v emigraciji za ustvaritev enotnosti v vrstah emigrantskih skupin sta izrekla Stanislaw Mikolajczyk, predsednik Mednarodne kmečke zveze ter Georges Assan, predsednik Liberalno-demokratske zveze Srednje Evrope.

"FEDERALIZACIJA EVROPE NAJ BO OSNOVA MIRNEGA SOŽITJA SVOBODNIH IN NEODVISNIH NARODOV."

(Mikolajczyk)

Mikolajczyk je med drugim dejal: "Bolj kot vse drugo nas danes združuje naš glavni in končni cilj boja — osvoboditev naših domovin izpod jarma komunizma in sovjetskega imperializma. V bodočnosti pa bo, in o tem ne dvomim, naš glavni cilj — vzpostavitev demokratičnega sistema v naših deželah, hitra ureditev osnovnih pogojev bodočega življenja ter izgradnja mednarodnega sodelovanja v okviru osrednjega programa: federalizacija Evrope, ki naj bo osnova mirnega sožitja svobodnih in neodvisnih narodov. Danes upam bolj kot kdaj koli prej, da se je osvoboditev naših dežel izpod komunističnega jarma približala bolj, kot pa smo včeraj mislili... Ne delam pa si nikakih iluzij, da bo to kmalu prišlo. Nasprotno; vidim povečanje terorja in zaradi tega morajo naši narodi ostati pozorni, mirni in trezni." Ob koncu je Mikolajczyk ponovno izrazil prepričanje, da bodo agrarci izza železne zavese stali ramo ob ramo s krščanskimi demokrati, kajti "ideje krščanstva, demokracije in kmečkega gibanja, združene v skupnem boju, ne bodo samo moralno podprle naših bratov v njih odporosti, ampak bodo nedvomno igrale bistveno vlogo v trenutku osvobojenja naših narodov in njih ponovnega vstopa v družino svobodnih, demokratskih in neodvisnih ljudstev."

Georges Assan je po uvodnih pozdravih poudaril, da "vsí začenjamo iz iste podlage: na dan osvoboditve se bodo naši zasužnjeni narodi vrnili v novo življenje, ki bo temeljilo na trdnih, globokih in novih načelih socialne pravičnosti. Zato vedno najdemo med seboj skupno osnovo za sporazumevanje."

Del slovenskega zastopstva na kongresu Krščanske demokratske zveze za Srednjo Evropo. Od leve: dr. Ludovik Puš, dr. Miha Krek, Jože Melaher in dr. Jakob Toni.

POZDRAVNI NAĀOVORI PREDSTAVNIKOV POSAMEZNIH NARODNIH ODBOROV

Zatem so se zvrstili pozdravni nagovori predstavnikov posameznih Narodnih odborov. Tako je za Poljski narodni demokratski odbor spregovoril predsednik Izvršilnega odbora Karol Popiel, rekoč med drugim: "Osvoboditev naših narodov, v katero trdno verujemo in katera v luči nedavnih sprememb v mednarodnem razvoju dobiva konkretne oblike, jim sama na sebi ne bo zagotovila njih stalne neodvisnosti in mirnega razvoja. Ako bomo prezrli izkušnje preteklosti in se povrnili v staro dobo bojev, razkroja in sumničenja, bosta naša močna sosedja na Vzhodu in Zahodu dobila priliko, izigravati eno srednjeevropsko državo proti drugi, da bi znova podvrgla njihove narodne interese svojim imperialističnim težnjam." Ko je govornik navedel, da prav takšne organizacije kakor CDUCE, Medn. kmečka zveza ter Liberalno demokratska zveza Srednje Evrope predstavljajo zglede skupnih pogledov na politično situacijo, skupno vsem tem deželam, in da se Poljski narodno demokratski odbor prav zaradi svoje notranje zgradbe čuti zelo blizu vsem trem zvezam, je ob koncu poudaril, na kongresu CDUCE večkrat izraženo upanje, da se bodo odmevi tega

kongresa slišali daleč med narode za železno zaveso.

Besedam predsednika Bolgarskega narodnega odbora G. M. Dimitrova, da je "naša prva dolžnost, stati v prvi liniji v borbi proti rdečim poganom in barbarom," dolžnost pa tudi, "ostati združeni v našem krščanskem in demokratskem bratstvu", se je pridružil msgr. Bela Varga, ki je kot predsednik Madžarskega narodnega odbora povedal med drugim naslednje: "Bolje ne bomo mogli opogumiti naših bratov za železno zaveso, kakor da jim povemo, da imajo njih politične stranke, predstavljajoče krščanske ideale, važna posvetovanja v Združenih državah. Te stranke so se združile pod geslom: V slogi je moč!" Zaključil pa je msgr. Varga z besedami: "Naj bo ta kongres najbolj zgovorna demonstracija edinosti in vir neizmerne sile za predstavnike zaslužjenih narodov. In naj nam bo tudi opomin, da bomo mogli le složni zmagati v odločilnem boju in zgraditi varno bodočnost naših narodov. To pa je," je pripomnil msgr. Varga, "tudi največja zahteva psihološke vojne, obenem pa, za Bogom seveda, najbogatejši vir upanja in vere naših narodov, ki danes trpe najstrašnejše preganjanje v vsej svoji zgodovini. Naša edinost jim bo dala nepremagljivih moči za njih boj proti tiraniji in neomajno vero v njih končno osvobojenje."

V imenu poedinih baltijskih narodnih odborov so pozdravili kongres naslednji: član Odbora za svobodno Latvijo A. Klive, predsednik Odbora za svobodno Litvo V. Sidzikauskas in kot predstavnik Letoncev gen. konzul Johanas Kaiv.

A. Klive (Latvijec) je našo borbo prikazal kot "borbo in dolžnost, ki jo je usoda današnjih dni naložila vsemu svobodnemu svetu," zatem pa poudaril, "naj to borbo vodijo predvsem tiste stranke, katerih začetki so v domovinah, danes zaslužjenih, še posebej pa vse tiste organizacije, na katerih zastavah je Kristusovo ime." Obrnivši se k delegatom posameznih strank, zastopanih na kongresu, je dejal A. Klive: "Vera in upanje vas vodita, se pravi, najmočnejši sili, kar jih pozna človeška zgodovina. In trdno upam, da nam bosta v pomoč v vašem in našem boju proti moskovski tiraniji, in nič ne dvomim, da bo prišlo do poloma moskovskega nečloveškega režima."

V. Sidzikauskas (Litvanec) je poudaril, da krščanski demokrati "prinašajo proti brezbožni doktrini komunistične konspiracije kr-

VLADIMIR KOS

PROTI SANJAM

Večer prihaja z zadnjo barvo,
v drevesih veter šepeta,
na oknih luč gori
v zahvalo.

Potem nekje posveti zvezda,
v velikem nebu mrz brli
oblakom v temno pot;
lepó je,

Ne sanjam.
Molk neba vprašujem,
počasi trgam pajčolan
s smaragdnh zvezd in cest —
in molim.

VELIKA AKTIVNOST

Ne boj se! Ne izdam te sladke tajne,
ki vedno znova najin dom zastre
in vrata vanj odmakne.

Kdaj prideš spet? Že cvetje v vazi
čaka,
na prtu vzorec v dolgi čas strmi.
Le sonce luč premakne.

Moj Bog — ponavljam — rad prihaja
k meni.
Sicer bi me bilo obiska strah.
Razlike v dno skelijo...

Kdaj prideš spet? Napravi kmalu
jutro!

Imam Ti toliko povedati.
Tujine — te boljjo.

ščanski koncept demokracije v dejanju", gen. konzul Estonije Johanas Kaiv pa je še posebej naglasil, da "Estonci, prav tako kot vsi drugi sedaj zaslužjeni narodi, hrepene po svobodi," katere začetek vidi šele v dnevni, ko bodo mogli ponovno zagrabiti za orožje; "ti narodi ne morejo sami začeti te bitke in potrebujejo zato tuje pomoči. Dolžnost nas, ki živimo na svobodnih tleh, je, da podvzamemo vse potrebno v tej smeri. In prva naša naloga je končno," je zaključil Kaiv, "spoprijeti se z duhom mlačnosti in na zahodu zgraditi ze-

dinjeno moralno fronto proti komunizmu in sovjetski agresiji.”

Kongres sta pozdravila s krajšim nagovorom še dr. Štefan Osusky v imenu Osrednjega odbora Sveta svobodne Češko-Slovaške ter dr. Aleksander Jevremović v imenu srbskih emigrantov.

FISMENE POSLANICE KONGRESU

Da je kongres Krščansko demokratske zveze Srednje Evrope zajel resnično široke kroge svetovne javnosti, hkrati pa tudi pokazal upravičenost obstoja Zveze, je najlepši dokaz v številnih poslanicah, ki so jih kongresu poslali najrazličnejši predstavniki javnega življenja.

“Upam, da bo vaš glas segel onstran železne zavese in povedal zasužnjenim ljudstvom, da Amerikanci smatramo njihovo stvar za našo splošno zadevo.” (J. F. Dulles)

Kot prvo je treba omeniti poslanico amer. zun. min. John Foster Dullesa, ki je pozdrav poslal po naročilu predsednika Eisenhowerja, rekoč med drugim: “Prepričan sem, da poznate mojo vsestransko podporo pri naporih takih organizacij, kakor je vaša, v borbi proti sovjetskemu imperializmu in vsem njegovim izpadom v Srednji Evropi.” Tem besedam je dodal še svojo osebno poslanico, katero objavljamo v celoti:

“Kongres vaše organizacije opozarja na oropanje najsvetejših verskih pravic, izvršeno nad narodi Srednje in Vzhodne Evrope, živječimi pod režimi, vodenimi od sovjetov. Svet ve, da napad na vero in na verske skupine v tem področju predstavlja sistematičen poizkus z materializmom prežetih režimov, uničiti vse duhovne vrednote. Zasužnjeni narodi pa morejo upati v prepričanju, da to ne more obstati za stalno, ker je nezdržljivo s pravo naravo človeka in se na splošno upira človeštvu.”

Prav tako je kongres pozdravil direktor US urada za medsebojno pomoč Harold E. Stassen, pripominjajoč, da je “vaša skupina, predstavljajoča najvažnejše sile svobode za bodočo žico komunističnih meja, dokaz, da upanje na svobodo še ni uničeno... Mi Amerikanci pa molimo, da bi že skoraj napočil dan, ko komunistična pošast ne bo več morila duha in življenj tistih, ki danes zasužnjeni trpe v oblasti sil Kremlja.”

Med najpomembnejše pismene čestitke je šteti naslednje čestitke: dr. Adenauerja, predsednika zah. nemške vlade in zun. ministra,

Georgesa Bidaulta, francoskega zun. ministra, Roberta Schumana, bivšega predsednika franc. vlade in zun. ministra ter Paula van Zeelanda, belgijskega zun. ministra.

John Sparkman, član zun. pol. odbora senata USA in podpredsedniški kandidat demokratske stranke leta 1952 pa v svoji čestitki pravi: “Vsi ljudje, ki ljubijo demokracijo in ki verujejo v človeško dostojanstvo, vam ostajajo dolžni za vaše poslanice upanja in poguma, ki jih pošiljate svojim rojakom. Milijoni med njimi ohranjujejo zvestobo idealom svobode in demokracije. Z vami upam in molim za tisti dan, ko bodo spoznali svobodo in ko bosta tiranija in diktatorstvo zamenjana z demokracijo in resnično predstavniško vlado.”

Robert A. Taft, senator USA: “Pošiljam osebne pozdrave Krščansko demokratski zvezi in izražam svoje upanje, da bo njen prvi kongres velik uspeh. Prepričan sem, da Amerikanci hočejo jasno povedati, da se ne bodo nikoli sprijaznili z zasužnjenjem svobodnih narodov ali z zatiranjem njih svobode s kakršnimi koli sredstvi. Verujemo, da je napredek sveta možen samo v svobodi. Ne zanima nas samo politika obdržanja, pač pa obnavljanja svobode.”

Daljše poslanice sta naslovlila Joseph W. Martin, speaker USA poslanske zbornice in senator H. Alexander Smith, član zun. pol. odbora USA senata. Slednji je zapisal med drugim: “Ko Vam pišem tole pismo, zun. politični odbor senata razpravlja o resoluciji, ki bo vsebovala tudi te besede: “...USA odločno odklanjajo kakršno koli izvajanje odnošno izpeljavanje katerega koli mednarodnega dogovora, sklenjenega v času II. svetovne vojne, ki bi stremelo po zasužnjenju svobodnih narodov...”. Upamo, da USA ustvarjajo takšno zun. politiko, ki bo sposobna dvigniti in obdržati vero zatiranih narodov. Naš cilj mora biti — doseči svobodo in samoodlobo vsem narodom. Ne bo pa dosega tega cilja lahka. Zahtevala bo nenavadne potrpežljivosti in poguma. Skupine pa, kakor je vaša,” zaključuje Smith, “so lahko v neizmerno pomoč. Zato vam čestitam in — vztrajajte v vašem odličnem delu.”

Pozdravna pisma so poslali še nekateri drugi USA senatorji, tako John F. Kennedy ter Irving M. Ives in Paul H. Douglas. Z daljšim pismom je zborovalce pozdravil guverner New Yorka Thomas E. Dewey, ki je govoreč o boju za svobodo zapisal med ostalim: “V

John Foster Dulles, državni tajnik USA
za zunanje zadeve.

Harold E. Stassen, direktor USA državnega
urada za vzajemno varnost.

tem boju je kršč. demokracija ponovno in ponovno dokazala, da je trdna zgradba, s katere bodo mogli svobodni ljudje voditi izzivalni boj z ateističnimi totalitarizmi." Zaključil pa je z najlepšim pozdravom vsem zborovalcem, "ki so toliko doprinesli in žrtvovali, da je tudi v Ameriki prišlo do boljšega razumevanja kršč. demokracije v Evropi."

Poleg guvernerja države Connecticut **Johna Lodgea** je kongres pozdravil pismeno med drugimi Amerikanci **Henry Ford, II.**, predsednik Ford Co.

Kongres so nadalje pozdravili in želeli vse polno uspehov naslednji USA odličniki: **Rev. Aloysius J. Wycislo**, član Narodnega kat. naseditvenega odbora USA, **Arthur Bliss Lane**, bivši USA veleposlanik na Poljskem, **Erwin D. Canham**, izdajatelj Christian Science Monitor in župan New Yorka **Vincent R. Impellitteri**.

"NAVZOČNOST IZGNANCEV V NEI PREDSTAVLJA ZA ZATIRANE NARODE UPANJE IN JAMSTVO, DA NJIH UPRAVIČENE ZAHTEVE PRAV SEDAJ JEMLEMO V POŠTEV." (R. Bichet)

Prav tako so se zborovalcev spomnili s pozdravnimi besedami predstavniki kršč. demokratskih strank v zahodni Evropi odn. posamezni študijski centri Kršč. dem. zveze po Evropi. Tako so poslali pozdrave **Joseph Brousek** v imenu Češko-slovaške kat. ljudske stranke iz Kanade, **Luis Alberto Monge**, gl. tajnik Zveze kršč. delavskega gibanja Rerum novarum, Costa Rica, **Roberto Nicholson**, predsednik kršč. soc. gibanja v Argentini **Enrique Martinez Paz**, predsednik kršč. dem. skupine za provinco Cordoba, Argentina, **Gaston Tessier**, predsednik Mednarodne zveze kršč. delavskih gibanj, dr. **Heinrich von Brentano**, predsednik poslanskega bloka kršč. demokratske stranke v Bonnu, **Guido Gonella**, politični tajnik italijanske Democrazie Cristiane, **R. Vermeire**, narodni tajnik belgijske kršč. socialne stranke, **Andriessen**, predsednik holandske kat. ljudske stranke, **August Cool**, Belgijska kršč. delavska zveza, **L. Schuermann**, predsednik Mednarodne zveze kršč. demokratske mladine; posebej pa je omeniti pozdravno sporočilo predsednika Nouvelles Equipes Internationales (NEI), centrale vseh kršč. de-

Dr. Vladko Maček, predsednik Hrvatskega narodnega predstavništva ter predsednik Hrvatske kmetijske stranke in dr. Jurij Krnjevič, glavni tajnik Hrvatske kmetijske stranke.

mokratskih strank na svetu, A. De Schryverja ter Zvezinega tajnika Roberta Bicheta, iz čigar pisma posnemamo naslednje stavke: "Cilji Nouvelles Equipes Internationales so:

vzpostaviti redne stike s političnimi skupinami in osebnostmi različnih narodnosti, katere vodijo načela krščanske demokracije, z namenom, študirati v luči teh načel položaj posrednih narodov in mednarodne probleme; vskladiti izkušnje in programe ter skrbeti za uresničenje mednarodnega soglasja in za ustvaritev temeljev demokracije ter političnega in socialnega miru... Evropa, kakršno si Nouvelles Equipes Internationales žele, mora biti Svobodna Evropa. Miru pa, katerega hočejo NEI doseči, ne more biti brez svobode. Iz tega razloga so narodne skupine, ustanovljene v izgnanstvu, boreč se nadalje proti totalitarizmu diktatorstvu, sestavni del NEI. To pomeni, da prava, res nekaj vredna Evropa, ne more postati dejstvo, ako pri njej ne sodelujejo vse evropske dežele. Navzočnost izgnancev v NEI predstavlja za zatirane narode upanje in jamstvo, da njih upravičene zahteve prav sedaj jemljemo v poštev."

Pozdrave so poslali tudi predstavniki posrednih narodnih skupin odn. strank v emigraciji; tako A. Blodnieks in A. Ozolins v imenu Kmečke stranke Latvije, H. Pestmalis v imenu Latvijskega socialnega odbora v Franciji, Constantin Visoianu, predsednik Romunskega narodnega odbora, Leonardas Simutis, Predsednik Ameriško-litvanskega sveta, dr. Vladko Maček, predsednik Hrvatske seljačke stranke, Vaclav Majer, podpredsednik Osrednjega odbora Sveta svobodne češko-Slovaške, Hasan Dosti, predsednik narodnega odbora za Svobodno Albanijo in drugi.

POROČILA TAJNIŠTVA CDUCE IN POSAMEZNIH STRANK — ČLANIC CDUCE

Na mednarodnem kongresu Krščansko-demokratske zveze za srednjo Evropo je njen glavni tajnik Konrad Sieniewicz očrtal celoten potek v razvoju in delu te organizacije.

KRATKA ZGODOVINA ZVEZE

Prvi poskusi, da se ustvari tesnejše sodelovanje med krščansko-demokratskimi strankami srednje Evrope segajo nazaj v leto 1948, ko sta izmenjala v pismih misli o tem vprašanju dr. Miha Krek in Karol Popiel (predsednik Poljske krščanske delavske stranke). Ker pa so bili vodilni člani teh strank razporeni po svetu, je razumljivo, da se je delo na ustvarjanju skupnih temeljev za sodelovanje razvijalo počasi. Ob priliki kongresa Nouvelles

Equipes Internationales (Mednarodna zveza kršč.-dem. strank) v Hagu v septembru l. 1948 je prišlo do prvih osebnih stikov med češko-slovaško (Duchaček), madžarsko (Skultety) in poljsko (Sieniewicz) delegacijo krščansko-demokratskih strank. Kasneje so se stiki in razgovori nadaljevali v Washingtonu, med dr. Prochazko, K. Popielom in L. Vargo, ki so se raztegnili tudi na voditelje teh strank v Jugoslaviji in Litvi.

Do končne formalne ustanovitve CDUCE je prišlo v New Yorku dne 26. julija 1950. Tako bo Zveza sedaj stara tri leta. Čeprav mlada, je vendar že odločno posegla v posamezna važna vprašanja, ki zadevajo Srednjo Evropo sedaj pod komunističnim nasiljem. Ustanovno

Predstavniki posameznih narodnosti na kongresu Krščanske demokratske zveze za Srednjo Evropo. Od leve na desno: V. Sidzikauskas (Litvanec), B. Biega (Poljak), škof J. Rancans (Latvijec), prof. K. Pakštās (Litvanec), dr. Miha Krek, K. Osusky (Slovak).

listino so podpisali Ivo Ducháček in Adolf Procházka (čeha), Pranas Vainauskas in Kazys Pakstas (Litvanca), Karol Popiel in Konrad Sieniewicz (Poljaka), Miha Krek in pok. Franc Gabrovšek ter László Varga (Madžar). Istočasno je bil objavljen komunike za tisk in sta bila odobrena program dela ter temeljna smer politike v Zvezi. Nekako po enem letu se je Zvezi pridružila še Krščanska kmetška stranka iz Latvije.

Že januarja 1951 je Zveza navezala stike z Narodnim odborom za svobodno Evropo (National Committee for a Free Europe) in odprla svoj prvi urad v Washingtonu. Poleg glavnega tajnika Konrada Sieniewicza je bil nastavljen kot njegov pomočnik dr. Bohumir Bunža (čeh).

V juniju 1951 je Zveza ustanovila podružnico v New Yorku. V ta urad so prišli dr. Joseph Czako (Madžar), Janusz Sleszynski (Poljak) in dr. Vladas Viliamas (Litvanec). Izvršni odbor Zveze je v septembru 1951 odločil, da se celotno poslovanje organizacije prenese iz Washingtona v New York. V smislu tega sklepa je Zveza odprla svoje uradne prostore v

New Yorku dne 1. novembra 1951 na 339 E. 52 St., kjer je ostala do današnjega dne. V Washingtonu je ostal podružnični urad na 1452 Spring Road, N. W. Kmalu po preselitvi se je zastopnikom posameznih narodnih skupin in njih strank v uradu Zveze pridružil za Slovence in Jugoslavijo dr. Ludovik Puš. Pisarniške posle je prevzela Amerikanka Miss Virginia Beabes.

Kmalu se je pokazala potreba po zastopnikih Zveze v najvažnejših deželah Evrope, ki bi vzdrževali redne stike s krščansko-demokratskimi gibanji v teh deželah. Prvi zastopnik je bil nastavljen v Parizu v osebi Boleslava Biege (Poljak), ki ga je kasneje nadomestil Seweryn Eustachiewicz. Kmalu nato je bil aprila 1951 imenovan za zastopnika Zveze v Rimu Slovenec g. Marko Kranjc, ki vrši svoj posej še danes. Meseca decembra 1951 sta bila nastavljena še dva zastopnika. Za zahodno Nemčijo Litvanec Msgr. Krupavicius, za Benelux (Belgijo, Nizozemsko in Luxemburg) pa Madžar Jules Kovacs. Pol leta kasneje je bil imenovan za zastopnika Zveze v Avstriji Čeh Jaroslav Pechaček.

V teku 1951 in 1952 so bile osnovane različne komisije, kakor komisija za sodelovanje žen in deklet, kmetijska komisija ter politična in kulturna komisija. L. 1951 je bila ustanovljena meseca februarja v Parizu mladinska sekcija Zveze, ki tvori avtonomno telo v sklopu Zveze. Zastopniki kršč. dem. mladine iz strank, ki so članice Zveze, so se zbrali v Parizu in izvolili svoj odbor, kateremu je načeloval sprva Dimitrij Pavlista (Čeh), za njim pa Čeh Jan Renner. V odboru so Bakos, Rev. Čretnik Nace (Slovenec), Benskusi in Voloziški. Glavni tajnik mladinske sekcije je Poljak Edward Bobrowski.

INFORMACIJSKO DELO ZVEZE

Biv. podtajniku v zun. ministrstvu Mr. Barrettu je Zveza predložila obširno spomenico z njenimi predlogi za ureditev propagandne službe za dežele za železno zaveso, prav tako pa tudi Narodnemu odboru za svobodno Evropo. Člani izvršnega odbora Zveze so večkrat govorili po radio Free Europe in Voice of America. Dokler je imela Zveza svoj urad še v Washingtonu, je tam organizirala tudi posebne radijske oddaje o političnih, gospodarskih in kulturnih problemih v deželah Srednje Evrope, po preselitvi v New York je pa pripravila oddajo na WFUV Fordhamske univerze v obliki razgovora s člani Zveze.

Za seznanjanje angleško govorečega sveta z razmerami v državah pod kom. režimi in z delom krščansko-demokratskih gibanj v zapadni Evropi, Zveza od leta 1951 izdaja vsakih 14 dni bilten Christian Democratic News Service v 1500 izvodih. V isti namen je Zveza izdala tudi brošuro Christian Democracy in Central Europe, za posamezne narodne skupine pa je organizirala tudi izdajanje listov v narodnih jezikih. Za Slovence izhajata pod okriljem Zveze "Slovenija" kot priloga "Ameriške Domovine" in "Domoljub".

Zastopniki Krščansko-demokratske zveze za srednjo Evropo so od prvih dni zvezinega obstoja pa do danes sodelovali v raznih obdobjih mrzle vojne. Udeležili so se med drugim konference za psihološko vojno v Washingtonu v februarju 1952. Prav tako so pomagali pri raznih manifestacijah in prireditvah begunskih organizacij ter aktivno sodelovali pri prireditvi v Williamsburgu, Virginia, v juniju 1952, ki jo je zamislil in izvedel Narodni odbor za svobodno Evropo. Udeležili so se tudi konference katoličanov za mednarodni mir, ki

je bila meseca septembra 1952 v Washingtonu.

ZA ZDRUŽENO FRONTO KRŠČANSKIH DEMOKRATOV

Stranke, ki tvorijo Zvezo, so obenem članice splošne Mednarodne organizacije krščansko-demokratskih strank in gibanj, ki se imenuje Nouvelles Equipes Internationales ter ima svoj sedež v Parizu.

Krščansko-demokratska zveza vzdržuje tesne stike s pariško centralo, s katero izmenjava informacije in poročila o važnih mednarodnih vprašanjih, ki se tičejo prizadetih strank.

Vzdrževala je tudi stike z raznimi predstavniki krščansko-demokratskih gibanj, ki so člani glavne skupščine pri Združenih narodih, kakor Marie-Helene Lefauchaux, Falaise (oba Francoza), dr. Marga Klompe, dr. Gesina van der Molen in Rev. Beaufort (Nizozemci).

Tesnejši stiki so bili kmalu navezani tudi s krščanskimi demokrati v raznih deželah Južne Amerike, kar se je zgodilo po posredovanju in ob sodelovanju Montalva Frei, podpredsednika čilskega parlamenta in odličnega predstavnika krščansko-demokratske stranke v republikli Čile.

Nekaj kasneje je bil sestanek z voditeljem krščanske demokracije v Argentini Manuelom Ordonez in prof. Amoroso Lima. Tudi Jesus Galindez, José Pinera, Margarita Gallo Mueller, dr. Carlos Hamilton in drugi so bili Zvezi v pomoč pri navezavanju stikov in poglobljevanju odnosov s krščanskimi demokrati v južno-ameriških deželah.

MEDNARODNO SODELOVANJE

Da bi se različna gibanja za združitev Evrope zedinila in da bi Zveza sodelovala pri delu za Združeno Evropo, je zaprosila aprila 1951 za članstvo v Evropskem gibanju (European Movement), ki ji je bilo tudi priznано. Njeni zastopniki so sodelovali potem pri raznih konferencah Evropskega gibanja.

Zveza je pokrenila akcijo za tesno sodelovanje med CDUCE in drugimi mednarodnimi političnimi skupinami izseljencev, ki so organizirani v Kmetški, Liberalni in Socialistični uniji. Do sedaj ta pokret ni še mogel roditi kakih vidnih in trajnih uspehov. Vendar so člani Zveze, v smislu ideje o sodelovanju, bili udeleženi pri delu organizacije, ki nosi naslov Central Eastern European Conference in pri

drugi, podobni organizaciji, ki se imenuje Central-Eastern European Committee.

Uradu Združenih narodov so bile predložene nekatere spomenice, kakor: v novembru 1950 o kršenju pravil Združenih narodov, ki so jih zagrešili komunisti na področju človečanskih pravic v Srednji Evropi; v juliju 1951 spomenica o deportacijah po komunističnih režimih v Srednji Evropi; v decembru 1951 o vmešavanju Sovjetske zveze v notranje zadeve držav Srednje Evrope; in v maju 1952 spomenica o prisilnem delu v Srednji Evropi.

DEBATNI KROŽEK (DISCUSSION CLUB)

Za tesnejše sodelovanje med posameznimi strankami in deželami je glavni pogoj uspeha čim boljše poznavanje in skupno proučevanje različnih političnih, socialnih, gospodarskih in kulturnih vprašanj. Nič manjše važnosti ni seznanjevanje ameriške javnosti s temi vprašanji. Da se ta dvojni namen doseže, je bilo sklenjeno organizirati redne sestanke, ki naj bi se prirejali v okviru posebnega krožka z nazivom Discussion Club. Ustanovljen je bil meseca decembra 1951 in je priredil do kongresa v marcu 1953 vsega 14 javnih sestankov. Večina teh sestankov je bila namenjena proučevanju evropskih problemov. Vendar so nekateri daleč presegali zgolj regionalen okvir. Med te lahko štejemo zlasti sestanke, na katerih so predavali odlični francoski politiki Robert Bichet, Robert Buron, Pierre Schneider in delavski voditelj Gaston Tessier. Med drugim so vodilni politiki posameznih v Zvezi večlanih strank očrtali razvoj in delovanje svojih strank v preteklosti. Za SLS je predaval dne 17. januarja 1952 njen predsednik dr. M. Krek. Od Slovencev je kot predavatelj nastopil še dr. Ludovik Puš dne 15. septembra 1952 s predavanjem o stališču krščanske demokracije v pogledu socializacije. Omeniti je treba še to, da so bile med predavatelji tudi osebnosti iz USA in iz Latinske Amerike. Tako je ta klub v okviru možnosti znatno pripomogel k razčiščevanju posameznih važnih vprašanj in k medsebojnemu razumevanju in spoštovanju.

POGLED V BODOČNOST

Zveza je ob raznih prilikah predlagala Narodnemu odboru za svobodno Evropo, naj bi se omogočil razmah njenega dela na različna nova delovna področja. Med taka nova poprišča štejemo zlasti ustanovitev stalne študijske

skupine, ki naj bi se posvetila proučevanju krščansko-demokratske ideologije in to ideologijo izdelala in osvetlila od teh strani: demokracija vladanja, socialna zgraditev družbe, federalistična misel. V zvezi s tem študijem naj bi se ustanovila revija (magazin), ki bi o teh problemih pisala v angleščini in ki bi izhajala vsake 3 mesece (Ideological Quarterly). Tudi izdajanje biltena v španskem jeziku za dežele v Južni Ameriki ima Zveza v načrtu in smatra, da bi bil tak bilten znatnega pomena za informiranje špansko govorečega sveta o razmerah v komunističnih deželah in za širjenje krščansko-demokratske misli.

V načrtu so tudi krajevne organizacije Zveze povsod tam, kjer živijo člani posameznih strank-članic in toliko strnjemem sistemu, da je organiziranje izvedljivo. Prav tako si Zveza prizadeva razširjati idejo krščanske demokracije med izseljenci iz onih dežel, kjer do sedaj take stranke niso obstojale.

ČEŠKO-SLOVAŠKA

Poročilo o češko-slovaški krščansko demokratski stranki, ki je v predvojni dobi pod predsedstvom Msgra dr. Jana Šrameka dosegla velike uspehe, je podal dr. Adolf Prochazka. Med vojno je bil njen predsednik prvi predsednik češko-slovaške vlade v emigraciji, v domovini se je pa organizirala podtalna mreža, ki je ob koncu vojne prišla na površje kot močna organizacija. Z združitvijo češke ljudske stranke in Slovaške stranke svobode je bilo upati še na uspešnejše delo, toda komunistični prevrat leta 1948 ga je popolnoma zatrl. Aktivnost v emigraciji živečih čeških politikov se je povezala. Ta povezava je l. 1952 dosegla prvi vidni uspeh: združenje nad 450 češko-slovaških politikov v Svetu svobodne Češko-Slovaške.

MADŽARSKA

Krščansko demokratsko gibanje med Madžari je prikazal dr. Jožef Czako. Naglašal je, da stranka v letih od 1945-1949 nikdar ni sodelovala s komunizmom odn. marksizmom. Leta 1945 se je hotela samostojno udeležiti volitev, a ji komunisti niso dovolili postaviti kandidatov. Zato je stranka svetovala svojim pristajšem, naj glasujejo za Stranko malih kmetov, kar je prineslo tej stranki velik uspeh (57% oddanih glasov). Pri naslednjih volitvah leta 1947 je stranka lahko nastopila s svojimi kandidati ter je dobila več kot en milijon glasov. Pri teh volitvah je pa kom.

stranka z nasiljem in ponarejanjem volilnih rezultatov dosegla večino in je prevzela vlado. Nasilje je postajalo vedno hujše in je doseglo višek v času aretacije in procesa proti kardinalu Mindszentiju. Odbor stranke je sklenil prenehati z delom, vodilnim njenim predstavnikom se je pa posrečilo pobegniti v inozemstvo, kjer sta prvaka stranke Msgr. Jožef Kozi-Horvat in Msgr. Bela Varga povezala kršč. demokratske misleče Madžare, obenem pa odločilno sodelovalo pri ustanovitvi Madžarskega narodnega odbora.

LATVIJA IN LITVA

Delo in usodo kršč. demokratskih strank v Latviji in Litvi sta opisala škof **Jožef E. Rancans** za Latvijce in prof. **Kazys Pakstas** za Litvance. Stranki v obeh državah sta pred vojno uspešno delovali ter stali narodoma ob strani ob prvi sovjetski okupaciji l. 1940, pod nemško zasedbo in ob drugi sovjetski okupaciji l. 1945. Obe stranki trdno stojita za programom CDUCE in obnovo Evrope na osnovi združenja vseh držav v unijo toplo pozdravljata.

POLJSKA

O delu Poljske kršč. delavske stranke je poročal **Karel Balon**. Stranka v sedanji obliki obstoja od l. 1937, ko je na kongresu v Varšavi prišlo do združitve prejšnje Krščanske demokratske stranke (ust. l. 1918) z Narodno delavsko stranko, katere politični začetki segajo v leto 1905. Med vojno in pod nemško zasedbo je stranka šla s svojim delom v podzemlje. Leta 1945 se je v okupirani domovini vodstvo stranke zopet sešlo ter je skupno z **Mikolajczykovo Kmečko** stranko vodila narodne vrste proti kom. fronti, vendar je v borbi s kom. tak'iko miniranja podlegla. Septembra 1946 je bila stranka razpuščena, več članov glavnega odbora stranke je pobegnilo v svobodni svet, kjer se bori za svobodo svoje domovine.

SLOVENIJA

Udeležence kongresa Krščanske demokratske Zveze Srednje Evrope je seznanil s programom in delom Slovenske ljudske stranke **dr. Ludvik Puš**. Podrobno je opisal politične, gospodarske, socialne in narodne razmere, ki so bile v domovini pred 60. leti, ko se je pojavila med Slovenci Slovenska ljudska stranka in začela s svojim uspešnim delom, s katerim

se je med narodom utrdila kot prava zastopnica njegovih koristi in večinska slovenska politična stranka. Prikazal je njeno delo v bivši Avstriji, nato v Jugoslaviji in vse strahote, ki so se zgrnile nad Slovenijo med drugo svetovno vojno, ko so jo zasedli in razkosali trije okupatorji, katerim so se pridružili še komunisti s svojo krvavo revolucijo.

V poročilu, ki opisuje tedanje razmere, dr. **Puš** ugotavlja naslednje:

“To so bila strahotna leta bridkosti, telesnega in duševnega nasilja najhujše vrste; morda je še prezgodaj vse to popisovati. SLS, ki je komuniste poznala od poprej, je storila, kar je mogla, da bi prav vodila trpeče in terorizirano ljudstvo v tem dvojnem ognju k odporu zoper okupatorja in zoper domače ubijalce. Komunistična propaganda je skrbela, da so bili zavezniki o teh dogodkih napačno obveščani; da so čez mero oboževali komunistično Rusijo; svojo vlogo so igrali pri zaveznikih tudi nagibi gole koristnosti, ki je bila posledica ideološke nejasnosti njihovih politikov, in kratkovidnost in naivnost voditeljev. V tej zmedbi, sredi razvalin, potokov krvi in solza, so se naši junaški branilci, ki so bili boj za dobro stvar, končno morali umakniti in vse skupaj se je končalo s tem, da so zavezniki izročili Jugoslavijo — in seveda z njo Slovence — v roke komunistom, ki so bili takrat organsko povezani s Sovjetsko zvezo, ki je vodila njihove akcije. Naj bo posebej povedano, da je Jugoslavija bila izročena komunistom popolnoma zaveštno in z odprtimi očmi.”

“Tako se je zgodilo, da se po končani strašni vojni svoboda ni vrnila v Jugoslavijo, še manj v Slovenijo. Namesto tega je novi komunistični režim jadrno in dosledno začel uničevati vse, kar je v deželi še krščanskega življenja. In spet pri tem poslu je bil režim deležen podpore enega izmed zaveznikov. Več kot 10.000 fantov, ki so branili med komunistično revolucijo ustrahovano ljudstvo, se je zateklo, po izročitvi Jugoslavije komunistom, v maju l. 1945 pod zaščito zavezniške armade na Koroškem. Tam so odložili orožje. Nato so pa bili naloženi na vojaške kamione in pod pretvezo, da gredo v Italijo, so bili poslani nazaj v komunistično Jugoslavijo, kjer so bili v nekaj dneh — z malimi izjemami — v strahotnih mukah pomorjeni. Slovenska ljudska stranka se klanja v spoštljivem žalovanju tem mučencem, ki so dali svoja mlada življenja za svetle ideale, ki jih je ona sama poma-

gala graditi v njih dušah. Tragične okoliščine so uničile to mlado rast na sam predvečer dneva, ko so se svetu odprle oči in je hipoma moral ugotoviti, da se mora tudi sam boriti zoper komunizem, če noče biti uničen."

Pod komunistično diktaturo

"SLS je izgubila — kot organizacija — zelo veliko. K sreči pa se moč SLS ne sme ocenjevati le po številu glasov, ki jih je mogla zbrati ob volitvah. Njena moč je zasidrana v prepričanju slovenskih ljudi, ki ga je v teku svojega mnogoletnega dela oblikovala v dušah svojega ljudstva. Krščanski ideali, ki segajo tudi na državljansko in socialno polje, so oni temelji, ki so ostali v srcih slovenskega naroda in tvorijo tudi danes trdno osnovo strankine moči in pomembnosti. Kolikor moremo imeti točno sliko o razmerah v domovini, nam ta slika prikazuje, da komunizem ni do sedaj še mogel doseči znatnih uspehov pri osvojevanju ljudske duše. Da ni še napravil nič zla, bi bila seveda pobožna želja. Toda to zlo za sedaj še ni prodrlo vrhnje skorje oportunističnega — in jedro je še nedotaknjeno."

"Nevarnost je — kajpak — ogromna. Pritisk, ki ga režim izvaja na vero, je hujši kakor v kateri koli komunistični deželi, če izvzamemo Sovjetsko Rusijo in pa baltiške države. Pismo jugoslovanskega episkopata vladi (v septembru 1952) in nota, ki jo je poslal Vatikan kot odgovor na noto komunistične vlade (v decembru 1952) razkrivata jasno vso globino hudičevega boja zoper vero v Jugoslaviji."

"Boj komunističnega režima zoper kmeta je bil srditejši kakor v kateri koli satelitski državi. Za enkrat je režim bitko zgubil in notranji odpor kmeta slavi zmago, do katere je znatno pripomogel Zapač. Toda to je vse začasno. Boj ni končan in režim ima razen javne nasilne kolektivizacije še drugačna sredstva, da lomi odpor kmetijskega ljudstva in sili kmeta na kolena."

"Ogromna bitka se bje sedaj za dušo mladine in režim se trudi na vse načine, da bi jo pridobil zase v vsem obsegu in izločil vsak drug vpliv na mladino. Še stoji trdno družina in njen vpliv prevladuje. Vzgoja otrok v katoliških hišah je še vedno močnejša kakor komunistični nauki, ki jih mladina posluša po šolah, v mladinskih organizacijah in v vojaški službi. Vendar nevarnost je velika in se veča od leta do leta."

"Srčika ljudske duševnosti je danes še nedotaknjena. Zvestoba krščanskim idealom je do sedaj uspešno vzdržala vse napade telesnega in miselnega nasilja. Kako dolgo?"

"Slovenska ljudska stranka mora z obžalovanjem ugotoviti, da v danih razmerah more storiti le prav malo — če sploh kaj — da bi pomagala narodu v njegovem odporu v kakršni koli organizirani obliki. Na drugi strani pa ne vidi nepremagljivih ovir na potu k duhovni in materialni obnovi, ko bo komunistična poplava splahnela in bo narodu doma vrnjena svoboda."

Pogled v bodočnost

"Kakšni so pogledi in načrti SLS za bodočnost?"

Bistveno ostajajo isti, kakor so bili pred 60 leti, ko je l. 1892 stranka bila ustanovljena in je nastopila svojo dogodkov bogato pot: boriti se za temeljne svoboščine človeka, ki so neodsvojev dar božji."

"Praktično vzeto ima stranka danes dvojni program: prvi vsebuje vprašanja neposredne nujnosti, kakor jih prinaša razvoj dogodkov, in ki mora biti na dnevnem redu v času, ko je narod še pod komunistično knuto in ko je vodstvo stranke še v begunstvu; drugi pa obsega probleme na dolgo roko, ki jih bo treba reševati in rešiti, ko bo narodu vrnjena svoboda."

"Kratkoročni program za takojšnjo uporabo ne more biti bogve kako bogat in obsežen. Stranka mora storiti vse, kar more, da plamen hrepenenja po svobodi doma ne ugasne od preganjanj, pritiska in nasilja. Pomagati mora, kolikor more, da se skrajšajo dnevi trpljenja in uničevanja in da se čim bolj približa dan osvoboditve. Treba je tudi pripravljati načrte za strankino oživitve po osvoboditvi in skrbno organizirati svoje pristaše v begunstvu."

"SLS skuša to nalogo izvrševati kolikor mogoče dobro, čeprav o pri delu mnoge okoliščine ovirajo, zlasti še dejstvo, da so njeni vodilni somišljeniki, kolikor jih je ostalo, razkropljeni po mnogih kontinentih in je stik z njimi skrajno težak. Vodstvo stranke je trdno prepričano, da je obnova opustošene domovine mogoča samo, če tesno sodeluje s sestrskimi strankami iz dežel, ki jih je zadela podobna usoda. Zato je ponudila roko za sodelovanje v duhu krščanske edinosti in se sedaj skupno s temi strankami trudi pri izdelavi načrtov za

bodoče delovanje. To tesno sodelovanje je razlog, da smo danes tu med vami. Ponosni smo na to in pripravljeni za skupno delo in skupno fronto."

"Naša domovina je, kakor nam pripovedujejo, v posebnem položaju glede komunizma. Pravijo, da je naš komunistični režim drugačne sorte, kakor je komunizem v Sovjetski Rusiji in pri satelitih. Tako nam dokazujejo kratkovidni politiki zapadnega sveta."

"Res je, da komunistični režim v Jugoslaviji — med tem ko na vse grlo kriči v svet, da je komunističen in trdno odločen zgraditi popolnoma komunistično družbo — uporablja gesla in nastavlja limanice, kako bi zapadne narode zazibal v veri, da se vendarle polagoma približuje pravi demokraciji in demokratičnim svoboščinam. Do sedaj — tako moramo reči — to kamufliranje ni bilo brez uspeha. Komunisti v Jugoslaviji so dobili že izdatno pomoč v denarju in v gospodarski podpori — dovolj, da so se mogli obdržati na oblasti in naprej graditi socializem, kakor pravijo sami. Titoizem je postal krilatica, ne za satelite, pač pa — na nesrečo — za svet, kjer vladata svoboda in demokracija. Titoizem je zaslepil zapadne demokracije tako nevarno, da so izgubile iz vida resničnega in stalnega sovražnika svobode, komunizem, in se sedaj oborožujejo samo za boj proti ruskemu tipu komunizma."

"Prepričani smo, da je to usodna napaka. Kaj naj se okoristi človeštvo, če se ruski komunizem ustavi in onemogoči, komunistični režimi pa ostanejo po posameznih deželah na oblasti? Titoizem je prva odkrita peta kolona, ki jo je svobodni svet dopustil in njenim agentom dal proste roke, da sejejo svoje zlo seme. Žetev bo pospravil komunizem, tako komunisti upajo; ne kaka posebna zvrst komunizma, marveč komunizem kot tak, ki je smrtni sovražnik naše civilizacije. SLS ima izredno in zelo nujno nalogo, da odpira oči zapadnemu svetu in mu prikazuje resničen obraz titoizma in svobodni svet svari pred njega nevarnostjo."

"Kar se tiče dolgoročnega programa naše stranke v sedanji situaciji, bi ga mogel označiti in kratko opredeliti takole:

Slovenski narod, ki je majhen in nikomur na svetu nevaren, se naj v celoti združi v narodno enoto, ki ji je za bodočnost zagotovljena naravna pravica samostojnega naroda. SLS je trdno prepričana — in minule skušnje so jo utrdile v tem prepričanju — da so narodne pravice slovenskega naroda najboljše zavarova-

ne v svobodni zvezi z narodi Jugoslavije. Zemljepisna lega slovenskega ozemlja, kakor je, in politične ter gospodarske težnje Evrope, kakor so, tako velevajo. SLS je sedaj, kakor je bila tudi v preteklosti, za zvezno državo narodnih enot na federativni osnovi skupno s Hrvati, Srbi in ostalimi južno slovanskimi narodi. Z njimi združeni v najbolj naravni regionalni zvezi narodov hočemo Slovenci sodelovati na celi črti za veliko večjo zvezo evropskih narodov, ki bo zedinila vse narode evropskega kontinenta v Združenih državah Evrope."

"SLS hoče nadaljevati svoje delo za polno dosego in uresničenje socialnega in državljanškega reda, kakor ga uči krščanstvo. Ta cilj mora biti dosežen v popolnoma svobodni demokraciji, ki jamči vsakomur temeljne človečanske pravice."

"Zavedamo se, da nas čaka težko delo, ki presega zgolj človeške moči. Pa vemo, da nismo osamljeni. Z zaupanjem v Boga, srca polna ljubezni do svojega naroda in v tesni povznanosti z vami, krščanski demokrati iz srednje in zapadne Evrope, ki ste z nami vred stopili na okope zoper komunizem, smo trdno prepričani, da bomo uspeli, in da bo novo, srečno življenje zrastle iz ruševin."

MLADINA CDUCE

Poročilo o mladinski sekciji je podal Jan Renner. Navajal je, da je bil dogovor o skupnem nastopu kršč. dem. mladine češko-slovaške, madžarske, latvijske, litvske, poljske in slovenske podpisan 2. februarja 1952. Centrala mladinske organizacije je v Parizu, ima pa že pododbore v Angliji, Belgiji, ZAD, Strasbourg, Muenchenu, Rimu. Pripravljajo pa se še v drugih centrih. V Parizu izdajajo redno mesečno publikacijo, pisano v francoščini. Kršč. dem. mladina sodeluje pri evropskih oddajah Radia Svobodne Evrope in pri drugih evropskih postajah, zlasti BBC. Zastopniki Zveze so se udeležili mladinskih zborovanj mladine kršč. dem. gibanj v Avstriji, Nemčiji in Švici, vidnejšo vlogo pa so njeni člani igrali v prvem mladinskem parlamentu v Haagu oktobra 1952.

DISKUSIJSKI VEČER O KRŠČANSKI DEMOKRACIJI 13. marca 1953.

Notranje politični razvoj severnoameriškega naroda se je odvijal v poslednjih petdesetih letih tako, da nikdar ni nastala potreba ustva-

Na zaključnem banketu kongresa. V sredini za govorniškim pultom USA senator Theodore Green, levo od njega škof J. Rancans (Latvijec), preds. NO za Svobodno Evropo M. W. Shephardson, dr. Miha Krek, direktor oddelka za izseljensko sodelovanje pri Svobodni Evropi Mr. Bernard Yarrow. Desno od govornika: Msgr. Kozi-Horvat (za pultom), USA senator Ralph Flanders, A. Prochazka (Čeh), namestnik USA delegata pri Združenih Narodih Mr. Wadsworth, podpredsednik NO za Svobodno Evropo Mr. Fr. Dolbeare, K. Popiel (Poljak).

ritve političnih strank in delavskih odn. gospodarskih organizacij, ki bi izrecno, že z imenom samim, poučarjale, da so krščanske in demokratske. Krščanstvo in demokracija sta bila za poprečnega Amerikanca v dovoljni meri zapopadena v pstavi sami, še bolj pa v vsem nastopanju vodilnih mož, ki so skoraj redno poudarjali krščanska načela. Tudi katoličani sami niso nikdar, odkar so se zavedli svojega političnega vpliva, čutili potrebe, osnovanja samostojne in enotno formirane politične fronte. Zato je danes široki ameriški javnosti pojem kršč. demokracije pravzaprav še ncv in ga poznajo samo po oznaki ter po njenih glavnih evropskih predstavnikih, vodilnih političnih držav, kjer kršč. demokra-

cija predstavlja večinsko stranko, hkrati pa tudi jedro delavnosti za uresničenje naporov Atlantske obrambe, Združene Evrope in drugih, ameriškim zun. političnim načrtom odgovarjajočih in simpatičnih pokretov.

Predstavniki kršč. demokracije v emigraciji so zato ob svojem nastopu v USA čutili nujno potrebo, prebiti led in si pridobiti zaupanje javnosti. Kakor je iz poročila gl. tajnika Zveze razvidno, so v tej smeri odbor in člani CDUCE storili že mnogo. Razumljivo je torej bilo, da so tudi v času kongresa posvetili posebno pozornost amer. javnosti, ki se zanima za evropske probleme. Zato je bil izveden in je tudi sijajno uspel diskusijski večer, na katerem so predstavniki kršč. demokratov v

emigraciji ter povabljeni posamezniki razložili, skoraj da bi lahko rekli, v šolski obliki prikazali ameriškim poslušalcem, kaj je začetek in osnova ter kakšni so načrti kršč. demokratov Srednje Evrope. Diskusijskega večera se je udeležilo preko 400 oseb, ki so ves čas pozorno sledile izvajanjem. Začel ga je dr. **George N. Shuster**, predsednik Hunter College in bivši US-deželni komisar za Bavarsko. Kot tak se je seznanil s problemom in zgodovino evropske kršč. demokracije in postal njen navdušen zagovornik. Dr. Shuster je tudi ves večer vodil debato. Po njegovem mnenju je začetek kršč. demokracije v Evropi v letu 1848. ob prebuditvi narodov. Poudaril je pomen teh strank v predvojni in medvojni, zlasti pa povojni dobi in izrecno naglasil, da evropske kršč. dem. stranke niso verske stranke, pač pa politične formacije, ki zaradi svojega privlačnega programa pogosto pritegnejo tudi nekristjane (kot n. pr. nemški centrum nemške Jude pred vojno).

Kot prvi govornik je nato nastopil **Wallace C. Speers**, predsednik Pravniskega gibanja za krščanski svet iz Severne Amerike; za njim sta govorila: **prof. Alceu Amoroso Lima**, znani braziljanski filozof, in biv. profesor Notre Dame Univerze **dr. Francis E. McMahon** iz Severne Amerike. Od evropskih politikov, pripadnikov krščansko-demokratskih strank v emigraciji pa so na tem diskusijskem večeru nastopili: **Dr. Benedikt Cevers**, biv. glavni tajnik Latvijske kršč. kmetске stranke, **dr. Ivo Duchacek**, biv. predsednik zunanje-političnega odbora češko-slovaškega parlamenta, **dr. Bela Kovrig**, bivši univ. profesor v Budimpešti.

Slovensko kršč. demokratsko skupnost, katere politično predstavništvo je v zadnjih šestdesetih letih pripadalo SLS, je navzočim predstavil **dr. Miha Krek**, predsednik SLS, ki je v krajšem govoru podal naslednje misli:

“Smo priče množičnega prebujanja socialne in politične zavesti vseh narodov na svetu. To je velikanska svetovna revolucija, doslej neznana v zgodovini. Vodje Sovjetske zveze in vodje komunistične konspiracije jo izrabljajo s pogubonosno spretnostjo za cilje komunističnega imperializma.

Niti vsa moč ameriških financ niti gore skladišč atomskih bomb ne bodo rešile sveta pred komunističnim gospodstvom. Samo ena stvar ga lahko reši: Obnovitev družbe na podlagi krščanskih socialnih demokratskih načel.

To je naloga krščanske obnove, v katero smo poklicani.

Katastrofalni dogodki današnjih dni nas silijo k dejanjem. Če hočemo rešiti krščanstvo pred nevarnostjo svetovnega komunizma, moramo družbo reorganizirati na krščansko demokratski podlagi.

Ustanovile so se močne stranke krščanske demokracije, ki se bore z marksizmom za duše delavskega razreda. Da bodo uspešno izpolnile svojo nalogo, morajo te stranke ohraniti svojo integriteto kot stranke socialne demokracije. Te stranke niso bile ustanovljene zato, da bi predstavljale samo enotno krščansko fronto proti satanskim silam, ki groze uničiti našo civilizacijo. Prilicalni so jih v življenje skupine kristjanov, ki verujejo v filozofijo demokracije: socialne, gospodarske in politične. Drže se besed **Maritaina**, da “ta oblika in ta ideal sožitja, ki ga imenujejo Demokracija, vznikata v svojih osnovah iz božjih navdihov in ne more obstati brez njih.” Oni stojijo na stališču, da demokracija ne more obstajati, če ni grajena na krščanskih temeljih in navdahnjena s krščanskim duhom. Prepričani so, da je nemogoče zgraditi pravo krščansko družbo kakor samo na podlagi socialne politične demokracije”.

Za **dr. Kream** sta spregovorila še **Zbigniew Ossowski** v imenu Poljske kršč. del. stranke ter **dr. Kazys Pakstas** v imenu Litvanske kršč. dem. stranke.

Poleg številnih ameriških odličnikov so se diskusije udeležili tudi nekateri politični predstavniki kršč. dem. gibanj iz Južne Amerike, prav tako pa tudi konzularni in dipl. predstavniki evropskih držav, v katerih kršč. dem. stranke predstavljajo večinske stranke. Navzočih je bilo tudi veliko študentov, katere je poslalo preko 20 različnih amer. univerz in collegeov, da se tako seznanijo z evropskimi problemi. Posebno delegacijo je poslala tudi newyorška sekcija **PAX ROMANA**. Celotno diskusijo so posneli na trak ter jo kasneje oddajali v radiu Svobodne Evrope, del diskusije pa so prenašali po televiziji.

PROGRAM KRŠČANSKO-DEMOKRATSKE ZVEZE SREDNJE EVROPE

V času kongresa so navzoči delegati sprejeli tudi osnutek širšega programa Krščansko-demokratske zveze Srednje Evrope, v okviru katerega bodo posamezne narodne stranke izdelale svoje lastne programe. Prav tako so de-

legati sprejeli posebno poslanico svojim narodom v suženjstvu.

IDEOLOŠKI PROGRAM

I. Uvod.

1. Narodi Srednje Evrope so globoko krščanski. Njihova krščanska tradicija je stara več kot tisoč let. Stoletne borbe proti napadalcem z vzhoda, ki so hoteli uničiti krščansko civilizacijo Evrope, so njihovo vero poglobile in utrdile.

2. Narodi Srednje Evrope verujejo v načela resnične demokracije. V srednjem veku so ustanovili prve demokratske ustanove in jih razvijali do naših dni. Najprej so ustanovili lokalne samouprave. Začetek renesanse je prinesel popolni predstavniški sistem, ki se je v kasnejših letih še bolj razvil. S krščanstvom so pridobile osnovne človeške pravice polno veljavo in zaščito.

3. Narodi Srednje Evrope so že pred mnogimi stoletji proglasili načelo federalizma. V vseh državah so nastopili znanstveniki, ki so zagovarjali načelo prostovoljnega in svobodnega sodelovanja svobodnih narodov. To načelo so uresničile razne zveze in dogovori, sklenjeni na načelih enakosti in vzajemne pomoči.

4. Danes smatrajo prave krščansko-demokratske stranke sebe za nosilke teh tradicij svojih narodov. Za temelj svojega programa jemljejo stara, pa še vedno življenjska, načela, ki urejujejo:

- a) razmerje človeka do Boga;
- b) razmerje ljudi med seboj;
- c) razmerje med narodi.

II. Razmerje človeka do Boga

Razmerje človeka do Boga narekuje krščanskim demokratom, da prostovoljno podredijo človeka in družbo božjemu zakonu in smatrajo naravni zakon za postavljen od Boga. Ljubezen je najvišje načelo, ki naj vodi človekova dejanja in ureja medsebojna razmerja. Edino ljubezen more zagotoviti trdnost družine, pravičen socialen red v gospodarstvu in moralni red v političnem in mednarodnem življenju.

a) Vsa človeška dejanja na socialnem, ekonomskem, političnem in mednarodnem polju naj vodijo krščanska etična načela in vladajoče načelo javnega življenja mora biti morala.

b) V razmerju med ljudmi moramo dati

Mr. Whitney Shepardson, predsednik Narodnega odbora za svobodno Evropo, govori v imenu te organizacije.

prednost duhovnim dobrinam nad materialnimi, socialnim nad gospodarskimi, pravici nad silo, estetiki nad masovnostjo.

c) Temeljne sestavine človeka, dušo in telo, morajo prevevati duhovna načela pred materialnimi.

d) Duša vsakega posameznega človeka je važnejša, kot so vse druge-zemeljske dobrine, in njeno zveličanje je njegov najvažnejši smoter. Družba je naravna potreba človeške narave. Glavna naloga družbe pa je, da omogoči svojim članom doseči njihov posmrtni in zemeljski cilj. Tako postanejo cilji človeka in družbe isti in neločljivi.

e) Človeška narava je nagnjena k dobremu in k zlu. Borba človekovega razuma in volje proti zlu vodi k sreči in notranji svobodi. Ta svoboda je svoboda od greha, ne svoboda grešiti.

f) Človekova borba za zunanjo svobodo je usmerjena na osvoboditev od materialnih omejitev njegove okolice. V tej borbi naleti na druge ljudi, ki se prav tako borijo za zunanjo svobodo. V interesu sosedstva se pojavi potreba nadzora nad egoističnimi nagoni ljudi. Le

skupni nadzor in medsebojno spoštovanje morata zagotoviti svobodo vse družbe.

g) Poznamo več vrst naravnih združb. Prva je družina, posvečena v krščanstvu, potrebna za razvoj človeštva, zibelka novih življenj, ki z vzgojo navadno usmerja človeka za celo življenje. Druge združbe naj omogočijo razvoj človeških sposobnosti do popolnosti. Združbe dela in delavcev zagotavljajo gospodarski razvoj in napredek. Narodi razvijajo posebnosti svojih kultur. Prav tako države. Poraja se mednarodna družina narodov, ki naj bo temelj pravičnega in mirnega mednarodnega reda.

Te štiri združbe morejo skupno zadovoljiti vse človekove najbolj naravne potrebe. Preko njih bo rodil človek nove generacije, proizvajal boljše dobrine in dosegel višjo kulturo in boljši svet.

III. Razmerje ljudi med seboj

Stoletja stari problem o razmerju ljudi med seboj je še vedno sporen. Mnogi svetovni spori so se rodili v različnem gledanju na ta problem. Eno gledanje je ono, ki daje prednost različnim družbenim oblikam pred človekom. Sem spadajo imperializem, komunizem in socializem, ki žrtvujejo interese poedinca interesom družbe. Drugo gledanje, staro načelo laissez-faire, daje prednost človekovim egoističnim idejam in načelom pred interesom skupnosti.

Mi pa verujemo, da se cilji in interesi poedinca in družbe prepletajo in drug drugega dopolnjujejo ter da najdejo svojo pravo obliko v harmonični organizaciji sveta.

Sodobna gospodarska oblika sveta, ki se pojavlja v ostri konkurenci dela in kapitala, je logično povezana s tekmo med marksističnimi in kapitalističnimi teorijami. Naši naporji skušajo preprečiti kapitalu in delu uporabo metod, ki nasprotujejo skupni blaginji in kršijo načela socialne pravice.

Delo je važen faktor v človeškem življenju. Ono zadovolji človekovo željo po ustvarjanju in zagotovi ravnovesje bistvenih sestavin človeške narave: razuma, čustva in dejavnosti. Delo je prvina, ki najbolj veže ljudi med seboj. Delo omogoča razvoj in napredek človeškega genija. Oba sta dosegljiva samo s skupnimi, združenimi naporji. Ti spremljajo vsako delo, telesno in duševno, in so najbolj dragocen prispevek delovnih ljudi k gospodarstvu in kulturi človeštva.

Razmerje ljudi med seboj zahteva ljubezen, spoštovanje osebnosti vsakega poedinca, sodelovanje, soodgovornost, skupno pomoč. Ta načela so najbolj prirodne poteze dobre strani človeške osebnosti in morajo zato najti popolno svobodo razvoja v javnem delovanju, v političnem in socialnem življenju.

1. Politično življenje

Gori omenjena načela dajejo vsakemu človeku pravico in dolžnost:

a) da svobodno izrazi svoje nazore in mnenja, da organizira in sodeluje v združbah, katerih cilj je splošna blaginja,

b) da sodeluje v lokalnih, stanovskih in kulturnih samoupravah,

c) da ima pravico voliti in voljen biti in tako nositi odgovornosti svoje vlade,

e) in če je enkrat izvoljen in je prevzel svoj posel, da si zagotovi zaupanje in sodelovanje ljudstva, da se vedno zaveda, da je njegov služabnik in da mora biti blaginja ljudstva glavni cilj njegovega dela.

2. Socialno življenje

Glavna načela, ki določajo razmerje ljudi med seboj, morajo še posebno veljati na socialnem polju. Tudi tukaj ima vsak posameznik posebne pravice in dolžnosti:

a) da si prosto izbere poklic in delo, ki odgovarja njegovi zmožnosti, sposobnosti in zanimanju in da svoje delo posveča splošnemu napredku človeštva;

b) da po svojih močeh vpliva na mesto svoje zaposlitve, da stopi na mesto razredne borbe družba, v kateri bosta delo in kapital složno sodelovala v obojestransko korist;

c) lastnina je element socialne stabilnosti in pravice, ker drži v ravnotežju pravice in dolžnosti: pravico do dobička in njegovo uporabo za ekonomski in kulturni napredek, dolžnost preprečiti, da bi se dobiček trošil po mili volji lastnika, in naložiti ga plodonosno za povzdigo gospodarstva, čim prekorači meje potreb;

d) biti deležen razdelitve socialnega dohodka do one mere, ki zagotavlja obstoj in dostojno življenje družine ter vzgojo in izobrazbo otrok v popolni svobodi;

e) biti deležen sadov kulturnega napredka, do katerega imajo pravico vsi ljudje brez razlike na raso, spol ali vero.

3. Razmerje med narodi

a) Človeška družba postaja z dneva v dan bolj zamotana. Mi ne verujemo, da je narod poslednja oblika te družbe. Gledamo v bodočnost. Družina narodov je naslednja oblika razvoja.

b) Družino narodov pa bo mogoče osnovati šele, ko bodo imeli vsi narodi enake, popolne in neprikrajšane možnosti samoodločbe,

kulturnega in gospodarskega razvoja, prostega vsakega tujega vmešavanja, ohranitve narodnih tradicij, zgodovinske dedščine in individualnosti.

c) Načela pravice in morale morajo zavladati v mednarodnem življenju, predno bo mogoče skovati tesnejše zveze med narodi. Z drugimi besedami: ista načela etike, ki veljajo za razmerje človeka do sočloveka, morajo veljati tudi za razmerje med narodi.

Mednarodno pravo naj določi kazni za napadalce, primerno odškodnino za škodo in red, ki bo onemogočil mednarodne zločine v bodočnosti.

d) Razumljivo je, da bodo morale suverene pravice narodov preiti na to mednarodno skupnost, predno bo mogoče ustanoviti tako mednarodno sodelovanje. Potrebno pa bo popolno sodelovanje in spoznanje, da bo prispevek vsakega naroda življensko potreben za skupen napredek.

e) Na takem temelju zgrajena Zveza Narodov bo podobna zvezi ljudi v okviru družine. Organizacijski temelji take družine naj bi bili isti običaji, jezik, kulturne in zgodovinske tradicije, ali pa zemljepisna dejstva, ki ponekod narekujejo politično in ekonomsko enoto. Organizacija take družine je lahko tesnejša ali rahla, kakršni so pač cilji. Eno družino lahko sestavlja več ali manj članov. Možne so tudi manjše zveze v okviru večjih. Dve obliki sta gotovo na vidiku, pokrajinske in kontinentalne zveze. Preko njih bomo dosegli Zvezo vseh narodov.

f) Vodilni duh vsakega mednarodnega sodelovanja mora biti zavest, da sta svoboda in enakost narodov elementa povezave, ki izključujeta možnost napadalnosti in nadvlade enega naroda nad drugim.

V. Pozitivna sila v borbi proti komunizmu

Komunizem skriva v sebi dve nevarnosti: krivo ideologijo, politični imperializem.

Namestnik stalnega USA delegata pri Združenih Narodih Mr. James Wadsworth pozdravlja kongres.

Tega je lažje premagati z orožjem, ki ga ima zapad. Vojaška in ekonomska sila komunizma morata podleči v borbi z močnejšim vojaškim in ekonomskim potencialom zapada.

Za komunizem kot idejo pa samo negativno nasprotovanje ni zadosti. Komunizem kot idejo more premagati samo druga konstruktivna ideja.

Poleg komunizma imamo še tri ideološka gibanja: socializem, liberalizem, krščansko demokracijo.

Marksistični socializem oznanja isti materialistični nazor o človeku in družbi kot komunizem. Zato se ne more z uspehom upirati komunizmu. Vsi, ki mislijo logično v skladu z Marksovo ideologijo, se dejansko borijo za komunizem, ker popolnoma odgovarja temeljem njihove filozofije.

Tudi liberalizem ne more z uspehom pobijati komunizma, ker morejo tisto svobodo, ki jo on nudi, izrabljati posamezniki s slabimi nameni za dosego neutemeljenih pravic bogatih nad revnimi in močnih nad slabimi.

Tudi demokracija sama in federalizem sta samo delna rešitev sodobnega problema. Sa-

ma po sebi nista v stanu upirati se komunizmu, ki je vse obsegajoča ideologija.

Komunizem pomeni:

—razkol med človekom in Bogom zaradi njegovega materialističnega gledanja na človeka in svet in njegove logične posledice, brezboštva;

—razkol med ljudmi zaradi sovraštva in podpihovanja razredne borbe, borbe med starimi in mladimi, delavci in kmeti, uživalci in ubožci;

—razkol med narodi, ker seje sovraštvo in podžiga spore med svobodnimi narodi in uniči svobodo tistih, ki jih zaslužni.

Ideja krščanskega socializma ima za vsa tri vprašanja pozitivno rešitev. Zato so socialni nauki krščanske demokracije najboljše

orožje proti komunizmu in ideja krščanske demokracije najboljša podlaga svobode in pravice za vse ljudi in vse narode.

VOLITVE NOVEGA VODSTVA CDUCE

Pri volitvah so bili izvoljeni v prezidij: msgr. Jožef Kozi-Horvath, predsednik, Karel Pepiel, dr. Miha Krek, prof. Kazys Pakstas, dr. Feliks Mikula, Benedikt Cevers, podpredsedniki.

Za predsednika izvršnega odbora je bil izvoljen dr. Adolf Prochazka, za člane pa kot podpredsedniki Boleslaw Biega, Zdravko Kalan, Stasys Lusys, msgr. Edward Stukels, Laszlo Varga, kot gen. tajnik Konrad Sieniewicz, kot blagajnik Pranas Vainauskas in kot odborniki Ivan Avsenek, Pavel Blaho, Jožef Czako in Boleslavs Maikovskis.

Poslanica Krščanske demokratske zveze Srednje Evrope narodom za železno zaveso

1. Zveza krščanskih demokratov.

Mi, vaši rojaki iz Češko-Slovaške, Madžarske, Latvije, Litve, Poljske in Jugoslavije, ki smo v izgnanstvu, da nadaljujemo boj proti komunizmu, najhujšemu zlu v zgodovini človeštva, vam pošiljamo poslanico vdanosti in zaupanja v zmago.

Kot krščanski demokrati smo ostali zvesti našim političnim idejam. Povezali smo ponovno tudi člane in pristaše naših idealov, ki žive v izgnanstvu. Tako so nastala predstavništva naših strank na tujem, z namenom povečati politično delavnost, ki ji načeljujejo, vam še iz delavnosti v domovinah poznani možje.

Da bo naša delavnost v tujini bolj uspešna, smo se združili v mednarodno organizacijo imenovano Krščansko demokratska zveza Srednje Evrope — Christian democratic Union of Central Europe — CDUCE. V okviru te Zveze poskušajo storiti krščanski demokrati Češko-Slovaške, Madžarske, Latvije, Litve, Poljske in Jugoslavije kar največ mogoče v svrhu zblizanja teh narodov med seboj, medsebojnega spoznavanja, pripravljanja skupne osnove za življenje v osvobojenih domovinah in za ustvaritev duha edinosti med deželami Srednje Evrope.

Povezujemo se med seboj, da tako obidem nesoglasja, ki so nas stoletja ločevala in nas vodila drugega proti drugemu. Zato so nas naši skupni sovražniki z lahkoto uničili, enega za drugim, ker smo se razcepili predajali življenju, nasičenim s spornim ozračjem. Danes pa obljublamo, da se napake iz preteklosti ne bodo nikoli več ponovile. V okviru naše Zveze dokazujemo našo neomajno voljo po čim ožjem sodelovanju zdaj in v bodočnosti za skupni blagor in dobrobit vseh naših narodov.

Kršč. demokratična gibanja so trenutno vodilne politične sile Zahodne Evrope. Predstavljajo najpomembnejši činilec v gradnji Zahodnoevropske obrambne zveze proti komunizmu. Mi s temi političnimi strankami Francije, Italije, Nemčije, držav Beneluxa, Avstrije itd. sodelujemo v okviru Krščansko demokratske internacionale, imenovane Nouvelles

Equipes Internationales, katere osrednja pisarna je v Parizu. Ta organizacija je priznala našo Zvezo kršč. demokratov Srednje Evrope za svojo sestrsko organizacijo.

Naša Zveza je tudi članica Evropskega gibanja, kajti eden naših glavnih političnih ciljev je federativna Srednja Evropa v okviru Združene Evrope. Poleg evropskih zaveznikov so naša Zveza in naše stranke našle odlične prijatelje in pomoč med ameriškim narodom in njih viri so nam omogočili predhodne priprave v svrhu uresničenja naših ciljev.

2. Program: Osvoboditev in svoboda.

Prva naloga, ki vodi vse naše delo, je osvoboditev naših dežel izpod komunističnega jarma. Združujemo vse svoje sile, da zagotovimo popolno svobodo pred kakršnim koli zatiranjem.

Naše delo tukaj je posvečeno obnovi resnične demokracije v Srednji Evropi, osnovane na priznanju najosnovnejših človeških pravic, ter vzpostavitvi socialnega reda, temelječega na krščanskih idealih. Svoje sile posvečamo tudi pripravi izpeljave gospodarskega napredka in blagostanja v naših deželah, da tako ustavimo tamkajšnjo strašno revščino in stalno gospodarsko izrabljanje, katerega žrtev ste postali.

Borimo se za ponovno vključenje naših dežel v svobodno in združeno Evropo, postavljeno na takšne temelje, da bo sleherni napad onemogočen in sleherna hegemonija preprečena, zagotovljena pa možnost svobodnega razvoja v vseh naših deželah, velikih ali malih, bogatih ali revnih. Naš cilj je uvesti moralna načela v politično življenje.

Vsak dan mislimo na vas. Mislimo na socialno in gospodarsko bodočnost naših delavcev, kmetov, trgovcev, inteligence, in vseh tistih, ki so že v preteklosti in bodo tudi v bodoče tvorili ujemajočo se družbo medsebojne povezanosti brez kakršnega koli predpostavljjanja tega ali onega razreda odn. tega ali onega sloja družbe. Branili bomo svobodo delavca, da si prosto izbere delo, privlačno odgovarjajoče njegovi sposobnosti in usposobljenosti. Obdržati hočemo ustanove socialnega zavarovanja. Posvetiti hočemo naše sile povišanju življenjskega standarda vseh slojev družbe.

3. Glas zatiranega ljudstva.

Do vseh potankosti nam je znano vaše trpljenje. Pozorno spremljamo vaš junaški boj z rdečo tiranijo. Poznana nam je dolga vrsta preganjanj in trpljenja Cerkvi zvestih vernikov, neizmerno trpljenje imetja oropanih kmetov, obubožanih delavcev, trgovcev in obrtnikov ter obupna situacija naše inteligence.

Z zaskrbljenostjo spremljamo nasilno prevzganje mladine. S sočutjem, pa tudi s ponosom opazujemo boj kristjanov, zlasti katoličanov, za ohranitev veljavnosti božjih postav in za ohranitev človeškega dostojanstva.

Redno obveščamo svobodni svet o vašem trpljenju z vsemi možnimi sredstvi, tiskom in radiom, televizijo in z našimi osebnimi in organizacijskimi stiki. Svobodni svet danes prav dobro ve, kaj se dogaja za železno zaveso. Komunistične laži že nimajo več vpliva na svobodni svet, nasprotno celo svobodni svet obsoja komunistične metode in smatra rdeče zlo kot največje zlo v današnjem svetu.

Ker svobodni svet vidi v komunizmu nezdravo in kužno silo, zato tudi komunisti že dolgo ne morejo več zapeljevati svet s svojo, prej nevzdržljivo močjo. V naših zasedenih deželah pa si komunisti sami hitro krajšajo čas njihove oblasti s svojimi zločinskimi pogromi in čistkami, in to celo med njimi samimi.

4. Boj proti komunizmu kot svetovni nevarnosti.

Prav dobro je znano narodom svobodnega sveta, da je komunizem kot nevarnost za vesoljni svet organiziran in voden iz enega samega središča. Kajti za vsemi izgredi in nemiri, kjerkoli v Evropi, Aziji ali Afriki, stoji eden in isti agitator — Kremelj.

Vzporedno s propagando ima Kremelj celo vrsto drugih potov za dosego svojih ciljev. Izrablja svobodo zahodnega sveta za ustvarjanje pete kolone z delavnostjo Komunističnih strank, ki izpolnjujejo vsa povelja Kremelja. Dalje pa Kremelj izrablja tudi prebujajočo se narodno zavest nekaterih azijskih in afriških narodov za svoje temne namene.

Dozorevati pa je pričela med svobodnimi narodi misel, da se ne bo mogoče stalno upirati uničujočemu prodiranju svetovnega komunizma, dokler bodo korenine te nevarnosti v Kremlju ostajale trdne in poganjale. Iz teh razlogov so ti narodi zavzeli odločno stališče proti rdeči napadalnosti in pronicanju, obenem pa se pripravili na vse faze mrzle vojne.

Svobodni svet se je zavedel, da tiranija in brutalna sila ne moreta biti poraženi samo z demokratičnim pregovarjanjem in dokazovanjem. Svobodni svet se prav dobro zaveda, da ne more priti do stalnega in mirnega sožitja med komunistično tiranijo in demokratičnim sistemom svobodnega sveta. Vaše žrtve in vaše trpljenje so prebudili svobodne narode.

5. Prvi porazi komunizma.

Prvi veliki poraz so komunisti doživeli v Grčiji. Kasneje je bil Berlinški zračni most, ki je pokazal nadvlado ameriške tehnike nad sovjetsko, hkrati pa tudi osvetlil dejstvo borbenega duha Amerikancev, zmagati nad slehernim izzivanjem Sovjetov. Vojna v Indokini in zgodovinska odločitev ustavitve rdečega napada na Koreji dokazujejo, da je svobodni svet odločen vztrajati in se upreti z odločno akcijo sovjetski imperialistični napadalnosti, kjerkoli se ta pojavi. Ti dve vojni nista posledica francoskega ali ameriškega imperializma, kajti najnovejša odločitev UNO izpričuje mednarodni značaj teh dveh dogodkov, obenem pa enotni duh vsega svobodnega sveta, upirati se rdečemu imperializmu tudi z uporabo sile.

Ta dejstva so posebna važna za nas, upoštevajoč pri tem splošno znano izjavo vodilnih političnih in vojaških osebnosti svobodnega sveta, da ne bo miru in svobode na svetu, dokler bodo naše dežele pod rdečo okupacijo in dokler bo komunizem obstojal na svetu.

Pri tem mislimo na besede predsednika Eisenhowerja v njegovi poslanici z dne 20. februarja 1953 kongresu Združenih držav, v kateri se zavzema za sprejetje posebne resolucije. Ta resolucija obtožuje Sovjetsko zvezo izrabljanja tajnih dogovorov za zasužnjenje svobodnih narodov.

“...USA odločno odklanjajo kakršnokoli izvajanje odnosno izpeljavanje katerekoli mednarodne pogodbe ali dogovora, sklenjenega v času druge svetovne vojne, ki je bil izrabljen za zasužnjenje svobodnih narodov; nadalje izražajo svoje upanje, da bodo narodi, ki so bili podvrženi zatiralnemu sovjetskemu despotizmu, ponovno uživali pravico samoodločbe, ki je temelj miru; da bodo ponovno dobili pravico, izbrati si obliko vlade, pod kakršno hočejo živeti in da bodo suverene pravice, izvirajoče iz samoodločbe, vrnjene vsem v smislu sklepov Atlantske listine.”

Naša vera v osvobodjenje je še bolj utrjena ob silni gospodarski in vojaški jakosti Združenih držav in ob naraščajoči moči držav NATO, spričo dolge vrste novih iznajdb znanstvenikov svobodnega sveta in silnih priprav za povečanje sil svobodnega sveta.

Naša vera v osvobojenje je pa tudi narastla spričo razširjajočega se spoznanja nevarnosti komunistov za vsako deželo in za sleherno družino v svobodnem svetu in spričo njih volje pregnati to zlo s sveta. Priče smo nadalje odločnosti Združenih narodov, postaviti na vsem svetu močne postojanke svobode in pravičnosti.

Ohranite vero v sile svobodnega sveta. Ne dajte se zapeljati v akcije, ki bi se mogle končati s polomom. Še vedno ste vse preveč brez moči proti komunističnim sovražnikom. Ne pozabite pa, da božje postave še nikdar niso bile premagane in tudi ne bodo. Nasproti tiraniji komunizma stoje sile svobodnih in Bogu zvestih narodov. Zaupajte vašim mogočnim prijateljem na Zahodu prav tako kakor nam, vašim zvestim rojakom. Bog in njegova Resnica bosta zmagala.

SLAVNOSTNI BANKET

15. marca 1953.

Kot zunanji zaključek kongresa so prireditelji pripravili slavnostni banket v prostorih Beekman Tower Hotela v New Yorku. Banketu, katerega se je udeležilo mnogo povabljenih gostov poleg vodilnih predstavnikov političnega življenja iz Srednje Evrope ter odličnikov iz vrst kršč. demokracije v Zah. Evropi in Latinski Ameriki, so dali še poseben poudarek naslednji uradni predstavniki ameriškega političnega življenja: senatorja **Theodore F. Green**, član zun. pol. odbora senata, **Ralph Flanders**, član finančnega odbora senata in podpredsednik združenega gospodarskega odbora US kongresa, poslanik **James J. Wadsworth**, ki je zastopal USA stalnega delegata pri UNO poslanika **Henry Cabot Lodge**; glavni odbor Narodnega odbora za Svobodno Evropo so zastopali predsednik **Whitney Shepardson**, podpredsednik **Frederic Dolbeare** in ravnatelj **Bernard Yarrow**. Vsi ti ter predsednik prezidija CDUCE msgr. **Jožef Kozi-Horvath**, člani prezidija **dr. M. Krek**, **Karel Popiel**, **dr. Kazys Pakstas** in predsednik izvršnega odbora CDUCE **dr. Adolf Prochazka** so sedeli za predsedstveno mizo banketa.

Kot prvi je spregovoril predsednik prezidija CDUCE msgr. **Kozi-Horvath**, ki je z radostjo poudaril, da je nova politika osvoboditve, kakor jo je nakazal predsednik **Eisenhower**, vzbudila med zaslužjenimi narodi novo upanje in okrepila odpor. "Dejstvo, da je šef USA delegacije pri UNO **Henry Cabot Lodge** poslal na današnji banket svojega osebnega zastopnika v osebi poslanika **Jamesa J. Wadswortha**, kakor tudi dejstvo, da je z nami nocoj mnogo odličnih predstavnikov, članov UNO delegacij svobodnih narodov, nas navdajata z upanjem," je nadaljeval msgr. **Kozi-Horvath**, "da bi mnogo ljudi v svobod-

nem svetu rajši videlo nas, politične predstavnike demokracije v izgnanstvu pred komunizmom, kot predstavnike srednjeevropskih narodov, kakor pa one, ki v službi Moskve skušajo biti uradni predstavniki naših dežel v palači UNO". Ko je pozdravil vse ostale odlične goste, je msgr. **Kozi-Horvath** dejal, da "upa, da nocojšnje srečanje ne bo ostalo samo kot prijeten spomin, pač pa bo začetek stalnega prijateljstva" med vsemi navzočimi, od katerih je še posebej pozdravil oba senatorja USA kongresa **Ralph E. Flandersa** ter **Theodore F. Greena**.

Za njim je kot drugi govornik povzel besedo demokratični senator za Rhode Island **Theodore F. Green**, ki je po kratkih uvodnih besedah o pomenu kršč. demokracije dobesedno dejal: "Borite se za veliko stvar in z vami so naše globoke simpatije. Mislim, da delate prav, ko pripravljate načrte za bodoče zedinjenje narodov Srednje in Vzhodne Evrope na podlagi neke federativne unije.

"V DANAŠNJIH ČASIH NE MORE NOBEN NAROD SAM STATI DOVOLJ TRDNO — POLITIČNO IN GOSPODARSKO."

(**T. F. Green**)

Boj proti sovjetskemu imperializmu zahteva mobilizacijo vseh vas v veliki zvezi vseh svobodnih političnih emigrantov. Vi ste vaše napore že združili z naporih zahodnega sveta in tem naporom dali obliko v **Williamsburški deklaraciji** 12. junija lani, v kateri so politični predstavniki desetih narodov pod sovjetskim gospodstvom sprejeli visoka moralna načela, zapisana prvotno v **Viriginijski deklaraciji**. Danes pa vi, kršč. demokrati, predstavniki šestih dežel, ponovno izjavljate svojo zvestobo tem načelom. Narodi za železno zaveso

niso pozabljeni niti med ameriškim ljudstvom niti v zahodni Evropi." Govorec o združenju Evropski je senator Green dejal: "Zahodna Evropa trdno napreduje na poti k združenju Evropski in v ospredju borcev te ideje stoje odlični državniki, pripadajoči isti filozofiji, kakor je vaša — krščanski demokrati. V obliki združene Evrope, kakršno si ti možje predstavljajo, bodo tudi vaše dežele člani; mi pa bomo upali in molili, da bi ta dan prišel čim prej." Zatem je senator Green ponovno poudaril ameriško stališče napram zasužnjenim narodom, rekoč: "Ameriško ljudstvo, ki pozna in ljubi svobodo, ne bo nikoli priznalo zasužnjenja drugih narodov, pa naj se je to zgodilo s silo ali prevaro. Še preden so Združene države postale velesila, že so zagovarjale pravico vsakega naroda do samoodločbe in do vlade po lastni izbiri. Nihče še ni tega pogleda točneje povedal kakor naš pokojni predsednik Wilson: "Verujemo v naslednje bistvene postavke: 1) Vsak narod ima pravico, da si sam izbere obliko vladavine, pod kakršno hoče živeti, 2) mali narodi imajo enako pravico, da uživajo isto spoštovanje svoje suverenosti in ozemeljske nedotakljivosti, kakršno si laste veliki in mogočni narodi zase, 3) svet mora biti osvobojen slehernih motenj miru, ki izvirajo iz napadalnosti in preziranja pravic narodov in držav." To načelo je bilo odtlej naprej temeljni kamen naše zunanje politike. Obe veliki politični stranki, tako demokratska kakor republikanska, sta ponovno poudarili svojo privrženost politiki osvoboditve onih dežel, ki jih je zasužnjil komunizem, z vsemi miroljubnimi sredstvi, ki so nam na razpolago." Senator Green je hotel še posebej pokazati krivca današnjega svetovnega položaja in je zato pripomnil naslednje: "Trenutna nesrečna situacija, v kateri se nahajajo narodi za železno zaveso, ni direktna posledica kakršne koli pogodbe ali medvojnega dogovora, pač pa izključno samo posledica stalnih kršenj in prelomov mednarodnih dogovorov s strani Sovjetske zveze. Predsednika Roosevelt in Truman sta v času sklepanja medvojnih dogovorov z ZSSR morala upoštevati situacijo, kakršna se je nudila zaradi neposrednih in pritiskajočih potreb vojne, ter se znašla pred vojaškimi odločitvami, ki so prevladovala nad drugimi činitelji. V času podpisa Jaltskega dogovora je bila že večina Srednje in Vzhodne Evrope zasedena od Sovjetov in dosega ruske obljube o svobodnih volitvah je bila mišljena kot zavarovanje tega področja in zago-

toitev pravic o izvolitvi vlade po lastni narodni izbiri. Nadaljni dogodki so pokazali zgovorno slabe namene Sovjetov in poudariti je treba ob tej priliki, da je samo s temeljitim kršenjem teh dogovorov sovjetom uspelo zasužnjiti te narode. Svobodni svet se danes krepko zaveda resnične narave komunizma in je zato njegov zaključek samo eden, da bomo le močni in odločni uspeli doseči spremembo politike kremeljskih gospodovalec."

V imenu Narodnega odbora za Svobodno Evropo je navzoče pozdravil njegov predsednik Whitney Shepardson, rekoč, "da NO za Svobodno Evropo prijateljsko spremlja delo CDUCE od vsega njenega začetka... in kakor je današnji zaključek 1. kongresa mejnik v zgodovini CDUCE, tako je tudi mejnik v delavnosti NO za Svobodno Evropo. Prav je, da sodelujemo s člani Krščansko demokratske zveze, zakaj vaša zveza in naša organizacija pomenita naravnost upor zoper materialistično in brezbožno ideologijo svetovnega komunizma. Prav je tudi, da je vaš kongres bil v Združenih državah, kajti dežela je tudi krščanska in demokratska."

"VI STE ZVEZA MED NAMI IN ZASUŽNJENIMI NARODI ZA ŽELEZNO ZAVESO".

(J. J. Wadsworth)

Višek banketa je predstavljal nagovor uradnega predstavnika USA vlade poslanika Jamesa J. Wadswortha, ko je začel svoj nagovor z besedami: "V veliko veselje mi je, ko prinašam neustrašenemu kongresu krščanskih demokratov in borcem za svobodo zdrave in najsrdnejše želje članov delegacije Združenih držav pri UNO. Žal mi je le, da ne more biti osebno navzoč poslanik Lodge, da bi vas on osebno pozdravil." Zatem pa je poslanik Wadsworth takoj prešel k snovi, ki je vse navzoče najbolj zanimala, ko je spregovoril: "Nedavne spremembe v domovini velikega nasprotnika svobodnega sveta (nanašal se je na smrt J. V. Stalina, op. ured.) prinašajo nove probleme in vsekakor tudi nove možnosti za vsakogar imed nas. In mislim, da bi bil poslanik Lodge istega mnenja kot sem jaz, ako rečem, da čutimo pri reševanju teh problemov in pri njih premeščanju v možnosti vsi v svobodnem svetu veliko potrebo takšnih organizacij, kakor je vaša. Kajti vi ste zveza med nami in zasužnjenimi narodi za železno zaveso. Vi ste žive priče med nami o njih trdnosti, silnem pogumu in veri v lepšo bodočnost. Ti milijoni zasužnjenih danes molče. A preko

vas morejo govoriti o grozotah komunizma... in z vašo delavnostjo tukaj med nami nas rečto vsak dan spominjate udarcev in ran, kršenja narodnih in verskih izročil in zanižanja verskih in civilnih svoboščin, ki so usoda ljudi pod komunizmom. In iz vaše delavnosti tukaj prihaja tem narodom upanje, da bo dan osvoboditve prišel."

"Vaša zveza", je nadaljeval govornik, "je združila politične stranke, ki imajo dolgo in odlično zgodovino v deželah, kjer so nastale. Sedaj ste tu v tujini postavili program, ki naj pripomore k federativni ureditvi suverernih držav v Srednji Evropi, poleg tega pa tesno sodelujete s kršč. demokratskimi strankami Zahodne Evrope, ki so se toliko trudile za izvedbo Schumanovega načrta in za druge vidne znake združene evropske skupnosti. Danes zajema svet nov val, ki pomenja Evropi več kot golo osvoboditev dežel za železno zaveso. Ta val pomeni zagotovilo Evropi, da bo politično združena, gospodarsko produktivna in deležna oni duhovnih dobrin in vrednot, ki so bile v preteklosti krona in slava njenege imena. Pri vašem prizadevanju za tako Evropo ste si pridobili zaupanje in pohvalo vsega svobodnega človeštva."

Uradni del banketa je zaključil z nagovorom republikanski senator za Vermont **Ralph E. Flanders**, ki je dejal, da "je prišel čas, ko moremo biti bolj točni in bolj konstruktivni v naših poslanicah zaslužnjem narodom." Omenjajoč nedavno sestrelitev amer. letal nad Nemčijo, Stalinovo in Gottwaldovo smrt je senator Flanders nadaljeval: "A vaši narodi ne smejo uporabljati preneglih gibanj za osvobo-

USA senator Theodore Green govori na zaključnem banketu kongresa. Prvi od desne je USA senator Ralph Flanders

ditev in ne smejo se dvigniti v vidnem uporu in vstaji. Pač pa morajo biti polni poguma in bistroumnosti, da doprinesejo svoj delež pri delu za svobodo, ko pride čas. Vsi skupaj združimo svoja prizadevanja," je zaključil govornik, "za dosego tega cilja kot bratje in sinovi istega Očeta — Boga."

SLOVENSKA LJUDSKA STRANKA IN I. KONGRES KRŠČANSKO DEMOKRATSKE ZVEZE SREDNJE EVROPE

Kakor je iz poročila o I. kongresu CDUCE razvidno, so ves čas sodelovali tudi krščanski demokrati iz Jugoslavije, katero je kot edina stranka te vrste na vsem področju Jugoslavije zastopala vodilna slovenska politična formacija zadnjih 60 let — Slovenska ljudska stranka. Iz poročila glavnega tajnika Zveze je razvidno, da začetki CDUCE segajo v razgovore med poljskim predstavnikom Popielom ter dr. Krekom. Tako moremo reči, da je SLS bistveno pripomogla k ustanovitvi CDUCE.

Slovenska udeležba na kongresu je bila povezana z zborovanjem zaupnikov in vodilnih članov SLS. Na tem zborovanju je dr. Miha Krek kot predsednik stranke podal pregled mednarodnega položaja in še posebej položaj

slovenskega naroda in domovine v razvoju svetovne politike. Delegati so po njegovem govoru soglasno ugotovili, da je položaj našega naroda in domovine iz vidikov mednarodnih političnih tokov silno delikaten. Zato je treba skrajne previdnosti in politične modrosti, da se na najboljši način varujejo življenjske pravice našega naroda, tako sedaj kakor v bodočnosti.

Slovenski predstavnik v osrednji pisarni Zveze krščanskih demokratov Srednje Evrope dr. Ludvik Puš, ki je obenem tudi osrednji tajnik SLS, je nato podal poročilo o delu stranke in njenega predstavništva pri CDUCE. Sledila je razprava o strankinem programu, ki je bil v osnutku izdelan in do-

polnjen s predlogi poverjeništev in somišljenikov. Ker je bil po mnenju zborovalcev program preobširen, so sklenili, naj vsebuje res samo temeljne točke in naj se ne spušča v podrobnosti. Za zgled naj služijo programi velikih kršč. demokratskih strank zahodne Evrope. Sklenjeno je bilo, da se formulacija programa pošlje vsem na zborovanju navzočim delegatom, zatem pa tudi vsem krajevnim poverjeništvom, ki naj določijo svoje zaupnike, živeče v New Yorku, da nato program dokončno odobre.

Zatem so bile volitve slovenskega zastopstva na kongresu Krščansko demokratske zveze Srednje Evrope. Izbrani so bili naslednji člani stranke: dr. Miha Krek, Ivan Avsenek, Anton Babnik, dr. Jože Basaj, dr. Zdravko Kalan, dr. Alojzij Kuhar. Za namestnike pa: Franc Furlan, Ljudmila Goričan, Janez Jenko in dr. Jakob Toni. Od članov širšega odbora sta bila delegirana v prezidij CDUCE dr. Mi-

ha Krek in dr. Alojzij Kuhar, v izvršni odbor pa dr. Zdravko Kalan in Ivan Avsenek.

Na kongresu samem je bil dr. Kuhar izvoljen v predsedstvo kongresa; ob volitvah v prezidij CDUCE je bil dr. Krek izvoljen za podpredsednika, dr. Kalan pa za podnačelnika izvršnega odbora; dr. Kuhar in Ivan Avsenek sta postala člana odbora prezidija CDUCE odn. izvršnega odbora CDUCE.

V posameznih delovnih odborih kongresa so bili izvoljeni kot člani odborov naslednji člani SLS: komisija za pravila Zveze — dr. Krek in dr. Peter Remec; komisija za program Zveze — Ljudmila Goričan in dr. Jakob Toni; finančna komisija — Franc Furlan in Janez Brodar.

Pri poročilih posameznih strankinih odborov o zgodovini posrednih strank članic CDUCE je za Slovensko ljudsko stranko podal izčrpno poročilo dr. Ludvik Puš.

ZAKLJUČEK

Ko je New York Times 14. marca 1953 obvestil svoje bralce o začetku kongresa, je zapisal naslednje besede: "Z najboljšimi željami drž. tajnika John Foster Dullesa, kardinala Spellmana, zun. ministra Georges Bidaulta, bivšega zun. ministra Roberta Schumana, zun. ministra Paula van Zeelanda in drugih vodilnih državnikov Evrope se je danes pričela otvoritvena seja I. mednarodnega kongresa Krščansko demokratske zveze Srednje Evrope."

S takšnimi spremnimi besedami je New York Times najlepše prikazal silen pomen in jakost združenih krščanskih demokratov v zahodni Evropi, saj je z imeni, ki v Ameriki najbolj zvone, dal najkrepkejši poudarek vsemu, kar izpoveduje svoje politično prepričanje na temeljih krščanske demokracije.

In če je dr. Krek napisal v "Svobodni Sloveniji", da "je bila precej tvegana reč, prirediti kongres v Združenih državah," ni tega zapisal v prazno; iz govora msgr. Kozi-Horvatha ob otvoritvi kongresa, s kakšnimi težavami so se morali spočetka boriti predstavniki kršč. demokracije, ter iz pozdravnih besed guvernerja Deweya, ko se zahvaljuje zborovalcem za doprinos boljšega razumevanje problemov kršč. demokracije v Evropi, moremo zaključiti, da je pomen krščanske demokracije kot svetovne politične sile rastel spričo velikih osebnosti te ideologije v zahodni Evro-

pi, kjer korakajo krščanski demokrati na čelu vse aktivnosti za doseg Združene Evrope, ter spričo sijajnega zadržanja krščanskih množic za železno zaveso. Tako je najprej iz zunanjih momentov pojem krščanske demokracije postal bližji Amerikancem. Da pa ne ostane samo pri zunanostih, je poskrbel kongres. Obširno poročilo, ki smo ga o tem prinesli, z neštetimi citati iz nagovorov in iz premnogih pozdravnih pisem, ki pogosto kljub silni podobnosti besedila vendarle prinašajo vsako dragocene misli, je najzgovornejši dokaz, da je delo kongresa bilo toplo sprejeto v vsej svetovni javnosti. "Kongres naj bi," kot je zapisal dr. Krek, "pred svetovno javnostjo izrazil skupnost vseh krščanskih demokratičnih organizacij, posebej pa še voljo in zmožnosti evropskih krščansko demokratskih strank, da grade politično in državno kontinentalno svobodno združenje evropskih narodov." In zgodilo se je, pravi dalje dr. Krek, "da je po dveh letih skrbnih, tihih prizadevanj evropska krščanska demokracija v izgnanstvu predstavila svoj program, ustroj in namen ter se uveljavila kot neizogibno potrebna politična organizacija za sedanost in bodočnost. Močno je prišlo do izraza prepričanje, da bodočo demokratično Evropo more graditi zlasti krščanska demokracija, ki brani osnove, skupne vsem narodom, in da brez krščanske demokracije nikako svobodno združenje evropskih narodov ni mogoče."

Za osvobojenje in zedinjenje Evrope

SPOMENICA "ODBORA ZA SREDNJO IN VZHODNO EVROPO" TER "SREDNJE IN VZHODNOEVROPSKE KONFERENCE" PREDSEDNIKU EISENHOWERJU

V Washingtonu sta dve združenji emigrantskih političnih zastopnikov, ki nastopata v imenu demokratičnih političnih organizacij in narodov, ki sedaj žive pod vsiljenimi komunističnimi diktaturami v srednji in vzhodni Evropi. Nastali sta v letih 1950-51.

Prvi se je organiziral "Odbor za srednjo in vzhodno Evropo". Vanj so vstopili zastopniki kmetskih, krščansko-demokratskih, socialističnih in liberalno-demokratskih strank, ki so pred nacistično, fašistično in komunistično okupacijo dežel srednje in vzhodne Evrope igrale vidne in odločilne vloge v političnem in državnem življenju teh narodov, ter nekatere druge osebnosti, ki so se med in po drugi svetovni vojni vidno zavzemale za neodvisnost svojih domov in za demokratične svoboščine svojih sonarodnjakov. Združili so se ti ljudje v namenu, da bi mogli skupno opozarjati na krivice in zločine, ki jih komunisti delajo in da bi razpravljali o načinih in možnostih nadnarodne in naddržavne organizacije demokratične Evrope po osvobojenju njenega srednjega in vzhodnega dela.

Nekaj mesecev kasneje so se začeli sestajati zastopniki narodnih odborov, ki so jih sestavile poedine skupine beguncev iz istih držav. Dali so svoji organizaciji ime "Srednje in vzhodnoevropska konferenca". Sad njenega intenzivnega dela so zlasti številna posredovanja in spomenice generalnemu tajniku Združenih Narodov, poglavarjem in vladam zapadnih demokratičnih velesil o žalostnih in škodljivih učinkih komunistične notranje in vojaške politike.

Obe organizaciji delujeta nekako vzporedno, Slovenci sodelujejo v obeh.

Dne 20. maja 1953. sta obe organizaciji predložili predsedniku Združenih Ameriških Držav, generalu Eisenhowerju, sledečo

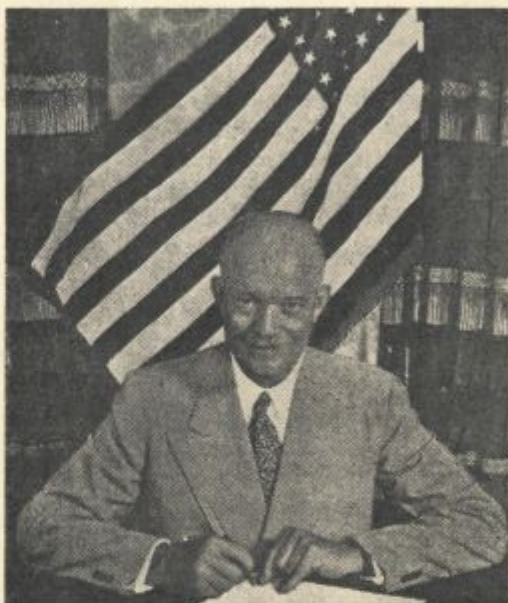
SPOMENICO:

Gospod Predsednik,

"Srednje in Vzhodno Evropska Konferenca" in "Odbor za Srednjo in Vzhodno Evropo" iz-

ražata globoko hvaležnost, da ste dali zasužnjenim narodom novega upanja in vere.

1.) Najprej ste jasno izrazili svoje namene, ko ste slovesno izjavili da "se vest ameriškega naroda ne bo mogla umiriti vse dotlej, dokler ti narodi (v Srednji in Vzhodni Evropi) ne bodo vrnjeni v družbo svobodnih ljudi in ne bodo zopet gospodarji svoje usode."

General Dwight D. Eisenhower,
predsednik USA.

2.) Kot vodja vrhovne uprave cenite bolj dejanja kot besede. Predno je minilo šest mesecev Vašega predsedstva, ste že napravili korake in ukrepe, ki so nakazali in označili politiko Združenih Držav.

3.) V svojem zgodovinskem nagovoru 16. aprila 1953 ste podčrtali nujnost tesnejše združitve zapadne Evrope, svobodne in zedinjene Nemčije in se izrecno izjavili za trdnejšo in širšo, svobodno evropsko skupnost, za "popolno neodvisnost vzhodno evropskih narodov", ki bo "pomenila konec sedanje nenaravne razdeljenosti Evrope", tako, "da bodo imeli narodi vzhodne Evrope možnost svobodno izbirati svoje vlade in pravico, da se prostovoljno zdru-

žijo z drugimi narodi v svetovno skupnost zakonitega reda."

4.) Podčrtali ste žalostno izbiro, ki bi ostala narodom, če bi Sovjetska Rusija vztrajala pri svoji politiki, ki hoče le njeno državno varnost, zanikuje pa svobodo in varnost narodom srednje in vzhodne Evrope. Moramo se bati, da bo v najhujšem slučaju to vodilo v atomsko vojno, a v najboljšem v "življenje v večnem strahu in napetosti, pod bremenom oboroževanja, ki bo požiralo premoženja, vrednote in sadove dela vseh narodov". To bi prej ali kasneje uničilo svobodo narodov, ki so še svobodni.

Še več. Če bodo sovjetsko-komunistični gospodarji imeli možnost in priložnost, da bodo okrepili svoj kruti prijem in oblast nad zasužnjenimi narodi, bo po besedah Vašega tajnika za zunanje zadeve, gospoda John Foster Dulles-a, "grozeča nevarnost sovjetskega komunizma in imperializma neizmerno povečana". Amerikanci bi v tem slučaju zašli v družbo, ki pospešuje ogromno sovražno silo, ki bo toliko narastla, da bo "nosila v sebi naše razdejanje."

5.) Nam se posebno zdi važno, da ste ponovno pribili vero v skupnost cele Evrope, ki temelji na priznanju dejstva, da Evropa je in ostane v duhovnem in gospodarskem oziru enota, ki je povezana s skupnim načinom mišljenja, skupno kulturno dedščino, viri blagostanja, zemljepisno lego in zgodovinskimi izročili. Samo združena Evropa bo mogla biti osnova za končno ureditev in trajni mir na tem kontinentu.

6. V pravem času ste opozorili, da je bil program za evropsko obnovo v letu 1947 pripravljen za vzhodno in zapadno Evropo, da bi z enako skrbnostjo kril vse potrebe, in ste ponovno zagotovili, da so Združene Države vedno pripravljene pomagati narodom Srednje in Vzhodne Evrope, zlasti takrat, ko bodo svobodni, da si bodo gospodarsko opomogli. To zagotovilo bo poživilo njihovo težko preizkušeno zaupanje in podžgalo njihove nade v boljšo, napredek obetajočo bodočnost.

7.) Hitro za tem, ko ste objavili svoje namere, so sledile uradne izjave, oblikovanja in drugi izrazi Vaše politike. Zato popolnoma zaupamo, da ne bo nikakega usodnega odlaganja in obotavljanja v njenem izvrševanju. Sovjetsko-komunistični vladarji hite utrjevati svoj še nesiguren prijem nad življenjem zasužnjenih narodov in s pospešeno naglico sku-

šajo mobilizirati svoje gospodarske in vojaške sile. To kaže, da je treba delati naglo, čas je bistveno važen.

8.) Smatramo, da je predpogoj smotrene in učinkovite izvedbe politike osvobojenja, skupno, soglasno, zbrano sodelovanje vseh uradov, ustanov in činiteljev, ki prihajajo v poštev in izkoriščanje vseh dosegljivih sredstev in sil, ki so na razpolago v srednji in vzhodni Evropi.

Titoizem je del komunistične fronte

9.) Komunizem je nevarnost, nadloga, ki grozi celemu svetu. Uničuje človečanske svoboščine povsod, brez razlike, naj nastopa pod kakršnimikoli naslovi in oblikami. Komunistično gibanje na Kitajskem, ki je nastopilo kot gibanje za agrarno reformo in za narodno osvobojenje, se je izkazalo kot sovjetsko orodje za zasužnjenje Azije. Takozvana narodna neodvisna komunistična diktatura v Jugoslaviji si prizadeva, da bi uresničila Leninova navodila in hoče na mednarodnem polju doseči, da bi vse komunistične sile prispevale svoj delež za razpad zapadne civilizacije, in bi tako krčile pot svetovnemu gospodstvu komunizma.

Vsi zasužnjeni narodi odklanjajo titoizem

Ljudstvo v Jugoslaviji mora prenašati isti sistem krute diktature, kakršen je v Sovjetski Rusiji. Bistvene značilnosti tega sistema so ostale iste, kot so bile, predno se je Tito sprl z Moskvo. Noben narod za železno zaveso si ne želi, da bi se sedanji komunistični sistem zamenjal in nadomestil z drugo komunistično ali nekomunistično diktaturo. Moralno kompromisarstvo in politična nedoslednost sta nemogoča in nezdružljiva z resnično prodorno politiko osvobojenja. Kompromisarstvo v takem osnovnem vprašanju, kot je komunizem, more roditi samo zmedo in malodušje.

10.) S ponosom trdimo, da so se izjalovili vsi naporji komunistov, da bi prevzgojili naše narode ali da bi jih pridobili za to, da bi sprejeli njihove režime. Poskus je popolnoma propadel v vseh slojih, stanovih, pri ljudeh vseh starostnih dob. Naši narodi so ostali odločni in dosledno zvesti krščanskemu načinu življenja, idealom svobode in demokracije, zasebni lastnini in osebni podjetnosti. Oni trdovratno zavračajo brezbožni materializem komunističnega nauka, totalitarne policijske režime in vsako ravnanje in postopanje, ki ima namen graditi komunistično družbo.

11.) Vsako delo v izvrševanju politike osvobojenja naj se zanese na te demokratične večine med našimi narodi, naj jih modro podpira in jim pomaga, da bodo mogli vztrajati v neenakem boju. Treba je sedanjemu in do-raščajočim rodovom dajati vodila in jih pripravljati, da bodo nasprotovali in ovirali utrjevanje komunističnega sistema, da bodo izpodkopavali tiranijo. Voditi jih je treba, da bodo to delali modro in sistematično, tako da bodo ohranili svoje sile za končni napor, kadar bo udarila ura osvobojenja.

12.) Komaj je treba posebej naglasiti, da vse to delo potrebuje stalnega, organiziranega sodelovanja zastopnikov teh prizadetih narodov. Tako pri oblikovanju in izražanju načel, pri določanju splošnih navodil in ciljev te politike, kot pri iskanju in izbiri podrobnih, konkretnih strateških sredstev in potov je treba vpoštevati sodbo in mnenje oseb, ki so po rojstvu, izkušnji in izobrazbi sinovi in hčere narodov, ki naj bi jih ta politika vzpodbujala.

13.) Globoko smo hvaležni za najnovejše vzpodbude, ki so bile predložene Združenim Narodom in ki zahtevajo bolj krepko in živahno politiko svobodnih narodov v skupnem nastopu proti komunizmu. Vse podpirajo naše napore za osvobojenje naših domovin izpod komunistične diktature in sovjetske nadvlade.

14.) Dasi že obstojajo in delujejo odlične zveze med nami in ameriškimi ustanovami, bi vendar zelo želeli, da bi se z ozirom na to, da ste uradno določili in razglasili svojo politiko osvobojenja, upostavilo redno in organizirano sodelovanje med oblastvi Združenih Držav in našimi narodnimi in mednarodnimi predstavništvami v vseh vprašanjih, ki zadevajo politiko osvobojenja.

15.) V istem duhu predlagamo naj bi se z zastopstvi naših narodov sklenili dogovori o ustvaritvi vojaških edinic, ki bi bile sestavljene iz političnih beguncev in drugih naših narodnjakov, ki bi bile pod svojimi lastnimi narodnimi zastavami in bi jih vodili naši poveljujoči častniki. Take vojaške edinice, ki bi bile pod politično odgovornostjo njihovih narodnih zastopstev, naj bi uživale pravice in imele dolžnosti kot zavezniške sile. Skušnja uči, da bi take edinice imele veliko privlačno silo na vojake, ki prisiljeni služijo v vojskah komunističnih režimov v naših deželah. To bi slabilo komunistični vojni stroj.

16.) Uspešno izvrševanje politike osvobojenja bo prej ali kasneje nujno povzročilo, da bo vlada Združenih Držav odpovedala prizna-

nje komunističnih režimov. Odpoved priznanja bi imela za posledico tudi odklonitev sodelovanja s temi režimi v raznih mednarodnih organizacijah. V takem slučaju bi bilo potrebno in celo neizogibno, da bi pravilno pooblaščenca in sposobna, demokratična zastopstva v inozemstvu dobila naknadno priznanje.

17.) Tisti begunci, ki ob tveganju svojih življenj uhajajo komunističnim tiranijam in iščejo zatočišče v svobodnem zapadu, naj dobe pravilno, primerno podporo in pomoč. Uveljavljaj naj se zakon, da bodo mogli taki ljudje prihajati in se naseliti v Združenih Državah. Mnogi izmed njih bi se mogli vežbati, tako, da bi po osvobojenju po svojih sposobnostih in zmožnostih mogli pomagati pri obnovi v svojih domovinah. Taki bi postali izvežbani zagovorniki zapadnega in ameriškega načina življenja.

Poleg drugih so tudi diplomatični zastopniki Estonije, Latvije in Litve v Združenih Državah sodelovali pri izdelavi te spomenice in jo bodo predložili po diplomatski poti. Vse to v sporazumu z odbori za Svobodno Estonijo, Latvijo in Litvo.

Za Odbor za Srednjo in Vzhodno Evropo:

Ferenc Nagy, predsednik Odbora za srednjo in vzhodno Evropo, bivši ministrski predsednik madžarske vlade, predsednik madžarske Stranke malih kmetov in Madžarskega kmetijskega združenja, član izvršnega odbora Madžarskega narodnega sveta, podpredsednik Mednarodne kmetijske zveze;

Stanislaw Mikolajczyk, bivši poljski predsednik vlade, predsednik Mednarodne kmetijske zveze, predsednik Poljskega narodnega demokratičnega odbora, predsednik Poljske kmetijske stranke;

Vladko Maček, bivši podpredsednik jugoslovanske vlade, predsednik Hrvatskega narodnega predstavništva, predsednik Hrvatske kmetijske stranke, podpredsednik Mednarodne kmetijske zveze;

George Dimitrov, predsednik Bolgarskega narodnega odbora, generalni tajnik Bolgarske narodne agrarne zveze, generalni tajnik Mednarodne kmetijske zveze;

Karol Popiel, bivši član poljske vlade, podpredsednik Krščansko demokratske zveze za Srednjo Evropo, predsednik Poljske krščanske delavske stranke, predsednik izvršnega odbora Poljskega narodnega demokratičnega odbora;

Milan Gavrilović, bivši jugoslovanski mini-

ster za pravosodje, predsednik Srbske agrarne zveze, podpredsednik Mednarodne kmetске zveze;

Štefan Osuski, bivši član českoslovaške vlade in bivši veleposlanik, predsednik Osrednjega odbora za svobodno Češko-Slovaško;

Mikulas Franjek, bivši član českoslovaške vlade, član izvršnega odbora Češkoslovaškega narodnega sveta, zastopnik Slovaške demokratske stranke;

Dr. Miha Krek, bivši podpredsednik jugoslovanske vlade, predsednik Narodnega odbora za Slovenijo, predsednik Slovenske ljudske stranke, podpredsednik Krščansko demokratske zveze za Srednjo Evropo;

Augustin Popa, bivši član rumunskega parlamenta, član Rumunskega narodnega odbora, zastopnik Rumunske narodne kmetске stranke, podpredsednik Mednarodne kmetске zveze;

Constantin Visvianu, bivši romunski zunanji minister in veleposlanik, predsednik Romunskega Narodnega odbora;

Iancu Zissu, član Rumunskega Narodnega odbora, zastopnik Rumunske neodvisne socialno demokratske stranke;

Charles Peyer, bivši madžarski minister za delo, predsednik Madžarske socialistične stranke;

Istvan Barankovics, bivši predsednik Madžarske demokratične ljudske zveze, član izvršnega odbora Madžarskega narodnega sveta;

Hasan Dosti, predsednik Narodnega odbora za svobodno Albanijo, predsednik Albanske agrarno demokratske zveze, bivši minister za pravosodje;

Josef Černy, bivši češkoslovaški notranji minister, predsednik Češkoslovaške agrarne stranke;

Zoltan Pfeiffer, bivši madžarski državni podtajnik za pravosodje, predsednik Stranke neodvisnosti, član izvršnega odbora Madžarskega narodnega sveta;

George Assan, bivši rumunski državni podtajnik, predsednik Demokratsko liberalne zveze za Srednjo Evropo, član izvršnega odbora Rumunske liberalne stranke, član Rumunskega narodnega odbora;

Kazys Pakstas, član izvršnega odbora Litvanske krščanske demokratske stranke, podpredsednik Krščansko demokratske zveze za Srednjo Evropo;

Vaclovas Sidzikauskas, bivši litvanski minister za zunanje zadeve, član Vrhovnega sve-

ta za osvobodjenje Litve, predsednik Litvanske kmetске stranke;

Adolf Blodnieks, bivši ministrski predsednik Latvije, predsednik Stranke kmetov in malih posestnikov v Latviji;

Adolf Prochazka, predsednik izvršnega odbora Krščansko demokratske zveze za Srednjo Evropo, bivši član českoslovaške vlade, podpredsednik Sveta za svobodno Češko-Slovaško;

Za Srednje in vzhodno-evropsko Konferenco so Spomenico podpisali naslednji (nekateri podpisali se ponavljajo, pa jih kljub temu prinašamo, ker je tako razviden sestav teh organizacij, ki se v osvobodilnem delovanju pogosto pojavljajo.):

Albanija: Nuci Kotta, član Odbora za svobodno Albanijo;

Češko-Slovaška: Za Svet za Svobodno Češko-Slovaško: **Štefan Osuski**, predsednik, **dr. Peter Zenkl**, načelnik izvršnega odbora, **dr. Hubert Ripka**, referent za zunanje zadeve;

Estonija: **Johannes Kaiv**, konzul, šef poslanstva Estonije, **Leonard Vahter**, predsednik Odbora za svobodno Estonijo;

Madžarska: Za Madžarski narodni svet: **George B. Besseney**, referent za zunanje zadeve, **dr. Bela Fabian**, član izvršnega odbora;

Latvija: **Jules Feldmans**, pooblaščen minister, **dr. Vilis Masens**, predsednik Odbora za svobodno Latvijo;

Litva: **Povilas Zadeikis**, pooblaščen minister Litve, **Vaclovas Sidzikauskas**, predsednik Odbora za svobodno Litvo;

Poljska: **Štefan Korbonski**, predsednik delovnega odbora Poljskega političnega sveta;

Rumunija: **Constantin Visoianu**, predsednik Rumunskega Narodnega Odbora;

Jugoslavija: **Konstantin Fotič**, predsednik Osrednjega srbskega narodnega odbora, **Dr. Miha Krek**, predsednik Narodnega odbora za Slovenijo.

Poleg teh so podpisala še tri zastopstva, ki niso včlanjena v konferenci:

Narodni odbor za svobodno Albanijo, predsednik **Hasan Dosti**,

Bolgarski narodni odbor, predsednik **George M. Dimitrov**,

Hrvatsko narodno predstavništvo, predsednik **dr. Vladko Maček**.

ODGOVOR DRŽAVNEGA TAJNIŠTVA

Odgovor na spomenico je prišel dne 16. julija in dne 23. julija sta bili obe listini objavljene.

ni na konferenci s časnikarji v hotelu Willard v Washingtonu. Prišlo je 16 zastopnikov tiskovnih agencij ter največjih dnevnih listov iz Amerike in Velike Britanije in zastopniki vseh zatiranih narodov v Evropi, le Albanci so bili zadržani. Razgovor s časnikarji je trajal dve uri. Precej listov je objavilo vsebino spomenice in ob tej priliki pisalo o stanju Evropi pod komunističnimi režimi.

Pismo, ki ga je poslalo Državno tajništvo za zunanje zadeve v odgovor na to spomenico dne 16. julija 1953, je naslednje:

Gospodje, Iz Bele Hiše sem dobil Vašo predstavo predsedniku z dne 20. maja 1953 o stanju v srednji in vzhodni Evropi.

Predsednik želi, da Vam izrazim njegovo zadoščenje nad Vašo ugotovitvijo, da je dal nove vere in upanja zasužnjenim narodom v vzhodni in srednji Evropi. Tudi je vzpodbudno vedeti, da so bile predsednikove pripombe, ki jih je izgovoril 16. aprila, tako toпло sprejete med ljudmi iz srednje in vzhodne Evrope.

Želim Vam izraziti zagotovilo, da so vprašanja, ki ste jih našli v Vaši spomenici,

predmet globokega zanimanja vlade Združenih Držav in da so bili Vaši predlogi takoj sporočeni uradnikom, ki imajo neposredno opraviti s temi zadevami.

Amerikanci so trdno prepričani, da imajo zasužnjeni narodi vzhodne in srednje Evrope vso pravico, da postanejo enakopravni in polnovredni člani skupnosti svobodnih narodov. Tuje gospodstvo sedaj loči nekatere najbolj pogumne in nadarjene narode od te skupnosti in od njihovih bratov v svobodnem svetu. To žalostno dejstvo mora biti odstranjeno, da bo moglo človeštvo v miru napredovati v lepšo, svobodnejšo in bolj uspešno bodočnost.

Zato Združene Države nameravajo trdno in vztrajno pospeševati nastanek takih razmer, v kakršnih bodo zasužnjene dežele Evrope mogle zopet vzpostaviti svojo neodvisnost in zavzeti svoja mesta v evropski skupnosti svobodnih narodov, do katerih imajo pravico. Ta skupnost se bo posvetila nesebični rešitvi skupnih vprašanj. Ohrabrujoče je dejstvo, da begunci iz zasužnjene Evrope, ki jih zastopajo Vaše organizacije, skupno delujejo za doseg tega cilja. — Vaš Livingston T. Merchant, pomočnik Državnega Tajnika.

N. I.

Msgr. Ivan Trinko - devetdesetletnik

Malo komu je dano dočakati devetdeset let. Že številka sama je visoka. Toliko višja se nam zdi, če tisti, ki nosi ta visoka leta, predstavlja hkrati tudi veliko osebnost. Tako je z Msgr. Ivanom Trinkom: devetdeset let je doživel in je hkrati redka osebnost, ki družni ne samo dve stoletji in dva kulturna sveta — slovanski in latinski —, marveč še cel krog rodov, ki so se sukali okrog njega.

Te vrstice hočeja biti le majhen spomin velikemu stražarju na zahodni meji, majhen spomin možu, ki je dolga desetletja z ljubeznijo gojil slovensko besedo, dasi je živel neprestano zalivan od valov tujega jezikovnega morja, a v njem ni utonil in je še do svoje legendarne starosti ohranil živo upanje, da se preko njegove domovine — Beneške Slovenije — razlijejo topli in jasni žarki slovenske svobode. Te vrstice so le skromen spomin in poklon očetu in voditelju najzapadnejše veje slovenskega naroda — Beneških Slovencev.

Ivan Trinko se je rodil na jugozahodnem po-

bočju Matajurja v vasi Trčmun 25. januarja 1863. Zaradi prirojene darovitosti se mu je iz domače šole odprla pot v Čedad in potem v Videm v nadškofijsko semenišče. 21. junija 1886. je pel novo mašo v svoji rojstni vasi. Po novi maši je študije nadaljeval, postal profesor in učil modroslovje na liceju škofijske gimnazije v Vidmu od l. 1895 do upokojitve. L. 1902 je postal duhovni vodja in pozneje tudi ravnatelj zavoda "Nobile Collegio Dimesse" v Vidmu. Med prvo svetovno je živel nekaj časa kot begunec v Padovi, po vojni je pa nadaljeval delo v Vidmu in po dolgih letih stopil v pokoj, ki ga preživlja v svoji rojstni vasi na novem domu, ki si ga je dal pozidati pred edenindvajsetimi leti.

Trinkovo udejstvovanje je v resnici vsestransko: duhovnik, pesnik, slikar, glasbenik, jezikoslovec, filozof, vzgojitelj, rodoljub. Skoraj ne vem, kaj še. Po drugi strani pa je vse njegovo udejstvovanje povezano v enoto po njegovi urejeni osebnosti, ki odseva enako iz vse-

ga njegovega dela. Če berete njegove pesmi, ali gledate njegove slike, iz vsega odseva njegov mirni, urejeni značaj, kakor bi sijalo tiho sonce in trepetala preprosta lepota Beneške Slovenije-dežeje, ki je obrnjena v Furlansko ravnino in jo hkrati zajemajo južni vetrovi od morja, z vrhov Matajurja in Kanina pa žarijo snegovi.

Ivan Trinko je kot šestošolec stopil v stik s slovensko tiskano besedo. Bilo mu je, kakor da se je prebudil iz sanj, ko je držal v rokah slovenske knjige in je videl, da imajo tudi Slovenci literaturo in kulturo. Od tega hipa ga lju-bezen in navdušenje za slovenstvo nista zapustila. Dasi je živel v popolnoma italijanskem območju, se je samostojno dokopal do tolikega znanja slovenščine, da je posegel tudi v slovensko slovstvo, pisal v Dom in Svet in Ljubljanski Zvon in l. 1897 je izdal v Gorici v Gabrščkovih "Slovanski knjižnici" svoje pesmi v naslovom Poezije. Njegove pesmi so osebno lirične in rododubne, kjer izraža večkrat rahlo, drugič jasno in odločno vero v slovansko bodočnost. Po tej zbirki je pisal razne prigodnice ob novih mašah, jubilejih itd. Pisal je tudi v prozi in knjigo mladinskih črtic iz beneško-slovenskega pogorja je l. 1929 izdal pri Goriški Mohorjevi družbi.

Razen leposlovja je pisal tudi znanstveno, n. pr. o beneških narečjih, o rezijanščini, izdal je Slovensko slovnico za Italijane. Njegovi filozofski spisi so v italijanščini, pravtako tudi knjiga o Jugoslaviji. Vseh njegovih spisov tu ni mogoče naštevati in ni potrebno, ker bi bilo treba k njegovemu leposlovnemu in znanstvenemu delu prišteti še njegove prevode iz slovanskih književnosti.

Kot nekako slovo in oporoko je izdal lani svojim rojakom lep molitvenik.

Kot slikar je nastopil na raznih slovenskih umetniških razstavah in na videmski razstavi likovnih umetnikov so l. 1911 nagradili njegove akvarele in perorisbe. Žal, da je prva vojna uničila skoro vsa njegova slikarska dela.

Udeleževal se je tudi kot umetnostni kritik in filozofski pisatelj.

Njegovo splošno zanimanje sega tudi na glasbeno polje: komponiral je verske skladbe-zadnja, "De profundis", je bila posvečena pokojnemu goriškemu nadškofu Sedeju, a je bila še pred izidom zaplenjena po italijanski cenzuri. Pisal je tudi o liturgičnih in narodnih navpih med Slovenci in Furlani.

Gotovo je njegovo najvažnejše delo, delo

vzgojitelja zlasti mladih duhovnikov, ki jih je videl cele rodove in je vsem dal nekaj od svojega globokega značaja, tako da je slovenski duhovnik kot edini razumnik stal na strani slovenskemu beneškemu ljudstvu in ohranjal njegove verske in narodne vrednote.

Msgr. Ivan Trinko je res močna postava ob naši zahodni narodni meji. Zaradi svojega značaja in izobrazbe je užival in uživa ugled ne le pri Slovencih, ampak tudi pri poštenih Furlanih in Italijanih in drugih, ki so prišli z njim v stik. Za celo vrsto rodov beneških duhovnikov pa je bil nesporna avtoriteta, najprej kot profesor v Vidmu in pozneje kot mož, ki je spremljal vse narodno življenje Beneške Slovenije.

Življenska želja in delo Msgra Ivana Trinka sta bila usmerjena v to, da bi njegova Beneška Slovenija zaživela prosto slovensko kulturno življenje in to brez napačnega trenja z neizbežnimi sosedi Furlani in Italijani.

Žal je šel tok dogodkov drugo pot in Beneška Slovenija, ki je bila v dobi Beneške republike autonoma, je po združitvi z novo Italijo po l. 1866. postala iz dneva v dan bolj izpostavljena nasilnemu poitaljančevanju po državi in končno še po cerkveni oblasti, ki je leta 1938. na pritisk fašizma vrgla slovenščino še iz cerkve, kjer je imela zadnje zatočišče. Ta krivica se ni popravila ne po padcu fašizma, ne po končani drugi svetovni vojni. Tako smo zdaj v Beneški Sloveniji ob odprtih ranah našega naroda in vendar mož, ki je dolga desetletja vezal to deželico na srce ostale Slovenije, vkljub devetdesetim letom in razočaranjem ni izgubil vere v pravično zmago svojega življenjskega dela in boja.

Dasi v svetopisemski starosti, še vedno z veseljem zasleduje slovensko delo in prizadevanje v Italiji. Ko so ga izbrali za častnega predsednika Odbora za zgraditev Slovenskega katoliškega doma v Gorici, je napisal: "Bratje Slovenci! Jaz sem že star, 90 let imam, a to bi še rad dočakal, da bi videl v Gorici naš skupni dom. Tedaj se bom veselil z Vami, kakor sem z Vami žaloval zaradi krivic, ki jih je naš narod trpel in jih še vedno trpi."

Msgr. Ivan Trinko naj ostane še dolgo med nami kot oče in krmar, ki vodi ladjico svojega rodu skozi viharje v pristan mirnega in pravičnega sožitja s sosedi.

Msgr. Ivan Trinko naj ostane še dolgo naš jasni in svetli mejnik na zahodu.

Boj Beneških Slovencev za svoje pravice

"Prikaži skoraj žarko nam se lice
pogažene pravice!"

Ivan Trinko.

Beneška Slovenija je hribovsko ozemlje med goro Kaninom (južno od Kanalske doline) in reko Idrijo (na nekdanji avstrijski in danes ital. — jugoslov. meji).

Je najzapadnejši del sloven. ozemlja, kjer bivajo Slovenci strnjeno, govorijo svoj jezik in imajo svoje običaje.

Imenujejo se "beneški", ker so živeli dolga stoletja v okviru Beneške republike.

ZEMLJEPISNI OČRT

Ozemlje ni enotno — (516 km².)

1.— Na severu je Rezija, globoka in ozka alpska dolina, ki jo obdaja visokogorski svet (Zrd 2324 m, Visoki Kanin 2585 m, Kadin 1820). Po njej teče Rezijanska Bela od jugosl. meje proti zapadu v Belo, ki se izliva v Tagliamentu (Tilment), Rezijane veže s Slovenci ob Soči le prelaz Predolina (1682 m.). Stike s Terskimi Slovenci jim brani greben Muzcev na jugu (Kadin 1820 m.).

2.— Zapadna Benečija (Terski Slovenci) predstavlja srednjegorski svet, razrezan s pritoki rek Tera, Karnajte, Maline in Bistrice, polagoma prehajajoč v furlansko gričevje. S Slovenci ob Soči so zvezani z dolino Učje (proti Žagi-Bovec) in v Breginjskem kotu. Vrhovi: Breški Jalovec 1615 m, Javor 1094 m, Ivanac 1168 m.

3.— Vzhodna Benečija (Slovenci ob Nadiži in Idriji) je sev. vzh. od Čedadu. Nadiža in pritoki tvorijo doline v obliki pahljače, naslonjene na Matajur (1643 m) in Kolovrat (Nagnoj 1192 m), kjer teče it.-jugosl. meja. Do Slovencev v Soški dolini pridejo le ob Nadiži pri Kredu, čez prelaz pri Livku nad Kobaridom in čez Sleme nad Tolminom. Od Goriških Brd jih loči reka Idrija pri Praprotnem.

Ves svet je usmerjen v furlansko ravnino. Slovenci bivajo v hribovitem svetu, Furlani pa v nižini.

Meja med Furlani in Slovenci poteka danes skoraj prav tam kot pred 1300 leti. Od Ibane (it. Albana) pri Praprotnem (Prepotto), ki meji z Goriško in Jugoslavijo, gre pod vas-

jo Čela pri Stari gori čez vrh Karkoš do mosta sv. Kvirina čez Nadižo (Porte S. Quirino) južno od št. Petra Slovenov (S. Pietro al Natisono). Od tam gre pod hribi nad Tavorjano (Torreano), nad Fojdo (Faedis), nad Ahtnom (Attimis), nad Njemami (Nimis), čez Cedila (Sedilis), Smrdečo (Saumardenchia), nad Rtinom (Artegna), nad Huminom (Gemona) čez vrhove do Rezjute (Resiutta) in od tam do gore Kanina na it.-jug. meji.

Do l. 1866. (prihod Italije v te kraje) so bile slovenske še vasi Prapotno (Prepotto), Prešnje (Purgessimo) pri Čedadu, Tarlan (Torlano) pri Njemah, Cedila (Sedilis), Čižerje (Ciseriis) pri Tarčintu (Tarcento), Hoja (Coia) idem, Smrdeča (Saumardenchia) idem, Gorjani (Montenars) pri Huminu, v katerih se večinoma danes govori furlansko; je pa še nekaj slovenskih družin.

Kraji. Če izvzamemo št. Peter ob Nadiži na cesti iz Čedadu v Kobarid, Beneška Slovenija nima večjih krajev na svojem ozemlju. Njene naselbine so v gospodarskem pogledu navezane na furlanska mesta Videm, Čedad, Humin, Krmin. To je pustilo tudi slabe posledice v narodnostnem pogledu.

ZGODOVINSKI PREGLED

Doba naselitve

V maju 569. po Kr. pridrvijo po Nadiški do-
iini v Furlanijo Langobardi pod vodstvom
kralja Alboina. Zasedejo Forum Iulii (danes
Čedad), Furlanijo in del Italije. Pred seboj po-
meteje redke prvotne prebivalce Karnov ali
pa Ilirov. Za njimi so prišli Slovenci in zased-
li kraje, ki so jih Langobardi izpraznili.

Želja Slovencev, da bi zasedli plodno fur-
lansko ravnino, je privedla do bojev, ki jih
popisuje zgodovinar langobard. pokolenja Pau-
lus Diaconus v "Historia Langobardorum",
spisani v 8. stol.

L. 610 prodro Slovenci do Fluvija pri Tag-
liamentu, a so odbiti. Med 663-670. porazi
furlanski vojvoda Vektar Slovence, utrjene pri
Briščah (apud Broscas) t. j. Boriščah. Ljudje
še danes imenujejo to polje "tepen puoje". V
bojih med 703.—705. pa Slovenci popolnoma
potoččejo furl. vojvodo Ferdulfa na hribu Kar-
košu nad Čedadom in uničijo furlansko plem-

stvo. L. 725. prodre slov. vojska do kraja Lavoriano, 11 km južno od Vidma, kjer je poražena, a furl. vojvoda Pemo sklene z njo časten mir. Njegov sin Ratehis ga pozneje z nadnim sunkom na slovensko področje prekrši, a je vržen nazaj v Furlanijo. Odtlej o bojih ni več sledu. Slovenci ostanejo ob langobardski obrambni črti (limes) ob vznožju hribov in živijo s Furlani v miru.

V poznejši dobi so Slovenci kot kolonizatorji zasedli več krajev po neobljudeni furlanski nižini. O tem pričajo številna slovenska imena vasi globoko v Furlaniji (Belgrado, Gorizzo, Goricizzo, Zelina, S. Marizza, Passian Schiavonesco, Sella i dr.) Seveda tam danes ni več Slovencev. Med Furlani in Slovenci je vladalo spoštovanje in prijateljstvo. Na vojvodskem dvoru v Čedadu se je govorilo tudi slovensko (vojv. Roduald), Slovenski pastirji so smeli pozimi goniti črede na furlansko nižino, furlanski pa poleti na določene planine na slov. ozemlju. Te pravice so ostale celo do padca beneške republike.

Pod Franki in oglejskimi patriarhi

Beneški Slovenci so torej zasedli za stalno sedanje kraje v letih 600. do 700. po Kr. Pavel Diakon to neizpodbitno dokazuje. Od takrat se je etična meja le malenkostno spremenila. Po naravnih mejah odrezani od ostale slovenske družine so si uredili sami svojo državico oz. županijo. Kakšna je bila ta državica v času Frankov in Patriarhov, ne moremo dokazati s pisanimi dokumenti tedanjih časov. Je pa to neizpodbitno dokazano od časa, ko so prišli pod zaščito Beneške republike (l. 1420).

L. 774 padejo Langobardi pod frankovsko nadoblast. Za njimi izgubijo neodvisnost tudi Beneški Slovenci, ki pridejo z ostalimi Slovenci (razen Korošcev) v sestav Furlanske marke. Nastopi doba fevdalizma, v kateri dobi oblast nad Beneško Slovenijo oglejski patriarh. Začne pokristjanjevanje Slovencev, ki pa v teh krajih ni imelo raznarodovalnega značaja. Zato tudi ne vemo o kakšnih verskih uporih.

Pod zaščito Beneške republike

Ko je propadla patriarhova svetna oblast nad Furlanijo, ni imela Slovenija (Schiavonia Veneta) nič skupnega s Furlanijo, v ničemer ni bila odvisna od Čedada, Vidma ali videmskega parlamenta. Medtem ko so se ti podvrgli Beneškemu dožu že 11. jul. 1419., se je podala Beneška Slovenija pod zaščito Beneške

republike šele leto pozneje, 15. avg. 1420., potem ko je dobil njen parlament (velika sednja) od republike vsa zagotovila in priznanja, da bo nova država sprejela in spoštovala vse dotedanje pravice in samovlado.

Beneška republika je dala Beneškim Slovincem še take privilegije, ki jih drugi niso imeli (prostost od raznih davkov: seno, slama, stavbinski les in dr.). Doži so spoštovali in potrjevali svoje obveznosti do Landarske in Mjerske banke (sosednje). Ščitili so njihovo avtonomijo pred mestom Čedadom in Furlanijo, da je ne bi uničila. S tem si je beneški senat chranjal naklonjenost Ben. Slovencev in smatral njihovo ozemlje kot nekako vojaško granico, ki ga je ščitila nasproti Avstriji. Tako je imela Beneška Slovenija do Beneške republike samo eno dolžnost: varovati vzhodno mejo, zlasti prehode (Podbonesec, Livek, Klinac, Klobučarji, Sv. Nikolaj nad Sv. Lenartom). Za to delo je morala vzdrževati 200 oboroženih mož. Sicer pa ni dajala republiki ne davkov, ne drugih dajatev. Sama je imela v rokah sodno in upravno oblast. Vsekakor so bile to pravice, ki jih Slovenci pod Avstrijo niso imeli.

Nekaj doževih dekretov v potrdilo:

Dožev dekret z dne 12. okt. 1658. pravi, da so prebivalci nadiških sodolin "separati non solo dal territorio stesso di Cividale, ma dalla Patria ancora".

8.2.1660. je potrdil ben. senat, da "Convalli debbano intendersi separate dal Territorio Città e Patria".

2.3.1662. se "presidenti 20 savi" sklicujejo na vse prejšnje dekrete do onega 22. sept. 1492. in jih za vse potrjujejo. Isto ponavljajo ducali — dekreti leta 1663, 1665, 1715, 1720.

2.4.1788. je bila izdana "Terminazione", potrjena od ben. senata 11. junija 1788. Ta pravi izrecno: "che la Schiavonia come una nazione diversa e separata dal Friuli si governa da se" (cfr. Podrecca, Slavia italiana str. 66.).

V primeru vmešavanja Čedada ali Furlanije v njihove zadeve, se je takoj sestal slov. parlament pri sv. Kvirinu in potem poslal dva ali več odposlancev v Benetke k dožu po nov dekret oz. potrdilo pravic. Za stroške teh poslancev so jemali denar iz "narodne blagajne" (Cassa nacional).

Današnji raznarodovalci se sklicujejo na 400-letno vdanost Beneških Slovencev do Benetk, a ne navajajo razlogov za to zvestobo

in ravnanje Beneške republike z njimi. To ravnanje nima primera z njihovim ravnanjem, ki je povsem nasprotno ravnanju Beneške republike.

Upravna in sodna avtonomija Beneške Slovenije

Po vzoru starih slovanskih zadrug so si uredili Beneški Slovenci tole upravo. Rodbinski in hišni poglavarji v vasi (sosedje) so se zbirali okoli kamenite mize (lastre) pod lipo pred cerkvijo na zborovanja mož (sosednje, vicinio). Vsako leto so volili župana (sindika, dekana), mu dali znak oblasti (palico) in določili 3 podžupane, zapisnikarja in cerkv. ključarja. Odločali so o vseh zadevah soseske in tudi sodili. Vse po posebnem statutu. Sodbe so razglašali v slovenskem jeziku.

Vse sosodnje so bile združene v dve veliki županstvi (banki). Landarska banka (ker so

zapirali doževa potrdila pravic v posebno skrinjo, banko) je imela 21 sosedenj; sedež v Bijačah pod Landarjem, pozneje v Tarčetu. Mjerska banka je imela 15 sosedenj; sedež v Gorenj Mjersi. Tudi so "banke" imele svoj statut. Veliki župan oz. sindik, sodnijo, biriče in zapore. Apelacije so izvajali od banke do banke najprej, šele potem v Benetkah (kar pa se ni zgodilo nikoli, ker baje niso hoteli priznati te instance).

Vsi župani obeh bank so tvorili "arengo", parlament, ki se je enkrat letno sestajal pri "lastri" pod lipo pri cerkvi sv. Kvirina ob Nadiži. Predsedovala sta mu menjaje se po vrsti velika župana bank. Zadnjič se je sestal ta parlament 2. maja 1804.

V Benečiji so še marsikateri ostanki, ki pričajo o avtonomiji (laštre, "verbali", ječa).

Dož Ludovik Manin je 1. 1796. potrdil ban-

kama pravice in jima poveril sodstvo v vseh zadevah, tudi za najhujše prestopke (smrtna kazen).

Izguba avtonomije

Ko so prišli za Napoleona I. 1797. Francozi v Benečijo, so odpravili avtonomijo, posekali lipe in podrli "laštre". Protesti bark so bili brez uspeha tudi pod Avstrijci, ki so po miru v Campoformio 19.10.1797. prvič zasedli Beneško Slovenijo. Cesarski patent dne 3. 8. 1816. jo je pridružil lombardsko-beneški kraljevini pod avstr. cesarjem. Povečavi sosedenj v občine so se Beneški Slovenci upirali do l. 1833., ko je izšla izrecna prepoved sosedenj, a možje so se zbirali kljub temu še do 1850. S takim ravnanjem so si nakopali Avstrijci sovražstvo Beneških Slovencev, kar se je pokazalo tudi v revolucionarnem l. 1848., ko so se tudi oni uprli Avstrijcem po zgledu upora v Benetkah. Avstrijsko ravnanje je privedlo tudi do usodne odločitve ob plebiscitu l. 1866.

Prihod pod Italijo

V ponosu na svoje stoletne pravice in v neprestanem brezuspešnem boju za njih ponovno uveljavljenje ni čuda, da so postali dostopni za gesla nove in mlade Italije. Ko je morala Avstrija po porazu pristati na plebiscit l. 1866., so Beneški Slovenci odgovorili na vprašanje, ali hočejo proč od Avstrije in pod Italijo, tako da so vrgli v skrinjico listek z besedo "da". Pričakovali so, da bo mlada Italija izpolnila, kar je obljubljala, da bodo dobili nazaj spet vse pravice, ki so jih imeli v časih Beneške republike. Za pravilno razumevanje tega koraka je treba gledati na preteklost Ben. Slovenije in na samovoljno postopanje avstrijskih oblastev. Iti pod Italijo jim je pomenilo glasovati za stare pravice in srečne čase, ko so živeli pod zaščito Beneške republike.

GOSPODARSKE RAZMERE

Podnebje je v Slov. Benečiji pod istimi vplivi kot ostala Slovenija. Padavin je toliko več, čim bolj prehačamo iz nizkega sveta v visoki svet (Čedad 1754 mm, Matajur 3090 mm, Kamin 3709 mm). V primeri z ostalo Slovenijo jih je tu največ. So predvsem spomladi in jeseni, a tudi poleti v obliki številnih neviht.

Ben. Slovenija je po svoji naravi, izvzemši doline, mlo rodovitna, čeprav je na njej živelo in živi razmeroma veliko ljudi. 75% ljudi se bavi s kmetijstvom. Redki so kmetje z

10 hektari. Skoraj vsi so samostojni, malo je najemnikov. Beneški Slovenec ni hotel nikoli služiti za kolona, kot je primer v Furlaniji in v Brdih. Duh neodvisnosti jim je v krvi. Hoče bili ali gospodar ali pa gre po svetu.

Pravih njiv razen v dolinah skoraj ni. Koruza, krompir, pšenica, rž, ječmen, a vsega le za domačo porabo. Največ jim prinese živinoreja. Pri tem najvažnejša je govedoreja (sivorjava švicarka). Dohodek prihaja predvsem od mleka, ki ga dajo v združne (turnarie — izmenične) mlekarne (Ažla, Čeplešiče, Dreka, Platišče, i. dr.). Proda se predvsem maslo, nekateri tudi sir. Pravega planšarstva je malo.

Za sadjarstvo so lepi pogoji. Pomembne so češnje "tarčetarke", domače jabolko "sevka" (Ronec) in kostanj — "burica", ki ga nosijo zamenjavat v Furlanijo za koruzo — "sirak".

Pridelek vina ni posebno važen, razen za par ravninskih vasi. Stara trta daje "cividin". Treba bi bilo zlahtnejših vrst. Je precej paše za čebele (prevozno čebelarstvo). Reja sviloprejk nazaduje.

Obrtništvo je malo pomembno (grablje v Trémunu, koši v Arbeču).

Rudnikov še niso odkrili.

Opekarna in cementarna je v Škrutovem pri Sv. Lenartu.

Delovne sile je na pretek in hodijo mnogo v tujino. Izseljevanje se je začelo pred 60 leti (Amerika). Svoj čas so hodili na Prusko, danes predvsem v Belgijo (rudniki). Dekleta hodijo služiti v Švico in Anglijo. Vse seveda z namenom, da si kaj prislužijo in se doma opomorejo oz. da kupijo kako kmetijo v Furlaniji. Imajo strast kupiti "svet". Zemlja v Slovenščini je neverjetno draga, ker se takoj oglasi vse polno kupcev.

Prostih poklicev je malo. Trgovci, duhovniki, obč. uradniki, učitelji. Razen v duhovnikih v takih poklicih navadno ni narodne zavednosti.

Prehrana je skromna. Navezani so na kupovanje tujih pridelkov in na domač pridelek, kar sta poleg drugega tudi vino in žganje.

Trgovine v pravem smislu je malo. Pomembno je zamenjavanje pridelkov. Razen po dolinah ni pravih cest. Promet na cesti Čedad — Kobarid je zaradi meje mrtev. Iz Čedada in Vidma vozijo avtobusi, ki so najvažnejše osebno prevozno sredstvo. Konje so zamenjali kamioni.

NEKATERE KRAJEVNE ZNAMENITOSTI

Rezija nudi turistom krasne izlete, ker je vsa obkrožena z gorami. Svojevrstna govoriča. Narodne noše, običaji in narodni ples "re-zijanka".

Slovenija ob Teru: Iz Tarčenta po dolini Tera prideš po avtomobilski cesti do Zavrha. Tam sta dve stari jami Dovica in Globinjica. L. 1925. so domačini odkrili še tretjo, zelo pomembno — Završko jamo s številnimi dvoranami in kapniki.

Lepe izletne točke v terskih gorah: Mali in Veliki Karman, Lanež, Breški Jalovec in skalnata pregraja Muzev Ivanac, Čufine in Javor.

Ob Nadiži: Svetišče Matere božje na Stari gori (Castelmonte, 618 m) nad Čedadom. — Matajur na meji.

Pomembna je podzemeljska jama pri Landarju, v kateri je prava cerkev Sv. Ivan v Čele. Do nje vodi 115 stopnic. V jamo so se zatekali že v starih časih. Cerkev je obstojala v jami že leta 850.!

V Bjači razvaline starega gradu, kjer so bile ječe Landarske banke.

Z umetniškega vidika so zanimive cerkve: Sv. Ivan v Čele, Lipa ob Nadiži, Sv. Kvirin ob Nadiži. Potreben bi bil podroben študij umetnosti v Beneški Sloveniji. Pokazal bi več dokazov o kulturni povezanosti Beneške Slovenije z ostalimi Slovenci.

ZNAMENITEJŠI BEN. SLOVENCİ

Jakob Stelin — Stelini (1699-1770) iz Gor. Trbilja, profesor na univerzi v Padovi. Pisatelj knjig o etiki, pesnik v latinščini in grščini.

Dr. Anton Podreka (1804-1870) iz Št. Petra, profesor v Splitu v Dalmaciji. Videmska akademija ni hotela sprejeti njegove čitanke v italijanskem in slovenskem jeziku. Pisal o Stelinu.

Peter Podreka (1822-1890), prvi pesnik v slovenščini, spisal Mali katekizem za prvence. Kot župnik v Roncu učil umno sadjerejo. Doma iz Št. Petra.

Odvetnik **Karlo Podreka** (tudi iz Št. Petra). Politični in umetnostni publicist, znan v italij. krogi. Pravočasno je še rešil podatke o avtonomiji Beneških Slovencev pod Ben. republiko. 1885. izdal knjigo "Slavia italiana" in 1887. knjigo "Le Vicinie" o sosednjah.

Akad. slikar Tone Kralj: Msgr Ivan Trinko-Zamejski.

Viktor Podreka ustanovil po prvi svet. vojni v Rimu "Teatro dei piccoli".

Ivan Klodič iz Hlodiča, inženir in profesor v Vidmu.

Anton Klodič, profesor in šolski nadzornik v Gorici in Trstu. Pesnik (1836-1914). Sin Maks je postal inženir za gradnje železnic (bohinjska železnica), sin Pavel pa je bil poveljnik tržaške luke in slikar.

Franc Musoni (1864-1926) iz Št. Petra, ravnatelj v Vidmu, geograf, antropogeograf, etnograf. Napisal številne študije o Furlaniji, Beneški Sloveniji in Balkanskem polotoku. Pobornik študija slavistike.

Jožef Gorenščak (1878-1950), župnik in kanonik, organizator zadrug v Beneški Sloveniji. Doma v Dol. Mersinu.

Ivan Trinko (r. 1863. na Trčmunu), eden največjih Beneških Slovencev, slovenski pesnik, spoštovan znanstvenik med kulturnimi in političnimi krogi, dolgoletni profesor v semenišču v Vidmu.

Dr. Alojzij Faidutti, iz škrutovega, poslanec v dunaj. parlamentu, umrl po prvi svet. vojni kot tajnik nunciature v Litvi.

P. Avguštin Ošnjak, benediktinec, profesor filozofije v Washingtonu, USA.

Pokristjanjenje Ben. Slov. se gotovo ni izvršilo pred bitko pri Lavarianu. Najstarejša cerkev je cerkev Sv. Ivana v Landarski jami, o čemer priča še danes ohranjeni nagrobnik diakona Feliksa, ki je bil v njej pokopan in umrl pred l. 720.

1. Cerkev sv. Petra (Eecl. S. Petri de Algida cum capellis suis) in cerkev sv. Lenarta se prvič uradno omenjata l. 1192, ko ju papež Celestin III. podredi Čedadskemu kapitlju. Dotlej sta bili odvisni le od patriarha.

Šentlenartska župnija je bila ustanovljena najbrž poprej kot šempeterska. Upravljali so jo vikarji čedad. kapitlja. Samostojna župnija je od l. 1351. Vanjo so spadale vse "sosednje" Mjerske banke. Sosednje so župnika volile in predlagale v potrditev sprva patriarhu, pozneje kapitlju.

Poznana je pravda med sosednjami Landarske banke in kapitljem. Banka je izvolila svojega župnika, a kapitelj ni spoštoval starih pravic in je imenoval drugega za župnika v št. Petru. Pravde tudi patriarh ni mogel rešiti in je šla pred odposlanca papeža v Benetke.

V št. Lenartu je "kropiunjak" z letnico 1161, to je kamen za blagoslovljeno vodo, vzdan po tedanji navadi v hišo. Po lepi kršč. navadi se je vsak pokrižal, ko je stopil v hišo. Tam je ohranjen tudi na pergament pisan cerkven koledar iz XII. st. Vanj so skozi stoletja zapisovali krajevne navade.

Vse kaže, da se pokristjanjenje Ben. Slov. ni izvršilo iz Čedada, sicer bi bili podrejeni že spočetka Čedadu. Izvršilo se je po duhovnikih iz Istre in Dalmacije (skozi ves srednji vek in pozneje srečujemo imena duhovnikov iz Istre). Menda je sv. Pavlin, patriarh, sam prosil sv. Cirila in Metoda oz. njune naslednike v Istri, naj gredo misijonarit v Benečijo. Tudi po legendi sv. Cirila in Metoda sta se apostola na poti v Rim oglasila pri oglejskem patriarhu, da bi uredila spore za službo božjo med Slovenci.

Visitor archidiacon Missia pravi, da je našel še l. 1600. v župni cerkvi v št. Petru "il tabernacolo del Ss. Sacramento da cornu euangelii more Sclauonico..." Tak tabernakelj je še danes v št. Petru, pri sv. Lenartu in v Landarju. Pri drugi vizitaciji l. 1743. našteva že lesene tabernaklje sredi glavnega oltarja in ne več na steni evang. strani "more sclauonico". L. 1602. našteva pri cerkvi sv. Jakoba v Bija-

čaj "due camisi grossi alla schiaunesca". Isto l. 1559 pri sv. Lenartu in drugod.

V arhivu sv. Petra ob Nadiži je še danes "Missale Romanum-Slavonico idiomate, jussu SSDD. Papae Urbani VIII. editum — Tipis et impensis S. Congregationis de Propaganda fide — Romae anno 1741." Istemu misalu je dodana priloga z mašo sv. Simona z napisom: Priloga misalu iz l. 1741 — župa S. Pietro degli Slavi" (Misal v glagolici, priloga v latinici!). Torej je še v 18. stoletju bil kak duhovnik, ki je maševal po latinskem obredu, a v staroslovenskem jeziku. Še več! Do l. 1933. so duhovniki brali evangelij pri maši v slovenščini, pri obhajilu izgovarjali "Domine, non sum dignus" in vsa vprašanja in odgovore pri krstu — v slovenščini.

2. Terski Slovenci so pripadli mešanim faram v Tarčent, Njeme, Ahten in Fojdo. Župniki so se ob prevzemu fare obvezali vzdrževati duhovnike večje slovenskega jezika ("Cum pacto debeantur tenere apud se unum sacerdotum sclaborum sumptibus suis juxta consuetum"). 1607. so združili 10 slovenskih vasi ob Teru v "vicariatus sclaborum", dokler se ni l. 1736 in pozneje razdelil v več duhovnij.

G. Piccini navaja v svoji zgodovini župnije Faedis (Faedis-Notizie della Parrochia, Udine 1934) poleg drugega: "Cerkvica sv. Petra v Fojdi, sezidana od sloven. vernikov v 13. stoletju, je bila posvečena ok. l. 1300 od škofa Petra Ivana iz Zadra. Okoli cerkve je bilo tudi pokopališče, v katero so nosili Slovenci svoje mrliče do prve svetovne vojne" (str. 151-153). Isti popisuje na str. 76. pravdo tožiteljev - Slovencev, ki zahtevajo od župnika v Fojdi znanje slovenskega jezika, ker "spadajo pod to župnijo vasi... in ker prebivalci vasi, ki sledijo v seznamu, govorijo slovenski." Pravda se je vršila l. 1502.

Mnogo pozneje, 10.X.1780. je župnik Gio. Comello podpisal izjavo: "Matična cerkev je v vasi Fojda, kjer vsi govorijo furlanski; nasprotno pa so v vaseh Podklap, Klobučana, Grmovšičica, Ravne, Gradišča, Čenebla, Pedroža in Vile vsi Slovenci in govorijo svoj jezik. Za duhovne potrebe so preskrbljeni z navadnimi duhovniki in s kaplani-pomočniki, ki jih spovedujejo in previdevajo...; in tako jih tudi v lastnih cerkvah učijo v njihovem slovenskem jeziku verske resnice, pod nadzorstvom župnika v Fojdi. Toliko v dokaz. (Podpis)".

V seznamu župnikov beremo od 1328. do 1920 (Piccini str. 131) tudi imena župnikov,

rojenih v Miljah pri Trstu, Kopru, Šibeniku, Dubrovniku, Kobaridu, Krku, Zadru, Ažli itd. Zadnji slov. župnik je bil Jožef Bernik iz Sv. Lenarta († v Fojdi 1897.) Njegov naslednik je imel za pomočnika Petričiča in ta je bil zadnji.

3. Po ukinitvi oglejskega patriarhata je bila ustanovljena videmska in goriška nadškofija. Beneški Slovenci so prišli pod videmsko nadškofijo in sicer l. 1751.

Tudi sedaj so Slovenci v mešanih župnijah odločno terjali od župnikov, da spoštujejo njihov jezik v cerkvi in v sporih jim je nadškofija ugodila.

Dr. Piccini pravi, da je prišel Videmski nadškof Sagredo l. 1789 birmat. Ob tej priliki je bil "naval slov. otrok, s starši in botri tako velik, da je moral nadškof prekiniti birmovanje in ga odložiti na četrto uro popoldne". Popoldne je, "ko so stražniki naredili nekoli reda med množico Slovencev, nadškof birmoval do ene ure ponoči".

ZAVEDNOST BEN. SLOVENCEV

Beneška Slovenija je po naravi odrezana z gorami od ostale Slovenije in nagnjena proti furlan. ravnini. Politično je bila vseskozi odrezana od njih in je še. Človeku se res čudno zdi, da je mogel ta skrajni obrobek velikega slovanskega rodu, naravno in politično odrezan od matičnega debla, skozi 1300 let zadrževati pritisk latinskega plemena in ohraniti svoj jezik in svoj značaj do današnjih dni. Tembolj je čudno še zato, ker so razen Nadiških sodolin vse doline med seboj nepovezane in vsaka zase se stika s Furlanijo. Tako Terski Slovenec večkrat niti ne ve, kje je Nadiška dolina in narobe.

Svojo narodnost so Beneški Slovenci ohranili, ker so bili močno zavedni in ponosni na svojo samobitnost, močno navezani na stare svoje navade, na gospodarsko samoupravo, ki so jo ohranili nedotaknjeno do prihoda Avstrije.

Sami sebe so imenovali in se še imenujejo "Slovenje", svojo deželo pa "Slovenjščino". Ostale Slovence so imenovali "Unejce" (Primorce, Kranjce, Korošce itd.) K Unejcem niso silili, ker so se počutili sami bolj svobodne, kot so bili oni "pod cesarjem".

Močno razvito je bilo ljudsko slovstvo, ki je prehajalo iz ust v usta. Tako bož našel v tem kotu slovenske zemlje izredno veliko narodnih pesmi, pravljič in pripovedk.

Slovita Landarska banka v Bijačah pod Landarjem, pozneje v Tarčetu.

Nesteto dokumentov nam dokazuje, kako žilavo so branili svoje etniške meje z notranjo organizacijo, ki bi ji iskal težko drugod primera.

Ko so pa enkrat izgubili svojo avtonomijo, se je začelo raznarodovalno delo.

POTEK SISTEMATIČNEGA RAZNARODOVANJA

Prva borba za obstoj slovenskega naroda nasproti italijanskemu imperializmu in rodomoru se je začela biti v Beneški Sloveniji in takoj po plebiscitu l. 1866. Na eni strani polna svobodoljubnih gesel je novodošla oblast začela s tihim in sistematičnim raznarodovalnim delom, kot to 50 let pozneje na Goriškem, Tržaškem in v Istri.

Snedli so vse predplebiscitne obljube in ukinili komisariat v št. Petru in upravne urade prenesli v Čedad. V št. Petru so pustili samo še davčni urad. Vse uradovanje se je takoj začelo le v italijanščini. Naslednje leto so vzeli št. Petru tudi ime, ki je bil dotlej v italijanski dikciji "San Pietro de Schiavoni" in ga prekrstili v "San Pietro al Natisone".

Uvedli so proti volji ljudstva šole brez ljudskega jezika. Beneški Slovenci niso uspeli niti v tem, da bi se poleg italijanskega uradnega jezika v šoli poučevala tudi slovenščina. Da, niti v tem, da bi se italijanščina poučevala s pomočjo domačega jezika. V Reziji so nekateri učitelji začeli s to metodo sami od sebe, a so bili posvarjeni kot "separatisti". Že v 70. letih je zahteval višji šolski nadzornik, da se mere v šoli postrožijo po slovenskih krajih.

V tem skrajnem kotu pokrajine so nalašč postavili v št. Petru, v središču Nadiških Slovencev, učiteljske kot žarišče poitalijančevanja. Vzgoja je bila in je še strogo šovinistična. Ni se pazilo toliko na dober uspeh v u-

čenju ampak v "nacionalnem duhu". Učitelj ali učiteljica pride tem preje do kakega mesta oz. službe, čimbolj je zagrizena v sovraštvo do slovenskega jezika in Slovencev ter se trudi vpeljati po družinah italijanski jezik. Absolventov je enkrat več, kot jih je treba za prazna mesta. Zato kandidati tekmujejo v raznarodovalnem delu, da bi prišli do službe.

Največjo zaslugo za raznarodovanje so imeli laški župniki narodnostno mešanih župnij v Zapadni Benečiji: Rtina, Tarčenta, Njem, Ahtna in Fojde. S temi župniki, pod katere so spadale slovenske vasi terskih Slovencev, so bili slov. verniki vedno sprti, ker so jim vsiljevali le furlanske duhovnike. Vse do prve svetovne vojne so se borili proti njim, jih tožili prej pri patriarhu, pozneje pa pri videmskem nadškofu, ker jim niso preskrbeli slovenskih duhovnikov. Kjer je bil enkrat nastavljen laški duhovnik, ni za njim prišel nikoli več slovenski naslednik. Tam je za vedno izginila slovenska molitev, pesem in pridiga. Tako so ljudem pobrali domače duhovnike, od leta 1866., ko je prišla Italija, vas za vasjo v vsej Zapadni Benečiji in fašizem je ta sistem prenesel še v Nadiške doline.

Domači duhovnik, spoštovan od svojih rojakov, je branil pravice svojega ljudstva, kolikor je mogel. Čeprav v tujih šolah vzgojen, se je sam izpopolnjeval v svojem jeziku in ga učil ljudi. Ljudje so segali po knjigah "Družbe sv. Mohorja", ker so bile pisane v lahkem in jasnem slogu in v njihovem duhu. Razume se, da so laški časopisi divjali od sovraštva proti "protidržavni agitaciji" in "panslavištni propagandi" in zahtevali od vlade, naj da "Beneškim Slovincem protistrup". Beneško slov. narečje so zmerjali z "un gergo barbara di lingua barbara". — Karel Podreka piše v knjigi "Slavia italiana" l. 1884., da je sodnik pretil slovenski stranki z zaporom, ker ni znala govoriti v italijanščini. — Dokumente zgodovine Beneške Slovenije, kolikor jih niso uničili avstr. cesarski komisarji, so Lahi prodali branjevkam v Videm in Gorico. Začnje dokumente pa je uničil dež in veter pod streho palače degli Uffici v Čedadu.

Po prvi svetovni vojni

Do prve svetovne vojne je raznarodovalcem uspelo odpraviti slovenski jezik iz cerkev pri Terskih Slovincih. Niso ga pa mogli izriniti iz življenja ljudi. Duše slovenskega naroda niso mogli uničiti, ker je dobival jezik svoje za-

vetje v preostalih cerkvah, kjer šovinisti niso imeli dostopa v cerkev. To zlasti v Nadiških dolinah. Duhovščina jim je kljubovala. In četudi je moral zaradi pomanjkanja domačih duhovnikov priti na duhovnijo furlanski duhovnik, se je ta trudil, da bi se naučil jezika ljudi.

L. 1923. je fašistična vlada odpravila volitve v občinski svet, s čemer so izgubili Beneški Slovenci svoje izvoljene zastopnike na občinah. V teku let je fašizem spoznal, da ne bo mogel izbrisati slovenskega jezika iz Benečije, dokler ga ne bo izgnal iz cerkve in dokler bodo imeli Slovenci trmaste in nepodkupljive slov. duhovnike.

Avgusta 1933. je tedanji videmski prefekt ukazal vsem duhovnikom, da morajo prenehati s pridigami, petjem, molitvami in čitanjem evangelija v slov. jeziku. Opustiti morajo tudi verouk (katekizem) v domačem jeziku.

Med ljudmi je završalo. Duhovniki so se na vso moč uprli proti nezakonitim, nečloveškim in nekrščanskim odlokom. Ostali pa so brez moči, ker se je cerkvena oblast držala pasivno, češ, "Nič ne moremo proti sili. Podati se morate alla forza maggiore!"

Sledile so preiskave in zaplembe katekizmov in slov. knjig in zasliševanja duhovnikov; msgr. Ivan Trinko je bil postavljen pod posebno nadzorstvo. Po beneških slovenskih farah je utihnila slovenska beseda. (Prim. knjigo Bevk F. — P. Sedmak: Kaplan Martin Čedermac.)

Kapitulacija Italije je delno prinesla nazaj v cerkve rabo domačega jezika. Beneška Slovenija je postala pozorišče bojev. Partizanski oddelki, ki so prihajali s soške strani, so zanašali med ljudi gesla narodne osvoboditve. Tu in tam so se vršile tudi kulturne prireditve. Pri Beneških Slovincih se je pokazal stari duh želje po svobodi, kar je našlo izraza v nastopih proti nemškim ekspedicijam v notranjost Benečije.

Po letu 1945

Po polomu Nemčije je uspelo Italijanom preprečiti, da Slovenske Benečije niso zasedli Anglo-Amerikanci, kar bi imelo v šolskem pogledu verjetno za Slovence ugodne posledice. V Beneško Slovenijo so se vrnile laške oblasti in nudile šovinističnim "trikoloristom" vso svobodo za strahovalno delo.

Marca 1946. so poslali Beneški Slovenci mednarodni mirovni razmejnitveni komisiji (ki je bila tudi v več krajih Ben. Slovenije) spo-

menico. V njej povzemajo svojo zgodovino in boj za ohranitev narodnih pravic, zlasti jezika. "Posledica italijanske totalitarne politike je, da je slovensko ljudstvo v Benečiji kulturno zelo zaostalo, ker nima v svoji sredi niti enega razumnika razen nekaj duhovnikov. — Poudariti je treba, da je Italija Slovence tudi v gospodarskem pogledu popolnoma zanemarjala." Nato prosijo v imenu svojega ljudstva: "Ako bo slovenska Benečija združena s Slovenijo v Jugoslaviji, naj ji bo zajamčena popolna verska svoboda, kakor jo tolmači katoliška Cerkev. Slovensko ljudstvo v Benečiji je brez izjeme katoliško in globoko verno... — Ako bo beneška Slovenija zopet pripojena Italiji, naj ji bodo zajamčene vse manjšinske pravice: svobodna uporaba materinskega jezika v cerkvi, v uradih, na sodnji, v kulturnem življenju itd. V šolah naj se poučuje poleg italijanskega obvezno tudi slovenski jezik."

Pri mirovni konferenci je predlog Jugoslavije, da se vključi Ben. Slovenija v Jugoslavijo, propadel in mirovna pogodba 10. febr. 1947. jo je dodelila ponovno Italiji.

Mirovna pogodba je zajamčila v čl. 15. tudi manjšinske pravice: "Italija bo izdala vse potrebne ukrepe, da zajamči vsem pod italijanskim pravosodjem stoječim osebam, ne glede na pleme, spol, jezik ali vero, uživanje človeških pravic in osnovnih svoboščin, vključno svobodo izražanja misli, svobodo tiska in izdajanja, svobodo političnega mišljenja in zborovanja."

Nova ital. ustava (22. dec. 1947.) pravi v čl. 3.: "Vsi državljani so socialno enakopravni pred zakonom brez razlike spola, rase, jezika, vere, političnega prepričanja ali osebnega in družbenega položaja." — Čl. 6. "Republika štiti s posebnimi jezikovnimi predpisi narodno manjšino." — Čl. 116. je podelil pokrajini Furlanija-Julij. Benečija posebno avtonomijo. A 30.X.1947. je konstituanta izvedbo tega člena odložila za nedoločen čas. Z izvedbo tega člena bi dobili tudi Beneški Slovenci več upanja za uveljavljenje svojih pravic.

Žal se ni nobena teh obljub v življenju ostvarila. Beneški Slovenci so še vedno brez domačih šol. Fašistični duh je ostal in slovenski duhovniki, ki so po padcu fašizma začeli spet pridigati v ljudskem jeziku, so takoj po mirovni pogodbi postali "komunisti, titoisti, jugoslovani", "ki sovražijo Italijo, ki hočejo Benečijo priključiti Jugoslaviji" itd. zato "proč z njimi!" Vse je po njih, hujskajo pro-

Cerkev sv. Antona pri Zg. Mjersu, kjer so se pod stoletno lipo zbirali možje sosesk, odvisni od Mjerške banke do priključitve italijanski kraljevini.

ti njim ljudstvo neprestano z vsakovrstnimi obrekovanji tako s strani civilnih kot duhovnih oblasti. Cerkvena oblast ve, da si s tem najlažje pridobi naklonjenost in podporo vladnih oblasti. Vse pritiska na slov. duhovnika, ki hoče ostati zvest svoji veri in svojemu narodu, trpi bedo in preganjanje, ker noče judeževih grošev, ki mu jih ponujajo. Blatijo jih po časopisih, nadzirajo jih, zasledujejo, s kom občujejo. Nagajajo jim ob vsaki priliki in jim skušajo onemogočiti obstanek na slovenski zemlji. V tem smislu delajo — četudi bolj prikrito — laški duhovniki, poslani v slovenske kraje. Ti poslani duhovniki uživajo naklonjenost in gmotno podporo vseh oblasti. Zato se na svojih mestih dobro počutijo. Malo je slov. duhovnikov, ki so vzdržali ta strahoten pritisk in danes so žrtve napadov od vseh strani.

DANAŠNJE STANJE

Koliko je Beneških Slovencev?

Natanko določiti števila Beneških Slovencev ni mogoče, ker nikdo ni smel o tem voditi uradne statistike. Prvič je zbrala podatke o "občevalnem" jeziku Italija v Ben. Sloveniji šele 1901., a že takrat le po družinah, ne pa posameznikih. Takrat je v čisto slov. in mešanih občinah 95,5% družin govorilo slovenski. Geograf Franc Musoni ceni število Ben. Slo-

vencev za leto 1901 na 35.000. Leta 1921. so v čisto slovenskih občinah porazdelili po hišah posebno polo, na kateri je hišni gospodar lahko izjavil, kateri je materni jezik njegove družine. Po teh podatkih bi bilo 31.000 Slovencev. V resnici jih je prav gotovo čez 40.000.

Uradni Annuario Statistico Italiano navaja za l. 1914. po čedadskem, huminskem, tumiškem in tarčentskem okraju 53.003 osebe, ki govorijo slovenski jezik. Koledar ital. Touring Cluba navaja število 60.000.

Omenimo še nekaj etnografskih kart, ki govorijo o B. Slovencih. "Etnografische Karte der Österreichischen Monarchie", Dunaj 1856. podaja spredaj navedeno mejo med Slovenci in Furlani. Podobno karta v "Völker-Donauländern", Berlin 1867. Še bolj točne so jezikovne karte nemške operacijske cone Julijske krajine l. 1944., zaplenjene maja 1945. v nemškem vojaškem arhivu v Trstu.

L. 1945. je Italgoe v Milanu izdelal karto "Carta dei LIMITI NAZIONALI italo-jugoslavji (1:300.000) redatta in base ai dati del censimento del 1921, integrati con quelli del 1910 ed altre fonti ufficiali". Prodaja karte je bila onemogočena. Na tej karti so po vsej B. Sloveniji posejani strnjeno brez drugovrstnih znakov zeleni znaki, ki pomenijo "centro slavo, oltre 80% slavi". Na vsem ozemlju ni nobenega znaka "centro slavo in magg. — 80-50% slavi", niti znaka za "popolazione sparsa slava". Tudi ni nobenega rdečega znaka, ki bi pomenil "centri italiani" ali "popolazione sparsa italiana". Tudi S. Pietro al Nasono ima znak "c. slavo oltre 80%". Je pa vsa Slov. Benečija pobarvana z rumeno barvo in rdečimi črtami, kar znači "bilinguismo diffuso, oltre 80% slavi bilingui". Tega pojava ni niti v Istri, kjer je na več krajih znak "parlate ibride italo-slavo — schiavetto".

Civilna uprava

Vsi Beneški Slovenci pripadajo Videmski pokrajini (Provincia di Udine, Friuli).

Čisto slovenskih občin je 10. Pod občino Dreka (Drenchia) spadajo naselja: Klubučarji, Kras, Laze, Prapotnica, Trinkli, Sv. Štoblank in Zavrt. Pod občino Grmek (Grimacco) spadajo naselja Grmek, Hlodič, Hostne, Lesa, Platac, Topolovo. Pod občino Podbonesec (Pulfero) so naselja: Arbeč, Bijača, Brišče, Črni vrh, Landar, Laze, Marsin, Podvršč, Ronac, ščigla, Tarčet. Pod Sovodnje (Savogna) so: Sovodnje, Čeplesišče, Mata-

jur, Mažerje, Trčmun. Pod občino Srednje (Stregna) štejemo kraje Srednje, Črnetiči, Gnidovica, Gor. in Dol. Trbilj in Oblica. Občina Sv. Lenart (San Leonardo) obsega Gor. in Dol. Mjerso, Jajnik, Klenjo, Kozico, Kravar, škrutovo, Utano in Podutano. Pod Št. Peter (San Pietro al Natisone) se štejejo vasi Ažla, Dol. in Gor. Barnas, Klenja, Pontjak in Sarženta.

Med Terskimi Slov. je taka občina Brdo in Tajpana. Pod Brdo (Lusevera) štejemo naselja Muzca, Njivica, Podbrdo, Sedlišče, Ter in Zavrh. Pod Tajpano (Taipana) spadajo poleg Tajpane še Brezje, Debelež, Karnahata, Platišče, Prosnid, Viskorša.

Pod slov. občino Rezijo (Resia) štejemo naselja Njiva, Bilo, Osojani, Ravenca, Stolbica in Učeja.

Mešanih občin je 7. Furlanska občina Praprotno (Prepetto) ima slovenske zaselke: Čele, Ibana, Kodermaci, Oborče, Staro goro in Teje. Občina Ahten (Attimis) ima slov. vasi Malina, Podrata, Porčinj in Subid. Pod Artin (Artegna) spadajo Breg, Flajpan in Ovšje. Pod Fojdo (Faedis) prištevamo Podcerkev, Čanebola, Pedroža, Vile in Ravne. Pod Neme (Nimis): Črneja, Dobje, Krnica, Vizont in Gorenje. V občini Tavorjana (Torreano) so Skri-la, Drejan, Tamore in Mažerole. Pod Tarčet (Tarcento): Malamažerja in Štela.

Cerkvena uprava

Vsi Beneški Slovenci pripadajo Videmski nadškofiji (Arcidiocesi di Udine, Utinensis).

Čisto slovenske so duhovnije: Praprotno (delno furlanska danes), Čele, Kodermaci, Stara gora, Sveti Lenart, Kravar, Kozica, Srednje, Gorenji Trbilj, Oblica, Sv. Štoblank, Dreka, Topolovo, Lesa, Sovodnje, Matajur, Trčmun, Št. Peter, Ažla, Dolenji Barnas, Gorenji Barnas, Landar, Laze, Brišče, Arbeč, Črni vrh, Marsin, Ronac, Mažerole, Malina, Podrata, Porčinj, Subid, Črneja, Krnica, Vizont, Podcerkev, Čanebola, Malamažerja, Štela, Tajpana, Brezje, Platišče, Prosnid, Viskorša, Brdo, Podbrdo, Ter, Zavrh, Breg, Flajpan, Osojani, Stolbica, Rezija.

Še danes čisto slovenskih duhovnij je torej 53. Slovenščina je v rabi v cerkvi le še v 14! Pred l. 1915. je bil še v vseh 53 duhovnijah slovenski duhovnik. Tudi v Praprotnem je bil en duhovnik Slovenec. Pred usodnim letom 1933. so bile samo slovenske pridige v vseh slovenskih vaseh od Kodermacev pri Idriji do

Platišč razen v Melini in Subidu. Tudi v Št. Petru so bile samo slovenske pridige in molitve. Sedaj je v Nadiški dolini slovenska služba božja le v eni vasi (in začasno še v eni vasi, kjer je duhovnik nek begunec). Ko izginje še iz te vasi, ob Nadiži ne bodo več molili slovenskega očenaša. Prav to hučejo doseči nasprotniki.

V slovenskih vaseh je 17 slovenskih duhovnikov. Štirje slovenski duhovniki so v Kanalski dolini, 7 pa jih mora služiti na furlanskih farah. V Beneški Sloveniji so bile vsako leto 3 do 4 nove maše. Tako je bilo dovolj slovenskih duhovnikov za duhovnije, kjer se je moglo in smelo uporabljati slovenski jezik. Toda po l. 1933. so fašisti, učiteljice in laški duhovniki onemogočali pošiljanje fantičev v semenišče. Zato sedaj ni v bogoslovju nobenega slov. bogoslovca! Edini, ki je bil, se je moral preseliti v celovško semenišče.

V malo semenišče je po zadnji vojni vstopilo precejšnje število malosemeniščnikov. Nekateri od teh so že v liceju. Največja ovira za naraščaj je beda. Starši ne morejo plačevati mesečnine, kajti v semenišče gredo le iz revnih hiš.

Zadnja leta

Pritisk raznarodovanja zadnja leta nič ne popušča. V Benečiji deluje rdeča Demokratična fronta Slovencev, ki pa nima mnogo pristašev. Nastopa odkrito za pravice Slovencev. Od oktobra 1950. izhaja na njeno pobudo štirinajstdnevno v Vidmu list "Matajur". To je prvi tiskan časopis za Beneške Slovence. Urednik je Vojmir Teodoldi, Via Mazzini 10, Udine. Razumljivo je, da "Matajur" preganja jo in ovirajo na vse mogoče načine.

Raznarodovalci učitelji so dolgo časa opravičevali svoje neuspehe s tem, da branijo slovensčino duhovniki v cerkvah. Zato so se nasprotniki trudili, da bi vrgli slovensko besedo iz tistih cerkev, kjer se še drži. Glavni boj velja tudi danes še vedno proti slovenskim duhovnikom.

Spoznali pa so, da kljub laškemu duhovniku slovenski jezik po družinah ne zamre. Učiteljice so zvalile krivdo na starše, ker ti pred šestim letom doma govorijo z otroki le slovensko. Zato je sedanja vlada posegla po družinah, pobrala otroke v starosti 3 do 6 let in jih spravila v otroške vrte (scuole materne). Vsaka, tudi najmanjša vas ima že svoj "vrtec", kjer otroke vzgajajo, jim dajejo živež in obleko. A govoriti morajo le italijan-

JANKO

POMLAD

Zdaj breze so kot roke dev —
neskončnosti svetel odmev,
vse lahne, lahne.
Poslušajo stoje, molče
in vztrepetajo, zašume,
če veter dahne.

Vse njive razorane rde
in čakajo nestrpno že
v srce semena.
Nalahno so napeta tla
kot mladi brsti v dnu neba.
Blešče slemenca.

ski. Vzgajajo jih, da že v letih, ko še ne vedo, kaj delajo, zaničujejo in sovražijo jezik svojega očeta in matere. Zgodilo se je v nekem takem vrtcu, da so otročiči napadli in zaničevali dekletce, ki se ni mogla takoj navzeti laškega jezika. Ker je vedno jokala, so jo morali starši obdržati doma. A tudi staršem ob vsaki priliki zabičavajo, naj govorijo z otroki vrtca doma le italijansko. Tako bo otrok lažje napredoval — v janičarja.

Po ljudskih šolah morajo učenci plačevati globo za vsako slovensko besedo, ki jo izpregovorijo.

Zgodilo se je, da je okoli 30 dečkov odšlo v slovenske šole v Gorico in Trst. Vlada je hitro pobrala okoli 200 slovenskih dečkov in jih brezplačno poslala v italijanske zavode.

Dokler ne da Italija Beneški Sloveniji slovenskih ljudskih šol, ne bo niti malo zadoščeno krivici, ki jo uganja že skoraj 100 let nad tem delom našega naroda. Zdi se, da je bila po padcu fašizma l. 1943. prilika, da bi Slovenci nastopili za svoje pravice in si vsaj delno priborili šole, ker nemška zasedbena oblast ni bila nasprotna. Preiskati je treba, koliko krivde ima pri tem, da se l. 1943. in pozneje niso odprle slovenske šole v Beneški Sloveniji, pisatelj Andrej Budal, ki je služboval takrat kot profesor v Vidmu. On namreč sam pravi v knjigi Trinkov zbornik, ki ga je l. 1946. izdala v Trstu komunistična Gregorčičeva založba, da je bil temu odločno nasproten, da bi sprejemal nemške ponudbe. Čakal je, da pride Višinski. Tako je šla mimo prva prilika v 100 letih. Usodna Budalova izjava je v omenjenem zborniku na strani 61.

DRUGI PETLETNI NAČRT

Segundo Plan Quinquenal

Argentinska republika ima letos neko posebno lice. Povsod vidiš napise, ki govore o drugem petletnem načrtu, ki razlagajo njegovo vsebino in pozivajo državljane, da pomagajo pri uresničenju tega načrta. Vse radijske postaje prinašajo krajše razlage načrta in pozive na državljane. V šolah razlagajo načrt otrokom, v uradih in tovarnah pa uradnikom in delavcem. Vse je v znamenju drugega petletnega načrta, ki naj utrdi gospodarsko neodvisnost Argentine, ji zagotovi socialno pravičnost in politično suverenost.

Drugi petletni načrt je napravljen za dobo od 1. januarja 1953 do 31. decembra 1957. V tej dobi bo argentinska vlada pod vodstvom predsednika generala Juana D. Perona storila vse, da uresniči načrt v celoti.

Že prvi petletni načrt je imel velik uspeh. Tedaj so izvršili nad 75.000 javnih del; v domače roke so prišle n. pr. železnice, trgovsko ladjevje, zunanja trgovina itd. Še večji uspeh pa Argentina pričakuje od drugega petletnega načrta.

Razdelitev petletnega načrta

Načrt je razdeljen v pet glavnih delov, ki so potem dalje razdeljeni v 31 členov. Glavni deli načrta se tičejo: 1.) socialnega delovanja, 2.) gospodarstva, 3.) trgovine in financ, 4.) javnih ustanov in javnih del ter 5.) nekaterih posebnih ukrepov države v pogledu poenostavitve uprave, glede splošne zakonodaje, glede državnih naložb in glede vojaških načrtov.

Za Slovence, ki žive v Argentini, je poznanje načrta važno in zelo koristno, za ostale Slovence pa bo to nedvomno zanimivo. Petletni načrt izraža namreč težnje in hotenje vlade mlade argentinske republike, da se postavi na svoje lastne noge, da se reši nadvlade tujega kapitala, da dvigne raven življenja svojih državljanov in se tako uvrsti med resnično svobodne in neodvisne države.

V naslednjem hočem posvetiti nekaj vrstic posameznim glavnim delom petletnega načrta.

Socialno delovanje

Znano je, da posveča Argentina že nekaj

let veliko svojih sil rešitvi socialnega vprašanja. Tisti slovenski naseljenci, ki so prišli v Argentino že pred desetletji, ko je vladalo tu skoraj še brezpravno stanje, pravijo, da obstoja naravnost ogromna razlika v življenju delavskih množic nekaj in sedaj.

Že prvi petletni načrt je prinesel velik napredek pri reševanju socialnega vprašanja. Še več prinaša drugi petletni načrt, ki je svoje prvo poglavje v celoti posvetil socialnemu delovanju.

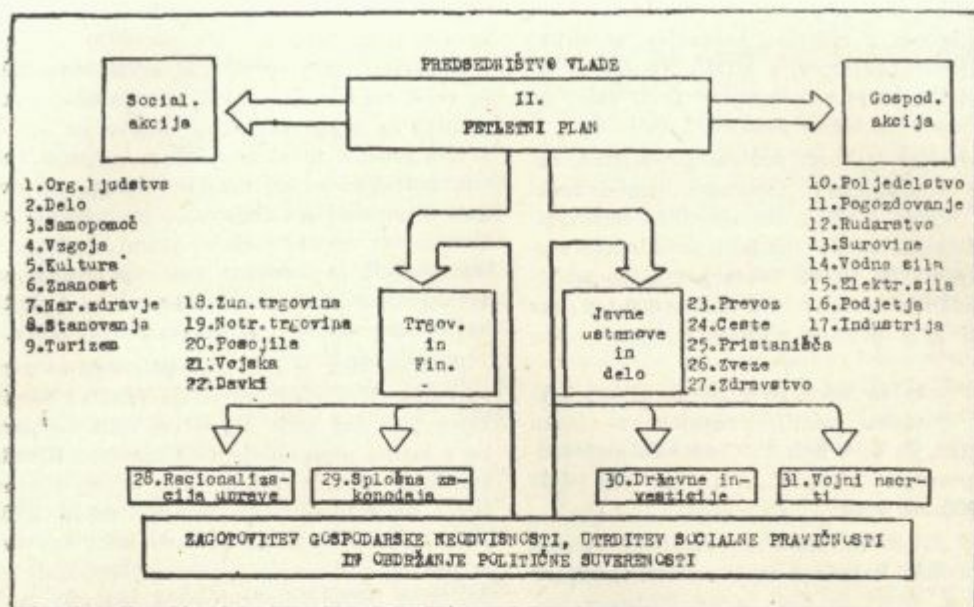
To poglavje govori predvsem o ljudski organizaciji in zlasti o zaščiti družine, ki je predmet posebne državne pažnje. Dalje govori o delu in s tem v zvezi postavlja tri cilje: polno zaposlenost, pravično plačo in povečanje proizvodnje. Pospeševali bodo sklepanje kolektivnih pogodb in ustanovili bodo poseben urad, ki bo obvezno posredoval v sporih med delodajalci in delojemalci.

Važni so cilji, ki si jih je načrt postavil glede socialnega skrbstva. Vsak delavec bo deležen pokojninskega zavarovanja (zaenkrat velja to zavarovanje le v industriji, trgovini ter v javnih službah). Vsak delavec, oziroma njegova družina bo dobil preskrbo v primeru smrti, bolezni ali nesreče. Organizirali bodo socialno pomoč za vse ljudstvo s pomočjo zadrug in vzajemne pomoči. Posebno pomoč in zaščito bodo dobili mladoletni.

Dalje govori prvi poglavje tudi o vzgoji, kjer je povdarjena verska in moralna vzgoja ter je dovoljen tudi zasebni pouk. Pospeševali bodo zadruge učencev in dijakov, da dobi tako učeča se mladina smisel za združništvo.

Po petletnem načrtu naj bi se število mladine, ki obiskuje ljudsko šolo, dvignilo v letu 1957 na 3.000.000 oseb. Da doseže ta cilj, bo vlada nadaljevala z zidanjem šol v mestih in zlasti še na podeželju, kjer je vlada v zadnjih letih že zgradila na tisoče modernih šol, pa je še vedno potreba po novih šolah.

Nadaljnji člen govori o kulturi. Cilj načrta je ustvaritev narodne kulture z ljudsko, humanistično in krščansko vsebino. Država bo pospeševala vse vrste duhovne kulture in pa tudi telesno kulturo-šport. Tudi bo država podpirala in pospeševala znanstveno delo.

Prav tako bo država pospeševala narodno zdravje. V teku petletnega načrta bodo poliklinike dobile 3040 novih postelj. Posebna skrb bo posvečena pobujanju nekaterih endemičnih epidemij (gobavost, trahom itd). Za jetične bolnike je določenih 2800 novih postelj, za umobolne pa 5100 novih postelj. Država bo storila vse mogoče, da zniža umrljivost med otroki.

Petletni načrt predvideva, da morajo vsi prebivalci imeti lastno primerno in zdravo stanovanje. Država bo sama zidala stanovanjske hiše, pomagala bo pa tudi vsem tistim, ki si sami želijo zgraditi lastni dom. Zlasti bo vlada polagala pažnjo na gradnjo stanovanjskih hiš na podeželju. V to svrhu bo dajala država posebne kredite in bo zlasti pospeševala zadružništvo, ki bo — brez iskanja dobička — gradilo stanovanjske hiše.

V petletju 1953-1957 bosta Narodna in Hipotekarna banka dali na razpolago zasebnikom stavbnih posojil za zgraditev 300.000 stanovanj. Država sama pa bo v ta namen porabila 120 milijonov pesov. V juliju 1953 je država že izročila Hipotekarni banki 30 milijonov pesov, da more nadaljevati s podeljevanjem posojil.

Nadaljnji člen je posvečen tujskemu prometu, ki ga bo skušala država pospeševati z vsemi močmi, zlasti z zidanjem novih hotelov, da tako domačinom, kakor tudi inozemcem

omogoči ogled vseh naravnih lepot v Argentini.

Gospodarstvo

Drugo poglavje je posvečeno gospodarstvu ter je v posameznih členih predvideno, kaj bo vlada napravila v poljedelstvu, v gozdarstvu, v rudarstvu, v obrti in industriji, dalje kako se bodo izkoriščale vodne sile in kako se bo povečalo pridobivanje električne energije.

Na prvem mestu je obširno obdelano poljedelstvo, kar je razumljivo, saj je Argentina še vedno pretežno poljedelska država kljub močni industriji, ki je nastala v zadnjih letih.

Petletni načrt postavlja načelo, da bodi zemlja v zasebni lasti, ki pa naj vrši tudi socialno funkcijo. Zemlja ne sme biti predmet špekulacije, ampak naj jo ima tisti, ki jo obdeluje. Državno in privatno zemljo, ki ni obdelana in torej ne vrši socialne funkcije, bo vlada razdelila med tiste, ki so jo pripravljene obdelovati.

Država bo pospeševala kolonizacijo, tako javno kot zasebno. Raznih ugodnosti bodo deležni tisti, ki se bodo naselili na deželi z namenom, da obdelujejo zemljo. Država bo takim kolonistom nudila cenena posojila, jim dala davčne olajšave, jim pomagala s poljedeljskimi stroji in dr. Zlasti pa bo država pospeševala poljedeljsko zadružništvo.

Petletni načrt predvideva, da bo v letu 1958

posejanih s pšenico 8 milijonov hektarjev zemlje, z lanom 2 milijona hektarjev, s koruzo 7 milijonov hektarjev, z alfalfo (posebna vrste detelje, ki je zelo odporna proti suši) pa 8 milijonov hektarjev zemlje.

Predvideno je tudi povečanje površine, zasejane z oljaricami (sončnice, ameriški lešnik, oljke), z rižem ter zlasti z bombažem. S sladkornim trsom posejana površina se mora povečati za 50.000 hektarjev in proizvodnja sladkorja mora narasti na 750.000 ton, kar pomeni 26% povečanje napram stanju v letu 1951.

Prav tako se mora povečati za 25.000 hektarjev površina zemlje, zasejane z vinsko trto, tako, da bo v letu 1957 znašala proizvodnja grozdja 1.840.000 ton, kar bo dalo 1.730.000 ton vina.

Tudi pri ostalih kulturnih rastlinah (tobak, čaj, kavčuk, kava) se mora zvišati zasejana površina.

Končno omenja načrt tudi sadno drevje in določa, da se mora zasejana površina povečati za 45.000 hektarjev in proizvodnja sadja mora narasti na 1 in pol milijona ton, kar je 42% povečanje napram letu 1951.

Živinoreja je glavno bogastvo Argentine in njeno glavno izvozno blago. Zato je razumljivo, da predvideva načrt 10% povečanje števila goveje živine, 5% povečanje števila ovac in 60% (!) povečanje števila prašičev. Število krav mlekaric se mora od dosedanjih 3.300.000 glav dvigniti na 4 milijone glav. Proizvodnja mleka se pa mora zvišati za 54%.

Da bo mogoče vse to doseči, bo dala država na razpolago velike vsote denarja za poljedelsko in živinorejsko znanstveno delo, za semena, umetna gnojila, za poljedelsko šolstvo, za poljedelske stroje, za nabavo in selekcijo plemenske živine, za postavitev novih silosov, za nove hladilnice mesa in za kolonizacijo.

Pospeševanje gozdarstva ima za Argentino prav poseben pomen. Argentina uvaža mnogo lesa, čeprav ima na severu in jugu države obširne gozdove, oz. celo pragozdove. Zato ima petletni načrt določila, ki naj lesno proizvodnjo uredi tako, da državi ne bo več treba uvažati lesa. V to svrho bodo ustanovljali gozdne zadruge, pospeševali pogozdovanje (najmanj 660.000 hektarjev), prav tako pa tudi lesno industrijo. Posebno skrb bo vlada posvečala pridobivanju tanina in pridobivanju lesa za iz-

delovanje papirja, ki ga mora sedaj Argentina uvažati iz inozemstva.

Rudarstvo je področje, ki obeta Argentini še velik razmah. Zaenkrat je rudarstvo v Argentini še dokaj skromno. Gotovo pa je, da skriva ozemlje prostrane države ogromno rudnin; potrebno bo te rudnine poiskati, jih dvigniti in uporabljati. Država bo pospeševala rudarstvo z vsemi razpoložljivimi sredstvi. V tem pogledu je zaželeno tudi sodelovanje zasebnega kapitala. Posebno pomoč bo tudi tukaj država nudila rudarskemu združenstvu.

Poseben člen je posvečen petroleju in gorivu sploh. V pogledu petroleja (nafta, bencin, kerosen in dr.) krije Argentina velik del porabe z lastno proizvodnjo (v Comodoro Rivadavia, kjer je zaposlednih tudi precej Slovencev). Načrt predvideva iskanje novih ležišč petroleja, da bi mogla država kriti vso svojo porabo z domačim gorivom. Napeljali bodo nove petrolejske cevovode, dokupili bodo ladje za prevoz petroleja in zgradili nove rafinerije za nafto. Povečali bodo tudi proizvodnjo naravnega plina, ki ga bodo po posebnih plinskih vodih napeljali po večjih argentinskih mestih.

Veliko skrb bo vlada posvetila iskanju novih premogovnih ležišč. Sedanji premogovnik v Rio Gallegos bodo povečali in v pristanišču Rio Gallegos bodo zgradili moderne naprave za nakladanje premoga.

V pogledu izrabe vodnih sil predvideva petletni načrt zgraditev novih jezov in novih namakalnih kanalov, kar bo povečalo površino plodne zemlje za 175.000 hektarjev. Z vsemi sredstvi bo vlada pospeševala elektrifikacijo države. V petletju 1953-1957 bo dograjeno 31 novih električnih central in pa 9 termoelektričnih central. Zelo bodo razširili električno omrežje, tako, da bo počasi vsaka družina prišla do električne razsvetljave v vseh predelih republike.

V to poglavje spadajo tudi členi o podjetjih in o industriji. Načrt zopet omenja pomen združenstva, ki ga bo država zelo podpirala. Nadaljevala se bo industrializacija države, ki se je pričela s prvim petletnim načrtom, toliko časa, da bo zadoščeno domačim potrebam. V bodočem petletju se bo zgradila tudi težka industrija: topilnice, železarne in kemična industrija.

Industrija, ki je sedaj vse preveč nakopičena v nekaterih večjih mestih, se bo porazdelila enakomerno po vsej državi. Država bo

ustanavljalna razna industrijska podjetja samo v tem primeru, ako bi zasebna pobuda ne pokazala dovolj zanimanja za določene, važne industrijske panoge.

Trgovina in finance

Posebno poglavje je posvečeno trgovini in financam. Predvsem govori načrt o zunanji trgovini, katere vodstvo ima država v svojih rokah. V notranji trgovini bo država vršila strogo nadzorstvo nad cenami, bo gledala na to, da se znižajo stroški produkcije in s tem cene izdelkov, bo preprečevala nastajanje trustov in monopolov, bo pospešavala produktivno in konzumno združništvo in bo tudi ustanovila nove tržnice.

V kreditni politiki bo država zasledovala cilj, da zadosti potrebam domačega gospodarstva, ne da bi se pri tem zmanjšala kupna moč denarja.

V denarni politiki pa bo vlada zasledovala trdnost (stabilnost) denarja. Tuj kapital je zaželen, v kolikor je pripravljen sodelovati pri izvajanju tega petletnega načrta.

Cilj davčne politike države je pravična razdelitev davčnih bremen med vse sloje prebivalstva. Neizrabljena zemlja bo posebno močno obdavčena, prav tako tudi neracionalno izrabljena zemlja in pa zemlja, dana v zakup. Nasprotno pa bodo deležni davčnih olajšav tisti, ki si bodo sezidali lastni dom, ki se bodo posvetili ribolovu itd.

Javne ustanove in javna dela

V četrtem poglavju govori petletni načrt o prevozih, o cestah, o pristaniščih, o poštni in radijski službi ter o sanacijskih delih.

Petletni načrt ima namen izpopolniti transportno službo tako, da bodo vsi kraji države med seboj dobro povezani in da se zlasti omogoči prevoz pridelkov in izdelkov na velika tržišča in v pristanišča. V to svrhu bodo v petletju 1953-1957 prenovili 2800 km železniške mreže in dovršili nekatere že začete nove proge. Dalje bo država nakupila 255 lokomotiv, 360 osebnih vagonov, 1757 tovornih vagonov, 10 električnih vlakov itd.

Povečalo se bo tudi število omnibusov in tovornih avtomobilov in sicer samo v Buenos Airesu z nakupom 500 omnibusov in 700 trolejbusov.

Petletni načrt predvideva zgraditev in nakup malih in večjih ladij za rečni in pomorski promet ter za ribolov. Država bo zgradila

v petletju 1953-1957 novih cest oz. bo tlakovala obstoječe ceste v dolžini 2100 km. Za izvršitev teh cestnih del je predvidenih tri in pol milijarde pesov.

Prav tako bo država v tem petletju zgradila štiri nova pristanišča ter povečala in spopolnila obstoječa. Spopolnile se bodo tudi pristaniške naprave, zlasti v glavnem mestu.

Veliko pozornost posveča načrt tudi razširitvi telefonske in brezžajne mreže. Predvidena je nabava 660.000 novih telefonskih aparatov. Število državnih radijskih postaj se bo dvignilo na 16. Zgradila se bodo nova poštna poslopja povsod, kjer še manjkajo. Za vsa dela v zvezi s poštno in radijsko službo je v načrtu predvidenih 3 milijarde in 300 milijonov pesov.

Vlada bo izvedla tudi obširna sanacijska dela. Predvsem bo država skrbela za to, da se prebivalstvo preskrbi z zdravim pitno vodo, tako v mestih, kakor tudi na deželi. V Velikem Buenos Airesu bodo zgradili nov vodovod "Bernal", prav tako v Rosario in v Cordobi. V 16 večjih naseljih bodo izvedli kanalizacijo. Za vsa ta dela je predvidenih v načrtu 1.280 milijonov pesov.

Racionalizacija državne uprave

V petem delu govori načrt še o nekaterih važnih vprašanjih, ki jih bo treba rešiti v tem petletju.

Na prvem mestu med temi je vprašanje racionalizacije državne uprave. Državna uprava se bo načrtno uredila in poenostavila. Državni uslužbenci bodo morali v svrhu spopolnitve svojega znanja posečati posebne tečaje. Položaj državnih uslužbencev se bo uredil enotno s posebnim "Statutom o dolžnostih in pravicah državnih uslužbencev". Ustanovili bodo tudi posebno državno visoko šolo, ki bo imela namen usposabljanja višje državne uslužbenca za važna in odgovorna mesta.

V nadaljnjem členu govori načrt o splošni zakonodaji in predvideva izpopolnitev socialne, gospodarske in politične zakonodaje.

Država bo v tem petletju izdala nekatere nove zakonike in sicer: civilni, trgovinski, kazenski, rudarski, zrakoplovni in zdravstveni zakonik; dalje bo izdala zakonik o socialnem pravu, nekaj novih postopnikov ter poljedelski zakonik. Ustanovil se bo državni kataster in s tem v zvezi zemljiška knjiga, ki je Ar-

gentina sedaj še nima in po kateri se čuti velika potreba.

Poseben člen govori o državnih naložbah, ki so zlasti v zvezi s tem petletnim načrtom. Sredstva za pokritje vseh izdatkov bo vlada dobila z notranjim posojilom, z rednimi dohodki, s štednjo, s posebnimi taksami in z bančnimi posojili.

Zadnji člen petletnega načrta je namenjen vojaškemu načrtom in sicer spopolnitvi narodne obrambe.

Za izvršitev petletnega načrta sme vlada porabiti 33 in pol milijarde pesov in sicer za socialno delovanje 1.379 milijonov, za gospodarstvo 10.239 milijonov, za javne ustanove in javna dela 14.239 milijonov, za vojaške namene 4.000 milijonov in za pomoč provincam za izvršitev njihovih provincijskih petletnih načrtov 3.000 milijonov pesov.

Zaključek

Iz gornjega kratkega orisa drugega petletnega načrta je razvidno resno stremenje in prizadevanje argentinske republike, da z velikim zagonom in pogumom popravi to, kar je bilo zamujenega v prejšnjih dobah. Posebno je razvidno njeno prizadevanje, da se država gospodarsko dvigne in osamosvoji, s čimer se bo tudi otrsela političnega varuštva in pritiska gospodarsko močnejših držav. Mali človek je v ospredju zanimanja in skrbi države in njenega vodstva.

Kar še posebno pada v oči v tem petletnem načrtu, je to, da ne misli država raznih predvidenih del izvršiti sama, ampak prepušča njih izvršitev zasebni iniciativi, zasebnemu kapitalu in zlasti zadrugam. Samo tista velika dela, ki jih zasebno pobuda ne bi hotela ali ne bi mogla izvesti, bo opravila država sama.

VLADIMIR KOS

PESMI

NEDELJSKI ZVONOVI

Dosti ur leži na vseh poteh,
da pridemo in vzamemo
in gremo srečni
v božji gozd miru.

Žarki tečejo v zamote vej,
v potoku svetijo se dna,
čez cvet je hušknil
zadnji dih strahu.

Ljubka pot skoz gozd v zvonove gre,
Zvonovi zibljejo srce
naprej
v naročje
Čakajočemu.

O TEBI

O Tebi zapišem naslednje vrstice,
o Tebi, Marija!
Pomladni viharji mi bičajo lice
a meni je toplo
pod Tvojim razgrnjenim plaščem,
Marija!

Bojim se za brata; ostal je na poti.
Viharji besnijo
in reke divjajo in sonce se moti —
moj brat je bolehen...
O, teči z vsem plaščem brž k njemu!
Počakal bom v mrazu,
Marija!

In mislil bom nate, dokler se ne vrneš.
In meni bo toplo.

URA S KUKAVICO

Zdavnaj je že, kar je umrl stari Repečnik v Zasipu. Vendar ne tako dolgo, da se ne bi natančno spominjal njegovega upognjenega hrbta, ki pa je kljub letom še kazal nekdanjo moč. V mladosti je moral biti junak.

Tako slučajno sva se spoznala. Ob počitnicah, ko sem se motovilil po gorah, zlasti po Stolu in Begunjščici. Kadar koli sem odhajal v gore, sem mahnil po lepi poti na Zasip in čez savsko brv na žirovniško stran. Pot je bila lepa, samotna, polna smrekovega duha in šumenja Save. Tam ob tisti savski brvi sem vrgel s sebe čas in zdelo se mi je, da hodim po starih poteh, na katerih se še poznajo stopinje ljudi, katerih kosti so že zdavnaj sprhnele.

Ravno na ovinku, ko pot od Zasipa zavije v savsko tesen, je imel Repečnik svojo bajto. Prijazno je mežikala z okenci tja proti Stolu in sonca ji ni manjkalo. Od vrat pa do vogala je bila do oken založena z drvni in okleški. Med njimi je bilo zlasti veliko macesnovih, katerih les se je rdečkasto in smolasto svetil. Prijeten vonj je vel okrog bajte in prijetne so bile še meglice, ki jih je večer navadno priveslal iz savske tesni.

Na Repečnika sem naletel nekoč ob dežju. Ujel me je ravno, ko sem kobalil iz savskega šuma proti Zasipu. Stari Repečnik je sedel pod napuščem in kadil. Napušč je bil ravno pravšno dolg, da se je dež le z redkimi kapljami dotaknil Repečnikovih škornjev.

Ko me je zagledal, je pljunil vstran in prijazno zavpil: "Fant, na prevrato te bo napravilo, če ne stopiš pod streho."

In se je presedel na klopi. Morda mu je bilo dolgčas in si je zaželel človeka. Kakor že bodi, naredil mi je prostor in jaz se mu nisem odrekel. Dež je bil topel in tako prijetno je žlagal po tleh, da sem bil starčevega povabila vesel.

Zvil sem si cigareto in zupuhala sva oba. Stol je bil ves v oblakih in iz savske tesni so se dvigale megle, ki jih je dež zbijal nazaj.

Govorila tistikrat nisva veliko, toda vendar se je med nama sklenila topla vez, ki je ostala. Vsake počitnice, kadar sem prek savske brvi šel na žirovniško stran, sem se oglasil pri Repečniku in vselej mi je postregel z brinjevcem.

Staral se je nenavadno hitro. Že pri drugem srečanju se mi je zdelo, da je močno osmlednil. Bilo je to srečanje pred mojim odhodom nazaj v šole. Dobro se še spominjam, da je bil lep dan, prav na drobno skodrani oblački so se pasli od Storžiča. Sedela sva na klopi in, kar se mi je zdelo koj čudno, starec ni kadil.

"Tobak se mi je nekam uprl", mi je potožil. "Kar ne prenesem ga. Čikam lažje".

Rjavo je pljunil v travo, ki je silila proti kradi drva.

Tedaj je v bajti zakukala ura. Šestkrat. Prisluhnil sem in se nasmehnil. Repečnik pa se je zazrl predse, zategnil obraz, potlej pa vzdihnil:

"Bog in sveti križ božji".

Spogledala sva se. Kukanje je nekam čudno obviselo v pozno poletnem predvečeru in napolnilo tišino z neznano skrivnostjo. Samo murni so cvrkutali po zagmajniških travnikih.

"Staro uro imate, Repečnik," sem rekel. "Take so redke danes."

"Imam jo. In stara je tudi. Na, prevrato stara. Takih ni več."

Nekam v zadregi se je sklonil in utrgal rigelje v travi. Nekaj časa ga je svaljkal, potlej je potrgal peresca, rumeno očesce na dolgem, tankem stebelcu pa je spustil pod klop.

Zdelo se mi je, da nisem dregnil prav. Ko sem se poslovil, je vstal tudi on in čudno mencial predse.

"No ja, fant, tako je..."

Šel sem že, ko me je še poklical.

"Čaj no..."

Obrnil sem se in pričakoval, da me bo poklical nazaj. Pa me ni. Le čudno grenko se je nasmehnil in tiho dejal:

"Ti, oglasi se še kaj. Samoto toščem in sem vesel, ko prideš."

Toda tisto leto se nisem oglasil.

Ob drugih počitnicah sva se spet sešla. Obredel sem gore tam od Kamnika do Stola. S Stola sem padel v Moste in po stari poti sem zavil proti Savi. Kar željan sem bil srečanja. Repečnika pred bajto ni bilo, toda vežna vrata so bila odprta.

Repečnik je ležal. Ne kakor zares, kar tako

se je pogrnil na posteljo. Ko sem vstopil, se je zastrmel vame. Ni me koj poznal. Potlej je rinil kvišku in mi pomolil roko.

“Sem mislil, da si pozabil name.”

Roka mu je bila čudno hladna in potna.

“Usedi se. Čaj no, tisti oprtnik odloži”. Odmotovilil je k morajni in mi natočil brinjevca. Roka se mu je tresla, da se je žganje polijalo po tleh.

“Pobira me. Po malem se pripravljam. Nekoč boš spet prišel, pa Repečnika ne bo več todle, fant. Drugje me boš moral iskati.”

Nasmehnil se je, toda nasmeh je bil grenak. Prav v tistem hipu je zakukala kukavica. Sedemkrat.

“To je tista ura,” je pokazal s prstom.

Ogledal sem si jo. Stara je bila, les že ves oguljen, le bela plošča, po kateri sta se pomikala kazalca, je še ohranila nekaj od svoje nekdanje beline. In na tej plošči je bila na eni strani naslikana smrt s koso, na drugi otrok z debelimi in rdečimi lici.

Kratko nihalo se je hitro zaganjalo sem in tja.

“Lepa ura”, sem dejal.

“To je naša ura”, je čudno siknil starec. Ni rekel moja, zato sem začuden zasrepl vanj. Sklonil se je k okencu in mi pokazal s prstom.

“Tja gori poglej. Vidiš tisto hišo.”

Stisnil sem se k njegovi rami in pogledal za njegovim prstom.

“Vidim.”

“Zdaj je gostilna tam. Nekoč je ni bilo. Repečniki smo tam doma. Jaz tudi.”

Obrnil se je in odšel do postelje. Toda pređen se je vlegel, se je še obrnil.

“Ti si gostač v Danejevi bajti, kajne? Nemara ne boš doumel te pèle, ki ti jo bom povedal. Povedal ti jo bom vseeno. Zato, ker ti je vseč ta naša ura. Fant, to je vse, kar je ostalo od Repečnikove košatije. Ura in jaz. Jaz sem se stekel, ura pa se še ni. Nekoč se bo in tedaj bo od Repečnikov toliko ostalo.”

Kar je za nohtom črnega.

Potegnil je blazino k zidu in se naslonil nazaj. Opazoval sem ga. Lica so mu padla med brezzobe čeljusti, sivi, redki lasje so se mu košatili le ob ušesih in napravljali glavo še bolj majhno in drobno, kakor je bila v resnici.

Rahlo se je pričelo mračiti.

“Moj stari oče je bil Repečnik,” je pričel. “Kakor mi je oče pravil, je bil hrust, da ga do Kranja ni bilo. Garač je bil in stradal. Ko se

je oženil, je priženil toliko, da je vzdignil hišo in dokupil zemljo. Za dober grunt je bilo vsega. Srečo je imel, le nekaj je bilo, Repečnikovega hudiča je imel v sebi”.

Nenadoma se je starec vzdignil, primotovilil do mene in mi besede s prstom pribijal ob prsa.

“Repečnikov hudič je bila samogoltnost. Imeti je pa hotel še več. Vse je hotel...” Kakor da se je unesel, se je vrnil na posteljo.

“Ob Savi, kjer je danes jez, je postavil mlin. Vsi so branili. Pol grunta je vrgel v tisti zid. Pa sam vidiš, da tam mlin nima življenja. Na žirovniško stran je taka strmina, da je še za vola prehuda. Na blejsko stran ni dosti boljše. Vse je šlo po zlu. V mlin so vozili samo tisti, ki so mu bili kaj dolžni in so se ga bali. V dveh letih je sam uvidel, da se je zaletel. Prodal je za tako ceno, da je bil bolan. Vsi so mislili, da bo umrl. Tedaj so se vogelni kamni Repečnikove domačije prvič zamajali. Stari oče, namesto da bi spoznal sebe, je iz trme stopil v španovijo s Koparjem in pričel z žago. Žena, moja stara mati, se je tako gnala, da je leto ob tistem umrla. Pustila je troje otrok. Janeza, ki je na Dunaju hodil v šole, Toneja, ki je bil moj oče, in Fronca, ki je bil najmlajši. Zdaj šele se je stari Repečnik docela zapustil. Kopar je bil zvit človek. Dvakrat je menda obrnil očeta pri dobičku, tretjič... Tole nihče ne ve, kako je bilo. Pila sta pri Zakoparju na Mlinem. Pozimi je bilo, na jezeru debel led. Kar po ledu sta šla domov. Ravno tisti dan so na jezeru blizu brega sekali led za oštarije. Sicer so nevarno mesto ogradili — fant, naj bo že kakor hoče — to vem, da je Kopar izginil v tisti luknji in so ga s kavlji izvlekli šele tretji dan.

Dva meseca je bil stari Repečnik v ječi. Dokazati mu niso mogli ničesar. Prišel je iz ječe, toda ne več kot Repečnik. Samo senca še. Mladi Kopar je žago prodal, stari oče je dobil svoj delež vrnjen in se zaklenil vase. Denar je dal za zvonove. Koj po tistem se je zgodilo tisto, kar je Repečnike do kraja pokopalo. Stari oče je prepisal. Moj oče je bil gospodaren človek in trdno je upal, da bo gospodarstvo prevzel on. Pa se je urezal. Stari je prepisal na Janeza. Nič nimam čez šole, fant, to ti pa povem, da gospod ni za kmeta. Janez ni bil ne gospod ne kmet. Za nobeno rabo človek. Moj oče je klečal pred očetom, prosil zavoljo zemlje in Repečnikovega imena. Vse zaman.

Šantav je bil, ker so ga некоč povalili trami. Zato ga oče ni maral. Janez se je vrnil z Dunaja, odrinil doto mojemu očetu in s tisto doto je kupil moj oče tole bajto in teh nekaj njiv, ki jih vidiš od hiše. In v tej bajti sem se jaz rodil."

Repečnik je utihnil. V njegov molk je kukala ura osem.

"Od Repečnika je moj oče tedaj vzel tole uro. Janez jo je bil vrgel na podstrežje. Stari Repečnik mu ni rekel besede. Le ko je videl mojega očeta, da jo je vzel, je menda dejal: Tonej, ne zameri. Kar je najbolj Repečnikovega vendar imaš.

Po tistem je s starim hitro šlo navzdol. Po cele popoldneve se je potikal po Vintgarju. Tedaj, fant, Vintgar ni bil tak, kakor je danes. Kozje steze so se pele ob zdvijani vodi. Tam je stari iskal svoj mir. In ga je našel. Na spomlad. Zemlja se je tajala. Kamen se je odluščil izza nekega grma in zdrobil lobanjo staremu. Mrtvega je našel moj oče in ga na rami prinesel domov."

Starec je obmolnil. Tesnoba v ozkem prostoru se je še bolj stisnila. Kratko nihalo stare ure je sekalo temo.

"Kaj pa Fronc?" sem vprašal.

"Fronc?" se je kakor zbudil stari. "V Krvah pečeh se je ubil. Saj veš, kje so."

"Vem."

"No, vidiš. Po gorah je lazil kakor ti zdaj. Na Stolu je bil kar naprej. Mrtvega so prek Žirovnice in savske brvi prinesli k nam. V tej bajti je ležal in pare so bile ravno todle, kjer stoji moja postelja. Janez ga ni maral mrtvega v hišo."

"Potlej je Janez sam ostal na gruntu?" sem spet dregnil v starca.

"Ostal in ni ostal. Dolgovi so rasli, dunajska gospoda se je hodila past na Repečnikovo ostalino. Moj oče je trpel, da je kar norel. Garal je kot žival. Vsak večer sproti me je vlekel k uri. Fant, je skoraj tulil vame, tale ura spada samo k Repečniku. K Repečniku za hišna vrata, kjer je bila некоč. Sanjal je, da se bo zrinil nazaj, poskušal iskati že posojilo, mene je gnal, da sem se, mlad kakor sem bil, kar krivil.

Smreka v Jelovci ga je zmečkala. Dva dni je še živel. In ti povem, fant, v tistih dneh je govoril samo o tem, kako naj se zrinem nazaj. Nič o smrti, nič o tem, kaj bo z otroki. Samo o zemlji. V nezavesti že, je preklel Janeza. Bog mu tistega ni zameril. Potlej je

umrl in pustil poleg mene še štiri otroke. Tisto uro sem vedel, da bo ves moj boj za stari dom zaman. In sem kmalu poskusil, da denar nima rok obrnjenih k revežem. Najstarejši sem bil, dela preveč, počitka malo. Med tem se je tudi Janez dognal. Žirovnik je potrkal na vrata in šla je Repečnikova košatija. Jaz sem tišči dan bil od jutra do noči v savski tesni in, povem ti fant, od bolečin sem se valjal po robidovni. Tako mi je bilo hudo. Vesel sem bil, da je očeta takrat povalila smreka."

Spet je Repečnik utihnil, glavo nagnil na stran, kakor da pazno poslušá hitro tiktakanje ure.

"Kako pa je bilo potlej z Janezom?" sem ga zdramil.

"Dobrega nič. Tista dunajska svojat je zavohala, da mu je nekaj denarja ostalo in kar kapali so k njemu. Nazadnje so ga spravili s seboj. Kakor sem čez leta zvedel, je v ušeh umrl nekje za cesto. Tako je končal, pa Repečnikov je bil."

Zdaj sva oba obmolčala. Poletna noč zunaj se je docela umirila. Pozno je že moralo biti. Vstal sem. Tudi Repečnik se je vzdignil.

"Tako, vidiš fant. Noči sem kar vesel. Ob dnevu kar naprej gledam skoz okno. In nič drugega ne vidim kakor staro Repečnikovo silo."

Segla sva si v roke. Tiktakanje ure pa je šlo za meno. Skoraj v Zagoricah sem že bil pa sem ga še slišal.

Repečnik je tisto zimo umrl. Ko sem prišel na počitnice, so mi novico koj povedali. Težko mi je bilo. Ko sem šel na grob stare matere, sem se ustavil tudi ob Repečnikovem. Čudno vase se je pogreznil in trava se je košatila na njem. Nekaj plevela je cvetelo. Oplel sem ga za silo. Zdelo se mi je, da je zinil globoko spodaj Repečnik in po svoji navadi dejal: Prekvato, fant, prepozno si prišel.

Ko sem na poti na Stol spet šel čez savsko brv, sem se ustavil ob Repečnikovi bajti. Otroci so se podili okrog nje. Nekaj jih je čepelo ob klopi. Pogledal sem k njim. Staro Repečnikovo uro so razdirali. Bela kazalnica je bila še cela. Sklonil sem se in jo pobral. Smrt s koso se je zastrmela vame.

Smrkavo fante se je postavilo predme.

"To je moje."

Dal sem mu dinar. Stisnil ga je v dlan in ulil v breg. Vsi drugi za njim. Ostal sem sam. Med kolesci sem poiskal še kukavico in jo spravil.

To je naša ura, se mi je zdelo, da slišim Repečnika. Toda klop je bila prazna. V savski tesni je šumela voda, poletno sonce je zorilo žita na zagmajniških njivah.

Velika okna nekdanjega Repečnikovega doma so s svetlimi požirki pila poletno vročino. Tiho sem utonil v globel in onstran Save pričel riniti v breg.

Cleveland, 1. maja 1953.

J. K.

† PRELAT DR. ALOJZIJ ODAR

Komaj se je dobro posušilo črnilo, ko je slovenski svobodni tisk proslavljal petdesetletnico prelata Odarja, nas je presenetila žalostna novica: prelat Odar je nenadoma umrl! Po šibkih človeških sodbah je odšel veliko prezgodaj; saj mož kakor je bil on, naš narod ni nikdar bolj potreboval, kakor danes. Vendar je kljub razmeroma kratki življenjski dobi izvršil delo, ki bi ga marsikdo izmed nas ne bil znal, čeprav bi dočakal skrajne meje starosti.

Delo! To je bilo prelatovo življenje. Naš zbornik nima prostora, kjer bi mogli vredno opisati delo rajnikovo. Za to bi bilo treba debele knjige. Mi ga hočemo na tem mestu predstaviti Slovencem kot človeka, kot enega izmed sinov našega malega naroda, ki mu je božja Previdnost določila odgovorno mesto v najtežji dobi naše zgodovine, mu naklonila vse za to potrebne talente značaja, spomina, razuma in volje, in ki jih rajni prelat ni zakopal, ampak jih je po svetopisemskem zgledu upravljal tako, da mu je bilo lahko dajati račun pred svojim Gospodom. Značaj dela človeka takega, kakršen je. Učenjaki dele značaje v štiri skupine: melanholične, flegmatične, kolerične in sangvinične, po naše bi rekli: človek je po svojem značaju lahko črnogled, počasnež, vztrajnež ali pa zanešenjak. Človeka, ki bi imel izključno enega izmed naštetih značajev, najbrže na svetu ni, pač pa pri vsakomur prevladuje ena, s primesjo drugih oblik značaja. Prelat Odar čisto gotovo ni bil ne črnoglednega značaja, ne počasnež. Bil je izrazit kolerik, vztrajnež, s srečno primesjo sangviničnega značaja, dve lastnosti, ki človeka usposabljata za resno in širokopotezno delo. Vsak značaj ima svoje ostrine, ki so neprijetne okolici in človeku samemu. Te je treba obrusiti in izgladiti, delo, ki ga opravi deloma življenjska izkušnja, še več pa lastna čuječnost, samovzgoja, požrtvo-

valnost, pripravljenost za žrtve in, kar je glavno, uporaba nadnaravnih sredstev, dovolj dela za eno človeško življenje. Prelat Odar je znal izoblikovati svoj značaj do zavidljive višine in to ne brez velikega truda, samoopazovanja in presenečenj, ki dajo značaju končno oznako: samoniklost.

S talentom spomina in razuma od Stvarnika bogato obdarjen je bil rajni prelat vedno razred zase. V Bohinju ga je vzgajal šolski upravitelj Silvester, učenik stare šole, ki je pri pouku še obilno uporabljal mehanična sredstva, s katerimi tudi Odarjevemu Lojzku ni prizanesel. Prelat se je za ta zaslužena in nezaslužena tepežkanja "maščeval" na ta način, da je pozneje kot predsednik KTD pomagal z nasveti in finančno Silvestru, očetu dvanajsterglave družine preko neizogibnih gospodarskih težav, ne z miloščino, ampak s pošteno plačanim delom za podjetje. Večkrat sva govorila o deški dobi predsednikovih. Silvester je bil ponosen nanj: Rad je povdarjal, da je mladi Odar vedno vse znal, da je bil živahen, navihani in naraven ter očkrito srčen. Vsako vragolijo je možato priznal in s filozofsko mirnostjo prenesel tudi posledice, ne da bi se kremžil ali kuhal šobo.

Gimnazijo je študiral v škofovih zavodih. Za študenta samoniklega značaja in nadpovprečne nadarjenosti je življenje v zavodih težje kot za povprečneže. Na ljubo skupnosti se mora marsičemu odpovedati, kar bi bilo v prostosti dovoljeno, ali celo koristno. Dr. Odar je pol gimnazije dovršil v štirih letih prve svetovne vojne, ko je zavod moral sprejeti pod svojo streho vojaško bolnišnico s tisoč posteljami in je le zasluga velikega molilca škofa Gnidovca, takratnega rektorja, in msgr. Markeža, gospodarskega genija, da je zavod v skoro nemogočih okoliščinah obstal, imel kar reden pouk in bil oskrbljen z vsakdanjim kruhom. Nato je prišel nenaden pre-

vrat s "svobodo" in razrvane povojne razmere, ki so bile vse prej kot ugodne za vzgojo in šolo. Dr. Odar je ta leta prebrodil brez nezdod. Bil je perfekten študent. Rajni profesor dr. Samsa, s katerim se je prelat skoro istočasno javil na nebeških vratih, mi je s ponosom pravil o svojem bivšem gojencu Odarju: "Nanj smo bili ponosni že tedaj, ko smo ga imeli v hiši; ne profesorjev, ne vzgojiteljev ni nikdar razočaral" Pri Odarju je celo najbolj žvercavega profesorja minila žilica, da bi ga bil skušal kdaj "loviti" ali "potipati", kakor so strckovni izrazi za tovrstne profsorske slabosti.

Profesor Samsa je bil mož, ki ni pustil, da bi njegovi študenti držali križem roke. Če je on koga pohvalil, je moral to pohvalo res zaslužiti. Pa ni bil Odar kot študent kaka mevža, alj polizan "zgleden deček", kakor jih opisujejo vzgojne bukvice, ampak čisto naraven slovenski študent: družaben šaljivec, nogometaš, hribolazec — in še več! Kadar je bi dobre volje in če ni bilo lemenatarjev blizu, ki se tako radi pohujšujejo, je povedal, kako je tiste dni po razpadu stare Avstrije postal "konjski tat" in "divji lovec". Nekega dne, ko so zavodski študenti imeli uro oddiha na igrišču, je zakobalil, prvič v svojem življenju, vojaškega konja, enega izmed tisočev, ki so tiste dni tavalili in od lakote poginjali po ljubljanskem polju. Komaj je kljuse začutilo jezdeca na hrbtu, se je spustilo v dir preko njiv in ozar. Mladi jezdec se je krčevito prijel za konjsko grivo in "tolkel poper", da mu je cvlilo za ušesi in škripalo po hrbtenici. Ko je mrha pridirjala do gozdiča okrog ljubljanskega vodovoda, je ukrivila hrbet, privzdignila začn'i konec in — jezdec se je kot bi mignil znašel na tleh. Ni kazalo drugega, kakor iti peš skoro uro daleč proti zavodu, kjer ga je že čakal brundajoči prefekt, ki je konja oprostil vsake krivde, jezdeca pa ne. V tistih dneh je tudi pobral lepo vojaško karabinko, za vsakim grmom si jo dobil tiste dni, jo razdril in skrivaj pritovoril za božič v Bohinj. Takrat je bilo "vse naše". Bivši strogi cesarski gozdarji in žandarji so skoro s spoštovan'em pozdravljali divje lovce in tihotapce. Tudi Odarjevega študenta je prijela lovska žilica.

S karabinko pod suknjičem jo pomuzne v cesarski gozd, ki je kot neizčrpno bogat plašč obdajal mirno bohinjsko dolino. Mlad srnjaček je imel nesrečo, da je Odarjevemu študentu križal pot. Fant karabinko izpod pruštofa,

Prelat dr. Alojzij Odar.

pomeri, sproži, pok... "Ali veš, da je cepec res padel?", je pokojni prelat z navihanim nasmeškom komentiral ta svoj prvi in zadnji lovski podvig. Ko je zvečer pritovoril svoj lovski plen domov, ga je mama začudeno pogledala, rekla pa ni nič. Gotovo si je mislila: Namesto za gospoda, je študiral za "ravbšica". Oh ta nesrečna vojska!

Po odlični maturi je vstopil v ljubljansko semenišče in s tem pod vzgojni vpliv velikega moža, prošta Nadraha, ki smo mu bogoslovci dali častni pridevek "ata" in smo ga kot takega tudi spoštovali. V semenišču je Odar dozorel v moža. Njegova moralna in umstvena raven je bila razred zase. Kljub temu, da je za obligatni študij rabil malo časa, je veliko študiral. Dolge ure dnevno je preždel za kupi knjig, ne da bi se pri tem počudašil, ali odtelal vrvečemu semeniškem življenju. Ni čuda, da so gospodje od vodstva in s fakultete bili soglasni v tem, da je treba izredni talent bogoslovca Odar'a izrabiti v polni meri. Sve-tovali so mu, naj dela doktorat. Naredil ga je takorekoč mimogrede.

Kot ravnokar pečenega doktorja sem ga osebno spoznal. Predstavil mi ga je na konferenci duhovščine radovljiške dekanije njegov župnik Krajec. Krajec je bil mož svoje-ga kova: bolan na srcu, ves putigromast in neznansko nervozen, ob enem pa neke vrste

vseznan — diletant v vseh mogočih panogah. Kot starček se je vpisal na ljubljansko. Ni mu bilo ljubo, da bi bil njegov faran doktor, on pa ne. Župnikovo stanovanje je bilo bolj podobno kabinetu kaknega učenjaka kakor pa duhovnika. Stene so bile do stropa obložene s policami, polnimi debelih knjig v ne vem koliko jezikih: leksikonov, debelih folijantov astronomskih, filozofskih, jezikoslovnih, tehničnih in ne vem kakšnih del še; miza se je šibila pod pezo revij, ki so prinašale najnovejše izsledke s področja hebrejščine in aramejščine, infinitezimalne matematike, Einsteinove teorije itd, vse pomešano s sestavnimi deli radijskih aparatov, leč, drobnogledov in orodja, ob mizi pa kot orjaška štokrlja velik daljnogled za zvezdoslovje, menda najboljši v Jugoslaviji, ki ga je podedovala ljubljanska univerza po Krajčevi smrti. Ta mož, ki ni rad videl ob sebi koga, ki mu je na polju vednosti kos, mi je novega doktorja Odarja predstavil tako — le: "Viš, razbojnik, ta-le je pa naš lemenatar. Kljub temu, da je dohtar, je od hu... brihten poba. Ta bo še škof!"

Krajčeva sodba, izrečena v njemu lastnem žargonu, je bila pohvala, ki pove vse. Le eno stvar lahko popravimo: ni bil brihten od hu..., ampak od Boga. Bogonarjen in vesten sodelavec z božjo milostjo pri upravljanju dragocenih talentov.

Pa še "srečo" je imel po vrhu. Novoimenovani škof Gregorij Rožman je imel zapustiti stolico cerkvenega prava na teološki fakulteti, ne da bi imeli za to mesto primernega naslednika. Izbera je padla na dr. Odarja, ki se je sicer hotel posvetiti drugi teološki stroki, pa nič za to, saj je bil povsod enako doma. Odšel je za eno leto v Rim, kjer se je zakopal v knjige in po enem letu nastopil mesto vseučiliškega docenta na univerzi. Odlična kariera, ki pa ni nikogar presenetila, ne razočarala. Sedaj je za mladega znanstvenika nastopila prilika, da bi se bil "zabubil", obdal s skrivnostnim sijem učenjaka, napisal od časa do časa učeno razpravo, čakal potrpežljivo, kdaj bo dovolj star, da ga bodo počastili s svétniškim ali monsinjorskim naslovom in prost materialnih skrbi zajadral v zasluženi pokoj. Toda dr. Odar ni bil tega kova mož.

Poleg tega, da je bil kot docent na univerzi od prvega dne nesporna avtoriteta, znan kot živahen in jasen predavatelj in zahteven izpraševalec pri izpitih, vedno na čistem z najnovejšimi dognanji svoje stroke, kar za za-

četnika na profesorski stolici pomeni veliko študija in časa, se je kmalu pojavil na toriščih slovenskega katoliškega pokreta.

Na škofiji je zasedel mesta, ki so po promociji njegovega prednika, škofa Gregorija Rožmana ostala prazna: v konzistoriju, pri cerkvenih sodiščih, pri upravi cerkvenega premoženja itd. Velikansko delo, čigar teža je ležala na škofovih in Odarjevih ramah, je bila priprava in izpeljava škofijske sinode, ki je položila jasne temelje škofijski zakonodaji v soglasju s potrebami nove dobe, ki je zahtevala v marsičem novih in točnih navodil in ukazov. Mislim, da mu nobeno drugo delo ni vzelo toliko časa in živcev ter dalo toliko skrbi kakor ta sinoda. Prelatska čast, ki mu jo je prinesla sinoda, je bila pošteno zaslužena.

Dr. Odar se je kmalu pojavil tudi v vodstvu Katoliške akcije. Deset let v Ljubljani in še marsikje drugod s KA niso vedeli kaj početi. Bilo je nebroj sej, kupi zapisnikov in predlogov, zadeva pa se ni hotela premakniti z mrtve točke. Dr. Odar je ob načelno trdnem profesorju Tomcu, ki se je ves žrtvoval tej vzvišeni ideji, začel študirati to zapleteno in pereče vprašanje in prišel do edinega pravnega zaključka: začeti je treba brez oklevanja z vzgojo katoliške elite, vzorno organizirane, načelno trdne in na žrtve pripravljene, ki bo zmožna dati nov podvig katoliškemu preporodu med Slovenci. Za organizacijo KA in vzgojo članstva dr. Odar ni varčeval ne s časom ne s trudom. Uspehi so bili presenetljivi.

Kmalu se je pojavil dr. Odar tudi v odboru Kat. tiskovnega društva in tiskovnih ustanov, ki so nastale pod okriljem tega društva, skraja kot odbornik, prav kmalu pa, po odstopu dr. Pečjaka kot predsednik. To torišče mu je dalo priliko, da je posegal globoko v najraznovrstnejše panoge našega javnega življenja.

Na tem odgovornem mestu sem imel dovolj prilike, da sem si tekom dolgoletnega skupnega dela in vsakdanjega stika ustvaril jasno sliko o tem izrednem možu, kajti tu je bil bolj človek kakor za katedrom, ali na škofiji, ali pa pri cerkvenih organizacijah, kjer se življenje razvija po nekem določenem ceremonialu, med tem ko je položaj predsednika kulturno in gospodarsko pomembnega podjetja vse drugačen: poln zapletljajev in nepredvidenih težkoč, ki so mnogokrat v kričeč-

nasprotju s teoretičnimi dognanji in načrti. Tiskovnim podjetjem KTD se je dr. Odar posvetil z veliko ljubeznijo in jim žrtvoval vsak dan štiri do pet ur časa. Vsi so se čudili, kje ta človek vzame čas, da lahko opravi vse delo, ki je bilo vedno pravočasno opravljeno. Njegova skrivnost so bile zgodnje jutranje ure. Ko je Ljubljana še trdno spala, je že maševal usmiljenkam v hiralnici, opravil premišljevanje in brevir in nato sedel za pisalno mizo ter pisal, pisal do devetih. Do te ure je opravil delo, za katero drugi potrebujejo cel dan. Plod teh dragocenih ur lahko vidite v seznamu njegovih del, knjig, razprav in člankov, ki ga prinašamo na koncu tega sestavka. Šoli je v polni meri dal, kar je terjala od njega: predavanja, posli dekana na teološki fakulteti, izpiti na pravni fakulteti, seje univerzitetnega sveta in razne komisije, bi izpolnile dan enega človeka. Zgodnje večerne ure je dal organizaciji: seje, ankete, tečaji, predavanja so se vrstila kot nepretrgana veriga. Večerne ure je posvetil branju knjig in revij vseh strok in smeri, kajti hotel je biti poučen o vsem. Vmes po par ur dopoldne in popoldne v tiskarni, kjer je imel nekak sedež svojega glavnega štaba. Ni rad videl, da bi ga kdo motil na domu, kjer je bila vsaka minuta časa že zasedena.

Kot predsednik podjetij KTD je pokazal vse značilnosti zmožnega predsednika: sad globokega študija organizacije, ki se zrcali tudi v posebni knjigi, ki jo je o tem vprašanju napisal. Bil je predsednik, ki je živel v podjetju in ne kaka simbolična figura, ki jo uslužbenci komaj poznajo. Hotel je vedeti vse. Krepko je prijel odgovornega funkcionarja, ki mu ni znal dati zadosti jasne informacije, ali ki mu je hotel kaj zamolčati. Njegova navodila podrejenim so bila vedno jasna, nikdar dana tja v en dan. Bil je eden redkih ljudi, ki je znal voditi seje. Nikdar niso trajale nad eno uro. Znal je navihano prešči-pni-

ti besedo onemu, ki je silil od tvarine: "Počakajte, to bomo obravnavali pri prosti zabavi!" Večkrat je ukrotil navdušene govorce tudi z značilno njegovo kretnjo, kako je pogledal na uro. Ta kretnja je pomenila: Vežeš otrobe, nehaj! Bil je mož odločilnih ukrepov. Ko je pretehtal razloge za in proti, ni prenesel oklevanja in se ni ustrašil težav, pa naj je šlo za definitivno ureditev ideoloških sprov, kakor slučaj Doma in sveta, za reorganizacijo podjetja, za službeno pragmatiko uslužbenstva, za nove knjižne izdaje ali pa za milijonske investicije in transakcije v podjetjih. Povsod njemu značilna širokopoteznost in optimizem, ki pa ni slonel na zanesenjaštvu, ampak na realnosti, ki ni razočarala. Tej odločnosti prelatovi se ima zahvaliti tudi slovensko bogoslovje v Argentini za svoj začetek in obstoj.

Prelata Odarja so ljudje poznali bolj od daleč. Krog njegovih znancev, ki so ga videli in z njim občevali izven "uradnih" okoliščin, je bil razmeroma majhen. Prelat ni imel časa, da bi tej družabni panogi posvečal večjo pozornost. Zato se je marsikomu zdel malo oddaljen, če hočete visok, kar pa nikakor ni bil. Nasprotno: bil je skoro boječ, kadar je bil izven svojega vsakdanjega okolja. Mislim, da mu je bilo veliko bolj neprijetno dobiti primerno zvezo s tramvaji in kolektivi iz enega konca mesta v drugega, kakor pa napisati dolg članek ali učeno razpravo... Po naravi je bil vesel, duhovit, prijatelj dobre šale ali domislice... Prav zdrav že dolgo ni bil. Že doma mi ga je znanec-zdravnik označil kot tipičnega kandidata za kap. Ko je prišla še sladkorna, se je zresnil. Vedel je, kam to vodi. Vedeli smo, da ga nagli odhod k edinemu počitku, ki si ga je privoščil v tem življenju, na Chacariti, ni zalotil nepripravljenega. Bog naj mu poplača ves njegov trud za narod in njegov svetli zgled nam vsem.

DELA POK. PRELATA DR. ODARJA

"BOGOSLOVNI VESTNIK"

1. Cerkvenj in jugoslovanski kazenski zakonik (De delictis et poenis secundum Codicem iur. Canonici et Codicem poenalem Regni Jugoslaviae) (BV 1930, 121-153) 2. Kazen za sokrivce po cerkvenem pravu	(De poenis pro cerreis iusta Codicem Iuris Canonici (BV 1931, 33-61) 3. Dušni pastirji ekspoziti zlasti v Ljubljanski škofiji (De curatis expositis praesertim in dioccesi Labacensi (BV 1931, 219-274) 4. Zadržek zakonske vezi (BV 1951, 192-194)

5. Ali veljajo sodbe starokatoliškega sodišča tudi v državnem področju (BV 1931, 194-196)
6. Nabirke v dobre namene (BV 1931, 306-311)
7. Rimske kanonistične revije (BV 1931, 319-320)
8. Značaj zakona v italijanskem konkordatu (De matrimonii indole in concordato italico), (BV 1932, 50-67)
9. Cerkvena reforma fakultet za cerkvene nauke (BV 1932, 169-179)
10. Preskušnja ordinandov (BV 1932, 179-182)
11. Pravde zaradi ničnostne ordinacije (BV 1932, 310)
12. O časti in dobrem imenu v Kanonskem pravu (De iniuria et diffamazione secundum Ius Canonicum) (Interpretatio C.I.C. can 2344 nec non 2355), (BV 1933, 121-150; 217-244)
13. Vprašanje o cerkvenih davkih (BV 1933, 61-89)
14. Nova kodifikacija zakonskega prava v srbski pravoslavni cerkvi (BV 1933, 265-277)
15. Avstrijski konkordat (De Concordato Austriaco inito die 5 Junii 1933) (BV 1934, 106-132)
16. Versko-politična zakonodaja v Kraljevini Jugoslaviji (BV 1934, 49-61; 132-163; 278-292)
17. Ničnostne zakonske pravde zaradi držka različnosti vere (BV 1934, 63-65)
18. Mednarodni pravniški kongres v Rimu (BV 1934, 301-308)
19. Pravno razmerje med župnijo in kapitljem v Novem mestu (Quaestiones iuridicae de capitulo collegiali in Novo mesto dioec. Labacensis), (BV 1935, 95-114)
20. Škof in redovništvo (De relationibus iuridicis inter ordinarium loci et religio-ses), (BV 1935, 217-263; 1936, 32-57; 110-133)
21. O izredni obliki poroke (Ad can. 1098 C.I.C.), (BV 1935, 55-66)
22. Sodbe rimske rote v letu 1933 (BV 1935, 66-69)
23. Kaplani nimajo pravice poročati (BV 1936, 69)
24. Pravni značaj Katoliške Akcije (BV 1935, 146-157)
25. Sodbe rimske rote v letu 1934 (BV 1935, 158-159)
26. Cerkveni govori o državnih vprašanjih (BV 1935, 277-282)
27. Ali sme poročati ženinov župnik (BV 1935, 382)
28. Zakonsko pravo v prehodnem načrtu jugoslovanskega državlanskega zakonika (De iure matrimoniali in schemate codicis civilis Jugoslavici) (BV 1936, 241-246)
29. Dvoje vprašanj glede izredne oblike poroke (BV 1936, 63-69)
30. Terminologija redovniškega prava (BV 1936, 69-71)
31. Nekatoliške izdaje novozaveznih knjig so vsem prepovedane (BV 1936, 142)
32. O odsvojitvi cerkvene imovine (BV 1936, 210-214)
33. Ničnostne zakonske pravde radi nezmožnosti (BV 1936, 215-217)
34. Poveljavljenje mešanega zakona, sklenjenega v nekatoliški obliki (BV 1936, 299-304)
35. Konstitucija o apostolski pentenciariji z dne 25. marca 1935 (BV 1936, 304-312)
36. Rimska prelatura (BV 1936, 168-180; 298-316)
37. Viri in literatura zakonskega prava (BV 1936, 143-155; 222-232)
38. Ugovori proti jugoslovanskemu konkordatu (Concordato jugoslavico quae obici untur) (BV 1937, 137-170)
39. Pravna sposobnost v cerkvenem pravu (De capacitate iuridica in iure canonico) (BV 1937, 251-276)
40. Avstrijska instrukcija o zakonu (BV 1937, 186-191)
41. Srbska pravoslavna cerkev o jugoslovanskem konkordatu (BV 1937, 71-88)
42. Cerkvena zakonodaja, odkar je stopil v veljavo Codex iuris canonici (BV 1939, 44-63)
43. Cerkveni predstojnik in pravica tretjih do prigovora (Kan. 105) (BV 1939, 375-398)
44. Spremembe v organizaciji Kat. akcije v Italiji iz leta 1939 (BV 1939, 199-203)
45. "Opera omnia" leposlovcev (BV 1939, 281-285)
46. "Ničesar brez župnika" ("Nil sine parroco") (BV 1940, 51-92)
47. Zakonik Ljubljanske škofije, razglašen

- na škofijski sinodi leta 1940 (BV 1940, 192-223; 284-319; 1941, 40-66; 116-214)
48. O sodbah rimske rote v ničnostnih zakonskih pravadah v letu 1939 (BV 1940, 149-157)
49. Jegličeve sinode (BV 1938, 257-290)
50. Š'olnina (De inibus stolae), (BV 1938, 1-50)
51. Preiskave pred poroko (De investigationibus antequam nupturientes ad matrimonium ineundum admittantur), (BV 1942, 58-105)
52. Cerkvena oblast in njene funkcije (De potestate ecclesiastica eiusque functionibus), (BV 1943, 1-100)
53. Profesor Rado Kušej (BV 1934, 279-280)
54. Cerkveni cenzorji in njih poslovanje (De censoribus ecclesiasticis eorumque officio obcundo), (BV 1944, 98-139)
55. Statuti v cerkvenem pravu (BV 1945)
56. Postopek v ničnostnih zakonskih pravadah (Ponatis iz BV 1938)

"ČAS"

57. Cerkev — popolna družba (1931)
58. Kritika jugoslovanskega konkordata (1936)
59. Položaj Katoliške Cerkve v sedanjih državah (1936)
60. Borba proti jugoslovanskemu konkordatu (1937)

"LJUBLJANSKI ŠKOFIJSKI LIST"

61. Kje naj se zakon okliče in kje naj bo poroka (1936)
62. Iz uprave Ljubljanske škofije (1940)

"REVIJA KATOLIŠKE AKCIJE"

63. Papež Pij XI. in Katoliška Akcija (1941)
64. Svoboda in sila v Cerkvi (1943)

PASTORALNE INSTRUKCIJE 1940

65. Dušni pastirji in Katoliška Akcija, verska ter katoliška društva (117-213)
66. Vzdrževanje organistov (262-267)
67. Starostna preskrba oseb, ki so v službi pri duhovnikih (267-268)

KNJIGE

68. Sodbe rimske rote v zakonskih pravadah (1934)

69. Okrožnica Leona XIII. o krščanski državi (1936)
70. Pravila Katoliške Akcije v Sloveniji (1938)
71. Teološka fakulteta (1938)
72. Katekizem o Katoliški akciji (1939)
73. Katekizem o Katoliški Akciji z razlago (1939)
74. Temelji organizacij (1937)
75. Cerkvene določbe o tisku (1939)
76. Zakonik cerkvenega prava. Prevedel in z novimi odliki priredil (1944)
77. Katoliška Akcija in delo v njenih organizacijah
77. Katoliška Akcija in delo
78. Novissimum ius matrimoniale tam materiale tam formale Ecclesiae Orthodoxae Serbicae et ius matrimoniale in Codice iuris canonici in quo differant (Acta congressi iuridici internationalis an. 1934)

"VREDNOTE"

79. Slovenski ka'oličani in znanost (1951)
80. Pravne novosti v stanovih krščanske popolnosti (1951)
81. Misel o slovenski teologiji

"DUHOVNO ŽIVLJENJE"

82. Cerkev in država v našem času (1949)
83. Cerkev in država v Argentini (1949)
84. Cerkev in narodnost (1950)
85. Cerkev in znanost (1950)
86. Krščanstvo in katolištvo (1950)
87. Pomen redovništva in duhovništva v Cerkvi (1950)
88. Kaj naj berem (1950)
89. Ne beri vsega (1950)
90. Baragova pot k časti oltarja (1951)
91. Čudeži v svetniških procesih (1951)
92. Spoštovanje škofu (1952)
93. Zgradba Lukovega evangelija (1952)
94. Ureditev dušnega pastirstva za izseljence (1952)
95. Dvoje oznanenj (1952)
96. Določbe o dušnem pastirstvu izseljencev (1952)
97. Pismo o človeku iz opice (1952)
98. Marija pri Elizabeti (1952)
99. Bog in mi (1952)
100. Angeli in betlehemske pastirji v sveti noči (1952)

KOLEDAR-ZBORNİK SVOBODNE SLOVENIJE

101. Slomšek-Mahnič-Jeglič (1950)
102. Rim je zopet spregovoril (1950)
103. Slovenska organizacija v izseljenstvu (1952)
104. Prelat profesor Josip Turk (1952)
105. Izseljenci in domovina (1953)
104. Aleš Ušeničnik (1953)
105. France Ušeničnik (1953)

ŽIVLJENJSKI IN OSEBNI PODATKI PRE- LATA DR. ALOJZIJA ODARJA

Rodil se je 19. junija 1902 v Srednji vasi v Bohinju. Gimnazijo študiral v St. Vidu, kjer je 1922 maturiral. Teološko fakulteto dovršil v Ljubljani 1927, doktor teologije je postal 4.

junija 1928. V letih 1929-30 nadaljeval cerkveno pravne študije v Rimu. Januarja 1931 je postal docent za cerkveno pravo na teološki fakulteti v Ljubljani, leta 1937 izredni profesor, leta 1939 pa redni. Dekan teološke fakultete od leta 1941-43. Cerkevopravni konzulent ljubljanske škofije od leta 1931-1945, branilec zakonske vezi pri sodišču iste škofije od leta 1931 do leta 1945. Predsednik Katoliškega Tiškovnega Društva je postal leta 1938. Maja 1945 se je umaknil v inozemstvo, kjer je organiziral slovensko teološko fakulteto, katere dekan je bil od leta 1945 do svoje smrti. V Argentini je živel v San Luisu, provinca San Luis, nato v Adroque v provinci Buenos Aires in končno v Buenos Airesu, kjer je umrl 20. maja 1945. Pokopan je na glavnem buenosaireskem pokopališču Chacarita.

Cerkvena odlikovanja: Papeški prelat 1941, prvi konzistorialni svetnik ljubljanske škofije 1943.

LOJZE GERŽINIČ

Fran Ramovš

(† 1953)

S Franom Ramovšem smo Slovenci izgubili jezikoslovca svetovne veljave, slavistika enega svojih največjih strokovnjakov, slovenistika pa učenjaka, ki se je nad vse druge raziskovalce našega jezika dvigal kot odrasel mož nad otroke. Dasi je imel podobno širino znanja kot slavna rojaka Kopitar in Miklošič, se je od početka z vso voljo usmeril v eno samo nalogo, tisto, ki jo je češki slavist Vondrák v uvodu 1. dela "Primerjalne slovanske slovnice" (v nemščini) nalcžil vsemu slovenskemu narodu, ko je zapisal: "Ustvaritev (slovenske) zgodovinske slovnice naj bo narodna naloga". Tedaj (l. 1906) je bil Ramovš v 5. šoli in prav v tisti dobi je moral odkriti svojo življensko pot. Že kot študent je prepotoval vso domovino in obiskal knjižnice v Nemčiji in v Kopenhagnu, da si je zbral gradivo. To zapisovanje in izpisovanje je delal tako, da mu je služilo za poznejšo obdelavo vseh poglavij slovnice, torej z neprestanim pogledom na cilj.

Naloga se je zdela neizvedljiva. Kratko in jasno je Ramovš sam opisal položaj, v katerem je bil na začetku dela za slovensko zgodovinsko slovnico: "V tem pravcu se je pri Slovencih doslej izredno malo naredilo. Edini, ki je na tem polju sistematično delal, je bil Vatroslav Oblak, čigar prerana smrt je zakri-

vila, da je tudi njegovo pravilno usmerjeno prizadevanje rodilo le osamljena poglavja, ki niti niso preobrnila vseh v poštev prihajajočih pojavov, ker jim je še manjkalo zadostno gradivo in s tem pogled na celoto. Po temeljitosti boljše delo p. Stanislava Škrabca je gotovo prezasluzno, ali pečalo se je v glavnem le z onimi jezikovnimi problemi, ki jih je naše pišoče občinstvo prineslo v razpravno dvorano..." (Uvod v "Konzonantizem").

Ramovš je bil edini, ki je nalogo mogel izpeljati. V resnici je v univerzitetnih predavanjih obdelal celotno zgodovinsko slovnico—razen skladnje, za katero se mu je zdelo, da znanost še ni našla pravega prijema. Knjižno obliko pa je utegnil dati samo dvema oddelkoma: "Konzonantizem" je izšel l. 1924 (dve leti se je tiskarna ubijala s tekstom, za katerega ni bila dovolj opremljena), "Dialekti" pa l. 1935; oboje pri Učiteljski tiskarni v Ljubljani. V tesni zvezi z "Dialekti" sta "Dialektološka karta slovenskega jezika" (Ljubljana 1931) in "Karta slovenskih narečij v priročni izdaji" (istočasno z "Dialekti").

Od ostalih 5 oddelkov je moral ob avtorjevi smrti biti tik pred dovršitvijo "Vokalizem". Sicer pa so slušatelji že l. 1920 izdali opalografsko razmnožena skripta "Vokalizem" na

312 straneh. Tudi 1., edini izišli del genialne "Kratke zgodovine slovenskega jezika" (1936) je v jedru zgodovina našega vokalizma.

Silno strnjeno je obdelan oddelek o naglasu v razpravi "Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov" (Slavistična revija 1950). Prvo večje objavljeno delo "Slovensche Studien" v 37. letniku Jagičevega "Archiv fuer slavische Philologie" (1918-1920) odkriva najtesnejše vezi med slovenskim naglasom in samoglasniki. Tudi velik del člankov in razprav po revijah obravnava naglasna vprašanja ali se jih vsaj dotika.

"Oblikoslovje" so nedolgo pred profesorjevo smrtjo izdali slušatelji, a tako, da je Ramovš knjigo pregledal in ji dal zadnjo obliko.

V okvir zgodovinske slovnice spadajo tudi članki v 4. knjigi Stanojevičeve "Narodne enciklopedije SHS" ("Slovenački jezik" — dobrih 16 strani leksikonskega formata, "Slovenački književni jezik" in "Slovenački pravopis") in v zagrebškem "Leksikonu Minerva" ("Slovenski jezik").

Vodstveno delo je opravil Ramovš pri izdajah pravopisnih slovarjev. Leta 1935 je pri Znanstvenem društvu izšel "Slovenski pravopis", obenem pravorečni besednjak ("Mali izdaji" l. 1937 in 1938 sta samo pravopisni). Knjiga je bila plod skupnega dela z dr. Breznikom. Mnogo širše zasnovan pa je "Pravopis", ki ga je izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti l. 1950.

Tudi izdajanje zgodovinskih tekstov je že začel Ramovš, ko je l. 1937 skupno z Milkom Kosom oskrbel "Brižinske spomenike". Izdaja prinaša fotografije pergamentnih listov, paleografski in fonetični prepis besedila, njega prevod v sedanjo slovenščino in kratko razlago.

S temi in drugimi deli — njih bibliografija obsega ok. 200 števil! — je rajnki podal navpični in vodoravni prerez našega jezika: njegov razvoj od naselitve v današnji domovini ("alpska slovanščina"), do današnjega izredno pisanega in zapletenega položaja. V oba prereza je vnesel red in razlago in povezal zgodovinska in dialeksična dejstva. Pokazal je razvojno črto vsakega glasu in vsake oblike, podstavljal pod današnjo ploskev ploskve preteklosti in za veliko večino sprememb odkril pogoje in vzroke. Ni obtičal pri postavljanju fonetičnih zakonov, marveč je preštudiral okoliščine, v katerih je jezik ži-

Dr. Fran Ramovš.

vel: zemljepisne značilnosti, potek naselitve in poznejših premikanj, sociološke spremembe, usmerjanje prometa, razne stopnje civilizacije in kulture. Tako je odkril osnovne razvojne smernice in določil sedmero dialeksičnih baz današnjega stanja. (*)

Da je vse to dosegel, je imel dragocene, edinstvene darove. V tem, da je še srednješolec spoznal življenjsko nalogo in jo z občudovanja vredno vztrajnostjo in delavnostjo izpolnjeval, nima primere med slovenskimi znanstveniki in najbrž težko tudi med drugimi. Podpiral ga je neverjeten spomin. Na univerzi je predaval stoje ali sprehajajoč se po katedru in le sem ter tja mimogrede pogledal v zvezek ali na kak listič. "Kratko zgodovino", najgloblje in najbolj izvirno zasno-

(*) Iz vrtincev stoobraznih narečnih pojavov se je dokopal na površino s tem, da je samo dvojnemu dejstvu priznal veljavnost ustvaritve dialekta: 1) so pojavi, ki globoko preobražajo določen govor in ga s tem ločijo od drugega, kjer teh pojavov ni. 2) Splošni akustični vtis pove vsakomur, ne le strokovnjaku, da je govor ljudi enega dela skupnega jezikovnega ozemlja drugačen od govora drugega dela. "Ta vtis pa določajo različna barva vokalov, različne artikulacijske nianse, različen ritem in tempo govora, intonacija, melodija itd". ("Dialekti" str. XXX).

vano delo, je napisal na počitnicah skoro brez vsakih pripomočkov. Vedno delujoča kombinatorna sila je torej stalno razpolagala praktično s celotnim gradivom našega jezika. Prodornost misli si je v tej preobilici utirala pota, našla vedno nove probleme, pa jih tudi sproti reševala, večkrat s presenetljivo drznostjo in zaupanjem v intuicijo. Pri tem je bil njegov duh suveren in samostojen. Ramovš se nikoli ni dal ukleniti pozitivistični metodi, ki je tako silno tlačila sicer neutrudno delo njegovih kolegov na slavistiki Nahtigala in Kidriča. Niti mladogramatična šola s svojim prirodoslovnim razumevanjem jezika in vero v fizikalnim podobne brezizjemne zakone, niti novolingvistična šola ga ne moreta šteti med svoje. Iz obeh je pač povzel, kar je njegovemu prodiranju moglo služiti. V spoštovanju dejstev je bil, kot še v marsičem, zelo podoben Alešu Ušeničniku. Kot ta je bil tudi Ramovš precizen, jasen in preprost — nikjer ni preobtežitve z gradivom, nikjer navidezno učenega kopičenja literature in citatov.

Smrt je velikega znanstvenika pokosila sredi dela. Na mogočni in varni podlagi, ki jo je ustvaril, je zasnoval veličastem načrt. Ko bo ta ostvarjen, bo slovenski jezik ujet v vsej polnosti in razložen do zadnje možnosti sodobnega znanstva. Zgodovinski slovnici, v glavnem že izdelani in sicer tako popolno, kakor je na brž nima noben jezik, se po tem načrtu pridružijo: "zgodovinski in etimološki slovar (delo zanju je že zelo napredovalo); slovarja osebnih imen in priimkov ter krajevnih imen (tudi za to je že precej gradiva zbranega); slovar književnega jezika (zanj labirajo po Ramovševem načrtu besede že od leta 1946); lingvistični atlas, ki bo zajel v svoje mrežo — spredel jo je spet Ramovš — vsa slovenska narečja in govore; fonografski arhiv dialektov; zbornika dialektičnih tekstov in zgodovinskih tekstov. Razen tega predvideva načrt še veliko opisno slovnico književnega jezika. Vse delo je organiziral in do smrti vodil Ramovš kot predsednik Instituta za slovenski jezik v okviru Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

S tem smo pri pokojnikovem organizatornem in javnem delovanju. Tudi to delo je veliko in izredno pomembno. Ramovš je bil kot tajnik vseučiliške komisije med glavnimi pripravljalci slovenske univerze. Po njeni ustanovitvi je bil 31. avgusta 1919 imenovan za

rednega profesorja filozofske fakultete. Prvi dve leti je bil izvoljen za poslovodjo univerze. L. 1926/27 je bil dekan filozofske fakultete, 1934/35 pa njen rektor. Še pred potekom dobe je kot rektor odstopil, da s tem protestira proti nerazumevanju Beograda za potrebo slovenske akademije. V tej smeri je Ramovš delal že kot soustanovitelj in urednik "Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino" (1917 do 1928), kot soustanovitelj in tajnik Znanstvenega društva za humanistične vede in urednik njegovega glasila: *Razprave ZDHV* (1923 do 1930). Po zavrnitvi vloge l. 1935 se je vrgel s še večjo vneto na delo, sestavil novo, še bolj temeljito in vodil razgovore z ministrstvom prosvete. Topot je akcija uspela. Slovenska akademija znanosti in umetnosti je stopila v življenje in med prvimi 18 imenovanimi člani je bil Ramovš (7. oktobra 1938). Od početka je bil načelnik filozofsko-filološko-historičnega razreda, l. 1942 je postal tajnik akademije, po smrti dr. Kidriča pa njen predsednik (l. 1950).

V vsem tem napornem in nehvaležnem delu je pokazal odlične črte v značaju. Kljub mnogim razočaranjem, ki so mu vrezala trpke poteze in dale njegovi modrosti skeptičen, včasih tudi ciničen izraz, je ljubil znanost, ljubil svoj narod, ljubil ljudi. Zato je čutil njihove potrebe in zanje delal brez odhoda in brez strahu. Pokojni prelat dr. Odar se je večkrat s spoštovanjem izrazil o nekdanjem kolegu; ojejal je, da je bil poleg Aleša Ušeničnika daleč najbolj bistroumni član profesorskega zbora ljubljanske univerze in zgledno pošten. Anton Ocvirk pa je pisal v 3-4. številki 3. letnika Slavistične revije, posvečeni Ramovšu za šestdesetletnico (1950); "Vsi, ki od blizu poznamo čar njegove osebnosti, vemo, kako je vseskozi nesebičen in dober in kako nenavadno je občutljiv za vse odtenke človeškega čustva, bolečine in trpljenja."

Ljubil je znanost. Vse njegovo velikansko delo je plod te ljubezni.

Ljubil je svoj narod. Njegovo znanstveno in javno delo je hotelo poveljati narod, iz katerega je izšel, in pomagati, da dobi ena njegovih največjih vrednot — jezik — dostojno obdelavo. Nič ga ni moglo odvrniti od tega. Ko je Vondrák leta 1923 odhajal z dunajske univerze, so povabili Ramovša, da zasede to slavistično stolico, ki sta jo proslavila Miklošič in Jagič. Štiri leta pozneje so ga klicali na stolico v Prago, ki je za Dunajem postala

nekako središče slavistike. Obakrat je častno pcvabilo odklonil, ker se je popolnoma posvetil mladi slovenski univerzi. Ob koncu zadnje svetovne vojne je v službi domovine napisal knjižico: "Narodnostna meja med Slovenijo in Italijo. Jezikovni in socialni obrisi" (v angleščini). Dvomim, da so politiki o tem vprašanju mogli dobiti boljšo stvar v roke.

Ljubil je ljudi. O tem vedo marsikaj njegovi študentje in tovariši. Vedo tisti, za katere se ni bal izpostaviti ne nekdanjim beograjskim mogočnejšem, ne italijanskim ali nemškim nositeljem sile, in gotovo tudi ne sedanjim strahovalcem naših rojakov. Že so mu očitali, da skriva pod plašč akademije prof. Jakoba Šolarja, ki so ga kmalu po predsednikovi smrti obsodili kot izdajalca. Prav ta duhovnik je menda svojega prijatelja pripravil na pot v večnost. In še s smrtjo je stari borec za svobodo pričal proti rdečemu nasilju: po poganskem državnem pogrebu so ga blagoslovili zastopniki Cerkve.

Glavni življenjski podatki so dela. Največja Ramovševa dela so spredaj naštetá, zato tu samo še nekaj najnujnejših dopolnil:

Fran Ramovš se je rodil v železničarski družini 14. septembra 1890 v Ljubljani.*)

*) Tako je tedaj po Gorenjski (Kopitar, Breznik), Štajerski (Miklošič, Oblak) in Dolenjski (Škrabec) dalo glavno mesto jezikoslovca prve vrste.

Vseskozi z odliko je končal ljudsko šolo (Borovnica, Ljubljana) in ljubljansko klasično gimnazijo na Poljanah (1902-1910). Jezikoslovje je poslušal prvo leto na Dunaju, naslednja v Gradcu (1911-1914). Že v drugem letu je pripravil disertacijo (o usodi praslovenskih reduciranih vokalov v slovenščini) in postal julija 1914 doktor filozofije. Tega leta je končal že tudi habilitacijsko delo, izšlo zaradi vojne šele čez 6 let v Jagičevem Arhivu. Dasi je bil vedno šibak, so ga oktobra l. 1915 poslali na italijansko fronto. Že čez tri mesece je tako hudo zbolel, da so ga po več kot enoletnem zdravljenju komaj rešili. V začetku l. 1918. se je habilitiral in dobil naslov privatnega docenta. Komaj pa je bil imenovan za univerzo v Gradcu, se je avstroogrška monarhija sesula in Ramovš je prišel v Ljubljano. Tu je do smrti kot redni profesor predaval zgodovinsko slovnico slovenskega jezika in nekatere stranske predmete. Razen tega je bil ves čas v ospredju najvišjih kulturnih prizadevanj. Časti ni iskal, zato je imenovanje za pravega člana akademije zanj pomenilo predvsem novo delo. Veliki ugled, ki ga je dosegel po vsej Evropi, se vsaj nekoliko izraža v tem, da so ga za dopisnega člana izvolila naslednja znanstvena društva: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti v Zagrebu, Srpska akademija nauka v Beogradu, Slovenski Ustav in Kralovská česká společnost nauk v Pragi, Poljska akademija znanosti v Krakovu in School of Slavonic and East European Studies londonske univerze.

BOŽO

P E S M I

VEČER V AVGUSTU

Mnogo je luči
v hrastovem parku.
Je žametna noč
in veter je vroč;
skrivnostno šumi.
Zgoraj so tisoči zvezd —
med oblaki se mesec srebri.
Na klopi med hrasti,
med samotnimi hrasti
dekle samo sedi.

POMLADNI DEŽ

Temni se —
čez krošnje dreves
oblaki beže.
Z vej visé
roji meglениh zaves.
Potem se iz sivih nebes
nalivi sprosté;
po strehah rohné,
po oknih bobné.
Čez čas se zvedri:
Po vrtovih,
ob zidovih
žafrani cveté.

Tržaški razgledi

(Politične in gospodarske perspektive Trsta)

Iz nedavne preteklosti in iz sedanjosti, ki jo preživljamo, je mogoče že ob kratki analizi izluščiti smeri bodočega političnega in gospodarskega razvoja ali zastoja Trsta in Tržaškega ozemlja.

Funkcija Trsta kot velepristanišča močnega zaledja je prenehala s prvo svetovno vojno. Z razpadom velike državne tvorbe — Avstro-ogrske — se je v Trstu začelo gospodarsko življenje in propadanje, ki je pričakalo drugo svetovno vojno.

Konec druge svetovne vojne je prinesel za Trst čudno kompromisno rešitev (gospodarsko čudno namreč) — ustanovitev Svobodnega tržaškega ozemlja. Rešitev je bila zares kompromisna, srednja pot med Wilsonovo črto, predlagano od Italijanov, pa med jugoslovanskim predlogom po priključitvi celotnega slovenskega in hrvaškega etničnega ozemlja ter nekaterih drugorodnih otokov Jugoslaviji. Na najbolj spornem mestu — pri Trstu — so se odločili za Svobodno ozemlje. V znamenju vsiljene rešitve za obe strani ter ob nespravljivem stališču vzhoda in zapada je bila ustanovitev STO-ja samo rešitev nadležnega vprašanja, birokratska rešitev, ki novorojenemu telesu ni zagotovila življenja. Ne Jugoslavija, ne Italija se nista zadovoljili z nastalim položajem, ne ena, ne druga stran ni hotela spraviti določb mirovne pogodbe v dejstvo, v upanju, da bo sprememba splošnega svetovnega položaja pokazala eni ali drugi strani možnost korenitejše rešitve, to je priključitve. Za eno kot za drugo stran je postalo vprašanje Trsta vprašanje prestiža, ne za eno, ne za drugo stran Trst ni predstavljal in ne predstavlja življenjsko važnega organa, brez katerega bi država kot telo hiralala.

Ustvarjeno ozemlje med vzhodnim in zapadnim blokom je uživalo v enem delu vso podporo zapadnih zaveznikov, v drugem delu pa se je hitro pričela asimilacija s strani Jugoslavije. Medtem ko se je Jugoslavija po 15. septembru 1947 kljub slovesnim obljubam in prisegam prenehala dejansko zanimati za Trst, t. j. za del Tržaškega ozemlja, ki je ostal v začasni upravi Angležev in Amerikancev, je Italija to nedelavnost izrabila ter sku-

šala doseči v Coni A podoben položaj, kot ga ima Jugoslavija v Coni B. Italija je izsilila tristransko izjavo 20. marca 1948, po kateri naj bi ne le Cona A, marveč vse Tržaško ozemlje pripadlo Italiji. Zapadni zavezniki so se hoteli na ta način rešiti tega, zanje malenkostnega vprašanja. Zadovoljiti so tudi hoteli svoje nove prijatelje Italijane vprav v času, ko so minevali zadnji meseci sovjetsko-jugoslovanskega sodelovanja. 28. junij 1948 je z izločitvijo Jugoslavije iz Kominforma bistveno spremenil dotedanje razmerje sil tudi z ozirom na Trst. Jugoslavija, ki se je doslej naslanjala v Trstu na enotno in močno Komunistično partijo, je ostala v Trstu brez svojih močnih organov, ker je velika večina komunistov ter njihovih simpatizerjev, po večini Slovencev, prešla na stran mednarodnega kominformizma. Jugoslavija zaradi notranjih težav ni bila sposobna izkoristiti novega mednarodnega položaja, ker še leto dni ni hotela dokončno pretrgati z vzhodom niti se odkriteje nasloniti na dotlej sovražni zapad.

Minilo je skoro pet let, ne da bi Jugoslavija kaj več napravila za Trst oz. vsaj za utrditev slovenstva v Trstu. Italijani pa so medtem začeli uresničevati svoj dolgoročni načrt, kako doseči priključitev celotnega Tržaškega ozemlja. Pri tem jim je bil v veliko pomoč poveljnik cone general Airey. Njegov naslednik gen. Winterton tega dela ne nadaljuje v istem tempu.

Posebno smer je dobil tržaški politični položaj meseca aprila 1952 po londonskem dogovoru, ki je sledil izsiljenim in v naprej pripravljenim demonstracijam v marcu 1952. Na osnovi tega sporazumu so večino funkcij pri Zavezniški upravi v Trstu prevzeli italijanski funkcionarji. Govori se, da je dogovor vseboval tudi klavzulo, da noben višji funkcionar ne sme biti Slovenec.

Kmalu je bilo videti, da je šel dogovor predaleč. Tržaške volitve leta 1952 so pokazale, da je zelo velik del volilcev nasproten združevanju Trsta z Italijo in da torej želje in obeti vidnih italijanskih političnih predstavnikov nimajo dejanske osnove, kadar govore v imenu vsega tržaškega prebivalstva.

Središče Trsta s Sv. Justom

Da je šel londonski sporazum predaleč in da je bila reakcija nanj posebno od strani Jugoslavije ostra, je bilo jasno. Vendar se je Jugoslavija omejila na Cono B, kjer je v odgovor na londonske dogovore začela v naspotju s predpisi mirovne pogodbe uveljavljati jugoslovansko zakonodajo.

Italijanski funkcionarji, ki so nadomestili zavezniške višje oficirje na vodstvenih mestih ZVU, so uvedli vse birokratske postopke, kot veljajo v Italiji in začeli z zavlačevanjem rednega administrativnega dela. Istočasno pa so trdili, da je temu kriva samo ločitev Trsta od Italije. Za Slovence je bila najobčutnejša sprememba na Prosvetnem uradu, od katerega so odvisne vse slovenske šole na Tržaškem. Na videz nedolžne administrativne spremembe so se kmalu pokazale kot načrtni členi verige, kako zatreti to najmočnejšo oporo slovenstva na Tržaškem, slovensko šolo. Predaleč bi nas vedlo, da bi ta proces na tem mestu podrobneje pregledovali.

Leto 1953 je ponovno zasukalo položaj Trsta. Predvsem so k temu pripomogli Titov obisk v Londonu, izid italijanskih volitev ter splošni politični položaj v Evropi.

Pred italijanskimi volitvami je obstajala

nevarnost dejanske priključitve Cone A Italiji s tem, da bi italijanske čete kot zavezniške čete nadomestile angloameriške. Vsi javni in poljavni načrti za delitev STO-ja, ki so se v zadnjih mesecih pojavljali, dokazujejo, da so dejansko bile v teku priprave, kako bi vprašanje STO-ja rešili. Z izidom italijanskih volitev se je vse to poglelo. Vlada koalicija v Italiji ni dobila večine, zato ni verjetno, da bi nestalni Italiji zavezniki zaupali Trst.

Italijanski predlog je, naj bi se celotno Tržaško ozemlje razdelilo med Italijo in Jugoslavijo na osnovi sklenjene etnične črte, seveda svojevrstne, take namreč, ki bi smela odgovarjati narodnostnemu razmerju samo v istrskem delu, ne pa na Krasu. Drugi italijanski predlog o plebiscitu, ki naj bi se izvršil samo na osnovi dileme: ali priključitev k Jugoslaviji, ali k Italiji, sloni tudi na gotovosti, da bi večina prebivalstva obeh con glasovala za Italijo. Ne pripuščajo pa, da bi se smel izvršiti plebiscit o tem, ali naj se dejansko ustanovi STO ali ne.

Jugoslovanski državniki so v tem času začeli tudi javno obravnavati vprašanje Trsta ter predlagati tkzv. kondominij, skupno upravo celotnega Tržaškega ozemlja z guvernerjem,

ki naj bi bil 3 leta Italijan, 3 leta Jugoslovan. Drugi jugoslovanski predlog pa je, naj bi Jugoslavija dobila preko Tržaškega ozemlja pas do morja s Škednjem, Žavliami in Miljskim zalivom kot etnično slovensko ozemlje poleg vseh slovenskih vasi in Krasu in v notranjosti Istre, pripravljena pa bi bila zato odstopiti Italiji koridor med Tržičem in Trstom, koridor, ki gre preko slovenskega etničnega ozemlja. Predlog, ki bi bil etnično utemeljen, je verdar gospodarski in politični absurd.

Danes obstaja možnost in verjetnost, da ostane dosedanji položaj začasnosti, ki je sicer težak, a ne prejudicira nobene bodoče rešitve.

Uradni predstavnik Italije v Trstu prof. Diego de Castro v svoji knjigi "Il problema di Trieste" piše, da je realizacija tristranske izjave o priključitvi celotnega Tržaškega ozemlja Italiji tako težka, kot vsaka druga za Italijo ugodna rešitev. Dejansko danes ni več mogoča. Problem Trsta je po njegovem mnenju samo moralni problem in zato samo problem italijanske notranje politike. Je samo alarmni zvonec, na katerega more danes v Italiji že vsakdo zvoniti. Tudi priključitev Trsta Italiji bi ne rešila gospodarskega položaja. Kajti Trst, odrezan od svojega zaledja, bi postal za dolgo časa, kot trdi de Castro, težko gospodarsko breme za Italijo, gotovo mnogo težje, kot je danes.

Kakšne so ob tem perspektive slovenstva? Pogled na zemljevid narodnostnega stanja na Tržaškem, pa tudi izidi povojnih volitev bolijo Italijane v Trstu. Boli jih vse, kar moti njihovo dokazovanje o narodni kompaktnosti. Moti jih zatiranje o slovenski obali od Devina do Barkovelj, pa o slovenski zemlji ob Miljskem zalivu ter o slovenskih tržaških predmestjih. Zato so izdelali premišljen, dolgoročen načrt, kako bodo dejansko to stanje spremenili ter napravili ves pas obale od Devina do Trsta italijanski, izrinili Slovence od Miljskega zaliva ter jih v tržaških predmestjih prekrili z italijansko večino.

Prvi koraki so bili graditve novih stanovanjskih blokov v slovenskih tržaških predmestjih. Vanje so naselili predvsem italijanske begunce iz Istre in Dalmacije. Taki bloki so začeli rasti takoj po letu 1945 pri Sv. Ivanu, pri Sv. Alojziju, v Rocolu, Čarboli in pri Sv. Magdaleni, kmalu nato pa v Rojanu in na Greti. Naslednja stopnja je bila zgraditev ribiškega naselja ob izlivu Timava. Protesti

nabrežinske občine, ki za gradnjo ni dala odobrenja, so bili seveda le glas vpijočega v puščavi. Hiše za istrske begunce, humanitarno delo dati streho tistim, ki so morali zapustiti svoje stare domove, so zvezali z zločinskimi delom uničevanja slovenskega narodnostnega ozemlja. Zgradili so nove stavbe za Italijane v Padričah, napravili novo naselje pri Proseku, začeli so graditi nove hiše pri Sv. Križu, odkupili svet v Sesljanu, da bodo na njem zgradili 100 hiš s 400 stanovanji, odkupili svet na Opčinah za 120 stanovanj tudi za istrske begunce; vse to so le členi ene in iste verige, ki mora privedi do poitalijančenja vsega ozemeljskega pasu od Tržiča do Trsta ter dokazati, da je ves svet med Italijo in Trstom tudi etnično italijanski. Boj za dvojezične napise v Nabrežini je bil samo bežna epizoda v tem delu. Govorice, da nameravajo nabrežinsko občino razdeliti na dva dela (Nabrežina posebej, Devin posebej) tako da bo Nabrežina slovenska, Devin pa italijanski, so bile le pesek v oči, kajti z občutnejšim dotokom novih italijanskih naseljencev v Sesljanu (1600 samo v novem naselju) se bo število Italijanov vse nabrežinske občine toliko povečalo, da bodo pri prihodnjih volitvah mogli zaradi slovenske razcepljenosti dobiti v roke nabrežinski občinski svet ter tako zagospodovati Slovcem še bolj, kot so to delali doslej v tržaški občini.

Na drugi strani Trsta grade ob Miljskem zalivu industrijsko cono in pristanišče. Vse dobro in lepo, tudi ustvaritev močnega industrijskega centra ob Trstu bi mogla vsaj za nekaj časa zadržati padanje gospodarske aktivnosti mesta in pristanišča in navidez ustvariti gospodarsko aktivno področje. A tudi gradnja tega pristana spada v isto verigo raznarodovanja. Treba je bilo namreč vzeti slovenskim kmetom svet ob morju, kar so napravili z razlastitvijo (s proglasitvijo za občekoristno delo ter naknadno prisilno prodajo). Ali bo industrijska cona potem delala ali ne, to je drugo vprašanje, glavno je, da svet ne bo več slovenski.

Kaj dela ob tem Jugoslavija?

Do leta 1948 Jugoslavija ni vodila samostojne zunanje politike, v času od 1948 do 1952 pa je bilo vse zanimanje strankinih in državnih predstavnikov urejanje notranjosti in ne "malenkostnega" vprašanja ščitenja slovenskih interesov v Trstu. Danes je dokaj jasno, da matična država ni in ne stori svoje dolžnosti. V

razgovorih z Beblerjem v juliju 1953 v Trstu je bilo tudi mogoče ugotoviti, da vlada med jugoslovanskimi državniki dokažnja nepoučenost o položaju Slovencev na Tržaškem in o prevladujočem vplivu Italije v političnem in gospodarskem življenju Trsta. Zunanji nastopi in javni govori bi lahko bili mnogo uspešnejši, če bi Jugoslavija tudi po drugih poteh krepila svoje ali tudi samo slovenske pozicije v Trstu. Tega pa ne bo dosegla z demobilizacijo svojih zastopstev in ustanov, z oviranjem potovanja in trgovanja, z uničevanjem zadnjih sledi svobodnega življenja v Coni B, ki jo ona upravlja, kajti s tem daje najmočnejše orožje proti sebi v rčke svojih najostrejših nasprotnikov.

Perspektive, ki ji moremo izluščiti iz doslej navedenega, bi bile naslednje:

Reševanje tržaškega vprašanja je stvar prestiža in političnega izigravanja. Če bo Italija imela dovolj časa, potem bo Cono A Tržaškega ozemlja dejansko asimilirala ter v desetih prihodnjih letih mogla dokazati, da je ves pas ozemlja etnično italijanski ter mora zato biti priključen Italiji. Jugoslavija pa bo s svoje strani asimilirala Cono B. Rešitev tržaškega vprašanja bi bila hitro mogoča, če bi Italija ne bila tako nepopustljiva. Njihova zahteva o etnični črti, zahteve po Coni B, so danes z jugoslovanskega stališča še nepremisljive, bati pa se je, da jih bo v bodoče mogoče sprejeti kljub slovesnim zagotovilom z jugoslovanske strani. Če bi Italija hotela pristati na delitev, na osnovi današnje ločitve Cone A in Cone B, potem bi bila delitev hitro izvršena. A to je za Italijo premalo.

Rešitev celotnega problema zavisi samo od reševanja svetovnih razmerij ter od učinkovitega izkoriščanja ugodnih momentov, pri čemer so Italijani mnogo spretnejši od Jugoslovancev. Ni predvidevati, da bi do rešitve prišlo kmalu, zato bo Trst še dolgo časa predmet pozornosti in razlog sporov.

Teoretično ugodni položaj Trsta danes ne more odtehtati političnih in finančnih zaprek, ki jih stavlja današnji, nič kaj širokogrudni položaj razmerja med državami tržaškega neposrednega in daljnega zaledja. Ugodnosti položaja pristanišča, dovršenost prometnih naprav in pristaniških zgradb zadenejo na skoro nepremostljive ovire, ko je treba vse te ugodnosti spraviti v delo, v funkcijo.

Velika država je Trst gradila, ga vzdrževa-

Pogled na Devin

la in se ga posluževala kot svojega izhodišča v svet. Ko se je ta gospodarski kompleks, dokaj konsolidiran, zrušil, bi se Trst moral potegovati zato, da bi razbitine ostale navezane nanj. Navezati bi moral nase z dvostranskimi pogodbami promet vseh tistih dežel, ki so prej Trstu dajale življenje in razcvet. Samo ob sebi je umevno, da do tega ni prišlo zaradi trenj med državami zaledja. Tržaško pristanišče je vendar v času med obema vojnama služilo svojemu neposrednemu zaledju, Primorski in severni Istri, a od tega zaledja ni moglo imeti dovolj. Avstrija, Madžarska, Češka in Jugoslavija pa se Trsta niso več posluževale v isti meri, kot so se ga prej dežele, ki so bile sestavni deli Avstroogrsk. Italija je Trst vzdržavala. De Gasperi je na konferencah pred sklenitvijo mirovne pogodbe pogosto povdarjal, koliko milijard je Italija dala za Trst, da ga je vzdrževala. Torej tudi z zaledjem Primorske in Istre je bil Trst pasiven, kako naj bi ne bil pasiven ob današnjih meah! Trst med obema vojnoma Italiji ni služil. Ne služi ji niti danes, kakor ne služi Jugoslaviji, ki je s pridobitvijo Reke dobila moderno pristanišče v severnem Jadranu in ji z gospodarskega stališča Trst tudi ni potreben. Povsem drugačen je seveda položaj s slovenske perspektive.

Vsako, ki mu je življenje Trsta kot mesta in pristanišča vsaj malo predmet zanimanja, bo brez posebnih težav kljub vsem novim gradnjam ugotovil hiranje tako mesta kot pri-

stanišča. Naravna funkcija Trsta je popolnoma prenehala, a krepko telo ne usahne takoj, zunanja podoba še nekaj časa ostane, čeprav telo v notranjosti hira in propada. Stagnaciji dobe med obema vojnama je v Trstu sledila kratka doba povojnega obnavljanja, sedaj pa se vedno jasnejše kaže doba propadanja. Trst sledi Gorici. Razlika je v tem, da so v Gorici, ki je manjša, znaki očitnejši. Zaradi občutnega padanja prometa v tržaškem pristanišču je vedno bolj neekonomično usmerjati blago preko Trsta zaradi sorazmerno večjih stroškov in redkejših pomorskih zvez.

Dokaj splošno velja prepričanje, da je usoda tržaškega pristanišča že zapečaten. F. Manor je pisal leta 1948, da je pristanišče preživelo dobo svoje naravne običajne funkcije, da so pristaniške naprave še služile, ko je prava funkcija tržaškega pristanišča z razpadom Avstroogrske prenehala. Vloga Italije v preteklosti in tudi danes je v tem, da ohranja Trst kot mesto, v katerem je v najrazličnejših poklicih zaposlenih dovolj ljudi. Ohranjanje Trsta je za Italijo ohranjanje zaposlenosti. Počasen prehod iz pomorske delavnosti v industrijsko, pritegnitev nesorazmerno velikega odstotka prebivalstva v upravne službe, vse to brez povečanja števila aktivnega prebivalstva, vse to se je vršilo že med obema vojnama. Euforija prvih povojnih let se je do danes že umaknila treznemu gledanju in ugotavljanju, da celotna pomorska in industrijska delavnost stagnira, pri čemer se ohranja ravnovesje v zaposlenosti zaradi malenkostnega naraščanja industrije ob propadajočem pomorstvu. Italija je med obema vojnama povečala industrijske naprave, čistilnice mineralnih olj (pri katerih je v precejšnji meri soudeležen tuj kapital), povečala je ladjedelnice (predvsem zaradi gradnje vojnih ladij in podmornic), ostale industrije pa niso prišle do polnega razvoja. V zadnjih letih po vojni, ko je Trst politično geslo in ko gredo naporit italijanske vlade za tem, da bi Trst čim prej priključili Italiji, skuša Italija predhodno ojačiti tržaško industrijo in povečati procent v industriji zaposlenega prebivalstva, da bi ne bilo tako očito, kakšna je gospodarska usoda Trsta.

Osnovni podatki o zaposlenosti nam potrjuje nakazano podobo. Od leta 1938 do 1951 je število zaposlenih prebivalcev zrastle od 75.470 na 90.136, torej za 19%, celotno število prebivalstva pa je zrastle od 281.500 na

305.000, torej za 7,4%. Nesorazmerno povečanje zaposlenega prebivalstva gre predvsem na račun uprave. Število zaposlenih v industriji se je povečalo za 5.437 od 32.685 na 38.122, a je ostalo še vedno 10.500 brezposelnih industrijskih delavcev. Štev. uslužbencev v upravni službi je naraslo od 14.408 na 32.525 zaradi silnega povečanja števila mestnih uslužbencev ter zaradi vseh uradov Zavezniške vojaške uprave ter okupacijskih sil. Število zaposlenih v pomorstvu pa je v istem času padlo od 9.756 na 4.068. Medtem ko je leta 1938 število zaposlenih v pomorstvu predstavljalo še 13% vsega aktivnega prebivalstva, je ta procent padel do leta 1951 na 4,5%, iz česar je jasno razvidno, kam se usmerja tržaško gospodarsko življenje. Morje, ki je omogočilo nastanek in razrast Trsta, ostaja prazno, ker ne daje več zaslužka in možnosti življenja, kajti človek sam je spredel pred in za pristaniščem čudne mreže, ki ga danes duše, namesto da bi ga varovale. Pomorska delavnost se zmanjšuje, promet upada, upravni aparat, ki je neproduktiven, nesorazmerno raste in ovira, namesto da bi pospeševal, normalno življenje mesta in pristanišča.

Italijanski pisci pri razglabljanju o položaju Trsta postavljajo današnje iskanje izhoda v industriji kot pravilno in edino logično osnovo za gospodarsko življenje Trsta. Industrializacija, ki zanjo v Trstu ni najboljših osnov, če pristanišče ne razvija svoje polne aktivnosti, je le izhod iz zadrege in bo napredovala samo toliko časa, dokler bodo novonastajajoča industrijska podjetja deležna bogatih podpor, državnih investicij in občutnih davčnih olajšav. Industrializacija vprav v Trstu ima pa tudi podoben namen kot ga je imela ustvaritev industrijske cone v Boznu pred drugo svetovno vojno, spremeniti namreč z dotokom delovne sile od zunaj, prejšnje narodnostno razmerje. Tako je Bozen takorekoč čez noč dobil nekaj desetisoč Italijanov, tako bo tržaška industrijska cona pritegnila italijanske istrske begunce ter delavce iz drugih dežel Italije, izrinila pa bo Slovence od Miljskega zaliva.

Trst je vendar tudi kot industrijsko središče vezan na zaledje, bodisi za dobavo surovin kot za razpečevanje svojih produktov. Severna Italija ne daje prvega in ne more od vzemati drugega. Tudi industrija je vezana na možnost trgovanja z zaledjem. Pri tem se je težko izogniti Jugoslaviji. Doslej niti Ju-

goslavijska, niti tržaški upravitelji, ki so vezani na finančni sporazum med STO-jem in Italijo, nista izkoristila te medsebojne potrebnosti. Šele v zadnjem času, ko je upadanje gospodarske delavnosti Trsta dobilo že dokaj grozeče oblike (prva polovica leta 1953) ter je istočasno zastala izgradnja lastne industrije v Jugoslaviji, so se začeli prvi resnejši stiki o medsebojni povezavi. Jugoslavija bi mogla poživiti tržaško industrijo, ker jo potrebuje, nikakor pa ne pristanišča, ker bi bilo to v škodo Reki.

Gospodarska bodočnost Trsta ni rožnata. Aleš Bebler je napovedoval ob sklepanju mirovne pogodbe, da Jugoslavija ne bo mogla žrtvovati lastnih gospodarskih interesov za "mednarodni Trst", zato ne sprejme jadranskih tarif (t. j. ne daje 30% za prevoz blaga preko njenega ozemlja, če je blago namenjeno v Trst), ne usmerja svojega prometa v Trst, marveč v lastno pristanišče na Reki, ne preusmerja svojega trgovanja preko Trsta samo da bi Trst reševala.

Enako je z Italijo. Po koridorju od Tržiča do Trsta je Trst premalo povezan z Italijo, da bi mogel od Italije dobivati vse, kar za svoj gospodarski razvoj potrebuje.

Najresnejši, a samo gospodarski interesent za Trst je danes Avstrija, ki ji je še danes Trst okno v svet, mesto, preko katerega dobiva večji del svojega prekomorskega uvoza in preko katerega odpremlja svoje produkte v svet. A Avstrija zaradi svojega še neurejenega političnega položaja nima možnosti posegati v reševanje političnega stanja v Trstu, pač pa se omejuje na ščitenje lastnih gospodarskih koristi. Največji delež tržaškega prometa odpada namreč na Avstrijo.

Gospodarske perspektive bi bile naslednje: Dokler je taka ločitev vzhoda od zapada, da je izmenjavanje blaga med deželami obeh blokov kar mogoče omejeno, Trst ne more vršiti svoje naravne funkcije. Tržaško zaledje je razkosano in preprejeno z bodečimi žicami in neprehodnimi zaprekami. Ne Jugoslavija, ne Italija, ne moreta sami zagotoviti gospodarskega razcveta Trstu. Jugoslavija ima za svoje sedanje potrebe dovolj močno pristanišče na Reki. Z izgradnjo normalne proge do Kardeljevega ter po zgraditvi jadranske proge Beograd — Bar, bo Reka še razbremenjena ter bo kapaciteta pristanišča le nepopolno izkoriščena. Obnovitev jugoslovanske proste žuke v Solunu (junija 1953) tudi kaže, kakš-

BOŽO

BALADA

Pok,
stok —

in potem

je zaihtel
nekdo
tako strašno,
hudó,
glasnó.

Vekanje,
tekanje —
v oknih luči.
Kriljenje rok,
kričanje otrok.
V temo zro
plašne oči.

Kriki —
in vzkliki!
Pridušene kletve.
Škripanje stopnic,
ihtenje ženic!
"Glej! — Ooo!"

V platnenih nosilih
nekoga neso.

na izhodišča so danes potrebna za jugoslovansko zunanjo trgovino. Trst služi Jugoslaviji le za izvoz blaga v Severno Italijo. Služi Sloveniji. A vedeti je treba, da je vsa zunanja trgovina Slovenije manjša kot ves današnji trgovski promet Trsta. Trst lahko služi Jugoslaviji kot industrijsko središče, če bi se povezali današnja tržaška in nastajajoča jugoslovanska industrija. V današnjih prilikah ko je gospodarstvo Trsta vezano na Italijo, je povečanje tržaškega izvoza v Jugoslavijo težko tudi zato, ker je jugoslovanska trgovska bilanca z Italijo pasivna.

Reševanje Trsta je v povezovanju, ne v osamosvajanju. Povojna leta so nam za to najboljše dokaz. Zato je tudi gospodarsko stanje navezano na politična razmerja. Mednarodnost Trsta in njegova prava gospodarska funkcija bosta mogli dati Trstu vsaj del blagostanja šele tedaj, ko bo na svetu malo več dobre volje in malo manj samo slepljivih obetov.

Ob desetletnici smrti dr. Janka Kralja

27. decembra 1944 je umrl na Polikliniki v Rimu dr. Janko Kralj, politični voditelj goriških Slovencev. Dr. Kralj, ki v dolgih in neznošnih letih fašističnega pritiska ni zapustil svojega mesta in se ni hotel preseliti v Jugoslavijo, kjer bi njegovi sposobnosti goto-

vo ne manjkalo primerne in dostojnega položaja, je bil v septembru 1943 prisiljen oditi iz Gorice in se zateči v Rim, kajti doma ni bil več varen življenja.

V Rimu je čakal in pričakal zaveznike in, kolikor se je le dalo, vplival pri njih za pravice goriškega slovenstva. Smrt ga je prešnetila sredi največjega dela. Prehladil se je in zbolel za pljučnico, ki je bila zanj usodna, kajti kot veliko drugih naših inteligentov je odnesel iz dobe študentovskega stradanja skrajno oslabela pljuča. Vest o njegovi smrti je prišla v domovino šele po koncu vojne in je bridko odjeknila med vsemi, ki so ga poznali.

Dr. Kralj se je rodil leta 1898 v Dornbergu pri Gorici. Študiral je na univerzah v Gračcu, Zagrebu, Ljubljani in Padovi, kjer je promo-

viral iz pravnih ved. Zgodaj se je posvetil časninarstvu in je bil po prevratu urednik "Slovenca" v Ljubljani, pozneje pa urednik "Goriške Straže". Bil je med vodilnimi sodelniki revije "Socialna misel". Pozneje ga je politično delo odtrgalo od pisanja, dasi je resnična škoda, da nam razen člankov po časopisih in zbornikih, ter nekaj spisov o socialnem vprašanju ni pustil kakega večjega teksta.

V Gorici je bil urednik knjig Goriške Mohorjeve družbe.

Neprestano trpljenje je spremljalo pokojnega dr. Kralja. Nekaj dni pred nameravano poroko je bil konfiniran na Liparskih otokih. A ni klonil, poročil se je v konfinaciji. Pozneje je bil izpuščen skupno z drugimi katoliškimi politikami v znak pomiritve, ko so se podpisali lateranski pakti. Bil je potem vnovič zaprt, konfiniran, izpuščen in spet zaprt ter stalno pod policijskim nadzorstvom. Ni mu bilo dopuščeno, da bi izvrševal svoj odvetniški poklic.

Dr. Kralj je bil fin in globok značaj. "Njegove oči vidijo v srce, nič jim ni moči skriti", je dejala o njem oseba, ki ga je поблиže opazovala pri delu. V negibnem podeželskem vzdušju zaslužnjene Gorice, ko ni bilo mogoče organizirati sestankov, ko je bilo nevarno obiskovati somišljenike, ko so se naši ljudje izogibali pri tujcu slabo zapisanih ljudi, ko so vse težnje silile človeka navzdol, ko se ni dalo od nikoder ničesar prejeti, a je bilo treba neprenehoma dajati: pobudo, pogum, tolažbo, podporo, vzgled, je pokojni dr. Janko Kralj znal živeti globoko in široko življenje: ni bilo kulturnega ali političnega dogodka v svetu, ni bilo umetnostne stroke, ne gospodarske teorije, o kateri se ne bi dalo z njim pomeniti. Mislil je ostro in diskretno, s tisto veliko notranjo rezervo, ki vedno bolj postaja redkost v svetu in kadar jo srečamo, se nam zdi kot znak stare, danes izgubljene solidnosti.

Ravno v tem je bila skrivnost njegovih političnih uspehov, nevidnih, nepoznanih uspehov, a vendar uspehov! Površneži so dejali: "Kralj je diplomat", kot da bi bila "diplomacija" neka posebna tehnika, zunanja umetnost, poznavanje nekih učinkovitih formul in nič več. Če ga je objesten tuji oblastnik nehal hruliti,

če je menjal ton in ga ob koncu zaslišanja skoraj spoštljivo odpustil, je treba to pripisati moči Kraljeve osebnosti, ki je imponirala tudi sovražno nastrojenemu človeku, kajti človek ima resničen vpliv na druge le po tem, kar v svoji najgloblji notrini je: po svoji moralni in človeški konsistenci.

Vojska in zmaga komunizma sta uničili skoro vse dr. Kraljevo delo. Zdi se, kot da ni nič ostalo, da so vsi tihi dolgoletni upi propadli, vse žrtve bile zastoj. En sam velik poraz je

zaključil to veliko eksistenco. In skoraj bi kdo rekel, da ga je Bog odpoklical, da ne bi videl svojih nad poteptanih. Toda v zgodovini se nič ne izgubi, zgodovina je kontinuiteta in v njej ima vsako delo svoje mesto, svojo važnost in svoje sadove. Tudi dr. Kraljevo delo jih bo obrodilo nekoč in nekje, sam Bog ve kako.

Ko mu pišemo te vrste ob desetletnici smrti, nam prihaja na misel verz nemškega pesnika in misleca P. L. Landsberga: "Lepši in večji kakor zmage mnogih je Tvoj poraz!"

TONE JEZERNIK

Nmav čriz jizaro

V lanskoletnem prerezu smo nakazali pričetke novega političnega razvoja med komunizmom v Sloveniji in nemškim socializmom na Koroškem. Odkar se je januarja meseca 1952 mudil bivši minister Levstik iz Ljubljane na Koroškem, je linija povezave obeh form socializma jasno vidna. Tedaj je dobila "Demokratska fronta delovnega ljudstva" ali prejšnja OF točna navodila za svoje zadržanje napram vsem nekomunističnim Slovincem in napram nemškim socialistom.

Od tega časa so katoliško usmerjeni Slovenci fašisti, nacionalni šoviniisti, nestrpneži, ki zatrupljajo ozračje med Avstrijo in Jugoslavijo, itd. Temu novemu političnemu položaju odgovarjajo tudi ponavljajoče se izjave komunističnih ministrov Jugoslavije in jugoslovanskega tiska, da se narodnostne prilike na Koroškem izboljšujejo in da je to zasluga nemškega naprednega socializma.

Meritorna izvajanja slovenskega notranjega ministra Kraigherja ob raznih prilikah so jasno nakazala navodila, ki jih je dobila koroška OF in sicer: za vsako ceno v nemški socialistični tabor. Koroški deželni glavar, sam socialist, je takoj spoznal položaj in se napolnil na potovanje v Ljubljano. Na poti ga je spremljala vrsta bivših nacistov, ki so še iz medvojnega dela v Sloveniji tamošnje razmere dobro poznali. Posebej bi hoteli ob tej priliki naglasiti, da je bil med temi nacisti tudi dr. Franc Koschier, ki je od leta 1941 do 1943 vodil matrični urad v Kranju in od leta 1943 naprej bil predstavnik nemške "kulture" v Ljubljani.

Ponovno je tudi glasilo "Narodnega sveta

koroških Slovincem" "Naš tednik-Kronika" opozorilo na te pojave.

Čim bolj so se bližale avstrijske volitve v državni in kor. deželni zbor, tem hujši je postal komunistični pritisk iz Ljubljane. Ta pritisk je jugoslovanska, ali v tem slučaju slovenska komuna, izvajala preko ljubljanskega radia, preko slovenskih listov v Ljubljani in preko svojega glasila na Koroškem "Slovenski vestnik". To glasilo je postalo tekom zadnjega leta izrazito trobilo nemške socialistične stranke. Plačuje ga seve Ljubljana.

Za volitve je ves politični aparat Slovenije stal v službi nemškega socializma. Koroški komisarji, plačani iz Ljubljane, so romali od socialističnega zborovanja do zborovanja in delali reklamo za nemški socializem. Jugoslovanski konzul Mitja Vošnjak je sam izdeloval in pisal volilne proglašice proti slovenski "Kriščanski demokratični stranki" in za nemške socialiste ter iskal med koroškimi Slovenci navidezno nevtralne osebe, ki naj bi take proglašice podpisale. Denar za to volilno propagando so v Celovec nakazovali iz Ljubljane v šilingih in tudi direktno v dolarjih preko Pariza. Vso to propagando sta vodila dva bivša bogoslovca in sicer Franc Ogris in dr. Franc Zwitter, ki sta s svojim delom uvedla v avstrijsko politiko način borbe, kakor ga do sedaj ni nihče niti slutil niti doživel. Takozvana matična država Jugoslavija — komunistična — je dajala navodila in denar, koroški falirani študenti pa so te komunistične načrte izvajali za drag denar. Tako izgleda pri nas skrb materinskega naroda za

Klopinsko jezero v Podjuni. Zadaj Obir.

svoje narodne manjšine, za zamejske Slovence, kakor jim pravijo! Sicer pa v tem pravcu leži tudi zadržanje v vprašanju Trsta, ko so vendar ti tovariši nedavno povedali, da je treba STO likvidirati, ker se tam zbira reakcija.

“Naš tednik-Kronika” — glasilo Krščanske demokratske stranke, je objavljala tudi prispevke za volilni sklad, ki je bil tudi edini vir, s katerim je stranka razpolagala v tem silnem boju proti jugoslovanskemu in avstrijskemu volilnemu pritisku. Tako se je slučajno pripetilo, da je imenovanj list objavil v eni številki poročilo N. K. v C. 24;1200.— Verjetno je daroval nekdo, ki ni hotel biti imenovan s polnim imenom. Kmalu nato smo brali v “Tedniku” in tudi “Vestniku” popravek veletrgovca z južnim sadjem v Celovcu g. Nika Karnerja, da on ni identičen z N. K. v C., ki je daroval za volilni sklad KDS 24;1200.— šilingov. Zanimali smo se za vso zadevo in izvedeli, da je po objavi tega “pretresljivega dogodka” jugoslovanski konzul Mitja Vošnjak zabranil vizum za potovanje v Jugoslavijo g. Karnerju, kar bi bilo iz trgovskih pogledov nujno potrebno.

To je en slučaj neposrednega pritiska slovenske komune preko jugosl. konzula v Celovcu. Imamo pa nebroj drugih dokazov v rokah, ko je jugoslovanski režim, odnosno komuna v Sloveniji, pritiskala na sorodnike kor. Slovencev v Sloveniji. Iz pisem, ki so nam na razpolago, smo jasno razbrali, da je sedanji režim tem sorodnikom v Sloveniji grozil z represalijami, če bodo drugi na Koroškem podpirali politiko Krščanske demokratske stranke in dr. Tischlerja, njenega predstavnika.

To, kar si je dovolila slovenska komuna januarja in februarja 1953 ob priliki volitev na Koroškem, je izrazito narodno izdajstvo, ki si je zastavilo za svoj cilj likvidacijo koroških

Slovencev, to je namreč za jugoslovansko in posebno za slovensko komuno cena, katero hočejo plačati za sporazum in sodelovanje z nemškim socializmom. Nemški socializem v Avstriji, posebno pa na Koroškem, naj bi bil leštv, po kateri bi jugoslovanski komunisti prišli do mednarodne povezave in veljave.

Znano nam je, da se celo v krogu komune v Sloveniji vršijo hudi boji o tem vprašanju. Tako je bila v Mežici, dne 3. majnika 1953 ob priliki partizanskega mitinga huda borba proti jugoslovanskemu konzulu v Celovcu Mitji Vošnjaku radi njegove pogrešene narodnostne politike na Koroškem.

Rezultat te politike je novi osnutek zakona za dvojezične šole na Koroškem. Tekom majnika je koroška deželna vlada s socialistično večino pustila izdelati od sudetskega Nemca dvornega svetnika dr. Güntherja in načelnika koroških uradov dr. Newoleta — istotako sudetski Nемец — osnutek za šolski zakon za južni del dežele. Leta 1945 je namreč dr. Tischler, ko je bil prehodno član deželne vlade v Celovcu, izdelal tak zakon, ki je bil sprejet od vseh koroških strank soglasno in sicer 3.10.1945. Ta zakon pomeni po mnenju Nemcev vseh strank danes reslovenizacijo Koroške in ga je radi tega treba nadomestiti z drugim, ki bo odpiral pot nadaljnji germanizaciji. Ker so dobili socialisti s pomočjo kor. OF na volitvah februarja 1953 v deželi večino, nosijo tudi oni za vse te korake polno odgovornost in to odgovornost nosi tudi jugoslovanski konzul Mitja Vošnjak in slovenska komuna v Ljubljani. Ta novi osnutek pomeni razkol poslovenskih vseh, ker naj bi oblika in vsebina šole bila odvisna od vsakokratnega ljudskega štetja. Ljudsko štetje pa je že od nekdaj samo vprašanje političnega pritiska.

Noben Slovenec ne more nikdar pristati na tako obliko osnovne šole. Borili se bomo proti temu osnutku in to tudi proti volji slovenske komune v Ljubljani ali Beogradu.

Tik pred volitvami je komunistična vlada v Ljubljani poslala na Koroško 22 duhovnikov, članov Cirilmetodijskega društva, da bi ti vprizorili vrsto koncertov. Zadeva je bila mišljena tako, da bi dopoldne po raznih farah bila slovesna služba božja, zvečer pa koncert s propagando za nemško socialistično stranko. Duhovniki so nastopali v duhovniški obleki s kolarjem, ki v Sloveniji nikakor ni zaželen, pod vodstvom g. Šmona. Dekan teološke fakultete g. dr. Cajnkar iz Ljubljane pa je bil par-

dni prej v Celovcu, kjer je izdelal s koroškimi slov. komunisti podroben načrt za vso turnejo.

Razumljivo je, da je celovški ordinariat proti temu političnemu zlorabljenju duhovščine po komunističnem režimu zavzel odločno stališče in celo prepovedal maševanje.

Duhovniki so nastopili v prazni dvorani v št. Jakobu v Rožu ter v št. Janžu v Rožu. V škofičah pa je tukajšnji OF uspelo, da je dvorano napolnila v nemški gostilni Schütz, pač pa ni bila zmožna, da bi duhovnikom nudila pošteno večerjo; dali so jim svinjsko glavo z jeljem, da so tam obirali kosti.

Po tej prireditvi so se duhovniki vrnili v Slovenijo vsi razočarani, marsikateremu so se pri tej priliki šele odprle oči in danes imamo vrsto poročil tudi iz teh krogov, da so zelo hvaležni, da jim je bilo na Koroškem zabranjeno zlorabljanje kolarja za politične namene komunizma. Imamo tudi točna poročila, da so bili nekaterim duhovnikom dostavljeni od "oblasti" potni listi s pozivom, da se morajo turneje udeležiti ali pa bodo nosili vse posledice, drugim so zopet zagotovili, da bodo smeli po vrnitvi iz Koroške v šoli poučevati verouk. To zadnje ni bilo nikomer dovoljeno.

MITJA VOŠNJAK

Ko pišemo te vrstice, izvemo iz raznih slovenskih in nemških krogov, da je Mitja Vošnjak odpoklican. Mitja Vošnjak je igral v Celovcu skozi štiri leta vlogo predstavnika "partije". On ni bil predstavnik Jugoslavije, še manj pa predstavnik slovenskega naroda. Njegova glavna skrb je bilo ljubimkovanje z nemškim socializmom in lov na srne in jelene. Na tej lovski poti pa se je povezoval tudi z najhujšo reakcijo.

Koroški Slovenci pozdravljajo odhod tega "tovariša". Za njim žalujejo le predstavniki kor. OF, kateri je dostavljal denar za njihovo razdiralno delo in osebno udobje.

Še bolj značilni pa so glasovi iz nemških krogov. Tam pa govorijo, da je bil Vošnjak, predstavnik onih Slovencev, ki hočejo za vsako ceno pomirjenje na Koroškem, tudi za ceno pokopališkega miru. Po mnenju Nemcev pa pride sedaj predstavnik slovenskega šovinizma za konzula v Celovec.

IZ GOSPODARSKEGA PODROČJA

Na gospodarskem polju so izredno uspeli kuharski tečaji po raznih občinah. Take tečaje je Kmečka gospodarska zveza vpriporila v

desetih občinah in udeležba je bila povsod okoli 15 deklet. Tečaji trajajo po pet tednov in ob zaključku je kuharska razstava z večjo kulturno prireditvijo. Sele, Šmarjeta v Rožu, Suha pri Labodu, Libuče, Božji grob pri Pliberku, št. Vid v Podjuni, Doberlavaš, Železna Kapla itd. so imele minulo zimo kuharske tečaje. Vodstvo vseh tečajev je v rokah gospodične Milke Hartmanove, ki že nad 25 let vodi tovrstno gospodarsko in kulturno delo. Posebnost zaključnih prireditev pa je, da je vsaka zase celota in posebnost, ki je po vsebini, besedilu in oblikovanju delo naše pesnice Milke Hartmanove, ki je v minulem letu pri Mohorjevi družbi v Celovcu izdala tudi svoje pesmi "Moje grede".

Poleg teh kuharskih tečajev so seve tudi gospodinjske šole v št. Rupertu in št. Jakobu opravile važno delo v svojih šestmesečnih tečajih. Zadnja nedelja v aprilu in prva v maju sta vsako leto posvečeni zaključku teh gospodinjskih tečajev. Tokrat sta bili tudi veliki kuharski in šivalni razstavi. To leto smo opazili na naše veliko veselje, da je šola v št. Jakobu tako zelo napredovala, da je prekosila št. Rupert. Pripomniti pa moramo, da tudi št. Rupert ni nazadoval, marveč napredoval. Razvija se med obema šolama zdrava tekma za gospodarski napredek.

V centrali v Celovcu je Kmečka gospodarska zveza vpriporila tudi za mlade kmete in kmečke sinove poseben davčni tečaj in pouk o delu v občinskem odboru.

Na žalost pa so gmožna sredstva tako skromna in omejena, da ni mogoče izvesti večjih gospodarskih načrtov.

Gostovanje naših pevcev v Gorici in Trstu ter obisk tržaških slov. učiteljščnikov na Koroškem — 90 jih je bilo — in obisk slov. učiteljščnikov iz Celovca v Gorici in Trstu so brez dvoma razveseljivi pojavi. Tudi pevška kultura se je jela utrjevati in dobivati svoje posebne oblike organizacije in celo godbe na pihala so se jele porajati in tako smemo upati, da se bo uresničilo prerokovanje škofa Rožmana, ko je ob neki priliki dejal pevcem na Brnici: "Dokler boste peli, boste še Slovenci". Pojemo na Koroškem sicer zelo radi, čeprav naša narodna zavednost pod pritiskom gospodarske in politične strani ni ravno na višku.

Omeniti moramo tudi veliki kulturni dogodek ob priliki gostovanja ljubljanske opere v Celovcu. Bilo je to v zadnjih dneh meseca maja 1953. Opera "Rusalka", balet "Vrag na

Pok. župnik in narodni poslanec Janez Starc.

vasi" in "Gorenjski slavček" so tako razgibali slovensko in nemško publiko, da so povsod govorili samo o ljubljanskih igralcih, pevcih in plesalcih. Celovško gledališče ni niti senca zmogljivosti Ljubljane. Vsakdo bo razumel, da smo se vsi Slovenci veselili takega uspeha, saj smo delj enega in istega kulturnega debla.

GROBOVI TULJJO!

Prošt Andrej Trupe v Doberlivasi je šel prvi. Nastala je velika vrzel v metropoli Podjune. Dekan doberlavaške dekanije, dotedanji župnik v Železni Kapli g. Aleš Zechner ga je nasdomestil. Po dvajsetletnem delovanju v Železni Kapli je šel v Doberlovas, da tudi tam popravi vse, kar je popravila potrebno in tako služi Bogu in narodu.

Vse koroške Slovence je pretresla vest, da se je 1. majnika smrtno ponesrečil v gozdu g. Janez Starc, župnik v št. Lenartu pri Sedmih studencih v Ziljski dolini. 68 let mu je bilo. Bil je dve periodi slovenski poslanec v koroškem deželnem zboru in ni ga kraja na Koroškem, kjer Starc ne bi govoril, delal in svetoval. Strokovnjak je bil na gospodarskem, združnem, političnem in prosvetnem polju. Če je ob pogrebu eden izmed starejših gospodov

izrekel misel, da je s Starcem na Koroškem umrl univerzalni duhovnik, je to prav povedal. Duhovniška generacija za Starcem ni prinesla več iz bogoslovja potrebne gospodarske izobrazbe in še mlajša generacija peša tudi na socialnem polju.

Pri listanju zapisnikov Akademije slovenskih bogoslovcev v Celovcu vedno zopet naletiš na ime Starca, ko govori in razlaga gospodarska vprašanja, kakor naletiš tudi na beležke, ko je pokojni Lambert Ehrlich dajal mladim bogoslovcem navodila za njihovo uspešno delo po farah.

Hud udarec pomeni smrt župnika Starca za vse koroške Slovence, posebno pa za njihovo politično vodstvo, ki je imelo v Starcu izkušenega svetovalca. Kakor je župnik Starc v času svoje najmočnejše aktivnosti postavil v Hodišah ob Vrbskem jezeru kulturni dom "Dom sv. Jožefa", tako so mu koroški Slovenci postavili v št. Lenartu ob Vseh svetih 1953. spomenik, ki bo spominjal tudi poznejše rodove na delo velikega Slovenca.

"Dom sv. Jožefa" v Hodišah pa so prevzele slovenske šolske sestre v svojo last in bo služil tistim namenom in ciljem, s katerimi ga je g. Starc zidal. Šolske sestre pa bi bile hvaležne vsakemu Slovincu širom sveta, ki bi se z malim darom spomnil tudi njihovega dela na Koroškem in njihovih velikih gmotnih težav.

Niti teden dni za Starcem smo pokopali dekana rožeškega in župnika v št. Jakobu v Rožu, g. Franca šenka. Trideset let je župnikoval v št. Jakobu, v fari Miklove Zale. Sicer tekom zadnjih petih let radi svoje ohromelosti ni mogel vršiti v polni meri vseh poslov, vendar je ostal do zadnjega duša svoje fare, kjer sta ga v delu podpirala razgibana kaplana Dušan Česen in Vinko Zaletel.

Tako trga smrt iz slovenskih vrst može, ki so stali in držali. Le malo je mladih, ki bodo nadomeščali. Letos imamo v škofiji le enega slovenskega bogoslovca in sicer Rudija Žafrana, ki je pel 19. julija 1953 v Bilčovsu svojo novo mašo. Da bi Vsemogočni dal njemu in vsem njegovim sobratom zdravja in moči za veliko delo v Vinogradu Gospodovem!

Vedno bolj pa čutimo na Koroškem veliko in zgodovinsko napako, ki se je po krivdi enih in drugih izvršila leta 1945 in 1946. Mnogo je bilo slovenskih duhovnikov v deželi. Vsi so šli preko velike luže. Eni in drugi pa smo premalo mislili, da je doma na slovenski zemlji dela in jela za vse, ki so dobre volje.

Kulturno življenje Koroških Slovencev u minuli sezoni

Najprej je treba zapisati naš kulturni "confiteor": koroški Slovenci živimo v svoji lastni domovini in uživamo razmerno dovolj svobode kulturnega udejstvovanja. Ta košček slovenske zemlje bi lahko danes bil klicar vsemu slovenskemu in slovanskemu svetu, naj se spričo resnega velikega položaja še sam kulturno zresni in poglubi do zadnjih globin duhovnega in duševnega udejstvovanja. Velika, zelo velika je odgovornost vseh slovanskih ljudstev v domovini in tujini za bodoči razvoj evropskih ljudstev. Nad Evropo visi izza dobrih trideset let veličastna fatimska prošnja. Le malo ali nič pa ni odmeva zanjo niti med slovenskim ljudstvom, katerega položaj v marsičem sliči nekdanjemu položaju portugalskega naroda.

Kulturni pogled nazaj na minulo leto in delo izožimo uvodno na neorganizirano delovanje in življenje. Nekoč je bila naša Koroška predvsem v svojih cerkvenih in izvencerkvenih slavjih v marsičem vzgled kulturnosti. Naj si so praznovanja cerkvenih praznikov v farah, naj si so nekoč domača farna "žegnanja" s tako lepim prvim rajem pod lipo pri Zilji ali pristrčno zabavo v rožanskih in podjunskih vaseh, danes leze v naše podeželje mrzki materializem in navaja ljudstvo k računarstvu in dobičkarstvu. Nekdanje sloge in edinosti v naših vaseh ni več, podeželje se vidno razkraja in plitvi.

Dokaj razmaha je nakazala organizirana prosveta. Prednjačita sestriški gospodinjski šoli v šentjakobu in šentrupertu s svojimi gospodinjskimi in šivalnimi tečajji in vmesnimi prireditvami svojih tečajnic. Špitalčani so nas obiskali s "Henrikom, gobavim vitezem", Meškovicim božičnim misterijem. Celovčani so gostovali kar v osmih farah s šaloigro "Svoje glavček" in želi obilo smeha za nagrado in pohvalo. Brnčani še vedno nastopajo v opereti "Študentje smo" in sicer so z njo gostovali na Jesenicah in v Borovljah. šentjakobčani pod Golico so podajali na več odrih igrō iz

Narcise segajo prav do hiš v Rutah,
v fari Podgorje v Rožu.

meščanskega življenja "Z lastovkami" in Finžgarjevega "Divjega lovca". Vmes so pridno nastopali s kratkimi prizori v celovškem radiu, doma pa še miklavževali in praznovali svoje matere. V ostalem Rožu delujejo še v rožanski šmarjeti in v Selah, kjer nastopa pridna farna mladina. Izmed Gorjancev so se javili Bilčovščani z "Divjim lovcom", Škofičani z "Začaramim ženinom", Kotmirčani z "Genovefo", Radišani pa s svojim pevskim zborom. Pridna in živahna je Podjuna. Globašani pod Peco so igrali "Ljudmilo" in "Revčka Andrejčka", šentvidčani "Razvalino življenja", Gorenčani "Sv. Nežo". Šmihelčani nastopajo s krasno izurjenim mešanim zborom v radiu in na večjih prireditvah. Obirčani in Selani so pod taktirko g. Holmarja izboren pevski cerkveni zbor.

Slovenske oddaje v celovškem radiu so priljubljene ob nastopih domačih zborov in podeželskih igralskih družin. Privlačne so tudi njegove oddaje na ploščah snetih pesmi ljubljanskega akademskega zbora in še nekaterih drugih izvenkoroških zborov. V marsičem pa pogrešamo večjo prilagoditev željam podeželskega ljudstva.

Mohorjeva družba v Celovcu je s svojo novo tiskarno pravo kulturno žarišče. Za leto 1953 je izdala poleg koledarja kot redni dar članom še "Lilijo nad močvirjem", življenjepisa Marije Goretti, in Jurčičevega "Desetega brata". Kot izredni izdaji sta izšli "Moje grede", pesniška zbirka domačinke Milke Hartmanove, in knjiga "Nadškof Jeglič" iz peresa msgr. J. Jagodica. Razpečava se tudi tod tiskani Turnškov "Misal", ki ga odlikujeta jasen tisk in okusna oprema. V nizu periodičnega tiska izdaja Mohorjeva tedensko "Nedeljo" ter mesečnike "Vera in dom", "Naša luč", "Mladi rod", "Božji otrok". V njeni tiskarni se tiska tudi politično glasilo "Naš tednik".

V minuli kulturni sezoni je bilo tudi več

Samostan šolskih sester v Št. Petru
pri Št. Jakobu.

gostovanj iz Jugoslavije. Pred izbranim občinstvom je v Celovcu govoril ravnatelj ljubljanskega muzeja dr. Kastelic o starinskih izkopavanjih v Sloveniji in Jugoslaviji. V maju je gostovala v Celovcu ljubljanska opera z Dvořakovo "Rusalko", Försterjevim "Gorenjskim slavčkom" in Lhotkovim "Vragom na vasi". Ta gostovanja vzbujajo tudi med nemškimi koroškimi ljudstvom veliko zanimanje, ker odlikuje izredna kakovost nastopov. Spričo odličnih igralcev in pevcev iz Ljubljane so Nemci danes v pravcati zadregi in priznajo, da bi zamogli odgovarjati z isto kvaliteto kvečjemu graška ali dunajska opera. Tudi športnikov — smučarjev, nogometašev, kolesarjev — je bilo dokaj iz Slovenije na Koroškem. Redno so od-

JANKO

PISMO

Pismo sem prejel cd doma,
čudno pismo brez besed:
niti črke, niti zloga,
belo kakor češnjev cvet.

Bela barva — barva mraza,
bel je sneg in zima nema,
bele sveče so ob krsti,
bel je grob in krizantema.

Odgovoril sem jim, pisal
čudno pismo brez pisave:
niti črke, niti zloga,
vse zeleno, kot so trave.

Brst zelen je, mladi dnevi,
in v pomladi novi upi:
spet vskali, vzbrsti življenje —
staro vino v novi kupi.

našali v tekmi z nemškimi športniki prve nagrade.

Vedno bolj se udomačujejo izleti. Celovski učiteljski slovenski so bili v Gorici in v Trstu v gosteh pri slovenskih profesorjih in študentih. Goriški dijaki pa so nato vrnil obisk z večdnevnim izletom na Koroško. Sploh je čutiti med Goričani in Primorci na eni in drugi Korošci na drugi strani vidno zblizevanje, ki zamore biti obojestransko samo v kulturno in narodno korist.

Preostane še pogled na kulturne prilike dežele vobče. Dežela se še davno ni otrsela predsodkov izza minulih nacionalnih desetletij. Premnogim Nemcem je še vedno trn v peti dvojezična ljudska šola našega ozemlja, ki bazira na šolski postavi iz leta 1945. Mnogokod še vedno sanjajo o povratku časov nemške slave in izražajo svoj prezir napram slovenskemu svetu in človeku. Celovec sam pa je čpetovano dokazal, da se je že precej uživel v novo dobo. Slovence in Jugoslovane prijazno sprejemajo in se objektivno izražajo o njihovih kulturnih in športnih nastopih. Tu so Velikovečani bolj nazadnjaški. Svojo sedemstoletnico so praznovali z velikim sprevedom, ki naj bi bil podajal sedemstoletno zgodovino njihovega mesta. Pa so javno nakazali svoje začudenje, kako naj se po sedemsto letih učijo slovenščine, katere njihovim prednikom ni bilo treba. Povabili so sicer vse koroške doline, pozabili pa so povabiti svoje neposredne sosedes — podjunske Slovence. Ta starokopitna miselnost je običajna tudi še v vrsti podeželskih občin in ljudstvu močno zastira jasen pogled na bodoči razvoj.

Rad, zelo rad bi še povedal o našem duhovno-kulturnem poletu na Koroškem. A ni veliko povedati. Tu in tam je čutiti znake, da se koroški Slovenci v resnici zavedamo svoje velike naloge, katero imamo napram svojim rojakom. Kot plamen bi morala zagoreti misel katoliške kulturne čistoče, mladina bi morala notranje ustaljena že graditi temelje svojega bodočega kulturnega, gospodarskega in socialnega doma. Ni slučaj, da je baš v tem letu sedemstoletnica škofa Modesta, ki je iz Gospe svete započel pokristjanjevanje Slovencev. Morda zato izzvenj še to leto za našo mladino in starino v tako potrebno in nujno kulturno načelnost in jasnost. Nedvomno veliki idealizem premnogih naših rojakov bo našel v tem razčiščenju svoje prave korenine in prvine.

Današnji vojaško-strateški položaj Slovenije

Na pravilno oceno vojaško-strateškega položaja in stvarne operativne vrednosti kakega večjega ali manjšega zemeljskega predela vplivajo vsak dan številnejši činitelji, ki so lahko absolutne (stalne) ali pa samo relativne (začasne ali slučajne) vrednosti. Med stalne činitelje računamo pred vsem tiste, ki se težko ali sploh nikdar ne spreminjajo. Tudi ne s spremembo politične ureditve na dotičnem ozemlju in zato v vsakem slučaju približno v isti meri ali olajšujejo ali pa otežujejo izvedbo velikih vojaških operacij, kakor jih danes zahteva moderna vojna. V to skupino spadajo predvsem geografski pogoji: položaj, prostranost, prehodnost, zaraščenost, naravno bogastvo, naravne prometne smeri, položenost in smeri planinskih grebenov itd. Vse to ima lahko pozitivno ali negativno vrednost za skoro vse vrste vojaških operacij na dotičnem prostoru. Važno je tudi dejstvo, ali dotično ozemlje predstavlja samo zase eno državno telo, ali pa pripada dvema ali več državam ali pa je priključeno kaki državni tvorbi, ki zajema še druge prostore v sosedstvu; prešlo je namreč že v navado, da vojne ne vodijo zemeljska področja, ampak državni organizmi. Zato je še posebnega pomena, ali leži za vojaške operacije namenjeni predel na periferiji ali v notranjosti kake države in v kakem odnosu je to področje po svoji vrednosti, položaju, prebivalstvu in njegovih težnjah napram ostalemu delu države. Tako je bila težka ocena slovenskega ozemlja pred prvo svetovno vojno. Slovenske dežele so bile tedaj sestavni del avstro-ogrške monarhije in povrh vsega tega še razdeljene na pet več ali manj avtonomnih pokrajin-kronovin. Njihovih meja strategija seveda ni jemala v poštev, pa tudi niso vplivale na njeno kombinacijo. Zato slovenski narod sploh ni mogel razpravljati o strateški vrednosti svojih pokrajin in tudi ni imel vpliva za njihovo zboljšanje ali poslabšanje v korist ali škodo samega naroda. In vendar je bila slovenska zemlja ogromne strateške vrednosti in pomena za slučaj vojne Avstro-ogrške proti Italiji že zaradi svojega položaja v središču zahodnega obmejnega pasa in zaradi skupne meje z Italijo samo.

Podoben je bil strateški položaj Slovenije v sklopu bivše jugoslovanske kraljevine in to kot glavno bojišče za slučaj vojne z Italijo, ker bi to ozemlje moralo prevzeti nase ogromno večino vseh vojaških podvigov in samih akcij, pa naj bi bila Jugoslavija v ofenzivi ali defenzivi proti temu sosedu. Na drugi strani pa so v Jugoslaviji obstojale tudi kombinacije, da je bolje celotno slovensko ozemlje ali pa vsaj del slovenskega ozemlja izprazniti in s tem že kar prepustiti sovražniku. To pa iz razloga, ker bi s svojim perifernim in izdvajajočim položajem na severozahodu negativno vplivalo na razvoj operacij glavnih armad na drugih, v danem trenutku, važnejših bojiščih. Tak slučaj bi verjetno nastopil, če bi se tedanja Jugoslavija zaplela v vojno na dveh frontah proti Italiji in Madžarski, ali Madžarski in Bolgariji itd. Še bolj poučen je primer iz leta 1941, ko je Jugoslavija izzvala večfrontno vojno in se po lastni krivdi nenkrat znašla v nemogočem položaju, ki sploh ni nudil možnosti za pravilno oceno posameznih državnih predelov in pokrajin, ker se je povsod kazal gotovo neizbežen poraz, pa četudi bi poveljstvo odredilo umik vojske celo iz polovice državnega področja, predvsem pa iz obmejnih predelov. Pri tem pa so še pozabili pravilno oceniti strateško vrednost same notranjosti in to ravno v središču države — v Bosni in Hercegovini in Črni gori, kjer bi se bila še vedno lahko zgradila planinska trdnjava, ki je ne bi bilo mogoče zavzeti in ki bi se lahko za gotovo dobo upirala vsakemu sovražniku in to vsaj do prihoda pomoči s strani zaveznikov.

Činilci relativne vrednosti izhajajo predvsem iz trenutnega medsebojnega odnosa dotičnega ozemlja do vseh sosedov, s katerimi bi lahko prišlo do vojne ali od katerih je pričakovati večjo ali manjšo pomoč, ali pa celo aktivno sodelovanje. Pri tem je treba upoštevati še mnoge druge okoliščine kakor moč svoje armade in sosednjih vojsk, cilje, ki jih žele doseči, razpoloženje prebivalstva za vojno v danem slučaju, materialna sredstva, ki vplivajo na možnost vztrajanja vse do dosege postavljenega cilja itd. Vse to je seveda treba

vedno primerjati z istimi činitelji pri verjetnem bodočem sovražniku. Če se ti činitelji menjajo v lastni ali v sovražnikovi državi, potem se seveda spreminjajo tudi predpogoji za samo izvedbo vojne in končno tudi že sami izgledi na samo zmago ali poraz na bojščih.

Danes se na političnem obzorju jasno oblikujeta dva velika tabora: vzhodni in zahodni. Lokalno omejene vojne so zato že skoraj izključene, ker so pač življenski interesi malih in tudi najmanjših državic že preveč pomešani in prepleteni z življenskimi potrebami za samoohranitev vodilnih velesil. Tako je n. pr. danes kaka sodobna vojna med malo Avstrijo in Madžarsko ali Čeho-Slovaško, ali pa tudi med Jugoslavijo in Romunijo ali Bolgarijo več ali manj že neverjetna, ne da bi vanjo posegli tudi že "veliki", kakor se je to delno pokazalo že na Koreji. Potemtakem imamo danes v Evropi samo še dva velika medsebojna nasprotnika in to Sovjetsko zvezo z njenimi sateliti in združeno zahodno Evropo, ki jo podpirajo Združene Ameriške Države iz oddaljene Amerike. Interesne sfere teh dveh taborov se danes dotikajo na že toliko znani in zloglasni liniji "železne zaves", t. j. na črti, ki je niso narekovali naravni predpogoji, ampak je bila potegnjena na silo ob koncu druge svetovne vojne kot zavora proti pretiranim aspiracijam ene in druge strani. Če s tega stališča presojava strateško vrednost in vlogo posameznih evropskih predelov, bi bila postavljena naloga dckaj lahka in točna, ker so nam več ali manj znani vsi odločujoči činitelji in njihovi medsebojni odnosi. Toda v te račune, predpostavke in zaključke se je naenkrat vsilila kot posebno vpliven faktor sedanja komunistična Jugoslavija in je s svojim nejasnim in potuhnjenim zadržanjem prekrizala marsikateri drugače logičen in verjeten zaključek in s tem tudi marsikatero kombinacijo vodilnih strategov na obeh straneh. Po svojem položaju delno v srednji in delno v južni (balkanski) Evropi, se Jugoslavija postavlja kot neke vrste ogromen klin med oba tabora. Na ta način predstavlja silno močno strateško oviro svobodnemu razvoju vojaških operacij velikega stila katerekoli strani v južni Evropi in njenem okolju. To so Sredozemsko morje v zvezi z Jadranskim morjem in v daljnem toku tudi že severna Afrika in Bližnji Vzhod. Vso to zamotano situacijo pa še posebno otežuje

dejstvo, da še danes ni možno točno reči, za katero stran se bo odločila komunistična Jugoslavija in to ravno v slučaju kakega velikega oboroženega konflikta na evropskem bojišču. Znano je načelo manj zanesljivih in vojaško slabo fundiranih držav in njihovih voditeljev, da se vedno znajdejo v odločilnih trenutkih na strani močnejšega in s tem tudi že na strani zmagovalca, kakor nam to kaže politična zgodovina Italije. Toda za to je potrebna gotova dalekovidnost in pravilna presoja merodajnih činiteljev, kar pa je v današnjih razmerah skoro izključeno. In če današnja Jugoslavija ne bi predstavljala skoro nobene ali zelo malo vojaško vrednost, o čemer smo prepričani, že samo s svojim položajem na Balkanu, ko izolira satelitsko Albanijo od njene zaščitnice Sovjetske zveze in zapira vse prihode v Jadransko morje od Trsta do Boke Kotorske in Valone v Albaniji, bistveno olajšuje za eno, za drugo stran pa otežuje svoboden razvoj strateških operacij v prostoranem Sredozemskem bazenu. Zato je tudi razumljivo, da bosta oba tabora storila vse in bosta z vsemi sredstvi skušala pridobiti to državo na svojo stran, pa naj se strinja z njeno trenutno politično ureditvijo ali ne. In naša mala Slovenija se nahaja po svoji legi ravno na dotikajoči se točki obeh velikih taborov v sedaj še nevtralni Jugoslaviji in na prehodu iz srednje v balkansko Evropo, kar že samo po sebi dovolj povečuje njen strateški položaj.

Kakor mora biti vsak komunističen režim po svojem delovanju vedno impulziven in dinamičen, če se hoče obdržati nad vodo, tako morajo biti tudi njegove zamišljene bodoče vojaške operacije, kakor tudi vojaške operacije njegovih satelitov vedno ofenzivnega značaja kot posledica imperialističnih ciljev, katerim se ne sme nikdar odreči. Zato bodo bodoči vojaški podvigi Sovjetske Rusije izvedeni v obliki množičnih vojaških pohodov, kakor jih že poznamo iz vojaške zgodovine pri vseh diktatorjih: pri Aleksandru Velikem, Džingiskanu, Napoleonu in nazadnje tudi še pri Hitlerju. Potemtakem bo prvi strateški objekt Sovjetov čim hitrejša zasedba in podreditev svojemu vplivu danes še svobodnih držav zahodne Evrope in to seveda pred prihodom izdatne pomoči od glavnih, toda oddaljenih zaveznikov iz Amerike in delno iz angleškega imperija. Za ta trenuten udar in čim brutalnejši sunek proti zahodu bodo seveda izbrali

najugodnejše cone, a to so tiste, ki so najkrajše in najlažje prehodne. Ena takih najbolj prikladnih smeri vodi danes iz komunistične Madžarske čez Dravsko in Savsko kotlino na Trst in s tem na Jadransko morje, ki ga pa že smatrajo kot globoki zaliv Sredozemskega morja. Zasedbo Trsta bi pa bil dosežen samo predhodni cilj, ker glavna akcija bi sledila šele sedaj v prodiranju skozi severno Italijo na Genovo (odprto morje) in nadalje v južno Francijo, kjer bi že komunistične pete kolone, ki imajo večino tamošnjega prebivalstva pod svojim vplivom, dokončale zlom in razpad Italije in Francije. Ta toliko važna in interesantna strateško-operativna smer zajema pa kot nalašč celo slovensko ozemlje, omejeno na severu s Pohorjem in Karavankami in na jugu z Maceljem, Gorjanci in Kočevskim Rogom. Pri pravilni in nadmočni uporabi današnjih modernih motornih sredstev, bi bilo mogoče to operativno cono obvladati v nekaj dnevih, računajoč, da se zahodnim zaveznikom ne bi posrečilo premakniti svoje obrambe, ki bi obstajala v prvem redu samo iz italijanskih divizij, dalje od linije Trst-Soča-Juljske Alpe. Ako predpostavimo, da bi Tito v danem trenutku zamudil z vrnitvijo v Kominform in bi ga zato morali smatrati še za nasprotnika Vzhoda — pa naj bi on to hotel ali ne — potem je več kot verjetno, da svojih zanesljivih čet nikakor ne bo slepo žrtvoval in jih postavil v klešče med Madžarsko in Italijo, a to je v Slovenijo, kjer bi bile takoj pomendrane. Takemu silnemu udarcu z vzhoda se bo vsekakor izognil in jih bo umaknil za osebno obrambo nekam na jug med primorsko in bosansko gorovje in bo tako z boka ogrožal nasprotnika. Potemtakem bi ostala Slovenija kot glavna prehodna cona nebranjena in izpraznjena in obe vojskujoči se sili bi čim bolj poskrbeli, da olajšajo oziroma otežijo prehod množičnih čet, kar pa danes dosegajo s številnimi in silnimi letalskimi udarci in posebno še z "atomiziranjem" takega prostora. Kaj bi še po taki intervenciji na slovenskem ozemlju ostalo živo, si lahko vsakdo predstavlja.

Pri vsem težkem in nesigurnem položaju, v katerem se danes nahaja zahodna Evropa v odnosu napram Sovjetski zvezi, vendar ne smemo izključiti tudi možnosti, da bi bila iniciativa v njenih rokah in da bi potemtakem ona diktirala sam razvoj in potek velikih operacij. Poznavajoč dovolj važnost slovenske-

ga ozemlja kot zveznega koridora od Jadranskega morja do Madžarske, bo zahodno vodstvo stremelo za tem, da čimprej "zapre" to važno operacijsko cono in onemogoči sovražniku njeno izkoriščanje bodisi že v samem začetku ali pa v nadaljnjem poteku velikega konflikta. Za doseg tega cilja se pa ne bodo smeli zadovoljiti z zasedbo soške obrambne linije, ampak jo bodo morali pomakniti dalje proti vzhodu in to verjetno na linijo Drava-Mura in pri tem pregaziti vse slovensko ozemlje. Če predpostavljamo, da bi Tito ostal prijatelj zahodnjakov, bi v takem slučaju bila njegova vloga že lažja in prijetnejša, ker bi ali pomagal z boka prodiranju zahodnih zaveznikov, ali pa bi jim posredno pomagal z močnim pritiskom na nekem drugem, za Madžarsko posebno občutljivem strateškem pravcu, n. pr. čez Dravo pri Osijeku ali Koprivnici, ali iz Vojvodine na sever itd. Slovenija bi v tem slučaju predstavljala prvo in najvažnejše zaledje zavezniških armad in bi se verjetno še prehitro spremenila v popolnoma opustošeno puščavo.

Seveda bi bil za naše rojake doma najugodnejši slučaj, če v bodočem konfliktu nobena od vojskujočih se sil ne bi uporabljala slovenskega teritorija, ampak bi ga obšli po sosednjih predelih kot so n. pr. Kolpska operativna cona na Hrvatskem ali Dravsko-Murska v Avstriji itd. Toda temu na našo veliko žalost ni tako. Ako vzamemo za zahodno stran najugodnejši slučaj, da bi bila tako opremljena in pripravljena, da bi lahko takoj po nastopu sovražnosti prešla v veliko ofenzivo, potem bi se ta zopet usmerila v obliki prostranega prodiranja v centralno Evropo in to na prostor Dunaj — Budim-Pešta — Praga, kjer je še vedno središče in žarišče Srednje Evrope, kar bi bil glavni operacijski cilj zahodnih zaveznikov. In tako bi bila Slovenija zopet tista strateška cona, po kateri bi se valile ogromne vojaške sile v notranjost Evrope, in to kot zaledje Trsta in okoliških pristanišč. Sploh je mesto Trst in njegovo pristanišče tista usodepolna strateška točka, ki daje Sloveniji v sklopu evropskih vojaških kombinacij sedaj večjo, sedaj manjšo strateško vrednost, toda brez vseh koristi za samo Slovenijo. Seveda je v današnjih vojaških operacijah lahko vsako točko eliminirati z atomiziranjem. S tem pa tudi že izgine in takoj menja vrednost in važnost samo zaledje take točke. Toda taka akcija bi bila previsoka cena, ne za voj-

skujoči se sili, ampak za tretjega, ki jo čuva in hrani, a to je naša ožja domovina, ki pa pri vsej tej važnosti ni niti gospodar nad njo. Zato je imel prav oni politik iz dobe pred prvo svetovno vojno, ki je vzkliknil: "Prenesite Trst kamorkoli, samo čim dalje od Slovenije, da bo ta lahko živel v miru. Če pa ga pustite, kjer je danes, potem ga izročite Sloveniji, ki dela, živi in trpi za njega."

Vse prednje kombinacije so osnovane na predpostavki, da se Titov režim v Jugoslaviji naslanja na zahod, kakor je trenutno še slučaj, ali pa, da ostane nevtralen in zavzame neko tretjo pozicijo, ki bi predvsem težila za ohranitev komunističnega režima, pri čemer bi pa bila večja ali manjša naklonjenost za zahodno stran še vedno vidna. Toda sčasom bo vse večja verjetnost, da se bo Tito z vsemi vodilnimi komunisti znašel pravočasno še v objemu "majke Rusije" in to kot skesan in zopet popolnoma pravoveren sin in satelit. Seveda se bo Tito takoj zavedal svoje nadvse važne in skoro odločujoče vloge v prvem večjem spopadu, ki bo tedaj vedno aktivna in napadalna, t. j. v skladu s strategijo same Sovjetske zveze. Ako predpostavimo sedaj slučaj, da bo iniciativa v operacijah v začetku vojne na ruski strani — Tito pa bo njen zaveznik — satelit —, potem je zelo verjetno, da bo jugoslovanska vojska sodelovala z rusko-satelitsko, hodisi v vlogi kake pomožne udarne skupine, bodisi kot predhodnica glavnim ruskim udarnim silam. To svojo drugo vlogo bo mogla izvršiti samo s čim hitrejšo koncentracijo nekje na reki Soči in pred Trstom, nakar bi se razlila z vso svojo silo čez Furlanijo v severno Italijo. Za sovražnika bi imela v prvi fazi verjetno samo Italijane, ki bi pa po vsem sodeč težko zadržali jugoslovanski udarec, posebno še sedaj, ko je v Italiji komunistična peta kolona močnejša sila kot pa vojska. Zahodni poveljniki bodo vse kakor skušali zavreti, zaustaviti ter razbiti to nevarno prodiranje skozi severno Italijo. To bo mogoče doseči radi pomanjkanja čet in materiala samo še z uporabo atomskih in sličnih sredstev, ki bodo v tem slučaju igrala vlogo ustvaritelja velikih strateških prepon, ovir in barijer, ki bi bile za človeka-vojaka neprehodne bodisi za daljši ali krajši čas. Ker bi se izvršil strateški razvoj Titovih armad nekje v zahodni Sloveniji, ostali del Slovenije bi jim pa služil za prvo zaledje, je verjetno, da bo zopet Slovenija deležna glavnih zračnih na-

padov kot nekdanj prav s strani svojih prijateljev — zahodnih zaveznikov. Posledic takih akcij pa za sedaj še ni mogoče predvideti, niti ne oceniti.

Če preotrimo sedaj še ta slučaj, da ostane iniciativa vendarle v rokah zahodnih zaveznikov, Tito pa jim je s svojo kamarilo obrnil hrbet in prešel na vzhodno, t. j. rusko stran, kjer mu je tudi mesto, potem bi vloga njegove vojske bila tudi samo defenzivna in to zopet samo na slovenskem ozemlju. Glavna naloga bi obstojala tokrat v zapiranju pristopa zahodnim armadam čez Ljubljansko kotlino v srednjo Evropo in to frontalno ali bočno, kakor smo že omenili. Zopet bi se izvedel strateški razvoj Titovih divizij čim bližje italijanskih meja in to s ciljem, da pridobi na času glavnina komunističnih sil za zbiranje in spopolnitev nekje na madžarsko-avstrijski meji. Slovenija bi zopet odigrala vlogo neposrednega zaledja Titovih čet in bi kot taka bila zopet prva deležna množičnih letalskih napadov ene in druge strani. Lahko potrdimo, da je ravno Slovenija s svojim današnjim položajem na severnem izdvojenem rilcu Jugoslavije tista strateška cona, kjer se bodo v vsakem bodočem velikem konfliktu odigrale odločilne vojaške akcije in to predvsem v uvodnih fazah. A ravno te bodo najbolj krvave, brezobzirne in krute; dežela sama pri tem ne samo da ne bo imela nobenih koristi, ker bo služila samo kot posrednik med vojskujočimi se narodi, ampak tudi ne bo mogla pričakovati kake nagrade za svoje žrtve in tudi ne bo mogla vplivati na obrambo in zaščito svojega naroda.

Nazadnje še lahko omenimo možnost, da bi se Jugoslavija vendarle zapletla v vojno z enim ali več sosedji še prej, predno bi se odločili "veliki" za sodelovanje in še predno bi določili in razdelili vloge svojim satelitom in zaveznikom. Taka, prostorno zelo omejena, vojna bi verjetno lahko trajala samo nekaj časa, ker se bo našla vedno kaka velesila, ki se bo postavila na eno ali drugo stran in bo že s tem razširila ta konflikt v evropsko ali celo svetovno vojno. V slučaju oboroženega konflikta s severnima sosedoma, kot sta Italija in Avstrija, ne pa Madžarska, bi se Tito verjetno odločil za obrambo svojih severnih mej, če že ne bi celo takoj v začetku prešel v ofenzivno vojno. Slovenija kot obmejno ozemlje ne bi bila samo prva koncentracijska cona, ampak že tudi samo veliko bojišče, kjer

bi se odigravale že tudi prve bitke. V vseh ostalih slučajih, kjer bi prišli v poštev eden ali več satelitov Sovjetske zveze, bi pa moral računati Titov generalni štab s tem, da bo Rusija takoj podprla bodisi direktno, bodisi indirektno svoje ogrožene satelite in bo povrh zapletla v vojno čimprej še ostale svoje satelite z nalogo, da pohite na pomoč od Tita ogroženemu somišljeniku. V takem slučaju bi se odprla še prezgodaj za Tita zelo nevarna večfrontna vojna, ker bi zahodni zavezniki, kakor vse kaže, prišli Titu prepozno na pomoč in povrh še z nezadostnimi sredstvi. V takem slučaju bi Titu ostala samo ena rešitev, da se umakne s svojimi, kolikor toliko še zvestimi divizijami v težko pristopne in prehodne bosanske in primorske planine in da tamkaj počaka na nadaljni razvoj dogodkov. V glavnem pa, da pridobi na času. Seveda bi imela taka odločitev za posledico prepuščitev obmejnih pokrajin njihovi usodi, to se pravi, zasedbi in okupaciji s strani Titovih sovražnikov. Kaj pa pomeni zasedba dežele po sovražniku, a povrh še komunističnem, nam je vsem še predbro znano iz najbližje preteklosti. Sploh so skoraj vsi jugoslovanski predelji po svoji sestavi in zaraščenosti naravnost idealni za sprožitve in izvedbo gverilske vojne in celo one velikega in največjega stila, katero bi lahko nazvali "urejeno in dirigirano gverilsko vojno". Uporaba takega načina vojskovanja prihaja v poštev predvsem v slučajih, ki so trenutno neugodni za sam izid vojne, a obstojajo vendarle izgledi, da se bo splošni položaj izboljšal. To je velika prednost Balkana in okolnega ozemlja in to celo za današnje moderno vojskovanje, česar naši pučisti iz leta 1941 nikakor niso znali izkoristiti. Po vsem sodeč jim tudi niso bile znane možnosti in načini izvedbe takih velikih operacij.

Kakorkoli obračamo zemljevid in delamo vse vrste vojaških kombinacij, vedno izpade Slovenija kot tisto ozemlje in tista strateška cona, ki bo eno glavnih poprišč bodočih velikih vojaških operacij v Evropi, upoštevajoč današnjo politično konstelacijo predvsem Srednje in potem tudi še ostale Evrope. To svojo nehvaležno in usodepolno vlogo mora pripisati svojemu nadvse kočljivemu položaju in svoji legi kot neposredno zaledje velikega morskega pristanišča Trst. Da bo pa ironija še večja, to glavno jadransko pristanišče pa danes niti ne pripada njej. In vendar se bo morala zanj žrtvovati in morda celo propasti. Nič manjša

nezgoda je dejstvo, da predstavlja proti svoji volji tudi še organski del Titove republike in je povrh vsega še njena najbolj periferna in izločena severozahodna pokrajina. Kot tako jo je najlažje mogoče žrtvovati in zapustiti, če bo Tito moral reševati zase in svoj komunistični režim važnejše državne predele. Tako bodo vse Titove politične, danes že bolj osebne akrobacije na eno ali drugo stran prinesle mali in v tej borbi komaj še zainteresirani Sloveniji samo še večjo nesrečo in hujše preizkušnje, za katere ne bo niti najmanj kriva in tudi ne bo imela sile in moči, da bi to nevarnost odstranila ali ublažila. V ostalem pa ne bi bila situacija Slovenije nič boljša, četudi bi se nahajala v sklopu kake druge države kot njen privesek, po katerem bi padali glavni udarci. Morebiti bi se našla delna rešitev v tem, če bi se narod čimprej oddvojil od komunističnega režima, se mu popolnoma odpovedal in se, če že ne prej, pa vsaj ob dvanajsti uri, ko bo počila prva puška, odtrgal od svoje zemlje in si za prvi trenutek poiskal zaščito, zaklonišče in pomoč pri dobrih sosedih ali pa vsaj v obmejnih gorah in dalje v zamejstvu, t. j. se podal na pot, ki jo je delno že naznačila slovenska emigracija.

Danes vsi vemo, da je veliki oboroženi konflikt med narodi današnje Evrope in njenimi zavezniki na vzhodu in zahodu več ali manj že neizbežen. Sedaj je samo vprašanje časa, kdaj bo zopet izbruhnulo to splošno brezumje narodov. Ne smemo pozabiti, da bodo tokrat diktirale smeri in cilje velikih vojaških podvigov predvsem in to vsak dan v večjem številu atomske in vodikove bombe.

In vendar je na svetu toliko narodov in to ravno majhnih in za veliko politiko nepomembnih, ki si samo še želijo, da bi izbruhnila čimprej tretja svetovna vojna, samo, da bi se končno razčistila danes že nemogoča politična situacija, ki jo je rodila na žalost nedokončana druga svetovna vojna. Ne smemo pozabiti, da je ravno v Evropi danes toliko malih zaslužjenih narodov, ki nimajo več kaj izgubiti, temveč z vojno samo še lahko kaj pridobijo, ali pa izginejo za vedno. Med te spada tudi naš mali slovenski narod. Dobro je, da se sam prepriča, da je pot v popolno svobodo še dolga in vezana na ogromne žrtve in najtežje preizkušnje. In za ta največji preobrat v svoji zgodovini se mora pravočasno pripraviti po vzgledu drugih narodov.

Z obiska pri guvernerju Franku Lauschetu

Frank Lausche, guverner države Ohio v ZAD

Da smo Slovenci trdoživ narod, je zgledov veliko. Zlasti nam take zglede odkrivajo Združene Ameriške Države, kjer je skoraj v slehernem kraju primer, kako daleč se more pririniti zdrava in močna slovenska narava.

Lep spomin mi je ostal na enega največjih zgledov, kar jih imamo, na guvernerja države Ohio, na Franka Lauscheta. Ne moremo reči, da je ta mož okusil rodno besedo doma, ne moremo reči, da je hodil po tisti blagoslovljeni zemlji, po kateri smo hodili mi. Rojen je bil v Ameriki, tu rasel, živel na St. Clairski cesti, ljubil svojo mater v slovenski preproščini, trdo zgrabil za življenje in danes stoji ob krmilu ohijske države.

Guverner Frank Lausche je pač eden svetlih zgledov, ki slehernega Slovenca, kjerkoli živi, mora navdati z veselo mislijo, kako krepko in trdno se slovenski človek zna spoprijeti z življenjem.

Mislil na obisk pri njem. Narodni svet koroških Slovencev mi je poslal lep spominski album, da bi mu ga izročil kot pozdrav koroških ljudi. V tistem albumu je Koroški Slovenec guvernerju Lauschetu hotel prikazati, da je koroški Slovenec kulturno dejaven, da trpi krivico in da se v sklopu drugih narodov pošteno bori za svoje pravice.

Še danes se s prijetnim občutkom spominjam lepe vožnje do Columbusa, spominjam se, kako sem študiral to in ono, mislil na človeka, ki sem ga nekajkrat mimogrede videl in slišal, ko je govoril v svoji preprosti in vendar še živi dolenjščini.

Pred guvernersko palačo sem dolgo stal. Lepa stavba s kupolo, množica ljudi. In sem mislil na tiste dolenjske vasice, na kolovoze, na tisto brhko preprostost dolenjskih gozdov. Tam je bila doma dekle Milavec, guvernerjeva mati. Po tistih kolovozih je hodila, tiste vasice je poznala. Vse to je v srcu prinesla s seboj v Ameriko in vse to je prelila v sina.

Uradnica me je prijazno sprejela in spremila v sprejemno dvorano. Nikoli nisem ljubil uradnih prostorov, vselej sem se jih čudno bal. Tudi zdaj mi je bilo tesno.

Potlej so me poklicali. Vstopil sem v guvernerjev urad. Dolga pisalna miza, zadaj kamin. Guverner, visok, rahlo siv, mi je že prišel nasproti. Nič uradnega. Slovenski pozdrav, stisk roke — tako smo se pozdravljali doma znanci ob nedeljah. Uradni prostori so izgubili svojo hladnost, vse je postalo nekam domače, pristrčno. In je zažuborel v svoji dolenjščini, včasih iskal besedo, vprašal, kakšna je prava, povedal o materi, pregledoval slike, spraševal za Karavanke, ki jih je spoznal na sliki, pregledoval zemljevid in nazadnje vprašal, če ni morda na njem tudi Velikih Lašč. Od tam je mati doma. Vse tako preprosto, vse tako naravno.

Čakal je fotograf in nas slikal. "Slike

vam pošljem", je obljubil guverner. In jih je poslal. S posvetilom. Spravil sem jih. Za spomin na zdravo slovensko dušo.

Čas teče. Leta teko in nekoč bo morda slovenski človek umrl. Počasi, sam po sebi. Ostala bodo samo imena. Med temi imeni pa bo posebej zapisano ime guvernerja Franka Lauscheta, ki ni pozabil materinega jezika, ki je kljub visokemu položaju, oddaljen od slovenskega življa, ohranil v sebi, kar mu je vtila

mati, ki ga nikoli ni bilo sram govoriti v dolenjščini. Njegovo ime nam bo vsem Slovincem v ponos.

Zdrav Slovenec, v tujini rojen, človek, ki bistroumno presoja politični položaj, človek, ki ima lep dar govora, ki zna priti blizu srca, človek, ki je od vseh spoštovan zavoljo svoje velike poštenosti, to je guverner Lausche. Visok uradnik države, ki pa je znal ostati tisto, kar danes največ pomeni — znal je ostati preprost.

MIHAEL SKALAR

DUŠICA JE PRIŠLA

Vprašal sem ženo, ki je bila prišla za možem: "Kaj te je gnalo na pobeg čez mejo, z bodečo žico prepleteno in z mitraljezi zastraženo, v snegu in mrazu, da so drevesna debla razpokana ječala, ko si vendar imela tam pri očetu in materi dom in kruh?"

Nezaupljivo me je pogledala, kakor da mi že oči same hočejo odgovoriti: bogme, tako slabo je tvoje poznanje ženskega srca, sicer bi me kaj drugega vprašal. Nato so njene oči nenadoma zažarele in prežeta od sreče je dahnila: "Ljubezen! Velika ljubezen, ki premaga vse..."

1.

Vlažen novembrski veter se je zaletaval v mestne hiše in vrtinčil zadnje liste, potrgane z dreves. Nebo se je s potujočimi oblaki zavesilo in obraz zemlje je posinela.

Dušica je obstala pred vrati. Oči je povsila in sram jo je bilo. Kaj ji bodo rekli domači? Leto in več je tarnala vedno o isti stvari: kako bi zbežala čez mejo k možu, na koga bi se obrnila, da bi ji pokazal vsaj s prstom, kje vodi varna pot do njega, ki ga je ljubila drugače ko mamo, očeta, sestri in bratca. Poslovala se je in odšla v veri, da se ne vrne. Zdaj po štirih dneh je pred istimi vrati, ki jih je zaprla v goreči želji, da jih ne odpre več.

Prestopila se je. Iz debelega in toplega muha je potegnila robček in si otrla oči. Kako me bodo sprejeli?

Priznala si je, da je težka pot čez mejo...

V nadstropju nad njo so se odprla vrata in nekdo se je poslavljaj. Govorjenje jo je prisililo, da je premagala obotavljanje in pritislila na gumb zvonca. Naj že bo, kar bo: domov je spet prišla, ker ji drugam pot ni bila odprta. Nič jim ne bo zamerila očitkov, hudih

pogledov; v najtemnejši kot se bo stisnila, se razjokala zaradi lastnega neuspeha in še enkrat premislila vso grenko usodo. Samo da bo spet pod domačo streho, ki jo je znala te štiri dni ceniti kakor še nikoli v življenju.

Odmaknila se je nekoliko od vrat, da je že po senci skozi šipe ne bi spoznali. Nestrpnost se je je lotevala v teh dolgih, kakor večnost dolgih trenutkih. Že se ji je zdelo, da so preslišali zvonec. Stegnila je roko, da ga oživi znova.

Ključ je zaškrtal in vrata so se le napol in skoraj boječje odprla. Sploh je bila zadnje mesece navada odpirati vrata le na polovico, ker je bilo mnogo nezaželjenih in nedobrodošliih gostov, ki so prihajali po politične informacije in se do nadležnosti zanimali za vsako malenkost.

Drobna glavica sestre Anice je pokukala izza vrat.

"Ježeš... Dušica..." je dahnila in se prestrašila. "Dušica, samo da si prišla!"

Dušica se je tiho zmuznila skozi odprtino in brž položila prst na usta.

"Pssst! Tiho, da naju kdo ne sliši!"

Hitro je zaprla vrata in obrnila ključ.

"So vsi doma?" je šepetaje vprašala Ani-

co. Sklonila se je ljubeče k njej in jo poljubila. "Ježes... Ježes... samo da si prišla. Tako smo trepetali zate!" je Anica še vedno prišepetavala in jo čvrsto držala za roko.

"So vsi doma?" je ponovila vprašanje.

"Papačka ni!" se je znašla nposled. "Prišel bo h kosilu."

Skozi kuhinjska vrata je pokukala mama, ki je pripravljala kosilo. Planila je k Dušici, jo krepko objela, da ji je zastal dih in so ji oči nenadoma zalile solze radosti.

"Moje dete! Samo da si prišlo! Da si se le vrnilo! V kakih skrbeh sem bila, da se ti ni kaj hudega zgodilo. Samo da si spet pri meni..."

Poljubljala jo je na čelo in lice in veselje ji je prekipovalo v srcu, da jo je bolelo.

"Nisem uspela, mamica! Bilo je nemogoče!" je potožila Dušica in tudi ona padla v krčevit jok.

"Samo da si tu. Vesela bodi, da si se vrnila. Drugič bo boljša prilika in laže bo. Ne joči, zdaj si doma..." jo je mama tolažila.

Iz sobe je prišla še mlajša sestra Cilka. Tudi ta jo je pritisnila v svoje naročje, toplo in vdano. Še nikoli ni gorelo v njihovih srcih toliko ljubezni in sočutja kakor to uro.

"Sam Bog te je pripeljal nazaj k nam! Bali smo se zate, Dušica!" je šepetala Cilka in se komaj zdaj do dna zavedala, da je sestra še živa in na varnem pri njih.

"Mnogo raje bi bila zdaj čez, na oni strani, čeprav brez strehe. Našla bi moža, kateremu pripadam," je zatrdila, ko jih je gledala vznemirjene in ginjene pred seboj.

Zadnji se je prikazal bratec Tonček. Ta je najbolj občutil osamelost, odkar je bila Dušica odšla. Ždel je v svojem kotu in še brati ni mogel, kaj šele, da bi bil mogel študirati. Njegove misli so bile vedno pri sestri, ki je tvegala s svojo potjo lastno življenje. Mlad študent je razmišljal, kako moč ima prava in nesebična ljubezen, ki se ne boji nevarnosti, kadar gre za važne in vredne podvige. Mejá ji ni mogoče določiti, ne ji ograde postaviti, četudi ji bila iz bodic. Ljubezen premaga vse; pred njo pade, kar ji brani prost korak. Razdalje ji nič ne pomenijo: vsepovsod gre njen svobodni polet. Obiskuje srečne in nesrečnim otira solze iz oči. Je dobrodošla znanka bednim, v trpljenju sladí rane, omahujočim priliva moč vzdržljivost in izgubljene vodi na varno pot. Edina, velika, nesebična vzdrži do konca; ostane, ko je že vse šlo po svojih potih

in končno zgori na lastnem ognjišču. Ljubezen, najlepša cvetka človekovega srca!

"Prišla si!" je vzkliknil bratec. "Saj sem vedel, da te bo prineslo nazaj, Duša!" Oklenil se je je za roke, v očeh mu je gorel svetel žar.

"Kako prav si naredila, da si se vrnila. Prazno je bilo za teboj in vsepovsod tiho kakor v mrliški veži..."

Smukal se je okrog nje in ji že odvezel muf iz rok.

"Pojdi brž v kuhinjo, da se pogreješ! Takoj bo kosilo!" jo je povabila mama.

Vsi so se pomaknili za njo.

"Boš povedala, kako je bilo!" je tiščal Tonček v njo in ji pomagal slačiti plašč.

"Pusti jo, da si malo oddahne! Tako si raveden!" ga je karala mama.

Anica in Cilka sta zrlí nepremično v njo. Osupli skoraj nista mogli verjeti, da se je vrnila s tako nevarne poti. Kako so se bali zanjo!

Pozvonilo je v predsobi. Na dolgo in kratko.

Vsi so ostrmeli: papaček. Tako je zmiraj pozvonil on.

"Skrj se mu za vrata. Brž! Bo presenečen!" je šepnila mama in jo že rinila za vrata. "Zdaj pa vsi resno!" je zapovedala in pomignila Anici, naj mu odpre.

"Je še ni?" je pritajeno vprašal v predsobi. Ni bilo slišati Aničinega odgovora.

"Moj ubogi otrok, kaj se mu je zgodilo! Da se je šla podajati na to pot. Pred tednom dni so ustrelili tri skoraj prav tam, kamor je šla ona. Moj ubogi otrok, da si je vtepel to tvegano dejanje v glavo, ki ga še možki ne zmore! Moj Bog!" je tožil.

Ves se je raznežil, da drugih še za mar ni imel. Skrbi mu je povzročal ta otrok, ki ga je premagala ljubezen do moža, da niti nepremagljive nemožnosti, celo brezupne nevarnosti ni videl, pa se je zato kot slep podajal vanjo.

Žalostnega obraza je vstopil v kuhinjo. Pograbil je časopis in že hotel v sobo.

Tedaj pa Dušica ni vzdržala več. Zasmilil se ji je v svoji neizmerni bolj zaradi nje in hotela mu je povrniti v zvrhani kupi veselje.

"Kuku!" je zakukala. "Kuku!"

Urno je odrinil vrata in jo našel tiščočo se k steni.

"Tako torej!" je dejal ves iz sebe.

Ni se takoj znašel. Iskal je besed.

"Tako torej! Tvoja pot je držala nazaj,

ne naprej. Nisem te vesel. Poslovala sva se in nisem te želel nazaj. Ti ne boš prišla nikdar do cilja! Manjka ti odločnosti in poguma za velika dejanja!"

Trde so bile njegove besede in se trši glas, s katerim jih je povedal. Neizprosnost in resnoba je prepregla njegovo lice in v očeh mu ni žarela niti iskrica usmiljenja.

Nihče ga ni razumel. Najbolj je tožil in tarnal po njenem odhodu, zdaj pa da mu je njen povratak nezaželjen?

"Žena spada k možu!" je še pribil in jo ošvrknil z zbadajočimi pogledi. Nato se je naglo potegnil v sobo poleg kuhinje.

Kakor okameneli so ostali. Med nje je legla tišina in zamorila nedolžno veselje, ki jih je vse napolnilo. Ni prišla iz njihovih ust beseda, katera bi bila popravila ta grenki občutek, ki se jih je bil polastil.

Dušica se je naslonila na mamo in bridko zaihtela. Trgalo se ji je v prsih.

"Tisočkrat raje bi bila odšla čez kot pa domov. Saj mene vse to boli najbolj, moj neuspeh upogiblje najbolj moja ramena. O, ljubi Bog, bi bilo bolje, ko bi bila enostavno tvegala življenje, brez najmanjšega premisleka? Jaz sem mislila, da moram v prvi vrsti dobro preračunati, ali se morem živa prebiti; najbolj žalostna bi bila smrt nekaj metrov pred svobodo. Kaj bi imeli vi in moj mož od mene, če bi me bili ujeli? Joj, Bog, kaj naj bi bila storila, da bi bilo prav!"

Ihtela je, kakor bi ji bili za vedno zaprli vsa vrata in ji povedali, da je ujeta v kletko in da nikdar ne bo dihala svobodnega zraka po poteh, kjer jo čaka zdaj mož, da pride...

"Pomiri se, revica! To še ni tako hudo!" jo je božala mama po laseh. "Dokler si tu, zdrava, bo še vedno možnost, da jo ubereš. Boš videla, drugič boš imela več sreče!"

Pomignila je otrokom, naj se odstranijo.

S predpasnikom je šla v Dušičine oči in ji otrla solze.

"Ne jokaj, vse se bo uredilo! Papaček gotovo ni mislil tako hudo kakor je govoril," ji je šepetala. "Greva k njemu in mu poveš, da je bilo popolnoma nemogoče iti naprej."

Stopili sta proti sobi, ki je bila napol odprta. Papaček je stal sklenjenih rok pred kipom Pomočnice v kotu in tišina je srkala njegove besede: "S čim naj Ti povrnem to dobroto, naša Priprošnjica? S čim naj se Ti odložim, da si jo pripeljala domov? Tisočkrat

zahvaljena, da si jo vodila po varni poti. Ti veš, kaj bo najbolje zanjo: da gre za svojim ciljem, ali pa da ostane doma. Kamorkoli jo že odločiš, spremljaj jo, da bo sreča z njo. Veš, da imam vse otroke enako rad in da je vsak košček mojega srca: če jo že moram izgubiti, ti darujem to žrtev za njeno srečo. Ti, ki nas nisi nikoli zapustila, zaupam v Tvojo pomoč! Zdrava Marija..."

Mama in Dušica sta se spogledali. Zopet je vzplamtel ogenj radosti v njunih očeh.

"Preveč te ima rad, zato je tak..." ji je zašepetala mama in jo potegnila nazaj v kuhinjo. "Kljub tej veliki ljubezni te ne bi rad privezal nase in na dom, ampak ti vilil poguma, da slediš po poti svoje lastne sreče. Več pa ti midva ne moreva storiti. Najine moči so v današnjih razmerah premajhne, da bi te spravila k možu, kamor želiš. Z ljubeznijo te bova pa spremljala povsod..."

Po kosilu so obsedelj še dolgo v živem pogovoru. Vsako malenkost posebej jim je morala razložiti. In niso pozabili pritrjevati: "Boš videla, drugič bo šlo brez težav!"

Papaček pa je vselej zatrdil tudi: "Le odločnim pomaga tudi Bog!"

2

Hitro se je začelo temniti v tem sivem jesenskem času. Toda še preden se je znočilo, je zapel zvonec. Na dolgo in krepko, da je do zadnjega koticčka odmeval njegov rezki glas. Dušica, ki je imela obilo strahu v kosteh in mozgu, se je stresla. Kakor bi bila slutila nevarnost, ki je prežala čakajoča nanjo pred vrati.

Mama je odprla.

Oblastno sta vstopila dva mlajša moška.

"Govoriti hočeva s tovarišico Dušico B.!" je zapovedal starejši.

Mamo je spreletelo do možgan; spoznala je nezaželjena obiskovalca nove oblasti.

"Izvolita, gospoda!" je s prisiljeno ljubeznivostjo pokazala na vrata sobe, kjer je žde-la Dušica ob zakurjeni peči in tuhtala o svoji brezuspešni poti.

"Reci, tovariša, ne gospoda! Suženjska doba gospodov je crknila", se je mlajši obregnil na ponujeno vljudnost.

Mama je molčala. V hipu se je spomnila, da bi njun nenaden obisk mogel imeti zvezo s spodletelim poskusom pobega. Da niso česa zavohali, ko je špijonov ko jesenskega listja in te celo ob stojnicah zalezujejo, ko kislo

zelje kupuješ. Nova oblast je prinesla tudi nov način življenja...

Takoj se je bridko pokesala, da jima je nudila trohico, čeprav hlinjene ljubeznivosti. Lahko bi ju bila nalagala, da je ni doma, da se pozno zvečer vrne, da je šla k zdravniku. V tem trenutku pač ni pomislila, da so vsi ti izgovori prazni in bi le še njo potegnili v vročo kašo.

Za njima je vstopila v sobo.

"Tovarišica, potrebujeva nekaj padatkov o tvojem pobeglem možu!" je začel starejši in obračal oči po sobi.

"Izvolita! Če vama morem postreči s čim novim, česar bi že ne bila nekajkrat izjavila..." se je lahko nasmehnila Dušica.

Nekoliko je prebledela, vendar se je s silo krotila, da ne izda vznemirjenosti. Srce, ki je zadnje dni prebilo v velikem strahu, ji je začelo naglo utripati. V grlu se ji je večal voz, ki jo je dušil.

Starejši policijski agent se je primaknil k mizi ter sedel na prvi stol. Iz žepa je potegnil beležnico, oslinil konico svinčnika in z okorno roko nekaj čečkal.

Ozrl se je po mami, katera se je pomaknila bližje Dušičinemu stolu in ju tako obe motril nekaj trenutkov.

"Ali nas lahko pustiš same?" je pomignil proti mami.

Stisnila se je in molče odšla.

Nato je spet zrl nepremično v Dušico. Njegov pogled se je vidno mehčal, tista prva groza je izginjala in njegovih oči. Premeril je polne police knjig, nad njimi pa obvisel na sliki njenega moža. Nekoliko se je zdrznil, kakor bi se ga bil zbal.

"To je tvoj mož, kajne?" se je škodoželjno nasmehnil.

"Ne mož! Le slika mojega moža, tovariš," ga je odbila.

"Jeziček ujedljivi! Ne verjamem, da bi le grenkoba bila v njem," jo je malo po strani poškilil.

"Če je treba, je pač strupen!" ga je zavrnila.

"S protistrupi uničujemo strupe, tovarišica. Večkrat so ti močnejši."

"Tudi okrutnejši in silnejši, če so v rokah nasilnika!" je s sovraštvom zašikala.

"Bolj jasno se izrazi, tovarišica!"

Zavedla se je, da sta pred njo agenta tajne politične policije in je svojo nepremišljenost popravila.

"Hotela sem reči: v novejših rokah je še navadna žlica nevarno orodje, kaj šele strupi, na katere se razume le malo ljudi."

Izpod čela jo je pogledal in videlo se je, da ne verjame njenemu popravku.

"Pustiva to, tovarišica!" je zamahnil z roko. "Povej mi, zakaj je pravzaprav tvoj mož zbežal?"

Zaničevalen nasmeh ji je padel v lica.

"Hm! Na to ne morem odgovoriti nič novega. Tolikokrat so mi že tvoji tovariši postavili enako vprašanje, da se zdi, kakor bi jih vsi jemali z istega seznama. Če vas to tako zanima, bi morali pač vprašati mojega moža samega. On bi mogel kaj več vedeti."

"Mogoče ga bom kmalu. Prej ali slej bomo dobili vse te ubežnike nazaj. Saj veš, da jih zavezniki ne marajo prav nič prikrivati," se je pištoli in pihal.

"Vse je mogoče!" je pritrdila Dušica. "Med zavezniki vse mogoče!"

"Vsi imajo kaj masla na glavi, zato pa so se s pobegom hoteli izogniti roki pravice."

Sedaj se je našopiril mlajši.

"Povej mi vendar, tovarišica, česa se je mož bal, da je pobegnil! Se ti ne zdi, da beži le strahopetec?"

Vse je teklo kakor vedno. Vendar je bila velika razlika: biti izpraševan v policijskem uradu ali doma pri topli peči, bogme, to ni vseeno. Tam je trepetala in z molkom odgovarjala na zmerjanja, tu se je čutila močno. Zbudila se je drznost v njej.

"To je drugo vprašanje z istega seznama," se je nasmehnila. "Tudi na tega bi najbolje odgovoril le on sam. Sicer pa ne vidim nič nenavadnega, nič čudnega, če nekdo odide iz države v državo. Mu pač ne ugaja, kjer je in se poda iskat novih poti. Tudi ne razumem, čemu bi mu to branili. Vsak je svoje sreče kovač. Gotovo pa terja taka odločitev precejšnjo mero smelosti in junaštva. Strahopetec bi ždel za pečjo in si še skozi okno pokukati ne bi upal... Ampak jaz bi vama rada pomagala, da bi vendar izbežala kaj novega. Vprašanja bi se morala glasiti čisto drugače, pa bo kaj zanimivega kanilo na dan. Če me hočeta poslušati in mi ne bosta štelu v zlo, bi si jaz sama postavila vprašanje in nanj odgovorila," je slednjič predlagala.

"Daj, tovarišica! Postavi!" sta ji dovolila in se oba radovedno zazrla v njo.

"Ampak, da mi ga zares ne zamerita. Naj

bo, kakor da ga postavljata vidva, nanj bom pa odgovorila z moževimi besedami."

"Dobro! Zaupaj, kadar mi zaupamo!"

"Takole bi vidva vprašala: Tovarišica! Kaj je mislil tvoj mož o nas in o življenju v našem redu?"

"Dobro! Izvrstno vprašanje!" se je raznežil mlajši.

"Odgovori, tovarišica!" jo je priganjal starejši.

Zresnila se je za boj.

"Odgovarja moj mož," je začela z nižjim glasom. "Naziv 'Osvobodilna fronta' je tako zvoneč, da mora prevzeti slednjega narodnjaka. Ampak to je le naziv, za katerim je malo prave, bleščeče resnice. Ne morem v njo, ker bi kot inteligent nosil odgovornost pred narodom, da sem mu vedé in hoté natakal strup. Ne odobravam nasilja, ki je njeno sredstvo, niti ne čakam sveta, po njej urejenega. Življenje v njem bo polno molka in suženjsko upognjenih hrbtov..."

"Molči! Ne besede več! Da si predrzneš!" jo je prekinil starejši in izbuljil oči. Ozrl se je k vsem štirim stenam, kakor da se boji prisluškovalcev.

"Rekla sem, da moj mož tako govori. Dovolila sta mi. In zdaj?"

"Da! Da! Mož! Dalje!" je siknil mlajši in jo z vso pozornostjo poslušal.

"Dobro! Dalje!" je zahlipal starejši.

"Z lažmi, zločini in ustrahovanjem se hočejo prisesati slovenskemu ljudstvu na hrbet. Kako bi mogle srečo in pravo svobodo prinašati zločinske duše? Kdo more verjeti njihovi besedi in jim zaupati? Zato, če mi Bog pomaga, jaz nočem okusiti njihovega zlaganega paradiža. Svet je velik in nekje bo še nebo svobodno..."

Razvnela se je tudi ona, da so ji gorela lica. Tišina jih je prepredla. Dušica je svobodneje dihala. Igra se ji je posrečila. Zmagoslavje jo je razganjalo, dasi ga je morala skrivati.

To je govoril mož iz nje, ne ona.

Čez čas se je bojno vzdušje nekoliko poleglo.

"Taka vprašanja bi bila prenevarna. Naša praksa je boljša," je priznal starejši. "Upam, da nisi tega govorila ti, tovarišica. Sicer bi se moja potrpežljivost končala," je zažugal.

"Saj vidiš, da je bila vse le igra, teater," ga je mlajši popravil. "Mož sam najbrže ne bi zagazil v tako nesramno reakcionarnost. Sa-

mo ženske padajo iz skrajnosti v skrajnost."

"Nikar si ne želi, da bi zamenjali vloge: da bi zdajle on naju imel pred seboj! Kar poglej si ga!" je trenil proti sliki.

"Gotovo ne bi bilo krivice v njegovi misli!" ga je branila Dušica.

"Že samo to, da bi mu morala odgovarjati, bi bila nezaslišana krivica za naju, borca za najvišje ideale: za pravico in svobodo!" se je oglasil starejši.

"Taka borba je gotovo najslajša", se je laskala Dušica.

Navsezadnje bi bilo nespametno zares se bosti z njima, ker bi bila zmaga nemogoča, poraz bi jo pa docela zrušil.

"Tovarišica, ti prav misliš, izražas pa se kot naivna zaljubljena študentka", jo je zavrnil starejši agent.

"Morebiti pa sem zaljubljena!" je pripomnila nenadoma, da bi speljala pogovor na stransko pot.

"V moža, ki ga nikoli ne bo nazaj?" se je mlajši vmešal.

"Kako? Niste trdili prej, da bodo vsi kmalu izročeni?"

"Da! Toda nam v roke," se je starejši potrkal po prsih. "V roke pravice! To še ne pomeni, da se bo smukal okrog tebe."

"Upate najti na njem krivičen las?"

"Ha-ha-ha — —! Bomo videli. Vestna preiskava lahko marsikaj najde. Misliš, da je pobegnil kakor bi šel na sprehod? Mi vemo, da ga je strah pred pravico gnal na pot. Pred pravico, ki jo deli narod."

"Vsem tem ubežnikom, ali vsaj večini, očitate, da imajo krvave roke, da zločini težé njihovo vest, da so sodelovali z okupatorjem, našim sovražnikom. Težko bi verjela, da bi mogli dokazati le kaj tega tudi mojemu možu."

Živo je opazovala učinek svojih besed.

"Ne prikazuj ga angela s perotničkami!" jo je mlajši zavrnil.

"Nikakor ne, a tudi parkeljna ne vidim v njem. Poglejmo ga, kakršen je bil: gotovo še svoj živ dan ni imel orožja v rokah. Kako bi se mogla torej njegovih rok kri držati ali mu zločini oskrunjati vest? Odkar je končal študije, si je pri časopisu služil kruh, ker so vrata druge zaposlitve med okupacijo ostala zaprta. Tam pač ni sodeloval z nobenim okupatorjem."

"Govoriš za stare ženice, tovarišica! Še one bi ti ne verjele!"

"Zakaj ne?"

"Ker zagrabiš vse preveč na površju. V globino poglej! Misliš, da ljudje ubijajo le z orožjem in so le tedaj okupatorjevi pomagači, kadar jih ta naravnost iz roke v roko plača za njihovo izdajalsko delo? Pozabljaš, da je tudi pisana beseda lahko zločinska in ubija, morebiti ne teles, a zato duha. Ne vidiš, da je bila vsaka beseda, tiskana za časa naše veličastne borbe, in ni bila nam v pomoč, voda na mlin okupatorja. Vse to so zločini zoper lastni narod, zoper lastno kri, ki se je dvignila, da zavaruje svoj obstoj in izbojuje svoje pravice..."

Razvnel se je. Potegnil je iz žepa cigaretnico, jo odprl in ponudil Dušici.

"Kadiš?"

"Nisem še prišla do tega," se je opravičila.

"Čez čas že prideš."

Ponudil je tovarišu.

"Ali ne jemljete tega prestrogo? Vse ni nič drugega kot le papirnata borba, ki izvira iz različnih misli in različnega gledanja na svet. Se vam ne zdi, da bi bilo preveč enolično na zemlji, ko bi vsi ljudje bili le enih misli?"

"Pa bi bili zato edini in konstruktivni."

"Zakaj ste se torej pridružili upornikom in ne onim, proti katerim ste naperili svoj boj? Torej ste tudi vi razbijali konstruktivnost in edinost!" ga je zagrabila. "Končno pa: ali ni bil ta boj predrago plačan?"

"Brez boja ni zmage! Žrtve morajo biti!" se je izmotal s staro, sprhnelo frazo.

Dim je plaval v tankih oblačkih nad glavami. Dušica se je docela okorajžila, ko je vide-la, da se na nek način še da z njima pogovar-jati. Vendar se ji je tako sumljivo zdelo to izpraševanje, da se je v resnici bala, če ji ne pripravljata možakarja presenečenja. Da ni to le spretna predigra. Da ji ne pustita govoriti in jo potem nenadoma stisneta za goltanec. Kdo jima vidi v glavo?

Potisnil je beležnico v žep, s svinčnikom pa se je igral med prsti.

"Malo si mi povedala, tovarišica. Dobro, da je bilo to le pogovarjanje in ne pravo zasliševanje. Tam bi ti polovice tega ne pustil govoriti!" se je smehljaj.

"Tako malo baš ni bilo. Kakor pač vzame-te!" je namignila.

"Vidim pa, da je mnogo zdravega v tebi. Le zapeljan je tvoj pogled na novo stvarnost. Mogoče ti nihče resnice ni pokazal v pravi lučiči..." jo je tolažil.

"Rada bi jo dojela v vsej veličini. Prav gotovo!" je prihuljeno laskala.

"Tovarišica! Zate, ki si mlada in lepa, bo danes gotovo nova in lepša kot je bila več-raj," se je sladkal. "Posebno še, ko ni moža, da bi ti jo prikrival..."

"Čudno! Je resnica za lepe in mlade ena, drugačna pa za grde in stare?" se je skoraj zasmejala. "Nekaj sem pa le pridobila od našega razgovora."

Kakor da bi ga bil poparil, je zardel. Polomijo je bilo težko zakriti.

"Ne jemlji dobesedno!" je brž priskočil mlajši na pomoč, "Tovariš, ki je zelo dober, ti gotovo ne bi hotel nič slabega. Prej dobro... in pomoč bi ti nudil, če bi bilo to potrebno..."

"Prav gotovo!" je pritrdil tudi on tiše tem besedam.

"Gotovo si danes ni lahko priboriti naklonjenosti nove oblasti," je mlajši nadaljeval. "Prej padeš v nemilost, posebno še taki, katerih pretklost ni kaj čista."

Pogledal je Dušico in pričakoval hvaležnega smehljaja.

"Če velja to meni, potem se vam za tak poklon zahvaljujem. Hvaležnosti zanj boste morali iskati pri ženski drugačnega kova. Zaenkrat ne iščen ne milosti ne naklonjenosti pri nikomur. Ne potrebujem takih uslug!" je strogo zavrnila namigavanja.

"Počasi! Malo premisleka ne bi škodovalo tvojim besedam. Si prepričana, da nikoli ne boš potrebovala take pomoči?"

"O bočočnosti ne sodim! Pomoč mi more pa nuditi le eden sam na svetu. In ta mi jo bo gotovo, če je bom vredna!"

"Kdo je ta?" sta zazijala oba hkrati.

"Radovednost ni navada moških sre!" ju je oplazila pikro.

"Ne, ne! Ne radovednost, le rad bi poznal onega, ki bi ti mogel danes več pomagati kot midva. Ne podcenjuj najinih zvez!"

"Vajine zveze so pepel proti moči onega, ki more meni pomagati!"

"Torej, kdo je ta, zlodja!"

"Kajne, da bi ga ubila, ko bi ga dosegla. Tak mogočen tekmeč!" ju je dražila. "Pa sta vendar tudi vidva odvisna od njega... in tudi jaz... in vsi. To je on, ki vse vodi in ki je tudi vam dopustil misli o svoji mogočnosti in moči..."

"Da ste tercijalka, si prav nič nisem mislil!" jo je zafrknil starejši.

"Žalitev vam oprostim! Gozdovi so vam

vtisnili svoje!" je zasikala in potrpežljivost je bila pri kraju.

"Hvala za spreten opomin!" se ji je nekoliko jezno priklonil.

"Povejta mi: ni ideala v vajinem življenju? Ne verujeta v nobeno stvar na svetu?"

"Kako moreš dvomiti o tem! Naš skupen ideal, ne le najin, je socialistična družba. Verujeva pa v vsa sredstva, ki morejo to družbo izbojevati."

"Ne razumem, zakaj ne dovoljujete torej vsakomur njegov ideal. Zakaj mu ne privoščite vsaj trohico svobode, recimo tudi manj, kakor je zahtevate zase," je stala odločno.

"Ker bi nas to oddaljevalo od drugega velikega ideala: enakosti."

"Torej je pri vas svoboda le za nekatere? Samo za vas same?"

"Za vse, ki prav mislijo! Za vse, tovarišiča!"

"Torej — če prav razumem — za vse, ki enako mislijo kakor vi, enako kakor vaši šefi, kakor tem nadrejeni... skratka kakor vsi tisti, ki so najvišje in vas vodijo."

"To je konstruktivno mišljenje in njegova moč!" jo je prekinil mlajši.

"To je, bolje rečeno, nezmožnost mišljenja vsakega posameznika, hkrati pa nepotrebnost lastnih misli, ker itak voditelji mislijo namesto vas. Vaše možgane bi torej lahko brez škode izkopali iz lobanje in jih namesto telečjih prodajali na trgu..." je z vso zagrizenostjo bruhala iz sebe.

"To bi bil sladek užitek tercijsk... Ne čakaj, ker do tega ne bo prišlo!" je zaškrtal z zobmi.

"Ne bi rada ponovila prejšnje ugotovitve. Vendar..." se je užaljeno obrnila proč.

"Saj greva!" je kratko pretrgal starejši in se dvignil. "Ne bi rad spremenil svojega mnenja o tebi popolnoma, tovarišiča, še manj ti odtegnil roko, pripravljeno v pomoč," se je pol obotavljače opravičeval. "Mislim, da je vsemu krivo le tvoje nerazporejenost in da te bova našla ob drugi priliki pri boljši volji."

Lahno se je priklonil in zagrabil za klobuk, ki ga je bil ob prihodu položil kar na mizo.

"Morebiti, če se vama zdi potrebno iskati druge prilike!" je odbijala ponudbo.

"Ne pozabi, tovarišiča, da ti je tovariš naklonjen!" jo je opozoril od vrat sem mlajši. "V potrebi najdeš njegovo pomoč..."

Odprl je vrata in stopala sta protj izhodu.

"Iskrena hvala za ponujeno velikodušnost!" je govorila za njima.

3

Sivi novembrski dnevi so leno ležali čez mesto. Zdelo se je, da stojijo, kakor blatne mlakice po cestah, ki jim je primakalo jesensko pršenje. Gosta vlažna megla je skoraj do pol dne preplavljala Ljubljano, le sivo zidovje gradu in svetli križi cerkva so prodrli kdaj pa kdaj iznad nje. Te je sonce oblivalo z medlim rumenkastim žarom.

Pod večer se je podil po ulicah mrzel veter. S predmestnih vrtov je prinašal vonj po preperelosti in gnitju. Med drobnoprsenjem so se mešale težke vodene snežinke...

Ta čas je zaprl ljudi v hiše. Le ob gotovih urah so na ceste prinesli nekoliko življenja šolarji vseh vrst in pa uslužbenci, ki so brez večjega postajanja drobili protj domu. Čas negotovosti, pričakovanja, kakor da se drobi v nič in človeku zmanjkuje poti...

Za Dušico so bili ti dnevi neznanško dolgi. Bolelo jo je v dno duše, kakor da bi se bilo vse to zorenje poveznilo nanjo in jo tiščalo. Čim bolj so se lepi jesenski dnevi umikali mračnim in pustim, tem bolj je plahnelo njeno upanje, da bi se prebila k možu, ki jo je čakal v topli in smehljajoči se jeseni nekje pod laškim nebom. Padla bo zima in sneg bo zagrnil vsa pota. In preden pride pomlad, kdo ve, kako bo tedaj?

Od zadnjega obiska oznovecv je bila vsa nemirna. Res, da ji nista hudega storila, vendar tisto ponujanje naklonjenosti je bilo kakor grožnja. Počutila se je kakor v kletki, kjer je le tesen ograjeni prostor njena svoboda, vrata pod svobodno nebo pa so ji zaprta kot zločincu.

Zopet je presedela vse te sive popoldneve, odkar sta z mamo opravili v kuhinji, pri salnem stroju in prepisovala. To je bil zdaj njen kruh, odkar jo je nova oblast ob svojem prihodu vrgla iz službe. Koliko predavanj, skript in knjig je šlo že skozi njene gibčne prste v stroj in na papir! Ni bil velik njen zaslužek, vendar živela je z njim.

Nekega takega mračnega večera se je že v temi vrnila domov. Mrzel dih je z njenim vstopom napolnil kuhinjo.

"Gospod profesor je bil z mojim prepisovanjem zelo zadovoljen!" je vesela vzkliknila. "Poglej, novo delo!"

Položila je debelo mapo s papirji na mizo.

Mama se je zadovoljno ozrla po njej, ko jo je po dolgem času videla s smehljajem na licih.

"Gotovo se je tudi odrezal!" je namignila.

"Tako nerodno mi je bilo: ko mi je že plačal, me je rahlo povprašal, če je res moj mož v begunstvu. Saj veš, lahko bi mi zaradi tega ne dal več nikakega dela. Prav nič mu z obraza ne bereš, kaj misli in komu pripada. Pa sem mu v strahu le prikimala. Prav dobrohotno me je potolažil in ko sem izdala, da je to zdaj moj kruh, mi je navrgel stotaka. Objubil mi je, da me bo skušal preskrbeti še za nadalje z delom," je razlagala.

"Vidiš, nekaj je vendar le še dobrih ljudi!"

Vesela se ji je nasmehnila in jo gledala, kakor da hoče razbrati iz hčerkinih oči, ali je najpripravnejši trenutek, da ji izda vseselo novico.

"Precej dolgo si hodila in med tem časom te je nekdo iskal," je začela mama.

Dušica je takoj osupnila in se zbala, da sta jo prikrevsala spet nezaželjena obiskovalca.

"Pa ja ne spet..." je zašepetala in na široko razprla oči.

"Ne! Ne! Ne boš uganila! Danes pa zares ne!"

"Povej!"

"Neznanka! Nikdar je še nisem videla. No, kaj bo še enkrat prišla, da govori s teboj!"

Izpod namiznega prta je potegnila drobčkan zvitek papirja, še manj kot pol cigarete in ji ga pomolila.

"Zate!"

"O! Pisanje od moža! Kaka sreča!" je vzkljknila in v hipu ji je rdečica zalila obraz.

Odhitela je v sobo, da bi sama v miru premislila vsako besedo, ki ji jo je napisala lju-beča roka.

S sveto spoštljivostjo je odvijala ozek trak papirja, popisanege z drobčkanimi črkami od začetka do konca. Srce ji je v pričakovanju utripalo in prsti so se ji tresli. Počasi, pazljivo, da ne bi spregledala niti črke, je šla od besede do besede. Vse so izvirale iz ljubečega srca, ki se ni za drobec spremenilo, morabit je le še bolj njeno kot kdajkoli. Kakor bi bila z njegovim glasom izgovorjena vsaka beseda, tako živo so padale v njeno dušo. Vpijala jih je kot okrepcilno pijačo po dolgih in mučnih dneh, polnih samote in grenkobe. Prinašale so ji življenje, tisto življenje, katerega si je nekoč tako želela in se ga potem

oklenila, a se ji je na mah, kakor čez noč, zdrobilo v rokah.

Ko je prebrala zadnje vrstice, jo je pretreslo. Kakor da jih ni prav videla, jih je še enkrat preletela.

"Ne zamujaj časa! Če moreš, pridi bliže! Na spomlad bomo verjetno šli čez morje v nove dni..."

Te besede so dihale ločitev za vedno. Nikdar več se ne bosta videla. Tu se bodo podrlle vse njene sladke sanje, vsa požrtvovalnost in predanost bo izgubila svojo vrednost. Med njima bo ležalo široko morje: na vsaki njegovi obali bo ostalo le neizpolnjeno hrepenenje in žar ljubezni, ki pa nikogar ne bo grel. Vsak v svojem svetu bosta živela. Če bi se čez dolgo nekoč njuni poti spet križali, ali se bosta sploh tedaj še spoznala? Ali ne bo čas toliko izpodkopal ti mladi življenji, da se ne bosta več razumeli med seboj? Ali ne bo tedaj že obledeli ogenj v umirajočih srcih preslaboten, da bi zvaril dvoje želja v eno?

Skrušena je ždela Dušica na robu postelje in v očeh so ji zamirali svetli žarki prejšnjega veselega upanja. Za hip se je zdela oropana vsega. Svetli dnevi so pluli mimo nje, njej se ni nasmehnil nobeden. Pomladi in poletja, smeh in vriski, vse je tonilo nekje daleč, odkoder se nikoli več ne vrne. Prazno je bilo tako življenje: ostarelo in v kot potisnjeno. Nobenega sadu ni dalo. Še kri, ki je malo prej vrela in kipela, se je umirjala kakor vino, ki mu je njegov živi čas potekel.

Upepeljene so bile sanje o nagajivi deklici in kodrolasem dečku, ki bi bila kaplja njene krvi in bi pila sladkost materine besede iz njenih ust. Živela je za tako malo sreče, ki bi ne bila nikomur na poti, a še ta je shlapela kot rosa v jutru.

Tiho je prišla mama.

"Kaj piše? Se kmalu vrnejo?"

"Hm! Vrnejo... Še dalje dobo šli," ji je mrtvo odgovorila.

Mama je z odprtimi usti zastrmela. Vedno je mislila, da se bodo vsi ti ubežniki nekega dne vrnili in prinesli spet svobodo v domovino. Vse je odviselo od njih. Oni zunaj v svobodnem svetu bodo pač najlaže kaj storili. Zdaj pa ji hoče Dušica še to rahlo upanje podreti. Kako pa se vendar vrti svet?

Iz maminih ust ni bilo besede.

"Piše, da bodo najbrže že na spomlad odri-nili čez morje," je povzela Dušica. "In da pač naj poskušam priti do takrat." Pritisnila si

je prste na oči, da ji ne bi solze ušle. "Nemogoče, dragi! Z nama je končano. Do spomladi ne morem na pot, tedaj bo pa že prepozno. Kje naj ga potem iščem?"

"Beži! Beži! Do takrat boš že lahko desetkrat čez mejo," jo je opogumljala mama. "Do spomladi je skoraj še pol leta... Ne misli vendar že vnaprej, da je vsaka stvar nemogoča! Mlada si in zdrava, pa obupuješ?"

"Gotovo ta zadeva ni lahka, kakor bi šla na trg po solato. Ti jo vidiš vse preveč enostavno."

"Čuj me: več bo vredno, če lepo mirno in trezno premisliš vso zadevico in si vendar storiš kak načrt. Odločnost in neustrašenost bosta veliko pomagali!"

V veži je zazvonilo. Mama se je dvignila. "Pridi! Gospodična je prišla!" jo je poklicala.

Dušica je odšla v kuhinjo, kjer je našla mlado dekle, bujnih pšeničnih las in živih modrih oči, kakor bi bila nosila v njih žar južnega neba. Priaznost ji je odsevala z obraza in njen glas je bil zvonek kakor bron.

Podali sta si roke.

"Imate kako naročilo? V štirih dneh bom že govorila z njim," je hitela neznanka.

"Povejte mu takole: poskušala bom storiti vse, kakor me prosil. On pa naj malo počaka, če mu je mogoče."

Njena beseda je bila odločna.

"Saj mi ni verjel, da vas bom res poiskala. Zato vas prosil, da mi daste kako knjigo, ki mu jo ponesem. Napišite v njo vsaj svoje krstno ime, da jo spozna. To bo dokaz moje ga obiska," je hitelo dekle.

"Kakšnega ste našli? Kaj dela?" je bila radovedna Dušica.

"Mislim, da nič ne delajo. Čakajo, da bodo šli v Ameriko in se umaknili tej razriti Evropi, kjer vsake toliko požge vojna, kar pridne roke zgradijo. Drugače pa je zdrav, sonce in morje ga je ožgalo. O Vseh svetih so še tam zadnji kopalci racali po vodi..." je razlagala.

"Ali vas ne bi smela pridržati nocoj, da nam še kaj poveste?" je vabila Dušica.

"Prelepa hvala! Nikakor ne morem! Že zdaj se mi mudi. Ob uri moram biti na mestu. Jutri zarana bom že spet čez mejo."

"Kaka sreča! Ko bi mogla zamenjati z vami!" je vzdihnila Dušica in odhitela v sobo po knjigo.

"Mislim, da jo izročam v sigurne roke!" je

govorila malo nezaupljivo. "Oprostite mi, a danes človek mora biti previden. Čas je tak!" se je opravičevala.

"Razumem vas in prav, da ste taki. A pri meni bodite brez skrbi. Zato ne maram prevzeti pisanja, da se ne bi zapletla v kaj neprijetnega. Sicer pa nič ne vem, če bom še prišla. Zdaj mi je mogoče, ker je moj brat trenutno blizu meje. On je namreč pri Angležih v službi..."

Pogledala je na uro in se pripravila na odhod.

"Če bo pa mogoče, vas bom še rada obiskala. Morebiti tudi vam kdaj pomagam tja čez. Vendar obljubim prav nič..." je v veži zašepetala Dušici na uho.

"Dovolj bo, če srečno prenesete knjigo!" se je izmotala Dušica. Dasi je bila ta ponudba vabeča in sladka, vendar ji je razum narekoval, naj se ji ne preda. Kdo pozna to neznanko in kdo ve, po kakem naročilu je prišla? Nešteto pasti je nastavljenih, da te zgrabijo, a iz njih izkobacati se je teže...

* * *

Drugo jutro je šla Dušica namesto mame na trg. Mimogrede se je namenila oglasiti še pri prijateljici Majdi, katera je tudi imela moža v begunstvu. Med svojim pisanjem, ki ji ga je bila prinesla prejšnjega dne neznanka, je našla priložen listek zanjo. Njen mož ji ga je pošiljal.

"Previdna bodi z Majdo!" ji je pred odhodom položila na srce mama. "Menda neki ljudje s policije stanujejo pri njej..."

Ko so se vrata Majdinega stanovanja naglo odprla, se je Dušica skoraj sesedla. V trenutku ji je vsa kri butnila v glavo in ji vrela, da ji je šumelo kot v čebeljnem panju. Skoraj se je je polastila omotica. Beseda ji je zledenela v grlu.

Pred njo je stal oni starejši oznovski agent, ki jo je pred nekaj dnevi prišel zasliševati. Prijazno se ji je nasmehnil, nič zmeden, kakor bi se bilo to dogodilo stotič, ne prvič.

"Dobro jutro, tovarišica! Naprej! Naprej! Mene iščeš?" se ji je laskal.

"Ne, re... K Majdi sem prišla!" je izdavičala.

Pri tem se je spomnila, da ima v denarnici mali listek za Majdo. Izgubljena sem, je pomislila, če bi mi segel v žep. Tresla se je kakor v mrazu.

"Dobro! Zdaj že tudi veš, kje me najdeš," se je mimogrede spet ponujal.

Vstopila je v Majdin šivalni salon. Svoj čas je bil poln nedodelanih oblek, polica založena z blagom. Zdaj je bilo vse izpraznjeno. Šivalni stroj je stal zaprašen v kotu in po tleh ni bilo koščkov niti, ne krpice, ne raztresenih buck. Zdelo se je, da šivanje že dolgo počiva.

Majda jo je sprejela v rožnati jutranji halji. Videti je bila neprespansa in z rokami si je neprestano naravnavala zmršene lase.

"O, Dušica, dolgo te že ni bilo! Kako živiš?" jo je brž pobarala.

"Še kar dobro! Doma se držim," je odvrnila. "Kam pa češ v teh mokrih dneh?"

"Jaz tudi nikamor ne grem. Še na trg mi ni treba. Gospoda, ki stanujeta pri meni, mi vse naročita kar iz njihove trgovine. Tam se vsega dobi..." se je brž pohvalila.

"To pa imaš prijetno življenje" se je Dušica začudila.

Hitro je zvedela vse. Majda se je torej prelevila. Bila je že na oni strani.

"In ti, kaj misliš" jo je Majda brž zagrabila.

"Kaj naj tudi mislim! Saj veš, kako je," se je Dušica izmotavala.

"Hotela sem te dni enkrat k tebi. Zdaj pa prav, da si prišla. Nekaj ti moram povedati. Pridi in sedi!" je vrgla Majda svoje mreže.

Sedli sta k oknu.

"Gospod, ki ti je odprl vrata, mi je pripovedoval, da je bil pri tebi. Zelo se zanima zate. Je prav dober in bi ti mogel mnogo pomagati. Pa mu ni bilo všeč tvoje govorjenje. Rekel je, da si zagrizena reakcionarka in da bi te gotovo spravil pod ključ, ko bi mu ne bila všeč..."

"Saj vendar ve, da sem poročena..." se je hotela opravičiti Dušica.

"Seveda ve. Ampak kdo še danes na to gleda! Živeti je treba s časom ali pa te zmečka. Veš, jaz sem ti hotela svetovati, da bi bilo najbolje, ko bi se sprijaznila z današnjim položajem. In prijateljstvo z ljudmi, ki imajo vse v rokah, ni kar brez veljave. Nihče ne bo več gledal na tvoje preteklost; s tem bo vse odrezano. Odprta ti bodo vsa vrata. Neumno bi bilo misliti, da se bodo časi vrnili, še manj ljudje. Čez moža naredi križ, kakor sem jaz čez svojega. Zame ne živi več!" se je zasmejala, kakor bi v dušku izpraznila kozarec.

Dušico je zbolelo pri srcu. Neizmerna praznота je morala biti v tej ženski, da je vse tako lahko obračunala s svojim življenjem. Zamenjala je barvo in vse teče mirno naprej.

Ne čuti več skelenja v dlani od zadnjega stiska moževe roke in na ustnih ji je zdavnaj zgorel poslednji utrip zvestega poljuba...

"Eni se laže vživijo, drugi teže," je zavila Dušica. "Časi se res ne povrnejo, a človek bi si kdaj očital, da ni živel, kakor bi bil moral," je rahlo namignila.

"Čemu se meniš za tisto! Zgrabi, kar se ti ponuja! Ne bo ti žal. Za božič bomo napravili zabavo s plesom. Tudi tebe bomo povabili. Nikar se ne odtegni, ker bi ti utegnilo škodovati. Ta gospod mi vedno zatrjuje, da bodo nekega dne vse žene pobeglih zaprli in poslali na prisilno delo."

"Mene bi bilo tam pač hitro konec. Tako sem rahlega zdravja, sama ne vem, kaj mi je. Popoldne se mi poraja vročina in utrujena sem, da moram leči..."

"Do božiča boš gotovo že dobra! Veselim se že, da bo enkrat drugače, ne vedno dolgotrasna enoličnost!" je žarela Majda.

Zdaj se je bilo treba previdno izmotati Dušici iz zagate. Pisanja ji ni smela izročiti, niti omeniti česa o možu. Treba si je bilo izmisliti vzrok za obisk.

"Veš, Majda, prišla sem prosit likalnik na pósodo. Naš je pregorel in preden bo popravljen..."

"Tega pa že dobiš. Saj imam dva, a še enega malo rabim," se je Majda hvalila. Brž je vstala, ga poiskala na polici in ji ga zavela.

Tudi Dušica je izrabila ta trenutek ter se začela poslavlјati.

"Ne mudi se zanj! Le ti se dobro pozdravi, da bomo za božič veseli! Čas teče in le enkrat živimo. Ali ni tako?" Prijaznost se ji je cedila iz ust in sladke so bile njene besede.

"Gotovo je prvo zdravje, potem pride vse drugo!" je mirno pripomnila Dušica že pred vrati.

Sredi stopnic se je ustavila, vrgla še enkrat pogled proti vratom, ki so se pravkar za njo zaprla in skoraj ni mogla verjeti v spremembo. V dobrem letu in pol je bilo vse drugače. Prej mlada in goreča žena, z žarom v očeh in mladostjo na licih, zdaj podobna obledeli roži, ki ji je slana ožgala cvetje. Njena pridonost je zorela v šivalnem salonu, kjer je krojila, pomerjala, šivala, likala in se končno veselila sadov svojega ustvarjanja. Truden konec dneva je vselej bil poplačan z zadovoljstvom. Zdaj ji teko ure v brezdelju, živi v u-

dobju, v očeh pa ji lebdi naveličanost in utrujenost.

Ko bi zdajle stopil skozi ta vrata njen mož, bi jo še spoznal? Ali bi ogenj pričakovanja in hrepenenja po njej ne upepelil v trenutku vsega sladkega upanja, ki ga je hranil v svojem srcu?

Stresla se je v grozi pred spoznanjem, da hoče tudi njo zvrtničiti v to življenje. Kaj naj ukrene, da se obvaruje pred nevarnostjo? Ko bi se čas dal potisniti naprej in bi šli že v pomlad! Tedaj bi se mogoče rešila s potjo...

4

V začetku decembra so se vrnile mehke noči. Brezvetrne, tudi mraz se ni mogel udomaćiti. Le z dolgočasno sivino zavešeno nebo je obljubljalozemlji belo sneženo odejo, kakor v skrbni zanjo, da je ne bi zeblo.

In res je bilo neko jutro mesto pokrito s snegom. Človeka je sicer prvi trenutek zazeblo pri srcu, a oči, naveličane svinčene sivine, so si že zaželele lepše slike kakor je bila ta mračna in mokra jesenska. Zjutraj so vodili shojeni poti po ulicah in ljudje so se skrbno zavijali v rute in šale, da jim ne bi ščegetajoče snežinke uhajale naravnost za vrat.

Dušico je to navdalo še bolj z bojaznijo. Neizmerno daleč so zdaj ždeli tisti dnevni, ko bo sonce znova odtajalo zemljo in bo drhteče cvetje zadehtelo preko livad. Ona je venomer sanjarila le o pomladi, ko se bo svet znova raztegnil in jo bo pot morebiti zanesla le bliže cilju...

Nekega takega sneženega dne se je znašla pred vrati Slavka, nekdanja Dušičina sošolka in prijateljica z Notranjske. Prijetno presenečenje! Kdo bi jo bil pričakoval v takem vremenu? Učiteljica je bila zdaj nekje tam na vasi in le redko se je prikazala v Ljubljano.

Slavka je bila še polna mladostnega razpoloženja kakor v časih, ko sta na šolskih hodnikih vse odmore pretičalji skupaj. Dušica je bila bolj umirjena; čez njena lica je ležala tiha skrb, ki je pač pred nikomur ni mogla zakrivati. Obe pa je vezala še nekdanja globoka iskrenost in odkritosrčnost. Na to čas še ni bil natrosil prahu...

"Kako živiš, Slavček?" jo je imenovala Dušica kakor v šolskih dneh.

"Saj me vidiš. Po starem," je zažgolela Slavka. "Moje življenje teče v šoli in tisti mali so moj svet."

"Ti ne delajo preglavic z novimi stvarmi?" je spraševala Dušica.

"Zaenkrat sem imela še kar mir. Nadučitelj je znal tako voditi, da smo do zdaj vozili še kar po starem. Pravzaprav brez novosti."

"Dobra si in srečo imaš, da so te pustili, kjer si bila."

"In ti, Dušica? Kako je s teboj?"

Dušica je sklenila roke in iskala besed.

"Tu me vidiš. Sem kakor svoje dni. Nekateri se mi rogajo, da sem ovdovela in da bo treba iskati novih možnosti".

"Kako? Saj živi, ali ne?"

"Seveda! Na oni strani je!"

"Dobro! Potem pa ne boš kar tako menjavala!"

"Ne, ne! Tega nikakor ne mislim. Tako mi podstavljajo besede le drugi!"

"Hvali Boga, da je ostal pri življenju! To je glavno. Koliko tisoč jih je padlo v tistih prevratnih dneh! A še za njihove grobove ne vemo. Dokler bo še krevsal, se še vedno lahko najdetajustvaritajnov dom. Ni važno, kje in kak bo, dovolj, da bosta oba eno. Svet je tako velik, da si še prav predstavljati ne moremo. In vsepovsod greje isto sonce in raste kruh. Pridnim rokam tudi na kamenju zori pšenica. Človek najde kjerkoli, kar rabi za svoje življenje."

"To je vse res, draga Slavka. Vsemu bi se odpovedala, ko bi bila skupaj. Z vsem se potrpi: ni važna postelja, ko se na tleh tudi leži, tudi ne svilena obleka, če ti najbolj navadno platno tudi služi. Težko je le biti vsak sebi, kar spada skupaj. Jaz nisem tu, on tam nič!"

"Zakaj ne odideš k njemu?"

"Če bi to bilo kakor pot na ljubljanski grad, kdaj bi že bila pri njem! V mislih je tudi taka pot lahka, a storiti jo, te stane prenekateri sivi las. Jaz to vem; sem že poskusila," ji je Dušica zaupala.

"Gotovo ni vsakdanji sprehod! Odločnosti in žilavosti zahteva," je pripomnila Slavka.

Videla je, kako žarijo Dušičine oči.

"Si poskusila na naši strani?" se ji je približala.

"Bog se usmili! Kjer vodijo glavne ceste, je vendar najbolj zastraženo."

"Res! A je tudi največ prometa. Tam so Trst, Goriča in cona B in A. Skozi veliki vrvež se je vedno laže zmuzniti. Malo zvitosti je treba in jih že prelišičiš. Kaj se ti zdi?"

"Tako malo poznam kraje in poti. Nikogar

nimam, da bi mi mogel pomagati. Ko bi mi vsaj malo opisal razmere, ljudi, kraje, pokazal steze in smeri. Precej bi bilo pomagano. Na oni strani bi že našla koga, da bi se v prvi sili zatekla k njemu. Spomnila bi se kakoga znanca ali prijatelja, celo neke daljne tetke in strici so nekje," je razlagala Dušica.

"Poslušaj me! Ali si zares odločena za pot? Prav trdno odločena in ni to le tvoja želja, ki se ti zbudi od časa do časa?"

"Prav gotovo se s takimi mislimi ne igram!" je zatrdila Dušica. "Če ne bi bila trdna, ne bi niti govorila o tem!"

"Marsikdo misli, da je trden in odločen, ob uri, ko je treba vse pustiti in iti na hladno in negotovo pot, se skesa in potegne glavo med ramena. Na taki poti ni, da bi se na polovici skesal in se kot kužek s povešenim repom vračal!" jo je Slavka opozarjala.

"Razumem!" je pritrdila Dušica.

"Povem ti to, ker sem že videla nekatere, ki so se vračali poklapani, ker jim ni uspelo čez mejo kar tako po glavni cesti ali celo v avtomobilu. Pomehkuženi v udobju so se sedli pred prvo trdo preizkušnjo."

"Jaz sem prav gotovo odločena. Tu nimam mnogo pustiti. Res, da sem doma: mami, papačku in malim bo hudo. Vendar je vse moje na oni strani. Moja sreča in moja bodočnost!"

Zastrmela se je skozi okno, kakor bi ji bili v daljavi zablščali v kopremo zaviti odsevi novih svetlih dni. . . .

"Morebiti bom lahko storila kaj zate!" se je ponudila Slavka. "Ampak eno mi obljubi, skoraj priseži: da ja ne zineš nikomur besede o tem! Dobro veš, kaj naju čaka, če naju izslede. Tudi potem, ko boš ti že čez, naj ostane za vselej skrivnost. Takrat se še bolj spomni name, ki bom ostala na tej strani! Naj ti sreča ne odpre srca preveč na široko. . ."

"Zlata Slavka!" je Dušica vzkliknila in se oklenila njene roke. Vlažnih oči jo je motrila. "Zlata prijateljica! Ne vem, kaj naj ti storim, če mi pomagaš! S čim ti bom poplačala?"

"Kaj vendar čenčaš bedarije! Najprej je treba kaj storiti. Saj nič ne vem, če bom zares zmogla."

"Dosti bi že bilo, ko bi mi vsaj smer pokazala."

Dušica se je topila v sreči, misleč, da bo morebiti vendar izpolnjena njena želja.

"Še to mi povej, kdaj bi šla na pot!"

"Ko bi bilo najbolj varno. Saj veš! Zdaj sem

misli la le na pomlad, ko bo vzelo sneg. Lahko pa tudi prej. Bolje prej kot pozneje!"

"Poslušaj! Poskušala bom napeljati takole kmalu po novem letu. Ko ti bom sporočila, moraš priti!"

"Prav gotovo! Vse življenje ti bom hvaležna!" je vzkliknila Dušica radostno.

"Zdaj pa še to: kako naj ti sporočim? Bolje je, da sem ne pridem, sicer postane kaj sumljivo."

"Piši mi po pošti. V dveh dneh dobim. Dogovorive se za šifro, ki je nihče drugi ne bo poznal."

"Tako bo najbolje. Pisala ti bom, da pridi na koline, kje te bom čakala in kdaj. Računala bom s popoldanskim vlakom, ki prihaja že v temi in ne bo nihče ničesar opazil."

"Izvrstno! Torej koline, kraj in čas!" je ponovila Dušica.

"Ampak da prideš! Dobro se obleci! Morda bo tedaj mraz. Predvsem pa, da molčiš!"

"O tem ne dvomi! Saj me poznaš!" ji je zagotovila Dušica.

5

Dober teden pred božičem je zadihalo prijetno božično razpoloženje v hiši. Pogovor se je dotikal svetega večera, jaslje in polnočnice. Vse je zajelo sveto in toplo občutje.

Mama in Dušica sta pripravljali malo presenečenje: že mesece sem sta hranili nekaj bele moke in lonček medu, iz česar bosta zdaj spekli potičko. Tako se bo vsaj na sveti dan umaknila črna in brezokusna moka in polenta mali dobroti, na katero je že izza vojnih let ostal le sladek spomin.

Dušica je pridno čistila stanovanje: vse kotičke, da bo prijetneje, da se bo s kadilom na sveti večer naselila blaženost v domu. Morebiti bo zanjo to res zadnje božičevanje pri mami in papačku, s sestricama in bratcem. Naj bi bilo to potem tako domače, polno ljubezni in toplote, da bo vsem za vselej ostalo vtisnjeno v duše. Kdo ve, če se bodo še kdaj tako zbrani veselili ob jasliah in zapeli vsi skupaj malemu Odrešeniku svetonočno uspavanko. . . .

Prav v teh dneh se je Dušica največkrat spomnila na moža, ki nekje v tuji deželi prav tako misli na njo in na Božič, ki bo pa pust in hladen, kakor vsakteri večer v letu. Kdo mu naj prilije v srce toplote in radosti, ko pa je tako sam! Bolelo jo je v duši ob teh mislih

in na tihem mu je obljubljala, da bo za drugi Božič že z njim. Naj jo stane žrtve, vse bo poskusila, da se prebije k njemu, ki je njena sreča.

V teh mislih jo je zalotil nenaden prihod Majde.

"Vidim, da si boljša!" je takoj povzela, čim je zagledala Dušico. "Prinesla sem ti škatljo sladkorja, da se malo posladkaš, in steklenico likerja, ki ti pogreje kri. Bogme, imeniten je!" ga je hvalila.

Dušica jo je nezaupljivo pogledala. Najraje bi ji bila vrgla v obraz oboje in jo postavila pred vrata. Komaj se je krotila.

"Čemu si delaš škodo? Tega res ne bi bilo treba. Ne vem, kaj naj ti dam v zameno!"

Dušica se je obotavljala sprejeti v tresočih se roke ta grenki dar...

"Nisem prinesla v zameno! Le bolniku sem namenila malo priboljška," se je nasmehnila.

"Našla si vse razkopano. Kam naj te peljem?" je tipala Dušica v zadregi. "Božič se bliža in čistimo."

"Nič ne skrbi! Bom kar tu povedala, kar še imam. Veš, povabit sem te prišla na božično zabavo. Tisti gospod na vsak način hoče, da prideš!"

Dušica je prebledela. Po životu se ji je zdelo, da so jo obliznili vroči plameni. Kako naj preskoči ta začarani krog, ki se je vil okrog nje? Kaj naj ji reče, da bo prav?

"Saj veš, da nisem za take zabave. Nikoli mi niso bile pri srcu, zdaj tem manj. Saj niti plesati ne znam in..." se je izmotavala.

"Nič ne de! Dobra volja bo vse naredila. Vsega bo v izobilju in počutila se boš kot doma. Človek se vendar ne sme zmiraj kisló držati. Kar okorajži se in pridi! Zdi se mi, da si temu možakarju zmešala glavo. Kar nori, če kaj sliši o tebi!" ji je tiše šepnila na uho. "Ne bo ti žal! Mogoče bolj, če boš izostala..." je pridala.

Ali je to grožnja, ki stoji za vabilom?

"Veš, draga Majda, z mano je tako: dopoldne sem še dobra. Popoldne me pa napade vročina in edino v postelji še vzdržim. Vidiš, da nikamor ne grem. Sama ne vem, kaj se z mano godi. Brez bolečin, pa sem za nič, kot cunjca, samo za v posteljo. Bojim se, da ne bi vzdržala. Če bi bila pa trdna kakor svoje dni, bi se ne dala toliko prositi. Saj veš, koliko je bolniku za zabavo..." se je izgovarjala Dušica.

Ko bi vsaj ta opravičila zadostovala! Ko bi mi hotela verjeti!

"Dobro! Že veš kaj storiti! Razumela boš pa tudi, da je boljše skloniti glavo kakor pa riniti z njo skozi zid..." je opozarjala Majda.

Poslovala se je in odšla nič kaj dobre volje zaradi Dušičinega oklevanja.

"Ta igra se bo slabo končala!" je Dušica razodela mami naposled.

"Beži! Beži! Bolno se narediš. Tako najlaže uženeš vsakogar..." jo je tolažila.

"Pri tebi je vse tako enostavno, mamica! Seveda, ko se ti pa ne bo nič zgodilo. A nad mano se lahko maščuje. Razumeš, da je za vsem ena sama grožnja!"

"Storiš, kakor sem rekla! Pa naj pride pogledat, če ga peče radovednost!" se je zresnila mama.

6

Na predbožični dan je padel oster mraz. Termometri so zdrknili pod petnajst stopinj pod ničlo. Noč se je zjasnila in le lahne, prosojne meglice so legle nizko nad zemljo. Vsaka najmanjša vejica v grmu ali na drevesu si je nadela bele kristalnate iglice, ki so se pretopile v zlató, čim se je sonce le ozrlo vanje.

Zmrzli sneg je škripal pod nogami in obrazi ljudi so bili polni kristalnih okraskov, katere je mraz sproti pri vsakem izdihljaju lepil na drobne dlačice. Tudi ženskam, ki so sicer drugače skrbno skrivale dlakasti mah pod nosom, je zima podarila bujne kristalaste brke...

Ta dan so ljudje zgodaj vstali. Delo, kar ga je še ostalo, je bilo treba opraviti dopoldne, popoldne pa se človek pogreza že v sveto božično razpoloženje. Po ulicah je bilo ne navadno živo vrvenje, dasi v novi državi Božič ni bil nikak praznik več. Ljudje pa se kljub vsemu niso dali pognati iz svojega starega načina življenja; nekaj skrivnostnega se jih je dotaknilo ob sladkem bližanju božičnega večera.

Ko se je mama vrnila s trga, je bila videti skoraj malo zbegana.

"Ti! Na oglu stoji crka in bulji sem doli proti hiši!" je šepnila Dušici.

Ta je osupnila. To je bil namreč tisti oznovec. Táko ime sta mu dali z mamo.

"Me straži?" je vprašala zaskrbljeno.

"Da nima važnejšega dela!" je zabrundala mama.

“Verjetno gleda, ali sem doma ali hodim okrog!” je pogruntala Dušica. “Do polnočnice boš še zmrzoval. In svojo veselico boš zamudil...” se je zarežala.

“Poslušaj! Če kdo pozvoni, skoči brž v posteljo. Tako bodi, kakor da si že nekaj dni bolna in ležiš. Jaz že opraviš z njim, če pride kdo tak...” je svetovala mama.

Ni še prav zaprla ust, že je pozvonilo.

“Brž! Brž!”

Kakor bi trenil, je Dušica bila v postelji. Kar v jutranji halji je skočila pod odejo in še copat ji je ostal na desni nogi. Stresla se je, prepričana, da je crka na vratih. Srce ji je razbijalo v razburjenju in prisluškovala je, da bi ujela iz veže kak glas.

“Prav lepa hvala! Tudi jaz vam želim srečne praznike! Srečne in vesele!” je mama nekomu vračala božična voščila.

To po vsej verjetnosti ni mogel biti on, je pomislila Dušica. Odleglo ji je.

“Ná! Zate je!” je prišla mama v sobo in ji prinesla pismo. “Poštar nam je lepo voščil!”

Dušica je pretrgala omot. Hitro je preletela pisanje. Bilo je kratko.

Roka ji je omahnila na odejo. Skoraj ji je zastal dih.

Nato je prebrala še na glas: “Pridi na koline! Na sveti večer po popoldanskem vlaku te čakam pri cerkvi v P.”

“Se je zmotila? Najbrže ni mislila danes!” je šepnila mama vsa iznenadena.

“Na sveti večer, pravi... To je nocoj. V tem se ne more zmotiti, ker je le en sam!” je hladno preračunala Dušica.

“Res! Ta je le en sam!” je ponovila mama in obe sta se krepko objeli.

Nenadoma so jima vdrle solze iz oči. Občutili sta, da je pred njima tisti veliki trenutek, ki bo preizkušal njune moči in trdnost. Od tega bo vse odvisno: mogoče je to zadnja prilika, ki se ponuja in ki odpira vrata v svobodo. Pred Dušičinimi očmi je vse zaplesalo: pot, strah pred nevarnostjo, vabeče moževe oči, vse grenko in sladko se je mešalo in jo zavijalo v pijanost.

“Dušica! Ni mnogo časa! Vlak odhaja ob tri četrt na dve. Jaz te bom spremljala na pot. Hitro skuhaj kosilo, ti se pa pripravi...” je odločila mama.

“In prav sveti večer je izbrala... Rekli sva vendar po novem letu...”

“Ona že ve, kdaj je boljše. Gotovo je izbrala najbolj pripraven čas...”

Dušica ni vedela kaj storiti. Begala je iz sobe v sobo, šla od stvari do stvari, božala cvetlične vaze in keramične okraske, izvlekla je knjigo za knjigo iz police, kakor bi se hotela od vsega na kratko posloviti. Navsezadnje pa stvari ni jemala niti preveč zares: skoraj se ji je zdelo, da gre spet le na zimski sprehod. Da bi pot šla naprej, se ji je zdelo celo nemogoče. Že zaradi snega in mraza, povrhu pa še prazniki.

V kotu je že stala miza za božično drevo in jaslice. Popoldne bi bilo še polno dela za drobne prstke; mrak bi jih zagrmil, preden bi bili vsi pastirčki razpostavljeni okrog hlevčka in poslednje lučke razvrščene po smrečici. Toda zdaj je zanjo to sladko občutje božičnega večera tako daleč utonilo; bolj se ji je zdelo, da so že jaslice razdrli in drevesček oropali... Hlad jo je objemal.

“Ko bodo prišli, jim ti sama povej, da greš!” ji je naročila mama malo pred poldne.

“Dobro, mamica! Povem jim šele po kosilu!” je odločila Dušica.

Na divanu je že počival Dušičin zimski plašč, ob njem mufl iz mehkega in toplega krzna. Drug za drugim so capljali domov, skoraj vsi hkrati: najprej brat Tonček, nato Anica, potem Cilka; zadnji je pridrhtel papček ter si mel premražene roke.

Začudili so se praznje oblečeni Dušici, še bolj pa sta jih zbadla pripravljena plašč in mufl.

“Kam odhajaš, Dušica?” so jo po vrsti spraševali. “Nocoj je sveti večer!”

“Na možev dom moram. Oče mu je hudo zbolel...” se je izgovarjala. Oči pa je z vso silo stiskala, ker jo je skelel trenutek bližajočega se slovesa.

Nekaj so še stokali med kosilom, da bi vendar lahko počakala vsaj za en dan in bi prav za božični večer ne pustila samih. Neka nerazumljiva teža je legla med nje, da jim še beseda ni šla več z jezika. Silili so se s hitro pripravljenim kosilom. Nemirna slutnja se je bila vgnezdila v njihova srca.

Ura je tekla; zdelo se je, da ji hitreje kot sicer odmerja čas in jo priganja.

Mama se je prva dvignila. Na skrivaj je namignila Dušici, da se gre obleč in da naj med tem časom opravi z njimi.

Suho je bilo njeno grlo, v bolečini stisnjeno, kakor bi ga bila ožgala ljubezen, razklana v dvoje: za moža in za vse te, ki so sedeli pol nemi ob mizi. Ni jih še poparila grenka bese-

da o nenadnem slovesu, kj bo s kratkim stiskom rok za vedno raztrgal srečo blažene družine. Bolj ji je hudo, kakor bi ji bil kdo z nožičem rezal v srce v tem trenutku, ko je trpela za vsako besedico.

"Dragi moji..." je zjecljala z jokajočim glasom. Gledala je nepremično v mizo in s kazalcem rok stiskala prt. Hotela je zbrati vse moči in jim močna in odločna povedati resnico. Prevelika sreča jo je zmagala: sreča, da jih gleda tako vse okrog sebe, in sreča, da odhaja na pot, katero je vedno tako želela...

"Dragi moji..." je ponovila krepkeje. "Moja pot ne gre k njegovemu očetu... gre na drugo stran... Dobila sem pismo..."

Vsi so za hip osupnili, iz oči jim je gorelo začudenje in skrb je padla čez njihove obraze. Roke so jim otrpnile na mizi.

"Pa na sveti večer..." je zašepetala Anica.

"Da, prav na sveti večer..." je dodala Cilka.

"Saj se boš spet vrnila... nocoj... nocoj je sveti večer!" je potrdil Tonček.

Papaček je molčal in silna žalost je bila v njem. Zamislil se je nekoliko vase in kar vedel je, kako bo.

Hotela je skrajšati ta bridki čas in je vstala.

Obstopili so jo in ji pomagali obleči plašč, kakor da gre na svatovsko pot.

To so najbolj boleči trenutki v življenju: vse odlagamo na ta zadnji hip, vse prošnje in zahvale, vse najslajše besede si prihranimo, točno preiščljene in do pičice postavljene. Vso veliko ljubezen strnemo v ta poslednji pogled. Vse, kar je najlepšega v nas, vse bi radi odprli in razsipali, razdali in velikodušno podarili. A naša beseda ostane največkrat le trgajoče se jecljanje, plašno izmikanje očesa očesu in drhteči prijem roke, ki je nemirna. Srce nas sili, da bi govorili sladko in lepo, a največkrat obstojimo trdi in nemi... morebiti še s solzo v kotu očesa...

Približala se ji je mama in jo s svetim križem zaznamovala. Nato jo je poljubila in ji rahlo pobožala lice.

"Pojdi, ljuba moja! Bog naj te spremlja srečno do cilja!"

Po vrsti sta jo poljubili Anica in Cilka.

"Ne boj se, Dušica! Saj boš prišla spet nazaj..." sta pripominjali plaho in v očeh se jima je iskriala svetla rosa.

"Raje bi ne hodila nikamor!" se ji je nasmehnil Tonček. "Saj se boš tako spet vrnila.

Taka pot ni tivolski sprehod..." Objel jo je in jo krepko stisnil na prsi.

Zadnji je ostal še papaček. Stal je pri mizi, vzravnal in nepremičen, grenkoba pa mu je polnila srce. Najbolj živo je občutil ta grozni trenutek: družina se razdira, a nima moči, da bi se temu uprl. Zaradi njene sreče sprejema to žrtev... V njej je plamenela velika očetovska ljubezen.

Stopila je tedaj Dušica k njemu. Iz oči mu je ušla solza in padla na roke, katere mu je bila položila na prsi.

"Odha'am, papaček! Ne bodi žalosten, saj se bom najbrže vrnila..." je zašepetala.

Čutil je, da rahlo drhti.

"Zdaj te pa ne bo več nazaj... Boš videla, ne bo te več nazaj! Pojdi, ljubi otrok, in sreča naj gre s tabo..."

V njegovem glasu je bila odpoved nečemu, kar mu je bilo najljubše.

Pred vežnimi vrati je butnil vanje stric Tomaž. Prišel je bil voščit za praznike.

"Kam pa ta tako naglo?" je planil mednje.

"Veš, stric, na možev dom grem. Oče mu je hudo zbolel..." je hitro odgovorila Dušica.

Z obrazov je bral vse...

"Dobro! Dobro! Že vem, kam gre tvoja pot. Srečna bodi in njega lepo pozdravi!" se je nasmehnil.

Zrl je za njo.

"Lepo ga pozdravi, Dušica!" so naročali.

Njuna pot je šla proti postaji...

7

Ko je privozil vlak, je bila že trda noč. Dobri dve uri se je bil zakasnil in postavil vse na glavo.

Ne da bi se mnogo obotavljali, sta jo mahnila proti cilju.

"Več ko uro bove hodili po tej cesti!" je vzkliknila mama. "Ko bi vsaj tema ne bila taka..."

Cesta je bila na široko spluzena, tako da vsaj snega nista gazili. Vendar so jo bile sani zgladile in mraz, ki je nato poprijel, jo je napravil kot ogledalo gladko. Noga nikjer ni obstala trdno, vsak korak je spodrsnil nazaj ali pa naprej.

Trdno sta se stisnili, roka se je oklenila roke, vrgli čez glavo debel koc in na drobno stopicali. Mraz je pritiskal, da ju je rezalo v lica in ledena burja se je zaletavala ob njiju, da jima je zastajal dih.

"Kaka pot!" je zastokala Dušica. "Uboga mamica...!" Hotela je reči: zaradi mene trpiš še ti.

"Molči! Molči!" jo je pokarala. "Če naju le še čaka. Da nama ni že ušla..." je podvomila. "Čakala bo že, saj ve, da prideve!"

"Ampak v tem mrazu in s toliko zamude..."

Lezli sta po prazni cesti. Nikogar nista srečali. Grozeče samotno je bilo vse naokrog. Z neba so skozi rahlo puhasto meglico vztrepetavale medle zvezde in predle mraz. Belina, ki je ležala na zemlji, je vsrkavala temo noči.

Ob pokopališkem zidu sta postali. Tišina. Nekaj rumenkaste luči je uhajalo ponekod izza pol zastrtih oken. Nekje visoko pod vrhom koničastega zvonika, ki je rinil v temo, se je potrkljala ura.

Prazno in črno kakor v podzemlju. Ko bi se vsaj še sova zganila kje v lini in kriknila. Grobni mir: tu je življenje umrlo. Človek se boji še dihati.

"Počakaj! Pogledam, kje naju čaka!" se je opogumila mama in se izmuznila izpod koca.

Zahreščal je zmrzli sneg pod njenimi stopinjami, kakor bi drobila orehove lupine. Dušica je drhtela v pričakovanju.

"Tu zunaj in pri vratih pokopališča je ni!" je vzdihnila, ko se je vrnila. "Mogoče se je zatekla v cerkev, ko je tak mraz..."

"Da nama ni ušla, ker sva se zakasnila. Ali pa da se ni zbala burje!"

"Poglejve še v cerkev!" je šepnila naposled.

S tesnobo v srcih sta se zmuznili na pokopališče in zavili naravnost proti cerkvi. Kot sklonjene žanjice, s pšeničnim snopjem v rokah, so ždeli s snegom obloženi križi na obeh straneh gazi. Hitro sta stopali, kakor bi ju bil kdo podil.

Škripajoča vrata so predramila pokojnost božjega hrama. Pri glavnem oltarju je brlela večna luč; mehki žamet je polnil ves prostor in ovijal svetnike po oltarjih v skrivnostno tišino.

"Slavka! Slavka!" je siknila mama. Od sten do sten je spreletelo. Morala bi se predramiti, ako bi morebiti tičala kje stisnjena v skritem kotu.

"Slavček! Dušica je prišla..." je poskusila še ona.

Nič se ni zganilo v odgovor. Božji hram se je znova potopil v sen...

"K njej domov bove šli! Tu je ni!" je odločila mama.

Spet so koraki drobili zmrzli sneg in burja se je poigravala z njima, ko sta dospeli iz vasi. Krenili sta v drugo smer, kjer je bil Slavkin dom.

"Seveda. Gotovo je bila prepričana, da naju ne bo. Kaj bi zmrzovala: šla je domov!" se je tolažila Dušica.

"Kak mraz! Povrhu še tema in to drsenje! Uuuu-uuu-uuu!" je zategnila mama.

"Še dobro, da poznaš pot! V kolikem času bove tam?"

"V lepem bi dospeli v tri četrt ure. Danes še niti v dveh urah. Saj vidiš!"

Tesno sta se oklepali druga druge in sključeni drobili pod kocem, ki je odbijal strupene sunke burje.

Nenadoma je vsa cesta kot v soncu zažarela. Žaromet je vrgel snop svetlobe v njuna hrbta. Otrpnili sta. Tovorni avto se je ustavil tik ob njima, dasi sta se mu skušali izogniti v sneg.

"Kam, tovarišici?" je vprašal oster glas.

"Tja v vas..." je kar brez premisleka rekla mama.

"Skočita gori! Vaju peljemo!"

Brž sta bili pri volji. Več ko uro grozne poti si bosta prihranili.

"Halo! Ena v kabino, druga od zadaj!"

Šele tedaj sta se zgrozili pred partizanskim častnikom, ki je skočil iz kabine. Žaromet ju je bil popolnoma oslepil in v temi prej nista nikogar razločili.

Pogum jima je upadel. Obotavljali sta se.

"Brez strahu! Kar gori!" je bil prijaznejši.

Mama se je stisnila v kabino, Dušica pa od zadaj, kjer se je že stiskalo nekaj premraženih vojakov. Sprva jo je skrbelo, kako jim bo odgovarjala na vprašanja, a v mrazu se nikomur ni dalo govoriti. Ob drveče vozilo je burja tulila še bolj divje in tudi skrbno odevanje pred njo ni nič zaleglo. Vendar se je pot hitro izgubljala za njimi in hiše so kar nenadoma pred njimi zrasle iz tal.

Na križišču pred vasjo so na mamino prošnjo ustavili.

"Zakaj že tu? Si rekla, da gresta v vas. Mi tudi gremo tam skozi..." je prigovarjal častnik.

"Prav dobro bo tu! Jo bove usekali po bližnjici!" je pojasnila. Skrbno je pazila, da se ja ne bi izdala, v kateri konec menita zaviti.

Čudno se jim je zdelo. Nekaj časa so stali na mestu in zrla za njima, kakor bi se hoteli prepričati, da jih ni nalagala. Ogi dve pa

tudi zviti, sta jo raje mahnili s ceste ter gazili celi sneg naravnost proti prvim hišam. Šele ko je avtomobil odfrčal že skozi vas ter hitel čez prazno planoto, sta se izmuznili skozi sadovnjak spet na iztirjeno pot.

Slavka je večerjela, ko sta potrkali na okno. Medla luč se je razlivala po prostoru.

"Pred dobre četrť ure sem pricepetala vsa premražena," je hitro dejala, ko jima je odprla.

"Midve pa iščeve in se ogledujeve, a nikogar nikjer. Pa sve jo prav pogruntali, da si nama ušla," je odvrnila mamica.

"Zakaj sta vendar tako pozni?"

"Vlak je imel zamudo, Slavka. Nisi nič vedela?"

"Vidiš! Nisem šla mimo postaje, ampak po bližnjici. Kdo je mislil na to!"

"Zdaj pa brž! Segrejem vama kave, potem pa spat. Ob petih zjutraj moramo vstati, da ujamenjo ljudi, ko bodo šli od maše", je razložila. Zato sem tudi odločila jutrišnji dan. In poti ne bodo toliko nadzorovane..."

Prijetno jima je dela toplota ob štedilniku. Ko je nekoliko izginila premraženost z njunih teles, sta občutili utrujenost. Kot dve zbiti kepi sta sedeli in sanjarili o prijetnem počitku.

Kmalu potem ju je peljala v ledeno kamro, kjer je stala ena sama postelja, nabasana s slamo. Obe sta se stisnili na njej in zmetali še plašče nad odeje, da bi se segreti.

Sprva se jima je zdela tudi taka revna postelja prijetna in udobna, kmalu pa se je spanec izgubil iz oči in na vseh koncih ju je zbadala je trda slama in tiščale lesene skončnice.

Moreča skrb za negotovi naslednji dan jima ni dovolila počitka. Utripajoča srca se niso umirila...

"Najin sveti večer je res precej enak onemu v Betlehemu," je začela mama, ko je videla, da ni moči zaspati. "Na slamici, v mrazu in v tuji hiši..."

"Pa še na pobegu..." je pridala Dušica.

"Pomisli, kako bi bili lahko padli v past na tistem avtomobilu. K sreči jim je mraz vezal jezike. Mogoče sve dobro storili, ko sve jo mahnili kar počez po snegu. Mislili so si, da sve trapasti babi in naju niso imeli več za mar..."

"Oh, da ne moreš z mano; vem, da bi se vse srečno izteklo. Tako pa, saj veš... Večkrat sta strah in nemir kriva, da se izdaš. Pomisli, če mi spodleti: stane me življenje..."

"Ne čenčaj neumnosti! Ti veš, da moraš

uspeti, da moraš srečno preko vseh ovir. Zato misli le na to, stisni pesti in trdno prestavljalj noge. Ne glej, kaj bi bilo, če bi bilo to in ne ono... če bi se zgodilo tako in ne drugače... če bi šlo na ta in ne na drug način... Ti si odločena naprej in tvoje misli naj gredo pred teboj! Ne smeš poznati omahovanja. Hitrost in odločnost bosta tvoji opori. Pa Boga prosí, naj te vodi! Zaupaj, pa bo šlo srečno! Verjemi mi, jaz te bom spremljala vsak trenutek, dokler ne bom vedela, da si na varnem..."

Dušica je pila te vzpodbujajoče besede kakor okrepljeno pijačo. Njen pogum se je kljub vsej utrujenosti znova dvignil in najraje bi bila videla, ko bi bilo treba v tem le trenutku vstati in se podati na pot. Čutila je moč in odločnost. Vendar pa časa ni bilo mogoče prisiliti, da bi bil zdrknil s polnoči v jutro...

Potem ji je govorila za čas, ko je njen glas ne bo več dohiteval.

"Dobro vem, da bi se rada kdaj čez čas vračala k meni po svete. Morebiti bodo razdalje med nama take, da jih bo še pisana beseda težko premagala. Mogoče ji ne bo dovoljeno priti nama v roke. Kjerkoli boš, nikdar ne pozabi na dom in na lastno kri. Ljubezen bo močnejša ko vse daljave. Z njo boš vedno med nami in mi s teboj, čeprav bi bili vsak na drugem tečaju zemlje. Ko bodo ostale za tabo te zamrežene ceste in prehodi, boš svobodneje zadihala. Bolje ti bo. Svoboda je dar božji; zato se je ne preobjej! Spomni se domovine, ki je je lačna! Povej vsem, kateri imajo še kaj dobrega srca in ki jih boš srečala, da hlatamo po njej. Nje, ki v svobodi žive, pričakujemo, da jo prinesejo tudi k nam..."

Vsepovsod in vedno ohrani vse tisto dobro, kar ti je dal dom in navzemi se le onega, kar boš lahko brez sramotnih lic pridala k domačemu zakladu.

Neizmerna žrtev je zame, ki sem tvoja mamica, da te pustim od sebe, ko te mogoče nikdar več ne bom imela v svojem naročju. Na srcu si mi zrasla in prav zato je moja največja želja, da bi bila srečna. Če vaju bo kdaj pot privedla spet nazaj, verjetno v nove in boljše čase, prinesita srečo tudi nama s papačkom... tudi za najini, tedaj že ostarele srce..."

Dušica je te zlate nauke, ki so se rodili iz krvavečega maminega srca, skrbno presadila v svojo dušo. Najdražji biser, ki ga bo nesla na pot, žar z domačega ljubečega ognjišča...

Neprespani sta skočili na noge, ko je zjutraj Slavka potrkala na vrata, misleč, da ju bo morala še buditi. Ledeno mrzla oblačila sta zmetali nase in nato hitro popili nekaj požirkov vroče kave.

"Glej, da me boš v vsem ubogala, kakor ti bom naročila!" je Slavka ukazala, preden so stopile iz hiše. "Predvsem se ogiblji med potjo vsakih večjih cest in poti; na njih naletiš na straže in vojaštvo in tudi na vohune. Pred dnevi so zagrabil tri, ki so se brezskrbno in lagodno hoteli prebiti po glavni cesti..."

"Kod pa jo potem naj ubiram, če ne po cesti? Po celem snegu ne bom prišla nikamor!" se je zazrla Dušica v njo.

"Ne po celem snegu! Po ozkih gazeh in potih, ki vežejo vasi. Tako ne boš padla nikomur preveč v oči. Ko boš pa že dovolj daleč od meje, se spustiš na ceste. Kdo te bo tam imel za mar?" ji je pojasnjevala. "Povsod se delaj, kakor da si tam doma!"

Objelo jih je ledeno jutro. Tema je še ležala, le nizko nad zemljo jo je belina snega prelivala v mehko sivino. Rezko se je drobila zmrzlina pod nogami. Po zvoženi cesti jim je polzelo. Sključene in stisnjene so drobile tri temne pike v sveto jutro in molk jih je spremljal. Dihale so v rute, ki so si jih bile potegnile prav čez nos.

Žive duše niso srečale na poti. Ko so se že približale vasi ob meji, sta jim prihajala nasproti dva stražarja. Ždela sta v dolgih plaščih, povrhu zavita še v vojaške koce, da so komaj oči mežikale iz njih. Stopicala sta mimo, ne da bi se bila sploh ozrla vanje.

"Poglejta!" je nenadoma vzkliknila Slavka in pokimala v smeri ceste. "Tam je meja!"

Za hip so se ustavile. Dobrih petdeset metrov spredaj so v mraku razločile zaporo, katera je zapirala cesto. Ob njej se je pozibavalo dvoje sključenih gmot, na debelo odetih, in cepetalo neprestano z nogami.

Dušici se je stisnilo srce. Zagrabil jo je nek nenaden strah ob tem pogledu. Koliko lepše bi bilo, ko bi cesta gladko tekla naprej in bi ljudje mogli nemoteno hoditi po njej, kamor bi jih srce vabilo. Tako pa...

Krenile so na stransko stezo in naredile ovinek. Slavka prva, Dušica in mama za njo. Hiše so čepele ob obeh straneh in ozka gaz med njimi je držala nekoliko navkreber.

Za zadnjo hišo so se ustavile.

"Hitro si še povetja, kar imata! Tu se morata ločiti..." je zapovedala Slavka in se malo odstranila.

Obema se je pogreznilo v dno duše, kar sta si lepega in ljubeznivega hoteli povedati v tem trenutku. Sama bridkost ju je prepajala, beseda jima ni prišla iz ust.

Mamica jo je še enkrat pokrižala in poljubila. Skrbno jo je ogrnila s kocem.

"Pojdi in Bog s tabo, ljubi otrok!" je zjekljal in jo še enkrat tesno objela.

"Hvala, mamica, za spremstvo in za vso pomoč... Zbogom!" je zahlipala Dušica.

"Trdna in odločna bodi!" ji je dajala poguma. "Jaz grem zdaj v cerkev..."

"Vzemite njeno izkaznico!" je rekla Slavka mami. "Ona je od zdaj čisto druga oseba." Obrnila se je proti Dušici, ji stisnila v roke izkaznico s tržaškega ozemlja in ji zabičala: "Ne pozabi, da si zdaj Lidija Godec, rojena 1. februarja 192... v Trstu!"

"Li-di-ja Goooo-dec... rojena 1. februarja..." je Dušica jecljajoče zlogovala svoje novo ime. Dvakrat, trikrat...

"Zdaj pa hodi vedno kakih pet korakov za mano. Če naju kdo ustavi ali sreča, se ne poznave. Izgovori se, da sta se domenili z neko prijateljico, da pa je ni bilo in si se zdaj izgubila..."

Hip nato je Slavka, ki je imela pravo dovoljenje za prehod meje, že stopala po ozki gazi. Tudi Dušica se je v naročeni razdalji pomikala za njo. Šele čez čas pa se je razburjena glavica zavedla, da je pustila tam zadaj mamico samo. Ozrla se je: videla jo je stati še vedno na mestu, nepremično, in z belim robčkom si je zakrivala oči... Potem se ni ozrla več po njej...

Izza druge strani hiš je prihajalo nekaj ženic od rane maše. Zavite so bile v šale, rute, oblečene v plašče in povrhu še pregrnjene s koci. Ivje jih je prepreglo čez in čez kakor srebrne verižice božično drevesce. Sključene so se gugale po ozki gazi, z očmi uprtimi le predse.

"Na to sem računala ves čas!" se je Slavka nekoliko nagnila k Dušici nazaj. "Pomešajve se mednje. Tako dospeve varno do vasi, ki je že na oni strani meje!"

Stopicali sta za ženskami, ki so jo mahale naravnost po gazi navkreber, kakor bi bili prišli z njimi od maše. Dušica se je pomirila med njimi. Sneg je zamolklo cvilil pod noga-

mi. Dan se je bil že naredil, vendar ga je rahla ledena meglica zavijala v sivino.

Povzpele so se že precej visoko v hrib; nekoliko topleje jim je bilo ob hoji.

“Ozri se malo v levo!” je šepnila Slavka, ko je nekoliko pridržala korak.

Dušica se je previdno zaokrenila. V dolinici spodaj se je vila cesta. Na nekem mestu je v belih obrisih opazila zaporo in drobno piko ob njej. Bilo pa je to že precej daleč za njenim hrbtom.

“Sve že čez. Pozdravi jih še za zadnje, zdaj jih ne boš videla več. Najina pot zavije za hrib!” je dejala.

Brž nato se je pot spustila v malo globel in po njej znova skoraj navpično navzgor.

S pobočja gori so se prikazali obrisi koč. Tu je bilo vse bolj čisto, prozorno. Ženice so se druga za drugo izgubljale po komaj malo izhojenih poteh, katere so kakor žile vezale raztepane kočice med sadovnjaki. Bile so pokojne, le dim se je v tankih trakovih zvijal navpično proti nebu in pričal o zvestih srcih ob ognjišču.

“Previdno, v razdalji!” je ukazala Slavka. “Včasih se mudi tu kak stražar!”

Sledili sta si tako do zadnje hiše. Žive duše ni bilo na spregled. Tako mirno jutro je lebdelo na tem hribu, da ga je bilo škoda dramiti s koraki.

“Počakaj!” je ukazala Slavka. “Stopim v hišo in nekaj pobaram.”

“Si se pozanimala za pot?” se je nestrpnostno Dušica zazrla vanjo, ko se je vrnila.

“Ne! Povprašala sem po neki prijateljici, ki že zdavnaj ne stanuje več tu. Veš, tak mali izpad v kako kočjo je večkrat koristen. Tako bi bil najin izgovor lažji, saj sve v resnici iskali prijateljico...”

“Zvita si, Slavka!” se je Dušica nasmehnila.

“Ne pozabi, da šestokrat po ravni poti ne prideš daleč. Treba jo je ubrati po ovinkih in poklicati na pomoč še kaj premetenosti...” ji je pomežiknila Slavka.

Pustili sta hiše za sabo. Pred njima je ležalo samo zasneženo hribovje, kateremu je le drevje nekoliko spreminjalo dolgočasni obraz. Pot je bila še zmira zelo ozka: komaj za enega. Snežni zameti so jima ponekod segali čez pas.

Hodili sta lep čas, dokler se nista približali gozdu, ki se je raztezal v nedogled.

Pred malim ovinkom se je Slavka ustavila.

“Zdaj moje pomoči ne boš več potrebovala.

Glej! Nekje pod pobočjem tega širokega gozdnatega hrbta teče glavna cesta, katero si videla na meji. Ti se drži te stranske poti, ki te pripelje na gozdno stezo, gotovo kaj bolj zvoženo, saj po njej vozijo drva. Tekla bo v ovinku, čez gozd po desni strani. Hodi po njej, dokler se ne zlije z glavno cesto. Ne ustraši se, ker bo pot dolga. Drži se vedno na desno...”

Ob spojitvi obeh cest boš našla prve hiše, drugače pa bo pot samotna in prazna. Tam te že nihče ne bo imel za mar. Potem bo pa pot veliko lažja in kot bi trenil, boš pri železnici...”

“In če me kdo kaj vpraša?”

“Kdo pa ti kaj hoče? Vendar za vsak slučaj: prišla si iz Trsta, da se najdeš s prijateljico in zdaj se vračaš. Sicer pa sem prepričana, da ne boš tako nerodna.”

“Torej po gozdni stezi neprestano skozi gozd...” je ponavljala Dušica.

“Drži se na desno!”

Poslovidi sta se in šli vsaka sebi. Kakor se je razdalja med njima vedno bolj večala, tako se je vrival v Dušičino srce občutek samote in negotovosti. Čisto sama na vsej poti, oko ni zazrlo ljubečega bitja, niti borne kočice, ki bi dihala vsaj malo domačnosti.

Sveti dan! Ljudje so se pobožno stiskali doma in še ptički so molčali v mrazu.

Stisnila se je. Po komaj dobro zarezanem sanincu jo je zanašalo. Steza se je dvigala v gozdno pobočje; mraz je lezel od vsepovsod in burja se je zaletavala v njena lica.

Nič se ni vračal njen spomin nazaj: kakor da je vse utonilo v njeni duši v trenutku, ko je prestopila mejo. Njena sreča je sijala iz bodočnosti. Smehljala in vabila jo je nekje na oni strani teh žičnih meja in zmrznjenih poti, kjer v svobodi ljubeče žarijo oči čakajočega moža. Za vsak nov korak je našla moči v svetli zavesti, da mu je vedno bliže, da zdaj resnično grebe k svojemu cilju, katerega si je prej le predstavljala v megleni oddaljenosti. Tako je pozabljala na vso trdoto poti in na ves strah, ki se ji je bil vgnezdil v kosti. Vse to ji vendar ni pomenilo nič v primeri s srečo, ki jo bo spet našla...

Neizmerno polno ljubezni je bilo njeno srce. V njej se je napajala, da se ni sesedla sredi gozda, obdana od grozotne samote ali padla

od utrujenosti na belo odejo. V dnu duše nekje je zasijala drobna sanja o svetlem domu v daljni zemlji, ki ga bo sama sreča in veselje...

Ko se je pot prevrgla čez dolgo na drugo stran pobočja, se je znašla na poseki z nizkim grmičevjem. Kakor da se je razvesilo nebo, se je razpršil gozdni mrak. Ustavila se je za trenutek, se zazrla v nebo in skušala pogruntati čas. Nad glavo nekje za oblaki je lebdelo sonce...

Lačna je bila, da jo je zavijalo in utrujenost je legala vanjo. Nikjer nobenega znamenja, da bi po njem izmerila pot.

Spet se je pognala naprej. Navzdol je šlo laže. Brž je bila za ovinkom in od tam naproti so ji že zadišali prijetni dimi ognjišč. Kako se jih je razveselila! Izza golih drevesnih kron se je dvignilo nekaj streh. Z druge strani se je privijala k njeni stezi široka cesta, vsa zvožena in široko iztirjena.

V srcu se ji je porodila želja po malem počitku in po krožniku tople juhe. Kje je v hiši dobra duša, katera bi ji ponudila stol in jo posadila na gorko?

Skrito se je ozirala po oknih in vratih, kakor bi hotela presoditi po zunanjem videzu notranjo gorkoto doma. Vse je ostalo mirno in tiho; njene želje niso vzdramile otrplih in zaprtih koč.

Nenadoma je pridržala korak. Izza zaprtih oken je butalo glasno govorjenje. Oči so ji obvisle na zbledelim napisu: Gostilna. Topel občutek jo je prelil in v usta so ji lezle sline.

Brez prevdarka je zavila notri. Že ko se je znašla v ledeni pivski sobi, se je pokesala zaradi nepremišljenosti.

Koj za njo je vstopila krčmarica, polnega in rdečeličnega obraza ter zadovoljnih oči.

"Tu boste zmrznili, nočete raje k nam v kuhinjo" jo je prijazno povabila.

"O, kako rada, če le smem!"

V kuhinji je bilo toplo, da se je Dušici zdelo nebeško prijetno. Kako ji je dobro dela gorkota po mrzli in neprespani noči, polni tuhtanja in strahu, in po tako dolgi poti, brez počitka.

"Kar nekam sedite!" ji je ponudila stol.

Dušica je bežno preletela prostorno kuhinjo. Ob steni je stala dolga miza s klopmi, na njih so se pozibavali kvartopirci, ki so z glasnim hrupom metali karte na mizo. Pred njimi so stali visoki kozarci z vinom, katerega so od časa do časa srebali. Iz pip in ciga-

ret so se vlekli ozki curki dima pod strop. Tam so se stapljali v sivo, negibno meglico.

"Kar tu bi se naslonila k štedilniku, če mi dovolite," je zašepetala.

"Kjer vam ugaja," je ponudila krčmarica. "Od daleč prihajate?" jo je pobarala.

"Od daleč. Pa je mraz, da človek kar otrdi," se je kratko odrezala Dušica. "Lačna sem. Bi se kaj dobilo?"

"Jetreca s krompirjem. Drugega ni ostalo od kosila."

"Karkoli, da je le nekaj!"

K zvrhanemu krožniku ji je pristavila še kozarec vina, da se je grel na štedilniku. Bila je grozno lačna in jetreca so prijetno dišala. Trudnost se je je polastila in zaspala bi bila ob tej gorkoti, ko se ne bi bila z vso močjo upirala. Sladkost, ki jo je napajala, je s silo podila iz sebe.

Naposled se je resno zavedla, da je med samimi tujimi ljudmi. Pričela je vleči na uho pogovor, ki so ga možakarji vpletali med kvartanje. Tu pa tam se je postrani ozrla v nje, vendar tako neopazno in bežno, da ne bi pri nikomer vzbudila sumnje.

Presodila jih je: navdušeno so govorili o partizanih in o dobri domovini, ki jih je prišla osvobodit. Na prsih nekaterih — bili so terenski odborniki — so se svetila odlikovanja.

Čez čas je eden prilezel bliže k štedilniku, naravnost nasproti njej. Basal si je pipo in jo nezaupljivo pogledoval.

Zagomazeli so ji mravljinci po hrbtu.

"Si se zmrazila, tovarišica, kaj?" ji je ponudil besedo.

"Pasje je mrzlo!" je Dušica počasi odgovorila, kakor da jo utruja.

"Si prišla od daleč, tovarišica?" je rinil v njo.

Dušico je zagrabilo pri srcu. Kaj, če je ta eden tistih? Kako mu bo na lepem padla v roke!

Pomislila je malo. Povedati naravnost, odvrne nezaupanje. Prikrivanje bi rodilo sumničenje.

"Od daleč, tovariš! Iz Trsta sem..." je vsekala.

"Iz Trsta? Aj, tovarišica: tam so Angleži, kajne! Povej mi, kakšni so Angleži?"

Kako naj mu odgovori? Nikdar še ni videla angleških vojakov.

"Kakšni pač naj bodo! Večina jih je rejenih kot pujski..." se je nasmehnila.

"Prav gotovo! Saj niso nikoli trpeli lako-

te," je grenko pripomnil. "Pa imajo lepe uniforme?"

"Še kar lepe!" je pritrdila.

"Kakšne barve so?" je bil radoveden.

"Barve... Kako bi rekla..."

Tu ji je zmanjkalo besed. Kakšne barve, to je zdaj važno. Kaj naj reče, ko jih še ni videla. Zdaj jo bo ujel. Kaka neprevidnost, da je zavila v to gostilno, ko bi vendar lahko bila gluha in slepa šla mimo. Za krožnik postanih jetrc in malo krompirčka se bo dala vloviti...

Sredi obupa se ji je posvetilo.

"Barva je pač enaka oni, ki so jo dobivali partizani od Angležev med vojno."

"Seveda! Bedak, tako reč vprašam!" se je potrkal po čelu. "Kako pa je življenje tam? Se dobi vsega?"

"Vsega! Seveda za denar, ki ga pa tudi ne manjka!" je bahato izjavila.

"So Angleži pri ljudeh priljubljeni?"

Dušica je opazila, da je vse omizje potišalo in budno sledilo razgovoru. Strmelj so vanjo, kakor bi jim bila odgrnila nov svet pred očmi.

Malo je potuhtala in se izvila.

"Hm! Si lahko mislite, da naši niso z njimi. Kako, ko pa so nas tako grdo opeharili za Trst..."

Možakar je planil pokonci.

"Vidite, tovariši! Tako je, kakor jaz vedno trdim. Naši ljudje so zvesti. Angleške lažnivece bomo pa že enkrat poplačali za njihovo nezvestobo. Prišel bo dan, ko bodo spet prosjačili vsi obupani za našo pomoč. Pri nas ali pa pri naših otrokih. Tovariši, ne pozabimo teh goljufivih mešetarjev..."

Razvnel se je, da so mu pordečila lica. Stopil je po kozarec z vinom in se vrnil.

"Živijo, tovarišica!" ga je dvignil. "Vidim, da si tudi ti ostala zvesta domovini! Živijo!" Česa takega pač ne bi bila nikoli pričakovala. Pridrževala je krohota, ki ji je silil iz grla.

Zgrabila je kozarec in z močjo cinknila ob njegovega.

"Živijo! Živela svoboda!" je nazdravila in se ozrla po omizju.

To je bil prvi in vroč pozdrav klicu, ki jo je izvabil iz zažičene zemlje...

Vsi so dvignili kozarce, v katerih se je Rubinasto iskrla dišeča pijača.

"Ali imam še daleč do postaje?" se je obrnila h krčmarici, ki je ždela ob štedilniku.

"Kake tri ure!" je zažgolela.

"Prej več! V tem vremenu več!" se je oglašil možakar. Izvlekel je žepno uro in jo motril. "Ne verjamem, da ujameš še vlak. Potem pa ga ni do jutra."

"Kako praviš, tovariš?" se je začudila. "Da ga ne ujamen več? Seveda! Zasedela in zaklepetala sem se, namesto da bi se bila že davno dvignila," se je pokregala sama sebe.

Naglo se je pričela odpravljati.

"Tovarišica! Napregel bom konjiča in te potegnem do tja. Veš, jaz sem sekretar terenskega odbora..."

"Saj res! Naprezi!" je zaklicalo omizje.

"Naprezi!" ga je priganjala še krčmarica. "Kaj bi se reva mučila na tej poti..."

Medtem je Dušica poravnavała račun in ga srknila še pol kozarca, da jo je pogrevalo do dna duše.

Pred hišo pa so zacingljali že zvončki.

Sedla je na lične sani, se zvila v klopčič, vsa odela v koc in se kar prijetno počutila. Bila je zadovoljna, da so ji lica sama lezla na smeh.

Možakar je stisnil glavo med visok krznen ovrtnik. Burja je brila skoraj naravnost proti njima, vsled česar sta oba molčala. Le zvončki so pozvanjali ob bokih konjička in se izgubljali v zasnežene kotanje in med drevje, odkoder so se že kradle sence prihajajočega mraka.

Pri slovesu je še enkrat povdaril: "Le zvesta ostani domovini in našemu največjemu heroju maršalu..."

Domovini bom vedno zvesta! Maršala pa sovražim! Tako je mrmrala sama pri sebi, ko se je možakar že odpeljal.

10

Prazna je ždela postaja. Burja je dvigala kot moko droben sneg in posipavala z njim shojene poti. Nekaj luči se je pozibavalo z visokih drogov in pršilo rumenkasto svetlobo.

Dušica je kupila vozni listek. Napravila je nekaj korakov sem in tja, a jo je burja napihala, da jo je stresalo do kosti. Skozi umazane šipe postajne pisarne je hodila pogledovat na uro. Zdelo se ji je, da se čas ne premakne.

Po neskončno dolgem čakanju se je oglašilo brlizganje vlaka. Cunjasti oblaki pare so se motali okrog lokomotive.

Vstopila je v vlak. Na oknih in vratih je vojni čas zdobil šipe; ledena burja se je po-

dila skozi odprtine in tema je zagrinjala vse, da je bilo treba tipati po prostoru .

Vlak je bil skoraj prazen, le nekaj redkih potnikov je ždelo v njem in brezbrizno spremljalo vsakogar, ki je vstopil ali izstopil. Dušica se je dotipala do najbližjega kota in zlezla v klopčič. Misli je samo na obmejni pregled, ki bo na eni prihodnjih postaj. Tam nekje pred vratji na tržaško ozemlje, korak pred svobodo. Tega se je bala...

Počasi je pihal vlak po zmrzli pokrajini. Z vsakim metrom se je približevala najtežji preizkušnji. Tesnoba ji je prepregla srce in ji ga stiskala. Z ritmom koles je ponavljala svoje novo ime: Li-di-ja Go-dec... Li-di-ja Go-dec...

Skozi odprtine oken se je stegala črna noč; nikjer luči, kakor da je vsa zemlja izumrla. Le postajice so rahlo utripale. Osameli potniki so vstopali in izstopali molče in hitro.

Končno se je vlak ustavil ob razsvetljeni postaji. Bilo je več življenja na njej in pod svitom luči so švigali sem ter tja oboroženi miličniki. Govorili so glasno, kakor da so neomejeni gospodarji tega koščka zemlje.

Postaja ob meji. Prehod iz cono B v cono A...

Izstopili so vsi, ki niso menili potovati čez mejo. Straža je obstopila vagone in začel se je pregled. Zaradi pozne ure so ga opravili kar na vlaku.

Dušica je slišala ženske glasove ymes. Srce ji je bilo, kakor bi ji hotelo ulti. Nič več ni čutila mraza, celo vročina jo je oblivala. Ko bi Bog dal, da je vsaj ne bi kdo spoznal!

Najprej sta jo primahali dve partizanki. Obledenj v hlače, povrhu z debelimi vojaškimi plašči, za pasom revolver in krog in krog navešene ročne granate. Nad bujnimi lasmi na glavi jima je čepela vojaška čepica z rdečo zvezdo.

Prva je drzno posvetila Dušici v obraz.

"Greš v Trst?" jo je robato pobarala.

"Da, tovarišica!"

Tako težko ji je ta naziv spolzel z jezika.

"Dvigni se, da te preiščem!" je zapovedala.

Naglo ji je odvila koc in ga skrbno pretipala, nato ji je šla z ledenimi rokami še k telesu. Ob svitu močne baterijske luči jo je do dobrega pretipala.

"Dobro, tovarišica!" je dejala. Odšli sta naprej.

Dušici se je zdelo neverjetno, da bi bila tako zlahka opravila. Za dokumente ji še rekel

nihče ni. Tesnoba ji je kar splahnela in že si je oddahnila.

Tedaj sta pristopila še dva partizana.

"Tovarišica! Potno dovoljenje!"

Znova se je stresla, da ji je zastal dih. Zdaj je pred odločilnim trenutkom.

"Dobri Bog, bodi z mano!" je vzdihnila.

Iz predalčka mufa je izvlekla izkaznico in mu jo ponudila.

"Odpri jo!" je velel. Roke so mu žele v debelih rokavicah.

Posvetil je vanjo, ne da bi jo bil vzel v roke.

"O, tovarišica! Midva pa sva se že nekje srečala. Zares, da se te spominjam, le ne vem, kje da je bilo!" je govoril prijazno.

Drugi partizan je odkoračil naprej po vagonu.

"Mogoče !že mogoče!" je šepnila.

"V redu! Kar spravi! Pa dobro se imej v Trstu in pojutrišnjem na svidenje. Pridem doli..."

"Z dovoljenjem ali brez njega?" ga je pobarala in spravljala izkaznico. Zahotelo se ji je nekoliko zbadljivosti, zdaj, ko je že srečno opravila pregled.

"To ni važno, tovarišica. Važnejše je, da se lahko morebiti kje srečava, to se pravi, spet srečava..." je zvijačno namigaval.

"Tokrat se bova gotovo zgrešila!"

"Zakaj?"

"V takem mrazu ne hodim iz hiše!" je zatrdila.

"Pa srečno pot!" je zažgolel v zadregi.

"Hvala za iskrenost!" je odvrnila in se spet odevala s kocem ter iskala trohico zavetja v trdem kotu.

Zaprla je oči v tihem zadovoljstvu, ki jo je v tem trenutku prepajalo. Nevaren pregled je bil končan.

V zabijanju koles je kimala Dušičina trudna glavica, ki skoraj ni mogla razporediti vsega, kar se je bilo v njej nabralo ta dan. Vlak je drdral v noč. Biti je moralo že pozno.

Na prihodnji postaji se je prigunčal angleški častnik z vojakom. Dušica je že sama od sebe pripravila izkaznico. Vendar je šel skozi vagone, ne da bi bil koga kaj vprašal. Ni se ji bilo bati ničesar več. Pot negotovosti in strahu je bila mimo.

Čez kratko je potegnil vlak.

Zaprla so se za Dušico poslednja vrata domovine. Prestopila je v svet, o katerem je sanjarila poprej in pričakovala sreče v njem.

Zavedala se je, da ni več povratka nazaj,, dokler bo rdeča zvezda krvavela nad domovino. Srečno je dosegla, kar je želela in toliko prosila dobrega Boga, vendar jo je stisnilo pri srcu ob misli, da je zdaj na tuji zemlji in da leži na oni strani tega zadnjega prehoda domovina...

Povrnila se je nekoliko k njej. Z mamico se je najprvo srečala: se je li že vrnila z razbolelim srcem domov k svojim, kjer bo občutila šele pravo praznoto? Dušice ne bo. Ne bo je nikjer. Morebili sestri in brat pričakujejo njenih korakov in prisluškujejo vsakemu šumu; ne bo zapel zvonček pod njenim prstom. Verjetno je edino papaček ne pričakuje več: on se ji je odpovedal že ob slovesu. Njegovo srce je slutilo izgubo...

Suha burja sika od vsepovsod, da jo stresa. Srce drhti, lic več ne čuti. Z mrazom ji je tujina pogrnila pot. Tam zadaž, kamor vodijo žice ob progi, pa je potopljena v žametni mrak domovina. Dom sredi mesta, v njem prazna mehka postelja. Ure na cerkvenih stolpih udarjajo čas v bron, ki dramí mestno sanjavnost; tu ji na uho piskajo vrtinci burje in jo spremljajo skozi noč kot pošasti.

Čas leze proti polnoči. Utonil bo dan in v novih utripih se bo rodil drug. Kolesa vlaka pojo v taktu. Hiter je njihov tek, odkar so se prevalila skozi zadnja vrata.

Poti nazaj ni. Naprej in le naprej! Tja, kamor mora priti. Do sreče v svobodi...

Zbogom, domovina! Večno ljubljena, nikdar pozabljena! Ti zibelka moja, mladost in pesem! Svobodno in srečno, blestečo in pojočo bi te rade videle moje oči. Ne zameri, da sem te zapustila! Redila si me in krov si mi dajala. A moja želja po svobodi je bila večja. Kaj bi mi mogla od tega dati, uboga, zaslužnjena! Ko pride ura, ki jo bo glas bron oklical, se vrnem v tvoja neдрja. Žarela boš tedaj znova v sreči kakor nekoč!

Zbogom! V srcu te nosim. Ne bom te izgubila!

Tako se je Dušica poslovlila od domovine. Z drobnim prstkom si je utrnila grenko solzo iz očesa, da je v mrazu ne bi skelela. Pri srcu pa ji je bilo laže...

Samotna in prazna je bila postaja v N., ko je Dušica izstopila. Ni kazala nobenega življenja. Ostra burja je pometala ceste in vrtinčila prah. Snega ni bilo.

Lovila se je premražena med hišami in zavijajoči piši so jo zanašali. Zbita in od mraza

skoraj otrpila se je opotekala. Iskala je številko hiše, kjer je upala najti kotichek za prvo silo. Nekoč v lanskem poletju se je bila seznanila v Ljubljani z dekletom, ki jo je povabilo na obisk...

Pred sivo hišo je obstala. Obledela vrata so jo zapirala. Zatopljena je bila v pokojnost. Cestna svetilka se je pozibavala v plesu burje in vrgla tu pa tam snop svetlobe nanjo. Poskušala je pritisniti na kljuko. Trdno zaprto.

Kam naj se da v tej pozni uri, če je ne najde doma?

Za ogli je stokala zima. Pozni čas je pahnil ljudi v hiše. Sama ždi ob tujih vratih.

S krepko stisnjeno pestjo udari po njih. Zamolklo odgovore udarci in se odbijejo od zidov na drugi strani. Tiho, vse spi. Groza jo obide, kakor bi trkala na duri mrtašnice.

Udari še enkrat, močneje. Bolj grozljiv je odmev z druge strani...

Tišina.

Nato bije neprestano, da jo bole pesti. Hoče prisiliti vrata, da se ji odpro in jo skrijejo v tej grozni uri.

Čez čas se ji zazdi, da se je znotraj nekaj premaknilo. Zaječi ključavnica.

"Kdo kliče?" vpraša glas, ko se vrata odslonijo za pedenj.

"Jaz sem! Se me še spomnite, Fanica, ko sve lani hodilj po Tivoliju?" je jecljala Dušica in komaj premikala ustnice.

Fanica in Dušica sta se takoj spoznali.

"Oooo! Naprej! Naprej! Kaj vas je prineslo?"

Prijela jo je za roko in jo potegnila notri. Pri ognjišču, ki je dihal že hlad, ji je odgrnila koc z glave in se zazrla v modrikasto lice.

"Vi ste pobegnili, kajne?" je šepnila.

"Uganili ste! Tukaj sem!"

S toplo roko ji je šla Fanica čez obraz in jo sočutno pogledala.

Dušičine oči so zazarele.

"Sedite! Vsa ste premražena. Zanetim ogenj in skuham vina, ki vas pogreje. Potem pa v posteljo, da se odpočijete!"

"Prva ste, h kateri sem se zatekla na svoji poti!"

"Na varna vrata ste potrkali."

"Poznate tu trgovca Ninota M.?" je Dušica brskala.

"Seveda. Prav dobro! Je za partizane..."

"On je moj stric... In Anico B.?"

"Tudi. Njen sin je oznovec..."

Dušica je ostrmela. Torej je vso to — nje-

no sorodstvo na oni strani... Postavilo bi jo na cesto, ko bi se mu prikazala ali jo celo dalo odvesti nazaj. Ona pa je še rahlo računala nanje.

"Ali so torej vsi za one?" se je zgrozila.

"Pred časom so bili skoraj vsi. Zdaj se jih je že mnogo ohladilo. Jutri jih bo odpadlo še več. Čez leto bo pa še ostale sram, da so se šteli kdaj med nje... Veste, navdušenje na površju hitro zgori. Potem pa postane človeška sodba treznejša in resničnejša..."

"Ko bodo gledali resnico z lastnimi očmi, bo njihovo navdušenje drugačno!"

"Tako pravim tudi jaz!" je pritrdila Fani-ca.

"Ne bom vam dolgo v nadlego," se je opravičevala Dušica. "Brž pojdem, da poiščem moža. Saj k njemu sem prišla..."

"Dobro! Dobro! Zdaj se najprej odpočijete. Potem boste pa mislili za naprej..."

KONEC

Okrog polnoči se je Franc B. stiskal ob oglu postaje v malem laškem mestu. Mrak je s pokojnim obrazom bdel nad hišami, medla luč je pršela iz zibajočih se svetilk. Tihota je gospodovala nad zemljo, le komaj za streljaj proč se je premetavalo morje in se zaganjalo jezno ob obalo. Nikjer žive duše. Januarsko vetrovje je drselo preko mokre zemlje...

Škripaje so se odslonila vrata postajne pisarne in prikazal se je visok in suh uradnik. V roki je pozibaval laterno.

Mimogrede se je ozrl v stisnjenega France-ta in zabundal: "Che freddo! Tempo siberiano..."

Stopil je do tračnic in se oziral po njih. Mraz je vel iz njihovega leska.

Približevalo se je dvoje žarečih luči. Kratek pisk, zacvilile so zavore in vlak, ki je pripeljal

iz Bolonije, se je ustavil. Tišina je vladala v njem. Potniki so mogli prespati noč do Rima.

France se je zmedel, Z očmi je iskal na vse strani.

Noben potnik ni izstopil. En sam sprevednik je dajal znake z lučjo.

Vlak je odpeljal, za njim se je zgrnila spet tihota.

Kako? Je ni?

Z levico si je potegnil preko čela in v srce se je zgrnila praznina. Prestopil se je in oziral po tračnicah.

Se ji je kaj zgodilo?

Tedaj se je na drugem koncu izluščila iz polmraka drobna postava. Naredila je nekaj korakov, se ozirala na vse strani in tavalala proti luči.

France se je pognal po peščenem peronu na-proti. Tudi ona ga je opazila in drobila proti njemu.

Spoznala sta se, Dušica in France.

Še nekaj korakov ju je ločilo, že sta razprostrla roke v objem...

"Torej si le prišla..." je zašepetal čez dolgo ginjen. V očeh so se mu lesketale solze sreče. "Kako ti je, moje zlato srce?"

"Dobro! Zdaj kar dobro, ko sem te spet našla!" je ljubeče dahnula.

Mehko jo je božal po glavicu, ki je počivala na njegovih prsih.

"Samo, da sva spet skupaj..." je pritrdil.

"Kajne, da me ne boš nikoli več pustil same?" je vzdihnila. "Držala se te bom in ne pustim te več samega po svetu!"

"Odslej bova vedno skupaj, kamorkoli bo že šla najina pot!" ji je zatrdil. "Bogu bodi neizmerna hvala, da naju je spet združil!"

Tesno objeta sta stopicala preko tračnic. Velika sreča je polnila njuni srca in v nemala ve-ro v svetle dni, ki se bodo odprli pred njima...

JANKO

VEČER V TIROLAH

Tirolska prst diši po močnem vinu.
Nebo se skloni na lesene strehe.
Rumeni cveti spijo na češminu.

Kot bi doma bil, zdi se mi, pri dedu
in bi se menil z njim o sreči v rajju.
Uljnak za hruško ve povest o večnem
medu.

TEŽKE MISLI

Zdaj je listje temnordeče
in drevesa sivi prsti
izmozganega starca v krsti.
V tožni pesmi veter vleče.

V siv dan rumene drevesa.
Listje pada. V moji duši
vse se tiho, tiho ruši.
Od zidu diši cipresa.

Naša kulturna preteklost v luči obletnic

(VI)

ZAČETKI SLOVENSKEGA PRIPOVEDNIŠTVA

DOLGA je bila pot, ki jo je slovenska proza napravila do književne pripovedne umetnosti. Stoletja so rokopisi ohranjali zapiske verske vsebine in pravne obrazce; knjige so odprle nove možnosti, vendar je naša beseda do kraja 18. stoletja ostajala predvsem v službi vere. Vse sveto pismo smo dobili že sto let po Guttenbergovi iznajdbi. Redovniki in svetni duhovniki so prevajali in prirejali razen verskih spisov tudi stvari filozofske in pedagoške vsebine; razen tega so zbirali besedni zaklad in ga skušali slovnično urediti. Pobožni in poučni namen, borba za pojme, nihanje med krajevnim govorom in med težnjo po splošno-slovenskem ali vsaj tradicionalnem knjižnem jeziku in težave s pravopisom so potiskale hotenje po umetniškem izražanju na eno zadnjih mest. Nezavedno je tako hotenje prodrlo pri krepkih pisateljskih osebnostih, kot sta bila Trubar in Dalmatin. Mnogo več ga je v pridigarjih 17. in 18. stoletja in Janez Svetokriški je po tej plati ne le eden iz velikanov govornišva, marveč slovenske proze sploh.

Nove predele ji je odprl o. Pohlín: v vsakdanjo uporabnost in poljudno znanstvo, v kroniko in poročevalstvo. Odtod gre ravna črta — Vodnik z Ljubljanskimi novicami, Bleiweis s Kmetijskimi in rokodelskimi novicami, Vrtovec, Vernè, Cigale, Erjavec itd. Važnejši za umetniško nalogo proze so Japljev novi prevod svetega pisma, nekateri Vodnikovi sestavki, Ravnikarjeve Zgodbe in prevodi Krištofa Schmida. Veliko poguma in pobud sta dali tudi Linhartovi dramí in obe stolici za slovenski jezik (Građec od l. 1812 s Primicem in Kvansom, Ljubljana od l. 1817 z Metelkom).

V znamenju Krištofa Schmida stoji prva izvirna slovenska povest (Cigler, Sreča v nesreči, 1836), medtem ko so poskusi ok. l. 1848 po vzorcu zgodnje romantike črpali iz narodnega pripovedništva in ga posnemali (Trđina: Glasan — bog; Arov in Zman; Svetec: Vladimír in Kosara).¹⁾

Vse to je domala brez umetniške cene in daleč za istodobnim evropskim pripovedniš-

tvom. Vzrokov ni težko najti. Bralno občinstvo so bili kmetje; pisci so se le mimogrede spustili v pripovedništvo in niso imeli ne razgledanosti ne pisateljske vneme, niti niso imeli dovolj pripravljenega jezika.

Fran Levstik

Vse te okoliščine niso mogle preprečiti nastanka umetniško visoko vrednega dela, ko je prijel pero izreden talent — Levstik in ustvaril Krpana.²⁾ Ta je postal silen vzorec, kako zagrabití našega kmeta in kako z njegovimi oblikovalnimi sposobnostmi zajeti njegovo življenje. Ker je tak način Levstik

istočasno še teoretično podprl in ga celo proglasil za edino mogočega (v Popotovanju), je naše pripovedništvo dolgo, predolgo zazrto v ta krog.

¹⁾ O "Sreči v nesreči" je podal Kidrič dobro oznako: "Tipično slovenskega je v njej razen imen malo, poučna tendenca jarko podčrtana, karakteristika oseb šablonska, slabo utemeljenih in neverjetnih situacij mnogo, vsaka stran pa priča o avtorjevem veselju, potovati po daljnih krajih in o njegovi sposobnosti, kratkočasiti preprosto in radovedno ljudstvo." (SBL)

Za ostale tri navedene spise nudijo Trđinovi Spomini tele zanimive nadrobnosti: "(Glasan-bog) — zmes več narodnih povedek in podob svoje fantazije m glave... Pisal sem jo neskončno hitro, z ognjeno dušo in takim veseljem, kakor nobene reči ne prej ne pozneje. Narisal sem usodo človeka, katerega strasti in zgodbe od prve svetosti odvrnejo in ga dopeljejo nazadnje v popolno nejevero in svobodo, v kateri pogine. Vidi se, da sem zajemal tudi iz svojega življenja in srca".

"Tone Janežič je bil razpisal darilo — 50 gld. — za najboljšo novelo. Prišedši ravno domov v Mengeš, ogledujem nekaj dni okolico in grem tuji na hribček "Homec", kamor hodijo o Marijinih praznikih romarji na božjo

Poleg "Krpna" in "Popotovanja" je 1. letnik Slovenskega Glasnika prinesel uspele povesti Erjavca in Jenka in tako postal pravi temelj našega pripovedništva. Že tu so tudi pokazane tri glavne smeri, v katerih se je slovenska pripovedna proza 19. stoletja gibala.

Prva smer je Levstikova kmečko-realistična, druga izhaja iz romantike predkrpanskih stvari in tujih ostarelih vzorcev, tretja hoče predvsem poučevati in npravno blažiti — tako kot je delal Krištof Schmid.

Skoro ni do književne revolucije, "moderne", pisatelja, ki se ne bi poskusil vsaj v dveh od naštetih smeri; včasih v istem delu (Erjavce, Huzarji na Polici; Jurčič, Deseti brat, Dr. Zober). Redki so samostojni misleci in opazovalci, ki bi v tej dobi realistično prikazovali meščanski ali celo plemiški sloj (Mencinger); več je dobiti primerov prepajanja kmečkega življenja z romantiko (Zarnik, Ura bije, človeka pa ni; Trdina).

Po umetniški moči se je pripovedništvo v dobi romantičnega realizma približalo višini lirike, v realistično naturalističnem času pa jo je prekosilo. To tekmovanje je moglo postati uspešno šele, ko smo z Jurčičem in Stritarjem dobili roman in s Tavčarjem novelo.

Med tvorci našega pripovedništva se letos spominjamo Erjavca, Jurčiča, Ogrinca in Andrejčkovega Jožeta.

Fran Erjavce

Glasnik). Zbirki takih zanimivih orisov sta izšli pozneje pri Mohorjevi družbi. Med potopisi je prvi "Pot iz Ljubljane v šiško" (SG 1859), najobsežnejši pa "Med Savo in Dravo" (Dunajski zvon 1878-79).

V povesti se z "Velikim petkom" (Novice 1857) javlja med zgodnjimi pospeševalji romantične struje; v isto smer gresta tudi "Zamorjeni cvet" in "Huzarji na Polici", vendar

Fran Erjavce (r. 4. septembra 1834 v Ljubljani) je posvetil največ svoje pisateljske sposobnosti dvema panoigama, ki silita iz leposlovja v poljudno znanstvo, to sta oris in potopis. Že v znamenitem letu 1858 je priobčil "Mravljo" (Slov. koledar) in "Vulkanske moči" (Slov.

je tu že tudi prišel do veljave njegov realistični dar opazovanja. Prav ta dar mu je omogočil že srednješolcu, da je v Vaje (in potem za javnost v Slov. Glasniku) napisal "Schnack-schnepperleina" in kar gogoljevskega "Avguščina Ocepka". Prikaz obeh oseb je tako uspel, da se sme trditi: v tej smeri bi se Erjavce mogel razviti v novelista prve vrste. Vendar je šlo njegovo zanimanje drugam. Kot pripovednik je dal pozneje v mohorskih spisih "Hudo brezno" in "Ni vse zlato, kar se sveti"—dve izmed najboljših slovenskih vzgojnih povesti.

Erjavce je do danes obdržal eno prvih mest med ustvarjalci pripovedne proze: njegov izraz je krepak in gibčen, urejen, nikoli gostobeseden, pa vendar vedno izčrpen.

Josip Jurčič

Nekoliko drugačne so odlike Jurčičeve proze; (Josip Jurčič, r. 4. marca 1844) predvsem slikovitost, združena z nekako prvobitno povezanostjo s stvarno stvarnostjo. To je tisto preprosto in veliko občutje narave in človeka, kot ga je imel Homer, kot ga je še našel Jurčič med

našimi kmečkimi ljudmi in kot ga je moral sam v sebi nositi. To je tisto poetično spoznavanje in razlaganje sveta, kjer dajeta intuicija in domišljija duši polet in sočnost in jo varujeta pred puščobo racionalizma. Ta način daje tako privlačnost Jurčičevim mladostnim spisom iz gimnazijskih (Kozjak, Domen, Tihotapec, Vrban Smukova ženitev) in dunajskih let (Deseti brat, Kozlovska sodba v Višnji gori, Sosedov sin). To so spisi, ob katerih je Levstik mogel priznati, da je našel

pot. Sede na vrtu pri cerkvi, si osnujem v glavi pripovedko "Arov in Zman" in jo potem v dveh dneh napišem in pošljem v Celovec. Z mano se je skušal edini Svetec, napisavši izvrstno "Kosaro in Vladimira". Janežič misli in misli, kaj bi storil, nazadnje je dejal bržkone sam v sebi; "Če obdarim eno delo, ne smem onega drugega natisniti, naredil bom naspol". Poslal je 25 gld. Svetcu, 25 pa meni, pozabivši popolnoma obljubo..."

2) "Prva čista umetnina v slovenski prozi. Levstik ni za našo prozo nič več in nič manj nego Prešeren za vezano besedo: temelj in vogelnik." (Župančič)

genijalnega izvrševalca svojega književnega programa (— v slovitim februarškem pismu leta 1868 piše svojemu učencu: "Moja sodba je ta, da si ženij...") in da so, gotovo ne le v Desetem bratu, "kmetje tako popisani, da v nekaterih rečéh ne mogó biti bolje". Tudi humor, ki se v teh spisih pogosto pojavlja, je po svoji preprostosti, neposrednosti in dobrotnosti edinstven v slovenski književnosti. Kar primerjaj z njim smeh naših humoristov Murnika, Milčinskega, Feigla! Kako je ta izumetničen, dovtipkarski, obtežen s satiro ali razredčen z razumskostjo!

Mariborska in ljubljanska doba sta del teh odlik oslabili. Gotovo sta za to kriva skrb za obstanek in časnikarsko delo; še bolj odločilno je moralo biti Jurčičevo teženje, da ustvari velika pripovedna in dramatska dela. Snov zanje pa je šel iskat v zgodovino, v plemiški in meščanski svet. Zgodilo se je, kar je predvideval Levstik v omenjenem pismu: "Žali Bog, da višjih krogov ne bodeš mogel nikoli tako črtati, kakor kmete, ne zató, ker bi tí ne imel sposobnosti, nego ker jezik nejma še potrebnega kolorita, izrekov itd., kar je pri črtanji tako zelo važno, kakor posebno tvoji spisi glasno pričajo". Da, tudi zato; a zdi se, da še bolj zato, ker se je Jurčič vedno bolj usmerjal v razumskega človeka.

Ostala dva sta po letih Jurčičeva vrstnika,

Ogrinec tudi sošolec; oba sta se poskušala v vseh treh smereh tedanjega pripovedništva; je pa Ogrinec sorodnejši Erjavcu, Podmilšak Jurčiču.

Josip Ogrinec (r. 5. aprila 1844 v Podgorju pri Kamniku) je tako kot Erjavce najboljši v orisih — imenoval jih je obraze iz narave in obraze iz naroda. Povesti so zakopane po listih tistega časa; v nekaterih je dragocen humor. Iz tega sta izšli veseloiгри "V Ljubljano jo dajmo!" in "Kje je meja?". Po njih je Ogrinec oče izvirne slovenske komedije.

Josip Podmilšak (Andrejčkov Jože, u. na sveti večer 1874 v ljubljanski bolnišnici) je šel za Levstikovim načrtom in Jurčičevim zgledom, pod Janežičevim vodstvom pa tudi v vzgojno smer. Med ljudmi se je zelo priljubila večerniška povest "Žalost in veselje".

Značilno je, da Stritar ni mogel Podmilškovega neizdelanega in neizbirčnega pripovedovanja in je proti njemu naperil 27. Dunajski sonet, medtem ko je Levstik še pred kraj življenja takole cenil zgodaj umrlega pisatelja: "Andrejčkov Jože je posebno izboren pripovedovalec, brez dvojbe prvi za Jurčičem, le premalo gospodskega okusa ima časi, a domišljávnost (domišljijo, domiselnost) posebno veliko, in pripovedovati zna takó prijetno, kakor malo kdó." (J. Kraju 7. avg. 1882).

UMETNA LIRIKA 19. STOLETJA

(Do "moderne")

Prejšnji članek je pokazal, kako izvirnega pripovedništva tja daleč v romantiko ni bilo — proza je služila drugim namenom. Nekaj podobnega je bilo z vezano besedo: dolga stoletja je našim ljudem služila samo kot nosilka petja (zato: pesem) Tudi vezana beseda verskih pesmaric, bodisi protestantskih, bodisi katoliških, je imela smisel samo s petjem; če jih bereš, govori iz njih edinole poučna in vzpodbudna misel. Merjenje zlogov je imelo le ta pomen, da je tako izražen nauk laže ostal v spominu (To je tako spretno izkoristil Slomšek!)

Samostojno nalogo vezani besedi so dale šele Pisanice. Okorni zbornik je začutil važnost oblike, dasi jo je pogreznjen v racionalizem imel samo za umetno rezano obleko misli. Tisti pesniki, ki so se igrali z oblikami in obodili poezijo na golo "formo", so ostali pri nazorih "Pisanic" (n. pr. Stritarjevi epigoni).

Med sodelavci "Pisanic" je samo najmlajši, Vodnik, imel v sebi pesniško iskrico. Od nje gre po vsej naši liriki klasicistično — razumarska pesem, ki hoče biti urejena, jasna, zdrava, domača. Racionalistična zmota, ki daje razumu nalogo, da poraja, oblikuje in uživa umetnost.

Samo navidez je daleč od te zmote druga, ki zahteva, da pesnik poje "iz polnih čustev", "iz srca v srce". Iz te zmote raste tretja veja naše lirike: sentimentalna solzavost in zmeden razkazovanje vseh mogočih čustev. V tem znamenju je koval Koseski, tako je prepričeval občinstvo o domoljublju in ljubezni Toman. Pri Stritarju in Gregorčiču je ta nazor zakrivil večino slabih stvari; uničiti ju ni mogel, ker sta bila rojena pesnika, pač pa je zavedel njune učence z mnogo manjšim darom.

Kdor je rojen pesnik, je ponižen služabnik

skrivnosti. Poezija je namreč, kot umetnost sploh, intuitivno, neposredno dojetje bistva stvari in njihovih odnosov (3); ni gledanje, je osvojitve; ni sklepanje, ni teženje, ni čutno sprejemanje, temveč je nadrazumsko, resnično-poetično spoznanje. "Iz srca v srce" — da, če razumeš srce kot simbol duševnih globin. Umetnik je brat — mnogo manjši in skromnejši, a le brat — mistika, vidca, ki mu Bog da "videti" na neposreden način, kakor sicer v tem življenju, ko duša oživlja telo in mora z njim sodelovati, ni mogoče.

Govoriti o razvoju lirike je predrzna stvar. Glavno v njej je namreč genij in ta se pojavi, kadar ga Bog da. Pri nas je bilo tako, da smo največjega pesnika dobili z začetkom umetne (t. j. ne ljudske) lirike. Enako je z moderno liriko pri Rusih (Puškin), Poljakih (Mickiewicz), Nemcih (Goethe). Čas pomaga, da se vrhovi dvignejo nad sodobnikom zamegljeno gričevje in ravnino. Tako moremo danes v 19. stoletju za Prešernom (Poezije 1847) pokazati na vrhove: Jenko (Pesmi 1865), Gregorčič (Poezije 1882), moderna (Cankar "Erotika" in Župančič "Čaša opojnosti 1899; Kettejeva in Murnova zbirka sta posmrtni). Zanimivo: med skromnimi Vodnikovimi "Pesmimi za pokušino" in Prešernovimi Poezijami je 40 let, potem pa preteče med vsako pomembnejšo zbirko slabih 20 let. A to je samo "ogrodje". Pred Prešernovo zbirko je Kranjska Čebelica, med Prešernom in Jenkom Levstik - študent (1854), kmalu za Jenkom Stritar (1869), med Gregorčičevo "zlato knjigo" in "moderno" 2. zvezek Gregorčičevih in Cimpermanovih pesmi (1888). Razen tega je s Slovenskim Glasnikom (od 1858), zlasti pa z Zvonom (od 1870) lirika našla zatočišče v revialnem tisku.

Toliko o velikih liričnih pesnikih prejšnjega stoletja. Laže je opisovati njihov temperament in lastnosti njihove lirike. Prav ob tem poslednjem si skušajmo očrtati podobo naše lirike 19. stoletja.

Izpovedno pesništvo je po vsebini tako razsežno kot filozofija. Bog-človek-narava, to so tisti trije krogi, v katera prodira in iz katerih živi.

19. stoletje prave religiozne poezije nima. Kako tudi? Saj je stoletje pozitivizma, materializma, socializma. Vse je kot začarano v snov in njene zakone. Romantika je med temi okameninami kot preplašena kraljična. Tudi ona je začarana. Rešujejo jo razni principi, a pravega še ni. Ali naj pokaže "pravo pot v

deželo duhov" panteizem? Subjektivistično-idealistična filozofija? Iz nje stopajoči nacionalizem? V Orient zagledani pesimizem? Sentimentalno človekoljubje? Želja po moči? Umetnost kot najvišja boginja?

Tudi pri nas je izobraženi človek 19. stoletja vržen v te struje. Bog modernemu človeku ni potreben. Tudi tistim, ki vanj verujejo, je nekdanja resničnost "Vita vitae meae" že zdavnaj samo simbol preteklosti. Gotovo pa si vsakdo lasti pravice, da sam postavi Boga, kamor se njemu zdi prav in ga razume, kakor ga razlaga filozofija, za katero se je odločil.

V borbo proti Bogu svojih očetov se naši pesniki ne spuščajo, pač pa najrajši hodijo skozi življenje brez njega. Včasih je omenjen le kot predstavnik pravice, varuh reda, posebljenje duhovnih vrednot. Samo ob težkih življenjskih udarcih se v svoje znanje in moč zanašajoči pesnik spremeni spet v otroka. "Huda sreča" je tako reševala človeško usodo pesnikov, v njih poezijo pa priklicala nekaj pretresljivih krikov k Bogu.

Cerkvene zavesti ni čutiti, pač pa služijo verske skrivnosti in liturgični predmeti kot dekorativno gradivo in mistično doživljanje kot podoba za pesniško. Tam, kjer se pesnik približa kmečkemu človeku, se pač posluži njegovega verovanja, saj ga dobro pozna in večkrat zahrepeni po njem. Prav tako vdela kmečko življenje v okvir cerkvenega leta, priznavajoč, da je ta vsaj mnogo bolj poetičen, kot je okvir civilnega koledarja z državnimi prazniki in zahtevami birokracije.

Poezija slovenskega človeka, ki živi v "stoletju napredka", je žalobna. Prešernova označitev velja za vso to dobo: "Kar niso jih zatrlle časov sile, kar rase rož na mladem nam Parnasi, izdihljaji, solze so jih redile". Tudi razlago za to je podal že Prešeren: osebna nesreča in nesreča domovine in to razlago so sprejeli do moderne vsi večji pesniki, ne da bi ji poiskali najglobljo korenino: izločitev Boga iz družbe in iz večjega dela življenja.

Zato jemljejo pesniki kot vir prve osebne nesreče prehod iz domače kmečke sredine v tuje mesto (4), ki duha preslepi z blestečimi

(3) Župančič je to takole izrazil: "Poezija je neka pot do samega sebe in do človeka, neko živo gibanje proti stvarem, središču vsega, približevanje centru. V stvarjanju se človek bliža Bogu. To stvarjanje je slepo, a bolj bistrogledno kot ves intelekt." (Obiski).

(4) Na to sta opozarjala že Pohlin in Kopitar.

se zmotami in kjer se mlademu človeku življenje zagnusi. Tudi za to je podal klasični vzorec Prešeren (O Vrba, Slovo od mladosti; v Sonetnem vencu: "obup, življenja gnus" itd. Za njim Jenko: "spoznanja strup", "star sedemnajst še komaj let/zaničeval že ves sem svet".— Gregorčič: "ta hrib in dol../hinavstva, zmot, trpljenja poln..." Pesem "Mladosti davna leta" ponovi Prešernovo "Slovo od mladosti").

Tedaj se pokaže upanje, kot ga je čudovito upodobil Prešeren v 11. sonetu Venca: "Ko v veži je Orest Diáne mile/zadobil spet bil zdravje duše svoje,/tak bi bilé se od ljubezni tvoje/ umirile prsi, lica se zjasnile." Ljubezen do dekleta naj bi rešila vse probleme in prinesla srečo. (Jenko: "Draga, bodi zora meni,/oznanjaj mi lepši čas;/žalost mi iz prs odženi,/zbudi v ustih pesmi glas!") Nova prevara! "Biló blisk nagel upanje je celo,/ki le temnejšo noč stori, ko ugasne!" (Prešeren).

Pesnik je tako obsojen v trpljenje. Skušnjavec kaže na pot najmanjšega odpora: pijančevanje in druge nizke užitke; cinično preziranje bližnjega in kopičenje dobrin zase; solzavo in nedelavno usmiljenje s samim seboj; v obup. Vsi naši veliki pesniki prejšnjega stoletja so se v slabih trenutkih odločevali za te sebične rešitve, a vsi tudi vstajali ob velikem in odgovornosti polnem spoznanju pesniškega poklica. Naj se jim zdi pesimizem še tako utemeljen — najsilnejši izraz je ta nazor dobil v Gregorčičevi zarotitvi: "Človeka ustvariti nikar!"—; pesniško poslanstvo zahteva duhovnih zmag in prepušča stvarne dobrine brezsrčni družbi; pesniško poslanstvo sprejema trpljenje, da iz njega pretaplja srečo za druge in prepušča samozadovoljno lenobnost ljudem, ki so topi za dobroto in lepoto. (Prešeren: Glosa, Pevcu itd.; — Jenko; Dvigni se, ukaz mi reče. — Gregorčič: "Čeprav mi dal Večni ni zemeljske sreče,/se klanjam Mu vendar do tal:/saj dal pa zato mi dario je večje,/...saj petja On dal mi je glas.")

"Zvezda mila" pesnikom 19. stoletja je domovina. V "Sonetnem vencu" je ljubezen do nje odličnejša sestavina kot ljubezen do Julije in blagoslov Krsta je, da gre Črtomir-mašnik "med svoje rojake Slovence.../do smrti tam preganja zmot oblake." Koseski je prav v domoljubni pesmi dal vse, kar je imel povedati in s čimer si je zaslužil hvalo potomcev. To, kar so brez umetniškega uspeha poskušali Koseski, Toman in dr., sta dosegla

Jenko in Gregorčič — romantično domovinsko liriko.

Položaj domovine je nov vir žalobnosti. Pretresljiva je podoba slovenske stvarnosti v 8., najbolj obteženem sonetu Venca. Ostali pesniki niso mogli tej podobi dodati nič bistvenega. Jenkovi pesmi Samo in Slovenska zgodovina sta parafraza tega soneta; druge njegove, Gregorčičeve, Krilanove in dr. domovinske pesni so sicer tople in zgovorne, učinkujejo pa ob trdem realizmu stvaritelja Sonetnega venca kot jok ženskih mrliških žalostink ob stisnjenih ustnicah gospodarja. Tam tožbe o izgubljenih slovenskih deželah in obtožbe tujcev (Gregorčič, Na potujčeni zemlji, Domovini: "...zlaťa mati domovina/rod tvoj rod mučencev je;/sovražni svet te le prezira/...in te zatira"; Naš narodni dom: "Plah lazil preko razvalin/je - tujcem rob - domači sin,/in lil solze je vroče,/solze v nebo vpijoče." Jenko: "...morje adrijansko!/Bilo nekdaš si slovansko" in: "tega kriv je tuji meč." (Adrijansko morje); tu ugotovitev lastne krivde: "Oblóžile očetov razprtije s Pipinovic so jarmom sužno ramo... Minuli sreče so in slave časi,/ker vredne dela niso jih budile." Tudi v kritiki sodobnih razmer je Prešeren mnogo bolj bistroviden in stvaren; Slovence kazi nečednost, ki ogroža možnost zopetnega vstajenja: materializem in njegov otrok: nezavednost (Elegija: "Kranjc, ti le dobička išeš/. . .kar ni tuje, zaničuješ"; Nova pisarija, Glosa, 6. sonet Venca). Jedka Levstikova satira je mnogo bolj osebna. Jenko najde dvakrat, trikrat najostrejši izraz ("Nemarni rod, ti slug drhal!" (Moje solze. Ob tem verzu bi se zdelo, da smo že blizu Cankarja)... tujec tamkaj nosi hlače,/Kranjec moj pa Boga hvali,/ki so mu kiklo zanje dali./Deus misericordiarum,/usmil'se civium mearum,/srcem kožo stvori enako,/v zajčjo jih obleci dlako!" (Jeremiada), sicer pa se z Gregorčičem predvsem prizadeva, vlití v rojake navdušenje in samozavest in edinost. Tudi to nalogo je pesnikom zapustil Prešeren ("Da bi nebesa milost nam skazale!/Z domačim' pesmam' Órfeja poslale!/ Da bi nam srca vnel za čast dežele,/med nami potolažil razprtije,/in spet zedinil rod Slovenšne cele!"). Pesnik Zdravljice je priznal potrebo "slovanske vzajemnosti" (1)—, kot vzajemnosti vseh narodov sploh (2)—, pri tem pa zahteval priznanje samobitnosti in enakopravnosti svojega naroda (3). Tisti, ki so peli za njim, so do kraja 19. stoletja obračali

vso pozornost na prvo, tako da sta druga in tretja točka večkrat šli v pozabo. V tej stvari je "moderna" tako kot v večini drugih izhajala naravnost od Prešerna, vse vmesno pa podvrgla ostri kritiki.

Izvzeti je razmerje do narave. Prešeren je bil tako zazrt v človeka, v čudežni dušni svet, da za opisovanje narave ne čuti potrebe. Pesnika te smeri sta tudi Stritar (— Prijatelj pravi o njem: "gleda bolj s srcem ko pa z očesom, je bolj akustičen ko pa optičen pesnik, prej romantik ko pa realist"—) in Gregorčič. Čisto drugače Levstik in Jenko. Ta dva čutita naravo z vsem bitjem in vesta za človekovo tesno povezanost z njo. Razlika med njima je ta, da je Levstik popolnoma otrok narave ("naiven pesnik"), medtem ko Jenko večkrat bridko občuti, kako je narava brezbrizna za človekovo bolečino ("sentimentalen pesnik"). Oba sta tvorca naše razpoloženske lirike, ki jo je za njima tako fino in umetno tkal Murn. Kette je naravo uporabljal slikarsko, Župančič je šel nekako po sredi med Prešeren-Stritar-Gregorčičevo in Levstik-Jenkovo-Kettejevo smerjo, Cankar je še bliže prvi smeri.

*

Nekaj letnic k temu poglavju:

L. 1844 se je pojavil Jovan Vesel Koseski v Novicah z veličastno uglašeno odo "Slovenija cesarju Ferdinandu".

15. oktobra istega leta se je v Vrsnem pod Krnom rodil Simon Gregorčič, naš najbolj nežni pesnik, a tudi mojster retoričnih učinkov. Noben umetnik se ni preprostim ljudem tako priljubil kot on.

Simon Gregorčič

L. 1854. so pri Jožefu Blazniku izšle "Pesmi" Franceta Levstika v 500 izvodih. Ob Koseskem in pesnikovalcih tiste dobe je bila sočna, realistična in vesela Levstikova dijaška poezija vir navdušenja mladini. Pesnik je s Češkega pisal Stritarju: "...tukaj... — že vse vé, da sim jaz pesmi na svitlo dal i prestavljajo jih v češki jezik, imajo me jako v časti, posebno možje, ki se sè Slovanščino pečajo..." (18. decembra 1854). Konservativci pa so se zgražali nad nekaterimi pesmimi, ki so po njih mnenju šle proti naravnosti in celo proti veri. Dosegli so, da je pesnik moral iz semenišča, "Pesmi" pa so prišle za 11 let pod ključ.

L. 1869 so izšle Stritarjeve (Boris Miran), Cegnarjeve in Cimpermanove pesmi. Po Levstikovem "izbruhu" (Prijatelj) pohod svečnikov lepe oblike, obvladanih čutov, vrtajoče misli.

SLOVENSKI MECENI

Imamo jih več, kot bi človek pri naši revščini in nagnjenju k tiskaštvu, pa tudi pri pogostih nasprotnih trditvah, mislil. Njihova pomoč se je raztezala na najrazličnejša področja, kot pričajo škofje Hren, Wolf, Jeglič in drugi. Dijakom s Kranjskega je dve stoletji in pol omogočala študij na dunajski univerzi ustanova župnika Luka Knaflja — pred svetovno vojno je štela 30 mest po 1.200 kron. — Za štajerce je imela podoben pomen Turnerjeva ustanova. Tudi "operoz" Dolničar se je v oporoki spomnil dijakov.

Letos se posebej spominjamo mecenov Ahacila, Kalistra, Gorupa in Gruntarja.

Koroški profesor matematike in kmetijstva Matija Abacel (v resnici se je pisal Kobentar, r. 24. februarja 1779 v Gorenčah v Rožu) je Slomšku mnogo pomagal pri prebujanju slo-

venske zavesti. Njegovo ime je povezano z izdajo in založbo "Pesmi po Koroškim ino Štajarskim znanih". Bila je to prva naša posvetna pesmarica z melodijami. Dosegla je, da so se med ljudmi priljubile mnoge slovenske vzgojne pesmi.

Janez Kalister iz Slavine (u. 17. decembra 1864 v Trstu) je, dasi nešolan kmet, vodil v Trstu velika podjetja. Veliko je storil za povzdigo rojstne župnije. Za dijake postojnskega in sežanskega okraja je zapustil 12 ustanov.

Med dediči sta imela odprte roke posebno nečaka Franc Kalister in Josip Gorup (r. 6. aprila 1834 v Slavini). Ta je po stričevi smrti vodil podobno podjetje in sodeloval v velikih bankah in prometnih družbah. Nekaj časa je zastopal notranjska mesta in trge v kranj-

skem deželnem zboru. Po njem nosi ime tista ljubljanska cesta, kjer je po potresu l. 1895 postavil 4 hiše za uradnike. Podpiral je narodna društva, omogočil odprtje višje dekliške šole (1896) in mestnega liceja (1907) v Ljubljani. Določil je mnoge ustanove za slovenske dijake; v književnosti pa je zapustil spomin predvsem kot podpornik Simona Gre-

gorčiča (za Poezije 1882 mu je dal 6000 kron in izdal 2. in 3. zvezek poezij (1888, 1902).

Tudi notar Ignacij Gruntar (r. 17. decembra 1844 v Kobaridu) je najbolj znan kot prijatelj in podpornik S. Gregorčiča. Prvi zvezek Poezij je izšel v Gruntarjevi založbi. Dalje je utemeljil Jurčič-Tomšičevo ustanovo, podpiral dijake in založil skladbe J. Kocijančiča (Čuti v napevih 1881)

GLASBENIKI

Letos se spominjamo vrste naših kompozitorov; med njimi so trije, ki spadajo med največje 19. stoletja. To so "slovenski Schubert" Benjamin Ipavec, skladatelj slovenske in srbske (pozneje jugoslovanske) himne Davorin Jenko in plodoviti operni in operetni kompozitor Viktor Parma.

Dr. Benjamin Ipavic (zdravnik, r. v št. Juriju 24. decembra 1829, u. 20. decembra 1909 v Gradcu) je izdal več pesmaric (zbori in samospevi) in sodeloval pri vseh glasbenih revijah svojega časa (Maškova "Slovenska grlica"; Gerbičeva "Glasbena zora", Krekovi "Novi akordi") z vokalno in instrumentalno glasbo (klavir). Je tudi avtor operete "Tičnik", ki so jo peli l. 1862 v ljubljanski čitalnici, in opere "Teharski plemiči" (premiera l. 1892 v Ljubljani, kmalu nato so jo predvajali tudi v Brnu). Njegove skladbe so lahkotne in melodiozne. Najvišje se je povzpел v samospevih.

Davorin Jenko (u. 25. novembra 1914 v Ljubljani) je še pred zaključkom pravnih študij odšel v Srbijo in tam skoro pol stoletja deloval kot pevovalja, ravnatelj državnega gledališča in kompozitor. Bil je zelo plodovit; posebno se je uveljavil v zborovskih skladbah in v delih

Davorin Jenko

za oder (sem gre tudi opera "Vračara"). Med Slovenci najbolj slove njegovi zbori. Za začetne takte himne "Naprej zastava slave" sta Kimovec in Beranič našla vzporednice v nekaterih ljudskih pesmih. Že priletni avtor je ogorčeno izjavljал, da je skladba popolnoma izvirna. Lahko je mogoče, da se je motiv iz narodne pesmi vsilil podzavestno. Premrlu se "zdi zelo verjetno, da je Jenko glavno temo svoje himne zložil — seveda nezavedno — pod vplivom starejše Gregor Riharjeve "Zveličar naš je vstal iz groba" (SBL)

Z Viktorjem Parmo (upravni uradnik, u. 66. leten v Mariboru 25. decembra 1924) prehajamo h glasbenikom, ki so bili tujega rodu. Njegov oče je bil iz Slavonije, mati Italijanka, a sam je bil odločnega slovenskega mišljenja. Je predstavnik vesele glasbe med Slovenci, vendar ima poleg operet (najbolj znana med njimi je prva, "Čaričine Amaonke") tudi nekaj oper, balado za soli, zbor in orkester "Povodni mož" in en godalni kvartet. Opera "Urh, grof celjski" je "prva slovenska izvirna opera, ki je zložena brez vsake proze, njena oblika pa razširjena na stopnjo moderne opere" (Premrl). Med ostalimi operami ("Stara pesem", "Zlatorog", "Pavliha") je glasbeno najbolj uspela "Ksenija". Prodrle so na hrvaške in češke odre. Parma je napisal glasbo tudi za Govekarjeve dramtizacije in za Milčinskega "Mogočni prstan".

ČEŠKI GLASBENIKI MED SLOVENCMI

Tisti narod, ki je slovenski glasbi največ dal, pa je češki. Res smo mu mi v 16. stoletju prepustili svojega največjega skladatelja Gallusa, potem pa smo do zadnjega skoro sa-

mo sprejemali. Velikega razvoja naše glasbe v 19. in 20. stoletju si brez izdatne pomoči s češkega niti misliti ne moremo, pa naj gre za posvetno ali cerkveno glasbo, za vokalno ali

instrumentalno, za pouk ali za organizacijo.

Gašpar Mašek (r. 6. januarja 1794 v Pragi) je 26. leten prišel v Ljubljano in takoj stal sredi glasbenega življenja: bil je kapelnik stanovskega gledališča, vodja koncertov filharmonične družbe; vodja njene šole za petje (ustanovljene takoj po njegovem prihodu, 1821); dirigent njenega mešanega zbora, učitelj na državni glasbeni šoli. Za ljubljanskega kongresa je pripravil nekaj opernih predstav in koncertov. Med njegovimi številnimi skladbami je tudi maša s slovenskim besedilom in več slovenskih cerkvenih in posvetnih pesmi. V svojem času znamenit budniško pesem Koseskega "Kdo je mar" je priredil za zbor.

Očetovo delo je nadaljeval **Kamilo Mašek** (u. 29. junija 1859 v Stainzu na Štajerskem). Slovel je kot pedagog in pisatelj. Razen učnih knjig je izdajal tudi glasbeno revijo "Caecilia", kamor je prispeval spise o najrazličnejših vprašanjih. Priloge pa so prinašale njegove skladbe. Tudi on je pisal glasbo za slovenske besedilo: cerkvene speve in samospeve; med drugim je uglasbil nekaj Prešernovih pesmi (že v zbirki "Slovenska grlica", ki jo je od l. 1848 nekaj časa izdajalo Slovensko društvo).

Razgledanega in delavnega **Kamila Maška** je še pred izpolnjenim 28 letom pokopala jetika. Malo prej je prišel v Ljubljano njegov rojak **Anton Nedved** (r. 19. avgusta 1829 v Hořvicah). Ta je postavil temelje glasbenemu pouku v slovenščini, vzgojil vrsto pevcev in skladateljev⁽⁵⁾, bil med ustanovitelji ljubljanske čitalnice in Glasbene matice in močno obogatil slovensko cerkveno in svetno, posebno zborovsko literaturo.

L. 1862 so uvedli petje kot poseben predmet v ljudske šole. Nedved je takoj naslednjega leta izdal prvo pevsko šolo v slovenščini: "Kratek nauk o glasbi", potem pa več zbirk primernih pesmi. L. 1870 so ukinili državno glasbeno šolo, zato pa na učiteljišču ustanovili mesto glasbenega učitelja, Dobil ga je Nedved in na njem ostal 20 let — do upokojitve.

Vse te nastavke je visoko dvignil veliki **Anton Foerster**, reformator cerkvene glasbe (cecilijansko gibanje, revija "Cerkveni glasbenik", orglarska šola, številne kompozicije); avtor "Gorenjskega slavčka"; kantat "Turki na

Slevici" in "Domovini"; zborov, samospevov in instrumentalnih del; pisec izborne Pevske šole, Nauka o harmoniji in kontrapunktu in klavirske šole.

Glasbena Matica, ki je imela zgled v praškem "Hlaholu" (ustanovljen 1861; Gerbič je napisal, da je bil "tudi za nas Slovence... Hlahol koj iz početka nekako zvezda vodnica"), in deželno gledališče sta Foersterju pomagala, da je naša glasba prekoračila čitalniško ravan. Tudi izven Ljubljane so rasla glasbena središča in tudi v njih so se odlikovali Čehi. Šolski vodja Pevskega in glasbenega društva v Gorici pred vojno je bil **Josip Mičhl** (r. 25. februarja 1879 v mestu Slany), skladatelj balad "Atila in ribič" in "Sokratova smrt" in samospeva na Prešernove in Gregorčičeve pesmi. Po prevratu je deloval v Ljubljani. Celjsko Glasbeno Matico je pred vojno vodil **Adolf Feix**, komponist "Slovenske rapsodije" za klavir.

"Novi akordi" so pridobili za sodelavce poleg Feixa več čeških skladateljev. Mimogrede sta se oglasila profesor dunajskega konservatorija čelist **Julij Junek** in poznejši profesor glasbe v Mariboru **Emerik Beran**; med najodličnejše sodelavce revije pa sta spadala prof. **Karel Hoffmeister**, od 1891 do 1898 učitelj klavirja na šoli Glasbene Matice, pozneje urednik največjega češkega glasbenega lista "Hudební Revue", in **Jožef Procháska** (r. 24. februarja 1874 v Slanem), Hoffmeisterov naslednik do l. 1908. Njegovi zbori, samospevi, skladbe za violino, posebno pa klavirska cikla Silhuete in Karneval so poleg Lajovčevih in nekaterih Ravnikovih ter Krekovih stvari najbolj dragocena vsebina "Novih akordov".

V tej dobi sta delovala med nami tudi odlični dirigent **Vaclav Talich** in pianistska **Vida Talichova**.

Ne bo odveč, če iz glasbeno-književne priloge "Novih akordov" l. 1910 navedem tale odstavek urednika dr. Gojmira Kreka: "Iz prebogate produkcije glasbenega materjala med Čehi in iz pomanjkanja slovenskih glasbenikov po poklicu izcimila se je čudna prikazen češko-slovenskih muzikov. Nedved, Foerster sta postala i po smeri in vsebini ustvarjanja več ali manj Slovenca; mlajši, kakor Hoffmeister, Procháska, so obdržavali v glavnih potezah svoj narodni češki značaj in so se tudi vrnili zopet v svojo ožjo domovino. Vsi pa so žive ilustracije k preresni besedi: Umet-

(5) Med njimi Frana Pogačnika-Navala, Josipa Pavčiča, Frana Marolta, Ferda Juvanca, Janka Žirovnika.

nost gre za kruhom." In dodaja: "Da vendar hkratu opazujemo drug, še čudnejši fenomen izseljevanja slovenskih umetnikov v tujino (Jenko, Vilhar, Čerin), ki variira staro pesem o proroku v domovini, nam bi moralo dati povoda, da bi premišljevali resno o vzrokih teh prikazni, predvsem pa delo naših

umetnikov višje cenili, kakor se to zgodi."

Po vojni seveda ni bil dotok s Češkega več tako močan, prispevek čeških umetnikov k slovenski kulturi pa je bil vseeno velik (primadona Zikova, spet Talich, prof. Jan Šlajs in dr.). Močan vpliv je dobil tudi praški konservatorij.

Dr. IVAN AHČIN

RODOVITNOST LJUDI IN NARAVE

Lansko leto v poletju (1953) se je v svetovnem časopisju pojavilo mnenje nekaterih severoameriških politikov, da je treba nekaterim narodom resno nasvetovati, da omeje na kakršenkoli način svoj ljudski prirastek. Naraščanje prebivalstva naj bi po nekih deželah bilo tako naglo, da tudi vsa predvidena gospodarska pomoč Severne Amerike ne more preprečiti grozeče lakote in s tem ugodnih pogojev za širjenje komunizma.

Ti glasovi so vzbudili precej pozornosti, ker so prihajali iz vrst članov komisije, ki je pri Združenih Narodih postavljena za proučevanje mednarodnih življenskih pogojev. Torej se med družboslovci in politikih zopet v ostrejši obliki pojavlja zaskrbljenost, kateri je pred 160 leti prvi dal izraza Malthus in ki od njegovih časov ni nikdar popolnoma utihnila.

KAJ JE UČIL MALTHUS

Tomaž Robert Malthus (1766-1834) je bil po rodu škot, po poklicu pa protestantski duhovnik. Pod vtisom hitrega naraščanja prebivalstva od početka 18. stoletja dalje ga je zaskrbelo vprašanje, ali bo za toliko novih ust na svetu tudi dovolj živeža. Prepotoval je tudi druge dežele, Nemčijo, Švedsko in Rusijo in prišel končno do sklepa, da je preveč ljudi in premalo hrane na svetu.

Njegovo umovanje moremo pravilno umeti, ako se zamislimo v tedanje razmere. Prebivalstvo je tedaj res povsod hitro naraščalo, a bilo je še malo industrije, ki bi ljudem mogla dati novega zasluzka. Poljedelski donos zemlje pa je le počasi napredoval. Mesta so se polnila z brezposelnimi postopaci, ki se na deželi niso mogli s čim preživljati. Kljub dobrodelnim ustanovam, pri katerih je bil delaven tudi Malthus, je naraščalo število izgredov, tatvin,

prestopkov zoper osebno varnost. Tedanji angleški zapori so bili strogi, kar je bilo potrebno. Kajti sicer bi se mnogi brezposelni in lačni klateži z veseljem dali zapreti.

Takšen položaj ob koncu 18. stoletja je Malthusu narekoval delo, ki ga je napisal leta 1798 z naslovom: "Razprava o zakonih, po katerih se množi prebivalstvo in posledice za bodočo prehrano družbe" (Essay on the principles of population as it affects the future improvement of society"). Zadnja, šesta izdaja te svojevrstne knjige je iz leta 1826.

Malthusova misel, kakor se izraža v njegovi knjigi je sledeča: 1) Spolni nagon je stalen in želja po množitvi neuničljiva. Tudi slabe gospodarske razmere le malo krote silnost želje po množitvi. Ako bo pa mogoče s pomočjo kulture učinkovito pobijati bedo in zločin, potem je pričakovati, da bo razmnoževanje človeškega rodu še veliko hitrejše. — 2) Hrana je bistveno potrebna človeku za bivanje na zemlji. Je pa usodna težava v tem, da prebivalstvo zemlje narašča po geometrični postopici: 1 proti 2, proti 4, proti 8, proti 16, proti 32, proti 64 itd. Toda snovne dobrine, potrebne za človeško hrano, pa se množe le po aritmetični postopici: 1 proti 2, proti 3, proti 4, proti 5, proti 6 itd. Iz tega po Malthusu sledi, da prebivalstvo neprimerno hitreje narašča kakor pa možnost njegove prehranitve. More se izračunati leto, ko se bo pričel splošen stradež na zemlji in strašen konec človeštva.

Možnost, da se prepreči grozeči propad človeštva za lakoto, je videl Malthus samo v spolni zdržnosti, ki se da izvajati na več načinov: 1) Zakonca se z ozirom na njuno premoženjsko stanje pametno omejita na zmogljivo število otrok; 2) Priporočajo se kasni za-

koni; 3) "Nemaničem" se oblastveno prepove sklepanje zakona.

Vendar pa Malthus ni nasvetoval omejevanja rojstev z umetni sredstvi, ampak le spolno zdržnost (moral restraint). Umetno preprečevanje rojstev z umetnimi sredstvi nasvetuje in uporabljati dosti kasnejši novomaltuzianizem, ki navaja k dvojni protinaravni pregrehi: a) k preprečevanju spočetja z umetnimi sredstvi; b) uničenje plodu v materinem telesu iz plemenskih, socialnih ali zdravstvenih razlogov. Vse to pa pod geslom modernega spolnega epikurejstva, ki se glasi: Uživate, a ne rodite otrok! Porabite vsa sredstva, da jim prepričite rojstvo...!

Novomaltuzianizem in njegovo zločinsko poseganje po življenju še nerojenih otrok je bila kot nemoralna pregreha ponovno ostro obsojena od Sv. Stolice, zlasti pa z okrožnico Pija XI o krščanskem zakonu (leta 1930).

A tudi že sama Malthusova teorija je bila trda in kruta. Umljivo, da so jo takoj začeli hudno napadati socialistični pa tudi mnogi krščanski pisatelji in sociologi, ker se v njej zrcali izrazito meščanska miselnost tistega časa: Pravico do otrok imajo samo bogatini, ki jih lahko preživljajo, ne pa tudi revni sloji!

Kljub temu pa je imel Malthusov nauk ogromen vpliv na tedanje evropsko družbo. Postal je ne samo početnik tako imenovanega "sistema dveh otrok" (Malthus sam je res zapustil le dva otroka), ampak bi si po njegovo revnejši sloji sploh ne mogli in ne smeli ustanoviti družine. Leta 1927 je v Halle na Nemškem izšlo celo "znanstveno" delo, ki nasvetuje zelo kompliciran aparat, ki naj bi ga moški od 14 leta dalje nosili "zavarjenega in zapečatenega" do vstopa v zakon. Revni, katerim naj bi zakon bil sploh prepovedan, bi pa simpatični stroj morali prenašati celo življenje...

Vprašanje, ki ga je Malthus načel, ni več utihnilo, čeprav se njegova bojazen o bližnjem propadu človeškega rodu za lakoto ni uresničila. Porast snovnih dobrin je v razmerju z naraščanjem prebivalstva vse do prve svetovne vojne tako ugodno napredovala, da se je o Malthusovi teoriji govorilo le še kot o zgodovinski zanimivosti. Po prvi svetovni vojski, še bolj pa po drugi, se pa vedno pogosteje slišijo glasovi o nevarnem naraščanju svetovnega prebivalstva in o potrebi umetnega omejevanja rojstev. Na kaj se opira zaskrbljenost mnogih modernih sociologov in politikov?

Malthusove napovedi se res niso uresničile po času, pravijo novodobni črnogledi. To pa zaradi tega ne, ker ni računal z mnogimi nalezljivimi boleznimi, ki so iztrebile toliko ljudi in z možnostjo preselitve v kolonije, ki je bila posebno ugodna v prejšnjem stoletju. Toda nalezljive boleznimi znamo sedaj zatirati, možnost naselitve v kolonijah pa je vedno manjša. Razen tega pa se je silno zmanjšala umrljivost v tistih deželah, ki umetno omejujejo rojstva. Vzhodni (azijski) narodi pa se itak množe brez pridržka... Uresničenje Malthusovih katastrofalnih napovedi je bilo le odloženo na kasnejši čas, a njegova teorija naj bi v bistvu bila resnična...

Kajti ljudi je že zdaj preveč na zemlji, nam zaskrbljeno govore. Dobro more na zemlji živeti le 1700 milijonov ljudi, torej jih je že sedaj 600 milijonov preveč! (Prof. Osborn.) Drug računar, prof. East, se je na kongresu v Ženevi izrazil bolj optimistično: Izračunal je, da je na zemlji prostora za 5 milijard ljudi.

Prof. Ballod pa dela razliko: Tako dobro, kakor se živi v Združenih Državah Severne Amerike, jih na zemlji more živeti 2300 milijonov; s standardom, ki so ga Nemci vajeni, 5600 milijonov; a s standardom Japonske 22400 milijard.

Bolj so zgovorne številke o ljudskem prirastku, če jih pogledoma od druge strani. Leta 1950 je bilo na zemlji 730 milijonov več ljudi, kakor leta 1910. Presežek živih nad mrtvimi je vsak teden tako velik, kakor bi na novo zraslo iz tal veliko mesto s 500.000 prebivalci. Letno naraste število ljudi za 26 milijonov, raje več kot manj. To seveda po stanju prebivalstva 1950, ko so računali, da je bilo na zemlji 2200 milijonov ljudi.

Sedaj računajo, da narašča človeštvo letno vsaj za en odstotek. Na 100 milijonov priraste vsako leto en milijon. Pri nekaterih narodih je presežek celo višji: poldrug, dva in celo tri odstotke letno.

V Indiji je v zadnjih 10 letih naraslo prebivalstvo za 50 milijonov kljub lakoti, suši in kugam. Kitajska ima stalno 450 milijonov ljudi kljub poplavam, lakoti in vojskam. V Egiptu se je v zadnjih 20 letih prebivalstvo potrojilo, enako na Formozji.

Vzemimo, da je leta 1950 bilo na zemlji 2200 milijonov ljudi. Ako prebivalstvo zemlje letno narašča za en odstotek, potem bo čez 100 let (leta 2050) na zemlji 4 milijarde ljudi;

čez 200 let (l. 2150) že 17 milijard; čez 300 let (l. 2250) 45 milijard; čez 400 let (l. 2350) pa nič manj ko 100 milijard!

Vse kaže, da bo že leta 2000 precej nad 3 milijarde ljudi na zemlji.

Zadnji veliki svetovni vojski, od katerih je vsaka iztrebila 30 do 40 milijonov ljudi, sta porast prebivalstva samo za kaki dve leti zastavili. Vojska ni torej nobena "odpomoč" proti naraščanju človeštva. V nekaj letih smo zopet tam, kjer bi bili brez strašnega krvavega konflikta.

Zroč na te številke novodobni črnogledi prihajajo do zaključka, da je umetno omejevanje rojstev edina odpomoč, ki naj reši človeštvo drugače neizbežne katastrofe. Umetno omejevanje rojstev je prava dobrotja za človeštvo. Zato so Amerikanci nasvetovali Japoncem leta 1949, naj s tako zvano "birth control" omeje hitro naraščanje prebivalstva na že sedaj gosto obljudenih japonskih otokih. Od teh visokih milijonov človeštva, pravijo moderni "človekoljubi" je že do sedaj ena tretjina, ali morda celo polovica, nezadostno hranjena, ker ji primanjkuje hrane. Torej je edino pametno, da se z umetnim omejevanjem rojstev zaustavi nadaljnji porast človeštva in bolje nahrani sedanje število svetovnega prebivalstva.

"PODVRZITE SI ZEMLJO!"

Ko bi stališče pesimistov bilo pravilno in ustrezalo resničnemu položaju človeške družbe, ki naj bi stala pred več ali manj neposrednim poginom za lakoto, potem bi bil to hud očitek proti božji previdnosti: Bog je postavil človeka na zemljo in mu dal zapoved, naj raste, se množi... (Gen. 1,28). In človeštvo bi sledeč njegovemu pozivu sedaj bilo na tem, da se s protinaravnim početjem izogne neizbežnemu stradežu in propadu, ali pa, da se uda v neizbežno usodo in izračuna dan, ko ne bo več dovolj hrane za človeški rod.

K sreči stanje za človeštvo ni tako obupno. Kajti Bog ni človeku le naročil, naj se razmnožuje na zemlji, marveč naj si tudi zemljo podvrže (Gen. 1,28). Kar pomenja, da naj iz njenih poljan, gozdov, gora, rek in morij, iz zraka in iz osrčja zemlje izvije in si osvoji vse, kar mu je za življenje potrebno. Razumen in podjeten človek je to tudi vedno delal od stvarjenja sveta pa do danes in bo tudi v bodoče. Ne posameznikom in ne narodom ni dosedaj primanjkovalo živeža, kateri so pravilno umevali božje naročilo.

Pred vsem enega ne smemo pozabiti: Člo-

vek, ki se rodi na svet, ne prinese s seboj le ust, ampak tudi dvoje rok, s katerimi bo ob svojem času, ko bo dorasel, pridobival hrano ne le zase, ampak tudi za druge. Čim več ljudi, tem večja delovna sila, tem večje možnosti pridobivati hrano. Človeštvo, ki ne pomnožuje na ustrezajoč način števila delovnih rok, ne more upati, da se bodo pomnožile živilske zaloge. Kajti večji del življenjskih potrebščin si človek more le z delom pridobiti. Sama narava brez dela nudi le malo ali skoraj nič. Treba se je lotiti in "gospodovati zemlji". Ker glavno vprašanje je v tem, kako naraščajočemu prebivalstvu pridobiti tudi ustrezajočo množino hrane. K sreči so še neizmerne možnosti pridobivati hrano iz površja in osrčja zemlje, iz morja in zraka.

V naslednjem hočemo opozoriti le na nekatere od teh možnosti, ki nam kažejo, da Bog res ni tako nesmotrno sveta ustvaril, da bi dal rodovitnost le človeku, ne pa tudi materi zemlji.

1. ZEMLJO JE MOGOČE INTENZIVNEJE OBDELATI

Kakor znano, ločimo med intenzivnim in ekstenzivnim obdelovanjem zemlje. Slednje je takrat, ko prepustimo več ali manj materi naravi, da rodi brez umetnih posegov, s katerimi bi hoteli povečati njen donos. O intenzivnem obdelovanju zemlje pa govorimo takrat, ko donos že obdelane zemlje skušamo povečati z bolj smotrnim obdelovanjem in sicer tako, da jo a) globlje prekopljemo, b) da jo obdelujemo izmenično, c) umetno gnojimo, d) umetno namakamo in e) zlasti s strojnimi obdelovanjem.

Sodijo, da je 48 odstotkov suhozemske površine neporabne za poljedelstvo. Od ostalih 52 odstotkov pa je dosedaj obdelane komaj 10 odstotkov. Računa se, da bi vsaj še nadaljnjih 5 odstotkov bilo mogoče obdelati brez težav, kar bi dalo človeštvu potrebne hrane za dolgo časa.

Toda, ko bi že sedanjo površino intenzivnejše obdelali, bi po ameriških računih zemlja mogla prehraniti 4 milijarde ljudi z ameriškim standardom! Če bi pa jedli kakor Evropejci, pa celo 5 milijard!

a) Že samo globlje prekopavanje zemlje bi zelo povečalo njeno rodovitnost. Na Kitajskem in v Indiji je lakota stalno v gosteh. Na Kitajskem zaradi poplav, v Indiji zaradi suše. Amerikanci pa sodijo, da bi globlje pre-

STANKO JANEŽIČ

LASTOVICA

Lastovica priletela
črno-bela
in zažvrgolela.

Čakal sem te, draga —

Tiho se je vzpela,
v dalje odletela.

kopavanje zemlje zvečalo njeno rodovitnost za 10 odstotkov, s čimer bi vprašanje prehrane v teh dveh ogromnih deželah bilo zadovoljivo rešeno.

b) **Izmenično obdelovanje** prihaja v poštev zlasti tam, kjer je orne zemlje dovolj, kakor n. pr. v Argentini. Obstojta v tem, da pustimo zemljo eno ali tudi več let počivati in obdelujemo druge predele. Takšen način obdelovanja zelo zviša rodnost spočite zemlje.

c) **Umetno gnojenje.** Ogromnega pomena je, kaj je kemija ustvarila na polju umetnega izboljšanja zemeljske rodovitnosti. Že delo nemškega kemika Justusa Liebiga: "Kemija in njena uporaba v poljedelstvu" (1839) je povzročila pravo revolucijo v poljedelstvu. Čeprav so že pred njim poznali važnost dušika za rastlinsko rast, je bil Liebig tisti, ki je opozoril na silen pomen kalijeve soli in fosfatov kot mineralno hranivo rastlin.

Šele od tedaj znajo zemljo pravilno gnojiti. S pravilnim umetnim gnojenjem na podlagi preizkuševališč, ki znanstveno raziskujejo sestavo zemlje in ugotavljajo katerih sestavin ji za rodnost primanjkuje, je bilo mogoče donos zemlje podvojiti, ponekod celo potrojiti. Na polju umetnega gnojenja je več desetletij prednjačila Nemčija, ki ni bila samo v stanju preživljati močno naraslo domače prebivalstvo, ampak je mogla mnogo poljedeljskih pridelkov celo izvažati. Japonci so z umetnim gnojenjem tako dvignili donos zemlje, da ponekod vs 1 ha površine pridelajo tisoč ton paražnikov v enem letu!

Zadnje čase se mnogo bere o novem čudovitem ameriškem gnojilu "krilium", ki izvrstno učinkuje tudi proti suši. Bojda 1 kg tega gnojila zaleže toliko kot 500 kg. navadnega umetnega gnoja.

d) **Umetno namakanje** je pradaven postopek, s katerim je mogoče izboljšati rodovitnost zemlje. Voda prinese življenje tudi sredi

puščave, kakor kaže stari in moderni Egipt. Judje spreminjajo po Lawdermilkovem načrtu dolino reke Jordana v cvetoč vrt, kakor je bila v Kristusovem času. Dolini reke Gangesa in Bramaputre v Indiji sta čudovito rodovitni, a samo, ker ju umetno namakajo. V zapadnih predelih Severne Amerike umetno namakajo več kot 7 milijonov hektarov. Rusi grade v Sibiriji ob Obu in Jeniseju umetno jezero, iz katerega upajo, da bo mogoče namakati 30 milijonov ha rodovite sibirske zemlje. Moderna Argentina veliko žrtvuje za gradnjo jezov in jezer, ki z mrežo vodnih prekopov puščobno pampo spreminjajo v rodovitna polja. Isto smo videli v Italiji, na Španskem in še marsikje po svetu.

e) **Obdelovanje zemlje s stroji** pomenja morča eno največjih gospodarskih revolucij v modernem času. Nekoč v davniini je prineslo popolen prevrat v gospodarstvu dejstvo, da je človek udomačil žival in njeno silo, ki je mnogo večja kakor človeška, vpregel v plug za oranje zemlje. To je v zgodovini človeštva pomenilo tolikšen napredek, da je iz okrog blodečega lovca in ribiča človek postal naseljenc, si je postavil dom, se družabno organiziral in pričel bivati v seliščih in mestih. Udomačena žival mu ni nudila le delovne sile, marveč tudi obleko in hrano, ki jo je žival sama pripravljala užitno za človeški želodec. Od tedaj šele se prične množiti in naraščati človeški rod na zamlji.

Traktor, ki gre danes svojo zmagoslavno pot po zemeljski površini, pa pomeni nov odločilen mejnik v narodnem gospodarstvu. S traktorjem je vprežena mehanična sila v obdelovanje zemlje, kar je še neprimerno bolj učinkovito, kakor pa delo s človeško ali živalsko silo: stroj ima dve neprecenljivi prednosti pred dosedanjo pogonsko silo. Prvič je mogoče s traktorjem mnogo globlje orati zemljo kakor pa z navadnim plugom, kar je daljnosežne važnosti za njen donos, kakor smo pravkar videli. Drugič pa obdelovanje s stroji omogoča poljedelstvo tudi tam, kjer je malo delovnih moči na razpolago. V ZAD so v uporabi poljedeljski stroji, ki žanjejo pšenico, jo vežejo v snope in jih omlatijo, pri čemer 5 ljudi opravi delo, ki ga je prej naredilo 3000 delavcev. Znašli so stroj za umetno pogozdovanje. V enem dnevu posadi 8000 drevesc.

Po sedANJI statistiki pridelajo na 1 ha zemlje v kvintalih:

	Pšenice	Ovsa	Ječmena	Rži	Koruze	Riža
Evropa	15.9	13.6	14	15.2	14.3	48.9
ZSSR	9.3	9.7	9.6	9.9	11.2	21.4
Južna Amerika	9.6	7.2	10	9.8	15.7	15
Sev. in Sred. Am.	8.2	7.4	11.1	9.7	13.5	20.2
Azija	8.3	9.6	10.7	9.5	10.2	15.3
Afrika	7.1	4.2	0.1	6.5	9.9	12.3
Oceania	8.2		9.9	15.4	15.6	41.4

Agrarni izvedenci pa sodijo, da bi z intenzivnejšim obdelovanjem tudi drugod po svetu bilo mogoče pridelati toliko, kolikor pridelava na 1 ha Evropa. Zemlje za obdelovanje še ne zmanjkuje. V Evropi je pač obdelanih 31 odstotkov površine, toda v Sovjetski Rusiji le 12 odstotkov, v ZAD samo 9, v Južni Ameriki 3 in v Avstraliji le 1.7 odstotka. Donos pridelkov bi se na vsak način ogromno zvečal s pripravo novih ozemelj za poljedeljsko obdelavo.

2. PRIPRAVA NOVIH OZEMELJ ZA POLJEDELJSTVO

Velikokrat je stiska, ki prisili človeka, da si poišče novih ozemelj za preskrbo potrebne hrane. O Angležih je znano, da so v mirnih časih na svojem otočju pridelali komaj 40% živeža za svojo celotno prehrano. Toda med vojsko, ko je zaradi nemške blokade dovoz bil otežkočen, so preorali mnogo svojih travnikov in pašnikov in prekopali marsikako puščo. Posledica je bila, da so mogli doma pridelati že 80% tega, kar so potrebovali za živež.

Na splošno pa je mogoče pridobiti nova poljedeljska ozemlja najbolj z regulacijo rek, z osuševanjem močvirij in krčenjem gozdov. Mnogo je še deviške, povsem neobdelane zemlje posebno v Južni Ameriki, kakor je dolina reke Magdalene v Kolumbiji, zaledje San Pabla v Braziliji, kotlina reke Esmeralda v Ekvadorju, ki morejo dati, če se obdelajo, trikratno in štirikratno žetev letno!

V sredi Združenih Držav Sev. Amerike so res nastale zaradi čezmerne poseke velike puštinje in sta veter ter deževje bolj in bolj odnašala rodovitno zemljo. Toda se je posrečilo v zadnjih letih nasaditi rastlino kudzu, ki so jo prinesli iz Japonske, katera požene nenavadno hitro globoke korenine, ki odlično vežejo zemljo in še je v hrano živini.

V novejši dobi je človek v posebno uspešni

borbi z močvirji, od katerih so nekatera cela tisočletja uničevala in izčrpavala prebivalstvo s svojim paludizmom. Danes se na mnogih, nekdanj neprehodnih, močvirjih bohota zlata pšenica in donaša stoteran sad.

V ZAD so v teku let osušili nad 200.000 km² močvirne zemlje in jo spremenili v rodovitna polja. Boljševiki že nekaj let osušujejo Transkavkazijo, ki bo nova velika žitnica prostrane Rusije. Pred vojsko smo vedeli za osuševanje Pontinskih močvirij južno od Rima, kjer so s pomočjo modernih osuševalnih naprav spremenili v rodovitna polja močvare, ki jih prej v tisočletjih niso mogli osušiti, ker leže nižje kot pa je morska gladina.

Močvirna mrzlica je še pred nekaj leti pomorila vsako leto po svetu do 4 milijone ljudi. Toda danes uspešno trebijo njena kotsiča. Pred nekaj leti so popolnoma pregnali s pomočjo DDT in petroleja mrzlico iz Cipra (otok šteje pol milijona ljudi), kjer je od pamtiveka razsajal paludizem in kjer je bilo od 10 ljudi stalno sedem obolelih za malarijo. Občutno se je izboljšal položaj na Sardiniji, v Venezueli, v Indiji, kjer so v neprestanem uspešnem boju proti malariji.

Z osuševanjem močvirij in zatiranjem mrzlice ne bo mogoče le povečati delazmožnost prebivalstva, ampak pridobiti tudi ogromno novih, rodovitnih ozemelj za poljedeljsko in tako povečati količino hrane za človeštvo.

3. VZGOJA NOVIH KULTURNIH RASTLIN IN NOVIH ŽIVALSKIH TIPOV S KRIŽANJEM

O tej stvari bi bilo lahko veliko zanimivega povedati. Odkar je učeni češki avguštinski menih Gregor Mendel (1822-1884) s križanjem vzgojil nove vrste rastlin (hybride) in odkril zakone, na katerih sloni dednost posamičnih svojiskih znakov, so botaniki vzgojili ogromno število novih in donosnejših rastlinskih tipov,

ki so dandanes podlaga cvetočega agrarnega blagostanja po mnogih deželah sveta.

Kanadski učenjaki so vzgojili s križanjem z rusko pšenico nov tip ("manitoba"), ki velja za najboljšo pšenico na svetu in raste in dozori še daleč proti zapadu in severu tudi v hladnem podnebjju. V letih 1880-1885 je Kanada povprečno pridelala 9.5 milijona kvintalov pšenice. Leta 1944 pa jo je pridelala 294 milijonov kvintalov. Isto je v Rusiji. Tu pa je Kanada plačala Rusiji svoj kulturni dolg. Kajti ruski znanstveniki so s križanjem s kanadsko pšenico vzgojili tip pšenice, ki v 100 dneh vzkali in dozori in jo morejo sejati v Sibiriji daleč tja do Bajkalskega jezera. Avstralija, ki velja danes za eno izmed svetovnih žitnic, pred 100 leti pšenice sploh še ni pridelovala. Pa se je posrečilo vzgojiti novo vrsto pšenice, ki uspeva na suhi, peščeni zemlji. Kanada na 6 milijonih ha pridelala do 40 milijonov kvintalov odlične pšenice. Ker ima le malo prebivalstva, jo dve tretjini lahko izvozi.

Isto velja tudi za druge žitarice in druge kulturne rastline, od katerih so nekatere doma v Aziji (pšenica je prišla v Evropo iz Prednje Azije), pa odlično uspevajo v Evropi in v Ameriki, druge pa so se preselile iz Amerike in našle v Aziji in v Evropi svojo novo domovino.

Vzemimo zmagovito pot koruze po svetu. Njena prvotna domovina je v Srednji Mehiki. Nekoč je bila hrana štirih kulturnih narodov stare Amerike: Maya v srednji Ameriki, Čibča v Kolumbiji, Inka v Peruju in Aztekov v Mehiki. Danes koruza izpodriva po svetu še žitarice, ker je toliko večji njen donos. Le pšenica se še drži poleg zmagovite koruze. V Združenih Ameriških Državah pokrivajo koruzni nasadi 50 milijonov hektarov. Vendar gre pridelok po veliki večini za prehrano prašičev, govedi in konj (75% vsega pridelka). Koruza pomenja velik narodni kapital v Sev. Ameriki, ki je njen pridelok več vreden kot vse kar rodi pšenica, rž, ječmen, oves, riž. Argentina pridelala komaj en odstotek te koruze, ki jo pridelajo v ZAD in še to skoraj vso izvozi v Evropo.

Uporaba koruznega pridelka je različna: Severna Amerika jo uporablja le še za hrano živali in v industrijske svrhe. Evropejec se še hrani s koruzo (italijanska polenta, romunška mamaliga), Črna Afrika pa jo pričenja jesti z naslado in navdušenjem, kjer od

obal vedno globlje prodira v osrčje kontinenta. Po tisočletjih stradanja se tudi zamorec vendar enkrat more najesti do sitega-koruze. Morda je koruzi usojeno, da bo črnemu kontinentu dala enotno poljedeljsko kulturo.

Enako imeniten ali še bolj imeniten gost, ki je iz Amerike prišel v Evropo, je krompir. V svoji ameriški domovini (Peru) ni nikoli dobro uspeval, ker mu je manjkalo moče. Južnoameriški Indijanci ga tudi niso preveč cenili, ker so ga pri svojem nomadskem načinu življenja težko prenašali iz kraja v kraj. Krompir je težak. Njegovi prvotni gospodarji Indijanci so ga prej prezirali kot pa spoštovali. Zato je brez domotožja zapustil Ameriko in se naselil v Evropi, kjer se mnogo bolje počuti. Devet desetih vsega krompirja danes zraste v Evropi in ga pojedjo v Evropi. V glavnem se mora Evropa krompirju zahvaliti, da more preživljati več ko 600 milijonov ljudi. Pomislimo, da je sveto rimsko cesarstvo nemške nacije v 11. stoletju štelo 5 milijonov duš, in da na istem ozemlju pet stoletij kasneje ni živelo več kakor 20 milijonov ljudi. Za Evropejca je krompir tako važen kakor za Kitajca riž. Najhujši krompirjevci so Belgijci, potem Irci, Holandci, Angleži, Nemci in Poljaki. Z umetnimi gnojili so v nekaterih teh deželah tako zvišali krompirjev pridelok, da znese tudi nad 200 hl na ha. Nemčija je med obema svetovnjima vojnama na površini 3 milj. ha pridelala do 50 milijonov hl krompirja.

Amerikancu Julianu C. Millerju je uspelo, da je vzgojil posebno rodovitno vrsto krompirja, ki na 1 ha vrže 130 hl za mizo in 130 hl za živali. So pa že uspeli poizkusi, da bo v vsaki, tudi zelo revni zemlji mogoče na 1 ha pridelati do 500 hl krompirja.

In tako bi mogli pisati o vsaki izmed desetih glavnih kulturnih rastlin, ki sestavljajo glavno prehrano človeštva in pokrivajo nad eno tretjino obdelane zemlje. Vsaka ima svojo epopejo, vsaka svojo zmagoslavno pot po zemeljski obli, pa naj bo pšenica, rž, ječmen, oves, krompir, koruza, ali pa riž, sladkorni trs ali sladkorna pesa. Pomislimo, da znaša samo letna poraba sladkorja nad 30 milijonov ton. K temu je treba še prišteti rastline, ki dajejo olja, soja, razne vrste orehov, lešnikov, sončnice... Veliko pozornost vzbuja poizkus Angležev v Angleški Vzhodni Afriki z rastlino imenovano Cacahuete. V štirih mesecih, ko je rastlina vsejana, rodi orehe, ki dajejo več rastlinske masti kot katerakoli

druga. Zadnja leta so Angleži s to rastlino posadili 1,320.000 ha zemlje in je pridelek tolikšen, da bo lahko 50 milijonov prebivalcev, kolikor jih šteje britansko otočje, vsak tedensko dobil eno četrtino kg margarine.

Tako človek razne naravne rastline s križanjem in cepljenjem spreminja v kulturne rastline, divjino in močvirje v rodovitne pokrajine, ki mu dajejo potrebne hrane. S svojim delom in razumom ustvarja nova kulturna področja in nove možnosti človeka vrednega življenja. Človek ni povsem odvisen od zemlje. Včasih si jo s svojo voljo in delom tudi podvrže. Včasih je tudi ona odvisna od človeka. Velikokrat so možne gotove korekture, ki jih človek napravi na zemeljskih pogojih sebi v korist.

V ZAD so v letih 1940-1950 vzgojili dvanajst novih vrst smreke, ki rastejo še enkrat hitreje kot dosedanje. Obsežni gozdovi v Kaliforniji bodo dali še enkrat toliko lesa kot dosedaj. Zadnji čas vzgajajo tako drevje, ki zdrži ob največji suši, ker hitro požene izredno globoke korenine v zemljo. S tem drevjem so začeli pogozdovati puščave, ki so nastale zaradi prevelike poseke gozdov. Pa tudi puščave v Avstraliji in Novi Zelandiji.

Izredne važnosti za ljudsko prehrano je izboljšanje živinoreje. Posebno kar tiče mleka. Francija in Italija sta v zadnjih letih tako izboljšali svojo govejo pasmo, da daje še enkrat več mleka kot prej; v Belgiji pa daje isto število krav štirikrat več mleka, na Holandskem pa celo sedemkratno od prej. V Belgiji in Holandiji so vpeljali kurjo vrsto, ki nese 280 jajc letno. Ovce, ki so prej rodile no osem mladičev. Prej je Friebre aftosa v Severni, Srednji in Južni Ameriki letno pomorila na milijone govedi, prašičev in koz. Sedaj so iznašli serum proti tej morilki. S cepljenjem je domače živali mogoče obvarovati pred obolenjem.

4. KEMIJA IN TEHNIKA USTVARJATA VEDNO NOVE VREDNE NADOMESTKE ZA VSE ČLOVESKE POTREBŠČINE

Na področju kemije in tehnike so možnosti novih iznajdb skoraj neomejene. Tudi že sedanjih ni mogoče naštetih, toliko jih je. In to od sintetičnih maščob pa do umetnega kavčuka, ki je skoraj tako dober kot naravni. Znan ameriški gospodarstvenik je pred nekaj leti ob svojem obisku v Evropi izjavil:

“Milijoni brezposelnih v ZAD so na tem, da vstopijo v tovarne, kjer se ostanki celuloze spreminjajo v sladkor in dnevni beefsteak.”

In kaj nam bo prinesla šele atomska energija? Kdo more slutiti ogromen napredek, ki ga je pričakovati v povečanju hranil za človeštvo! Poizkusi gredo za tem, da bi neposredno izrabili sončno energijo tako kot rastlinski klorofil, vendar brez rastlin. Poizkusi ameriških in nemških kemikov po poročilih uspešno napredujejo. Seveda bo treba to “žetev” človeštva tudi tehnično omogočiti. Toda, če se stvar posreči, potem bodo mogli biti pomirjeni glede prehrane tudi največji pesimisti, pa naj se človeštvo namnožuje še hitreje kot dosedaj.

5. IZRABA MORJA KOT VIRA PREHRANE

Poglavje morja kot vira prehrane je dejansko komaj načeto. Odpirajo se nove nepregledne možnosti prehrane in napredka za človeštvo, če se prične morje racionalno izrabljati. V morju so a) rude: premog, petrolej, uranij, železo, svinec, srebro, zlato; b) je rastlinstvo: nad 2000 vrst alg. od katerih nobena ni strupena; c) je neizmerno živalstva, od katerega dosedaj majhen del poznamo.

Na kubični kilometer morske vode je na tisoče ton magnezija; na 1 tono morske vode se najde 50 miligramov zlata.

Nekatere alge dosežejo dolžino do 500 m in prihajajo v neomejenih množinah v poštev kot hrana za živali, kot material za obleko in za nešteto kemičnih izdelkov. Užiten morskih rib poznajo 13.000 vrst. Toliko jih je, da se dosedaj še nihče ni brigal, da bi jih gojil. Japonska ne bi mogla preživljati nad 80 milijonov ljudi brez izredno bogatega ribolova v Japonskem morju. Na osebo se porabi v Japonskem 50 kg rib letno, na Angleškem 20 kg, v Čilu 5 kg, v Argentini se komaj pričinja uvajati ribji konsum.

Svet skoraj ni opazil, da je predsednik Truman leta 1946 s posebnim zakonom anektiral za ZAD 1,812.900 km² (več kot trikratna Francija) morskega dna, ki leži 180-200 m globoko pod morsko površino in ki je izven teritorialnih voda ZAD. To utegne biti velikega pomena za bodočnost. Kajti do globine 200 m živi v morju najrazličnejša množina morskih rib in rakov. Tu rastejo tudi rjave

in zelene alge, stalne ali premikajoče se. Globlje v morju ni rastlinstva, ker tjakaj ne prodirajo več sončni žarki. V večjih morskih globinah so tudi drugačne vrste rib, ki se premikajo iz morja v morje vedno v istih globinah, ker so ustvarjene, da živijo pod gotovim pritiskom. Radi morskih globin so te ribe za človeka praktično nedostopne.

Toda ni samo Severna Amerika v tako srečnem položaju, da jo obdajajo plitva morja z neizmernim bogastvom živalstva in rastlinstva. Tudi morja, ki obdajajo Španijo, Francijo, Anglijo in Irsko celo daleč od obale niso globoka čez 200 m. Torej ima Evropa iste možnosti, da si išče hrano v morskih globinah kakor srečna Amerika.

Omenimo še nekaj drugih manjših, a važnih možnosti za povečanje hrane:

6. VARČEVANJE

Veliko hranil se po nepotrebnem razmeče, veliko gre v odpadke, kar bi se s pridom dalo porabiti za hrano in obleko. Ni dvoma, da pomenja pravi zločin nad gospodarstvom požiganje žita in bombaža v ZAD ali metanje kave v morje v Braziliji samo zato, da se vzdrže visoke cene teh pridelkov.

Sami smo bili priče kaj je v Velikem Buenos Airesu šlo in še gre v odpadke. Le v eni veliki bolnišnici gre dnevno v odpadke toliko živil, da bi od tega moglo živeti 200 ljudi. Severni Amerikanci računajo, da bi se s pametnim varčevanjem pri dosedanji proizvodnji brez težave moglo preživljati 275 milijonov ljudi (sedaj 156 milijonov).

7. IZBOLJŠANJE ORGANIZACIJE ZA PRESKRBO Z ŽIVILI

Ni dvoma, da je v organizaciji za preskrbo z živili storjen ogromen napredek, katerega omogočajo hitra prevozna sredstva in obveščevalna služba, s katero je z žično in brezžično povezan moderni svet. Toda nekatere države notranje niso dovolj organizirane, da bi bile v stanju oskrbeti vse prebivalstvo s potrebnimi živili. Lansko leto n. pr. so v Severni Ameriki ponudili Indiji milijon ton pšenice za omiljenje lakote. Pa je indijska vlada odklonila pomoč, češ, da imajo sami dovolj pšenice v skladiščih, manjka jim le potrebnih prevoznih sredstev in smotrne organizacije za razdelitev hrane...

8. ODKRIVAJO SE VEDNO NOVA LEŽIŠČA PREMOMA, ŽELEZA, NAFTE IN DRUGIH RUDNIN

Človek si ne išče hrane in oskrbe le na površju zemlje, temveč tudi v osrčju zemlje. Uporaba rudnin je naravnost pravilna in še vedno odkrivajo nova ležišča premoga, železa, nafte in tudi drugih kovin, ki jih industrija, kemija in tehnika predelujejo v kurivo, hraniivo, oblačilo, zdravilo in v udobje človeškemu rodu. Kako malo so še izrabljene vodne sile! Mirno lahko rečemo, da ima Evropa vse pogoje za življenje, da je Afrika njena velika gospodarska rezerva, da imata tako Severna, kakor Južna Amerika še veliko bodočnost in da Azija sicer preživlja polovico človeštva, pa bi prav tako mogla živeti ves človeški rod.

Človek ni na koncu, ampak šele na začetku osvajanja sveta! Čeprav nismo naziranja, ki ga je nekoč Karel Marx zastopal, da je produkcija zemlje neomejena, pa smo vendar trdno prepričani, da je končna meja zemeljskega donosa še zelo daleč.

TUDI TO JE VELIKEGA POMENA

Hitro naraščanje svetovnega prebivalstva je nova stvarnost v zgodovini človeštva, ki mora dobiti svojega izraza tudi v socialni gospodarski zgradnji moderne družbe:

1.) Treba je omogočiti dostop do snovnih dobrin vsem, ki delajo in ki so jih potrebni. Delovnemu ljudstvu zemljo, ki jo obdeluje! Velike gospodarske razlike bodisi med posameznimi ljudskimi plastmi bodo vedno težje; občutene bodo vedno bolj kot družabna krivica.

Pa ne samo to. Vedno bolj se uveljavlja spoznanje, da nam je vsem skupno to, da smo ljudje. Hujskanje na razredni boj, na plemenske boje, povzdigovanje nad druge narode občuti družba vedno bolj kot protiljudsko, kot protičlovečansko delo. A prav tako se občuti kot nekaj, kar je proti človeški naravi, postopanje s človekom kot bi bil čredna žival. Zanimanje njegove osebnosti, izravnanje posameznika z brezoblično maso. Z drugimi besedami: resnično napredna družba vedno bolj živo občuti kot družabno krivično bodisi biološki materializem pretiranega nacionalizma, kakor gospodarsko sociološki materializem, čigar nositelj je komunizem in njegovo zaslužnjenje človeka masovnemu kolektivu.

Čim bo nova miselnost dobrodu prodrla v

svetu, bo imela nedogledne posledice tudi za družabno sožitje in gospodarski napredek družbe. Človek, ki ga ne bo davilo neopravičeno nasilje birokracije, plemenski predsodki, socialne krivice ali nevredno postopanje kakor da bi bil suženj, — tak človek bo mogel neprimerno uspešneje razviti vse svoje sile v korist sebi in družbi.

Proti sanjarskemu komunističnemu paradizu na zemlji postavljamo drugi, mnogo bolj naraven in uresničljiv družabni ideal: Dvig človeške družbe na osnovi polnega priznanja in spoštovanja človekove osebnosti in njenih pravic.

2.) Prej ali slej bo zmagalo prepričanje, da so vsa ljudstva in narodi sveta ena sama družina. Kakor se v dobro vzgojeni družini nihče ne spodtika nad posebnostmi svojih bratov in sester, dokler ne žalijo pravic bližnjega, tako moramo gledati tudi na posebnosti različnih narodov, ki so v človeški skupnosti potrebne, naravne, zanimive in večkrat celo razveseljive. Posledica te miselnosti se mora v mednarodnem gospodarstvu izraziti tako, da bo na nek način vsem narodom omogočen dostop do naravnih dobrin zemlje. To misel je sedanji papež Pij XII. že večkrat naglasil. Že sedaj je tako, da pride vsem v korist, kar en narod dobrega odkrije na polju znanosti, zdravja, tehnike. Tako bi odpadlo tudi veliko mednarodnih trenj, zavisti in vojska, če bi se nezaslužene razlike med "bogati" in "revnimi" narodi čim bolj izravnale. Kakšen gospodarski napredek bi pomenjalo mirnejše sožitje med narodi, ko ne bi bilo potrebno trošiti milijarde in milijarde za neprestano oboroževanje!

3.) Na splošno mora prodreti načelo, da mora gospodarstvo služiti človeku in ne obratno. Ni človek zaradi gospodarstva, ampak gospodarstvo mora služiti njegovemu umskemu in telesnemu napredku.

Tudi zmaga tega načela, ki ga pogosto slišimo iz papeških socialnih okrožnic, bo imela zelo daljnosežne posledice. Ako se gospodarstvo zopet vrne svojemu prvotnemu namenu, to je službi človeštva, potem bodo njegovih koristi najprej morali biti deležni tisti poedinci in narodi, ki so snovnih dobrin najbolj potrebni. Tako bo mogoče z uspehom zavreti lakomnost in pohlep po vedno večjem imetju tistih, ki dandanes večkrat tako brezvestno in sebično vodijo gospodarsko življenje. Potem tudi ne bomo doživljali, kar da-

nes žal doživljamo, da je še veliko delov človeštva, ki pomanjkanja drugih ne vidijo in tudi nočejo ničesar storiti, da bi jim pomagali v njih stiski. Dokler bo vladala tolikšna neenakost, bo svet neprestano ogrožen z revolucijami in vojskami.

NEKAJ OPOMB K MALTHUSU V ZVEZI Z NOVOMALTUZIANIZMOM

Po vsem, kar smo gori navedli, je preskrba z živili za človeštvo tolikšna, da se je Malthus brez dvoma motil, ko je napovedoval bližnji propad človeštva zaradi lakote. Tudi ako se bo človeštvo množilo v prihodnjih desetletjih, kakor kažejo verjetnostni računi, tudi v tem primeru se ni batj pogina človeštva zaradi pomanjkanja hrane.

Vse dosedaj je namreč nasprotno res, kakor je Malthus napovedoval. Sredstva, ki so človeku potrebna za življenje, se pomnožujejo hitreje kakor pa človeški rod. Tega ne dokazujejo le razne več ali manj znanstveno ugotovljene statistike, marveč nepobitno dejstvo, da človeštvo danes, ko šteje že skoraj poltretjo milijardo, na splošno bolje živi, se boljše oblači in boljše stanuje kakor pa pred tisočletji, ko je bilo komaj nekaj tisoč ljudi na zemlji. Treba je samo primerjati, kako danes razmeroma udobno živi ne samo najvišja socialna plast, ampak po mnogih državah tudi najširše ljudske plasti. Res je seveda tudi, da je na svetu vedno veliko bede in lakote. A to največ zaradi napačne porazdelitve dobrin, ne pa, ker bi na splošno živeža primanjkovalo. Očitno je, da rastoča civilizacija ustvarja tudi vedno nove možnosti za preživljanje večjega števila prebivalstva.

Sicer pa mislijo mnogi resni znanstveniki, — da nekoliko pomirimo moderne črnogledce —, da se človeštvo nikakor ne bo tako hitro množilo kakor kažejo verjetnostni računi, ki smo jih zgoraj navedli. Tako — le pravijo: Do srede 19. stoletja je naraščanje prebivalstva bilo na splošno dosti zmerno. Potem pa je pod vplivom naraščajoče higijene pričelo hitro naraščati, ker je umrljivost posebno med otroci zelo padla. Zaradi manjše umrljivosti je veliko ljudi doseglo starost. To dejstvo vzbuja vtis, kakor da bi ljudje sedaj mogli postati starejši kot nekdanj, ko pa se je v resnici le zmanjšala umrljivost ljudi v celoti. Meja povprečne življenske dobe je slej ko prej ostala pri 70 letih. Toda sedaj je nazadovanje umrljivosti omejeno. Kakor hitro se bodeta

črti življenja in smrti dotaknili in stekli vzporedno, se bo naraščanje prebivalstva ustavilo.

Za zgled usode, ki čaka kulturne narode, navajajo Švedsko. Kultura sicer najde sredstva proti umrljivosti, toda istočasno vedno bolj omejujejo rojstva. To zaenkrat velja za zapadno človeštvo — in samo za zapadno človeštvo. Na vzhodu je silen porast človeštva še vedno v polnem razmahu. Sodijo, da utegne znašati število prebivalstva v Sovjetski Rusiji leta 2000 nad 300 milijonov, da o drugih vzhodnih azijskih narodih niti ne govorimo. V Rusiji je število rojstev na 1000 ljudi dvakrat tolikšno kakor na Švedskem in število ljudi, ki so prekoračili 50 leto, le polovico tolikšno ko na Švedskem.

Glede novomaltuzianizma, ki s toliko lahkomiselnostjo in drznostjo priporoča in zagovarja posege v snujoče se življenje, pa je treba poudariti, da takšno protinaravno početje brez dvoma človeštvu ne more biti v blagor.

Kar tiče trditve, da za človeško družbo ne more biti merodajno število, ampak vrednost, kvaliteta, odgovarjamo, da je gotovo potrebno, da se vsakdo pri razmnoževanju potomstva zaveda tudi svoje odgovornosti pred družbo. Pametna skrb za zdravo potomstvo (evgenika) je umestna vse dotlej, dokler ni v nasprotju z npravno in božjo postavo. Tudi mi ne soglašamo s tistimi, ki pri sklepanju zakonov mislijo, da iz navidezne čiste ljubezni smejo popolnoma izločiti glas pameti, ki bi jim povedala, da iz dedno obremenjenih ali spolno bolnih roditeljev po vsej verjetnosti ni pričakovati zdravega potomstva. Tudi ne moremo odobravati, ako kak kroničen alkoholik zaradi svojih neurejenih podivjanih nagonov posreduje življenje slabotnim, bolehnim otrokom, ki bodo sebi in družbi v breme; ali ako kateri starši lahkomišljeno pomnožujejo svoj rod, ne da bi imeli resno voljo, ga tudi primerno preživljati in vzgojiti.

Toda če takšno evgeniko priznavamo in odobravamo, pa hočemo s tem le reči, da mora iti pamet in npravnost pred slepim nagonom, pri čemer pa je treba z vso odločnostjo kot nemoralno obsoditi početje tistih, ki se žele vdajati spolnim nasladam, pri tem pa na umetnem način preprečujejo naravne posledice svojega ravnanja.

To bodi opomnjeno k novomaltuzianizmu iz etičnega vidika. Iz splošno človeškega vidika bi se pa dalo sledeče reči:

Zaradi mehkužnosti in brezvestnosti izgublja zapadni kulturni svet več in več tistih visokonadarjenih, odličnih in genialnih ljudi, ki so v preteklosti položili temelje zapadni kulturi in materialnemu blagostanju zapadno kulturnega sveta.

Kaj vse stori zapadni svet na obeh straneh Atlantika, da bi rešil svobodo svojih narodov in jih otel pred mrakom zaslužnja! Toda ali je upravičeno njegovo upanje, da ga bo njegova tehnika obvarovala pred neizmernimi množicami vzhoda, ki ne postavljajo ovir vrele ljudskega življenja, a se pridno privajajo in poslužujejo tudi tehnike zapada? Vsekakor se nam zdi, da bi zapadnemu človeštvu bilo v vse večji blagoslov, ko bi pri svoji veliki delavnosti in silni razumski sposobnosti, s katero takorekoč na novo oblikuje zemljo, vendarle ohranil spoštovanje pred naravo in njenimi skrivnostmi in imel v težavnih časih več zaupanja v prošnjo v Očenašu: Daj nam danes naš vsakdanji kruh.

VEČ PRAVEGA OPTIMIZMA

Vprašanje, kako za hitro naraščajoče človeštvo dobiti dovolj hrane, je brez dvoma eno najvažnejših vprašanj bodočnosti človeštva. Mnogi odgovorni voditelji ljudstva se z njim resno bavijo. Je to socialno vprašanje v najširšem pomenu. Kot socialno vprašanje pa kaže človeštvu svojo dvojno plat: gospodarsko. tehnično in moralno. Istočasno se obrača na razum in na vest človeštva.

Kar zadeva vesti, je povsem jasno, da je propaganda novomaltuzianizma zločinska in brezsrčna, ker neprikrito razširja naziranje, da je treba s pomorom še nerojenih človeških življenj rešiti naše lastno življenje. Ni to le zločin nad človeštvom, ampak tudi zelo nespametna kratkovidnost. Značilno je, da so japonski komunisti bili edini, ki so se v parlamentu uprli zakonitemu toleriranju omejevanja rojstev. Verjetno so iz Moskve dobili pametno navodilo: Naj se drugi sami uničijo, tem bolje! Vi komunisti pa ostanite močni in zdravi. Vaša bo tako bodočnost. Tudi v Sovjetski Rusiji danes ni samo neprimerno težja ločitev zakona, kakor n. pr. kje v Ameriki, ampak so tudi razne zdravniške indikacije za odpravo plodu mnogo strožje kontrolirane, kakor kje za zapadu. S svobodnjaško prakso prvih let je novejša sovjetska družinska zakonodaja temeljito pomedla.

Gospodarsko-tehnična plat hitrega mno-

ženja človeštva pa je vprašanje, kako družabno in gospodarsko urediti družbo, da ne bo plovico človeštva stradalo. Dolžnost razboritih duhov je, da se s tem vprašanjem resno bavijo in iščejo tehničnih možnosti in iznajdb, kako vsemu človeštvu omogočiti človeka vredno življenje in kako preprečiti, da si ne bo samo majhen del vsega prisvojil in tako le povečal bedo ostalih. To je naloga, vredna resnično naprednega človeškega duha, ne pa iskanje izhoda v umetnem omejevanju roj-

stev, kakor da bi stradajoči bili kriv, da stradajo, ker so se "zločinsko" preveč namnožili.

Ako bo človek spolnil svojo nalogo in storil svojo polno dolžnost, potem se ne bo bati, da bi senca Malthusa legla preko zemlje. Delovnemu in umnemu človeškemu Prometeju se odpirajo vedno nova obzorja napredka in polnega življenskega razvoja. Še daleč ni do kraja izpolnjeno božje naročilo: "Rastite in množite se in podvrzite si zemljo, gospodujte ribam v morju in pticam pod nebom ter vsem živalim, ki se gibljejo na zemlji." (Gen. 1,28)

SLAVKO SREBRNIČ

VENEC NA GROB MATERI

1

Ta rana se na svetu ne zaceli:
čez večnosti si prag stopila, mati,
a še roke ti nisem mogel dati,
ko so ti drobni prsti ledeneli.

Življenja utripi skoraj so dotleli,
ko si hotela zbrati nas, predati
nam zadnja naročila — in zaspati
ko listi padajoči, oveneli.

Še enkrat so zenice zasijale —
in že so legle nanje sence črne,
neizrečene misli so obstale.

Nikdar, nikdar se k nam tvoj glas ne vrne —
pretrpko bol so Parke mi zadale,
edino smrt njen žgoči ogenj utrne.

2

Edino smrt njen žgoči ogenj utrne,
če je boleost velika kakor moja,
kar je prestala tvoja zemška hoja,
a z onstran se stopinja več ne vrne.

Pa On, ki rahlo blaži krute trne
in vrednost vseh človeških del razsoja,
v kraljestvo jemlje večnega pokoja,
naj sulici boleči ost okrne.

Ko zvesta dekla si mu ti služila,
gotovo izpred vrat te ne zavrne,
ko prosiš, da bi v rajski vrt stopila,

odkoder čuješ že glasi srebrne
in vdano čakaš, da nebeška Vila
boleosti in spomine v mrak zagrne.

3

Bolesti in spomine v mrak zagrne
naj mi tolažni angel dobri, sveti,
ki more duši strti razodeti
cvetoče polje tam, kjer vidi strne.

Pekoča kupa se v kristal obrne,
ko mogel bom boleči dar sprejeti
preudano kakor on, ki se razpeti
je dal na križ, ko je prejel že trne.

In kar bilo je bolečina grenka,
ko viri bodo milosti kipeli,
zvenelo bo ko žica zlata, tenka.

Akordi bodo mehki zadrhteli
in svetla, jasna pesem obujenka
izsrka žalost duši razboleli.

4

Izsrka žalost duši razboleli
dehteče drevje, zeleneča trata
in ptic v modrini plavajočih jata,
oblaki, ki so rožno zagoreli.

Pa kakor bi studenci žuboreli
v podzemlju skriti, trkali na vrata —
iz najglobočjega srca prekata
prodrejo vzdih: Tebe v grob so deli...

Ko smel bi misliti, da so na poti
v prividu kje pogledi te objeli —
verjel zvesto bi omamljivi zmoti.

Zastal bi v sreči dih, ko spet sedeli
v domače hiše blage bi toploti —
o, davno so že dnevi odveteli.

O, davno so že dnevi odcveteli,
da sem ti zrl v dobrohotno lice,
poslušal tvoje nauke, tvoje klice,
da ne bi me sveta valovi vzeli.

Čeprav bila si dete v luči beli
in tvoje misli kakor vonj cvetlice,
je švigal preko tebe bič krivice,
pod njim so tvoji vzdihli onemeli.

Ako zrasla kakor smreka vrh gora si:
vihar jo tare, a je ne prevrne,
iz tuge vedno kakor zarja vzšla si.

Kako je trpka solza, ki se utrne,
ko spomnim se, da so minili časi,
da sem besede tvoje pil srebrne.

Da sem besede tvoje pil srebrne,
ko drag zaklad jih na dnu duše hranil,
varljivi mrak me ne bi opijanil —
kako je mrzek dih, ki slast pregrne!

Po rosnih stezi kakor mlade srne
življenje šlo bi — blesk bi me ne ganil
in strup sladak mi ustnic ne bi ranil —
namesto v vrte zrem v razrite drne.

Po svetu hodim ko begotna senca,
srce je mrzlo: mrtvi stenj lestenca,
odsev nečesa, ki se ne povrne,

In vendar, ko se krog brezupa strne,
bom s tiho, šibko nado nebogljenca
rok čutil varstvo sredi poti črne.

Rok čutil varstvo sredi poti črne
sem vselej, ko so zvezde mi ugasle
in težke misli so duha prerastle
ko trop oblakov, ki obzor zagrne.

Ko duša zrla je v prepade, krne,
želje se po vrtincih blodnih pasle,
me vzdramil iznad brezdná je tvoj glas le,
ki bilki usahli svežo moč povrne.

V življenju tvojem so mejniki stali,
pretresi časov niso jih razdeli,
navdih božji so jim trdnost dali.

Odtod so sveti tvoji moč zajeli,
ko blagoslov na dušo so kapljali,
a v dno srca pogledi so me greli.

Av dno srca pogledi so me greli,
čeprav mladost je večkrat krvavela —
kot angel rahel si ob njej slonela
in jadi kakor dimi so plahneli.

Kdaj so stražarji kakor ti bedeli!
Družino, hišo, polje v skrb si vzela
in hkrati božjo pesem si zapela,
še ko slovensko sužnji nismo smeli.

Ponižno si ljubila knjige svete,
poznala si domače izročilo,
sočutno zrla nageljnovcete.

Kar je srce poslednjikrat ti bilo,
postal sem plaho, izgubljeno dete,
gorje se je čez me ko strup razlilo.

Gorje se je čez me ko strup razlilo,
življenje je zdaj trda, grenka hrana,
srce pregazila je kruta brana,
veselje se je ko tolmun skalilo.

Zašlo je sonce, vse se je zmračilo,
pred mano spenja pot se nepoznana,
še bolj me bo bolela v noči rana,
iz nje vse ure bo trpljenje kililo.

Če kličem k zvezdam, me ne bodo čule,
nobena izmed njih ne bo obstala,
v brezmejnost bodo neizmerno plule.

Spet vstaja zarja — zlato se je vžgala,
zvezde so utrujene v veselstvu vsnule —
ah, duše ni, ki bi zdravila dala.

Ah, duše ni, ki bi zdravila dala,
kar je odšla najboljša tolažnica —
le v duhu vidim njena mrtva lica,
ki jih nadzemska luč je obsijala.

Ko cvetka posušena si ležala
na odru, poleg tebe plamenica
je živo pričala, da je resnica:
Telesna smrt duha ne bo končala.

Pred oknom Nizpolje je zelenelo
in mlado klitje v vetru valovilo,
kot bi nekemu tiho pesem pelo.

A meni bo oko se le solzilo,
po tebi bo nenehno hrepenelo,
miru, vem, bo srce zaman prosilo.

11.

Miru, vem, bo srce zaman prosilo,
da nadenj kakor mavrica prisije
in toplo luč na temne rane zlije —
utrujeno bo v togih mukah bilo.

Ko podjesensko sonce se bo lilo,
bom list, ki se v večernem vetru vije,
potrepetava v krčih, a ne vpije —
v neznano izgine, ko se bo stemnilo.

V obzor toneča sivkasta ravnina,
popotnemu boš zatočišče dala,
neznancu boš neznana domovina?

Ne, siva stena mrtvo bo molčala,
ob njej bo ždela moja bolečina —
Amerika bo brez sočutja stala.

12

Amerika bo brez sočutja stala:
brzeči tempo strojev se ne ustavi,
elektrika se med atomi davi,
pretesna zemlja je ljudem postala.

Po trotoarjih gmota valovala
bo množic v kino, k cirkuški predstavi,
vse se potaplja v plameneči lavi —
kričeča godba v noč je zabučala.

Oziram se za nebesno sinjino,
nje rahlo trepetanje je nalilo
še vedno balzam v mojo bolečino.

V tovarn dime se nebo je skrilo,
pogled moj padel je težak v globino —
tvoj daljni grob le mi bo svetil milo.

13

Tvoj daljni grob le mi bo svetil milo,
ki hrani ga med bori tiho Kladjje,
obkroža ga zelenih hribov mladje
in tajen mir je nanj nebo dahnilo.

Kako proseče iz line je zvonilo,
ko so te v stare cerkvice ozadje,
ko gorska že umirala pomlad je,
zagrebli v zemljo — in čez te gomilo.

Ko zadnjič očenaš so odmolili
pogrebci, voščili, da prst bi dala
ti zadnji dom — še križ so zasadili.

Čez pol sveta si me tedaj pozvala —
tvoj grob je varno sidro v viher sili
in misel nate bo rešilna skala.

14

In misel nate bo rešilna skala,
ki se z močjo jo zadnje oprijema
utapljajoči, da se iz objema
pogubonosnega izvije vala.

Ko rajsko bitje pred menoj boš stala,
ki nežno, rahlo k sebi me prižema
z dobrote in milino me otema
raz bruno ladje, ki se je razklala.

Ti si očnica na visoki plani,
viharji mimo nje so odhrumeli,
zdaj so ji sveži, vedri dnevi dani.

Čemu bi jokal, da so v grob te dali?
Ah, dasi je tvoj duh ob moji strani —
ta rana se na svetu ne zaceli.

15

Ta rana se na svetu ne zaceli,
Edina smrt njen žgoči ogenj utrne,
Bolesti in spomine v mrak zagrne,
Izsrka žalost duši razboleli.

O, davno so že dnevi odcveteli,
Da sem besede tvoje pil srebrne,
Rok čutil varstvo sredi poti črne,
A v dno srca pogledi so me grelji.

Gorje se je čez me ko strup razlilo,
Ah, duše ni, ki bi zdravila dala,
Miru, vem, bo srce zaman prosilo.

Amerika bo brez sočutja stala,
Tvoj daljni grob le mi bo svetil milo
In misel nate bo rešilna skala.

Nekaj odlomkov iz življenja krščanskega strokovničarja Franceta Žužka

Mnoge slovenske izseljenske publikacije so se ob smrti Franceta Žužka oddolžile njegovemu spominu z orisom njegovega življenja, dela in žrtev. Kdor pa je pokojnika поблиžje poznal, pa ve, da je bilo njegovo delovanje prepreženo tudi s krepkimi dogodki, včasih nanašavnost anekdotami, ki so često globoko vplivali na smer in zadržanje slovenskega krščanskega socialnega gibanja. Kot tajnik nekaterih organizacij,

France Žužek

katerim je pokojnik predsedoval, naj tedaj opišem nekaj takih dogodkov — v njegov spomin!

“Zakaj nismo krščanski socialisti?”

Leta 1938 je bila “Jugoslovanska strokovna zveza” že globoko podminirana od komunističnih razdiralcev. Poleg predsednika Srečka Žumra, ki je bil tedaj že samo orodje v komunističnih rokah, so sedeli v vodstvu, odnosno na drug način imeli vpliv na njeno zadržanje: Fajfar, Velkavrh, Pangeršič, Škofic, Joško Rozman, Marinček, Breclj, oba Stanovnika in drugi. Dolga vrsta uglednih krščanskih strokovničarjev: pokojni Peter Lombardo, Jože Langus, pokojni Albin Gaser,

Peter Rozman, pokojni Jakob Kukavica in njegov brat France, pokojni Avgust Govše, Janez Majeršič, pokojni Peter Arnež, Jurij Veider in mnogo drugih je “Jugoslovanska strokovna zveza” že davno zapustilo. Le France Žužek je še vztrajal v vodstvu po Evangelistu Kreku ustanovljene organizacije, plaval proti toku in upal proti vsakemu upanju.

Tedaj je France Pernišek napisal, “Zveza združenih delavcev” pa založila brošuro “Zakaj nismo krščanski socialisti?” Žužek je vsebino knjižice natančno proučil in prišel do zaključka, da so v njej zbrani taki dokazi, da bi tudi slepec moral spoznati, da se je JSZ res oddaljila od papežev podanega socialnega nauka. S to brošuro v roki se je podal na sejo načelstva JSZ. Tam je stavil predlog, da se brošura odstavek za odstavekom natančno preštudira in da se nato zavzame stališče, “da se je JSZ od pravega krščanskega socialnega nauka oddaljila in posledično temu — združitev z “Zvezo združenih delavcev!” Dodal je še: “Nič naj nas ne moti, če bodo pri nas ali pri ZZD padale glave! Pred očmi moramo imeti le čistost nauka in enotnost krščanskega socialnega gibanja!”

Skoraj odveč je pripomniti, da je bil v danih okoliščinah Žužkov predlog z večino glasov odklonjen. Morda je bila to res zadnja prilika za rešitev “Jugoslovanske strokovne zveze”? Posledica odklonitve je bila na vsak način ta, da je nekdanji cvetoča dr. Krekova organizacija že tri leta pozneje pozebla kot žalosten privesek “Osvobodilne fronte”.

Pod posebnim varstvom Presvetega Srca Jezusovega

Iz vrst v podzemlju živahno delujoče “Slovenske delavske zveze” (naslednice “Zveze združenih delavcev”) je koncem leta 1943 izšla pobuda za ustanovitev enotnega protikomunističnega bloka med slovenskimi delavskimi organizacijami. Ustanovila naj bi se “Delavska protikomunistična akcija”, ki naj bi imela poluradni značaj. K sodelovanju so bile povabljene vse protikomunistične delavske in nameščenske organizacije. Poleg “Slovenske delavske zveze” so bili na ustanovnem sestan-

ku navzoči tudi predstavniki socialistov, "Narodne strokovne zveze", "Zveze društev privatnih in trgovskih nameščencev", "Pokrajinske delavske zveze" in morda še organizacije, katere se več ne spomnim. Žužek je bil na ta sestanek povabljen kot predstavnik tistega dela JSZ, ki ni šel v OF.

Zbor predstavnikov se je vršil 3. decembra 1943 pod vodstvom dr. Ludvika Puša. V pisani družini delavcev raznih svetovnih nazorov so bila pač različna mnenja. Nekateri so rekli, da je početje partizanov sicer treba obsoditi, toda kake odprte akcije pač ne bi kazalo začeti. Nekaj se jih je sodelovanju odtegnilo zaradi svojega "težkega zdravstvenega stanja". Večina, s SDZ na čelu, pa je izglasovala ustanovitev DPA (delavska protikomunistična akcija), katere predsedstvo je bilo ponujeno Francetu Žužku.

Žužek je predstavnikom odgovoril: "Ko sem dobil vabilo in sem videl, da se seja vrši na prvi petek v mesecu, sem takoj sklenil priti. Iz istega razloga sprejemam tudi predsedstvo DPA. Imeli bomo uspeh, ker začenjamo akcijo pod posebnim varstvom Presvetega Sreca Jezusovega!"

Predstavniki katoliškega delavstva smo v tem imeli novo potrjenje dejstva, da je Žužek v "Jugoslovanski strokovni zvezi" res vztrajal samo zaradi njenega reševanja in smo bili veseli, da na predsedniško mesto dobimo moža tako globoke vere. Ostali, zlasti socialisti pa so ob tej "nastopni izjavi" novega predsednika kaj debelo gledali. Pa so mu kljub temu dali precej svoje pomoči na razpolago. Žužek je takoj krepko prijel za krmilo in videli smo pozneje, da tudi varstvo Presvetega Sreca ni izostalo.

Iz "Divini Redemptoris" izvira naš boj!

V svojstvu predsednika DPA je Žužek imel tudi najne stike z nemškimi propagandnim komisarjem, ki je bil takrat neki Badé. Njegovi ogleduhi so zavohali, da propaganda, ki jo DPA vrši med delavstvom, pač ne odgovarja nemškimi željam. Jasno, saj je "Slovenska delavska zveza", ki je o vsebini predavanj v glavnem odločala, že imela sprejet program "Stanovske ureditve Slovenije". Ta program se je delavstvu tolmačil na preko 2.500 predavanjih, ki jih je DPA organizirala. Badé je tedaj poklical Žužka na odgovor in vedeti je treba, da tedaj priti v Dachau ni bilo nič težje,

kakor pa preskočiti tisto lužo iz Levstikovega "Martina Krpana"!

Žužek mi je pozneje pripovedoval, da je dolgo razmišljal, kako naj temu "preklicanemu protestantskemu Prusaku" razjasni zna-

France Žužek na proslavi 5 letnice DDP
25. I. 1950 v Buenos Airesu

čaj protikomunističnega boja po našem pojmovanju. S seboj je nesel papeško okrožnico "Divini Redemptoris". To knjigo je pokazal komisarju in mu dejal: "Vidite, g. Badé, od tukaj mi zajemamo osnove protikomunistične borbe!" Badé se je sicer razjezil nad "popolnim nerazumevanjem Führerjevih smernic", toda — bil je poražen.

Da je dogodek med nemškimi komisarji in svetovalci na pokrajinski upravitel našel svoj odmev, mi priča dejstvo, da mi je nedolgo po tem dogodku Badéjev referent za radiopropagando, brez kakega mojega posebnega vprašanja, začel pojasnjevati: "Srečni ljudje ste, ker vas čas nič ne priganja! Vaša Cerkev ima zagotovila, da bo stala dokler bo svet stal. Führer pa takih jamstev nima, zato se nam Nemcem — muđi, zelo muđi!"

Tudi svoja življenja smo pripravljene dati!

Kadar je slovensko krščansko socialno gibanje rabilo kako posebno skrbno, preudarno ali krepko sestavljeno izjavo ali spomenico, smo se vedno obrnili na Žužka. Bil je resničen mojster v teh stvareh. Slovensko domobranstvo je ob neki priliki nazval "v krvi spočeta slovenska narodna vojska", domobranci same, kadar jim je govoril na zborovanjih, je nagovarjal "Krščanski vojaki!" itd. Svečano izjavo ali spomenico je sestavil čisto tudi po svojem lastnem preudarku, brez kakega po-

IGOR

PREDRAMLJEN CVET

Reka,
ki v dalj izteka.

Še sneg
krasi njen levi breg.

A desno stran
poljublja že pomladni dan.

Nad vas
je sonce zililo luči pas.

Predramljen cvet
je v travah in v očeh deklet.

sebnega sklepa organa, ki naj bi jo bil rabil.

Ko smo se pripravljali, da gremo v začetku marca 1945 v imenu slovenskega krščanskega socialnega gibanja voščiti za god Prezvzišenemu škofu ljubljanskemu dr. Gregoriju Rožmanu, na izročitev kake posebne spomenice nismo mislili. Saj je Prezvzišeni naša zastopstva vedno sprejemal tako prijazno in po domače — čemu tedaj spomenice! Toda Žužek je smatral, da je spomenica potrebna in jo je sestavil sam od sebe, morda najkrepkejšo in najboljšo, kar jih je sploh kdaj sestavil. Škoda, da se ni ohranilo njeno besedilo! Spominjam se, da je bilo v njej med drugim rečeno:

“V borbi proti brezbožnemu komunizmu smo slovenski katoliški delavci pripravljani žrtvovati vse, tudi naša življenja! Prosimo Vas, Prezvzišeni, da to našo izjavo vzamete dobesedno!”

In res! Že tri mesece kasneje je več kot polovica odbornikov in članov “Slovenske delavske zveze” v borbi proti komunizmu dala svoja življenja. Kako hitro, v kakšni meri in kako “dobesedno” se je ta del Žužkove izjave izpolnil!

Krščansko socialno gibanje: delavci in podjetniki skupaj!

Pokojni France Žužek je spadal med tiste

resnično široke delavske prvake, ki so videli varno pot k rešitvi socialnega vprašanja v tem, da, kot pravi Pij XI. v “Quadragesimo anno”, povsod tam, kjer je to mogoče, razredne organizacije delavcev in podjetnikov dajo mesto popolnejšim, stanovskim združbam, v katerih bodo delavci in podjetniki delovali na osnovi enakopravnosti. Ostro se je boril proti razredni borbi kot nenaravnemu pojavu, katerega je umetno ustvaril velekapitalizem, spretno pa izrabil marksizem.

Kmalu za “Delavsko protikomunistično akcijo” se je v Ljubljani ustanovila tudi “Protikomunistična akcija delodajalcev”. V njej so delavci dobili partnerja, pri katerem so, ko so ga поблиžje spoznali, videli zares veliko pripravljenost na nove čase. Ko so podjetniki vsaj v glavnih črtah pristali na program “Stanovske ureditve Slovenije”, tedaj je Žužek smatral, da so odpadle vse ovire, ki bi branile skupno organizacijo. On sam je sestavil predlog za spojitve obeh protikomunističnih organizmov v enega samega “Delavsko-delodajalsko protikomunistično akcijo” (ki si je pozneje nadela ime “Odbor za dosego socialnega miru”). Predlog je vseboval že tudi tehnično-organizacijske podrobnosti, glasom katerih naj v prvem funkcijskem razdobju (ki je bilo žal tudi zadnje!) predsedstvo organizma prepusti podjetnikom. Lahko postavim trditve, da je bila v veliki meri prav Žužkova zasluga, da se je 8. decembra 1944 v Ljubljani sestal prvi slovenski delavsko-podjetniški zbor, ki je štel 43 delavcev in 43 podjetnikov, ki so predstavljali 43 proizvajalnih strok slovenskega naroda.

“Družabna pravda” je v svoji osnovni zamisli nadaljevanje dela “Odbora za dosego socialnega miru”. Ni bilo tedaj čudno, da se je Žužek kijub svoji bolehnosti v mladostnem navdušenju, da se dokončno premaga razredni boj kot klica socialnega zla, odločil, da je prevzel predsedstvo “Družabne pravde”, katero je vodil od julija 1949 do maja 1951. Vpeljal je še nepisano postavbo, da naj tudi “Družabni pravdi” v eni funkcijski dobi predseduje delavec, v drugi pa podjetnik in prepustil predsedstvo obrtniku Lojzetu Erjavcu. Sam pa se je pričel pripravljati, da odide tja, kjer so ga čakali Gaser, Lombardo, Kukavica, Govše in stotine drugih, ki so z njim skupaj poskušali graditi pravičnejšo družbo.

Župnik Vinko Lovšin

Njegova smrt ni bila samo hud udarec za Slovence v Argentini, ampak za vso slovensko skupnost v svobodnem svetu. V njej pokojnik sicer ni zavzemal vidnejših položajev, ker to ni bilo v njegoven značaju, po svojem vsestranskem udejstvovanju in delu pa spada med zelo zaslužne može v slovenski emigraciji. Njegova zapuščina je dokaz njegove brezmejne ljubezni do trpečega naroda v domovini. Zanj je neumorno delal na vseh svojih mestih in tudi še potem, ko mu je neozdravljiva bolezen že klesala v obraz ostre poteze in so se iztekali dnevi njegovega zemskega življenja. Svojemu narodu je hotel priboriti v svetu tisto pravično mesto, ki mu po njegovi kulturni stopnji pripada in ga oprati madeža, s katerim so njegovo tradicijo in zgodovino umazali komunisti. Sredi tega naporega dela je omagal, nam vsem pa zapustil najlepši vzgled prave domovinske ljubezni in dolžnosti, ki jo ima sleherni svobodni Slovenec v emigraciji napram svojemu narodu.

Pok. Vinko Lovšin spada še v tisto slovensko generacijo kulturnikov-laikov in duhovnikov — ki so morali biti — in so tudi bili — narodu vse: učitelji, vzgojitelji, prosvetni in kulturni delavci in gospodarski svetovalci ter borci za njegove politične in narodne pravice.

V svoji mladosti se je posvečal glasbi. Študiral jo je pri prof. Hybašku in stolnem kapelniku Stanku Premrlu v Ljubljani. Koralni tečaj je obiskoval pri benediktincih v Sekavi. Petje je poučeval v salezijanskih zavodih na Rakovniku, v Kleczi dolni pri Krakovu, v Veržeju in v nadškofijskem konviktu v Zagrebu. Zložil in izdal je Venčarico za otroški zbor. Za otroški glas je priredil tudi več kupletov. Koralne speve za veliki teden je objavil l. 1923. V Zagrebu je pripravil in v samozaložbi tudi izdal zbirko Marijinih in evharističnih pesmi s hrvatskim besedilom. Lepe slovenske Marijine pesmi je prevajal in prirejal tudi v druge jezike, nazadnje tudi v kasteljansčino, da so jih lahko peli cerkveni pevci.

Mnogo bolj znan kot glasbenik je pok. Vinko Lovšin kot pisatelj, publicist in prevajalec. Na tem področju je razvijal izredno delavnost. Za to delo je žrtvoval sleherni trenutek, ki mu je preostajal od poklicnega dela. Posebno noči, ko je pisal, bral in študiral.

Obvladal je v govoru in pisavi vse glavne svetovne jezike.

Že doma je v zbirki Rakovniških knjižic izšlo več njegovih brošur. Napisal in izdal je tudi "Verouk za obrtno nadaljevalno šolo". Za "Slovenca" in "Domoljuba" je pripravil razne prevode in podlistke. "Čaša egiptovskega podkralja", "Rahela", "Črni gozdovnik" itd. itd.)

Vinko Lovšin

Še večjo delavnost je pa razvil v begunstvu in pozneje v emigraciji, kjer se je z vso odločnostjo postavil v obrambo časti svojega naroda, ko je razkrinkaval komunistične laži, ki so l. 1945 in v naslednjih letih preplavljale svet. V tedanja leta spadajo številni Lovšinovi članki in daljše študije, objavljene v raznih svetovnih listih. Navajamo samo nekatere: "Il Calvario dell' Armata nazionale Slovena", "Der Krezweg des slowenischen Landwehrs", "Die Rede des Bischofs von Ljubljana dr. Gregorius Rožman am San Niklaussontag in der Kathedrale von Ljubljana am 12.

Dez. 1934", "Habla el obispo, que ama a su nación", "Hirtenbrief des Bischofs von Ljubljana dr. Rožman fuer den Advent 1943", "Das Blut der Martyrer" — celotni prevod knjige "Kri mučencev", "Der Kommunismus kein Slawentum", "Eslavismo no es comunismo", "Gli Sloveni, un piccolo popolo cattolico", "Los Eslovenos una pequeña nación católica" "Le problem yougoslave et la vérité sur le choc Tito-Cominform".

To je samo nekaj pokojnikovih del, ki so bila objavljena v raznih italijanskih, švicarskih, francoskih ter argentinskih listih pod šifro: Lovšinsky, Vinko Antonov, Svoboden Sloven. Od argentinskih listov je največ Lovšinovih stvari objavljenih v dnevnikih "El Pueblo" in "La Verdad".

O Slovencih in njihovih političnih problemih je za svetovno javnost napisal predvsem naslednje študije: "Los Eslovenos en el pasado y en lo futuro", "Los Eslovenos en la historia", "Die Slowenen und ihr politisches Schicksal", "Die Slowenen in der Vergangenheit und in der Zukunft."

Za 400 letnico rojstva Jakoba Gallusa-Petelina je o njem napisal obširne študije v slovenščini, nemščini, kasteljansčini in francoščini.

V zadnjih letih svojega življenja je prevedel v kasteljansčino Jurčičevo povest Jurij Kozjak pod naslovom "Jorge Kozjak, jenize-ro esloveno. Novela histórica del siglo XV", knjigo pok prelata dr. Odarja o Kat. Akciji (Acción católica y la actuación en sus organizaciones). Oba prevoda sta pripravljena za natis. Prav tako je prevedel Bisonovega "Sv. Vincencija, mučenca danes kot pred 1.600 leti". Prevod tega dela je v slovenščini in kasteljansčini. Iz italijanščine je prevedel v slovenščino Lojzazijev "Up naroda", Gaetana Bernardija "Veliki dan, misijonska povest za prvoobhajance", Rusticovo "Skrivnostno stezo". V kasteljanskem prevodu je zapustil Andreja Nikolajeva novelo borecev za svobodo "Por los sufrimientos" in celo vrsto prevodov raznih del Pierre l' Ermita. Prevajal je tudi iz ruščine in poljščine.

V Chacabuco in v Lincolnu v Argentini je prevedel Finžgarjeve "Verne duše v vica" pod naslovom "Las Almas de Purgatorio", sam pa je napisal brošuro v slovenščini za žene in neveste "V novo življenje" ter jo prevedel tudi v kasteljansčino pod naslovom "Vuestro hogar" ter brošuri "Una palabra

util a los novios" in "Zakon" — "El Matrimonio."

Ves čas je pok. Lovšin sodeloval skoro pri vseh slovenskih listih, ki izhajajo v svobodnem svetu. Tako v "Svobodni Sloveniji", "Duhovnem življenju", "Slovenski Besedi", "Novem Svetu" itd.

Svojo veliko ljubezen do slovenske protikomunistične skupnosti v Argentini je pokojni župnik Vinko Lovšin izpričal tudi z volilom ob svoji smrti. Bil je zavarovan. V svoji oporoki je izrazil željo, naj ena polovica zavarovalnine, ki je znašala 6.000 pesov, zapade Društvu Slovencev, druga polovica pa Duhovniškemu podpornemu društvu. Društvo Slovencev bo iz volila župnika Lovšina dalo napraviti veliko knjižno omaro za knjižnico Društva Slovencev.

Ni to popolna slika obširnega dela, ki ga je opravil pok. župnik Vinko Lovšin za svoj narod. Pa že tu navedeno je tako veliko in vsestransko, da vzbuja občudovanje. Z njim se je pok. Lovšin uvrstil med tiste slovenske može, katerih spomin med narodom ne bo umrl.

Vinko Lovšin se je rodil 6. januarja 1895 v Jurjevici pri Ribnici na Dol. Ljudsko šolo obiskoval doma, gimnazijo v št. Vidu nad Ljubljano. Po maturi vstopil v ljb. bogoslovje. V duhovnika bil posvečen l. 1919. Kot kaplan služboval nekaj časa na Vrhniki, nato vstopil v Salezijansko družbo in deloval na Rakovniku, v Veržehu, Zagrebu in na Poljskem. L. 1921 izstopil iz sal. družbe in nastopil kaplansko mesto v Metliki, zatem v Šmartnem pri Litiji. Po ustanovitvi župnije v Litiji postal prvi litijski župnik. L. 1941 so ga nacisti pregnali v Srbijo, odkoder se je vrnil na svoj dom in deloval zlasti pri soc. odboru Prevođa. L. 1945 odšel v begunstvo. Iz Italije se je podal v Švico, odkoder je l. 1948 emigriral v Argentino, kjer je nastopil kaplansko službo v Chacabuco v prov. Bs. As., nato postal hišni kaplan v sirotišnici v Lincolnu. L. 1951 postal kaplan v župniji Brezmadežnega Marijinega spočetja v Buenos Airesu. Februarja 1953 je nastopil mesto hišnega duhovnika v Zavodu za eksperimentalno medicino v Buenos Airesu. V tem zavodu je 17. marca 1953 umrl za rakom. Pokopan je na glavnem pokopališču Chacarita v Buenos Airesu.

ZADNJI JURIŠ

(Odlomek)

Kakor kamen sem padel z bodeče žice med korenine in praprot. Na levi nogi me je nekaj zbodlo nad stopalom. Med prsti sem začutil kri.

Vpitje in povelja so se mešala med zmedo rdečih stražarjev. Bombe so treskale v prazno in gosti strelji so se kakor iskre zadirali v temo.

Obležal sem pod žico; morda za sekundo, da sem se zavedel položaja. Na levo poleg mene je nekaj zamolklo padlo; videl pa nisem ničesar.

"Primi ga, tu spodaj!" se je nekdo zadržal nad glavo.

Kakor strel sem se pognal iz korenin preko osvetljenih smrek v temo.—Za mano je siknil šop krogel. Bose noge so se mi zapletle med dračje, da sem se zakotalil kot ustreljen. Kriki in strelji so me spet pognali, da sem drvel kot blazen, padal in vstajal, kajti vpitje, ki je zastalo za mano, se mi je zdelo, da mi sledi.

Kje neki je drugih deset; Bog ve, kako je z bratom, me je zaskrbelo. Skoro me je bilo strah misli, da sem morda sam med ubeglimi.

Tekel sem v temo in se spodtikal ob korenine; včasih za korak postal, da bi zasledil kate-rega izmed naših. Zakasneli strelji, ki so se trgali v temo, so me spet pognali.

*

Pred menoj se je nalomilo dračje. — Stisnil sem se ob deblo in zadržal oči v temo. Ničesar določnega nisem razločil. Zdelo se mi je, da se neznani koraki oddaljujejo. Pohitel sem za njimi. Nekaj temnejšega kot noč je švignilo čez jaso.

Partizan—? Ne, ni sovražnik; sam bi se ne spustil v temo za ubežnikom. Nekdo naših je! Moj Bog, morda je Niko! — —

Kakor divji sem udaril za njim preko jase. V rani me je zbadalo in noge so se mi vedno bolj zapletale. Preskočil sem gozdno pot, ki se je zasekala čez obronek in obstal. V prsih mi je razbijalo; z odprtimi usti sem poslušal... Nekje na desni je zašumelo listje.— —

"Niko, Niko!" sem polglasno šepnil v noč. Nič se ni zganilo.

"Niko!" Zavpil sem, da sem se ustrašil lastnega glasu. — Nobenega odziva iz teme, le gori

v vejah se je splašil ptič in prestrašen zagružil nad borštom.

Opotekel sem se za cesto in bežal, bežal... Na vrhu grebena sem se sesedel ob smreki in zadržal dih —

Vse mirno.

— —

"Nikoo!"

Nekje z leve se je utrgal strel.

Pognal sem se od debla, da bi se spustil navzdol, pa se mi klesale noge, da sem se zrušil kakor zadet. Rana na nogi me je ostro zaskelala.

Poizkušal sem vstati, pa so bile noge mrtve. Ostri gramoz v areni mi je izpil moči in ta noč mi je izsesala zadnje sile.

"Niko, počakaj, Niko", sem šepetal bratu v temo in bilo mi je kakor otroku, ki je ostal sam sredi tuje ceste.

"Nikooo!" Zatulil sem kot obstreljena zver. Noč je skrivnostno molčala.

*

"Srečno hodi, brat! Ti povej domačim, kako je z nami, kje umiramo prodani. Hiti, Niko! Zbogom; srečno hodi!" sem voščil bratu v temo.

Bolečine v rani so otrpnile in čudno prijetno toplo mi je gomazelo iz mrtvih nog; po vsem telesu, se mi je zdelo, da se razleza. Tako dobro mi je del počitek. Nič več ni bilo hrepenenja in tudi preganjalcev me ni bilo strah.

Tako mehko, toplo mi je bilo.

*

Spet sem bil med fanti na gramozu; pa to pot ni bil oster in tudi stražarji niso bili hudobni. Lica fantov so čudno žarela v nekem pričakovanju. Vse lepše kot je prostost-svoboda. Najrajši bi peli, kakor takrat, tiste noči. Nihče ni govoril, da bi ne motil svetega pričakovanja, le radost, skoro boječa, pred nečim redkim je sijala iz njih.

Niko, kurat Polda, Ivan, Francé, Tone, Jože, Janez, Rado... Še oni, ki so jih odpeljali v nočeh, so bili spet tu: Vinko, Polde, Matija, Milan, Hinko, Francelj... V očeh jim je gorelo nekaj, česar nisem razumel. Nič več jih ni bilo strah bodeče žice in tudi o mladosti se niso več pogovarjali.

Rad bi jih vprašal, od kod ta sreča, pa se jih

nisem upal. Celo brata sem se bal motiti. Prav ničesar nisem razumel, pa sem bil srečen, ker sem jih videl pogumne.

Tam iznad borštov od Sv. Ane je priplaval navček.

Pa ni jokal kot včasih; ne, pesem, mehka in božajoča je hitela k prodanim. Vedno glasnejša je vstajala, silna. Zbudila je veliki farni zvon v Celju, da se je zliil s teharskim navčkom. Tudi na Pohorju se je zganilo, v goricah, v Savinjski dolini; veličastno, mogočno je odmevala pesem, kakor da so se zamajali vsi zvonovi v Sloveniji.

Molče so zrl fantje proti vrhu. Obrazi so jim sijali in v očeh je gorelo kakor otroku, ki se je zbudil v materinem naročju.

Tam od protitankovskega jarka so pozdravljali častniki in podčastniki, kakor, da jih niso podrli tistega večera: Ice-stotnik Rihar, Kavčič, Mušič, Pezdirc, Čelešnik, Ivanc, Telič... Več niso imeli krvavih glav, tudi trnova žica jih ni več rezala v zapestju. Stopali so prosti, brez straž in v njihovih očeh je bila pesem sreče in snidenja.

Kakor na povelje so vstali fantje in se razvili v dolgo vrsto proti njim. Bodeča pregrada se je kar sama razmaknila pred njimi in straže so povesele orožje. Pesem se je razlivala čez boršte; pritrkavalo je kakor k proščenju, kot bi vsa domovina obhajala žegnanski praznik.

Dolga, silno dolga je bila vrsta, ki se je pomikala skozi boršte na vrh pesmi naproti. Kar ni je hotelo biti konca, kakor da so se jim pridružili še vsi oni iz Turjaka, Osolnika, z Grčaric...

Sedel sem kot hrom berač ob božji poti, kjer se pomika procesija in strmel v odhajajoče fante. Nihče me ni povabil s seboj in tudi sam se nisem upal pridružiti nobeni izmed vrst. Ko pa so zadnji odšli mimo mene, sem se pognal, da bi stopil za njimi, pa me je ostro spekle nad stopalom in omahnil sem nazaj na mrzli gramoz. — Pesem je utonila v borštih in z njo odhajajoči bataljoni...

Pretegnil sem si otrple ude v jutranjem hladu, ki sem ga čutil v kosteh. Tam na vzhodu se je medlo žarilo. V hladnem jutru sem se zdrznil nad resnico. Nekje iz grape se je zasmejala sova — —

Kakor na platnu so vstajali iz mraka dogodki noči: Sestanek — načrt za beg — plazenje med hropečimi fanti — piljenje notranje pregraje — opazovanje sumljivih stražarjev — zaton mese-

ca in prehod preko odprtine — juriš s kamenjem na straže — kriki — streli — beg — — —

Preložil sem bolečo nogo, pa me je zbudilo in ko sem obrisal roso, je bila roka mokra od krvi. Nad prsti sem otipal dolgo rano. Raztrgal sem podlogo pri vojaški bluzi in si jo ovil okoli noge.

Na vzhodu se je vedno bolj rdečilo. Vse do ločnejšo obliko so dobivala drevesa v mraku. Poskušal sem vstati, pa se mi je zvrtelo v glavi, da sem se opotekel pod grmovje. Mah, kjer je počivala noga, je bil namočen s krvjo.

Kam sedaj? Kako?

Poskušal sem dognati po vzhodu, v katero smer je taborišče; njegove bližine me je bilo groza.

Proč, čimprej proč, četudi po štirih, dokler je še mrak. Zasedovalci bodo gotovo preiskali boršte in če te najdejo živega — —?!

"Halo, tovariš vodnik, na to stran, sem!" V gošči nad grebenom se je zadržal partizan.

*

Zadržal sem dih; vsako mišico sem čutil.

Zasledili so me!

"O Bog, udari s slepoto moje sovražnike, ali pa me jim daj mrtvega." Moja molitev je bila predrzna.

Onstran grmovja, pod katerim sem prežal, se je nalomilo dračje pod hitrimi koraki.

Kri se mi je ustavila v žilah. Pest se je zagrizla v trhel odlomljen štrcelj.

Preko grmovja je hušknil-ubežnik.

Kot kroglo me je vrglo za njim. Noga mi je klonila, da sem se zakotalil po resju. V jutro se je utrgal rafal — Previsoko.

Pobral sem se, se spet opotekel, preskakaval grmovje in dračje. Ubežnik pred mano mi je kazal pot.

Nikakor nisem mogel zmanjšati razdalje med nama, da bi spoznal bežečega prijatelja. Drvela sva preko posekanih debel in se zadirala skozi grmovje.

"Niko — Rado — Tone — Lojze — Andrej — Janez", sem sopol za njim, da bi me spoznal.

Pred jaso ob stezi je udaril na levo. Presekaj sem ovinek in ga skoraj dohitel.

Ozrl se je. — Zadržal je korak in mi stegnil roko. V nekaj skokih sem ga dohitel in ujel ponudeno roko.

"Tone!" Več ni prišlo iz zasoplih prsi.

"Beživa!" se je izvilo iz njega.

Krepko sta se priželi roki in tekla sva kakor otroka; postala korak, če so zasedovalci blizu

— globoko zajela jutranji hlad skozi suha grla, pa spet drvela. V teh sekundah, dolgih kot večnost, je viselo življenje.

Mrak se je umaknil dnevu pod gostim smrečjem. Med tekom sva smukala mlade smrekove poganjke; suho grlo kar ni dalo dihati. Presekala sva stezo in onkraj grmovja ubrala njeno smer, da bi zmešala sled zasledovalcem. Ovinek sva prešla preko grebena. Pod robom se je zaiskrilo.

“Voda!” se je pognal Tone proti izvirku in me potegnil za sabo.

Požirala sva, kakor bi pila življenje, ki je bežalo pred nama. Kar nisva se mogla zvrstiti ob malem izvirku; vse preslaboten je bil za tako žejni grli. Srebala sva, kakor bi se hotela napiti moči, ki jih je izsrkal ostri, vroči gramoz.

“O Bog, kako si dober! Tvoje ime bodi posvečeno”, se je oddahnil Tone, ko sva se okrepila.

Zavlekla sva se za grmovje, da sem si nanovo povil nogo.

“Te je zadel?” ga je zaskrbelo.

“Ne vem, ali sem se pa samo zapel v žico, ko sem se prevrgel preko. Takrat me je ostro zaskalelo.”

“Bog ve, kako je z ostalimi”, se je bal Tone. “Skoro me je bilo strah, da sem sam. Ko nisem začutil nikogar, sem postal za tistim robom tam nad taboriščem, pa so me zasledili.”

“Če te nisem jaz podil; si čul, ko sem klical?”

“Nikogar naših, le ‘tovariši’ so bili glasni in treskalo je kakor v peklu”.

“Potem je bil Niko. Za mano se je prevrgel preko žice; v temi pa sva se zgrešila — omagal sem.”

“Te boli?” je zaskrbelo Toneta.

“Ključje. Tako težka postaja noga.”

*

Ko sva se spustila po bregu navzdol, se je skozi vejevje zabelilo.

“Cesta!” je zaskrbelo oba.

“Če bi bila onkraj nje, bi bila dobra”, si je želel Tone.

Spustila sva se še nižje.

“Proga!” je obstal Tone.

“Voda —!” se mi je potegnil obraz. Tone se je sesedel na rob.

“— Voglajna!” je uganil.

Molče so se srečale oči. Kam? —

Zadaj zasledovalci, pred nama zapreke; tri, druga za drugo.

“Udariva, Tone! Rajši poginem v vodi, kakor v rokah rdečih. Bo krajše”.

“Poiskusiva na levo, morda bo več hriba. Tu se bom utopil kot kamen; saj ne znam plavati,” je obupaval Tone. Nekje zadaj je zalajal pes.

— —

Kot krogla sva se pognala do roba ceste, prisluhnila ob grmovju. Vse mirno. Cesta je bila prazna. Na levo se je vzpenjala v klanec, ki se je nevarno skrival za ovinkom. Nekaj korakov proč je ležala proga — za njo Voglajna, nad katero je spala rahla meglica v hladnem junjskem jutru.

V par skokih sva se pognala preko ceste pod rob. Gramoz na progji je zaškrobotal pod koraki in že sva bila ob nizkem bregu močvirne reke.

“Preplitva za plavanje”, sem uvidel v strahu. Tudi prebredla ne bova globokega močvirnega blata.

“Poiskusiva višje!”

Sklonjeno sva hitela po čistini ob vodi navgor.

“Nazaj poti ni več! V vodo, četudi se pogrezneva v močvirje!” mi je razbijalo v glavi.

“Hiti, skrij se!” je priganjala cesta; ovinek je tako sumljiv!”

Pred nama je zapiskal vlak —

— —

Če bi naju podrł rafal, bi ne zdrsnila tako v ločje ob vodi. Kot ubita sva obležala.

Izza ovinka je puhnil dan.

Sedaj? —

Mišičje je drgetalo. Kar čutil sem rafal, ki mi bo odprl glavo. Prižel sem se še nižje in se stisnil pod rušo. Ničesar nisem videl, le breg se je tresel, ko so mimo šklopotala kolesa — tako počasi — dolgo. —

“Čoof!” je toplo plosknilo v vodo.

“Bomba”, sem se stisnil ob breg in čakal. Zapazili so naju. — Pa ni tresknilo in vlak je odpeljal proti Celju.

Previdno sem okrenil glavo in se ozrl za Tonetom. Pa nisem videl drugega kakor blatno glavo, ki je mokro mežikala iz skaljene vode, in dve pesti, ki sta se krčevito zajedali v vrbovje na bregu. Ko se je spustil pod rob, mu je zdrsnilo prav, ko je vlak drdral mimo.

“Si prišel do dna?”

“Nisem, pregloboko!” Kar lilo je blato od Toneta, ko sem mu pomagal na suho.

“Naprej preko vode!” je priganjala cesta.

“Bežita!” je svaril skrivnostni gozd nad njo.

“Naprej!” Tekla sva navzgor ob vodi. Za ovinkom sva uzrla razstreljen železen most, ki se je namakal v Voglajni. Za njim je spala vas.

“Štore!” je uganil Tone.

“Naprej!”

Nič se nisva skrivala sovražniku, ne cesti, ne progi. In, če bi bila straža na mostu, bi se pognala preko nje. Za nama je kar gorelo.

Že sva bila pri mostu. Urno sva preskakovala po zvitem železju do srede vode, kamor sta se zarila oba zlomljena konca. Močan skok — še nekaj prijemov in dosegla sva breg.

“Juriš! Huraaa!”

Ko je Tone odskočil, mu je nad glavo zaženketal rafal iz ceste.

Zaprašila sva se pod grmovje ob travniku in ob njem do hoste. Še en rafal in še nekaj strelav se je zadrlo v breg, potem je utihnilo.

Precej visoko sva se že povzpela v breg, pa je pes še vedno lajal s ceste.

“Na varnem sva, hvala Bogu”, se je oddahnil Tone in ovijal blato raz sebe.

“Ne sledijo nama”, sva bila prepričana.

Komaj sem se vlekel preko grebena. V rani me je ostro zbadalo. Čutil sem, kot bi vlekel težek debel bat namesto noge. Rad bi se obvezal, ker sem cunj izgubil na begu, pa nisva utegnili. Naprej, da zmešava sled, če morda udarijo za nama.

“Vsaj tam do tistega vrha, če se bo dalo”, je Tone pokazal preko doline na sklani rob, poraščen z gostim grmovjem.

*

Visoko se je že povzpelo sonce iznad Pohorja, ko sva se privlekla do vrha. Leno je polzela pod nama Voglajna, kakor da ni doživela ničesar. Nad boršti se je vzdigovala megla.

“O Bog, kako silna je Tvoja dobrot! Tvoje ime bodi posvečeno!” je Tone naslonil razgreto čelo na mrzlo skalo. — Tam od Sv. Ane je zazvonilo jutranji pozdrav.

“Ti, ki si naju izpeljal iz rok sovražnikov, spremljaj naju še naprej, vodi naju — kamorkoli—!”

Kakor veliki duhovnik na gori, je Tone razprostrl roki.

Iz doline se je dvigala meglena koprna kakor kadilo zahvale in prošnje.

Tam izza holmov se je vila bela cesta kot razposajena mladost in hitela v Celje — naprej do Ljubljane — do doma. Preko nje so

se prebujali boršti. In tam daleč so se kopale Karavanke v jutranjem soncu, za njimi pa je čakala svoboda — Koroška!

Še nikoli se mi ni zdela domovina tako lepa, pa tako uboga, kakor ta trenotek. In Bog mi še nikoli ni bil tako blizu kakor to junijsko jutro.

Tam doli nad Savinjo pa so pričale skalnate gmote razdrtega gradu, da je sužnost stara že tisoč let — domovina pa je nesmrtna.

Iz borštov nad Teharji se je utrgal dolg zamolkel rafal.

— —

Nemo sta se srečala najina pogleda. V mrtvih očeh je bila prošnja.

“Na čast Križanemu Jezusu, za naše fante”, je molil Tone.

*

Ko sem bil že na varnem, pa še vedno sredi svojih sovražnikov, je prišlo sporočilo:

“Nahajam se v št. Viških zaporih. Spet med našimi fanti. Na begu iz Teharij so me pri Moravčah ob Savi ujeli s psi. Zbogom — Niko”.

In potem drugo:

“Na kresni večer so pod Mrzlo planino pri Hrastniku ujeli nekega domobranca. Ker je trdil, da je duhovnik, so ga tako zbili, da jim je obležal pod nogami. Zavlekli so ga pod gozd in zagrebli”.

*

“O Bog, pripravljen sem — kadarkoli, da bom enak njim, ki si jih izbral za žrtvenik domovine”, sem molil nedoumljivo Dobroto.

Zaželel sem si smrti, da bi me našli in ujeli živega, kot so ujeli Nikota, Toneta, Radota, Andreja, Tineta, da bi bil spet pri njih, da bi jim bil enak.

*

Tisti zadnji večer pred jurišem smo se domenili: Če bi nas zunaj žice razkropili, se počakamo tam daleč na oni gori na vzhodu. In predno so naju s Tonetom ponovno zajeli, sva si obljubila! Kjerkoli naju razbijejo, tam se zopet najdeva!

*

Da, vse vas bom zopet poiskal in našel, moji mrtvi prijatelji!

V Teharjih mi je z nasmehom voščil nasvidenje komandant Ice — stotnik Rihar, predno se je zrušil — Na Kočevskem spi Niko in moji fantje — Pod Mrzlo planino pri Hrastniku pa me čaka Tone Polda — kurat Rupnikovega bataljona.

"POJDI, MOJ SINKO, NA POT!"

Najbolj pretresljiv trenutek v življenju žene je brez dvoma takrat, ko prvič vzame v naročje svojega otroka. Ko sem sama to doživela, se je občutku nepopisne sreče prikradlo v dušo tudi nekaj novega, neprijetnega in težkega: občutek odgovornosti, zavest popolne nesposobnosti.

Čudne misli so bičale mojo razbolelo glavo: "Bog mi je dal otroka, lepega, zdravega. V svojih rokah držim celega človeka, z dušo in telesom. Nihče se še ni dotaknil njegovega bitja, njegova duša in telo sta dana meni in mojemu možu v varstvo. Dušo njegovo morava voditi k Bogu, telo ohraniti zdravo in močno. A kaj vem jaz o tej strašno težki nalogi, ko sem še pred dobrim letom sedela v šoli, igrala klavir, vezla prtičke in bluze, lazila po planinah, smučala?" V glavi mi je šumelo, srce se je stisnilo v strahu. "Kaj naj zdaj počnem s tem bitjem? Kako naj ga hranim, snažim, kako okopam, da mi ne bo zdrknilo v vodo?" Imela sem občutek kakor pred odločilnim izpitim, ko stojiš nepripravljen pred izpraševalno komisijo.

"In vzgoja njegova? Moj Bog, Ti si dopustil, da sva rodila novega človeka, pomagaj nama, da ga pripeljeva k Tebi!"

Mislim, da približno tako premišljuje marsikatera nova mamica. In marsikatera pomisli tudi na to, da bi bil pouk o negi otroka in njegovi vzgoji veliko bolj na mestu kakor znanje jezikov, stenografije, ročnih del in glasbe. In, da bi poleg službe bilo treba najti nekaj ur na teden še za pripravo za bodoče materinstvo. Toliko novih zakonov uvajajo v modernih državah; zakaj ne zahtevajo pri poroki poleg vseh tudi potrdila, da sta zakonca pripravljena na bodoče naloge?

Roditelja imata, hočeš nočeš, v rokah vzgojo svojih otrok. Tudi oče in mati, ki se nič ne brigata za otroka, ga učita. Tudi oče, ki družino zanemarja, svoje otroke uči, in četudi jih napačno uči, jih le uči.

Povezanost med družinskimi člani ne temelji samo na ljubezni; važnejša je skupna vzgoja. Nobena šola ne more dati otroku nešteto zgledov in naukov, ki jih v domu gleda in posluša dan za dnem, leto za letom. Dom

je tista delavnica, kjer se kujejo novi značaji; koristni ali pa tudi škodljivi člani človeške družbe. To je, kar Nemci imenujejo "Kinderstube", izraz, ki ga rabijo, ko presojajo značaj novega znanca.

Otrokom, ki so dobili dobro vzgojo doma, tudi če pozneje krenejo na slabe poti, je zgled staršev v najhujših trenutkih rešilna zvezda.

"..singo tvoj često je pal,
a vselej je vstal!"

Zato morajo starši pred otrokom zelo paziti na svoja dejanja, čeprav dober zgled stane veliko premagovanja, saj te prisili k doslednosti, odkritosti, potrpežljivosti: Kako naj skopuh uči srčne dobrote, kako lažnivec odkritosrčnosti?

Pred otrokom si kakor igralec na odru, zato daj od sebe vse, kar znaš, do najvišje mere.

Noben fotografski aparat ne sname svoje okolice tako natančno kakor otrokovo oko. Nič, prav nič, mu ne uide in kar je še važnejše: ničesar ne pozabi.

"Nimam več miru pred njim, vedno je za menoj s tistim večnim 'zakaj'," tožijo mamicе. Če bi malo bolj resno pomislile na to zadevo, bi tisti prvi otrokov 'zakaj' morale pozdraviti z velikim veseljem in se Bogu zanj zahvaliti. S prvim vprašanjem se v otrokovi glavi prižge lučka radovednosti, s pomočjo katere bo njegov um iskal poti do popolnega razvoja svoje notranjosti. Pearl S. Buck, velika pisateljica "Dobre zemlje", bi rada dala vso svojo slavo in milijone in svoje življenje, da bi iz ust svojega edinega otroka zaslišala besedico 'zakaj'. Njena hčerka je namreč umsko nerazvita in je ne zanima, kar se okoli nje godi.

V vsem spoštovanju pred novim človekom, ki želi spoznavati življenje, odgovarjajmo s potrpežljivostjo in ljubeznijo na otrokova vprašanja.

Moja znanca mi je pripovedovala, da je ob rojstvu svojega prvega otroka sklenila, da mu ne bo nikoli lagala, in da bo na vsako njegovo vprašanje odgovorila, tudi če bo še tako nerodno.

Kdo ne pozna čudovite sreče otroka, ko pričakuje Miklavža ali pa Jezuščka? Zato je bi-

lo moji znanke neprijetno, ko jo je petletni sinko vprašal: "Ali pride zares 'ta pravi' Miklavž, tisti iz nebes?" Mamica mu je odgovorila, da ne pride prav 'ta pravi' pač pa starši nadomestijo velikega svetnika, ki je v življenju darove pošiljal revnim otrokom. Povedala mu je legendo o velikem svetniku in z vso nežnostjo skušala pridržati v otroku skrivnostni občutek te noči. Nekoliko je bila presenečena, ker se otrok ni bogve kaj začudil njenemu odgovoru. Poslušal je zelo resno in še naprej vsako leto nastavljal na okno lepo osnažene čevljičke.

Mislím, da ni pravilno leta in leta varati otrokovo zaupanje, saj bo nekega dne resnico odkril in zamajalo in zrahljalo se bo takrat zaupanje v besede staršev.

Nekateri otroci že zelo zgodaj vprašajo, od kod pride novorojenček. Povod za to vprašanje mu dajo nova rojstva pri znancih ali pa tudi doma. V nobenem slučaju se ne smemo izogniti odgovoru na to vprašanje. Kratek, resen in miren odgovor bo najbolj primeren. Otroku ne poslušaj rad dolgovazne razlage in se zadovolji s kratkim, tudi splošnim, čeprav nejasnim odgovorom. Pri nas se po navadi pričakovanje otroka spoštuje z molkom. O tem dogodku se v družini ne govori. Prav je, da je ta dogodek intimen in zavít v neko skrivnost, a včasih le kaže spregovoriti o njem. Dobro je, da so tudi otroci deležni skrivnosti tega pričakovanja. To je tudi najlepša prilika, da jim utešimo radovednost o postanku novega bratca ali sestrice. Povedati pa je potrebno, da je to tako velika stvar, da se izven doma o njej ne sme govoriti.

Nikdar ne zavrní otrokovega vprašanja z nevoljo. Če si zaposlena, ali če odgovora ne veš, naj vprašanje ponovi pozneje in poskrbi, da boš takrat imela odgovor pripravljen.

Otroka ne bo nič motilo, če bodo starši iskali odgovora v knjigi, ali pri kakšnem sorodniku ali znancu. Vse je bolje kakor pustiti vprašanje brez odgovora.

Neubogljivost otrok dela staršem velike preglavice. Uboganja ne naučiš v enem dnevu. Vsi moderni vzgojitelji so si edini, da ni pravilno zahtevati od otroka brezpogojno ubogljivost s strogo besedo in ostro kaznijo. Priporočajo, naj starši uporabljajo demokratično vzgojo na podlagi prepričevanja, dokazovanja in zgledov. To se pravi: videti morajo v otroku človeka, ki misli, morda napačno,

ampak misli. Svetujejo tudi, da je pametno ukazovati le, kadar je potrebno. Bolje opustiti neprestane opomine: Tega ne smeš! Tako moraš storiti! Kajti otrok se navadi teh besed in jih največkrat sploh presliši, ali pa v čakanju zapovedi in prepovedi s strani staršev popolnoma izgubi svojo samostojnost. Preden ukažeš, dobro premisli, kaj hočeš od otroka, zato pa zahtevaj, da bo tvoj ukaz brezpogojno izvršil.

Otroku, ki nerad uboga, ukaži resno in prepričevalno in če še tedaj ne uboga, kaznuj ga: vzemi mu iz rok žogo, s katero se igra, zapri mu knjigo, katero z zanimanjem čita — a brez jeze in resno.

"Moja mati", je nekdo napisal, "me je nekega dne poslala po kruh za večerjo in jaz sem, kakor vedno v takih primerih, prav na glas zamrmral. Oče, ki je prizor opazoval, me je ljubeznivo poklical in rekel, naj dam njemu torbico za kruh. Takoj sem mu jo dal, prepričan, da je zmaga na moji strani. Oče pa je poklical še ostale bratce in rekel: Do zdaj ste vi kupovali in jaz sem prinašal domov denar. Od danes naprej bom pa jaz kupoval. Dajte mi torej denar, da grem po kruh! Ta nenadna sprememba vlog nas je presenetila in kar onemeli smo. Čez nekaj časa, ko sem že prinesel kruh in smo že sedeli okoli mize, je očka dodal: Ta večerja je blagoslov božji in sad našega dela. Bog nam je dal svoj blagoslov, da jaz lahko služim denar, da vi lahko z njim kupujete in da mama skuha. Na sodelovanju vseh članov družine sloni dom in ves svet. Ako si nehamo pomagati med seboj, nam Bog odtegne svoj blagoslov".

Po takem nauku je vsak materni ali očetov ukaz za tiste otroke imel vse drugi pomen, kakor doslej, kajti ubogati je pomenilo sodelovati za dobrobit družine, biti njen važen in nujno potreben član.

Velike skrbi imajo mamice s tem, kako bodo naučile otroka lepega vedenja, posebno ker vljudno vedenje ni samo zunanja uglajenost.

Otrok, ki bo gosta pozdravil z brezhibnim "klanjam se" in bo za njegovim hrbtom pokazal jezik, ali pa pripovedoval o njem pri sosedovih, koliko je pojedel in popil, ne bo delal svoji vzgojiteljici nikake časti.

Podlaga za vzgojo vljudnosti naj bo: "Ljubite svojega bližnjega kakor samega sebe" ali "Karkoli boste v mojem imenu najmanjšemu storili, ste storili meni".

Vzgoja lepega vedenja vsebuje vse moralne vrline človeka. Začne se pri "klanjam se", "prosim, sedite" in gre skozi vsa dejanja človeškega življenja, ki večkrat zahteva, da odstopiš od svojega deleža potice bratcu, da si kaznovan namesto sošolca, da prepustiš ljubljeno dekle prijatelju in celo, da svoje življenje daruješ za nekoga. Zbuditi v otroku to veliko ljubezen, "ki gore premika", ga naučiti, da bo ljudi razumel, da jih ne bo prehitro in ostro sodil, da bo spoštoval starejše ljudi, ki so izkušeni po svojem trpljenju, da bo imel potrpljenje za bednimi, da bo brez grenkobe delil svoje dobrote s potrebnimi, to je cilj, do katerega naj pripelje vzgoja dobrega vedenja.

Pri tem pa je treba mlademu človeku tudi pomagati z zgledom. Če hočemo, da bo otrok ljubil ljudi, jih moramo tudi mi sami ljubiti.

Obiranje znancev v družini, ostra sodba o njihovem početju ustvari v otroku napake, ki jih ne bo nikoli več izkoreninil iz svojega srca. Njegovo razmerje do sočloveka bo postalo vedno bolj nezaupno. Ne bo več verjel v dobroto in prijaznost. Iskal bo na vsakem znancu napake in jih z veliko naslado nosil naprej. Z opravljanjem v družini podiramo v otroku spoštovanje do vsake avtoritete. Učitelj bo zanj vedno krivično ravnal in slabe reče bo pripisoval njegovi hudobiji. Tudi duhovnik ne bo nedosegljiv njegovi krivični sodbi. Posledice so dalekosežne in lahko usodne za otrokovo bodočnost. Odvzemimo otroku spoštovanje pred predstojniki in smo v njem podrli jasne zglede, ki bi morali njegovo notranjost voditi k najvišjim ciljem.

Mislím, da ne pretiravam, če rečem, da sta opravljanje in zavist, ki sta med seboj tesno povezani, naš veliki, morda največji greh, ki je žalibog preveč razširjen tudi po naših družinah.

Začeti bi bilo treba sveto vojsko proti tej napaki. Ne opravljamo samo ženske, čeprav nam vedno to očitajo, a vendar je žena prva poklicana v to borbo, da iz družine izreže to rano.

Zaradi razmer živimo v tesnih stanovanjih. Tudi, če imamo več prostorov, so stene tako tenke, da pogovoru v sosednji sobi prav lahko slediš. Misli na to, zlasti če imaš otroke. Ko te obišče znanka, pazi na pogovor in tudi svojo obiskovalko opozori na to.

Stori to žrtvico, če že ne zaradi čednosti, pa zaradi otroka, ki z največjo naslado prisluhne pogovoru odraslih. Prav nič mu ne gre

mimo ušes in tudi če ne razume smisla pogovora, mu bodo posamezne besede ostale v spominu. Bog ne daj, da bi takrat, ko bo zvedel za njihov pomen, ob misli nate, moral zardeleti!

Zgodi se, da nas nekdo obišče in čuti potrebo, da odloži svojo žalost s tem, da nam zaupa svojo skrivnost. Pazimo, da v tem primeru ne bodo otroci blizu. Če se pa to zgodi, moramo otroka opozoriti, da je zaupana skrivnost sveta stvar, o kateri je treba za vsako ceno molčati.

"Ko sem bila stara osem let", piše neznanca, "je nekega dne prišla k moji materi neka gospa. Bila je zelo potrta zaradi nekega težkega udarca, ki je zadel njenega sina, in je moji materi to zadevo prav skrivnostno zaupala. Pogovarjali sta se ob odprtem oknu, pod katerim sem se jaz igrala. Slišala sem ves pogovor. Ko je moja mati to opazila, me je po odhodu gospe poklicala in rekla: "Se ti zdi, da bi bilo pravilno, če bi torbico, ki jo je gospa pozabila pri nas, dali neki drugi osebi?"

"Ne, mama, seveda ne bi bilo prav!"

"Kar je gospa danes pustila v naši hiši, je veliko več vredno kakor torbica. Pustila je pri nas svojo skrivnost. Če pa bo ta tajnost šla iz hiše, bomo krivi, da bo nekatera oseba zadela nesreča. Kar mi je ona zaupala, je njeno, zato ne smemo nikomur tega izdati. Razumeš". Vsak otrok bi to razumel in si za vedno zapomnil: nikoli nisem izdala zaupane tajnosti, nikoli širila ostrih mnenj o drugih, ki jih je kdo v moji navzočnosti neprevidno izrekel.

Pri raznih rodovih, tudi takih, ki ne poznajo še civilizacije, uživajo stari ljudje veliko spoštovanje. Pri najvažnejših odločitvah upoštevajo njihovo mnenje. Tudi v deželi, kjer zdaj živimo, so stari ljudje deležni velike ljubezni in pozornosti v družini in izven nje.

Mi smo v tem oziru precej trdega srca. V naši literaturi in sodnijskih kronikah bi našli gotovo preveč zgledov, kako je sin očeta potisnil v kot ali celo čez prag. Skušajmo popravljati napake svojih prednikov. Tukaj sicer ni prilike za "gruntne pravde", toda, ker velike družine živijo pod isto streho, je treba v tesnem prostoru vedno zaradi česa potrpeti. Bodimo dobri in potrpežljivi do starih, ki imajo za seboj veliko trpljenje in kj jim je življenje v novi domovini stokrat hujše kakor mladim.

Otroci so v svoji prešerni mladosti nehote brezsrčni do starih. Zasmejejo se, če vidijo starega človeka pasti, njegove nerodne kretnje jih zabavajo. Tako postopanje zahteva najstrožjo grajo. Dobro je, da v takem slučaju razložiš, zakaj napačno ravna.

Neka žena je bila zelo žalostna, ko je vide-la, da se njeni otroci norčujejo iz starejših ljudi. Večkrat jih je ostro posvarila, a uspeha ni imela. Ko so ji otroci z darovi in pesmi-cami za njen god dokazovali, kako jo imajo radi, je rekla: "Ne, ne, ljubi moji, ne želim si dolgega življenja; bolje bo, če zgodaj umrem, ker me bodo sicer še kot starko zasmehovali, kakor zdaj vi delate." Te besede so živo zadele mlada srca in je razumljivo, da se žalostni prizori niso več ponovili.

Kjer je veliko otrok v družini, se razlika značajev močno, včasih premočno kaže v dnevnih prepirih. Prilik je veliko, največ pri igri. Petrček zajaha konjička prav v tistem hipu, ko bi ga tudi Tonček rad; začne se pre-rivanje, kričanje in na koncu jok. Če je veliko takih prepirljivcev, ima uboga mati razso-diti nešteto dnevnih pravd. Pozneje nastanejo prepiri zaradi dela. Vsak bi rad naprtil ne-prijetno delo drugemu. Zopet krik in vik, bor-ba med ukazovalnimi značaji in med plahimi, ki se krivice zavedajo; besedne borbe se kon-čajo včasih s telesnimi, katerim sledi užalje-nost in jeza.

Včasih ima mati prav težko delo za porav-navo medsebojnih nesoglasij. Nihče noče klo-niti; besedica "odpusti" je ena najtežjih, mno-go težja med brati, kakor med tujci. In ven-dar je potrebno, da ne pustimo otroka "kuha-ti jezo". Sovražstvo mora takoj iz mladega srca. Vsaj preden ležejo k počitku, naj nava-dijo dnevne spore poravnati.

Moja znanca je to zadevo zelo pametno re-šila. Ker so bili njeni otroci zelo bojeviti in ponosni, niso hoteli drug drugega prositi opro-ščenja. Da bi jim pomagala, je obesila pred otroško sobo črno tablico. Ko je kdo koga med dnevom užalil, je zvečer že našel trenu-tek, ko ga ni nihče videl in je prav v naglici načekal na tablico "odpusti mi". On in tisti, kateremu so besede veljale, sta zaspala z olaj-šanim srcem.

Tudi, če nastane nesporazum med starši in otrokom, naj mu pomagajo do sprave preden zasp.

Že zgodaj opaziš pri otrokih, da niso vsi darežljivi. Nekateri sami od sebe radi daruje-jo kaj od svojega, druge je treba opozarjati in prepričevati, da to storijo.

V družini, kjer je več otrok, se darežljivost lažje razvije, saj je treba vsako dobro stvar deliti. Vendar je dobro, če vsakega otroka uvajamo v to čudovito lastnost, ki ima tudi v poznejšem življenju tako velik pomen.

Naj si otroci po potrebi drug drugemu po-strežejo: danes jaz tebi, jutri ti meni. Povej, da v družini drug drugemu služimo. Slad-korčke, ki jih posamenik dobi za god, naj razdeli, naj igračo ali knjigo posoja, ne da bi mrmral. Poskrbi, da bo miloščino dal tisti otrok, ki je bolj "varčnega značaja", takega tu-di pošlji, da nese darila za godove, da pomaga starejšim ljudem na poti, da odstopi prostor odraslim v vozilih. Navdušuj ga, da se bo sam spomnil od svojega odstopiti drugemu, ker še-le s tem doseže prvo stopnjo darežljivosti.

Moja mati nas je naučila, da smo vsak bo-žič dali revnemu otroku svoje najlepše dari-lo. Spomnim se, da mi je bilo zelo težko loči-ti se od lepe punčke, ki je zapirala očke a ko mi je mama razložila, da sosedova Marica ni ničesar dobila in da pri njih nimajo drevešč-ka in ne potice, sem z veseljem položila krasno igračo v njene rokice. Večkrat sem jo videla, kako je z resnim obrazkom prinesla škatlo na dvorišče, vzela iz nje punčko in jo kakor pra-va mamica pestovala. Takrat sem bila vesela, da sem mamu ubogala.

Tako je moja mati vzbudila v nas razume-vanje za tuje potrebe in zavest, da je veselje veliko večje, če dobrine z drugimi deliš, kakor pa, da jih sam sebično uživaš.

Ameriški znanstvenik prof. Gessel, ki je petdeset let svojega življenja posvetil opa-zovanju otroka v dobi do desetega leta, trdi: "Veliko je staršev, ki zahtevajo preveč od svo-jih otrok in skušajo popraviti njihove napake s tem, da zahtevajo slepo pokorščino. Tako ravna samo zato, ker ne poznajo naravnega razvoja otroka. Če bi ga poznali, bi ravnanje in potrebe otroka bolje razumeli."

Gessel trdi, da otrok ni odrasel človek v majhni obliki, temveč bitje v razvoju. "Pre-soja lastnih gibov," trdi, "njegova pamet, za-vest dobrega in slabega, duh, rastejo po na-ravnih postopkih. Ko bi starši vedeli, da je naravno, če otrok štirih let pripoveduje izmi-šljotine, bi ga ne kaznovali zavoľjo laži. Ako bi vedeli, da pri sedmih letih še nima točnega

pojma o lastnimi, se ne bi tako razburjali, kadar kaj izmakne."

"Vsak najmanjši delček otroka mora rasti: zavest samega sebe, dvom in strah, čustva, radovednost, dobra in slaba čustva do staršev, prijateljev, smisel za šalo. Ne obupaj, če dve in polletni otrok s silo iztrga igračo svojemu prijateljčku iz rok, če štiriletni zmerja, pretirava v pripovedovanju, če se šestletni v govoru in dejanju nenadoma razburi, če nenadoma preide iz napadalnih v čustvene izbruhe. Veliko takih prizorov je popolnoma naravnih".

"Toda v sedmem ali osmem letu se v otroku že razvija čut pravičnosti in poštenosti. Začne razlikovati dobro od slabega, resnico od zmotne. V desetem letu se že žanima za družabna vprašanja in se seveda še zelo nejasno zaveda svojega mesta v družbi."

Nadalje ta veliki ljubitelj otrok opozarja starše: 'Otrokovo deseto leto je zlata doba, v kateri lahko vsadiš v njegovo dušo pojem strpnosti in ljubezni, ki ga bo pozneje obvarovala ozkosrčnosti v presojanju ljudi različnih plemen in ver."

Smilijo se mu otroci, nad katerimi starši uporabljajo močan in ukazovalen način vzgoje, ki so ga s slabim uspehom uporabljali prejšnji rodovi. On ve, da noben otrok ne bo pravilno jedel in sedel pri mizi zaradi klofut ali groženj. Ko bo prišel čas, bo vse to napravil, če mu bodo pomagali z zgledom in ljubeznijo. Velikokrat ga kaznujemo zaradi prestopkov, ki so posledica njegove nezrelosti. Hočemo, da otrok ravna s pametjo odraslega človeka, in nočemo razumeti, da tako ravna, ker drugače še ne more ravnati.

"Velikokrat", toži omenjeni psiholog, "zahtevamo od otroka brezpogojno ubogljivost zato "da se navadi". Zahtevamo, da prosí oprostjenja takrat, ko bi morali paziti, da ne ranimo njegovega samoljubja; v tem primeru bi morali najti srednjo pot, ki bi ga ne ranila, obenem pa le naučila ubogljivosti".

Starši, ki bodo to razumeli, bodo z lahkoto spoznali, da vsak otrok nosi v sebi svoj zaklad še nerazvite sposobnosti, na katero se bodo morali pri vzgoji ozirati. Pravilno ocenjevanje različnih osebnosti, tudi še tako malo pomembnih, pripomore do medsebojnega spoštovanja v človeški družbi. Tako lahko rečemo, da vzgoja razumnih staršev tvori močno podlago demokratično urejeni družbi.

Veliki angleški pisatelj Graham Green trdi, da samo v otroških letih imajo knjige globok vpliv na naše življenje. Pozneje občudujemo pisatelje, se zabavamo ob čtivu, celo lahko popravimo svoje dosedanje mišljenje, največkrat pa najdemo v knjigah samo potrdilo tega, kar je že v nas. V otroških letih, pravi pisatelj, so pa knjige kakor preroki, ki nam odkrivajo bodočnost in že zaradi tega je njihov vpliv tako neizbrisen in večkrat usoden za vse življenje.

Prav zato, ker je knjiga tako važna za otroke, jo uporabljamo pri vzgoji.

Kako lahko nam je razviti v otroku verski čut s svetimi zgodbami. Močni dogodki, zlasti v stari zavezi, otroka privlačujejo; rojstvo, trpljenje Jezusa, pa zbudita v njem nežnost in usmiljenje. Tak otrok bo s posebnim razumevanjem pomagal pripravljati jaslice in tudi cerkveni obredi mu ne bodo dolgočasni.

Pravljice! O čudovita leta, ko otrok živi z Rdečo kapico, Sneguljčico, z Robinzonom, s kraljem Matjažem, s kraljevičem Markom, ko mu je vsak stol konjiček in vsaka mlakuža ocean! Zlata doba, prepolna možnosti za razvoj najbolj različnih lastnosti v mladem človeku! V naših rokah je ta čudoviti ključek, ki lahko otroku odpre prekrasni svet dobrote, lepote, poštenja in žrtve, ali pa onega temnega, kjer je praznota ali pa samo strah.

"Moj otrok ne zaspí, če mu ne povem pravljice!" Slaba navada! Pred spanjem mu ne pripoveduj ničesar, kar mu domišljijo razburja. Lepo molitvico, nekaj prijetnih misli o prihodnjem dnevu, križ na čelo in poljubček, ugasni luč in paj ga spanček odnese na zlatih perutnicah!

Vse graje vredni so oni ljudje, ki otroku pripovedujejo zgodbe o strahovih. Take strice in prijatelje, ki se na račun otrokovega strahu zabavajo, kar ostro zavrnite!

Na nekaj moramo posebno paziti: Ne dopuščajmo, da otroci prebirajo slikanice (stripe), one knjižice, ki so v tej deželi tako razširjene in pod slikami katerih je vedno nekaj stavkov. To so razburljive zgodbe z nespametno vsebino, zgodbe, kjer so tatovi junaki, in kjer se zločin podrobno opisuje.

Nikdar ni bilo na svetu toliko mladoletnih zločincev kakor v naši dobi. Vodilni ljudje so zaradi tega v skrbeh. Če bi prepovedovali tisk takih "otroških" revij in prepovedali otrokom vstop k policijskim filmom, mislim, da bi padlo število procesov mladoletnikov.

Zlasti za fantiče so te knjižice posebno privlačne, tako da imajo starši težko delo, ko jih jim branijo. Ampak stvar je vredna, da smo pazljivi in neizprosni v tem boju. Otrok, ki se privadi na tako čtivo, ne bo hotel več čitati dobrih knjig, zgodb o potovanjih; vse mu bo dolgočasno in dolgovezno, premalo bo dejanja in razburjenja. Skvarjeni okus mu za vedno zapre neizmerno bogastvo, ki nam ga nudi svetovna književnost.

Pri deklicah je podobna nevarnost. Ilustracije in zgodbe o življenju filmskih igralk, poročila o modi so za dekleta zelo privlačna. Če samo to berejo, bo njihova notranjost prazna, zanimanje za resno čtivo bo počasi ugasnilo. Zato čim manj plehkkih ilustracij in modernih revij — več pesmi in dekliskih povesti!

Vzgoja otrok v tujini je še težja kakor doma. Ohraniti otroka Bogu in narodu v popolnoma tujem okolju je za marsikoga pretrd oreh. Vendar nobena visoka plača, nobena še tako lepa hiša ni vredna, da bi ji starši posvetili toliko sil, kakor jih morajo otroku — tej najvišji dobrini, ki nam je izročena v var-

stvo in za katero smo odgovorni. Poleg vere je jezik najvišja dobrina, ker z njim v zvezi otrok ne podeduje samo vsega bogastva resnic, pregovorov, običajev, ki so jih naši pradedje nabrali, ampak, ker se bo zaradi njega navezal na našo preteklost, ki nam je v zgled in ponos.

Držimo se običajev, pojmo z otroci narodne pesmi, čitajmo na glas slovenske knjige in časopise. V domačih pogovorih ohranjamo jezik čist, brez tujk. Za vsako tujo besedo otroka opozori in pomagaj mu, da se samo slovensko izraža. Če je mogoče, naj ostane otrok doma do 1. razreda, tako, da si trdno prisvoji materni jezik. Ostroški vrtec ni priporočljiv, ker nauči otroka, da se igra v tujem jeziku. Medsebojni družinski obiski so zelo koristni, ker nudijo otrokom priliko, da se po domače igrajo in govorijo.

Velika sramota in neizmerna škoda bi bila za nas, če bi se nam že prvi rod potujčil. Dolžni smo skrbeti, da se to ne zgodi, kajti narod preneha biti narod ne takrat, ko izgubi svojo politično samostojnost, ampak takrat, ko pozabi na svoj jezik.

STANKO JANEŽIČ

PESMI

ŠKRJANEC

Iznad poljane
škrjanec cvrči,
dviga se, pada,
v brezvetrju mehkem visi...

Zakaj,
moj trudni korak,
zdaj ves si lahak?
In kdaj,
ti črni mrak,
si ves zablestel?

V vsemir bi se vzpel,
krila neslišno razstrl,
v žar sonca bi zrl
in ko škrjanec pel, pel...

JESENSKA PESEM

Mehka sivina
je krila razstrla
nad nami.

Gospodinja
je okna in vrata zaprla —
zdaj smo tak sami.

Sadje obrano
vabeče in vdano
iz shrambe diši.

Tišina.
Le v srcih ubrano zvoni
ljubezni in sreče globina.

Združene države Evrope - pogoj za ohranitev svobode v Evropi

Druga svetovna vojna se je končala tako, da je med drugim odplavila celo vrsto koncepcij političnega in vojaškega značaja. Ko se je vojna začela, je še cela vrsta držav verovala v svojo odpornost in možnost ohranitve — v nekaj tednih pa so podlegale ne samo majhne države, ampak celo velesile. Moderna tehnika je z bojišča odstranila vse tiste, ki se niso mogli postaviti proti tistemu vojskovodji, ki je imel svojo vojsko opremljeno z najmodernejšimi sredstvi. Druga svetovna vojna se ni več končala z vojskovanjem med posameznimi državami, vojskovanje se je preselilo na boj med kontinenti, v katerem so bile Amerika, Evropa in Azija v prvi črti, med tem ko so bile Avstralija, Južna Amerika in Afrika veliki dotoki rezerv in veliki arzenali. Eksplozije atomskih bomb nad Hirošimo in Nagasakijem napovedujejo verjetno že tudi konce vojskovanja, med kontinenti — tretja svetova vojna se napoveduje kot bojišče, ki bo zajelo ves svet hkrati.

Evropa pa je med vsemi kontinenti kot kontinent najmanj izrazita. Njena površina komaj prekaša površino Avstralije, toda Avstralija je kontinent zase, dočim je Evropa le polotok Azije. Razvoj civilizacije okoli Sredozemskega morja je v starem veku omogočil, da se je Evropa do našega časa smatrala kot kontinent zase, kulturni in politični razvoj v srednjem in novem veku je to prvenstveno gledanje na Evropo le še potrdil. Še do konca prve svetovne vojne je ves svet priznaval Evropi vodstvo tako na kulturnem kakor tudi tehničnem področju. Evropska industrija je obvladala ves svetovni trg, kolonialne posesti evropskih držav v Aziji in Afriki so ohranjale evropski prestiž v svetu. Bilo je dovolj štiri let vojskovanja v prvi svetovni vojni, da je Evropa izgubila premoč v moderni tehniki — Združene države Severne Amerike so v tej kratki dobi svojo industrijo in njeno tehnično opremo tako izpopolnile, da se izčpana in obubožana Evropa ni mogla več spustiti v boj s takim tekmečem. Evropski kolonialni imperiji so se začeli majati — Ve-

lika Britanija je morala svoj imperij spremeniti v unijo enakopravnih članic — dominijonov, od katerih danes nekateri še priznavajo vodstvo kroni angleškega vladarja, drugi pa že ne več. Druga svetovna vojna je zaključila ta proces razkrajanja evropskega vodstva nad drugimi kontinenti; še po prvi svetovni vojni je evropska trgovska mornarica obvladala tržišča ob Pacifiku in Indijskem oceanu in obalah južnega Atlantika — danes so povsod tod nastale nove neodvisne države, ki povečujejo svoj delež v trgovini in s tem tudi svoj vpliv v političnem razvoju tega dela sveta.

Ko se je začel opažati tak razvoj po prvi svetovni vojni, je v spisih vedno bolj prodirala bojazen, kaj bo z Evropo. Ker je bila Evropa prešibka, so začeli uporabljati zanj izraz Evroazija, evropski polotok so priključili na usodo Azije. Ker ni bilo več trgov v deželah ob Atlantiku in Pacifiku, so hoteli usmeriti investicije evropskega duha in industrije čez evropski kontinent, v Aziji, pri tem bi pa bila nova Rusija naraven posrednik. Toda računi gospodarstevnikov, ki so se tedaj zbirali okoli Zveze narodov v Ženevi in njenih finančnih central, so kmalu spoznali, da z njihovimi načrti industrializacije Kitajske ne bo nič. Na Kitajskem je izbruhnila nacionalistična revolucija, ki je proglasila za svoj cilj izločitev evropskega vpliva iz tega dela Azije. Boljševizem je kmalu nato zaprl svoje meje z ostalo Evropo, meja z Azijo ni bila več na Uralu, ampak tam, kjer sta se na rdečih zastavah pojavljala srp in kladivo.

Po drugi svetovni vojni Evropa niti ni več polotok Azije. Železni zastor je svet svobodne Evrope še zmanjšal, danes je Evropa komaj še lahko "balkon Azije". Pa vkljub temu ohranja ta Evropa še vedno tiste prednosti, ki ji lahko dajejo značaj pravega kontinenta. Na ozemlju zahodno od železne zavese, ki meri 4 in pol milijona km², živi 320 milijonov prebivalcev. ZDA imajo na površini 9 in pol milj. km² 150 milijonov prebivalcev, ZSSR šteje na površini 21 milj. km² 200 milj. pre-

bivalcev. Došim po površini Evropa kot kontinent res ne predstavlja mnogo, znaša gostota prebivalstva toliko, da je Evropa najbolj naseljen kontinent. Ako bi prištedli še 95 milj. prebivalcev, ki žive v satelitskih državah za železno zaveso, tedaj bi Evropa brez Sovjetske zveze bila po prebivalstvu blizu številu prebivalstva Indije ali pa Kitajske. Indijo loči od Azije Himalaja, pa vendar ni kontinent zase, dasi je Himalajsko pogorje večja zarezna v Aziji, kot pa je Ural pred vratmi Sibirije. Kitajska je dolga stoletja živela samostojno kulturno in politično življenje že pred 2000 leti, pa se nikdar ni uveljavila kot kontinent zase. V novem veku je razvoj za obe velesili pomenil veliko dekadenco in šele najnovejši čas ju dviga v zbor modernih držav. Po prvi svetovni vojni so nekateri napovedovali propad Evrope, po drugi svetovni vojni bi bila taka sedba še bolj na mestu. Toda še vedno ohranja Evropa, dasi okrnjena in gospodarsko oslABLJENA, videz, da svojega poslanstva v svetu še ni opravila — njen propad pred invazijami z vzhoda in njena kapitulacija pred premočjo tehnične civilizacije zapada bi pomenil konec tiste kulture, na kateri sloni ves sodobni krščanski svet. Kakor na pragu srednjega veka v 5. in 6. stoletju po Kr., tako se danes Evropa skuša rešiti v zavezo, neke vrste imperij, ki ga je včasih zajemal Rim in pozneje žezlo Karla Velikega — svet okoli Sredozemskega morja je bil zibelka krščanske civilizacije in na to hrbtenico se skuša danes spet nasloniti okrnjena in šibka Evropa, ob Atlantiku pa si skuša ohraniti svobodna vrata, skozi katere se naj odvažajo presežek prebivalstva in produkcije, v slučaju nevarnosti pa omogoči prihod tistega, ki naj jo rešuje, da s tem reši še sebe.

OKVIR EVROPSKE MISELNOSTI

Grška antika je bila tista, ki je postavila zibelko evropski civilizaciji in kulturi v svetu okoli Sredozemskega morja. Grška kultura je posredovala Evropi bogastva egipčanske, perzijske, feničanske in kretske kulture. Zasluga učencev Pytagorove šole pa je, da se je iz tega sveta prenesla v Evropo tista dvojnost, ki je poslej ostala njena največja značilnost. V svojih spisih so grški misleci začeli postavljati svoje ugotovitve proti trditvam uradnih predstavnikov znanosti in religije — grški svet je postavil tiste temelje "laicizma", ki je nato razdvajal ves zahodni svet s svojim

pojmovanjem humanizma. Grški racionalizem je začel terjati svobodo za miselno delo, podčrtaval je avtonomijo človeka pri svojih duhovnih stvaritvah. Ta velika vera v človeka in njegov razum je rodila tisti humanizem, ki se je ohranjal pozneje skozi vsa stoletja in še danes preveva dela tistih, ki odklanjajo nadnaravne temelje človeka in njegove duše.

Toda ta patos antike se že ob svojem času ni mogel popolnoma uveljaviti. Vkljub veliki veri v razum in njegovo brezmejnost, se je kmalu začelo opazovati, da je človek le šibak partner v okviru stvarstva. Skepsa — dvom je začel spoznavati meje razuma in spoznanja, Sokrat sam je govoril že o enem samem in neznanem Bogu.

Ko je nastopilo krščanstvo, je tedanji rimski imperij ves slonel na filozofiji in znanosti grške antike. Krščanstvo je prineslo nov nauk o vrednotenju človeške osebnosti ter ni oznanjalo samo svobode in bogatstva človeške osebnosti, ampak je terjalo v tedanjem svetu popolno enakost med vsemi pripadniki človeštva. Človeška osebnost ni velika samo po veličini razuma in njegove logike, ampak tudi po odrešenju, ki ga bo ta osebnost deležna pa zaslugah vere in ljubezni. Razum ni več zadostni porok za človekovo srečo, človek se po evangeliju podreja zakonom Boga. Poleg humanizma antike se je v Evropi začel uveljavljati humanizem krščanstva, ki je dosegel višek svojih stvaritev ravno v dobi srednjega veka. Toda z nastopom renesanse se je ta premoč krščanskega humanizma omajala. Protestantska reformacija je že itak z grško antiko ogrožen krščanski svet še oslabila, ko je njega enotnost razbila. Reformacija religije s svojim nastopom ni okrepila, ampak je samo še povečala konflikt v duhovnosti evropskega sveta, ko se je humanizem renesanse predstavljal kot zagovornik osvobodjene osebnosti in razuma proti vodstvu Cerkve kot posrednice odrešenja in prave osvoboditve človeške osebnosti. Enotnost katoliške Evrope je bila razbita, humanizem laicizma se je postavljalo poslej proti humanizmu krščanstva. Značilna je ugotovitev, da je katoliški del Evrope v glavnem ostal omejen na svet rimskega imperija in pozneje imperija Karla Velikega in ta razdelitev se je ohranila skoraj do naših časov (André Siegfried piše, da je v Teheranu in Jalti dogovorjeni železni zastor, ki je preklal Evropo, ostal v glavnem ob me-

jah, ki so bile meje imperija Karla Velikega v 9. stoletju po Kr.)

Po renesansi je francoski filozof René Descartes s svojimi izpopolnitvami matematičnega mišljenja podčrtal vero v humanizem, ki da ni nujno krščanski. V njegovi filozofiji ugotavljajo nekateri temelje za ves razvoj moderne tehnike in tako tudi moderne industrializirane Evrope, ko je Evropa dosegla višek svoje moči in ugleda. Ko so v dobi francoske revolucije postavljali Listino človečanskih in državljskih pravic, so v zanosu nekateri omenjali evangelij kot nov vir za osvoboditev človeka in njegove veljave v svetu. Kakor je v dobi suženjstva krščanstvo z evangelijem prineslo enakost vsem ljudem pred Bogom, tako bi naj bilo v dobi francoske revolucije s svojim naukom prineslo politično enakost med vsemi ljudmi. V 19. stoletja je to moderno vrednotenje laicizma proti krščanstvu v Evropi okrepil še pozitivizem, ki je skušal vero nadomestiti z znanostjo. Nemška filozofija pa je s Fichtejem, Hegelom in Nietzschejem krenila v opevanje človekove brezmejnne svobode in nazadnje nadčloveku dovoljevala izrabljanje krute sile za uresničenje individualnih in kolektivnih ciljev. Že koncem prejšnjega stoletja pa se je pojavil dvom v to prevzetno vrednotenje človeških sposobnosti, ko je nastopil Kierkegard, začetnik eksistencializma, ki je skušal vsem tem sistemom nasproti dokazati existenco človeka kot krščanskega vernika, ko ga riše, kako se je vrgel v dramatično borbo s svojo vero, polno paradoksov in obupa. Karl Marx pa je nasprotje med temi idejami sploh zanikal in jih zožil samo na konflikte med posameznimi interesi.

V evropski miselnosti imamo tako danes tri koncepcije o temeljih evropske kulture. Grška antična, krščanska in marksistična streme za tem, da najdejo človeku opravičilo njegove borne življenjske eksistence. Antični humanizem ponuja vsebino življenja v harmoniji razuma, krščanstvo v rešitvi duše, materializem pa v brezrazredni družbi, ki bo slovela na napredku tehnike. Druga svetovna vojna in iznajdbe na polju atomske energije nakazujejo, kakšne so nevarnosti, ki jih prinaša tehnika in njen napredek. Krščanska koncepcija o smislu življenja ne rešuje samo Evrope, ampak ves tisti del človeštva, ki vidi v krščanstvu poročstvo za pravi red in harmonijo v svetu.

Vsi ti problemi pa —, po mnenju številnih

ideologov zapada — za vzhod ne obstojajo. Pripadniki orienta vedo, da so bitko za tehnično premoč in industrijsko pomembnost že izgubili. Zato se radi sklicujejo na duhovno premoč svoje civilizacije. Pripadniki orienta tragiko zapada dobro poznajo in jo tudi čutijo, pa jih to nič ne vznemirja. Človeka zahodne orientacije bo vedno mučila vrednost človekove osebnosti, ker ve, da se ne bo mogla nikdar umakniti v nirvano. Za pripadnika vzhoda pa je vse koncentrirano na problem vesti, ki je brez meja, posameznik pa nima svoje individualnosti. V modernih komunističnih deželah uporablja oseba besedo "jaz" samo tedaj, kadar se pred sodiščem zagovarja kot "kriminalc."

Rešitev Evrope je tedaj predvsem v tistih silnicah, ki bodo sposobne vrniti pravo mesto krščanskemu humanizmu in s tem pravi smisel življenju in človekovemu poslanstvu v svetu. V vseh drugih kontinentih je prestiž Evrope v zatonu, poslanstvo evropske kulture rešuje tam predvsem misionar, ki mu danes nikdo več ne more očitati, da bi bil pri tem nosilec ali pa branilec evropskega "imperializma."

Evropska miselnost pa ni v tolikšni krizi, kakor bi to nakazoval sedanji politični zaton Evrope in njena razklanost na dvoje. Evropski človek krščanske usmerjenosti in pristaš marksistične materialistične smeri sta danes oba hkrati postavljena pred veliko nujnost, da morata namreč dati o sebi izpričevalo. Pristaš krščanske smeri bo iskal vedno večjo podobnost svoje duše z Bogom, drugi pa se bo hotel zazidati v avtonomijo svojega razuma. Tisti, ki se bo tem naporom umaknil, bo s tem zavrgel svoje človeško dostojanstvo in tako postal rušilec evropske kulture. Končne krize v evropski miselnosti pa ne bo vse do tlej, dokler bo opazen ta napor za najvišjo definicijo človeka, ki stremi za najvišjo opravičenostjo svojega življenja. Večni boj Prometeja, ki je uspel ustvariti človeka iz gmote, a je moral iti k božanstvu, da ukrade iskro življenja za svojo stvaritev; pa je doživel poraz in je še danes prikovan na skalo svojega upora.

PRVI NAČRTI ZA ZEDINJENJE EVROPE

Misel o zedinjeni Evropi ni nova. V srednjem veku so jo skušali zediniti v okviru "univerzalne monarhije", ki bi naj pod vodstvom ali papeža ali cesarja zajela ves tedanji kr-

ščanski svet v Evropi. V XI. stoletju je izbruhnil prvi večji konflikt med pristaši papeža in cesarja. V XIII. stoletju so v imenu premoči morale nad materialnimi silami postavljali papeža za vrhovnega poglavarja take "univerzalne monarhije" ki bi bila "božja država" na zemlji. Papež Inocenc III je sam definiral teorijo o nadoblasti papeštva nad vsemi suvereni krščanskega sveta, ko je poudaril: "V prvenstvu sv. stolice se povezuje ta oblast cesarstva in svečeništva". Med pristaše prvenstva cesarja pa je treba šteti Daneteja, ki je v svoji knjigi "De monarchia" zagovarjal prvenstvo cesarja in njegovo Divino Comedio navajajo nekateri kot himno univerzalni nadoblasti cesarja.

Ob koncu XIV. stoletja je v Franciji izšlo prvo delo, ki je objavilo praktičen načrt o organizaciji Evrope na federativni podlagi. Odvetnik Pierre Dubois je l. 1305 objavil spis pod naslovom "De recuperatione Terrae Sanctae", v katerem navaja predloge za ustalitev trajnega miru v Evropi. Tako pravi Dubois, da naj bodo 1.) vsi evropski knezi, svetni in cerkveni, člani skupščine, ki se bi shajala v Toulouseu v južni Franciji. Skupščino bi skliceval in ji tudi predsedoval papež, toda samo francoski kralj bi imel pravico določiti čas sestanka; 2.) skupščina bi izvolila vrhovno sodišče, ki bi razsojalo spore med knezi. Obsojeni se bi proti sodbi lahko pritožili v prizivu na papeža. Vse sodbe registrira sv. stolica v svojih arhivih. Ako se kdo sodbi ne bi hotel podvreči, tedaj bi proti njemu izvajali to sankcijo, da bi ga izselili v Palestino. Tja izgnani knez bi skupno s svojimi podložniki smel trgovati samo z evropskimi deželami. Duboisjev spis je zanimiv zaradi tega, ker je prvi odklonil misel na univerzalno monarhijo v Evropi in predlagal federacijo, toda pri tem je hotel ohraniti prvo mesto francoskemu kralju.

V XV. stoletju je nastal nov načrt o federaciji Evrope, ki nosi ime po tedanjem češkem kralju Juriju Podjebradskem. Husitski boji so položaj tega vladarja zelo omajali in zato je zagovarjal misel o evropski uniji. Njegov pravni svetovalec je bil Anton Marini, rodом Francoz, ki je izdelal svoj načrt o evropski federaciji. Njegova "konfederalna pogodba" v 21 točkah priporoča, kako se naj evropski knezi zedinijo v federalni zvezi, ker bi se tako vpostavil mir med knezi, ki jim vsem grozi ista nevarnost: Turki. V federaciji bi bile

zastopane kurije in narodnosti. Kurije bi v romanski, germanski, anglosaški skupini zastopale več narodov in vsaka kurija bi imela v skupščini samo en glas. O tem, kako naj zastopnik kurije v plenumu glasuje, pa bi članice kurije glasovale same zase in sicer bi odločala večina glasov. V XVI. stoletju je francoski menih Emerik Cruce objavil svoj načrt o evropski federaciji, vendar je šel še dalje in predlagal, da bodi taka evropska unija samo uvod v svetovno federativno zvezo.

Nov načrt o federaciji Evrope je l. 1638 objavil minister francoskega kralja Henrika IV., Sully, ki pa tako federacijo naziva "Association tres chretienne de l'Europe — Zelo krščansko društvo Evrope" "ki se povezuje predvsem v obrambo proti Turkom. Posebnost tega načrta pa je, da Rusija ni vključena v to društvo, ker da je Rusija po večini azijska država, tako po ozemlju, prebivalcih in civilizaciji. V tej evropski federaciji bi blo 15 članic in sicer šest dednih monarhij, (Francija, Španija, Velika Britanija, Danska, Norveška, Švedska in Lombardija,) šest volilnih vladavin (cerkvena država, cesarstvo, Benetke, Medžarska, Češka in Poljska), tri republike: Švica, ki bi ji bila priključena Alzacija, republika Belgija in republika Italija. To društvo vodi senat, ki šteje 40 članov (po štiri jih imenujejo papež, španski, francoski in angleški kralj). Senat zaseda v mestih, ki so v središču Evrope. Sullyjev načrt je hotel oslabiti predvsem vpliv Habsburžanov v Evropi in zato je hotel Evropo preorganizirati tako, da bi cesar ne imel več nobenega vodilnega vpliva.

Za Sullyjem je William Penn objavil svoj spis "Essay towards the present and future of Europe by the establishment of an European Diet, Parliament of Estates", v katerem navaja, da se naj med evropskimi državami ustvari tako pogodbeno razmerje, kot je tedaj že urejalo razmerje med državljani iste države.

Za pravega predhodnika evropske federacije pa velja francoski duhovnik abbé de Saint-Pierre, ki je l. 1712 objavil dvoje del: "Projet de Traité pour rendre la paix perpetuelle entre les Souverains chretiens — Načrt za trajni mir med krščanskimi vladarji" in "Projet du traité pour rendre la paix perpetuelle en Europe — Načrt za vpostavitev trajnega miru v Evropi". Najprej postavlja abbé de Saint Pierre načelo, da so meje nespremenljive, prav tako pa tudi notranji režimi posa-

meznih držav — članic pogodbenega dogovora. Vladarji se podrejajo razsodišču za urejanje vseh sporov in bi se tako ohranil trajen mir in preprečile vse državljanske vojne. Sedež "večne skupščine" bi bil v Utrechtu na Nizozemskem in bi nosila ime "senat vladarjev", ali "evropski senat." Vsakega vladarja bi zastopal en senator, ki bi vodil delegacijo iz svoje dežele in ji predsedoval. Senat bi bil hkrati vrhovno razsodišče, ki ima svoj pravilnik in postopek. Ta evropska zveza bi štela 22 članic in v nasprotju s Sullyjem predlaga de Saint Pierre, da bodi tudi Rusija članica, vendar daje tej Rusiji ime "Moskovija."

Ob koncu XVIII. stoletja je tudi Kant objavil svoj načrt za "večni mir," ko je zapisal, da bi bilo edino sredstvo za odstranitev anarhije v Evropi ustanovitev "kolektivne kozmopolitične države" nad vso Evropo. Toda članice bi morale pristopati čisto prostovoljno in notranja organizacija vsake države bi ostala popolnoma neodvisna. Kant je menil, da bi se na ta način ohranile posebnosti evropskih narodov, dasi je bil navdušen tudi za ideje, ki so se v zvezi s francosko revolucijo širile o vzajemnosti narodov v Evropi.

V dobi romantike sta bila grof Saint Simon in Thierry tista, ki sta širila svoje zamisli o združitvi vseh evropskih narodov. Nastopil je baje čas, ko bi bilo treba kreniti izven meja domovinskega patriotizma in ustvariti evropski patriotizem. Zato sta predlagala, da naj se skliče "evropski parlament", ki bo izdajal zakone za vso Evropo. — V Italiji se je dvignil Mazzini in zagovarjal ustanovitev "svobodne in zedinjene Evrope." Kot emigrant je l. 1844 v Baslu v Švici ustanovil gibanje "mlada Evropa". — Prvi francoski socialist krščanske smeri Constantin Pecquer je l. 1844 izdal knjigo "Republique de Dieu — Božja republika", v kateri je predlagal, da naj se evropski zastopniki zbirajo na "mitingih", na katerih bi se rassojali spori. Ta zveza bi imela oboroženo silo, ki bi se imenovala "armada miru"; v slučaju potrebe bi ta armada s silo obnavljala mir in vsiljevala spoštovanje sklepov razsodišča. Armada bi smela nastopati tudi proti tistim, ki ne bi bili člani zveze.

Po l. 1848 je vso Evropo zajel val navdušenja za boj in zmago demokracije, ki bi preosnovala tudi Evropo. Francoski pesnik Victor Hugo je zanosno pozdravljaval bodočo Evropo z besedami: "Imeli bomo združene države

Evrope, ki bodo krona starega sveta, kakor so ZDA krona novega sveta; duh zavojevanja bo nadomeščen z duhom iznajditeljstva, domovina ne bo imela meja, trgovina bo brez carin, mladina brez vojašnic, pogum ne bo potreboval borbe, življenje ne bo poznalo umorov in ljubezen ne bo poznala sovraštva." Poslej je postal naziv Združene države Evrope naziv s posvečeno vsebino. V Ženevi je začel izhajati list s tem naslovom in l. 1900 se je tam sestal kongres politikov, ki so izdelali Evropski statut

MED PRVO IN DRUGO SVETOVNO VOJNO

Prva svetovna vojna je zadala hude rane Evropi. Vse velike katastrofe so v mednarodni politiki ustvarjale razpoloženje za take rešitve, ki naj bi nove vojne konflikte preprečile. Dočim so od srednjega veka naprej bili posamezniki tisti, ki so dvigali svoj glas za zedinjenje Evrope, so poslej taka stremjenja vedno bolj zajemala široke ljudske množice. In po prvi svetovni vojni se je obraz Evrope toliko spremenil, da je bila njena razklanost še večja kot kdajkoli poprej. Nastale so nove države in dolžina mej, ki je l. 1914 znašala 14.000 km, se je povečala na 18.000 km. Evropa, ki je izgubila gospodarsko vodstvo sveta, se je znašla oslABLJENA in zmanjšana, med tem ko so se na zahodu dvignile ZDA, na vzhodu pa je Evropi zaprla pot proti Aziji ZSSR.

Prvo gibanje za novo Evropo je sprožil grof Coudenhove - Kalergi, ki je l. 1922 objavil proglas za Združene države Evrope, l. 1923 pa je izšla njegova knjiga "Paneuropa". Ako bo Evropa ostala tako razbita, kakor je je ustvarila prva svetovna vojna, tedaj bo nezogibno postala žrtev ali ameriške konkurence, ali pa sovjetske hegemonije, pravi v tej knjigi. Zato pa je treba čimprej ustvariti ZDE in to brez Anglije in brez ZSSR. Novo Evropo si je grof Coudenhove Kalergi zamišljal tako, da bo organizirana po zgledu panameriške zveze, in zato je rabil izraz "Paneuropa." Takšna Evropa bi bila zase članica Zveze narodov v Ženevi, kakor bi morale postati njene članice Panamerika, angleški imperij, ZSSR in Daljnji vzhod. Zveza narodov bi posredovala samo v sporih med temi skupinami, spore med člani skupin pa bi urejala posebna regionalna razsodišča.

V času po prvi svetovni vojni je nove države v Srednji Evropi zajemal val prebujene-

ga nacionalizma in nobena od njih ni mislila na to, da bi odstopila samo drobec pravic svoje suverenosti. Zato so Coudenhove - Kalerija zlasti tam nazivali utopista. Toda grof je odgovarjal, da l. 1913 nikdo ni verjel v obnovo Češkoslovaške ali Poljske, še manj pa v zmago komunizma v Rusiji po l. 1917. In vendar je vse to po nekaj letih postala resnica. Da se utopija uresniči, odločata število pristašev in energija gibanja. Zato je treba povečati propagando za ZDE, da bi ta ideja dobila čim več pristašev. Na Dunaju je bila pod njegovim vodstvom ustanovljena l. 1924 Panevropska unija, ki je kmalu začela izdajati revijo "Paneuropa." Častni predsednik unije je postal tedanji francoski zunanji minister Briand, po vseh evropskih državah pa so bili ustanovljeni narodni odbori te unije. Sekcija te unije je bila ustanovljena tudi v Ljubljani, velik pristaš in podpornik gibanja pa je bil tudi dr. Anton Korošec, ki se je tudi osebno udeleževal kongresov unije na Dunaju. Med velikimi poborniki za to idejo so bili tudi Masaryk, Beneš, msgr. Seipel, grof Carlo Sforza, Benedetto Croce, pesnika Claudel in Valéry. Na letnih kongresih na Dunaju je bil izdelan pravilnik za panevropsko gibanje in unija je kmalu dobila celo vrsto komisij in pododborov, ki so začeli zbirati gradivo za ZDE.

Zmaga fašizma v Italiji in nacizma v Nemčiji sta zajezila vse delo za evropsko unijo. Ker unija na Dunaju ni mogla več mnogo delati, so po drugih evropskih centrih nastajale nove zveze in organizacije za zedinjenje Evrope. Že l. 1933 je bila v Baslu ustanovljena zveza "Europa — Union", ki je ideal Evrope branila proti tezam nacizma. V Londonu so l. 1938 ustanovili gibanje "Federal Union" in sicer na pobudo lorda Beveridgea. To gibanje je zagovarjalo misel, da mora tudi Anglija biti članica bodoče evropske unije, oziroma federacije. Toda to gibanje ni imelo dovolj časa, da bi med angleškim občinstvom še moglo zajeti širše množice.

Prva uradna vladna izjava v prid evropski federaciji pa je bila objavljena v Parizu. Edouard Herriot je kot predsednik francoske vlade l. 1924 v parlamentu podal izjavo, v kateri pravi, da želi francoska vlada, da bi se zamisel evropske federacije čimprej uresničila. Aristide Briand, francoski zunanji minister, je l. 1929 v Ženevi Zvezi narodov predlagal ustanovitev Združenih držav Evrope.

In že leto dni kasneje je v posebni spomenici Zvezi narodov predlagal, da naj se ustanovi v okviru pakta Zveze narodov "Evropsko društvo". V to društvo bi lahko vstopile vse evropske države, tudi tiste, ki niso bile članice Zveze narodov. Reprezentativni organ tega društva bi bila stalna "Evropska konferenca", izvršni organ pa "Stalni politični odbor" s tajništvom, čigar sedež bi bil v Ženevi. To društvo bi bilo kot skupina včlanjeno v Zvezo narodov.

Pristaši evropskega gibanja so bili nad skromnostjo Briandovih predlogov razočarani in dasi so bili ti tako daleč od ideala, pri Zvezi narodov niso bili ugodno sprejeti. Zlasti tajništvo ZN, ki je bilo v angleških rokah, se je skoraj da sovražno postavilo proti vsaki debati o tem, da bi se Evropa povezala v kako regionalno skupino. Trdil je, da ima ZN širši univerzalni program in da bi ustvarjanje sličnih regionalnih skupin ZN škodovalo. Briandova pobuda je prišla že prepozno. Po l. 1930 so se že začeli pojavljati prvi znaki o bližajoči se novi svetovni vojni. Nekateri pisci stavijo najugodnejši trenotek za uresničenje evropske unije v dobo med leti 1925—1927, ko je bilo delo obnove po prvi vojni v glavnem končano in je bilo blagostanje evropskih narodov na višku.

PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Med drugo svetovno vojno je prišlo večkrat na dnevni red vprašanje, kako bo treba Evropo urediti po končanem konfliktu. Ko so nemške vojske v juniju 1940 pohodile Francijo, je tedanji predsednik angleške vlade Winston Churchill francoski vladi, ki je iz Pariza pobegnila v Bordeaux, predagal, da naj Francija nadaljuje vojno ob strani Anglije in v ta namen se naj med Francijo in Veliko Britanijo ustvari unija z notnim državljanstvom za pripadnike obeh imperijev. Francoska vlada bi se morala umakniti v svoje kolonialne posesti v Afriki, nadaljevati vojno, oba imperija pa bi poslej tvorila celoto zase. Po Churchillovem predlogu bi ta unija imela skupne organe za narodno obrambo, zunanjo politiko, finance in gospodarstvo. Toda Paul Reynaud je moral med tem odstopiti in maršal Petaín je s svojo vlado sklenil zaprositi Nemčijo za premirje.

Nemci in Italijani so imeli tedaj zasedeno večino Evrope. Za povejno organizacijo Evrope so oboji pripravljali načrte, ki da-

nes predstavljajo fašistično koncepcijo o zedinjeni Evropi. V Italiji je Bartolucci že pred vojno začel izdajati revijo "Anti - Europa", v Nemčiji pa je Karl Schmidt izdal knjigo pod naslovom: "Teorija veliki prostorov pod vodstvom ene države." Goebbels je v svojem tedniku "Das Reich" večkrat navajal, da morajo biti vse evropske podjarmljene dežele pozneje vključene v novo nacistično Evropo. Goebbels in drugi nemški avtorji so trdili, da gospodarski in strateški prostori presegajo okvir malih držav. Tehnične iznajdbe in nove prometne naloge velevajo, da se mora Evropa voditi kot velika politična enota. Tako Evropo pa more uspešno voditi samo z vrha nazdol "država — direktor". Pogoj pa je, da imajo vse članice fašistično ideologijo in zato bi morale biti na čelu držav samo vlade s fašističnim programom. Evropske države se v tem fašističnem in nacističnem redu ne bi vezale v kako federativno zvezo, medsebojno povezanost bi odredila ista politična doktrina in istovetnost političnih režimov. Ves ta blok držav bi vodil nosilec ideologije — taka Evropa bi bila trdno v rokah nemškega vodstva.

Razna uporniška in osvobodilna gibanja v Evropi so med vojno izdelovala načrte in sestavljala spomenice o tem, kakšna bo demokratična Evropa po vojni. Take spomenice so krožile po Franciji, Belgiji, Italiji in vseh srednjeevropskih deželah. Grof Coudenhove-Kalergi se je umaknil z ZDA in prirejal propagandna zborovanja za Združene države Evrope. Poseben institut na univerzi v New Yorku je pod njegovim vodstvom izdelal načrte ustave za take ZDE. Za ZDE so začeli poslej pisati vsi vodilni ameriški listi in revije.

Takoj po zaključku sovražnosti so se vodilni evropski državniki začeli izrekati za zedinjeno Evropo. Najmočnejše gibanje v tej smeri pa je sprožil Winston Churchill s svojim govorom, ki ga je imel 1. septembra 1946 v Zürichu. Izvajal je, da se morajo v Evropi zgraditi Združene države Evrope in sicer bi bilo treba najprej ustanoviti Evropski svet. Predpogoj vsega dela pa je, da se pobotata Nemčija in Francija, ZDA, Anglija s svojim imperijem in tudi ZSSR pa bi morale biti pokrovitelj in porok za varnost take Evrope. Odmev njegovega poziva je bil tolikšen, da so povsod priznavali, da je treba nekaj storiti v tej smeri. Vendar je Churchill že povdarjal,

da Anglija ne bi mogla biti članica teh ZDE.

Po Churchillovem govoru se je gibanje za zedinjeno Evropo zelo razširilo. Rodilo se je mnogo organizacij, ki so zagovarjale potrebo ZDE s svojega posebnega stališča, tako s socialnega, gospodarskega, kulturnega in strateškega. V decembru 1946 je bila ustanovljena Zveza evropskih federalistov, ki je kmalu štela nad 50 skupin v raznih evropskih državah. Zvezi sta se priključili tudi "Europa Union" iz Basla in "Federal Union" iz Londen.

Socialisti so ustanovili svojo Socialistično zvezo za Združene države Evrope, in so si zastavili za cilj, da mora postati vsa Evropa najprej socialistična, šele nato bi bilo možno preiti k ustanavljanju zedinjene Evrope. Prav tako pa bi bila dolžnost nove Evrope ta, da prepreči, da bi se napetost med ZDA in ZSSR sprevrgla v vojno. Na poznejših kongresih te svoje zveze so socialisti opustili zahtevo, da bi morala vsa Evropa najprej postati socialistična in zahtevajo sedaj tudi oni, da naj se čimprej ustanove ZDE.

Krščansko demokratične stranke v Evropi so v marcu 1947 ustanovile svojo zvezo za delo za zedinjenje Evrope. "Les Nouvelles Equipes Internationales" so na kongresih v Fiuggiju (julija 1948) in Hofgasteinu (julija 1949) podale svoje poglede, kako se naj organizira federativna Evropa. V ZDE bi naj vladal tak socialni red, ki bi bil prežet z idejami krščanstva.

V Franciji deluje še poseben "Svet za zedinjeno Evropo", v Angliji "United Europe Movement", v Belgiji pa je Van Zeeland, bivši predsednik vlade, ustanovil "Evropsko ligo za gospodarsko sodelovanje." Grof Coudenhove-Kalergi je koncem 1. 1946 izvedel posebno anketo med evropskimi parlamentarci in ugotovil, da se je velika večina med njimi izrekla za zedinjenje Evrope. Zato je 1. 1947 sklical v Gstaad v Švici kongres, ki je sprejel resolucijo, v kateri zahteva, da naj se čimprej sestane evropski parlament, kamor bi poslali delegacije vsi evropski parlamenti. Na tem kongresu je bila ustanovljena Evropska unija, ki ima svoje sekcije v skoraj vseh evropskih državah. Na kongresu v Benetkah je unija v posebni resoluciji predlagala, da naj se čimprej izdela ustava Združenih držav Evrope in uvede enoten denar v vsej Evropi.

Preveč je bilo zvez in organizacij, ki so delale za isti cilj. Njih delo je bilo treba vzpo-

rediti in zato je bil l. 1948 sličan kongres vseh teh združenj v Haagu. Zbralo se je nad 800 vodilnih evropskih osebnosti, ki so sklenile izvoliti osrednji odbor, ki bi bil poslej na čelu vsega gibanja za zedinjeno Evropo. Nad vsemi obstoječimi društvi se je ustanovil "Mouvement Europeen — Evropsko gibanje." Toda gibanje ni bilo organizirano centralistično, ampak je bilo postavljeno na federalno podlago. Predsednik osrednjega odbora je postal Winston Churchill, v odbor pa so stopili še belgijski državnik Spaak, vodja francoskih socialistov Leon Blum in predsednik italijanske vlade De Gasperi. Prve organizacijske priprave so bile zaključene v februarju 1949. Vsaka narodnost ima svoj Narodni odbor, v Mednarodni odbor pošlje vsak Narodni odbor svojega delegata, delo za dosedo določenih ciljev pa vodi Izvršni odbor, ki mu predseduje zet Winstona Churchilla Duncan Sandys. "Evropsko gibanje" je priredilo tri kongrese (Bruselj, febr. 1949, Westminster, aprila 1949 in Rim julija 1950), na katerih so proučevali gospodarske in kulturne probleme zedinjene Evrope.

Zasluga tega Evropskega gibanja in njeega kongresov je, da so se med tem začeli zbirati na posebne seje v Strassbourgu uradni zastopniki evropskih vlad za proučevanje organizacije evropske federacije. "Evropsko gibanje" ohranja še naprej nalogo, da pripravlja in opozarja evropsko javno mnenje na najnujnejše točke programa za uresničenje Združenih držav Evrope, izvedba tega dela pa se poslej prenaša na zasedanja prvih evropskih ustanov v Strassbourgu. Akcija javnega mnenja je privedla zastopnike evropskih vlad in parlamentov do tega, da so se odločili za prve seje v prestolnici ob Renu.

EVROPSKI SVET V STRASSBOURGU

Dasi je gibanje za zedinjenje Evrope zelo naraščalo in tudi rodilo prve sadove, posamezne evropske vlade vendarle niso čakale samo na pobudo iz teh vrst. Belgija, Nizozemska, Luksemburška so že v 19. stoletju večkrat poskušale ustvariti med seboj federacijo. Med drugo svetovno vojno so vse tri vlade bile begunke v Londonu in so tam l. 1940 pripravile dogovor za zedinjenje po vojni. Dogovor je bil podpisan v Londonu v oktobru l. 1943 in predlaga ustvaritev Beneluxa, to je zveze med Belgijo, Nizozemsko in Luk-

semburško. — Francija in Italija sta 26. marca 1949 podpisali pogodbo o carinski zvezi med obema državama, dočim so Anglija, Švedska, Norveška in Danska v januarju 1950 podpisale v Parizu pogodbo, ki ustvarja med njimi takozvano "Skandinavsko zvezo."

Vsa zahodna Evropa pa je danes že povezana v naslednje skupine: 1.) "Gospodarska organizacija evropske skupnosti," kateri pripadajo Norveška, Švedska, Islandija, Irska, Velika Britanija, Danska, Belgija, Nizozemska, Luksemburška, zahodna Nemčija, Francija, Italija, Grčija in Turčija; 2.) "Atlantska obrambna zveza" zajema Norveško, Islandijo, Veliko Britanijo, Dansko, Nizozemsko, Belgijo, Luksemburško, Francijo, Portugalsko, Italijo, Grčijo in Turčijo. "Gospodarska organizacija evropske skupnosti" nima namena ustvarjati politične enotnosti Evrope, dasi jo pripravlja, Atlantska obrambna skupnost pripravlja obrambo zahodne Evrope. Nalogo pripraviti ustavo nove Evrope in postaviti prve izvršne organe ima pa samo Evropski svet, ki ima sedež v Strassbourgu.

Ob koncu druge svetovne vojne ni nikdo resno mislil na to, da bo treba z delom za ZDE pohiteti. Pokojni Franklin D. Roosevelt je misel na evropsko federacijo celo odklanjal, ker je trdil, da se bo mir v svetu po drugi svetovni vojni ohranjal samo s prijateljstvom med ZDA in ZSSR in bi ustanovitev evropske federacije sovjeti smatrali za izzivanje ter sovražno dejanje proti sebi. Toda v Evropi se položaj ni razvijal tako, kakor je to predvideval pokojni Roosevelt. Sovjetska politika ekspanzivnosti se ni ustavila in ko so sovjeti v l. 1948 še češkoslovaško nasilno vključili v zbor svojih satelitov in jo postavili za železni zastor, je v vsej zahodni Evropi zavladal preplah. V Evropi ni bilo dovolj oboroženih sil, ki bi preprečile sovjetski vdor proti zahodu, ker so ZDA prehitro izvedle demobilizacijo v l. 1945, evropskih oboroženih sil pa je bilo premalo, da bi bile sovjetski vojski kos. Zato so Velika Britanija, Francija, Nizozemska, Belgija in Luksemburška pohitele in dne 17. marca 1948 v Bruslju podpisale pogodbo o vojaškem zavezništvu. V okviru te pogodbe so razni pododbori in komisije začele pripravljati načrte za zedinjeno Evropo tudi na političnem polju. Vzporedno se je komisija 18 držav, ki so pristala na prejetje pomoči iz Marshallova načrta, sešla na posebno zasedanje in izdelala prvi

načrt za "Evropsko skupščino". Po tem načrtu bi se 1.) ustanovil "Evropski ministrski odbor", ki bi nadziral delo skupščine, 2.) pa je bilo določeno, da bo skupščina imela samo posvetovalen značaj.

Ta komisija osemnajstih se je poznaje zohila na deset držav. Ta se je sešla na zasedanje v Londonu dne 28. marca 1949 in sklenila izdelati pravilnik za vrhovni evropski svet. Posveti so trajali do 5. maja, ko je bil v Londonu ustanovljen "Evropski svet — Conseil de l'Europe." Izdelan je bil tudi njegov statut. Ta pa določa, da sestoji "Evropski svet" 1.) iz "Odbora ministrov" in 2.) "Posvetovalne skupščine". Prvo zasedanje Evropskega sveta je bilo še isto leto in sicer v Strassbourgu in je trajalo od 8. avgusta do 8. septembra. Prva seja je bila v dvorani mestne hiše in so se je udeležili zunanji ministri Belgije, Danske, Francije, Irske, Italije, Luksemburške, Norveške, Nizozemske, Velike Britanije in švedske. Še med istim zasedanjem sta Turčija in Grčija prijaviili svoji kandidaturi in ko sta bili sprejeti, se je število članic zvišalo na 12. Posvetovalna skupščina pa se je sešla na prvo sejo dne 10. avgusta 1949. V maju 1950 je bilo Posarje povabljeno, da naj pošlje svojo delegacijo na skupščino, zahodna Nemčija pa je bil sprejeta kot članica dne 13. julija 1950.

V imenu Evropskega sveta nastopa Odbor ministrov in samo on sme sklepati dogovore ali pa dajati nasvete posameznim vladam. Odbor je tudi popolnoma svoboden, da sprejme ali zavže sklepe Posvetovalne skupščine. Vsaka članica ima v Odboru enega člana, v skupščini pa toliko članov, kolikor je to v skladu s številom njenega prebivalstva. Pravice Posvetovalne skupščine so zelo omejene in je nikakor ni mogoče primerjati parlamentu. Članj posameznih delegacij pa govore in glasujejo popolnoma svobodno. Zasedanje je enkrat na leto, dnevni red pa določa ali Odbor ministrov ali pa posamezne delegacije. Skupščina ima več odborov in najvažnejši je "stalni odbor", ki zastopa skupščino, kadar ta ne zaseda in sestavlja dnevni red zasedanja.

Evropski svet ima v Strassbourgu generalno tajništvo, ki deluje neprekinjeno in so člani sekretariata zastopniki iz vseh držav — članic sveta.

Med Odborom ministrov in Posvetovalno skupščino je kmalu prišlo do trenja. Odbor se je shajal večkrat na seje v raznih evrop-

skih prestolnicah in je vpošteval le malo predlogov Posvetovalne skupščine. Skupščina je namreč terjala, da naj se evropska skupnost, zbrana okoli Evropskega sveta, čimprej organizira kot politična enota. Glavno opozicijo proti takim predlogom je v Odboru ministrov vodila Anglija, ki ni dopuščala, da bi se začele priprave za federacijo ali pa vsaj konfederacijo Evrope. Ob koncu 1952 je bil položaj v Strassbourgu tak, da je bilo jasno, da Velika Britanija ne mara vstopiti v nobeno evropsko federacijo in da noče odstopiti niti drobca svoje suverenosti. Angleški delegati so izjavljali, da pomeni zanje enotnost Evrope samo neke vrste tesno sodelovanje med dogovorjenimi državami in to na vseh področjih.

Iz vseh dosedanjih debat na sejah skupščine pa je bilo razvidno, da je najmanj jasnosti ravno v tem, kako se naj posamezne države vključijo v zedinjeno Evropo in kolikšen bi bil obseg suverenih pravic, ki bi jih morale prenesti na novo telo. Dasi so angleški delegati federacijo odklanjali, pa iz govorov drugih delegacij tudi ni bilo mogoče sklepati, da je večina članov za federacijo. Zato se je razpravljanje o federaciji opustilo, začelo pa se je govoriti o tem, kakšna bodi ustava bodoče evropske skupnosti in kako se naj izvoli prvi evropski parlament.

Ker je bilo takoj razvidno, da bo delo za evropsko federacijo dolgotrajno in zelo težavno, je francoski zunanji minister Robert Schuman sklenil po drugi poti ustvarjati pogoje za zedinjenje Evrope. V imenu francoske vlade je 9. maja 1950 predlagal nemški vladj v Bonnu, da se naj vsa produkcija jekla in premoga v zahodni Evropi postavi pod enotno mednarodno oblast in ta bi bila odprta za vse evropske države, da lahko pristopijo. Namen načrta je bil, da se po poti gospodarskega povezovanja ustvarijo organi, ki bi vzajemnost med evropskimi državami tako povečevali, da bi s časom zahodna Evropa bila tako prepletena s pogodbami, da bi bil nato lažji prehod tudi v politično skupnost in končno federacijo. Ker pa je predpogoj slehernega evropskega zedinjenja trajna vzajemnost, ki bi se morala ustvariti med Nemčijo in Francijo. Schumanov načrt predlaga, da naj se najprej ustvari skupen trg za jeklo in premog obeh držav. Nadzorstvo nad produkcijo in prodajo naj izvaja posebna mednarodna oblast, ki bi tudi urejala prodajo. Sledila so dolgotrajna pogajanja, ker je šlo predvsem zato, kakšno

naj bo razmerje med novo mednarodno ustanovo in organi posameznih držav, ki bi pristopile.

Schumanov načrt omogoča, da bi zahodna Evropa postala druga industrijska velesila na svetu in sicer takoj za ZDA in pred ZSSR. V l. 1949 je produkcija premoga v zahodni Evropi znašala 437 milj. ton, jekla pa 44 milj. Velika pomanjkljivost v nadaljnem izvajanju načrta pa je nastala, ker Velika Britanija, največji producent premoga in jekla, ni marala pristopiti.

Na vojaškem polju so sovjeti povzročili, da je naglo prišlo do ustvarjanja skupne obrambne fronte v Evropi. Blokada Berlina in državni udar, ki so ga sovjeti organizirali v Češkoslovaški, sta dokazala, da so sovjeti ne nameravajo ustavljati na meji železnega zastoja, ampak da jim je samo izhodna točka za pobod v zahodno Evropo. Vse države ob se vernem Atlantiku so se odločile za obrambo, podpisana je bila posebna zavesniška pogodba in general Eisenhower je postal prvi vrhovni poveljnik oboroženih sil te zveze v Evropi. Iz ZDA se je začel dotok denarja in orožja v Evropo, obenem pa nasveti, kako se naj Evropa združi, da bi bila kos nevarnostim. Glavni nasveti pa so veljali Franciji in Nemčiji, ki da se naj trajno pobotata; evropska obrambna sila je nemogoča, ako v njej ne bi bila tudi nemška vojska. Nemčija ne bi bila samo članica evropske oborožene sile, ampak bi morala postati tudi članica Severne atlantske obrambne zveze. V smislu teh nasvetov iz ZDA je tedanji predsednik francoske vlade Pleven francoskemu parlamentu predložil dne 24. maja 1950 načrt o enotni evropski obrambni sili. Začela so se dolgotrajna pogajanja zlasti z zastopniki nemške vlade. Ko sta angleška in ameriška vlada dali francoski vladi posebno garancijsko izjavo proti morebitni obnovitvi nemške napadalnosti, je v Franciji nekoliko popustilo nerazpoloženje proti taki skupni evropski vojski in proti nemškemu sodelovanju v njej. Zasedanje držav NATO je bilo v Lizboni od 20. do 25. maja 1952 in tam je bilo odobreno besedilo načrta, ki naj služi kot podlaga za ustanovitev enotne evropske oborožene sile. Pogodba bi bila sklenjena za 50 let. Ako bi Nemčija pristopila k tej pogodbi, tedaj bi ji zavezniki vrnili vse pravice suverenosti in dne 26. maja je bila v Bonnu podpisana pogodba, ki ukinja okupacijo zahodne Nemčije.

Toda v Franciji se bojazen pred nemško odborožitvijo ni polegla in zato do ratifikacije pogodbe o Evropski obrambi skupnosti še ni prišlo. Kot razloge za nasprotovanje navajajo: 1.) ko bo Nemčija oborožena, bo skušala s silo zavojevatj izgubljene pokrajine na vzhodu; 2.) ko bo Nemčija imela svojo oboroženo silo, se bo zvezala s sovjetskimi voditelji in to na škodo zahodnih zaveznikov. Pogodba o Evropski obrambni skupnosti je bila podpisana dne 27. maja 1952 in sicer so njene članice Francija, Italija, Nemčija, Belgija, Nizozemska in Luksemburška.

Kakor omejuje Schumanov načrt suverenost nekaterih držav na gospodarskem polju, tako omejuje pogodba o Evropski obrambni skupnosti suverene pravice članic na vojaškem polju. Na dveh važnih področjih so tako pripravljata tista vzajemnost, ki naj pospeši ustvaritev Združenih držav Evrope.

Za evropsko poljedelstvo, promet in denar se tudi ustvarjajo ustanove, ki bi pomagale graditi enotnost Evrope tudi na teh področjih. V Parizu je bila v dneh od 25. do 28. marca 1952 prva pripravljajalna konferenca za poljedelsko skupnost.

ZDRUŽENE DRŽAVE EVROPE — UTOPIJA?

Delo, ki ga je dosedaj opravil Evropski svet v Strassbourgu, je zelo skromno. Odbor ministrov je imel sicer več sej, vendar je bilo le malo predlogov Posvetovalne skupščine, ki zaseda vsaj enkrat na leto v Strassbourgu, godnih za izvedbo. Na zasedanjih se je največ govorilo o tem, kako izvoliti poslance za konstituanto, ki bi se sešla in izdelala ustavo Združenih držav Evrope. Toda nikdo še točno ne ve, kakšna bo povezanost, ki bo družila članice med seboj. Anglija ima svoje zastopnike v obeh strassbourških ustanovah, vendar so oboji, konservativni in laboristični delegati, v glavnem le opazovalci, ki naj preprečijo preveč drzne sklepe v smeri ustanovitve evropske federacije. Angleški državni tajnik Salisbury se je še nedavno izrazil, da bi bile posledice za Angljo katastrofalne, ako bi vstopila v evropsko federacijo. Francija zagovarja tako evropsko federacijo, ki bi jo za vedno zavarovala pred nemško nevarnostjo. V Nemčiji so socialisti zagovorniki evropske federacije, vendar mora biti prej dosežena združitev vse Nemčije, dočim meni dr. Adenauer, predsednik nemške vlade v Bonnu, da naj bo nem-

ško sodelovanje v Evropski obrambni skupnosti in v Atlantski obrambni zvezi porok za ohranitev svobode v zahodni Nemčiji, kateri se bo slej ko prej priključila vzhodna Nemčija.

Vse do konca 18. stoletja je bila Evropa duhovno enotna. Med znanstveniki se je vršila izmenjava del in misli neovirano, med vladajočimi sloji je bila enotnost običajev in navad, ki so vse slonele na temeljih enake civilizacije in kulture. Osnovne temelje te kulture je branil ves krščanski svet, dasi je prevladoval razkol v pojmovanju evropskega humanizma. Vrhunski izraz takega evropskega kozmopolitizma je bil združen v delu nemškega pesnika Goetheja, ki ga nekateri navajajo kot poslednjega velikega Evropejca na pragu 19. stoletja. Francoska revolucija je prinesla nov razdor v miselnost Evrope, ko je 19. stoletje postavila v znamenje borbe za zmago narodnostnega načela. Ta borba je dosegla svoj višek ob koncu prve svetovne vojne, ko so nove države v Evropi stremele predvsem za tem, da zavarujejo pravice svoje mlade suverenosti. Toda že ob koncu vojne so se začeli uveljavljati glasniki, ki so navajali, da je rešitev Evrope samo v njeni združitvi.

Poteklo je nad 30 let tega boja za enotno Evropo in danes je položaj tak, da se spet nekoliko oddaljujemo od uresničitve tega ideala, ki ga nekateri že nazivajo — utopija. Toda federacija se je vedno uveljavila tam, kjer je postala pogoj za ohranitev prave neodvisnosti in svobode. Nikdar se ni uveljavila takoj in je prišlo v začetku med člani federacije do hudih konfliktov. Združene države Amerike so svojo federalno ustavo izdelale l. 1777, vendar je trajalo osem let, da je bila federalna zveza z veliko težavo privedena do konca. Izvajanje ustave pa je bilo polno kriz, ki so l. 1861, torej skoraj po 100 letih, privedle do vojske med jugom in severom. Šele po tem zelo krvavem konfliktu je bila federacija povsod priznana, dasi se še danes v južnih državah ZDA slišijo trpki glasovi proti premoči in vodstvu severa.

Drug zglede, kako težko je izvesti federativno zvezo, je Švica, saj je oblikovanje in izpopolnjevanje te federacije trajalo več stoletij. Prvi trije kantoni so se povezali v federacijo l. 1291, 8 kantonov jih je bilo v l. 1353, 13 v l. 1513, 19 pa v l. 1815. Federalna zveza med njimi pa nikdar ni popolnoma preprečila krvavih konfliktov med kantoni. Še v 16.

in 17. so se vojskovali zaradi verskih vprašanj, v 19. stoletju pa zaradi političnih idej. Še l. 1847 so med konservativci in liberalci izbruhnili krvavi boji. Več ko pet stoletij je trajalo, da je federalna vez zmagala nad verskimi in političnim strastmi; šele l. 1847 se je konfederacija spremenila v federacijo.

Ta dva zgleda nam pričala, da nimajo prav tisti, ki obupujejo nad trenutno počasnostjo dela za evropsko federacijo. Debate o tem, kakšna bodo vezi, ki bo družila evropske države, bodo še zelo dolge in ni izključeno, da še ne bodo razčiščene v eni ali dveh generacijah. Toda taka debata je možna samo, ako je zavarovana svoboda in spoštovanje osebnosti, ki se hoče prebiti do jasnosti in resnice tudi na tem polju. Danes je ta svoboda v Evropi v veliki nevarnosti in ta nevarnost narekuje, da se 350 milijonov svobodnih Evropejcev reši v taki zavezi, ki bo dajala vtis, da je sposobna zavarovati obstoj in bodočnost evropskega človeka in njegove svobode.

Schumanov načrt in Evropska obrambna skupnost skušata ustvarjati temelje za prehod v evropsko federacijo. To delo bo izzvalo posnemanje tudi na drugih področjih. Evropa je prenaseljena in tako ji grozi brezposelnost in pomanjkanje živil za prehrano prebivalstva. Nemčija ima letno dva milijona ljudi, ki bi se morali, izseliti. V Angliji je 15 milijonov prebivalcev preveč, v Italiji bi se moralo izseliti še najmanj 5 milijonov. Toda emigracija je vedno težja, v Aziji in Afriki za evropskega kolona ni več bodočnosti. Oba ameriška kontinenta se vedno bolj zapirata evropskim imigrantom. Med evropskimi državami samimi se bo kmalu pojavila potreba po notranji migraciji, ko se bodo morali presežki enega naroda pomikati drugam, da bodo izpolnili praznine, ki bi dajale drugim še možnosti za obstoj. — Ker je evropsko poljedelstvo prešibko, da bi redilo obdelovalca zemlje, so že po prvi svetovni vojni delali načrte o elektrifikaciji vsega donavskega bazena, da bi kmečkim domovom mogli dovajati dovolj energije za malo industrijsko produkcijo, ki bi krila primanjkljaj in šibek dobiček pri prodaji poljskih pridelkov. Vse to bo terjalo evropsko rešitev in to prav kmalu. V dogovorih za rešitev teh vprašanj bodo morale posamezne države spet odstopiti nekaj svojih suverenih pravic na korist skupnosti — in tako se bo ustvarjala veriga vezi in območij, ki bodo izločene iz narodne suverenosti in predane

mednarodnim ustanovam. Počasi bo nastajala federacija Združenih držav Evrope.

Toda ta evropski federalizem more biti samo plod prave demokracije, katere cilj more biti ne samo ohranjati svobodo in neodvisnost evropskih držav, ki hočejo biti članice te federacije; ne sme biti samo upravni sistem, ampak bi moral pomeniti prodor nove koncepcije o človeku, ki bo v tem prostoru živel; moral bi biti izraz takega krščanskega humanizma, ki bi vrnil Evropi njeno pravo harmonijo; bi bil nekakšen posrednik med osebo in državo, ker bi branil in ščitil svobodo človeka proti premoči države. Ta federalizem bi razčlenjal množice in bi jih podrejal novemu načinu življenja v družbi v nasprotju s totalitarizmom in kolektivizmom, ki množice vklenjuje, da jih asimiliva v brezrazredni anonimnosti. Da bi pa mogla v Evropi nastopiti nova doba sožitja, bi bilo treba reformirati družbo in jo ustaliti na novih temeljih. Danes v velikem delu Evrope človek nič ne pomeni; nad družbo vlada vsemogočna država, iz katere vse izvira in h kateri se spet vse vrača. Človek je samo še kolesce v sistemu kolektivizma in obsojen, da bo v tem izgubil tisto, kar dela iz njega človeka: osebnost.

Federalizem v Evropi ni danes samo gol u-

pravni sistem za ureditev življenja. Skozi vsa stoletja svojega obstoja si je Evropa postavljala vprašanje, kako uravnati položaj človeka in njegove svobode v odvisnosti do oblasti, ki ga skušajo ščititi in nadzirati. Bodočnost svobode v Evropi je vezana na problem, kako se bo znala organizirati federativno, kjer osebnost ne bo zaslužnjena državi, država pa ne bo preraščala tiste harmonije celote, ki je bila vedno značilnost vse evropske kulture.

Borba za Združene države Evrope ni samo borba za organizacijo obrambe proti tujim imperializmom, ampak je vztrajno in previdno delo za discipliniranje evropskega kontinenta, je borba za novo pojmovanje človeka in njegove svobode v borbi proti sistemom, ki mu groze. Te borbe v veliki meri ne bodo izvojevale samo politične ustanove, ampak bodo morale sodelovati široke ljudske množice. Kakor v l. 1946, ko se je po Churchillovem govoru evropsko gibanje naslonilo na ljudske množice, tako bo tudi še naprej to delo rodilo sadove le, ako bo ostalo ljudsko gibanje v najširšem pomenu besede. Združene države Evrope so pogoj za obranitev svobode v Evropi, nastale pa bodo, ako jih bodo zgradili evropski narodi — svobodno in enakopravno mali in veliki.

VLADIMIR KOS

P E S M I

ČISTO JUTRO

Nobenih senc na dnevu ni,
nobenh žalosti,
nobenh kletev.

Drevesa ljubkost ujčkajo,
na bilkah rosa spi;
na plotu pajek.

Nobenih senc na srcu ni,
nobenh žalosti
nobenh besov.

In sonce vzhaja vanj
in zemlja zdi se polna sanj
Očeta.

PARTIJA

Njegov obraz je lep, čeprav upadel,
kot mi smehlja se, dvomi, upa, stoka —
le plamen v dnu oči pripada drugim.

V laseh igra se sonce z dolgim mirom,
na ustnah spi ljubezen, strast in moč,
kot naša pno se v sladko drznost loka.

Da, često srečamo se blizu strojev:
besede sklenejo težak obroč,
le srca bijejo v prepad prepada.

Zgodbe in doživljaji iz Misionskih pragozdov

Argentina ima veliko pragozdov in je to nje-
no bogastvo neizmerne vrednosti. Domačini
jim pravijo "selva" ali pa "monte". Umetnih
gozdov Argentina skoro nima. Žal, da so pra-
gozdi, ki so bližje prometnim zvezam, že čez-
merno preiskani radi zlahčnih vrst drevja in
eksploatirani. So pa še ogromna področja, ka-
mor še ni stopila človeška noga.

Poznam le pragozde severnega, t. j. trop-
skega predela Argentine. V službi ministrstva
za poljedelstvo, oddelek za gozdove in sedaj
v istem svojstvu, t. j. kot gozdarski strokov-
njak, v ministrstvu za zdravje, sem že nepre-
trgoma skoro štiri leta vedno v pragozdih.
Vzljubil sem jih z vso njihovo krasoto in ne-
varnostjo. Popisal Vam bom delo in doživljaje,
ki sem jih imel v enem takem predelu Mision-
ske selve, v področju Tobune.

Tobuna je ogromni pragozdni kompleks,
več ali manj še nedotaknjen; pravi "monte
virgen" — deviški pragozd v vsej svoji lepo-
ti. S svojo družinico sem živel dve leti v Gral
Manuel Belgrano, majhni državni koloniji, ki
ima kakih 10 hiš in je 500 km daleč v notra-
njosti pragozda, nedaleč od brazilske meje.
Tam je bil naš gozdni urad "Reforestacija Pi-
no Parana". Tu sem stopil s prvimi koraki
in prvič v svojem življenju v pragozd, ko so
me dodelili omenjenemu uradu in me posla-
li sem iz Buenos Airesa. Moja žena je imela
tu kot diplomirana sestra vodstvo Sanitetne
postaje ministrstva za zdravje. Moja dva fan-
ta sta tu preživela najlepšo dobo svojega
mladega življenja in prvi dve leti šolskega
življenja. Mogoče bom kdaj drugič spregovo-
ril tudi o tem kraju. Sedaj hočem opisati
svoj vstop v ta "monte virgen", ko so oblasti
odredile inventarizacijo za eksploatacijo do-
ločenega predela, v prostornini ca 5.000 hek-
tarjev. Oceniti je bilo treba količine in vrste
(especies) drevja v tem predelu. Vstopil sem
s 5 delavci in prebil 2 meseca popolnoma
gozdovniškega življenja.

Za eksploatacijo določeno področje se je za-
čelo ob pragozdni cesti, ki prečka celo pra-
gozdno površino. Trasirali so jo pred petimi
lety. Prej je bila tam le široka picada, uporab-
na bolj za jezdarjenje kot pa za težke in ne-

rodne dvokolesne telege-sulki, v katere so na-
vadno vprežene po štiri mule. Prva človeška
naselbina ob tej pragozdni cesti je bila odda-
ljena nekako 250 km na spodnjo in 300 km na
gornjo stran. Naša skupina je torej bila le
mal otoček, daleč stran od vsakega človeškega
življa.

Prvo, kar je bilo treba storiti, ko smo zlo-
žili stvari z "jeepa", je bilo, da smo si uredili
dva ranča; prvi je bil za mene, drugi za mojo
ekipo 5 mož, ki so mi jih dali.

Vprašali boste, kaj je "rancho". Gotovo se
še spominjate pastirskih kolib, ki smo si jih
delali, ko smo doma pasli krave. Kakih 6 kolov
pokonec in streha iz vej, tu pač iz palmih vej
— pa je rancho v glavnem postavljen. Edini
"luksuz" v ranchu je bila postelja indijanske-
ga porekla "tarimba" iz bambusovih palic in z
nekako 1 m od tal dvignjenim ležiščem, pač za-
radi vlage in gozdne golazni. Proti vetrovni
strani je imel rancho zaklon iz istega materiala.

Ko sem odlagal malenkostno prtljago, sem
z zanimanjem opazoval na vse strani kipe-
če, posejane drevesne orjake.

V Misionski pa tudi v vsak drug pragozd je
mogoče vstopiti le, če si prej z nekaj nad pol
metra dolgim nožem-macheto (Buschmesser)
izsekaš pot. Taka preseka se imenuje "pi-
cada". Široka je nekako 1 m. Navadno je le
površno presekana. Giblješ se torej le po njej,
ker vse drugod je zaraščeno in prepreženo z
najrazličnejšim rastlinjem in ovijalkami ter
bodečim "takuapijem". Divja goščava je po-
vsod, ta pa dostikrat skriva neprijetna in ne-
varna presenečenja.

Naš predel pragozda je imel po površni ma-
pi nekako koničasto obliko do 30 km daleč v
notranjost; prav do brazilske meje, ki jo je
tu predstavljal približno 6 metrov širok poto-
ček v skalni strugi; zelo nevaren hudournik,
kot so pričali znaki ob obrežju. To področje
pragozda je preprečkala pred nami že neka
druga ekipa delavcev ter je dober mesec pred
našim vstopom in prihodom končala delo. Sel-
vo so prepredli počez in po dolgem s picada-
mi, ki so bile približno 1 do 2 km ena od dru-
ge. Tekle so paralelno, kar so dosegli s po-
močjo busole-brujule. Brez "brujule" vstop v

pragozd ni mogoč, ker se brez nje z vso go-tovostjo zgubiš. Le domačini, mi jih imenuje-mo tu "gozdovniki" — to so indijanci in me-šanci, tu rojeni in živeči vedno le v gozdovih—, imajo čut za orientacijo. Pa še ti ne zapu-ščajo picad, če je nebo oblačno.

Ko nas je jeep vozil na naše mesto, smo srečali te vračajoče se može sredi poti. Ob ma-lem ognju, kot je to navada, so nam ob mate čaju — tomando mate — pripovedovali zani-miva lovska doživetja v tem predelu deviške-ga pragozda. Z napetostjo, polno lovskega pričakovanja (vsak od teh gozdovnikov je lovec že od rojstva), smo se vpraševali: "Kaj bo-mo le doživeli mi?"

Kot sem omenil, sem bil v tisti dobi že "star" gozdovnik. Saj sem bil že dve leti ne-prestano v pragozdu, vendar v "selvo virgen" še nisem imel priložnosti vstopiti.

Da smo imeli zvezo s svetom, sem pustil pred vstopom ob pragozdni cesti enega svo-jih delavcev, ki je imel nalogo nam dostavlja-ti in prinašati morebitna poročila, prevzemati za nas hrano itd. Skratka: biti zveza s sve-tom.

Moji delavci so vsako jutro pili mate ob ma-lem indijanskem ognju. Ta ogenj se napravi s štirimi navzkriž položenimi debli (suhimi se-veda), ki v sredini dogorevajo v majhen pla-menček. Nato smo se podali na delo. Inventar-izirali smo selvo, drevesa najrazličnejših vrst do 10 m v globino s picade na vsako stran in vse nad 40 cm prsne mere, tako, da bi bilo premerjeno nekako 2.5% celotne površine, kakor predvideva argentinski gozdni zakon. Proti večeru smo se vračali utrujeni v naše ranche ob cesti. Čuvar nas je pričakoval z večerjo, ki je bila obenem tudi kosilo. Bil sem utrujen, toda cel dan sem užival lepoto in čare te selve, ki je bila nekoliko drugačna kot v predelih, kjer sem bil dotedaj. Bohotna rast, bujna vegetacija je tako lepa, da so ne-všečnosti kot "garapate", to so klopi, bile ma-lenkostne v primeri s tem čarom.

Omenil sem "garapate". Vsak večer se je bilo treba umiti popolnoma z žveplenim mi-lom in ni bilo nevšečnih posledic. Vse garapa-te so odpadle takoj, drugače pa je srbelo, da je bilo joj. Pa kdo bo mislil na garapate, če pozvanjajo orhideje raznih vrst z debelj dre-ves, clavel del aire, casco romano in drugi taki cvetovi. Ob deblih pa plezalka raznih vrst; "Ysipo" jim pravijo domačini. Te pre-prezajo drevesa in orjake s prelepimi cveto-

vi vseh mogočih barv in pestrijo sliko Mision-skega pragozda. Vmes pa razni ptiči. Majhni in veliki. Od malih colibrijev do velikih ujed. Vseh ne morem niti naštet. Omenjam le predrznega "tucana", vremenskega preroka, katerega sta dve vrsti: veliki z belo liso je paraguajski tucan, manjši je pa domačin. Tucan s hreščečim glasom, kot kak stari očka, napoveduje dež in spremembo vremena sploh.

Po vejah pragozdnih dreves so se gugale sem in tja majhne opice. Včasih nas je s kake veje nejevoljno godrnjaje pozdravil tudi kva-ti. Je to skrajno drzna, a tudi ljubka živalica. Je tako velika kot naši psi jazbečarji. Ima košat rep s sivkastimi progami počez, nad očmi pa dve črni progi. In ravno ti progi mu dajeta izraz izrednega predrzneža in navihan-ca. Njegov kožušček je rjavkastosive barve. Živi na tléh in na drevesih. Na drevju si ure-di tudi dom. Znosi ga skupaj iz vseh mogočih stvari. Zato je njegovo gnezdo bolj podobno kupu dračja, ki visi visoko na drevesu. Žival si v gnezdu pusti za vhod in izhod odprtino, drugače ga povsod drugod zadela. V gnezdu samica skoti mladiče. Kaj prida delaven pa kvat ni. Rad lenari. Večkrat sem ga zalotil, kako se je leno dolgočasil v kakem tujem gnezdu. Prebrisana glavica z dolgim gobčkom mu je štrlela iz gnezda, ali pa kar iz dupla drevesa. Kvat je znana žival Misionskih pragozdov.

S kvatijem sem imel precej zanimiv doživ-ljaj, ki najbolje prikaže to živalico. V Gral Manuel Belgrano, kjer je bil sedež Reforc-stacije in kjer sem živel s svojo družino 2 leti, sem nekoč ujel in prinesel iz pragozda do-mov čisto majhnega kvatija. Bil je izredno ljubek. Vedno je tekal za ženo in otrokoma. Prav tako kot majhen kužek. Vedno je pa ne-kaj godrnjal. Doma ga nisem mogel imeti dolgo. Moral sem ga zanesti nazaj v pragozd. V stanovanju je namreč vse iztaknil in pre-vrnil. Odpri je vse škatlje in razmetal stvari po stanovanju. Enkrat se je spravil tudi nad črnilo in z njim vse pomazal. V prvi vrsti fan-toma zvezke na mizi, nato je pa začel "bar-vati" še po stanovanju. Spričo takega njego-vega podviga ga nisem mogel več zagovarjati pred ženo. Moral sem ga pograbit in zane-sti nazaj v pragozd ter izpustiti na svobodo. Pa glej ga spaka. Ni bilo dolgo in že jo je pri-mahal nazaj. S svojim prihodom ponoči je na-pravil v kuhinji cel dirindaj. Vanjo se je spla-zil skozi okno. Ko je stopil na polico, je zme-

tal z nje vso kuhinjsko posodo na tla. V kuhinji je tako ropotalo, da smo se vsi zbudili in se tudi proplašili. Ker mora biti človek v selvi stalno pripravljen na vse možnosti in v pravem pomenu besede res skoro spati "s pištolo ob vzglavju", sem pograbil puško in bil z dvema skókoma že pri separatnem poslopju, v katerem smo imeli kuhinjo. Z baterijo pod puško, pripravljeno na strel, sem nenadoma odprl vrata. Nismo vedeli, kaj je, in v samoti pragozda je pač vedno treba biti pripravljen. Tudi moja ženka se je že privadila temu ne navadnemu življenju in izbornu strelja. Obsvetil sem hipoma (lahko si predstavljate moje presenečenje!) kvatija, ki sem ga bil prej zanesel nazaj v pragozd. Zvalil se mi je pod nogo in jih začel objemati in lizati. Godrnjaje se mi je začel na vse mogoče načine prilizovati. Zjutraj sem ga zopet zanesel nazaj v goščavo daleč notri v globel in ni prišel več nazaj.

Mogoče bo koga zanimal način, kako se strelja ponoči. Tudi zame je bilo spočetka to novo, pa sem se kmalu prilagodil temu. Pod cev puške, pripravljene na strel, je treba stisniti dobro in močno baterijo in z njo hipoma obsvetiti. Recimo, če obsvetiš divjad, ta za hip postoji, dovolj časa, da lahko vržeš precej dobro merjen strel. Pa v selvi ni samo divjad nevarna, posebno ne v obmejnem pasu! V Manuel Belgranu, recimo, ko sem zapustil hišo in monte, sem imel puško že pripravljeno. V pragozdu, po picadah, je bil vsak človek, ki ga nisem poznal — nevaren. Gotovo sem tam po trikrat na teden srečal tujca. Motrila sva se oba nezaupno; sem bil tudi jaz nevaren; nikdar nisem pustil človeka za svojim hrbtom; drž. meja je bila blizu in moja puška, 5 strelna belgijka kalibra 16, je za te kraje neprecenljive vrednosti. Ne mislite, da pretiravam. Za mejo pri sosedih so bili "tipi", ki so za par sto pesov spravili človeka na drugi svet in tihotapstvo je cvetelo. Skoro vsake tri tedne je bil gotovo kje poboj in uboj. Še nekako pred 16 leti je bilo področje Alto-Parana zelo, zelo na slabem glasu, in mi smo živeli v srečo te pokrajine.

Pa da ne zaidem predaleč v stran in se povrnem nazaj h kvatiju. Dogodek, ki sem ga omenil s to živalico, kaže vso njeno ljubkost. Kvatijevo meso je izborna pečenka. Sam teh živalic nisem streljal.

Povem še en dogodek. Nekoč, že v Tobuni, sem naletel na celo družinico kvatijev. Bila

Sinko g. Saše Stareta gre na lov — na metulje. Krasne so velikanske pragozdne praproti v ozadju.

sta "očka" in pa "mamica" in menda kakih 7 "sinčkov" okoli njiju. Bliskovito so vsi hušknili na drevo. "Očka" se je vsedel na vejo. Na eni strani je imel enega, na drugi pa dva "sinčka". Od mene so bili oddaljeni kakih 6 metrov. "Očka" je godrnjal in se jezil name, "sinčki" so mu pa tudi pomagali. Še danes mi je žal, da nisem imel fotografskega aparata ta dan s seboj. Tako lep prizor je bil! Ko so prišli moji delavci do mene, je družina kvatijev smatrala za boljše, da gre in se je razkropila.

Delal sem vedno z dvema fantoma, tretji je pa bil pred nami po kakih 50 metrov kot "guardia". Ta je bil le čuvar. Pragozd je le pragozd! Pazil je tudi, da nismo zašli s picade, ki je bila včasih le bolj površno presekanina. Mi sami nismo imeli časa na vse to gledati, da je delo lahko šlo hitro od rok.

Pravijo, da ima noč svojo moč. Pragozd pa tudi. "Tiger" se kaj rad skriva za debli dreves in pa divji prašiči se klatijo v krdelih po 300-400! Ti prašiči "javali" (beri havali) so precej nevarni. Skoro vsak dan smo jih slišali, ko so si iskali hrano in se klali med seboj ter se podili iz enega predela pragozda v drugega.

Nekako po dobrem tednu smo dokončali delo na prvi bazi. Podali smo se po srednji picadi v notranjost. Ta picada je bila nekako 2 metra široka in je bila glavna ter je delila pragozd v dva dela. Šla je približno 30 km v globino predela — do brazilske meje. Nekako 10 km od prve postojanke smo se utaborili. Čakala sta nas že dva nova ranča, ki sta ju postavila prejšnji dan dva moža iz naša skupine. Ena koliba je bila za mene, druga pa za delavce. In ravno v tem selišču štev. 2 smo doživeli največ zanimivosti.

Vihar je pred leti podrl in pometal orjake in je ležalo vse križem po dolinici. Mal potot-

ček jo je prečkal. Goščavje "tacuapi" in "tu-
cuaro" so fantje posekali že prvi dan in po-
žigali smo to potem ob večerih. Gorelo je z
močnim plamenom in pokalo kot bi streljalo.
Na tak način pač gori bambus. Tisti, ki so že
imeli priliko zažigati bambus, to dobro vedo.
Imeli smo po par ur potem vedno mir na na-
ši jasi pred gozdnimi prebivalci, ker tu je šu-
štelo in šušljalo vedno po celo noč, kar je
neprijeten občutek v gluhi temi in ko ne veš,
kaj je prav za prav.

Na tej bazi smo ostali nekaj več kot štiri
tedne. Zvečer, ko je ob malem ognju kro-
žil "mate", se je govor sukali o vsem mo-
gočem. Dva od mojih delavcev sta bila In-
dijanca, mladi José in pa starejši Dosanto,
tretji je bil Braziljanec, mešanec Japonca in
indijanske matere, četrti je pa bil criollo. Vsi
pa seveda v gozdu rojeni in v gozdu doma.

Moj rancho je stal kakih 20 m od ranča
mojih fantov; takoj za njim je bil potoček in
velik tolmun. V njem se je še malo pred nami
kopal "anta", kot so kazali sveži sledovi.
"Anta" ali "tapir" se imenuje v guarani (je-
ziku) * "emborevi" pa tudi "la gran bestia".
Njegovi odpadki so podobni konjskim. Ta ži-
val je velika kot velik osel in je masiven stvor
sivkaste barve ter neumno plašen. Na begu za-
radi tega in pa zaradi svoje teže (tehta ok. 300
kg) pomandra vse. Drvi in galopira kot konj.
V drugih predelih pragozda, kjer sem bil do
teh dob, je že precej redka žival, ker je lov
nanjo enostaven. Tu je pa bila ta žival, sodeč
po sledih, še precej močno zastopana.

Neko nedeljo, ko nismo delali, sem šel z Do-
santom po svoje, ostali so pa krenili na drugo
stran. Ker smo bili po večini navezani na hra-
no, ki jo je dajal pragozd, smo radi menjavali
pečenko. Večni kvati ali venado (srna) že ni-
so šli več v tek. In lovska strast nas je tudi
gnala, zato sem si zaželel "puranove pečen-
ke". Pragozdnih puranov je bilo zelo veliko.
Teh sta dve vrsti: veliki, črni z rdeče oškrop-
ljeno glavo in belimi lisami po perju "Yacu-
tinga" in mali popolnoma črnj v velikosti ve-
like jarčke, "Yacu" v jeziku guarani, ki ga
govore domačini. V kasteljanščini pa nosita

(*) Guarani je indijanski jezik, ki se govori
v Paragvayu izključno. V Argentini je to dru-
gi jezik poleg kasteljanščine v Misionesu. Vsi
domačini ga govore. Jezik guarani govore tu-
di v Chacu, sedaj v provinci Pte Peron in
v Corrientesu, vendar je že razlika in se Co-
rrientinec in Misionec ne razumeta več glad-
ko.

oba le ime "pavo del monte". Dogovorjeni
smo bili, da bomo streljali le to perjad.

Ko sem s spremljevalcem opazoval in ogle-
doval krone dreves, da bi dobil pod strel pura-
na, sva zaslila naenkrat težak in hiter ga-
lop — kot da so konji v gošči — dveh živali,
ki sta se nama hitro bližali. Topot je prihajal
od strani, kjer so še malo prej počili strelji. Za
mene je bilo to novo; ker mi je pomigal Do-
santo, sva skočila za drevo. Opazil sem pri
tem, da je Dosanto, ki svojemu staremu pi-
halniku ni najbrže preveč zaupal, nehote po-
tegnil še macheto. (*)

V tem trenutku sta že pridivjala mimo na-
ju dva velika anta, mendraje in lomeč go-
ščavje na svojem begu. Lahko bi bil streljal,
ker bi bil ja to prvi tapir za mene, pa imam
naturel, da raje gledam in pri tem uživam, kot
pa da ubijam. Še doma sem na lovu raje ved-
no brakiral, gledal in užival, če so psi segnali
zajčka ali pa lisico — in rad pri tem nabiral
— gobe. Pa kje je dom sedaj!

Dejal sem, da je bil ta topot po selvi za
mene nekaj novega. Če so lovili anta, sem bil
dosedaj vedno v čolnu in sem ga zasledoval po
vodi, kamor so ga spодili s psi. Plava nadvse
dobro.

Tapirja ali anta sta dve vrsti: sivi in črni.
Eden ima bolj rožnato meso, drugi pa črnka-
sto. Užito je od obeh in domačinj ga radi je-
do. Ima pa to meso hud duh in par ur po za-
užitju vsakdo, ki je to meso jedel, prav tako
diši. Ob neki priliki smo pri delu iztaknili
tapirja in so ga fantje utrelili. Bil je velik an-
ta in kljub temu, da je dobil 4 krogle, ki so bi-
le vse smrtne, je drvel še nekaj časa naprej.

Mesa je bilo ogromno. Cel teden smo ga
jedli, pa ga še ni hotelo zmanjkati. Fantje so
sklenili, da ga bodo posušili in so res nasolje-
no meso obesili pod streho ranča, zažgali
pod njim ogenj poln dima, nato so ga še obe-
sili na prosto, da ga je osušil veter.

Ko smo zapuščali selvo, smo ga še pustili
tam, menda za dve polni vreči. To so se pač z
njim potem gostile razne pume, gato onza,
chirice itd., ki jih je bilo dovelj v goščavju.

Jaz sem se tega mesa tako preobjedel, da mi
je bil že sam duh hudo zopern. Mojim "gozdov-
nikom" nisem več pustil streljati te lepe in
plašne divjadi, ki je že zapisana poginu radi
lahkote, s katero jo lovci dobe. Umika se

(*) Macheta se nosi v usnjeni nožnici. Se
torej potegne.

vedno bolj v notranjost selve. Njena koža je zelo cenjena. Domačini jo strojijo sami. Je debela in mehka in neuničljiva. Rabijo jo za sedla in jermenje.

Včasih smo zavohali posebno oster duh živali "gata onza". To je do nad 2 metra dolga mačka. Ob neki priliki, ko smo hodili po nekem precej skalnatem predelu, nam je vsem udaril v nos ta nenavadno oster duh. Ozirali smo se in pregledovali drevesa, pa nismo mogli ničesar opaziti. Teren je bil dokaj očiščen goščavja, tako, da smo se še kar lahko gibali. Braziljanec, ki je bil ta dan čuvar, je kar naenkrat iztaknil to žival. Mačka se je potuhnila in kar prilepila ob debelo vejo na drevesu in nas je od tam opazovala. Z dobro merjenim strelom v glavo jo je prevrnil z drevesa. Koža je bila velika in lepa in vredna okoli 800 pesov. Brazilcu smo pustili, da je dal "onza" s kože. Kožo je potem sušil napeto pri ranchu, pa so mu jo že drugo noč raztrgali nočni obiskovalci. Ne boste mi verjeli, če povem, da tako slastne pečenke, kot je bila ta, še živ dan nisem jedel. Vsaj tako se mi je zdelo. Se je kar sama stopila v ustih, bi lahko rekel. Meso je bilo lepo, lahko rožnate barve.

Divjih prašičev sta bili tu le dve vrsti. Eni, ki se imenujejo "tateto", so črne barve in živijo v skupinah po 5 do 6 živali. Zadržujejo se najraje ob vodi ali vsaj v njeni bližini. Kot pečenka so izborni.

Druga vrsta divjih prašičev so "javali" (izgovori haval). Ti so precej nevarni, medtem ko "tateto" niso. Nanje smo naleteli trikrat. Dvakrat nas je nanje še pravočasno opozoril z žvižgom naš čuvar in smo imeli še toliko časa, da smo se lahko spravili na drevesa.

"Javali" so se pripodili v velikih krdelih. Ker ta žival ne more obračati glave navzgor, si že varen, če si samo 1 meter visoko od tal na drevesu. Ker so nas mrcine zavohale, so se podile pod nami in šklepetale z zobmi čafs... čafs... čafs... čafs..., to pa, ker smo jih z varnega na drevesih dražili in jim nismo dali miru ter smo nanje metali kose vej. Obakrat smo uplenili po dva prašiča. Toliko kot smo pač rabili za prehrano.

Pri tej živali je zanimivo, da obstreljene ostali prašiči ne puste. Po dva jo vzameta v sredo in jo podpirata z vsake strani. Šele, če ranjena žival pogine in je brez znaka življenja, jo ostale svinje zapuste. Gorje pa, če te javali dobe na zemlji in se premikaš. V takem slučaju svinje napadejo in te s čekani do smrti okolje-

Sinko na poti v šolo. Podrti gozdni orjak zgovorno dokazuje, kakšen obseg doseže drevje v pragozdu.

jo. Pravijo, da se rana, prizadeta s čekani, ne zaceli zlepa in da je združena tudi z zastrupljenjem.

Tako so enkrat tudi nas presenetili. Kar namah smo bili obkoljeni od vseh strani. Predstavljajte si krdelo 400 svinj, ki se pode naokoli in šklepljejo z zobmi!

Moji "gozdovniki", posebno pa Dosanto, so me poučili za tak slučaj, da se moram zadržati popolnoma mirno. Stati je treba mirno kot steber, trdo kot kamen. Obstal sem in bil sem res da ves trd. Puško sem trdo držal v roki, srepo sem škilil na svinje, ki so se podile okoli mojih nog. Srce mi je tolklo, ko so se gonile okoli mene in šklepale svoj čafs... čafs... čafs... čafs. Tudi delavci so stali negibno s povešenimi puškinimi cevmi. Teh deset minut, kolikor je pač to trajalo, se mi je zdelo kar precej dolgo.

Njih vodja "cazik" kot ga imenujejo, se je z enakomernim tok... tok... tok... tok... oddalжил in z njim ostali prašiči. Ko je pa bil zadnji prašič kakih 20 metrov od nas, smo vsi spontano začeli streljati. Obležalo je 6 mrcin, da potem nismo vedeli kam z mesom.

Vsako krdelo ima, kot omenjeno, svojega vodnika. Ta "cazik" je velik in suh in z enakomernim bobnajočim glasom tok... tok... tok... vodi krdelo. Tega ne smeš ubiti, ker so potem prašiči brez vodnika. So brez glave in se zlepa ne oddaljijo z dotičnega mesta. Vrhu tega je cazik tudi brez vrednosti, ker je suh in mršav in ima tako trdo meso, da je skoraj neužitno.

Dosanto mi je pravil, da je nekoč po nesreči z drevesa ubil ravno "cazika". Trop svinj brez vodje se celi dan ni oddalжил. Prašiči so begali vedno okoli, dokler se niso opredelili za novega vodjo. Dosanto je ves ta čas moral tičati na drevesu, kar ni bilo posebno prijetno. Pečenka javali prašiča je še bolj okusna kot pečenka tateta, ker je brez vsakega duha.

Enkrat so nas javali presenetili pozno zvečer. Vsi smo že legli, ko so se pripodili. Podili so se pod našimi "tarimbami". Vsled teme pa nismo imeli lovske sreče.

Pred kačami imam res respekt; to je tudi edino, pred čemer imam strah v pragozdu. Nevarna je "varara". K sreči je bolj lene narave. Doseže nekaj nad 1 m dolžine. Bolj nevarna je že mala "yarara-y". Ta je hitra in razdražljiva in je navadno pod kakim trohnečim deblom ali podrtijo. Zato domačini navadno vedno prebežajo pod deblom naokoli, ker ima ravno ta mala "yarara-y" tam svoj domek, ali pa še manjša "cinco minutos", ki je, kakor že ime pove, od vseh teh treh najbolj nevarna. Smrtna pa, "mortal", kot ji pravijo, in proti kateri zdravniška veda nima pomoči, je "coral". Navadno je 70 cm dolga. Je drobna in lepo rdeče-črno-pisano obročkana po celem trupu. Ima majhno glavo in majhne zobke. Nevarna je torej le bosim nogam. Manj prijetno je, da je to kačo mogoče najti sem in tja tudi na drevju. Je pa zelo pohlevna, "mansa", kot pravijo, in vsled tega le malo nevarna. Proti strupu te kače, kot sem dejal, zdravniška veda nima pomoči. Zdravilo poznajo le Indijanci, ki ga pa ne izdajo. Sicer sta pa še dve variaciji te kače, ki niso strupene in nimajo, kot ima to prava coral, obročkov okoli trupla. Silno nevarna je "casca-bel" — kača klopotača, ki je pa v Misionskih

pragozdih le bolj redka. In pomoč proti piku? Takoj je treba rano prevezati, da se ustavi cirkulacija krvi, nato pa injekcije ene ali dve "Antiofidico" in v oporo srca coramin injekcija. Globok prerez rane in hypermangan. Vsled tega imam vse to vedno pripravljeno in pri roki. Za sebe hvala Bogu tega do danes še nisem rabil, pomagal pa sem s tem že drugim. Jasno je, da sem tudi v Tobuni imel vsa ta zdravila pri sebi. Na srečo niso bila potrebna. V tem predelu pragozda na srečo ni bilo kač. Je le res, kar pravijo, da vse divjji prašiči uničijo. Javali napadejo vsako kačo in jo požro. Ni pa res, da so imuni proti strupu. Imajo le debelo kožo in plast masti, ki varujeta žival; če pa pride strup v kri, žival pogine.

V vsem času smo videli in ubili le eno veliko Yacanino. Ta ni strupena, je pa nevarna, ker "corre". Napade človeka, se mu ovije, ga stisne in ogrize. Je izredno hitra. Tako hitra kot konj in napade človeka tudi na konju. V Manuel Belgrano mi je pravil nek delavec-Indijanec, ki je bil precej obvezan po rokah, da je bil z dvema tovarišema na lovu. Ko so se razšli vsak na svojo stran, ga je napadla Yacarina, se mu ovila po telesu, mu vezala roke, da ni mogel potegniti ne machete in ne noža, ki ga nosijo za pasom. Ovila se mu je tudi okoli vrata in se ugrizla v roko. Vpil je na pomoč. Ko sta pritekla tovariša, je bil že skoraj zaduščen. V

Rancho v pragozdu, pod katerim je vedril in prenočeval pisec članka, ko je s svojo delovno skupino inventariziral pragozd.

komadnih sta potem rezala kačo s tovariševga telesa.

Pa povrnimo se nazaj na Tobuno! Po vsem tem, kar sem povedal o kačah, boste razumeli, da ni posebno prijeten občutek, stopiti zvečer ali ponoči z boso nogo s tarimbe. Zato sem nabral Ysipo (plezalko Mil hombre²), ki ima to lastnost, da se je kače ogibljejo. Ta in pa "ajo guarani" (Indijanski česen) imata to neprecenljivo lastnost in igrata važno vlogo pri zagovarjanju —vencimientu— kačjega pika. Položil sem trte "Mil hombre" okoli rancha in sem bil pred kačamj zavarovan. Mil hombre je pa cenjen tudi kot čaj proti prehladu. Ima prijeten okus.

Če je bil deževen dan, sem urejal zapiske, pral perilo in šival. Posteljo sem si uredil kar zelo udobno. Obložil sem bambusove prečke s palminimi vejami in tako je bila moja tarimba kar mehko postлана. V ranchu samem sem si ob takih dneh kuril ogenj na indijanski način s štirimi navzkriž položenimi debelci in si kuhal ali pekel kosilo ali pa večerjo, kakor je pač naneslo.

Vsled nemirnih noči — movimiento, kot se to pravi v gozdovniški kasteljansčini, je pred ranchom ponoči gorel ogenj. Kljub temu je pa le vsako noč suštelo in gomazelo po naši mali jasi. Vse mogoče živali so prečkale jaso, hodile k vodi in klobaštrale okoli ranchov. Tudi delavci so kurili ogenj pred svojim ranchom.

Sredi gluhe noči in v osrčju pragozda ni bil ravno prijeten občutek, ker smo vedeli po sledih v mehkem svetu (struge) potočka in po duhu ponoči, ki nam ga je prinašal veter, da so naši obiskovalci ali "puma" ali "gato onza"; pa tudi od tigra smo že naši sledi. Vsi ti so v prvi vrsti prežali na divjad, posebno na srne, ki so hodile pit v naš potoček, in imeli tudi na jasi sami, kljub naši bližini, svoja ležišča. Od srn sta bili dve vrsti. Ena precej velika, manjša kot naš jelen, druga pa pritlikava kot naši enoletni srnački (kitzi), raje še malo manjša. Pravijo, da imajo samci rogove. V vseh štirih letih, odkar se potikam po pragozdu, še nisem nobenega komada uplenil, ki bi nosil rogove.

Redni naši nočni gostje na jasi so bili še "lobo del monte" in "zorro" ter "ta-tu" (Guerteltier), ki so delali navadno tak kraval kot da bi prašič lomastil skozi goščo, tako, da nikdar nismo vedeli kdo se nam približuje. Ta, kakega pol metra dolga živalica, je dajala izborno pečenko. Osnaženo smo jo kar v oklepu zagre-

Taka je picada — skozi pragozd izsekana steza.

bli v žerjavico. Bila je slastna, da se nam je kar od ust cedilo, kot pravijo Ribničani.

Dosanto je imel s seboj staro harmoniko, pa je le dva večera prebiral gumbes in igral enolične, žalostne indijanske melodije. Obe noči smo imeli rekorden obisk; v temi, okoli nas, je kar neprestano pokala suhljad in šušljalo listje. Kakšne živali so bile, ne vem. Tudi ne vem, če jim je harmonika ugajala. Dejstvo je le, da jih je privabila. Pozneje je Dosanto raje pustil harmoniko pri miru. Večkrat se je postavil kdo izmed nas, včasih tudi po dva na razna mesta jase na prežo. Ker se je pa po dolinici vedno sukal veter, nikdar ni bilo lovskega blaga. Živali so nas vedno zavohale in ostale v temi v sigurni razdalji.

Kadar so prečkali javali kje blizu našo dolinico, je bil vedno tiger v bližini. Tiger spremlja krdelo javalov vedno od zadaj, da pograbi kako zaostalo žival. Krdela samega, kot pravijo, nima korajže napasti, ker javali so v tako velikem številu tudi zanj nevarni.

Nekega jutra sta mi dva delavca zbolela, tretjega sem poslal po provijant. Nismo imeli več ne moke, ne kave in ne sladkorja. S četrtem delavcem sem se pa ta dan podal na pregled terena. Ogledoval sem si kraj in bohotno rastlinstvo. Ta predel pragozda je bil valovit. Lahko sem si utvarjal, da hodim kje po domačih krajih. N. pr. po Rašici ali Palovčah ali pa po Kolovških gozdovih. Le rastlinstvo je bilo bolj bujno in drugačno. Včasih sem imel občutek, da sem kje v dolenjskih dragah. Neka drevesa so bila zelo podobna naši bukvi.

Z Joséom sva končno prispela v neko dolinsko sedlo, v katerem razen nizkega grmičevja ni rastle ničesar drugega. Na pot sem nama je veter donašal že dalj časa duh po mrhovini. Ko sva prispela do omenjenega sedla, sva slišala cmokanje in renčavo godrnjanje. S puško na strel sem stopil s picade in pustil na pi-

čadi sedemnajstletnega Indijanca José-a. Počasi sem se pomikal proti smeri, odkoder se je slišalo godrnjanje. Takoj sem uvidel, da se odmika nekako 20 metrov pred menoj precej velika žival. Hodil sem dalje, razdalja med mano in živaljo pa je ostajala vedno ista. Naenkrat me je začela žival obkroževati. Obstal sem na mestu in se začel obračati vedno v smeri, odkoder je prihajalo šelestenje. "Aha", sem si dejal. "To bo pa tigar, ker obkrožuje. Je to njegov način!" Zaradi gošče še vedno nisem ničesar opazil. Na srečo je bil za menoj mal griček. Ritensko grede sem se pričel umikati. Od tu sem za hip opazil veliko rumenkasto progasto zver. Hitro vržen strel ni pogodil, vendar se je zver oplašila in oddaljila. José je med tem začel glasno klicati. Samemu mu je postalo neprijetno. Zato sem krenil proti njemu. Prišel mi je že nasproti in grede zopet proti picadi sva našla pod velikim košatim drevesom sveže tigrovo ležišče. V premeru je imelo nekako 1 meter. V sredini je bilo lepo čisto, ob roboh pa je bilo kar precej belih črvičkov. José mi je zatrjeval, da je to znak za sveže tigrovo ležišče. Ko tigar pobije divjad, vse, česar ne more požreti, zakoplje. Je torej mrhojedec in se radi tega zarede črvi. Na svoje ležišče prinaša velike komade mrhovine, da jih tam udobno poje. Komadič pa le ostanejo in tu se črvi rede.

Rancho sem ob straneh obložil in obrnil s suhimi vejami palme (Pindo) in uredil tako, da se od zadaj brez šuma ni mogla nobena žival približati samotni in popolnoma odprti kolibi sredi pragozda. Ob mraku, ob ognju, ko je krožil mate, je pogovor tekel o prigodah in doživljajih v selvi. Bog si ga vedi kakega znanca ali sorodnika teh, pa tudi doživljaji njih samih s tigri, javali in pumami,

Najlepši so bili ti večeri in taboriščni ogenj ima svojo lepo poezijo. Pogovor je bil živahen. Fantje so pripovedovali, da je navada, kadar vstopijo delavci, ki iščejo druge lesove po selvi, da si za noč zakurijo velik ogenj in poležijo okoli njega v obliki kolena, tako, da imajo glave skupaj ob ognju. Vsi delavci so zatrjevali, da je res, da zagrabi tigar najraje človeka za glavo. K ognju, ki se ga tigar sicer precej boji, pa le ne gre rad; je pa popolnoma nepreračunljiv in se nikdar ne ve kaj bo ukrenil. Enkrat je srčen in krvolok, drugič pa bojzljiv, da mu ni para.

Kakšna bo noč, smo lahko ugotovili že zvečer. Če se je začela oglašati velika pragozdna "lechusa" (sova) že ob mraku, posebno še, če

je bila v paru, smo takoj vedeli: "Habrá movimiento — noč bo nemirna". Ob takih prilikah je Dosanto privlekel iz malhe staro in oguljeno knjigo. Bila je precej debela. Nikdar ni pustil, da bi jo jaz vzel v roke in malo pogledal. Prižgal je svečko, pokleknil ob drevo par metrov od ognja, odprl knjigo in pričel momljati zagovor. Nihče se mu tedaj ni smel bližati. Ni dovolil. Dobro pa vem, da mož ni znal brati. Pa četudi bi znal, ne bi videl brati ob medli svetlobi sveče. Toda knjiga je morala biti odprta. Roko je imel dvignjeno, sam se je pa klanjal in izrekal zagovore. Nato se je zadovoljen dvignil in nam vsem zatrjeval, posebno pa še meni, da je priklical nekoga, ki nas bo varoval, da bomo lahko mirno spali.

Vse to je bilo tako tajinstveno, posebno še, če se je tedaj začel oglašati še "ya-si-ya-tere". Je to gozdni možiček-škrat, na katerega ljudje pragozda veliko dajo. Še več: vanj verujejo. Zanj pravijo, da ljudi opozarja na nevarnosti. Žvižga vedno eno in isto melodijo: ya-si-ya-tere in oglašča se le ponoči. Posebno tedaj, če se bliža kak neljub obisk. Gozdnemu možičku je po pripovedovanju mojih delavcev treba pustiti zvečer tudi hrano. Moji fantje vsi vprek, posebno pa Dosanto in José, so mi zabičevali, da se čez to jed ne sme napraviti križ. Če ya-si-ya-tere jed použije, potem varuje dotičnega, ki mu daje jesti. Dosanto in tudi ostali so vedno skrbeli zanj in so bili veseli, če je jed zginila do jutra.

Ko sem Dosantu enkrat dejal, da je to vendar ptič, ki mi je bil znan že celj dve leti, kar smo živeli v pragozdu, mi je hitel zatrjevati, da ni in da kaj takega naj ne govorim, ker bi me lahko slišal. Zatrjeval mi je, da se ya-si-ya-tere lahko hitro giblje iz enega kraja v drugega. Enkrat, da se oglašča s tal, drugič z drevesa.

Nekoč, ko ni bilo spanja, smo bedeli že tretjo noč in to kljub temu, da je Dosanto vsak večer zagovarjal in klical pomoči s svojimi čarovnijami in ceremonijami. Tretjo noč pa, ko je bil posebno močan "movimiento", so naenkrat vsi fantje pritekli v moj rancho in smo prebili potem noč skupaj. Polegli so po tleh. Za sebe tudi vem, da sem potem zaspal.

V ranchu sem ob tarimbi imel pripravljeno puško na stojalu kot vsak izmed nas. Neko noč sem se zbudil. "Lechuse" so premočno kričale zategnjeno svoj hug... huuuuuuuuuuu in ya-si-ya-tere je nevzdržno pel svojo in klical. Nekako 20 metrov pred ranchom sem slišal precej močno plazeče se stopinje. Sklonil sem se na ta-

rimbi in z baterijo pod puškino cevjo hipno obsvetil — tigra. Ko ga je zadel svetlobni stožec, je odskočil in vrženi strel ga ni zadel.

Naj ob tej priliki omenim, da je Ya-si-ya-tere znan po celem Misionesu in celo tu v teh pragozdovih, kjer se nahajam sedaj (Chaco — Pte Perón). V prvi vrsti seveda verujejo vanj rdečepolti domačini.

Da bi me Dosanto prepričal, da sem res dobro zapisan pri gozdnem možičku, mi je nek večer pripovedoval: "Patron (*) yo lo ví una noche — Gospodar, neko noč sem ga videl... Pred Vašim ranchom je dogoreval ogenj in skoro že ugasnil. Mi smo sedeli ob našem ognju in Vi ste spali. Pozno je že bilo in zelo nemirna noč je bila. Premišljeval sem, ali bi šel do ranča in popravil ogenj ali ne? Kar ni se mi dalo. Pa se je ogenj kar naenkrat sam zaiskril in vzplamtel nanovo in gorel nato celo noč. Patron, ya-si-ya-tere Vam je ogenj popravil in Vas čuva".

Res je, da sem tisto noč spal, ker utrujen in neprespan kot sem bil, nisem mogel več bedeti. Par noči poprej sploh nismo zatisnili oči. Bil je "movimiento" kot že dolgo ne. Sedeli smo ob ognju in čakali prilike za strel.

Dosanto je o gozdnem možičku vedel veliko povedati. Dejal je: "Patron sabés, ya-si-ya-tere ima veliko moč. Z mojega puebla (vasi) je nekega dne izginil fantek. Vse povsod smo ga iskali, pa vse zaman. Vzela ga je selva. Po daljšem času smo ga našli v pragozdu. Spal je in okoli ležišča je imel nastlane pragozdne rože. Bil je že skoro brez uma od strahu in samote. Le to je vedel povedati, da ga je hranil majhen možiček, da mu je prinašal rože in skrbel zanj. Patron, ya-si-ya-tere ima otroke zelo rad."

Druga zgodba o tem možičku je bila naslednja: "Bilo je zelo lepo dekle. S svojo materjo je živela v ranchu in bili sta ubogí. Nekega dne se je dekle prebudilo in našlo ob vzglavju šopek rož. To se je zgodilo večkrat. Poleg rož so pa bili tudi dragulji, prstani in narokvice, pa zlat denar. Vedno je bil lep star nakit. Mati se je hudovala, sosede so se spogledovale in govorile marsikaj, ker jih je trla zavist. Dekle ni vedelo prav nič, od kod vse to prihaja. Nekega dne so našli njeno posteljo prazno. Po dolgem iskanju so jo našli daleč v pragozdu. Bila je privezana za drevo. Okoli sebe je imela polno cvetja ter zlatega in srebrnega nakita. Ugrabil jo je bil ya-si-ya-tere in morala mu je biti žena. Ko so jo reši-

Delavci, ki so pomagali inventarizirati pragozd

li in pripeljali domov, je začela hirati in je kmalu umrla. Zato imajo mlada dekleta strah pred njim."

Večeri, ko smo posedali ob večernem ognju in so huruyuhuhale velike lechuse in je ya-si-ya-tere, ta skrivnosti škrat pragozdnih divjin, venomer pel in je Dosanto ob drevesu momljajal kleče ob svitu svečke, ti ostanejo v neizbrisnem spominu. Pokanje suhljadi in šelestenje listja po divjadi je pa povečevalo še bolj to mistiko in romantiko pragozda. Nepozaben mi bo ostal Dosanto, ta mali mož, kuštrave glave, napol pogan in vrač s svojimi tajinstvenimi obredi. Ubog je bil, ubog bo vedno ostal. Vse njegovo imetje je obstajalo iz machete in stare puške in škripave harmonike. Toda neizmerno bogat je bil, ker je živel in dihal s pragozdom. Ta mu je vse. Je potomec poginu zapisanega rodu. Primitiven in srčno dober človek. Tedaj je imel kakih 40 let in njegova velika skrb in ljubezen je bila njegova že stara in bolehná mati. Stalno je med potjo po pragozdu nabiral zdravilna zelišča in zvečer ob tabornem ognju nam je razlagal njihovo zdravilno moč.

Dosanto je bil tudi vrač. Znal je zdraviti in to še celo na daljavo. Prinesti mu je bilo treba le kos obleke bolnika in popisati bolezen, pa ga je z zagovorom ozdravil. Ravno tako je zdravil tudi živino. Povedati mu je bilo treba le barvo dlake in eventuelno prinesti par dlakic.

Omenil sem, že da je zdravil z "vencimientom" tudi kačji pik. Jasno je, da mu nisem nič oporekal, ker zakaj bi ga žalil, vrhutega pa v resnici nisem ne dvomil in ne verjel. V Misionesu, posebno v gozdnem predelu, je kar precej takih vračev. Pa tudi tu na tem otoku,

(*) Patron je vse mogoče. Lahko gospodar. Tako ga nazivajo v Alto Parana, obenem pa tikajo, kar pride z jezikom guarani, ki vikanja ne pozna. Guarani je jezik; po njem se pa tudi imenujejo vsi indijanci, ki govore ta jezik.

Z lovskega pohoda na poti domov.

kjer sem sedaj, je mož, ki to ume. Pravijo, da ima uspehe. Nasproti Iguazua v Paragvayu je pa vrač, ki je zelo sloveč. K njemu prihajajo ljudje od daleč, tako iz Argentine, kakor tudi iz Brazilije. Eno pa imajo vsi ti vrači, da so vsi indijanskega pokolenja. Le za enega vem, da je mešanec.

Nekoč sem ga vprašal, kako to napravi, da lahko ozdravi. "Ja", je dejal, "to je skrivnost". Zaupati jo sme šele ob smrti onemu, za katerega misli, da je tega vreden. Je to zapuščina njegovega tribu (rodu).

Da boste videli, kako si vedo ti primitivni ljudje pomagati, vam povem tale dogodek. Dva od mojih fantov sta zbolela. Ne da bi kaj veliko govorila o tem, sta nastrgala skorje Cina drevesa, jo žvečila in drugi dan sta bila zdrava.

Ko smo imeli delo dokončano na selišču števil. 2, smo se pripravili za selitev v selišče števil. 3. En dan prej sta odšla dva delavca in sta napravila ranča, nekako 11 km od sedanjega bivališča bolj v globino pragozda.

Ko so fantje prenašali prtljago v selišče števil. 3, je bilo za vsakega od njih ravno za dvakrat. Jaz sem imel ta dan nalogo, da preskrbim provijant in sem jo počasi mahal za njimi. Med potjo sem uplenil par Yacutingov in prevrnil z neke veje tudi zelo velikega kvatija, ki me je revskaje in godrnjaje zmerjal. Nosil sem ga. Bil je pa težak in je puščal po tleh krvave sledi. Dva od fantov sta se vračala, da prespita noč v starem selišču in da zjutraj zarana odneseta še zadnje stvari. Srečali smo se nekako na sredi poti. Kasneje sta pravila, da sta opazila stopinje tigra, ki mi je sledil. Kvati je pač delikatesa tudi za njega. Ker sem hodil počasi in oprezal za divjadjo na vse strani, je moral biti tigar pač precej daleč za mano, ker ga nisem opazil. To zopet potrjuje ono o tigru, da zanj nikdar ne

veš, kaj bo storil; in tudi v mojo bližino tedaj ni prišel.

Z novega naselja smo inventarizirali selvo in smo dnevno povprečno predelali po 6—7 kilometrske dolžine, tako, da smo prehodili po kakih 12 do 14 km. Včasih kaj naporne poti. Enkrat smo imeli zelo dolgo dnevno pot, najdaljšo traso, kar smo jih imeli dosedaj. Že je padal mrak, ko smo končali in smo hiteli proti taborišču. Po hribu navzdol smo jo ubirali, po hudourniški strugi. Kakih 100 metrov za nami se je naekrat sprožilo kamenje. Sledila nam je najbrže kaka žival, pa žal, nismo imeli časa, da bi se bili ustavljali in tako ne vem, kaj je bilo. Hiteli smo in se oddahnili šele na glavni picadi, ker neprijetno bi bilo prenočevati na prostem. Noči so bile hladne, nam so se pa že tudi oglašali želodci, ker nismo imei ničesar s seboj.

Drugi dan sem dobil obisk šefa, ki ga je pripeljal čuvar iz ranča števil. 1. Odhlačal pa je koj drugi dan zopet nazaj, ker se je pripravljalo k dežju. Moral sem mu dati še enega moža, da so ga spravili varno do ceste, ker je bil precej močan in obilen mož.

Večkrat je bila kaka mala nevihta. Posebno lepa in veličastna je bila nekako tri dni po odhodu šefa. Deževalo je, kot da bi iz škafa vodo zlival. Pa streha iz palmnih vej je bila kolosalna in ni puščala vode. Bliskalo se je in treskalo, da se je tresla zemlja. Sem in tja je vsled hudega piša vetra zaropotal kak gozdni orjak na tla. Sedel sem v ranchu in si kupal dober "kofetek", ki mi ga je še prejšnji dan prinesel criollo, ki je bil za "potovko", iz ranča ob cesti in sem užival lepoto razbesnele narave.

V Argentini vsakdo pozna drevo *Ceibo*, ki je nacionalno drevo. V pragozdu ga je bilo precej in je krasno cvetel; sta ga dve vrsti: eden bolj temnordeč, drugi pa cinobrove barve.

Caroba drevo je tudi lepo. Celo drevo je en sam cvet modrikaste barve. Kožo domačini uporabljajo za zdravila. Za čiščenje krvi, kot pravijo. *Ybira pita*, *Caña fistola* je ogromno frevo. Enkrat smo naleteli na deblo takega drevesa, ki je imelo premera 9 na 10 metrov prsne mere. Cvete rumeno in kar lepo. *Araucaria angustifolia* ali *Pino Parana* je ogromna konifora do 40 m. višine. Prsne mere in z nad 1 m ni nobena redkost. Za naše čebelarje bi bila pa *Maria Preta*. To drevo, tudi ogromno, je bilo polno malih cvetov. Dišalo je 100 met-

rov naokoli po samem medu, na njem je pa bilo polno čebel vseh velikosti. Krasen grm je *Primavera*. Ima bele in modre cvetove, ki so strupeni, diše pa opojno. Bajе škodujejo ti cvetovi očem.

Rož sem videl, kot sem že omenil, kar veliko vrst. Pa ne samo po drevju, tudi po tleh. Našel dve vrsti lilij, ki jih še nisem poznal do teh dob. In nekake tulipane sem tudi videl. Kelih jim je bil velik in rdečkasto rožnat, pa brez duha. Tu sem našel tudi neko *hyacinthu* podobno cvetko. Je velika in ima rdeč cvet. Je pa te cvetice precej tudi v okolici Manuel Belgrana.

Vse to je bilo izredno lepo in ne gre s spomina. To so čari, ki priklepajo človeka na pragozd in to divje veličastje nature. Jutra so bila krasna. Še predno je nastopila zora, so se oglašali razni ptiči. In čudno, res so se oglašale *Yacutinge*. Menda s kljunom potegnejo po razprostrtih perutih, ker je bil to glas, kot da bi s palico potegnil po leseni, suhi, remelnasti ograji; to so storile po tri do štirikrat zaporedoma in nato so odletele.

Kaj in koliko ptičev je po teh gozdovih, Bog sam ve. Velikih in malih. Posebno mi je bil všeč eden, ki je pletel tako umetelna gnezda, da jih je bilo veselje gledati. Spletel si jih je samo iz črnih korenin. Izgledala so, kot da bi bila kaka ruta, zvezana za vse štiri ogle na veji.

Veliko je bilo čebel vseh vrst in velikosti, kot je to splošno po selvi. Najboljši med so imele čebelice. Te so imele satove parkrat večje kot naši čmrliji — veliki črnčki in je bil med tekoč. Pili smo ga, ker je bil tako dober in sladek. Te vrste čebelic dosedaj še nisem poznal. Skoro na vsakih 100 metrov po picadi je bilo gotovo po par čebelnih gnezd.

Bralke Koledarja - Zbornika Svobodne Slovenije bo pa gotovo zanimala naša kuhinja. Ja, ta, veste, je bila kaj enostavna. Zjutraj sem si skuhal "cosido", fantje so pa pili svoj "mate amargo". Za večerjo in kosilo, ki je bilo skupaj, pa seveda pečenko divjadi, tako n. pr. srnačje stegno, prašičji asado, na ražnju pečeni gozdni purani, golaš s tapirjevega mesa, kvatijeva stegenčka in enkrat tudi pleče gato onza, torej le izbrana jedila. Tako tudi "Buri-Buri". Je to nekaj od daleč podobno našemu kranjskemu močniku, in "Hervido", tudi ta močna jed je bila kar dobra. Posebno, če smo iztaknili kje kaka jajca, ker kokoši pač

Pred skromno kolibo si je g. Saša Stare po argentinski navadi kuhal mate-čaj. Značilno je, da se niti pri tem opravku ni ločil od-puške.

nismo imeli s seboj. Če rečem, da je ta jed nekako podobna koroškim žgancem, bi še najbolje zadel. Kruha seveda ni bilo. Pa ugneti smo si močnate hlebčke in jih oprazili v olju. To je bil naš kruh in tej indijanski jedaci se reče "Chipayi" (izgovori - čipafi). Je kar dobra. Pa to jed, bolje ta kruh, poznam že ves čas, kar sem z družino v pragozdu. Mi je kar všeč in zelo tekne.

Ko nam je pošla zaloga sveč, kaj mislite, da so fantje napravili? Prinesli so satovje čebel in skuhal vosek, ga očistili v vroči vodi, nato po ulivali v bambusov lik-sveče. Jeli, da so bili kampiljci? Rečem pa, da tako dišečih sveč še živ dan nisem žgal, kot tu v selvi, daleč od ljudi in vsake civilizacije.

Ko sem po dveh mesecih to delo skončal, sem prišel k družini. Žena je bila med tem premeščena v Iguazu, kot smo to pričakovali že dalj časa, sam sem pa prestopil v doseданjo službo in sem sedaj v Pte. Perón (Chaco), ki pa zdaleč nima tako lepih pragozdov kot Misiones, za katerimi kar res da žalujem.

Že pred tridesetimi leti nekako, po končanih študijah, me je gnala žilica v svet in sem služboval skoro leto dni na solitrarnah v Čilu, prečkal Peru do Cuzca (*) in se vozil v slamnatem čolnu po jezeru Titicaca in bil dalj časa tudi v Boliviji, pa mirno povem, da tako lepih pragozdov, kot jih ima Misiones, nisem nikjer drugje videl. Nisem mislil, da me bo še enkrat zanesla noga po svetu. Pa, človek obrača, Bog pa obrne. In tako se je zgodilo z menoj. Prirojena ljubezen do narave me je privedla zopet v njeno osrčje.

(*) Cuzco je znamenito arheološko najdišče — razvalinsko mesto predinkaiške kulture. V Iguazú so največji vodopadi na svetu.

SAN VALENTIN

Dr. V. ARKO

BORBA ZA VRH SV. VALENTINA

V mednarodnih gornških krogih je zmagala nad najvišjo patagonsko goro močno odjeknila. Kljub velikim uspehom letošnjega severnega poletja v Himalaji, kjer so Angleži osvojili Everest in Nemci Nanga Parbat, ostane valentinsko podjetje izredno pomembno in znači važen mejnik v južno-amerškem andinizmu. Priobčujemo zato originalno poročilo enega udeležencev te odprave, našega rojaka **Tončka Pangerca**, ki ga čitatelji Zbornika poznajo že iz članka "Tri leta v stenah in snegu patagonskih And" v lanskem letu. Za boljše razumevanje Pangerčevega dnevnika iz hotela Ofqui pa dodajamo nekaj splošnih opomb o deželi "kontinentalnega ledu".

Veriga ameriške Kordiljere, ki se vleče od Aljaske do Ognjene zemlje, očituje v svojem skrajnem južnem koncu, na ozemlju Patagonije, čisto posebne značilnosti. Mrzli morski struji antarktičnih morij, neprestano slabo vreme in pomanjkanje vsakega poletja povzročajo, da se sneg, zapadel v zimskih (ali tudi poletnih) mesecih, nikdar ne stopi. Ves gorski sestav, južno od čilskega pristanišča Aysen pa do Zaliva zadnje nade (Seno de la Ultima Esperanza), je pokrit z debelimi plastmi poledenelega snega. To je patagonski "kontinentalni led", arktična pokrajina med 46° in 52° stopinjami južne širine. Zelena dolina reke Baker deli ledeni pas v severni in južni del. Geografski sistem obeh ozemelj je približno enak: gre za 1000 — 1200 m visoke planote, ki jih na vzhodu in zahodu oklepajo gorske verige. Med vrhovi teh pogorij se odpirajo prostrana sedla, skozi katera polzijo ledene reke in se spuščajo v Pacifiški ocean in v velika jezera na vzhodu.

Širina kontinentalnega ledu je 50 — 90 kilometrov. Debelina bele preproge je različna — saj kažejo strma pobočja sem in tja celo skalnate rebri, — a povprečno presega 100 metrov, zlasti v kotlinah.

Negostoljubno podnebje z večnimi nevihtami brani dostop v te kraje. Čilsko ozemlje južno od Aysena je praktično neobljudeno (razen nekaj kmetij ob reki Baker), pa tudi z argen-

tinske strani se drže redki naseljenci daleč proč od ledene Kordiljere.

Samo posamezni predeli patagonskih And so za silo poznani in mapirani. Nemški profesor **Friedrich Reichert** († 1953 v Santiago de Chile) je prvi prodril na snežne planjave in iznašel besedo "Hielo continental" (kontinentalni led). Kot izvežban planinec — saj je dosegel številne zmage v Alpah, Kavkazu in Mendoških Andah (Argentina) — je seveda začutil željo, da se povzpne na najvišjo goro teh arktičnih ozemelj. San Valentin (4058 m med 46°30' in 47°30' južne širine) je mogoče videti z ladij, ki plovejo po čilskih kanalih. Toda dviguje se iz vzhodne mejne verige kontinentalnega ledu, 60 kilometrov daleč od lagune Sv. Rafaela. Reichert je pri prvem poskusu, da se približa orjaku, začrtal pot, ki jo je pozneje ubrala bariloška odprava: z ladjo je došel do lagune Sv. Rafaela ob ožini Ofqui in se ob istoimenskem ledeniku prebil v notranost (l. 1921). V dveh poletnih mesecih je doživel eno popoldne lepega vremena. Zato je zapovedal umik.

Mnogo let pozneje (l. 1939) je raziskal Reichert tudi vzhodno pot: z jezera Buenos Aires. Po strugi reke Leon se je spustil v nepoznano. Čakalo ga je neprijetno presenečenje: sistem jezer z neprehodnimi obalami mu je zaprl pot in ker ni imel na razpolago čolnov, se je moral vrniti.

To smer je l. 1940 ponovil švicarski geolog prof. **Arnold Heim** v spremstvu čilskega švicarja **Hermann Hessa**. Prav v istem času je Reichert znova "prodiral" od zapada, z Ofqui. Heim in Hess sta pripeljala s seboj potrebni čoln in si utrla pot preko strmega ledenika na kontinentalni led. Reichert se je spustil precej globoko v notranost bele planjave. Toda viharji, deževje in nevihte so zavrtili vsiljivce in jih pognali nazaj proti jezerom in proti morju.

Hess je zapadel čaru nepremagljive gore. Nekaj let mu ni dala miru. S tremi prijatelji je l. 1942 spet v Ofqui. Na skalnatem otoku "nunatak" postavi pločevinasto hišico. Trdo-

vratno čaka lepega vremena. Ko se slednjič poležejo viharji, prekorači odprava v maratonskem smuškem teku planoto kontinentalnega ledu. Začne vzpon v masivu vzhodne gorske verige. Doseže sedlo na višini 3000 m. Komaj tisoč metrov višje se pnejo ledeni grebeni patagonskega Mont Blanca, kipi v sinje višave lesketajoči se vrh ledene gore. Toda zaman! Že se dvigajo črni oblaki iz morja in na krilih zahodnega vetra, suverenega gospodarja bele samote, pridrvi pacifiško neurje. Umik!

Hess ne odneha. L. 1945 se vrne s Heimom in tremi Bariločani. Tokrat znova z vzhoda, kjer je vreme znosnejše, dasi so tehnične težave večje, kajti vzhodni ledeniki so neprijetno strmejši in bolj razbiti. Odprava doseže 2.000 metrov in cilj je še daleč. Kakor vedno, izbruhne demonična sila patagonskega viharja prav tedaj, ko začne navdajati snubce bele gore varljivo upanje. Z veliko težavo pospravijo Hess, Schmoll in Studer zgornja taborišča. Sključen v ledeni votlini, premočen do zadnje nitke, ob tuljenju neurja, ki besni že dneve in dneve, se zakolne Hess, da ga nobena sila na svetu ne spravi več v to začarano deželo.

Šestič je zmagal San Valentin.

Le ta dolgo vlada zdaj nemoteno v svojem kraljestvu. Le tihomorski viharji ga posečajo. Medtem sanjari skromna peščica andinistov o njem. Tudi slovenski gorniki, ki so se po letu 1949 naselili v Bariločah, prebirajo z zanimanjem vse, kar je o tej gori znanega. Radi bi poskusili — a kje so sredstva!

Pozimi l. 1952 me ustavi na cesti osemdesetletni predsednik Cluba Andino, Don Emilio Frey: "Kaj mislite, če bi se naš klub lotil Valentina?" — Splošno navdušenje. Priprave trajajo več mesecev. V Bariločah se znajde tudi stari Reichert. Drži predavanje in svetuje zahodno ruto: s klubovim avtobusom do Aysena, od tam z ladjo do ožine Ofqui.

Ekspedicija odpotuje l. decembra 1952. Sestavljajo jo:

1) Dr. Juan Neumeyer, zdravnik in šef odprave, 56 let, Švicar po rodu in vzgoji in Argentinec po rojstvu, soustanovitelj Cluba Andino, kljub letom aktiven planinec s številnimi vzponi v Alpah in Andah. Pozna kontinentalni led, ker je spremljal prof. Reicherta na eni njegovih odprav na ozemlju jezera San Martin.

2) Otto Meiling, 50 let, Nmec, tudi soustanovitelj kluba, najstarejši gorski vodnik

BOŽO

VEČERNO NEBO

Nebo je opal.
Črn oblak —
zmajska kreljut.
Oblaki spodaj pisani,
od božje roke narisani.
Hrbti speče divjadi
so hribi ob ločnici.
Violetni topoli jo sekajo,
po trati angeljci letajo.
Srebrne vode,
biseri-kamni.
Strehe speče vasi
strnjena kri.
Na prozorni niti
zlat rogelj visi.

v Bariločah, čigar drzni vzponi v deželi jezer so andinskemu svetu dobro poznani.

3) Emilio Hernandez, 40 let, Čilenec, domačin iz Bariloč, navdušen gornik, eden redkih tipičnih Criollos, ki ga je gora zajela.

4) Gregorio Ezquerro, 29 let, Argentinec, trgovec iz Bariloč.

5) Carlos Sontag, 25 let, najboljši argentinski plezalec iz mlade bariloške generacije. Pred kratkim se je vrnil z alpinističnega kurza v Franciji.

6) Dinko Bertonec, 25 let.

7) Tonček Pangerc, 28 let.

Oba Slovenca sta zastopnika one slovenske plezalske skupine, ki pomeni važen mejnik v bariloškem andinizmu. V resnem pojmovanju gorništvu sta vredna naslednika Meilinga in Neumeyerja. Po mladosti, tehničnem znanju in po drzih smereh pa seveda pomenita novo generacijo.

8) Birger Lantschner, 21 let, Avstrijec, mlad, a sposoben fantič, član ene tistih tirolskih družin, ki je dala smučarske prvake in gornike svetovnega slovesa.

Club Andino Bariloče je financiral ekspedicijo razen osebne opreme, ki so jo morali spraviti skupaj udeleženci sami. Stroški kluba so znašali 21.000 argentinskih pesov, všteti podporo Sontagovi ženi za časa moževe odsotnosti.

In zdaj mislim, da je čas, dati besedo Pangercu, ki bo poročal, kako se je slednjič Valentin nasmehnil ljudem in kako je bariloška skupina srečno ujela nekaj lepega vremena in rešila ta zanimivi andinski problem.

ZAPISKI IZ HOTELA OFQUI

8. januarja 1953.

Vedno je doživetje, posebno veliko, nekaj, kar se ne da vrednotiti. Spomin je kakor odmev in le težko je podajati vsa doživetja z vso resničnostjo. Kako naj prikličem nazaj vse to, kar je za vedno zatonilo kot lepa večerna zarja. Bojim se, da bodo naslednje vrstice, namenjene spominu o ekspediciji na sv. Valentina, le blede slika veličastnih doživetij.

Samo dvajset dni je preteklo od tedaj in vendar je že preteklost. Edini most do teh dogodkov mi je spomin, še živ in svež. Kako naj ga prenesem s peresom na papir tako, kot ga čutim, kako naj se spominom vsaj približam čim bolje. Teško bo to zame. Naj poskusim!

Tonček Pangerc na "Kontinentalnem ledu".

Zadnji dnevi novembra so prav tako potekali kot druga leta. Toda mala skupina planincev v Bariločah, ni jih bilo niti dvajset, se je morala boriti ne samo z neštetiimi še ne-

šenimi vprašanji, ampak tudi s časom. Dnevi so ji bili obupno prekratki. Čas je postajal nekaj, kar jih je mučilo in pritiskalo k tlom. Postal je pravi sovražnik št. 1. Postal je tudi moj. Po čudnem naključju sem pred odhodom tudi jaz padel v odpravo, ki se je odpravljala na sv. Valentina. Čez noč sem postal iz mirnega in brezskrbnega opazovalca bitje, ki ga menda nihče več ne bi smatral za prisebnega. Begal sem po ulicah ko blazen v obupni tekmi s časom. Od Grege k Slavcu in od tam k Bavdažu, nato v prvo železarno, od tam v drugo. Tako sem preobrnil vse trgovine po desetkrat na dan, da dobim zaželjeno. Pa se je znova začela dirka okrog slovenskih družin in samcev, znašal sem skupaj ko sraka gnezdo. Največ od vseh je trpel Grega, saj ga je že groza spretelavala proti koncu, kadar me je spet zagledal. Ne samo meni, tudi drugim se je godilo podobno. Končno pa so bili rešeni tudi pri drugih vsi problemi osebnega značaja.

Zadnjega novembra na večer sem si zadovoljno pomel roke. Vse je bilo v glavnem pripravljeno in opravljeno. Samo še enkrat sem moral skočiti h Gregi.

Prišel je zaželjeni dan — 1. december. Bariloče se še niso prebudile iz jutranjega spanja, ko sta dva avtomobila smuknila v jutranji mrak proti jugu. Na odhodnem mestu je ostala mala skupina ljudi. Vsi so s težkim srcem zrli za odhajajočimi, kot bi hoteli prodreti v tajnost prihodnjih dni. Tudi Grega se ni nič bolje počutil, saj sem mu odnesel skoraj vso opremo, kolikor si je je v nekaj letih nakupil za planine. V duhu sem ga videl, kako se poslavlja in ponavlja blagoslov na pot meni: "Zbogom stvari, Bog s teboj, Tonček!"

Naš avtobus in stari tovorni Chevrolet sta brzela po prašni cesti in ko sem se prebudil iz zatopljenosti, smo že vozili po gozdni cesti mimo jezera Guillermo. Vredno bi bilo opisovati vožnjo z avtobusom, saj je pot bila zanimiva. Lepa in slikovita vodi iz Bariloč skozi senčne gozdove po dolinah med gorskimi masivi. Pot nas je vodila čez potoke in reke do Bolsona. Je to ena izmed res lepih, mirnih vasic, ki ji ne dobiš enake v vsej Argentini. Marsikaj bi moral omeniti o Patagoniji, o brezkončnih ravninah, revnih na rastlinstvu. Njih edini okras so žične ograje, ki se vleče-

jo v ravnih, tu in tam zlomljenih črtah iz neskončnosti v neskončnost. Vmes zdaj pa zdaj telefonski drogovi, ki nosijo tu in tam celo novo bleščečo se žico. Zanimivo je, da kljub tako ubogemu rastlinstvu skoraj lahko rečem, da kar mrgoli živali, ovac, krav in tudi konj.

Take vožnje si kmalu sit in bi jo najraje prespal. Kamor nese oko — ravnina, tista pusta, rumeno zelena. Pogled na njej se utruja, saj ni nikjer nobene spremembe. Vse je mirno, brez gibanja. Ne moreš reči, da narava spi, saj pride po spanju prebujenje. Toda Patagonija je mrtva, edino kar se giblje, je veter, ki večno veje preko ravnin. Takšna je Patagonija, vedno ista, véceraj, danes in jutri. Tu in tam stoji estancia kakega mogočneža ali rancho reveža, ki sanja o mestih v daljavi. Sanja, a se ne gane iz kraja, le tu in tam ga iznenadi kaka novotarija, ki v mestu že zdavnaj nima več nobenega učinka. Morda na redke čase pride do ranča mala skupina ljudi, ki se zopet zgubi v daljavi. To je tudi vse, kar lahko razgiblje Patagoncu mirno gladino njegovega življenja. Patagonci! — med njimi najdeš ljudi, zbrane z vseh vetrov. Pravi domačini sami pa spominjajo dokaj na severne Azijate.

Tri dni smo se vozili do pristanišča Aysen. Kraji so si sledili takole: Bariloče — 15.000 prebivalcev, po štirih urah vožnje Bolson — 3.000 prebivalcev, nato tri ure vožnje do Cholila, razmetane vasi; sledi stacija Eleque, aeropuerto (letališče) Esquel in ob šestih zvečer smo bili v samem Esquelu. Potegnili smo se še uro naprej do estancije Mimoza, kjer smo prenočili.

Naslednji dan zapustimo estancijo ob šestih zjutraj. Ob sedmih smo v Tecka — 15 hiš, po dveurni vožnji pridemo do zapuščenega ranča in ob desetih smo že v Gobernador Costa, 10 km stran pa je vas San Martín. Obe vasi imata vsaka približno po 50 hiš. Sledil je Paso blanco in ob enih smo južinali v Paso Zenger ali Schulz. Ob štirih popoldne smo prispeli v trg Río Mayo. Križali smo Alto Río Mayo okrog šestih popoldne in prespali v neki zapuščeni baraki.

Naslednji dan smo prekoračili argentinsko-čilensko mejo pri Paso Coyaique. Srečali smo nekaj raztresenih hiš, preden smo prišli v mesto Coyaique, ki leži ob stočju rek Coyaique in Simpson, od koder teče naprej reka Aysen.

Coyaique ima približno 15.000 prebivalcev. Je nekakšen trg, ves zgrajen samo iz lesa

v nekem čudovitem zabojaistem slogu, ki mu ne najdem boljše primere. Je največje naselje v provinci Aysen. Zanimivo za to provinco je dejstvo, da po kopnem z ostalimi čilskimi pokrajinami sploh nima zveze. Prav zato pa je promet z Argentino razmeroma velik.

Avtobus je drvel dalje iz Coyaique po serpentinah smelo izpeljane ceste. Vila se je nad strugo reke Aysen, bučeče globoko pod nami v divji soteski. Hvala Bogu, vsaka stvar ima svoj konec in tudi cesta se je končno spustila do reke in se od tam dalje skupaj z reko skoraj po ravnem vila do mesta Aysen. Med vožnjo so nam vzbujale pozornost poleg samotnih naselbin še zlasti male kapelice ob cestah. Domačini jih postavljajo rajnim v čast na krajih nesreče. Dobesedno povedano, ne maram se nič norčevati, čisto so podobne pasjim utam. Velikost in oblika je ista in iz lesa so tudi.

Vsi smo pričakovali, da se bomo nenadoma znašli pred širokim odprtim morjem s pristaniščem, ki si ga bo vredno ogledati. In res, samotna naselja so postajala bolj pogosta. Zdej pa smo že hiteli mimo manjših gruč hiš in končno smo drveli že tretjo kvadro med naseljem, ko nenadoma zmanjka ceste. Ta je palepa! Kaj smo zgrešili? To so se nam obrazi razpotegnili, ko smo zvedeli, da je prav to puerto Aysen. Sanjal sem o modernem pristanišču z velikimi ladjami, sedaj pa ne vidim niti jadrnice.

Danes smo 8. januarja 1953. Tako je. Točno mesec dni, odkar smo raztovorili našo prtljago z lanchona (večja barka) San Pedro in točno dvajset dni, odkar smo bili na sv. Valentinu. Točno petnajst dni, odkar brez upa čakamo na lancha, da pride po nas. Saj živimo na koncu sveta, sami sebi prepuščeni in pričakujemo rešitve. Pa ne samo to! Že devet dni je, odkar so odveslali moji prijatelji v Aysen z namenom, da nam pošljejo lancha. Naj zaključim. Danes je natančno mesec in osem dni, odkar smo se poslovili od sveta in nam dragih. Da, tako nam gre, pravkar sem prižgal zadnjo svečo, ki jo še imamo. Ves dan smo čakali na rešitev. Upali, da se pojavi na obzorju lancha, čoln ali kar koli, samo da bi ne bila plavajoča ledena gora — tempano. Čakati petnajst dni na zvezo ni šala, še mnogo manj, ko potekajo živila in niti pojma nimaš, koliko časa boš

še čakal. Pa kaj bi se grizel, lepši so spomini.

V pristanišču Aysen, kamor smo prišli po po treh dnevih vožnje pošteno pretreseni, so nas čakali še lepši pretresi. Zanimali smo se najprej za zvezo čez zaliv do hotela Ofqui, ki naj bi bil naše izhodišče. Na žalost smo kmalu zvedeli, da redne zveze že dve leti ni več, ker ni nobenega prometa. Morali smo iskati kakršno koli barko, ki bi zamogla prepeljati nas in naš tovor suh v zaliv sv. Rafaela. Ker se je dan že nagibal, so naši "glavarji" odnehali in preložili to neprijetno delo na drugi dan. Odpeljali smo se z našim avtobusom spet ven iz naselja za kake četrt ure hoda in se utaborili na lepi jasi ob zapuščenem vrtu v neposredni bližini reke. Tri dni smo preživeli tu, preden smo vendar le našli lanchon, s katerim smo se nameravali prepeljati po zalivu.

Ne bom pisal o vožnji proti laguni San Rafael, ker si ne maram greniti spominov. Posadka barke je namreč brezvestno prevzela nalogo, ki ji sploh ni bila kos. Kraja, kamor naj bi nas odpeljali, sploh niso poznali. Še več: kapitan ni poznal niti karte in smo zato mogli voziti samo podnevi. Mesto, da bi prišli na cilj v 18 urah v najslabšem primeru, smo za to vožnjo zgubili nad 50 ur. Domenili smo se, da nam bodo na ladji dajali hrano, a je tudi nismo dobili. Ves čas smo se vozili po zalivih, ki so bili široki komaj kilometer. Kamor koli je zrlo oko, povsod se je ustavljajo na temno zelenih divjih gozdovih. Ko pa se je vožnja bližala h koncu, se je razgled popolnoma spremenil. Pred nami se je odprla jezerska gladina lagune Sv. Rafaela v vsej svoji veličastnosti. Ledene gore so se sprehajale po gladini, kamor koli si pogledal, v ozadju pa se je vijugala velikanska reka ledenika z istim imenom. Ledenik se je lomil v morje z ogromno steno. Ponekod je dosegala višino tudi 80 metrov. Kdo ve, kolikšna plast ledu pa je bila še v laguni. Včasih je zagrmelo in zabobnelo, kakor da bi nekje razstreljevali. Bobnenje je naznanjalo, da se je z visoke stene ob koncu ledenika zopet odlomil sklad ledu in zgrmel v vodo. Rodila se je nova ledena gora.

Končno je lancha pristala in zdaj ni bilo več časa za občudovanje naravnih lepot. Raztvoriti je bilo treba 33 zabojev s hrano. Napravljene so bili po trije sezname, kaj je v vsakem zaboju. Vsak zaboj je bil enota zase. To se pravi: v njem je bilo vse potrebno, da je trojica članov ekspedicije lahko živela teden dni. Bilo

je torej v njem enaindvajset obrokov. Dalje smo znesli na suho še tri vreče prepečenca, deset šotorov, 16 nahrbtnikov — vsak je imel namreč dva, osem mornariških vreč, osem parov smuči, kup cepinov, zložljive lopate, okrog 200 bambusovih dvometrskih palic in še cel kup drugih stvari. Znositi vse to ni bilo malenkost in pošteno smo morali poprijeti. Nato si je vsak izmed nas poiskal v praznem in zapuščenem hotelu svojo sobo, raztovoril v njej svojo zasebno kramo ter si uredil stan kar se da udobno. Dine, Lantschner in jaz smo izbrali skupno sobo. Posebna soba je bila določena za skladišče, kjer je kraljeval Hans Lauer, naš šofer. Ta že priletni mož je bil določen za oskrbnika taborišča-baze in za varuha hrane.

9. januarja 1953 — Danes sem vstal kar zgodaj v upanju, da pride lancha in da moram še prej zaključiti spomine na sv. Valentina. Kar nič več nismo mirni. Najhujši pa je Hans Lantschner. Je strasten kadilec in ne more shajati brez zlahtne travice. Sedaj je začel trditi, da lanche sploh ne bo po nas, ker so po njegovem naši prijatelji v Aysenu najbrž zaprti. In preden bo policija ugotovila, kaj je z nami in z njimi, bomo mi tukaj lahko od lakote umrli. Pa se ne damo kar tako hitro ugnati in upamo naprej, jaz pa pišem spomine.

Ko smo ob prihodu vse raztovorili in spravili v skladišče, je Meiling, po rodu Nemeč in že nad 50 let star možakar, razložil nadaljni načrt za prihodnje dni. Ker Otto — tako bom imenoval Meilinga — ne trpi rad ugovorov, mu tudi nihče od nas ni ugovarjal. Načrt je bil takšen: Ekspedicijo tvori devet članov, delj se pa v dva dela. Prva edinica pripravlja teren, druga pa oskrbuje taborišča. Niti ena niti druga skupina pa nikdar ne smeta biti oddaljeni ena od druge več kot dve taborišči. Dalje: nihče ne sme odpirati zabojev brez dovoljenja in jih je treba donášati v taborišča vedno nedotaknjene. Še isti dan, kot smo se izkricali, smo pripravili vse potrebno za naslednji dan. V torek, 9. decembra, se je prva skupina že odpravila na pot. Bili so v njej Otto, Dinko, fant z naših gora, čigar odkriti smeh pove vse. Tretji je bil Carlo Sontag, fant Dinkovih let, vendar pravo nasprotje Dinku. Prav toliko kot je smeh prvega odkrit, je Carlitov zagoneten, rezervirano dostojanstven in kontroliran. Takšna je bila prva skupina.

ci ob ledeniku. Ta pršneti ledenik! Ker v teh krajih le poleti dežuje, sicer pa vedno sneži, se velikanske množine zapadlega snega kopičijo na gorah in počasi stvorijo debelo ledeno plast. Ledena plast se zaradi svoje teže na strmini začne polagoma pomikati navzdol. Prav počasi in nezaznavno leze ledena plast niže in niže. Išče si kot reka prehoda po dolinah. Reka se v dolinah umiri, v hudourniških strugah pa besni. Nekako tako je z ledenikom, ki neprimerno bolj počasi teče. Na krajih, kjer je padeč močan, se ledenik lomi in krha. Na njem nastajajo velikanske razpoke. So to pravi prepadi, ki jim marsikdaj globine niti oceniti nismo mogli: Ob razpokah pa nastajajo pravi stolpi in grebeni, včasih ostri kot nožovo rezilo. Kadar je ledenik tak, je najboljšje, da se vsakdo umakne z ledenika na "suho", med skalne kope, ki jih grmadi ledenik ob svojih. Po tem robu iz kamnitih razvalin je treba telovaditi naprej toliko časa, dokler nj spet mogoče preiti na bolj prehodni in lepši del ledenika.

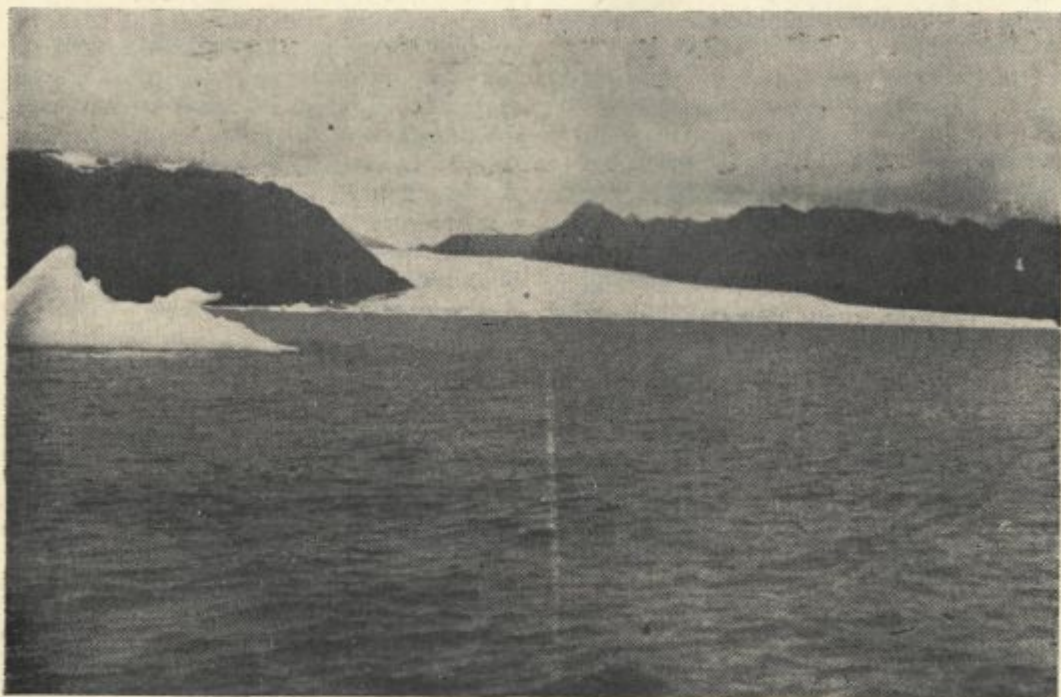
Vendar prehod z ledenika na kopno ali ob-

ratno dostikrat zahteva največjo opreznost in izvedenost. Skala odnosno kopnina je nepremična, dočim se ledenik giblje in topi. Zato nastane med obema vrzel, v najboljšem primeru izredna strmina, marsikdaj pa ju loči pravi prepad, največkrat toliko širok, da ni misliti na to, da bi ga preskočil.

Vračal sem se proti kraju, kjer smo odložili tovor, ko sem na pol poti srečal Birgerja, ki me je z neutешljivo radovednostjo spraševal o vseh podrobnostih taborišča. Tovor smo nato še dobro zavarovali proti dežju ter si natančno zapomnili njegovo mesto in vse značilnosti kraja, nakar smo se vrnili proti domu, hočem reči izhodišču — hotelu Ofqui. Prepričani smo bili, da nas bo tam čakalo kakor vedno kako prijetno presenečanje, kakor jih je znal pripraviti le naš kuhar Hans.

V teh prvih dnevih pa smo vsi zagrešili napako, ki se je pozneje nad vsemi maščevala. Premalo smo pazili na počitek. Hodili smo spat okrog enajste in vstajali že ob petih.

12. XII. 1952. — Zopet krasen dan. Že ob petih smo jo odrinili iz hotela. Ta dan smo

Laguna Sv. Rafaela z ledenikom. Kot silen veletok se zliva ledenik v morje. Prav na levi precejšnja plavajoča ledena gora, ki se je pred nedavnim odlomila od visoke ledeniške stene. Plavajoča ledena gora zakriva obrežje prav tam, kjer stoji zapuščen hotel Ofqui (izgovori Ofki), kjer si je ekspedicija uredila izhodno bazo. Ko je bila slika posneta, je na lahno deževalo.

imeli namen, prespati noč v taborišču št. 1., naslednji dan pa spraviti živila naprej s tega mesta.

Kar smo prejšnji dni znosili sem, je vse ležalo na prostem, čeprav dobro zavarovano. Zatorej naprej z njimi, če že ne do taborišča št. 2, pa vsaj v njegovo bližino. Zato smo ta dan poleg obveznega tovora vlekli s seboj še vsak svojo spalno vrečo, toaletni pribor — milo in brisačo, nekaj perila in obleke, da bi se lahko preoblekli, in končno še kup kuhinjske šare za obe taborišči. Vlekli smo kot mule in kar tekeli je znoj od nas, ko smo jo rinili proti taborišču št. 1. Kakih sto metrov pred taboriščem, nam je prišla nasproti prva skupina, ki se je že vrnila s svojega izvidniškega pohoda.

Da ne pozabim: Ura je že dve popoldne, dne 9. januarja. Lanche ni od nikoder. Kuhar je že do skrajnosti pristrigel obroke. Za kosilo je bila le gosta juha z ovsenimi kosmiči, za priboljšek pa kava in pol rebra čokolade. Na Birgerjevo pobudo smo popoldne začeli šahovski turnir. Poleg tega še razne vaje v duhovičenju in karte in končno, ne vem še kakšne iznajdbe za pobijanje dolgega časa. Dobro, da imam zase še drug recept: pero.

Veselo smo se pozdravili z izvidniki. Pač pa nam je njihova naglica, s katero so hoteli vse opraviti po svojem pripovedovanju, kmalu šla na živce. Govorili so o naskoku na vrh s takim ognjem, kot da bi druga skupina sploh ne obstojala. Ko smo skupaj prišli do taborišča št. 1, smo molčali vsi. Nihče ni hotel sprožiti misli. Končno se je ob kavi razodel doktor. Malokrat se zasmije, to pot se pa je, ko je dejal: "Changadores andinos." Prevoda ni, pa je boljše, da ga ni. Ko smo se odpočili, smo šli iskat stvari, katere smo pustili prejšnji dan na ledu. Ko smo končali delo, smo sedli k ognju. Veselo je plapolal, mi smo se pa razgovarjali in ukrepali vse mogoče; razporedili smo tudi delo za naslednji dan.

13. XII. 1952. — Ko se je malce začelo svitati, smo molče oprtali vsak svoj zaboj: Birger, Negro in jaz. Pot je bila za nas nova, vendar nič posebnega. Nedaleč od taborišča št. 1 smo vstopili na ledenik. Približno eno uro smo hodili po njem in sestopili na kopno za pol ure. Nato zopet na led za uro hoda in spet na kopno kakih 1000 metrov ter spet nazaj na led do taborišča št. 2. Morda se bo ko-

Taborišče št. 1 ob ledeniku Sv. Rafaela. Šotor stoji v desnem vogalu spodaj. Nekoliko svetlejša črta v zgornji tretjini slike označuje konec ledenika, svetlejši pas nato je laguna Sv. Rafaela, prav v ozadju gore na nasprotnem bregu, že skoraj čisto v megli.

mu čudno zdelo, da smo tako lahko našli pravo smer in pot. Dobro nam je namreč služil zemljevid Hessove ekspedicije iz l. 1941, nekaj značilnosti pa nam je nakazala tudi izvidniška trojka ob srečanju. Če bi hotel omeniti vse ovjнке, razpoke in serake (ledene stolpe), ne bi prišel s pisanjem nikamor. Ko smo vstopili zadnjikrat v led pred taboriščem št. 2, se je pred nami odprla ravnina ledu. Na hitro sodeč sem mislil: Čez pol ure bomo na drugem koncu. A hodili smo tri ure. Bela ploskev je bila pred nami ko začarano razburkano morje. Ogromni in negibni ledeni valovi so nam dali dela. Gorj doli smo hodili ko neumni.

10. januarja 1953 — Grozno je to. Čakamo in čakamo, a ladje ni od nikoder. Kot sem že omenil, smo začeli stiskati pri hrani. Že pri zajtrku je vsak dobil tri kekse za ves dan. Še dobro, da nam je oskrbnica za večerjo prodala prekajeno ribo. Vreme je zmerno, hočem reči, da kot po navadi prav lepo dežuje. To daje našemu brezupnemu čakanju še poseben povdarek. Vendar sem lahko izrabil kake pol ure, ko ni lilo, da sem si šel nabrat v bližnji gozd rastline za herbarij...

Taborišče št. 2 smo imenovali nunataker. To besedo si je izposodil iz eskimskega besednega zaklada dr. Reichert, ki je s svojo ekspedicijo pred 30 leti hodil tod okrog. Hess je oznako ohranil, a jo je prevedel in mesto imenoval islote. Nunataker pomeni namreč otok v ledu. Ker so bile Hermanu Hessu, nekdanjemu švicarskemu vodniku, tukajšnje vremenske neprilike dobro poznane, si je zgradil v tej divjini, pravi ledeni Sahari, na edinem var-

nem in trdnem mestu — nunatakru — malo leseno utico. V njej je več ko mesec dni prežal s svojimi tovariši na lepo vreme. Da so bili dobro založeni, je dokazal že bežen pogled na okoli: Tu kup lesenih in razbitih zabojev, tam pločevinaste škatlje, drugje zopet razbita harmonika, celo kompletno mizarско orodje je ležalo raztreseno, poleg njega pa nekaj kleparskega. Vse to je pričalo, da njegov umik ni bil lahek. Našli smo med kramo še dve škatlji Nestle-kave in mlečno konzervo. Vse je bilo še užitno. Za spomin na ta kraj sem si vzel ponev, tisto, ki so jo rabili dan za dnem za pripravo svojih obedov pred enajstim leti. Po enournem počitku smo jo ubrali čez "drn in strn" proti taborišču št. 1. Ko smo prvič sestopili z ledu na kopno, smo se srečali s trojko, ki je odhajala na nadaljnji izvid. Govorili smo malo. Videli smo, da nosijo s seboj vso opremo za končni podvig. S Karlom sva se celo malo usekala v besednem boju. Ko smo prišli nazaj v taborišče št. 1, smo imeli za seboj 11 ur hoda.

Za povratek v kampamento št. 1 smo potrebovali nekaj več ko 3 in pol ure. Utrujeni smo bili pošteno, vendar sta Emilio in Negro,

trmasta, kakor sta bila, sklenila da še isti dan nadaljujeta pot. Dogovorili smo se o programu za prihodnje dni in soglasno sklenili, da bomo naslednji dan, to je v nedeljo, ko vsak pošten kristjan počiva, počivali tudi mi. V ponedeljek se vrnemo v taborišče št. 1 z vsem potrebnim. Tudi smo sklenili, da osebno opremo dr. Neumeyerja, ki ga je bolela noga, prenesemo drugi do taborišča št. 1. Tako bo lahko vsa skupina zbrana in bo uspeh bolj gotov. Zatem sta se Emilio in Negro spustila v dolino k laguni sv. Rafaela.

V nedeljo sva jima z Birgerjem sledila. Napravila sva napako, da ob odhodu nisva nič jedla. Po pravici rečeno, tudi nisem čutil nobene potrebe. Vendar sem sto metrov od taborišča že začutil praznino v želodcu. Vode si nisem upal piti, kajti poleg višinske in morske obstoja še tretja podobna bolezen, in sicer ledeniška. Vzrok te bolezni je pitje ledeniške vode, ki je izredno mrzla in popolnoma čista.

Komaj sem čakal, da sva prišla do kraja, kjer smo preteklo sredo v dežju pustili tovor. Malo sva se obotavljala, kajti zabojev nismo smeli samolastno odpirati. A nazadnje sva se le odločila in si privoščila nekaj grizljajev su-

Pogled z valentinskih pobočij proti jugozahodu in na velikansko planjavo kontinentalnega ledu. Na zgornjem robu slike vidimo zameglene gore, ki se na drugi strani kontinentalnega ledu vlečejo kot nepretrgana veriga proti juga.

Sv. Valentin izpred taborišča št. 4. Sv. Valentin je najvišji izmed 3 vrhov v ozadju.

hega sadja, sira in klobase. Skrbno sva zaboj zaprla in nadaljevala pot. Pošteno sva čutila enotedensko prenašanje zabojev. Duh je bil voljan, a meso slabo. Dobesedno sva se privlekla do hotela. Pozneje sem razmišljal o tem dejstvu in zdi se mi, da sem našel vzrok. Dnevno smo vstajali okrog 5 ure zjutraj. Vsak dan je bil naporen (preko 10 ur hoje dnevno) in hrane ne preveč — a ko se je zvečerilo, nisem znal pravilno uporabiti časa in sem vedno bdel preko desete ure. To se pravi: malo spanja in nobenega počitka čez dan. To me je izčrpalo.

Zato sem takoj po prihodu v hotel odšel spat. Lauer mi je še pravil nekaj čenč o prvi skupini in me še bolj uveril v prepričanju, da bi Carlos najraje imel, da mi sploh ne pride mo na vrh. Čim manj zmagovalcev, tem več slave.

Zvečer smo pripravili material in polegli k počitku. Vznemirjalo nas je vreme. Ali bo zdržalo? Vsak izmed nas je zaspal z željo, da bi vsaj še par dni ostalo znosno — — —

Hvala Bogu — zarja ponedeljkevega jutra je naznanjala, da se nam obeta lep dan. Povpraševali smo drug drugega, če je kdo utrujen — a nič, vsi v najboljšem stanju.

Ob 10 uri zjutraj smo bili že v taborišču 1. Čez pol ure smo skupno z dr. Neumeyerjem, ki je tam prenočeval, nadaljevali pot in ob 4 uri popoldne dosegli taborišče št. 2. Hodili smo 11½ ur in pustili za seboj 18 kilometrov. Prva

skupina nam ni pustila drugega obvestila kot smer, v kateri moramo nadaljevati pot — — —

Novo jutro je vstalo pred nami in nam obetalo nov dan. Hvala Bogu!

Obrazi so se razveselili, jeziki so se razvezali in lonec s čajem je krožil pridno od rok do rok. Prepečenec se je drobil pod zobmi. Še en pogled na taborišče! Šotor je bil skrbno zaprt in tudi Hessova hišica ni kazala življenja. Prejšnji dan smo jo popravili in ji razpeli preko strehe nepremočljivo platno. Sestopali smo drug za drugim, z zmernim korakom. Strmina je postajala vedno bolj izrazita, navezali smo dereze na čevlje. Vendar nismo hodili naravnost. Naša smer po ledu je bila dokaj vijugasta. Presneto je dalo truda, da smo si utirali pot med razpokami, ki so molče zijale v temno modrih globinah. Taka tihota, da sem jo tesnobno čutil. Slednjič smo prišli pred veliko ledeno brezno, ki ni imelo ne začetka ne konca. Celo uro smo tekali in stopicali po zasneženem ledu, preden smo našli prehod. Zameten sneg, ki ga je nanosil veter. Tak prehod ni preveč prijetna zadeva, kajti zna se zgoditi, da nenadoma zmanjka snega in tal pod nogami. A s srečo se pride na konec sveta, zakaj pa ne čez razpoke, posebno, če si na vrvi!

Ko smo premagali oviro, se je pred nami odprla snežna ravnina, podobna morju. Kamorkoli je neslo oko, povsod ravnina in tam da-

leč, kjer se je na obzorju končavala, so jo zapirale gore. V smeri severovzhoda se je belil kralj Patagonije, obkrožen s svojimi vitezi, Sv. Valentin! Pogled je bil mogočen, snežnobela rebra so se odražala na modrem ozadju čistega neba. Zavzet sem ga gledal. Da — vreden je žrtve! Navezali smo smuči in zarezali dolgo sled v neomadeževano belino brezkončne bele poljane. Pred nami je stal v vsej mogočnosti sv. Valentin kot varuh in vzpodbuda. Nehote sem brskal z očmi po njegovi beli glavi in iskal možne poti za vzpon.

Sonce je pripekalo, kot bi hotelo reči: Kar ste hoteli, to imate. Glavo sem imel dobro zavarovano, niti mama me ne bi poznala. Imel sem pokrivalo iz debele nakosmane volne, očala z zelo temnimi rjavimi stekli in preko obraza svilenorjavo pokrivalo, nalašč napravljeno v to svrhu. Skozi edino odprtino gledajo oči in dihati je treba pod masko, kar seveda precej moti. Očala se od časa do časa zasopejo. Tudi vročina je pod tako cunjo občutna. Potil sem se, da je od mene teklo in najbrž se je drugim prav isto godilo. Daljave ni bilo ne konca ne kraja. Razpršili smo se po sledi naših pobeglih prijateljev in nismo bili drugega kot neznatne točke na brezkončni ravnini. Najbolje jo je pritiskal Tirolec (Birger), ki je bil pred menoj. Sledil mi je Negro in tam daleč zadaj je ostal doktor. Kajti — da ne pozabim — Emilio sploh ni šel z nami, ostal je v taborišču 2, ker si ni prinesel smuči.

Sneg se je začel spreminjati in ravnina se je nalahno povesila. Še malo in znašel sem se na sumljivi zeleni barvi — bilo je ogromno nizko jezero. Čevlji so zagazili v vodo. Previdno sem stopal in srce mi je utripalo, ker nisem občutil najmanjše volje, zginiti v kakih nepredvidenih globinah.

10. januarja 1953. — Ura se nagiblje na deseto in sobota mineva. Toliko upanja smo vložili v ta dan — in nič. Dan je potekel kot vsi drugi. Igrali smo šah in sušil sem rastline za herbarij.

11. januarja. — Vreme kot vsak dan — dežuje. Od sten ledenika, ki se dvigajo nad morsko gladino zaliva sv. Rafaela, se trgajo neprestano ogromni ledeni bloki in se z grmenjem in pljuskanjem rušijo v vodo. Neprestano grmi, noč za nočjo, dan za dnem. Sliši se, kot bi streljali s topovi. Včasih opazujem ogromni blok, kako drsi nizdol, ali kakšen leden stolp, kako se nagiba in plo-

skoma pade v vodo. Ker smo precej oddaljeni od ledenika, pride glas prepozno in je treba dolgo opazovati, da ujameš prav tisti konec ledenika, kjer se bo porušil naslednji kos. Ugaja mi ta prizor. Zato včasih bulim neprestano proti ledenim stenam, ki se dvigajo 20 — 40 metrov na 1 km daljave. Zgodilo se nam je, da smo dan za dnem opazovali stolp, kako se je vedno bolj pomikal proti vodi. Slednjič je bil ves steber velikanskega obeliska ločen od vrha do tal od ledene gmote. Podrl se je prvi del ledene gore in z Dinkom sva šla na pomoč, da bolje vidiva, kako bo zgrmela vsa palača. A zagrmelo je prav, ko sva gledala rože. Ozrla sva se in stolpa ni bilo več, le voda se je penila na kraju padca in približno pol minute pozneje so ob obalo butali razpenjeni valovi.

Meni, po pravico povedano, ugaja kraj in kljub izredni samoti so dnevi kratki, morda prekratki. Naj se vrnem k spominom.

Da, kot sem pisal — prebresti smo morali pravcato jezero na ledu. Dohitel sem Tirolca in nisva bila več kot 10 metrov narazen, ko se je z eno nogo pogreznil čez koleno v vodo. Vprašal sem ga, če je mrzla. Odvrnil mi je, naj sam poskusim.

A prešla je tudi ta močvara; smer oziroma sled smuči se je pred nami usmerila na majhen griček, kjer so se videle skale. Tih sem si želel, da bi bilo tam taborišče št. 3. Vročina, žeja in 6 ur na smučeh mi je zadostovalo.

Hvala Bogu, res je bilo tam taborišče. Smuči smo pustili ob snegu in šli do šotorov. Bila sta dva.

Sezul sem si čevlje kot tovariši, ožle nogavice in jih položil na sonce, da se posušijo. Jest se ni ljubilo nikomur, vsak si je želel samo vode, vode. Približno 100 metrov daleč sem staknil studenec, ki se je pokazal izpod snega na skalah in spet izginil v sneg. Začeli smo proizvajati na debelo čaj, gorilnik je brnel kot za stavo. Šele potem, ko smo spili vsak nekaj litrov toplega čaja, smo čutili potrebo po jedači.

Vsak je odprl svoj nahrbtnik in odrezal slanine ali česar se mu je ravno zljubilo. Že v hotelu smo napravili približen osnutek, koliko potrebuje ena oseba v 5 dneh. Računali smo kot minimum 1 kg sladkorja, 1 kilo suhih sliv, 1 kilo sira, 1 kilo slanine, 2 kili prepečenca in

2 tablici čokolade. To je predstavljalo minimum, a poleg tega si je vsak nabasal jedače, kolikor je hotel nositi. Sorazmerno s tem, kolikor je nosil, je lahko vsak trošil.

Šef skupine me je prosil, naj pripravim večerjo. Ko sem pristavil skledo na kuhalnik in odprl konzervo z vampi, me je Negro opozoril, da sta se na beli ravnini pokazali dve točki in da se bližata.

Še malo in Dinko ter Sontag sta bila pred nami. Takoj sem vprašal Dinka, če je hrib že osvojen. Debelo me je pogledal in dejal, da ne. Mi pa smo bili skoraj prepričani, da je prva skupina za cela dva dni pred nami!

Spet sva se nekaj spričkala s Sontagom, a povečevali smo v najlepši slogi. Šli smo spat v upanju, da nam bo Bog milostljiv in nam naklonil vsaj dva lepa dneva.

11. januarja 1953. — Zvečer. — Kokoši so šle že spat. Navadno letijo preko hotela v lepem vrstem redu in gredo prenočit na mali otok čisto blizu ledenika. Skoraj vsak večer jih gledam, letijo zelo nizko in se sliši šumenje kril. Računam, da jih leti kakih 300 dnevno, a ne vse v eni smeri.

Zjutraj je deževalo, kljub temu se je po 10 uri vreme zboljšalo. Z Dinkom sva opravila najin trening v teku na 4000 m in popoldne sem šel z Lauerjem na sprehod.

12. januarja 1953. — Začel sem pisati te vrstice šele popoldne, ker imam tur na vratu in nisem najbolj razpoložen za pisanje. A nagnil me je do tega izreden dogodek. Bili smo ravno pri kosilu in slovesno določili, da se bo teden, ki ga moramo verjetno še preživeti tu doli, imenoval "Doba quakerja". Prav takrat sta oba oskrbnikova otroka — fantič ima približno 6 let in ima nekaj mongolskega v obrazu, deklica pa 11 let — zagnala vik in krik: "Avion, avion".

Pustili smo mizo in se vsuli ven. Na obzorju se je pokazal krilatec, napravil nekaj krogov nad hotelom in se spet vrnil tja, odkoder je prišel.

14. januarja 1953. — Dva ali tri dni se spet pripravlja na dež. V hotelu je vse postarem. Rešitve ni od nikoder in hrana je pod zaporo. Doktor je včeraj "zaplenu" sladkor in danes prepečenec.

Taborišče št. 4. Pogled na greben, ki se dviga proti vrhu Sv. Valentina.

Tur, ki ga imam na vratu, se počasi zdravi.

15. januarja 1953. — Dežuje kot ponavadi. Lanche ni od nikoder, zato pa sem nabral nekaj primerkov za moj herbarij. Naj pišem še o Sv. Valentinu.

Kot sem že omenil, smo se 16. decembra znašli v campamento 3 in smo tam prespali. 17. me je prebudilo govorjenje. Doktor me je pozdravil v slovenščini: Dobro jutro! Smeh au je igral na ustih in vsi smo bili razigrane volje. Lepo jutro je obetalo še lepši dan. Vstala sta tudi Dinko in Carlos, zadnji se je pomiril in nas ni več strašil z daljavami, ne zatrjeval, da za vse ni prostora, ne zadosti hrane. Udal se je v usodo. Za vse druge je bilo življenje nasmeš. Danes, če Bog dá, smo pod vrhom in jutri bo dan zmage. Nismo se dolgo mudili, zapeli smo smuči, optali nahrbtnike in že so smuči mirno drsele po snegu v beli ravnini. Kje je taborišče? Sonce še ni preveč pripekalo. 5 ur bomo potrebovali do taborišča 4. Zdaj smo na poti šele 2 uri, čež pol ure bomo dosegli one-le griče, kjer so skale in tam zadaj neke imajo šotor. Vendar ni minilo niti pol ure, ko smo že bili na gričku in nemalo sem se začudil, ko smo se znašli v taborišču 4. Meiling nas je z veseljem sprejel in nam ponudil čaj. Čez dobro uro smo se spet spustili na drugi strani grička v daljavo. Treba je bilo pritisniti, kajti nameravali smo počivati, ko bo vročina najhujša. Razdalje med nami so se večale. Tu in tam sta se dva srečala, se prehitela in čas je tekkel ob smukanju smuči. Vsak je bil sam, čisto sam in vendar povezan v sedmorico z nevidno vezjo ideje, načrta. Vem, da smo vsi mislili isto, vsi smo se mudili v mislih okoli Valentina. Vsake toliko sem se ustavil, da sem prišel do sape in opazoval sem "našo" goro ter iskal poti na vrh. Poskušal sem vtisniti si obrise v spomin.

Ob dveh popoldne smo prišli na planoto, pod

promontorij (predvrh) sv. Valentina. Potrebni smo bili odmora. Dinko je zasadil dve smuči v razdalji kakih dveh metrov v sneg in razpel preko njih šotorsko krilo, da smo imeli senco. Nobenemu se ni ljubilo jesti, preden nismo napravili nekaj požirkov čaja. Birgerju, Dinku in meni se je pridružil še Negro, medtem ko je trojka počivala kake 1/2 ure daleč za nami. Slednjič smo se le lotili jestvin. Ogledovali smo strmino, ki se je dvigala pred nami, polna razpok. Ko smo pojedli je Dinko s Tirolcem silil dalje. Takrat nisem pomislil, da je naše ravnanje dokaj nespametno. Od šeste ure smo bili na poti, če odštejemo počitek, je to vsaj 6 ur hoje, in v tem času smo si privoščili skromen zajtrk in malico — to je vse. Vendar, če bi prejšnje dni jedli in spali zadosti, bi bilo vse prav. A od ponedeljka dalje hodimo dan za dnem, uživamo vedno isto skopo hrano. Spimo malo in jemo še manj. No, takrat nisem prav nič mislil na to. Mehanično sem se dvignil in sledil. Takoj smo se znašli pred razpoko z dokaj udrtim mostičkom. Dinko si je nadel nalogo, rešiti ta problem, kar se mu je tudi posrečilo. Sledile so še druge razpoke in v serpentinah smo počasi pridobivali na višini. Za višinsko razliko 600 metrov smo porabili več kot 2 uri časa. Vstavljali smo se vedno bolj pogosto, telo se je začelo upirati in pojavili so se prvi znaki utrujenosti. Kako uro pred nočjo se je Meiling ustavil na kraju, kjer smo postavili taborišče 5. Za njim je prispel Dinko, potem jaz in za menoj Birger. Potem so v velikih preesledkih prihajali še drugi. Ker je bil teren nagnjen, smo z lopatami pripravili teren za dva šotora in Otto je začel rititi v sneg in si je pripravil prav udobno luknjo za spanje.

V treh dneh smo prehodili 50 kilometrov in se dvignili 3000 metrov visoko.

Bil sem utrujen, jesti se mi ni ljubilo. Dasi sem ves dan komaj pokusil kak grizljaj, nisem čutil nobenega teka, želel sem si samo pijače. Takoj se je začela industrija čaja. Pil sem in pil, zdelo se mi je, da je telo popolnoma izsušeno. Zato pa so bili čevlji premočeni, da je žlobudralo. V vsakem šotoru je bilo prostora za 3 in Otto je spal sam v luknji.

Popil sem približno en liter mrzle tekočine z Nest-kavo, vendar želje po jedachi nisem mogel vzbuditi.

Počitek je bil kratek. Ob 5 uri me je Dinko že zbudil. S težavo sem spravil mrzle čevlje na nogo, še prej sem jih poskusil ogre-

ti nad svečo. Otto je za vsakega pripravil nekaj topliega, a vse je bilo premalo, če bi hoteli nadomestiti vodo, ki smo jo v treh dneh obupne vročine spotili. Kljub temu se nisem počutil slabo.

Odpravili smo se. Čez uro smo se navezali in začel sem čutiti, da naše moči pojemajo. In še nekaj! Obšla me je izredna neobčutljivost in brezbržnost. Morda bo kdo mislil, da mi je srce igralo, da sem bil ves prevzet od ideje zavzeti vrh, zdaj ko je bil tako blizu in nas je stal toliko truda in napora. Nič tega! Šel sem mehanično, dozdevalo se mi je, da bom uspel, mislil sem, da bo pač tudi ta dan minul in da bom imel lepe spomine. Počasi smo se vzpenjali v sledeči navezi: Dinko — Birger in jaz. Sonce še ni vstalo, mrzav je pritisikal. Prav vrh Sv. Valentina je skrival sonce in veter je še povečaval mrzav. Lezli smo počasi, vstavljali smo se in iskali izhoda. Enkrat smo se tudi vrnili nazaj, le s težavo smo mogli malce trmastega Dinka prepričati in ga pripraviti do tega, da smo se napotili na vzhodni rob, kjer smo uspeli. Dosegli smo vrh ob 10.55 in našli tam že drugi dve navezi. (Meiling-Neumeyer in Sontag-Ezquerria). Podali smo si roke in vsem se nam je smejalo. Pozabil sem na utrujenost, ali pa je nisem več čutil, ne vem.

Nekaj fotografij ob zastavah Argentine, Čila in Cluba Andino. A radi silnega vetra smo se kmalu umaknili na višino 4000 metrov, t. j. 80 metrov pod vrh, kjer smo v zatišju pomalicali: slanina, prepečenec, suhe slive, čaj, sir etc.

Spuščali smo se vsaka naveza po svoji smeri. Med potjo smo malce zašli, vendar smo ob 3 uri že bili v campamento 5. Počitek približno 1 uro. Da — počitek. Nihče ni govoril, vsak je bil sam s seboj. Dasi se ni noben smejal, smo bili vsi veseli, srečni in praznično nam je bilo pri duši. To so pričale oči, ki so žarele vsem, prav vsem — meni tudi? Ne vem. A čutil sem v sebi moč, radost, veselje. Vse se mi je smejalo.

Razdrli smo šotore, zvitih delih so romali na svoja mesta v nahrbtnike in prvi, ki se je ločil od kraja, sem bil jaz. Sicer nerad priznam, a res je, da sem presneto slab smučar. Moj "sistem" je bil jako enostaven: Spustil sem se in šlo je vedno hitreje, z nahrbtnikom na rami, s palicami v roki, brzelo je vedno hitreje. Šumelo je pod nogami, šumelo po gla-

vi — bums! — in zakadilo se je, hvala Bogu — sistem ni ravno priporočljiv, vendar sem se še kar dobro ustavil. Pobral sem se in dalje. Najhuje je bilo na strmini, med razpokami. Najprvo sem sestopal brez smuči, a udiralo se mi je do kolen. Torej sem navezal na smuči "pse" (kože) in preko psov še usnjen pas in sem se spustil. Šlo je po nogah, po hrbtu, sede in stojé, z glavo naprej in zopet z nogami: pravim, šlo je in to je edino, kar je zanimivo. Vendar, da bo vse jasno, bil sem na vrvi trojke: doktor — jaz in zadnji Carlos.

Moker sem prišel v dolino, moker od potu in snega, a prišel sem. Skupina pred nami, drugi štirje tovariši, je sedela v snegu in opazovala ves ta cirkus: to je bilo smeha. Vendar, ko smo bili izven razpok, so vstali in se zakadili nizdol po snegu. Vedno manjši so bili, slednjič so bili samo še pike, ki so se izgubljale v daljavo. Premaknil sem se in se nazadnje tudi spustil. Mimo ušes mi je žvižgalo, brzelo je v dol — to pot nazadnje le nisem padel. Brzel sem za njimi, pot je bila še dolga. Vode nikoder, samo v čevljih je obupno žlobudralo. Tu in tam sem v daljavi videl točke, tovariše naše skupine, in zopet sneg — za spremembo tu in tam razpoka. Slednjič sem dohitel Carlosa, ki je rekel, da me čaka. A tudi potem je ostal daleč za menoj. Prišel sem v campamento 4 bolj mrtev kot živ. Snel sem nahrbtnik, pograbil svojo skledo in sedel na kamen ob tolmunu, ki se je nabral ob topljenju ledu. Zajel sem vodo. Čutil sem se naj srečnejšega človeka na svetu. Sedel sem ob vodi in poslušal kaplje, ki so kapljale od skledice. Voda — da, voda.

Srknil sem in nisem odnehal, dokler ni bila literska posoda prazna. Zajel sem znova. Srečen sem bil in vse se mi je smejalo. Voda! Pil sem, dokler nisem izpraznil posode. Tekočina je bila ledeno mrzla, a ni me motilo. Samo, da se je pilo. (Samo železna narava pisca je mogla brez škode zdržati ta atentat na zdravje — Op. prireditelja).

Zajel sem. Ni se mi več mudilo, čakal sem in gledal. Počasi sem izpraznil posodo in zajel še enkrat. Bil sem zadovoljen s tem dnem. Šel sem spat in spal sladko pod milim nebom, pod Južnim križem, ki sem ga tako želel videti, ko sem bil še majhen in nam je stari salezijanski misijonar govoril o Patagoniji in Južnem križu. Mislil sem na njega. Spal sem kot padašah in sem se zbudil z iz-

Taborišče št. 5. Silne so nalomljene ledene gore v ozadju.

redno željo po jedachi. Torej sem se pošteno najedel, kajti v mojem nahrbtniku ni ničesar manjkalo.

18. januarja 1953. — Še vedno smo v hotelu ob laguni sv. Rafaela. Danes bomo odprli en zaboj, ki je v rezervi. Že nekaj dni jemo samo ovsene kosmiče. Doktor je zaskrbljen. Prepričan je, da se je našim prijateljem, ki so se s čolnom odpravili v Aysen, zgodila kaka nesreča. Jaz pa sem drugega mnenja, ker mi je izredno gostoljubje v teh zapuščenih čilenskih predelih že predobro poznano. Herbarij dobro napreduje...

Po zajtrku smo zbrali kramo v taborišču 4, pospravili šotore in nadaljevali povratek. Med potjo se je vsak na tihem veselil, da je stvar tako dobro šla. Dosegli smo taborišče 3, kjer je bil en šotor in še nekaj drugih stvari. Ostali smo tam do 3. ali 4. popoldanske ure ter

tako prebili vročino dneva pod šotori, kjer smo se pridno zalivali s čajem. Vsi smo bili malce utrujeni, vendar veselje, da se bomo tako hitro vrnili, je vse bodrilo. Popoldne smo pospravili taborišče, navedali kramo v nahrbtnike, obuli čevlje, zapeli smuči in se predali neizmerni beli ravnini. Proti večeru, če imamo srečo, smo brez nepravilnosti lahko na nunatakru. Tako smo premerili v 6 dneh preko 100 km razdalje, osvojili Sv. Valentina in napravili višinsko razliko od 0—4080 m ter od 4080—700 nazaj. Po mojem je to prav čedno delo in ni treba še, da bi morali premagovati tehnične ovire v gorskem smislu. Pri tem naporu dvomim, da bi take ovire sploh zmogli.

Sonce je zahajalo, ko smo odpeli smuči na koncu ravnine, uro daleč od nunatakra. Treba se je bilo spustiti s smučmi na rameh v kotlino po precejšnji strmini. Prišli smo, ali bolje rečeno, privekli smo se drug za drugim v taborišče. Nikomur se ni ljubilo niti govoriti, vsem je bilo zadosti. Sneg, ki ga je sonce precej zmeščalo, se je na zadnjem koncu poti udiral celo pod smučmi, kaj šele pod nogami, tako da noben korak ni bil gotov. To je zdelo vse.

Sprejel nas je Emilio s toplim čajem. Pozneje nam je pripravil še makarone. To je bila gostija! Toda mi trije, namreč Dinko, Tirolec in jaz smo prosili za dovoljenje, da še posebej zadostimo naši lakoti, ki se je zadnji dan prebudila z vso svojo silo in klicala po zadoščenju.

Dobili smo dovoljenje brez pridržka in kuhar je sikal svoj plamen ob posodo. Sedeli smo okoli kot svečeniki in čakali s prekrižanimi nogami na tleh šotora. Oči so se svetile v skrivnostnem ognju vsem. Ko je voda zavrela, smo vsuli koruzni zdrob in nato zabelili. Zabela je bila sestavljena iz ene konzerve paradižnikov, ene konzerve govejega mesa (corned beef) in slanine. Najprvo sem zrezal slanino na kose in jo obelil, nato sem naložil na kose zrezano mesno konzervo in paradižnik. To je bila zabela za polento v 1 1/2 literski posodi.

Prijatelja sta moje neprecenljive kuharske zmožnosti močno pohvalila in mi dala vse priznanje. Zavreli smo še kavo, da poplaknemo polento. Tako nas je zalotila pozna noč, ko smo ugasnili svečo.

Iz spanja nas je prebudil Negro. Obvestil nas je, da gre v dolino in dopovedoval Dinku

Pogled z vrha Sv. Valentina proti jezeru Buenos Aires. V ozadju na desni San Lorenzo. V ospredju vrh Titlis, eden izmed predvrhov San Valentina.

Sestop z Valentina. V ozadju napokani ledenik.

in meni, naj greva z njim. Res sva se začela pripravljati, a tako počasi, da sta jo z Emiliom ucvrla naprej. Začelo je deževati. Midva sva torej počakala kosila, jako podobnega naši večerji, samo da so polento zamenjali makaroni.

Po kosilu se nama je pridružil Tirolec. Dospeli smo do taborišča 1, pošteno utrujeni. Torej smo soglasno sklenili, da ostanemo tam čez noč in da zjutraj nadaljujemo pot.

Privoščili smo si spet večerjo, da je bilo veselje. Zjutraj smo jo potegnili do hotela, kjer smo se pošteno umili, se spet najedli in se skrili vsak v svojo spalno vrečo.

Prespali smo skoraj ves ponedeljek do torika zjutraj. V torek sem opral perilo in vrnili so se še drugi prijatelji z nunatakra. Dan je mineval v veselem razpoloženju in ugibanju. Vsi smo bili trdno prepričani, da bomo 10. januarja, v najslabšem primeru v Bariločah. Pri večerji smo sklenili, da se v sredo, 23.12 po možnosti pospravi campamento II. Javili smo se trije za to delo: Dine, Emilio in jaz.

Ko smo odšli iz hotela proti ledeniku, smo bili sprva malo trdi, pozneje pa smo se pošteno razgibali in nam hoja ni delala preglavic. Tu in tam smo se ustavili in spet naprej. V ledenik in iz ledenika v grmovje. V campamento I smo si napravili čaj in spet dalje. Popoldne ob dveh je bilo malce megleno in mi-

dva z Emiliom bi kmalu izgubila smer in jo kresala dalje.

Ob pravem času se je za trenutek razjasnilo in sva se znašla. Ko smo prišli v taborišče, smo takoj začeli s pospravljanjem in basanjem nahrbtnikov. Sneli smo nepremojljivo platno s slavne Hessove hišice in ko je bilo vse v nahrbtnikih, smo pospravili še hrano. Sprva smo nameravali prespati na tem kraju, ker pa smo imeli časa na pretek in se je vreme slabšalo, smo sklenili, da se vrnemo. Pripravili smo si južino in se potem odpravili v dolino, z namenom, prespati v campamento 1. Začelo je deževati, veselili smo se šotora in večerje. Nemalo začudeno smo pogledali, ko smo našli campamento obljuden. Razpeli smo na hitro še eno platno in ga podprli s cepini. Če nekaj čaja — in zgneteni v šotoru in pod platnom smo se predali mirnemu spanju ob prasketanju dežja. Prebudil sem se okoli osme. Dolžili so me, da sem izdatno smrčal in da mi je Dine od časa do časa pomagal. Imel sem izredno željo, podaljšati še malo spanje. Pa so me primorali, da sem vstal, ker sem spal tik pri vhodu v šotor.

Ker smo hoteli praznovati sveti večer v hotelu z oskrbnikovo družino, smo kljub dežju napravili izpad. Kar smo pustili, je bil prazen šotor. Šli smo raztreseni, zadnji sem bil jaz. Pred menoj je hodil Birger. Približno 1 uro

od campamenta je bil zelo kočljiv teren, ne po ledeniku ne po suhem nisi mogel varno hoditi. Torej so nekateri zbrali pot po ledu in drugi po suhem. Tirolec je pred menoj izstopil iz ledu. Derež ni snel, temveč je hodil po skalah z njimi. Hotel sem se podvizati, da ga dohitim, a predno sem ga dosegel, je spet izginil med stolpi ledu na ledeniku. Gledal sem za njim in ga opazil med dvema stolpoma, še trenotek — in mu je zdrčalo. Po padcu se mi je zazdelo, da je zgrmel globoko.

Vrgel sem nahrbtnik z rame in plahto, s katero sem bil pokrit. S cepinom v roki sem hitel proti kraju, da bolj vidim, kje je. Zaslíhal sem globoko v srcu ledu stokanje. Nastavil sem roko na usta in zakričal: "Vrv, vrv, Birger je padel". Nižje doli so se ustavili, a me niso razumeli. Ponovil sem klic o nesreči in že izginil med ledom v smer, kjer je izginil Tirolec. Prišel sem do kraja. Pred menoj se je odprla peč, dve steni sta jo tvorili, ena ledena in ena skalnata. Tirolec je zdrsnil do sem in ker se ni mogel niti ujeti, niti odskočiti, je zdrsnil notri. Odpel sem dereže in začel lezti v žrelo, a ga nisem mogel zagledati. Medtem sta prišla Dinko in Carlos. Vrgla sta vrv v brezno, a Birger se je oglasil, sam privezal nahrbtnik na vrv in Dinko je spravil prtljago na dan. Nato se je Tirolec sam navezal in priplesal gori. Vrv, ki jo je Dinko spustil, je merila 25 metrov in če odštejem za voz 5 m, je Tirolec frčal 20 metrov globoko in se mu ni nič zgodilo. Res sreča! Omenim naj še, da so bila tla, kjer se je ustavil, pokrita z debelo plastjo majhnih koščkov

ledu, ki neprestano padajo v globino. To je ublažilo padec. Oddahnili smo se. Ne le, da bi nam bilo žal za njega, tudi za nas ne bi bilo prav nič prijetno spravljati ranjenca v dolino.

Počasi smo se zblížali hotelu, priklovratili smo tja premočeni in priznam, tudi malce utrujeni.

Izpolnili smo svojo nalogo v tem kraju. Šteli in računali smo, kdaj pridemo v Bariloče. Optimisti so bili prepričani, da za novo leto, pesimisti pa so menili, da za Tri kralje.

Z vso vnemo se je pripravil praznik božiča. Nič ni manjkalo. Nihče ni slutil, da bomo tako dolgo sedeli v tem kraju.

Pa vendar smó 18. januarja in je dve popoldne. Roji mi po glavi, da bomo morali misliti na rešitev s splavom.

A kaj, strela, je to — ali so ljudje ponoreli? Vse vpije: "Lancha".

Skočim k oknu in res se ob pomolu ustavlja barka. Vse vpije, kričim tudi jaz.

Še isti dan smo se ukrcali z vso ropotijo na brod. Ledenik se je lomil kot po navadi, grmelo je, voda je šumela in se penila.

Hitro smo izgubili izpred oči ledenik sv. Rafaela.

Hvala ti, nadangel Rafael, ti zaščitnik potujočih, ki si spremljal Tobija in ga čuval nezgod in si tudi nad nami razpel mehke peroti svojih kril na božji ukaz!

JANKO

MED VEČEROM IN NOČJO

Nebo pretkala je zelena svila
na njo neslišno sedli so metulji.
Svetloba tajna njive je zalila.

Višnjevce sence spe ob jarkih potov
in vsak čas pozlati jih dobra luna,
ki vstaja kot oranža izza plotov.

Na travi mi bo glava počivala
in ne bi vedel, da sem v tuji grudi,
ko bi ob vzglavju trta ne jokala.

STANKO JANEŽIČ

PESEM

In če tebe ne bi imel,
kako bi navriskal se in naihtel,
kam srečo izlil in okup?

Tiho je v izbi srca.
Nekdó na nevidne strune igra.

Dr. ANTON DOLINAR

(13. I. 1894. — 1. VIII. 1953.)

Potekajo nam begunska leta — osem jih je že utonilo v večnost, odkar smo morali zapustiti domovino in z njo vse, kar nas je močnejše kot veriga navezovalo na njo. Spomini so še sveži, rane se celijo, a kar je bilo lepega, ostaja živo. Še se v spominih sprehajamo po Sloveniji, še srečujemo znane obraze, v duhu še gledamo življenje po mestih in vaseh, še prisluhnemo v mislih petju, kot je bilo doma na vasi, v cerkvi, na koncertnem odru, v našem ljubljanskem radio... In želja po vrnitvi, po obnovitvi vsega nekdanjega lepega, je kljub letom, ki nas ločijo od tega, kar je bilo, vedno silnejša. A ob povratku bo drugače, marsikaj drugače. Časi se spreminjajo in mi se spreminjamo z njimi. Kaj znanec že zasula je lopata! V našem kulturnem okolju je znova zazijala vrzel.

Prve dni avgusta preteklega leta je obvestilo iz USA povedalo, da je na posledicah avtomobilske nezgode umrl povsod znani in priljubljeni kulturni delavec dr. Anton Dolinar. Klonili smo pred nerazumljivim božjim sklepom, ki je zaključil njegovo zemeljsko pot. Ta skromen nekrolog naj bo izraz hvaležnosti nas izseljencev možu, ki je mnogo storil za svoj narod in ki bi ga še potrebovali med seboj, a ga ni več: dr. Dolinarju — duhovniku, glasbeniku, kulturnemu organizatorju, človeku.

DUHOVNIK

Dolinarja nam je dal tisti konec naše domovine, ki nam je dal lepo vrsto kulturnih delavcev (slikarji: brata Šubica, Ažbe, Grohar, pisatelji: Luka Jeran, Tavčar, znanstvenika brata Ušenjčnika, prelat Kalan, škof dr. Karlin, naš pevec iz pampe dr. Tine Debeljak itd). Na Trati nad škofjo Loko mu je tekla zibelka. Po končani gimnaziji v škofovih zavodih v št. Vidu nad Ljubljano je l. 1913. Dolinar vstopil v ljubljansko bogoslovje in bil posvečen v duhovnika 8. junija 1917. Pot dušnega pastirja ga je vodila iz bogoslovja najprej v Stari trg ob Kolpi, odtod v Borovnico, Trzič, Jesenje in ga privedla spet nazaj v Ljubljano na faro k Sv. Jakobu. Tu je ostal, s presledkom štirih let, ko je študiral na Dunaju, vse do leta 1945., ko se je z ostalimi protiko-

munisti umaknil iz domovine. V okvir njegovega dušnopastirskega dela spada tudi njegova profesorsko-katehetska služba na ljubljanskem liceju od l. 1927. naprej.

GLASBENIK

Talent in veselje do glasbene umetnosti sta v mladem Dolinarju kmalu vzbudila željo po

Dr. Dolinar v zadnjih letih svojega življenja.

spopolnitvi v tej umetnosti. Leta 1923. je zato zapustil faro pri sv. Jakobu v Ljubljani in odšel na Dunaj, kjer se je na konservatoriju vpisal v oddelek za cerkveno glasbo. Obenem je bil vpisan na modroslovni fakulteti ter je pri prof. Adlerju poslušal predavanja iz glasbene zgodovine. Po štirih letih je na dunajski univerzi promoviral za doktorja modroslovja in se spet vrnil v Ljubljano.

Njegovo udejstvovanje na glasbenem polju je bilo zelo pestro. Žal celotno delo ni zbrano, da bi si mogli ustvariti sliko njegove glasbene

osebnosti in njegove ustvarjateljske tvornosti. A že iz drobcev, ki so razmetani po glasbenih revijah in zbirkah, vidimo, da je pokojni dr. Dolinar veliko delal kot glasbenik, in glasbeni zgodovinar ne bo mogel mimo njegovega dela. Vsega se je lotil pri svojem glasbenem ustvarjanju: komponiral je za soliste in zборе, povezoval narodne pesmi v venčke in jih prirejal za orkester in godbo na pihala. Na ljubljanski orglarski šoli je bil ob Premrlu in dr. Kimovcu vpoštevani profesor, njegovo delo pri urejanju Cerkvenega glasbenika nam je dalo celo vrsto pomembnih razprav in člankov zlasti iz cerkvene glasbene zgodovine. Pevska zveza je v njem našla zvestega in marljivega sodelavca. Tu je poleg dr. Kimovca skupno z ravnateljem Bajukom ali tudi sam kot urednik dal naši glasbeni literaturi dokaj letnikov Pevčeve pesmarjice, v katerih je ohranjenih tudi nekaj njegovih skladb (v letniku VI. iz l. 1926. je objavljena tudi ena prvih njegovih pesmi za moški zbor Ave Maria, komponirana l. 1917., v naslednjem letniku pa zanimiva skladba za mešani zbor, tenor (sopran) solo in orgle Božični zvonovi, tekst Matije Škerbca). Omeniti je treba tudi njegovo delo pri pevskem zboru "Ljubljana", kjer je za dr. Kimovcem nekaj časa bil pevovodja. Pod njegovo taktirko je zbor "Ljubljana" med drugim izvajal Haendlov oratorij "Mesi-ja".

Kljub njegovemu široko razpredenemu glasbeno-ustvarjalnemu delu pa se mi zdi, da je pomen pokojnega dr. Dolinarja za nas zlasti v njegovih sposobnostih

KULTURNEGA ORGANIZATORJA

Mislím predvsem na ljubljansko radijsko postajo. Dr. Dolinar ji je stal takorekoč ob zibelí in z njo živel, kot skrbna mati živi s svojim otrokom, spremljajoč ga pri njegovem razvoju. Čim je ljubljanska radijska postaja začela l. 1928. prvič pošiljati po etru šjrom domovine in preko njenih meja svoje programe, je bil pokojni dr. Dolinar že njen glasbeni referent ter je to funkcijo obdržal vse do vojne. Svojim glasbenim sposobnostim je sedaj prídružil še organizatorne in tako privedel postajo v vrsto najpomembnejših kulturnih institucij. Nihče ne bo zvedel, koliko naporenega dela je vložil pokojnik v to. Gmotnih sredstev ni bilo dovolj (kdaj pa so naši kulturni delavci razpolagali z zadostnimi krediti za svoje delo!), a dr. Dolinarju je le uspelo,

da je radijska postaja dobivala postopoma svoje lastne glasbene ansamble (komorni zbor, radijski orkester), pri tem pa imela široko odprta vrata v svoje oddajne prostore za vse slovenske zборе, vokalne kvartete, soliste in umetnike sploh. Programi oddaj so dihali slovensko dušo, vokalna in instrumentalna glasba sta v oddajah dobivali vedno močnejši izraz ljudskega, narodnega, čeprav ostala glasba ni bila zapostavljena. Razpisovali so se glasbeni natečaji, oskrbovale priredbe narodnih pesmi — v ozadju je kot spreten organizator stal dr. Anton Dolinar. Če je postala ljubljanska radijska postaja v svojih glasbenih oddajah to, kar je bila, je bila to Dolinarjeva zasluga. Na tem svojem položaju je bil neutrudljiv, vsaki dobri ideji navdušen zagovornik in vztrajen realizator.

Ko je vest o njegovi prezgodnji smrti prišla tudi v domovino, je nekdo, ki je pokojnega poznal, v pismu v Argentino po domače, a pomembno zapisal:

"BIL JE DOBER ČLOVEK"

Tako naš preprost človek oceni tistega, ki je bil priljubljen. Brez visokih fraz, brez bučnih slavospevov — "bil je dober človek" — to je najlepše spričevalo pokojnika, preprosto povedano, a trdno pribito in vsebinsko polno.

Kdor je imel kdaj priliko, srečati se z dr. Dolinarjem, bo potrdil, da je bil pokojni ljubezniv mož. Sovraštva ni poznal. Njegov svetel značaj, dobrosrčnost v njegovem obrazu, prisrčen nasmeš in včasih dober dovtip — vse to ga je delalo priljubljenega, v vsaki družbi zaželenega. Kot odločen protikomunist je tudi dr. Dolinar l. 1945. moral zapustiti Slovenijo. Najprej je bil v Italiji, odtod pa se je preselil v Severno Ameriko, kjer je bil nastavljen za kurata v bolnici v Breckebridgu (Minn.) Kot povsod, kjer se je pojavil, je tudi v Ameriki kmalu našel vrsto prijateljev ne samo med duhovnimi sobratí, ampak tudi med laiki. 109 duhovnikov, med njimi 2 škofa, 1 opat in 5 prelatov ter dolga vrsta ostalih pogrebcev, ki so pokojnega spremljali k pokopu na pokopališče slovenske župnije sv. Štefana v Minnesoti, najlepše kaže, kako priljubljen je bil rajni.

Vrzel na mestu, kjer je v naši narodni skupnosti stal dr. Anton Dolinar, je velika, ker je bil "dober človek". Z našim Prevzvišenjm pa se lahko tolažimo, da je bil priljubljen in spoštovan.

GOVEDOREJA ARGENTINE

Ko je Krištof Kolumb odkril Ameriko, ni bilo tu goved. Kolonizatorji so bili tisti, ki so pripeljali prve živali; bile so večji del španskega izvora. V Argentino je bilo govedo pripeljano delno iz sosednih držav, delno pa naravnost iz Evrope. Živali so spustili na prostirane pašnike, kjer so se zaradi ugodne klime in dovoljne paše izredno hitro razmnožile; le mali del goved so imeli lastniki v svoji bližini in jih vzrejali kot domače živali. Govedo v teh časih ni dajalo skoraj nikakršnih koristi, le domačini — criolli so jih klali za prehrano. Šele pozneje je dobilo govedo svojo vrednost, kajti koloni so ga začeli klati za prodajo kož; tako so že leta 1700. prodali pol milijona kož. Tako je bil v teh časih glavni dohodek goved koža. Leta 1785. je bila postavljena prva solilnica mesa, ki je predstavljala za takratno dobo velik napredek. Začelo se je prodajanje slanega mesa predvsem ladjam, ki so prihajale v tukajšnje pristanišče, obenem pa so pričeli z izvažanjem v Brazilijo. Istočasno se je pričel izvoz žive živine v Evropo. S tem je nastopilo večje zanimanje za vzrejo živine, vendar je bilo delo v tej smeri zelo otežkočeno zaradi velikih površin. Od angleških naseljencev, ki imajo velike zasluge za dvig argentinske živinoreje, je Newton leta 1844. prvi začel ograjati zemljo z žico. Njemu so sledili ostali in vsakdo, ki je ogradil zemljo, je s tem že dobil pravico lastništva. Z ograjenimi prostori je bila podana možnost izboljšanja vzreje živine. Preprečila so se mešanja različnih pasem, dosegla pa oddelitev živali po tipu, spolu in starosti. Začeli so uvažati pasme boljše kakovosti, predvsem angleškega izvora. Angleži so izkustva svoje domovine v živinoreji prenesli sem z velikim uspehom. Še bolj se je dvignilo zanimanje za vzrejo živine, ko je bil leta 1883. postavljen prvi "frigorífico" v Argentini, s čemer je bila dana možnost konzerviranja mesa ter izvoz istega.

ŠTEVILO GOVED NA SVETU

Na svetu je okrog 640 milijonov glav goved. Od tega je v Evropi 110 milijonov, v Aziji 250, v Afriki 60, v Severni Ameriki 90, v Južni Ameriki 110 ter Oceaniji 20 milijonov.

Argentini s svojimi 45 milijoni pripada peto mesto; zato je važno vedeti za njen odnos do drugih držav — uvoznikov in izvoznikov mesa. Kanada z 9 milijoni in Mehiko z 10 milijoni glav sta mala izvoznika mesa, posebno še z ozirom na stalno povečevanje svojega prebivalstva. USA z 80 milijoni glav živine krije svoje potrebe, vendar mora v nekaterih

Lep primer na razstavi v Buenos Aires odlikovanega bika Aberdeen Angus.

letih (n. pr. vojna) kupovati konzervirano meso v Argentini. V Južni Ameriki je položaj naslednji: Brazilija 50 milijonov, Argentina — kot rečeno — 45 milijonov in Uruguay 8 milijonov glav goved. Brazilija sicer nadkrijuje številčno Argentino, vendar vzreja govedo slabše vrste, ker geografska lega in klimatske razmere ne dopuščajo vzrejo boljše pasme; ta država je v letih suše navezana na uvoz argentinskega mesa. Uruguay izvozi le majhno količino.

Tako Evropa kakor Azija odn. Afrika porabijo vse meso za lastne potrebe in so nekatere države navezane na uvoz za kritje svojih potreb. Avstralija (15 milijonov) in Nova Ze-

landija (5 milijonov) sta izvoznici mesa in se lahko primerjata z Argentino. Avstralsko govedo nadkriljuje po kakovosti argentinsko zaradi dobrih angleških pasem. Važna pa je razdalja do Anglije kot glavnega odjemalca mesa. Z ladjo traja vožnja iz Buenos Airesa do Anglije 17 dni, dočim iz Avstralije 36 dni in Nove Zelandije še več. Argentina zaradi tega lahko izvažata shlafeno meso (uporabljivo 40 dni) na angleški trg, medtem ko sta Avstralija in Nova Zelandija zaradi tolikšne oddaljenosti navezani le na izvoz zmrznjenega mesa, ki je kvaliteto slabše.

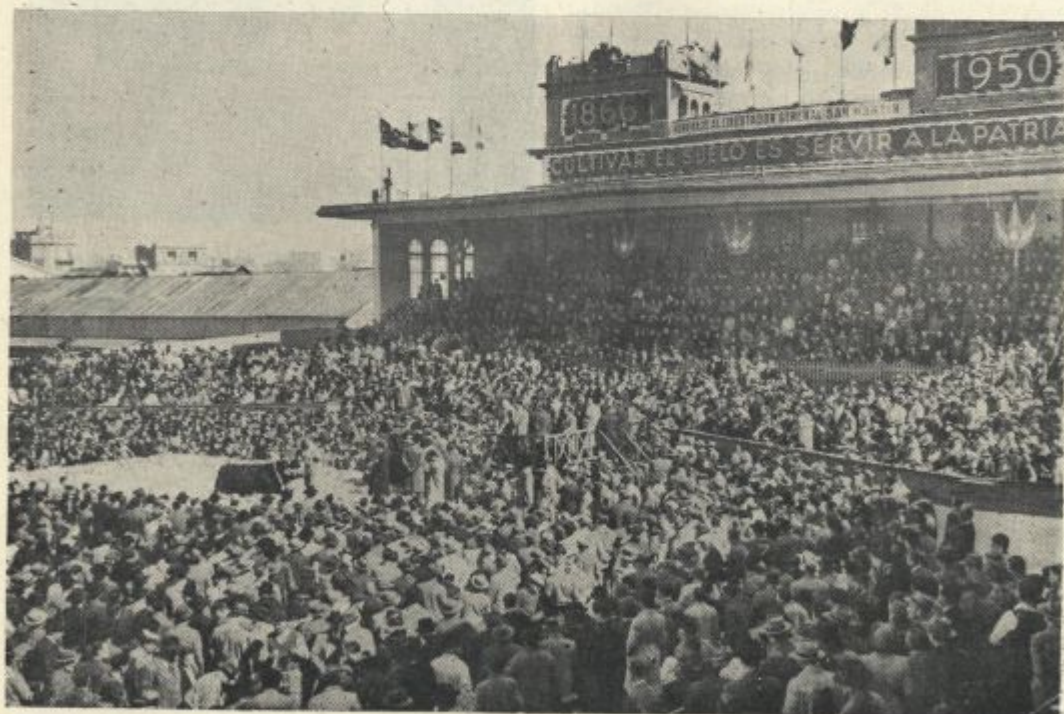
Kot zanimivost se mi zdi primerno navesti še naslednje podatke: USA imajo 160 milijonov prebivalcev ter 80 milijonov glav goveda, t. j. pol glave na prebivalca, Brazilija ima 50 mil. prebivalcev in isto število goveda — kar je eno glavo na osebo. Argentina pa, ki ima 18 milijonov prebivalcev ter 45 milijonov glav goveda, predstavlja svojevrsten rekord: 2 in pol glavi na prebivalca. Letno zakoljejo v Argentini okrog 10 milijonov glav goved, od česar se poje 70%, saj je Argentina država, kjer se konsumira največ mesa na svetu, kakor kaže naslednja tabela:

	Leta 1951:	Leta 1938:
Argentina	104.190 kg	96.942 kg na osebo letno
Nova Zelandija	102.079 "	" " " "
Avstralija	92.412 "	110.079 " " " "
USA	62.967 "	57.531 " " " "
Anglija	32.163 "	53.907 " " " "

Poleg Argentine, ki danes izvozi poprečno 30% mesa, v primeri z ostalimi državami izvoznicami pa 24.5% celokupnega svetovnega izvoza, je navesti še Novo Zelandijo — 19.2%, Dansko 14.9%, Avstralijo 12.5% ter Urugvaj 7.4% od celokupnega svetovnega izvoza, kakor je bil ugotovljen leta 1950.

TRENTUTNO STANJE GOVEDOREJE V ARGENTINI

Argentina s svojo lego, prostranostjo in ugodno klimo vsebuje vse ugodnosti za razvoj živinoreje. Večji del države se nahaja v toplem pasu s poprečno letno temperaturo 12 do 18 stopinj C in letnimi padavinami 500 do

Dražba "velikega prvaka" (gran campeón) rase Shorthorn.

1000 mm; ni močnih vetrov in tudi ne dolgih sušnih dob. Vse to vpliva na ugodno rast vegetacije, ki daje dovolj paše govedu v vseh letnih časih in hkrati možnost vzreje na prostem, kar predstavlja gospodarsko dobro. Tu ne obstoja problem plodnosti zemlje, kajti ta je še neizkoriščena. V nekaterih predelih je edini problem voda; če je te dovolj, bodisi v obliki padavin bodisi umetnega namakanja, so dani vsi pogoji za bujno vegetacijo.

Številčni razvoj argentinskega goveda nam prikažejo naslednje številke: leta 1888. — 22 milijonov, leta 1914. — 26, leta 1930. — 32, leta 1947. — 41 ter leta 1952. — 45 milijonov

Dražba "velikega prvaka" (gran campeón) rase Aberden Angus.

glav goveda, katerega razdelitev po posameznih provincah nam nazorno pove pričujoča tabela:

Provincia	Površina km ²	Govedo	Svinje	Ovce
Buenos Aires	307.567	18.335.271	1.418.227	17.847.751
Catamarca	99.818	194.644	14.776	244.662
Cordoba	168.854	4.870.497	798.629	1.610.284
Corrientes	89.355	3.774.354	42.404	3.525.419
Entre Ríos	76.216	4.281.577	110.759	3.677.787
Eva Perón	143.440	1.181.256	85.905	2.879.385
Jujuy	53.219	154.424	8.022	731.244
La Rioja	92.331	136.594	9.744	116.476
Mendoza	150.839	122.109	16.015	413.268
Presidente Perón	99.638	1.511.333	91.939	326.268
Salta	154.775	760.398	50.419	411.437
San Juan	86.137	38.109	15.964	96.442
San Luis	76.748	568.549	18.655	491.883
Santa Fe	133.007	6.110.207	1.007.458	626.773
Santiago del Estero	135.254	682.081	74.917	913.235
Tucumán	22.524	284.389	49.506	140.612
Chubut	168.513	93.405	3.247	4.229.324
Formosa	74.536	1.664.496	36.908	196.970
Comodoro Rivadavia	97.748	18.358	4.500	3.716.021
Misiones	29.801	195.722	99.572	14.506
Neuquen	94.078	137.342	5.175	975.455
Río Negro	203.013	124.729	16.971	3.184.974
Santa Cruz	201.613	16.571	1.542	7.201.399
Tierra del Fuego	20.912	6.580	934	1.112.355

Iz navedenega je razvidno, da je srednji del države najbogatejši na govedu, tako da odpade na provinco Buenos Aires (velikost — 14 krat Slovenija), Santa Fe (— pol Jugoslavije približno) ter Cordoba skoraj 70% živine, neštvešči ovce, katerih je zlasti v južnih predelih države precej.

POSAMEZNE PASME

Najpomembnejše so naslednje pasme: kredoška pasma, izvirajoča iz prvih živali, ki so jih pripeljali samkaj in so se tukaj udomačile odn. klimatizirale. Barve je črne ali bele.

Vzreja te pasme je važna za revne predele države — sever in jug, kjer boljše pasme ne uspevajo predvsem zaradi klime in nalezljivih bolezni. Pasma sama nima posebne vrednosti, vendar je za te siromašne kraje važna, ker jo uporabljajo kot delavno živino.

Argentina vzreja predvsem mesne pasme goveda, od katerih so najvažnejše in najpomembnejše: shorthorn, hereford in aberdeen angus. Značilno za te pasme je hitrost v rasti in teži, kajti vse omenjene pasme dosežejo v starosti dveh let težo do 500 kg, od česar dajejo pri zakolu 60—70% mesa žive teže. Med

temi pasmami je prvo omeniti kot najvažnejšo in najbolj številno **Shorthorn**, izvirajočo iz severne Anglije. Je temnorjave ali bele barve. Obstojata dva tipa: mesni in mesno mlečni. Polovica tukajšnjega goveda pripada tej pasmi; za njeno vzrejo sta potrebni dobra paša in zmerna temperatura; zato jo z uspehom goje v srednjem delu države. **Hereford**, izvor južna Anglija, barve temnorjavordeče z belo liso, ki gre od glave preko vratu in prs na trebuh in noge, je tipična mesna pasma, odporna proti boleznim. Zato jo je lahko vzrejati tudi v slabših klimatskih razmerah proti severu ali jugu države.

Aberdeen Angus, pasma, katere domovina je Škotska, je črne barve in brez rogov, mesna pasma, ki dobro uspeva v srednjih delih države, prenese pa tudi ostrejšo klimo, zaradi česar je nje gojitev možna z uspehom tudi v južnejših krajih. Poleg že omenjenega mlečnega tipa **Shorthorn** je tu najvažnejša **holandska pasma**, izvirajoča iz Nizozemske, črnobelega barve, znana kot tipično mlečno govedo. Tu jo imenujejo **Holando Argentina**. Ta pasma je v zadnjih letih zavzela vedno večji razmah zaradi visoke mlečnosti ter — istočasno — zaradi razvoja mlečne industrije. Niso redke

krave, ki dajejo dnevno 30-50 l. mleka, oziroma boljše povedano, dajejo v eni mlečni dobi, t. j. v teku enega leta 10-14.000 litrov mleka. Pri nas doma je bila ta pasma skoraj nepoznana in bi se v nekaterih delih države verjetno dobro obnesla.

Vzreja goveda se bistveno razlikuje od našega načina, saj so tu popolnoma drugačne prilike: velika površina, živina je preko celoga leta na prostem in posamezni posestniki imajo veliko število glav goveda. Pri nas doma je bila možna vzreja 2-3 glav na 1 ha zaradi boljšega izkoriščanja zemlje. Tu pride v srednjem delu države eno govedo na 1 ha, medtem ko so v slabših predelih potrebni 4 ha za eno glavo. Poleg naravnih pašnikov je tu važna lucerna, ki tukaj dobro uspeva; služi za pašo ali suho krmo. Za zimske mesece je važna setev žitaric (ječmen, rž, oves), ki dajejo dobro pašo živini v tej dobi. Za letne mesece sejejo **Sudan grass** t. j. vrsta tropske trave, ki dobro prenaša sušo in vročino. S setvijo omenjenih krmnih rastlin je vzreja mnogo lažja in v vseh letnih dobah je dovolj paše.

Plemenitev — pripušcanje je tu trojno: skupinsko (čredno), ko se skupini krav dodeli 3-4% bikov, poedinska ter umetna oplodnja.

Parada "prvakov" — campeonos ob vsakoletni govedorejski razstavi v Bs. Airesu.

Naprednejši živinorejci skušajo tu obdržati le dve dobi plemenitve, ozir. telitve, razen pri vzreji plemenskega goveda, in sicer: plemenitev december/januar — telitev september/oktober, plemenitev junij/julij — telitev marec/april. Ti dve dobi telitve sta tu važni, ker je vzreja na prostem. Tele ob porodu ne trpi mraza niti vročine, krava pa pride na dobro pašo. Najbolj običajno je, da tele ostane s kravo skupaj 6-8 mesecev, dokler ima krava mleko. Ta način vzreje teleta je predvsem važen pri mesnih pasmah, ki imajo le toliko mleka, kolikor ga potrebuje tele. Delno puščajo tele s kravo tudi pri mlečnih pasmah, s to razliko sicer, da kravo enkrat ali dvakrat dnevno molzejo, zato pa teleta preko dneva oddvojijo od krav. Pri mlečni pasmi je nadalje poznan način vzreje teleta s takozvanimi dojljami. Vsaki kravi - dojlji dodajo dva do tri teleta, katera vzreja istočasno. Ta način je možen zaradi velike mlečnosti krav. Tako se tu tele vzreja z materjo, z dojljo ali pa ločeno od krav, ko dobi posebej potrebno količino mleka za svoj razvoj. Pri tem bi rad pripomnil, da sem pred nekaj leti videl, kako so po porodu takoj pobijali moška teleta mlečne živine. To so delali zato, ker jim je mleko prineslo več dobička kot pa vzreja teleta. Ta postopek je sedaj od države prepovedan z ozirom na povečanje izvoza mesa.

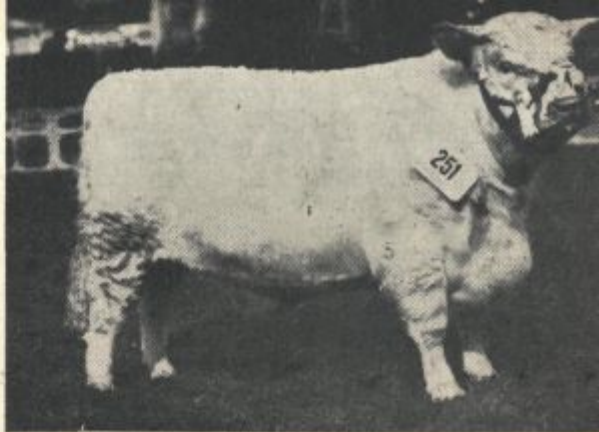
ZAKOL GOVED V ARGENTINI

Vzrejo živine za zakol imenujejo tukaj "invernada". Za to vzrejo pridejo v poštev teleta, junci, telice ali starejše govedo, ki je izločeno iz plemenitve. Tu so dobri pogoji za vzrejo direktno na pašnikih. Pri nas doma je bilo pitanje v glavnem v hlevu. Za vzrejo je razen naravnih pašnikov važna pašna na lucerni, žitih ali Sudan Grassu ter dodajanje suhe krme ali silaže. Važno je pri tem, da se živali ločijo po pasmah, spolu in starosti. Vzreja traja različno; odvisna je od paše in letne dobe, prav tako pa od višine teže, do katere se hoče vzrediti, ter od potrebe trga. Na prodajnem trgu ločimo naslednje vrste mesa, ozir. teže in starosti živali:

mamón starost do 6 mesecev teža do 120 kg

ternero starost 6—12 mesecev teža 150—250 kg

novillito (baby beef) starost 12—18 mesecev teža 300—400 kg

"Prvak junior" rase Shorthorn.

novillo (frozen beef) starost nad 30 mesecev teža 500—600 kg

vaquillona starost 12—30 mesecev teža 350—400 kg

vaca starost nad 30 mesecev teža nad 400 kg
buey, toro starost nad 30 mesecev teža 500—1200 kg.

Spričo dejstva, da je poraba mesa znašala leta 1938. 19.4 milijona ton, leta 1951. pa 22.6 milijonov ton, predstavljajo številke v Argentini zaklanih goved lepo postavko, saj je prav tako leta 1938. bilo zaklanih 8 milijonov glav (1.9 milijonov ton mesa, računajoč 240-250 kg čistega mesa na glavo posameznega goveda), leta 1951. pa 10 milijonov glav (2.5 milijona ton mesa). Od teh 10 milijonov ton mesa je bilo zaklanih 10% na posestvih za lastno uporabo, 35% odpade na zakolje v frigorificos, ki imajo svoje klavnice (meso je večinoma namenjeno za izvoz), 55% pa je bilo zaklanih na posameznih mataderos (klavnicah) za notranjo porabo v državi.

Argentina ima okrog 20 velikih frigorificos, od katerih so najvažnejši: Swift, La Negra, Anglo, Armour, La Blanca in dr.; od teh nekateri lahko koljejo do 2000 glav dnevno ter zaposlujejo do 1000 oseb. Vsak frigorifico pripravlja tri vrste mesa: shlajeno meso (chilled beef), zmrznjeno meso (frozen beef) ter konzervirano meso (corned beef). Najboljše je prvo navedeno meso, ker se za to vrsto mesa koljejo le živali v starosti dveh in pol let in je meso skoraj enakega okusa kot sveže. Od zakolja do uporabe stoji meso le 40-50 dni. Zmrznjeno meso se ohrani do dolgo dobo, izgubi pa na svoji kakovosti, okusu, teži, spremeni pa tudi svojo prvotno barvo. Za pravo tega mesa se koljejo živali katere koli starosti. Konzervirano — kuhano meso je predvsem važno za prehrano vojske.

Industrija mesa se je razvila v taki meri, da danes predstavlja temelj države. Poleg tega je argentinsko meso poznano v najbolj oddaljenih krajih sveta prav zaradi svoje priprave in kakovosti. Govedoreja daje letno z mesom in drugimi mesnimi produkti dvakrat več dohodkov kot vsi dohodki od ovc, prašičev in konj skupno.

TAMBO

V tambu je vzreja mlečne živine. Do pred nedavnim mleko na notranjem trgu ni imelo vrednosti, zaradi česar niso posvečali posebne pažnje vzreji mlečne živine; takšna vzreja zahteva še več osebja kakor pa vzreja mesne živine. Z dvigom cen, predvsem pa z razvojem mlečne industrije so v zadnjem času pričeli z vzrejo dobrih mlečnih pasem. Mlečna živina daje trikrat večje dohodke kot mesna, so pa izdatki zanjo neprimerno večji.

Tambo ima okrog 80 do 120 krav. Medtem ko so za oskrbovanje tamba potrebne tri osebe, so za vzrejo 2000 glav živine za zakolj potrebne štiri delovne sile.

Glavno delo v tambu je molža. Krave s pomočjo konja seženejo v manjši, ograjen prostor — corral in jih molzejo; večji del na prostem, če nimajo za to primernih prostorov. Ročna molža je najbolj običajna, delno pa že prehajajo v strojno molžo, predvsem radi večje higijene in pomanjkanja delovnih sil. Važna je predvsem selekcija mlečne živine, zlasti holandske pasme, s pomočjo mesečnih mlečnih kontrol. Ta pasma je dala v Argentini zelo dobre rezultate. Tu molzejo preko 3 milijone krav s povprečno mlečnostjo nekaj nad 1000 litrov mleka letno vsaka, dočim je povprečna mlečnost kontroliranih krav nad 4000 litrov letno. Polovica produkcije mleka gre za prehrano, ostalo polovico pa predelajo v razne mlečne produkte. V oddaljenih posestvih, kjer zaradi prometnih zvez ni mogoč hiter transport mleka, obstojajo velike sirarne. Tako jih je v državi okrog 200, od katerih vsaka predela dnevno nad 5000 litrov mleka. Sirotko izkoristijo večinoma za vzrejo prašičev. Naj kot posebno zanimivost navedem, da je prav v Argentini največje posestvo za vzrejo mlečne živine na svetu — Martona, ki ima preko 100 tambov, povprečno 100 krav na tambo, na katerih namolzejo dnevno do 100.000 litrov mleka.

VSAKOLETNA ŽIVINOREJSKA RAZSTAVA

Država ima naravno zelo velik interes na dvigu živinoreje. Tako obstojajo razni strokovni časopisi in revije, poleg tega pa država nudi številne podpore, nagrade, posojila, obenem pa ustanavlja dobro urejene kmetijske šole, kjer imajo učenci brezplačen pouk in oskrbo. Največje zanimanje je vsekakor za plemensko živino; državi s tako ogromnim številom živine je lahko najti dovolj dobrih plemenskih živali. Obstojajo številna posestva, ki se bavijo izključno z vzrejo plemenskih živali (cabaña). Skoraj vsi živinorejski centri prirejajo razstave plemenske živine. Najbolj znana je vsekakor tukaj in po vsem svetu vsakoletna živinorejska razstava v Palermo (Buenos Aires), ki jo prireja Sociedad Rural Argentina. Na razstavnem prostoru so ogromni paviljoni, v katerih je razstavljen živina vseh vrst — govedo, konji, ovce, prašiči, perutnina in razni kmetijski stroji ter podobno. Na to razstavo pošljejo živinorejci le rodovniške živali, ki se pred otvoritvijo razstave ocenjujejo.

Postopek sam za razstavljanje živine v Palermo je naslednji: živali je treba vpisati v kategorije po starosti, za govedo je starost od 8 mesecev naprej. Vsako kategorijo ocenjujejo posebej in ko je ocenjevanje po starostnih skupinah končano, odberejo campeones — prvake; tako izberejo med drugim pri govedu:

campeon junior	—	starost	8 do 18 mesecev
campeon 2 let	—	„	18 do 30 „
campeon senior	—	„	nad 30 „

Za tem ocenjevanjem pride še na vrsto izbira Gran campeon ter Gran campeon reserva; ta dva prvaka se izbereta iz prvih navedenih prvakov (junior, 2 let, senior). Tako predstavlja Gran campeon najboljšega bika, ki je bil poslan na razstavo. Za ocenjevanje samo jemljejo v poštev dobro fizično stanje živali, karakteristične lastnosti (mlečnost odn. mesnost) ter vrednost rodovnika samega.

Za ocenjevanje pokličejo inozemce, predvsem Angleže, Kanadčane in Severnoamerikance, da je ocenjevanje bolj nepristransko. Ob otvoritvi razstave prirede parado prvakov, nakar se prične prodaja, ki traja en teden. Prodaja se vrši potom licitacije. Vsako žival pripeljejo na ograjen prostor, kjer si jo morejo ev. kupci ogledati. Plemenjaki govejih pasem so

že dosegli ceno 200.000 arg. pesosev; konji 40.000 in ovnjak 20.000 arg. pesosev.

Omenil bi ob koncu še to, da je pri tako velikem številu goveda le malo obolenj. Ker posamezna žival ne predstavlja tako velike vrednosti kot pri nas, tudi veterinarska služba ni tako popolna; tako so mnogi kraji brez veterinarja. Če žival pogine, ji odvzamejo kožo; ostalo pa niti ne zakopljejo.

Večjo pozornost posvečajo plemenskim živalim, ki dajejo več koristi. Cepljenje goveda je že precej splošno in ga opravljajo lastniki oz. oskrbniki sami.

Z dobro plemensko živino, z dobrim notranjim trgom ter zagotovljenim zunanjim je možen še večji razmah in napredek argentinske živinoreje.

J. K.

V HIŠI BOLEČIN

Stari Bentelj je bil zdrav in delaven mož. Le eno nadlogo je imel: noge so se mu neznanško potile. Poleti mu kar ni bilo prestat. Posebno dva prsta na levi nogi sta mu delala preglavico. Eden je silil na drugega, kar je povzročalo vnetja in srbečico, da je žgalo kot ogenj in dišalo kot tristo starih opank. Pa je sklenil narediti konec tem nevšečnostim z operacijo v lastni režiji. Vzel je dleto in kladivo in šel v drvarnico k tnalu, kjer so po stari navadi končavali življenja petelin za žegnanje, goska za martinovanje in puran za božična godišča. Nastavil je bridko dleto na prst, zamahnil s kladivom in, penk! je odletel prst med trske. "Na, pa kobali zdaj, če moreš!" Razkužil je rano z vodo domačega pridelka, jo pokril s pajčevino in ovil s platneno rutico, namazano s starim salom. Par dni je malo štrencal okrog hiše, pa je bilo dobro.

Mislím, da mi ni treba dosti opozarjati na tak način operacij, ki bi utegnile imeti nepopravljive posledice. Človek je strahopetec, kadar vidi kri in sluti bolečino. Danes tovrstna junačevanja tudi niso potrebna, ker je vsakomur dana možnost, da se za mal denar ali pa brezplačno reši bolezni, v kolikor je človeška znanost tega zmožna. Večina ljudi se bolnišnice, zlasti pa "noža" strašno boli. Odläšajo toliko časa, da je prepozno. Pridejo v bolnišnico potem, ko so brezuspešno poskusili knajpanja, zdravilne rože in zdravila, ki so njegovemu sosedu tako dobro storila... Poleg strahu odvräča človeka od bolnišnice tudi spomin na minule čase, ko je bila medicina ve-

liko bolj tvegana zadeva, kakor pa je danes.

Veliko ljudi pozna bolnišnico samo od zunanaj. Blagor jim! Nihče pa ne ve, če jutri že ne bo notri, in to ne kot opazovalec, ali obiskovalec, ampak kot bolnik.

Ta-le koledarski prispevek ima namen, opisati moderno buenosaireško bolnišnico z vsem, kar se v njej dogaja, z željo, da bi morda kdo ob tem branju pregnal nepotrebni strah pred hišo bolečin, ali pa vsaj zadostil svoji radovednosti in morda tudi znal dati svojemu znancu dober svet v trenutku, ko ta potrebuje resne zdravniške nege.

Argentinska zdravstvena zakonodaja je na višini. Daje vsakemu prebivalcu dežele, tudi tujcu, pravico do brezplačnega zdravljenja. Bolnišnice so ali državne, ali provincijske, ali pa mestne. Poleg tega pa ima vsaka večja in premožnejša narodnostna skupina svojo lastno bolnišnico. Znané so v Buenos Airesu angleška, francoska, nemška, italijanska, španska, gališka, judovska in sirsko-libanonska bolnišnica. Te bolnišnice dajo brezplačno nego le svojemu članstvu, drugim pa za primerne oskrbnino. Uživajo zaradi čistoče in vestne oskrbe najboljši sloves. Poleg tega imajo svojo bolnišnico železničarji, policaji in raznovrstne uradniške in delavske korporacije. Da ima mesto celo vrsto modernih in razkošnih sanatorijev in klinik, ki so last zasebnikov in ki so na mednarodni višini tako glede zdravljenja kakor glede visokih računov, je razumljivo. Vojaštvo ima seveda svoje posebne bolnišnice in sanatorije.

Mesto Buenos Aires ima v svoji upravi dvaj-

set bolnišnic, ki jim po novem pravimo poliklinike.

Mestne bolnišnice oskrbujejo 15.000 bolnikov in mesto žrtvuje za nje dnevno blizu milijon pesov. Poleg bolnišnic ima mesto na mnogih krajih reševalne postaje, ki nudijo prvo pomoč, dajejo brezplačno injekcije, cepljenje in podobno.

Bolnišnice starega tipa so zgrajene po sistemu paviljonov, kot ljubljanska bolnišnica, novejša pa so visokonadstropne palače, ki odgovarjajo vsem zahtevam modernega zdravljenja. Nimajo več velikih bolniških dvoran, ampak majhne bolniške sobice za dva, ali največ štiri bolnike, kjer je bolnik bolj na miru in se čuti bolj domačega. Bolnišnica J. A. Fernandez ima n. pr. za 750 bolnikov 250 bolniških sobic.

Večina teh človekóljubnih ustanov zdravi vse bolezni. Poleg splošnih bolnišnic pa ima mesto več sanatorijev za posebne bolezni: za jetične, za obolele na raku, za očesne bolezni, za srčne bolezni, za slaboumne in velikansko bolnišnico za nalezljive bolezni, kot so gobavost, steklina, rumena mrzlica, črna kuga, koze itd.

Moderna bolnišnica je kakor majhno mesto s celo vrsto oddelkov, uradov in delavnic, ki jih obiskovalec ob vstopu v bolnišnico niti ne opazi, kajti njega zanima le njegov bolnik in okolica, v kateri se nahaja.

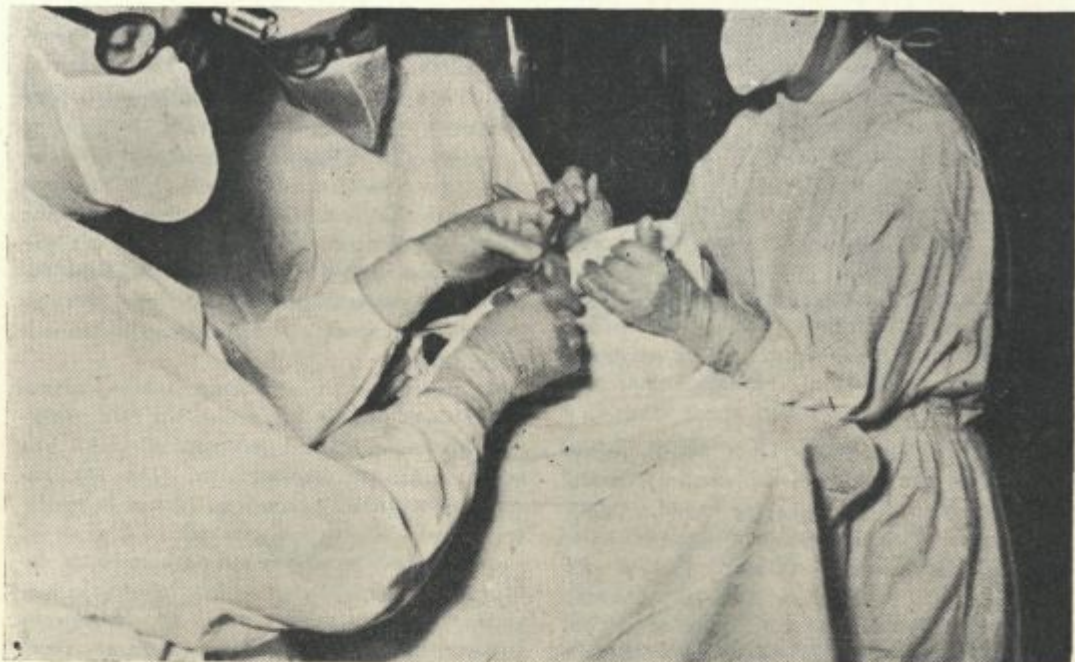
Naredimo kratek sprehod po bolnišnici! Mimo bolj ali manj strogega vratarja vstopimo v vežo, okoli katere so razporejeni uradi. Predvsem urad gospoda direktorja, navadno kakega učenega profesorja z medicinske fakultete, ki bolj simbolično predstavlja zdravstveno oblast, stika z bolniki pa navadno nima. Poleg njega kraljuje gospod upravnik, mož, ki ima skrbeti za to, da imajo bolniki hrano, vodo, luč, perilo, toploto po zimi in hlad po leti, in še sto drugih potrebnih malenkosti. Upravi je podrejena posebna pisarna za osebje. Tega je veliko. Povprečno toliko, kakor bolnikov. Število se zdi visoko, pomisliti pa moramo, da je uslužbenčev "šiht" šest ali osem ur, bolnikov pa traja štiriindvajset ur. Upravi je podrejena pisarna, kjer imajo vpisane vse bolnike, novorojence in mrliče. Prav tako vodi uprava arhiv, kjer se spravljajo podatki o bolnikih in zdravniške ugotovitve o njihovih boleznih, operacijah in na-

činah zdravljenja. Ti podatki so važni, če se bolnik vrne v bolnišnico z isto ali novo boleznijo. Posebno pisarno ima urad za upravo imovine, kjer je natančno zapisano, premerjeno in ocenjeno vse, kar je last bolnišnice, kar je še za rabo, kar se je pokvarilo, izgubilo itd.

Uprava mora skrbeti tudi, da se giblje v redu ves aparat, ki je potreben, da je življenje v hiši udobno. Središče tega aparata je kuhinja s pripadajočo zalogo živil. Kuhinja je nameščena v osmem in devetem nadstropju, tako, da nosovi lačnih prebivalcev nič ne vedo, kaj bodo "matji" pripravili za kosilo ali večerjo. Hrano dovažajo s posebnimi električno gretimi vozički v bolniške sobe. Poleg kuhinje je nameščen poseben urad, ki skrbi, da se pripravi za vsakega bolnika hrana, ki jo predpiše bolniku zdravnik: z zadostnim številom kalorij in vitaminov in brez sestavin, ki bi utegnile kvarno vplivati na zdravljenje. Bolniki imajo na razpolago zadostno število kadnih in pršnih kopeli s toplo vodo in moderno urejene toaletne prostore. Važno mesto ima pralnica, kjer se čisti umazano perilo, prti iz operacijskih sob in posteljnina. Vsa ta roba mora prej v desinfekcijo, potem šele v pralne stroje. Pralnici je dodeljena šivalnica, kjer popravljajo poškodovano perilo in delajo novo. Moški dobe poleg posteljnine navadno še pižamo, ženske pa nočno haljo, razen onih, ki pridejo v bolnišnico le za par dni.

Pogled v strojne naprave je podoben tovarniškemu obratu: črpalne in čistilne naprave za vodo, ki je porabi bolnišnica neznanske količine, kotli za toplo vodo, kotli za paro, ki se rabi za ogrevanje in za kuho, priprave za izdelovanje ledu, ki je važen činitelj pri zdravljenju, naprava za topli in mrzli zrak, ki omogoča v operacijskih dvoranah pravilno toploto, kompresorji za zračno pošto, pomožna elektrarna s potrebnimi akumulatorji, transformatorji in usmerjevalci, ki poleg tri tisoč žarnic oskrbuje s tokom celo vrsto motorjev, strojev in aparatov. Posebna peč sežiga smeti in odpadke, kakor v vseh modernih hišah. Poleg strojnice je cela vrsta delavnic za mehaničarje, inštalaterje, električarje, ključavničarje, mizarje, vlagalce šip, pleškarje, zidarje in ne vem še koga.

Bolnišnica ima lastno radijsko postajo, ki je v zvezi z ostalimi bolnišnicami in z reševal-

Operacija bolnika.

nimi vozili, da jih v potrebi lahko takoj pošlje na kraj večjih nesreč, kjer lahko majhna zakasnitev pomeni ponesrečenčev smrt. Tudi pravo pravcato šolo imamo v hiši, le s to razliko, da tu hodijo učitelji k učencem in ne narobe; velika dobrotu za otroke, pa tudi odrasle, ki so dalj časa privezani na posteljo. Veliko jih je, ki so se v tej šoli priučili branja in pisanja, pa tudi ročnih del, strojepisja, ali kake koristne obrti, ali pa so dokončali manjkajoče razrede. Pred nedavnim so imeli v šoli majhno slovesnost: 80 letna učenka je pisala svoje prvo pismo svojim pravnučkom v daljnjo Katamarko, njena slepa kolegica je brala javno oddelek sv. pisma, pisanega v pisavi za slepce, 24 letno dekle pa, ki je bilo 14 let v postelji in petnajstkrat operirano, je z odliko izdelala šestji razred in odšla zdrava na svoj dom v Rio Quarto, kjer je že dobila mesto strojepiske v nekem podjetju.

Žalostna plat bolnišnice je blizu zadnjih vrat.

Tam čakajo tisti, ki jim človeška znanost ni mogla pomagati, spodobnega pokopa, reveži in neznanci pa, da jih odpeljejo na anatomski institut, ali pa v krematorij...

To bi bil v glavnem tisti nevidni svet, ki ga bolnik ne vidi in se zanj ne zanima.

Prava bolnišnica se za bolnika prične, ko stopi v stik z zdravniki.

V nujnih slučajih, kot so razne nesreče, kapi, samomori, notranje krvavenje, nevarna nctranja vnetja in podobno, sprejme bolnika oddelek za hitro pomoč, ki ima vedno pripravljeno potrebno zdravstveno in strežno osebje. Bolniki, ki pridejo po tej poti v bolnišnico, so nameščeni v posebni dvorani, da ne motijo bolnikov v drugih oddelkih. Tu ima bela žena najobilnejšo žetev...

Redna pot v bolnišnico vodi preko zdravniških posvetovalnic, kjer cela armada zdravnikov brezplačno preiskuje bolnike in jim, če je treba, očkaže mesto v tem ali onem bolniškem oddelku. Če to ni potrebno, mu dajo potrebna navodila in v hišni lekarni potrebna zdravila ter ga pošljejo v domačo oskrbo.

Bolnik, ki so ga zdravniki določili za bolniško zdravljenje, pride v oddelek, kjer zdrave bolezni njegove vrste. Dostikrat mora potovati z oddelka na oddelek, da lahko vsak zdravnik zdravi, kar spada v njegovo stroko: pretirano debel bolnik, ki ga hočejo operirati, gre najprej na notranji oddelek, kjer ga primerno ustrojijo, da mu operacija ne bo delela težav. Prav isto pot gredo kandidati za operacije, ki imajo slabo srce, slabe živce, premalo rdečih ali preveč belih krvnih teles,

napačno presnavljanje hrane in podobno. Tako je že dve leti na notranjem oddelku neka gospa, ki bi ji radi operirali kilo, pa ima dve oviri, ki onemogočata tovrstni poseg: slabo srce in pa 180 kil teže, 120 kil več, kakor bi bilo prav. V dveh letih je prišla pod sto kil, pa bo treba še nekaj mesecev šteti kalorije in jesti "acelgo" in korenje brez soli in maščobe, da bo "zrela za nož". Poleg nje pa čaka na operacijo golše suha štrigalica, ki jo že osem mesecev pitajo s piščanci, sladkarijami in vitamini in proteini, pa je namesto manjkajočih petnajst kil pridelala komaj poldrugo.

Bolniški oddelki imajo silno učena imena. Celo sami zdravniki, ki niso študirali grščine, dostikrat ne vedo, zakaj ta imena. Poglejmo nekaj napisov pri vhodih v posamezne oddelke! Tu-le beremo Clinica medica. Po naše bi rekli oddelek za notranje bolezni: revmatizem, naduha, hiranje, prebavne bolezni, srčne bolezni, živčna oslabeledost in podobno. Stopimo nadstropje višje, če se nam ne ljubi stati v kači pred dvigali. Tu je oddelek, ki dela samim dohtarjem preglavice zaradi prečudnega imena, kaj šele navadnim zemljanom. Nedavno je mlad gospodič, ki je hotel pokazati, da zna nekaj več, povprašal vratarja, kje je rinocerija. Navihani vratar mu je promptno odgovoril: "Seis cuadras más alla, derechito por la calle". Navizal ga je v živalski vrt, kjer imajo lepe eksemplare rinocerov — nosorogov. Toda zalí fant je hotel v oddelek za nos, ušesa in grlo, kar se v znanstvenem jeziku pravi otorrinolaringologija. Prav zraven je oftalmologija, oddelek za očesne bolezni, in nasproti te pediatrija, oddelek za otroške bolezni. Na drugem koncu nadstropja sta oddelka za bolezni sečnih organov in za kožne bolezni, ki jim rečejo urologija in dermatologija. Nadstropje višje je oddelek za ženske bolezni, da se bolj imenitno sliši, mu pravimo ginekologija. Mimo porodnišnice, ki ji vsa grška znanost ni mogla vzeti poštenega domačega imena, pridemo do oddelkov, ki se jih mi, navadni smrtniki najbolj bojimo, do kirurgije, oddelka za operiranje, ki pa ima več pododdelkov: Mala kirurgija je oddelek, kjer čakajo na operacije in se zdrave po njih bolniki, ki so jim poščipali slepiče, zašili raztrgane trebušne mreže, popullili krčne žile, izluščili gnojne tvore in podobno: oddelek, ki ima vsak teden druge goste. Bolj zares gre v oddelku za veliko kirurgijo, kjer

se pripravljajo in zdrave operacije na želodcu, jetrih, črevesju, golši in kjer zaenkrat brezmočna človeška znanost skuša rešiti pred uničujočo silo raka, kar se rešiti da.

Nadstropje nad bolniškimi oddelki je določeno za operacijske dvorane in za moderno opremljen oddelek za steriliziranje oblačil, obvez, instrumentov in sploh vsega, kar pride med operacijo v bližino pacienta. Vsak oddelek ima svoje posebne operacijske dvorane, tako da se možnost okuženja zmanjša na najnižjo stopnjo.

Za ugotovitev bolezni in za način zdravljenja so odgovorni zdravniki. Na čelu vsakega oddelka je šef, pri nas smo mu rekli primarij, s svojim namestnikom. Oba sta navadno vseučiliška profesorja. Njima je podrejenih deset do dvajset zdravnikov, ki jim šef dodeli v zdravljenje posamezne bolnike. V dobi specializacije se zdravniki omejujejo navadno le na eno vrsto zdravljenja: eni zdrave kosti, drugi golše, tretji srce, drugi zopet revmatizem itd. Pod zdravnikovim vodstvom in po njegovih navodilih pomagajo pri zdravljenju bolniške strežnice, pri čiščenju in delitvi hrane pa služkinje, oboje skupaj pa vodi močna roka glavne bolničarke, ki ji po kriško pravimo "caba". Po vseh bolnišnicah je navadno nekaj redovnic in bolnišnični duhovnik.

Za ugotovitev bolezni, diagnozo, je najmerodajnejše to, kar pove bolnik sam, kadar more povedati in kadar to, kar pove, ni domišljija, ali pa posledica "študiranja" zdravstvenih knjig, ali sličnih bolezenskih pojavov pri drugih. Zdravnik navadno tudi povpraša po tem, kakšno je zdravstveno stanje staršev, dedov in bratov, kar je včasih važno za pravilno ugotovitev bolezni. Na podlagi bolnikovega poročila skuša zdravnik ugotoviti bolezen. Mnogokrat pove že zdravnikovo oko, kaj je bolniku, še več pa lahko ugotovi s poslušanjem in tipanjem, pritiskanjem ali trkanjem stvari, ki laiku ne povedo ničesar, strokovnjaku pa mnogo, če ne vsega. Med zdravniki jih je nekaj, ki jim je Stvarnik dal poleg petih navadnih še šesti, recimo, poklicni čut. To so zdravniki, ki s prvim udarcem zadenejo žebelj na glavo in ne izgubljajo z negotovim tavanjem časa, ki je mnogokrat dragocen pripomoček pri zdravljenju. V važnejših slučajih pokliče zdravnik na posvet enega ali več tovarišev, da je diagnoza, podlaga zdravljenja, točna. Pa je pomota, ali vsaj negotovost še

vedno možna. Saj ste menda že slišali, kaj se je zgodilo dvema zdravnikoma, ki sta na sprehodu zagledala človeka, ki je čudno mencaje hodil. "Paraliza", pravi prvi. "Revma", trdi drugi. "Paraliza, revma, paraliza, revma..." "Kaj se bova prerekala, vprašajva ga!" In ga pobarata, razloživši mu svoj spor. "Bolnik" je bil malo nervozen, pa je vendar stvar lepo pojasnil, rekoč: "Vsi trije smo se zmotili, gospoda. Vi, ki ste mislili, da sem paraličen, vi, ki pravite, da sem revmatičen, in jaz, ki me je začrvičilo in sem mislil, da bo šla sapa od mene, pa.. ni bila sapa..."

Kadar vseh "šest zdravnikovih čutov" ne more priti do jedra bolnikovega zla, pridejo na vrsto razne iznajdbe moderne dobe, ki nadomestijo slabotne človeške čute; drobnogled, kemične preiskave, aparati za kontrolo srčnih utripov, aparati za ugotavljanje metabolizma, to je načina, kako človeški organizem s pomočjo kisika presnavlja hrano, aparati, s katerimi lahko gledajo v želodec, prodro v ledvice, črpajo žolč itd. zlasti pa rentgensko pregledovanje in slikanje. Vse to važno delo se vrši v laboratorijih, ki so namješčeni v posebnih oddelkih, da je delo nemoteno.

Poglejmo na enem izmed mnogih slučajev, kako sodelujejo laboratoriji pri ugotovitvi bolezni in pri pripravi na operacijo: Zdravniku se javi bolnik s hudimi bolečinami v želodcu. Zdravnik s tipanjem ne more dognati točnega vzroka bolečin. Prvo, kar ukrene, je, da da izčrpati bolniku želodčni sok, morda tudi žolč, in ga da preiskati v laboratorij, da ugotove, če morda niso ti sokovi, ki so preveč ali premalo kisli, vzrok bolečin. Če ta analiza ne pokaže ničesar pozitivnega, pošlje bolnika na rentgenski oddelak, kjer ga s pomočjo rentgenskih žarkov pregledajo ali pa fotografirajo. Vzemimo, da rentgenska slika pokaže na želodcu neznamenat madež, ki navadnemu zemljanu ne pove ničesar, za strokovnjaka pa, ki zna brati te skrivnostne slike, je zadosten dokaz, da ima bolnik rano na želodcu, ki jo je treba odstraniti z operacijo. Sedaj začno delati laboratoriji ponovno, da se ugotovi, ali je bolnik v takem stanju, da bo mogel operacijo prestati in se pozdraviti. Srce med operacijo veliko trpi. Zato ga preiščejo in njegove utripe s posebnim aparatom, elektrokardiografom, fotografirajo in na podlagi slike odrede zdravljenje srca, če je potrebno. Bolniku vedno preiščejo vodo, da

Pogled v otroško sobo v moderni bolnišnici.

ugotove, če nima sladkorne bolezni. Če jo opazijo, je treba pred operacijo pozdraviti sladkorno, kajti v nasprotnem slučaju se rana noče zaceliti. Podrobna je analiza krvi. Ta ugotovi, koliko rdečih in koliko belih krvnih telesc ina bolnikova kri v vsakem kub. centimetru. Če razmerje ni pravilno, je treba pred operacijo okrepiti kri, kar včasih traja mesece dolgo. Poleg tega ugotovijo tudi, ali nima kri kvarnih primesi, zlasti preveč sečne kisline, in koagulacijo krvi, to se pravi, koliko minut potrebuje bolnikova kri, da se strdi. S posebnim zdravljenjem skušajo zdravniki pred operacijo odstraniti te nedostatke in s tem onemogočiti notranja krvavljenja po operaciji ali pa tvorjenje majhnih krvnih zamaškov, ki po operaciji začno potovati po ožilju in povzročijo lahko srčno ali možgansko kap. S posebnimi aparati ugotove, če je treba, vzroke prevelike zamaščenosti ali pretirane mršavosti, kar oboje lahko zelo ovira normalno zdravljenje po operaciji, ali pa jo celo onemogoča. Mnogokrat je treba preiskati tudi živce, kožo, zobe, nosno votlino, poslati žensko h ginekologu itd, da kirurg lahko reče: bolnik je v stanju, ki omogoča ugoden potek operacije in popolno ozdravljenje. Nato začno brusiti nože...

Neposredne priprave za operacijo se začno na predvečer. Bolniku temeljito izčistijo drobno, mu dajo primerne injekcije, ki ga živčno pomirijo in ga položijo v posteljo, da noč, če mogoče, mirno prespi. Naslednje jutro dobi že v postelji par injekcij, ki naj srce, kri in živce pripravijo za težke ure, nato ga pa odpeljejo v operacijsko sobo.

Prva skrb vsega osebja v operacijski sobi je, da zmanjšajo možnost okužitve kar se da. Vse, kar pride v posredni ali neposredni stik z bolnikom in z osebjem je sterilizirano, to se pravi prosto vseh kužnih klic, ki bi lahko

povzročile zastrupljenje in gnojenje rane in s tem lahko tudi smrt, ali mesece trajajoče bolečine. Bolnik redno ne čuti nobenih bolečin med operacijo. Pred sto in več leti so mnogo-krat operirali pri polni zavesti, ali pa so oamili operiranca z žganjem. Bolj napredni kirurgi so iznašli posebno kladivo, s katerim je "specialist" mahnil bolnika po glavi, da je izgubil zavest, operaterji pa so začeli z delom. Če je med operacijo bolnik začel migati, mu je specialist prisolil še eno ali dve za ušesa... Danes se kladivo več ne rabi. Nadomestil ga je — strup: kokain, eter in slično, ki za določen čas omrtvi ali celo človekovo telo ali pa le del, ki ga operirajo. Za manjše operacije omrtve le del telesa, ki pride v stik z rezili. Temu omrtvenju pravimo lokalna anestezija, ki jo povzročé z injekcijami omrtvil na mesto operacije. Pri operacijah resnejšega značaja brizgnejo omrtvilo kar v hrbtenični mozek, s čimer omrtvi vse telo od kraja vbrizga navzdol. Ta omrtvila drže le po par ur, ali celo manj, zato je so nezadostna za velike in dolgotrajne operacije, ki včasih trajajo po pet ur in več. Takrat dajo bolniku narkozo, to se pravi, s posebnim aparatom vdihava eter ali posebne pline, ki človeka uspavajo in mu vzamejo zavest in občutljivost. Vdihavanje teh plinov nadzira poseben strokovnjak, ki mora ob enem paziti zlasti na srce, ki se rado obnaša med operacijo nad vse muhasto: včasih pozabi biti, včasih pa začne ropotati kot mali vojaški boben. Pri navadnih operacijah bolnik izgubi malo krvi, pri nekaterih pa mnogo. To že med operacijo nadomeščajo z dotakanjem nove krvi potom transfuzije.

Zdravnik ne operira nikdar sam. Ima poleg sebe vedno vsaj enega pomočnika. Pri velikih operacijah sodeluje včasih tudi po pet, šest zdravnikov. Poleg bolniške strežnice, ki je vajena podajati zdravniku inštrumente in vsaj še ene bolničarke, ki pomaga, kjer je treba. Vsi, ki so navzoči pri operaciji, oblečejo posebne, sterilizirane halje, gumijaste rokavice in imajo posebna pokrivala in maske na ustih. Glavni operator ima na glavi pritrjeno malo svetilko na akumulator, za slučaj, če bi odpovedala močna električna razsvetljava, ki jo dajejo posebni reflektorji.

Na splošno vzame veliko več časa prodiranje preko kože, masti, mesa in mren ter mimo večjih žil in živčnih vlaken do kraja operacije in po operaciji šivanje tega, kar je

razrezal kirurgov nož, kakor pa operacija v ožjem pomenu besede. Notranji šivi, s katerimi vestno združijo prerezane dele, se napravijo s posebno nitko, narejeno iz črev mladega jagnjeta. Teh šivov ni treba odstraniti, kajti organizem jih po nekaj tednih posrka, med tem ko je rana že zaceljena. Kožo pa zasižejo z žido, ali pa s posebnimi kovinskimi kaveljčki, ki jih nekaj dni po operaciji populijo.

Po operaciji bolnika prepeljejo v posteljo, kjer se začne borba človeškega organizma za odstranitev strupov, ki so bolniku povzročili neobčutljivost med operacijo in mobilizacija oslabeledih telesnih sil za čim prejšnje zaceljenje ran. To so tiste neprijetne ure po operaciji, ko se človeški organizem razstruplja, kar je navačno združeno z neprijetnimi krči v želodcu, z bljuvanjem in s splošno pobitostjo živčnega izvora. Če gre vse po sreči, je bolnik po 48 urah že izven neposredne nevarnosti. Treba pa je, da sledi z vso natančnostjo zdravnikovim navodilom. Da pa izginejo popolnoma vse posledice operacije, je treba čakati navadno nekaj mesecev.

Človek, ki pride v bolnišnico, se navadno boji le "noža". Pa je najmanj nevaren. Če bi ne bilo nesrečnega raka, bi jih bilo malo, ki bi se ne vrnili po operaciji domov. Veliko bolj nevarne so notranje bolezni in njihovo zdravljenje je bolj zamudno.

Pri zdravljenju takozvanih notranjih bolezni moderna medicina vpoštevata zlasti naravne činitelje: počitek, podnebje, zrak, sonce, prehrano. Zlasti ta zadnja je važna, saj je znano, da velik del bolezni izvira iz napačne prehrane, prepričle, preobilne ali nepravilno sestavljene. Poleg tega pa seveda zdravila! In koliko zdravil! Najboljši zdravnik se več ne spozna v množini kapljic, praškov in bobkov, ki jih izdelujejo danes tovarne zdravil. Vsa ta zdravila imajo različne naloge. Nekatera more kužne klice, ki razjedajo človeško telo; druge pomagajo oslabeledim telesnim delom do pravilnega delovanja, nekatera nadomeščajo manjkajoče snovi, druga zopet mire živce in lajšajo bolečine.

Zadnja leta se obilno uporabljajo nova zdravila penicilin, streptomycin, teramicin, auromicin, cortisona in podobna, ki uživajo silovit ugled. Ni dvoma, da so ta zdravila rešila že prenekatera človeška življenja, niso pa vsemogočna. Marsikomu sploh ne koristijo,

nekaterim pa naravnost škodijo, vsakomur pa poleg koristi na eni strani poškodujejo tudi zdrave in potrebne telesne sestavine, zlasti kri in žolč.

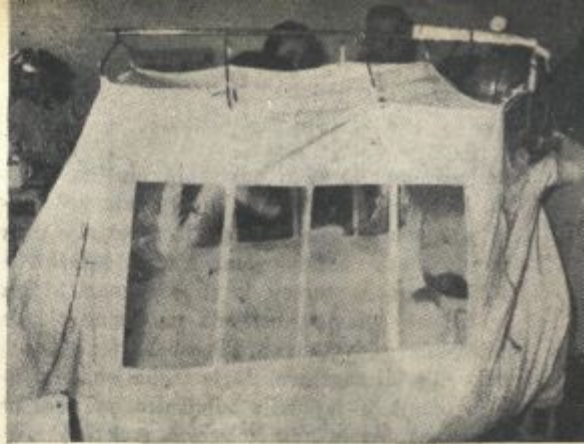
Posebno poglavje so injekcije. Zdravnik, ki ne predpiše bolniku injekcij, je enostavno zanič! Poznam bolnico, ki je v enem dnevu dobila enajst injekcij, pa je revica kljub temu še živela. Ubogi bolniki imajo včasih zadnjo plat in lakti prešpikane kakor slamnata streha; slabo dane injekcije povzročajo gnojne tvore, živčne šoke in celo smrt. Ne smemo vsled tega podcenjevati velike koristi injekcij, vendar je kot povsod, tudi v tem primeru pretiravanje škodljivo.

Dostikrat pa pride pred zdravnika bolnik v takem stanju, da ni več časa ne za analize ne za zdravlila, ampak je treba v nekaj minutah napraviti odločilni poseg in rešiti ugašajoče življenje. To so zlasti primeri prometnih in poklicnih nesreč, notranjih ali zunanjih krvavitev, perforacij želodca ali črev, hudo vnetje slepiča itd. Tedaj je vsaka minuta dragocena in ena zamujena more povzročiti smrt. Za take slučaje je po bolnišnicah v neprestani pripravljenosti štab zdravnikov in pomočnikov, da lahko takoj store, kar je storiti potrebno in mogoče.

Prometnih nesreč je v velemestih izredno veliko, dostikrat neizogibnih, še večkrat pa posledica nepazljivosti ali brezvestnosti. Pešec križa cesto kar tja v en dan, češ, saj avto ima zavore, avtomobilist pa brezobzirno dirja po cesti, kakor da bi bila vsa samo njegova. Oba hočeta pridobiti nekaj sekund na času, pa izgubita mesece, eden v bolnišnici, drugi pa v ječi. Previdnosti na cesti ni nikdar dovolj. Saj je res, da lahko desetkrat ravno za las odnesemo zdravo kožo, a za nesrečo je dovolj, da imamo smolo enkrat.

V deželi, kjer se požge malo drv, pa veliko petroleja in bencina, so zelo pogoste opekline. Poleg poklicnih nesreč te vrste, ki so povsod mogoče, je izredno veliko opeklin vsled neprevidnosti pri petrolejsko kurjenih pečeh in pri pripravljanju voska za pod. Opekline druge ali tretje stopnje, če že niso smrtno, silovito bole, se počasi zdravijo in puste nepopravljive brazgotine za življenje.

Dnevi velike vlage in teškega zračnega tlaka so nevarni za kap, možgansko ali srčno. Statistike vedo povedati, da po bolnišnicah kap terja več smrtnih žrtev, kakor katerakoli druga bolezen.

Dojenček, ki mu umetno dovajajo kisik.

Pomladanski meseci so sezona samomorilcev. Odraz moderne zmaterializirane dobe! Na splošno samomorilci ne znajo dobro opraviti svoj posel. Mnogo jih je, ki napravijo samomor le simbolično. Dobro preračunajo, da ne bi stvar končala preveč tragično. Drugi pa pograbiijo v očitni razburjenosti, ki jim že vzame odgovornost, za karkoli. Storiije samomorilcev in samomorov so včasih prav zanimive, če bi ne bile tako žalostne, bi lahko rekli smešne. Zgodba mlade judinje Rebeke n. pr. ki se je na smrt skregala s svojo famijilo in sklenila narediti vsemu konec. Začela je sistematično uničevati vse, kar bi lahko prav prišlo žalujočim preostalim. Obleko je polila z bencinom in požgala. Prihranjene tisočake in hranilno knjižico je raztrgala na drobne kosce in vrgla v stranišče. Uro in briljantno zapestnico je zagnala v Riachuelo. Potem se je zaprla v kuhinjo in odprla plin. K sreči so jo pravočasno opazili in pripeljali v bolnišnico, kjer je bila kmalu izven nevarnosti. O smrti ni hotela ničesar več slišati. Zmèrjala se je z vsemi izrazi, ki jih premore bogati španski besednjak, zaradi tisočakov, dragocenosti in obleke, kar bo treba nadomestiti.

Včasih se bela žena na neusmiljeno grob način poigra s človeškim življenjem: Mlado dekletko se vrže iz petega nadstropja na cesto. Nesrečna ljubezen! Pa se ne ubije. Istočasno z njo pripelje reševalni voz očeta številne družine, ki je stopil na stol, da bi zamenjal električno žarnico, pa mu je spodrsnilo. Pripeljali so že mrtvega, z zlomljenim tilnikom. Pol metra višine je zadostovalo za smrt, pri oni pa dvajset metrov ni bilo dovolj. Ali pa slučaj osemdesetletne mamice, ki ji je tramvaj polomil stegni in kolk.

Šest mesecev je ležala med škripci in raznimi aparati in hrepeneče čakala, kdaj bo lahko zopet mirno spala v postelji; prišel je za-

željeni dan, ko so ji odstranili mučilno orodje, ki ji je dalo zdravje. Pa ni znala več spati po človeško. Ponoči je padla s postelje in se je do smrti poškodovala. Ali pa punčka edinka bogatih staršev, ki si je pognala kroglo v trmasto glavičo, oslepela na desno oko in ohromela na levi strani telesa. Cel štab zdravnikov je bil soglasen, da je izgubljena. Po šestih tednih je zapustila bolnišnico, pol leta na to pa je umrla zaradi vnetja trebušne mre-
ne.

Bolnega človeka ne smemo presojati z istimi merili kakor zdravega. Je navadno nepotrpežljiv, črnogled, bojazljiv in samoljuben. Rad vidi, da ga pomilujejo, tolažijo in mu dajejo koražo. Bolnik ima svojo bolezen za najvažnejšo na svetu. Hoče, da najprej njega pozdravijo, potem pa naj pridejo drugi na vrsto. Krvi in bolečine se menda vsakdo boji. Neredko se dogodi, da se onesvesti krepak možak, ko mu bolničarka z iglo prebode konico prsta, da dobi kapljico krvi, potrebne za analizo. Ure pred operacijo so za vsakogar neprijetne, saj čutimo kurjo polt celo, ko sedimo v zobozdravnikovi čakalnici. Pred časom je čakal na operacijo kile možak, ki je pomagal v Abesiniji ustanavljati rimsko cesarstvo, ki se je pretepal z rdečimi v Španiji in ki je krotil "gente cattiva" po naši deželi, pa je vedno odnesel zdravo kožo. Razmeroma lahke operacije se je silno bal. Kar svetlo je gledal in nemirno taval okrog tovarišev in spraševal, kako boli, koliko časa boli, kje boli in zakaj boli. Od samega tuhtanja se mu je menda zataknilo kolesce v glavi in pol ure pred operacijo se je pognal skozi okno, dvajset metrov globoko. Pa se je rešil operacije. Na splošno so ženske manj bojazljive kot moški.

Obiskovanje bolnikov šteje sveto pismo med ona dobra dela, ki jih bo Sodnik posebej omenjal na sodnji dan. Bolnik, ki se zanj v trpljenju nihče ne zmeni, veliko trpi. Nikdar ne bom pozabil, kako so nekega dne odložili v bolnišnici bogati sinovi in hčere svojo osemdesetletno mater kot nepotreben balast in se niso zmenili več zanjo. Uboga ženica je pre-
jokala zadnje tedne svojega življenja in prosila Boga, naj jo reši. Umrla je zapuščena od domačih, akoravno so vedeli, da se ji je približala zadnja ura. Obiskovalci pa lahko postanejo bolniku tudi nadležni in obiski naravnost škodljivi. Ne prihajajmo k bolniku s celo kopico problemov. Operiranec ali bolnik z vročino se ne zanima za vse, kar mu hočete

razlagati. Zadostuje, da izrazite veselje zaradi uspele operacije, ali vidnega boljšanja, da mu daste upanja in optimizma, če veliko trpi, da mu prinesete pozdrav znancev, ali šopek cvetic, ki so bolniku posebno drage. Mnogi zdravniki neradi vidijo, da se mude ob postelji bolnikov njihovi sorodniki. Skušnja jih uči, da ti v napačnem usmiljenju do trpečega lahko store nepopravljive napake, n. pr. mamica, ki je v napačni ljubezni do svoje, na slepiču operirane, scrkljane hčerke, ki ni znala prenašati par ur žeje — neizogibne pojave po operaciji — prinesla posebnega čajčka iz domačih rož, ki pogasi žejo, prežene glavobol, pomiri vetrove in zaziblje v sladko spanje, pa se je punčka naslednje jutro prebudila z vnetjem trebušne mre-
ne in so se ji dnevi okrevanja spremenili v tedne. Ali pa nespametni sorodniki, ki so bolnici po teški želodčni operaciji prinesli kurje bederce z majonezo, kakor je sama želela. Osem ur na to je bila bolnica, mati petero majhnih otrok, mrlič.

Celo knjigo bi človek lahko napisal, kako Bog greh že na tem svetu kaznuje. Grozno trpljenje in nesrečne smrti mater, ki more lastne, nerojene otroke, posledice požrešnosti in pijančevanja, žrtve razrvanega družinskega življenja, žrtve pretepev in pobojev med sosedi in v zločinskem svetu, žrtve pohotnosti in uživanja mamil, žrtve nepotrebne korajže, ki prezira nevarnost in ne najnazadnje žrtve brezbriznosti, to se pravi nad vse škodljive navade, da poiščemo zdravniško pomoč šele potem, ko nam zaradi bolečin ni mogoče več prestati. Prostor nam ne dopušča, da bi se pri tem kaj več pomudili.

Za sklep le še nekaj. Kako velika je razlika med bolnikom, ki gleda svojo nesrečo pod vidikom vere, in med bolnikom, ki te tolažbe ne pozna. Veren bolnik vidi tudi v grenkobi trpljenja božjo voljo in kljub temu, da se vsa narava upira, ponavlja: Zgodí se Tvoja volja! S tem da slehernemu trenutku svoje bolezní nadnaravni značaj in izprosi obilico božjega blagoslova zase in za druge.

Bolniški duhovnik, ki mu je marsikdaj dan videti tja, kamor ne seže zdravniška veda, bi mogel povedati prav čudežne zgodbe, kako božja Previdnost najde v bolezní edino pot, ki lahko tavaajočo ovčico pripelje na pravo pot, saj je v razkristjanjenem svetu dostikrat bolniška postelja edini kraj, kjer moderni človek lahko pride v stik z duhovnikom in potom njega z neznanim Bogom.

S SPOMINOM MED MRTVIMI SLOVENSKIMI PISATELJI

Živimo v svetu, toda še vedno s spominom v Sloveniji, v njeni preteklosti, katere košček bodočnosti pa ustvarjamo tudi mi — izgnanci, pa če je komu prav ali ne; vsaj tisti košček, ki v tujini ne more ne živeti ne umreti, pa životari, še ves zaverovan v duhovno preteklost svojega tisočletnega naroda, upajoč v sen bodočnosti, ko nam bo dano zopet vključiti se v tako nasilno pretrgani organski razvoj našega naroda. Dokler pa ne pride tisti čas, bomo mi — slovenski pisatelji v tujini — ustvarjali iz svojih sil, ki smo jih prinesli s seboj, še vedno priklenjeni na domovino, pa zajemajoči tudi iz širnega sveta, katerega gostje smo in v katerega zdaj rastemo, da bi mogli obogatiti kdaj spet naše domače leposlovno polje, v družbi vseh živečih literarnih rodov različnih dob in slogov in pogledov, pa v službi Naroda in Lepote, ki tečeta vzvišeno nad našim življenjem in nad našo smrtjo.

Ko zdaj iz tujine gledamo na narod, ki ga ne vidimo več razdeljenega, temveč se nam kaže kot nesmrtna enota, ki gre skozi različne predele svojega teka, katerega najburnejšega smo živeli prav mi, še doma; odtrgani od njega, gledamo na svoj del v svetu in na tistega, ki je ostal doma, že kot enoto v duhu, v kulturnem ustvarjanju. Zato je vsaka izguba kulturnega delavca, ki ga smrt iztrga iz naše emigrantske enote, izguba domovine v celoti

(pa če ona to priznava ali ne), in vsaka smrt pisatelja v domovini je tudi naša izguba, ki nas zaboli in navda z žalostjo. Navda nas z osebno žalostjo, kot spomin na znanca, sodelavca ali vsaj soustvarjalca; na drugi strani pa se nam že vsiljuje misel, kam ga uvrstiti — na katero mesto v naši enotni, nerazdeljeni in nepretrgani kulturni zgodovini, na katerega ima slednji izmed nas pravico.

S tem člankom se hočemo spominjati pisateljev, ki so iz vseslovenske skupnosti odšli po tistem letu, ko je v naše mirno skupno življenje treščil vihar vojske iz tujine in vulkan kaosa iz naših lastnih tal, pa do zadnjih dni, ko visimo tu in tam med življenjem in smrtjo, ne vedoč, kdo izmed nas bo prvi, ki bo padel — v zgodovino.

Ta spomin na pisatelje, ki so umrli v tem razdobju od pomladi 1941 do polletja 1953, ne misli biti literarno zgodovinska študija, ne esej, temveč res le spomin nanje, s katerimi sem bil — z malo izjemami — v osebnih stikih, pa me zdaj obiskujejo v to pampo, da se jih spomnim pred vso emigrantsko javnostjo vsaj s kratko besedo v spomin za njihovo delo, ki gre preko meja in časa, dasi označeno s posebno oznako razdobja, ko je vsakdo moral stati nekje, večkrat si celo nasproti za ceno življenja. Toda smrt je višja od življenja.

SMRTI V ČASIH OKUPACIJE

V času okupacij in vojska tudi pisatelji ne umirajo naravne smrti. Ali pa vsaj v manjšini, kajti za čuda: težke razmere podaljšujejo življenje in bude vero vanj. Toda izguba svobode takoj prve dni je pognala v prostovoljno smrt najstarejšega "tudi pisatelja" Ivana Hribarja, ki je v svoji mladosti napisal malo znano zbirko pesmi pod pomenljivim psevdonimom "Janez življenjasit". Zastopnik praške "Slavije" je postal politik, goreč pristaš vseslovenske skupnosti v smislu češke Kramářeve politike, obiskovalec Rusije, vodja liberalcev, Strossmajerovec, ki je pripeljal kot

Ljubljanski župan v Ljubljano škofa Jegliča, da bi omajal z njim delo Mahničeve; zaščitnik Gregorčičev in Aškerčev, katerega je zvalil v magistratno službo; poznejši minister, kraljevski namestnik, "cesar Janez", veleposlanik in končno senator. Velik zbiralec knjig, s katerimi je obogatil slovensko univerzo, zlasti njen slavistični seminar, in ki je z Masarykom in Korošcem postal njen častni doktor. Z literaturo je imel toliko stika, da je bil urednik Slovenskega pobornika za ustanovitev kulturnih zavodov in njihov podpornik — Slovenske Matice, univerze, Akademije — bil pisec Spominov,

prevajalec v pesniški besedi Lafontainovih Basni ter prav v zadnjih letih Puškinovih pesmi. To njegovo literarno delo ga je pripeljalo med "dominsvetovce" kot enega "redkih naročnikov na revijo od njenega prvega dne", kot se mi je predstavil s pošiljko prevoda Puškinovega Bačisarajskega vodometa za to revijo. Toda njegov starinski, še čitalniški jezik ter precejšnja pesniška okornost, mi nista dovolila tiskati prevoda, toda spoštovanje pred častitljivo osebnostjo, mi je branilo, da bi ponudbo odbil. Zato sem se lotil delne predelave na podlagi izvirnika, držče se precej njegovih besed, toda s prilagoditvijo prevoda izvirnemu ritmu, redu rim in številu verzov, katere je Hribar prosto raztegoval in mu ponudil objavo v taki obliki. Toda on mi je odgovoril, da to že ni več njegovo delo, temveč moje. V njegov spomin sem potem objavil v Dom in svetu pesnitev kot skupno delo ter ga leta 1942 izdal v luksuzni obliki z lesorezi Bare Remčeve, knjiga, ki je doživela svojo zanimivost: razprodana je bila v dveh dneh v celoti in je danes velika redkost.

Hribar ne bo v slovenski kulturni zgodovini živel kot literat, pač pa kot politik in nacionalist, ki je v nacionalizmu videl ves smisel in preko njega nič več. Naj zapišem zato to, česar mlajši ne vedo: v tistih dneh pred veliko nočjo 1941 je stal pri radiju in poslušal prenos iz Rima, opisujoč "prodiranje" italijanske armade na slovensko ozemlje od Postojne do Vrhnike. Sproti je poročal banu dr. Natlačenu o pomikanju okupatorskih čet proti Ljubljani, ki od jugoslovanskih vojaških oblasti ni imel več nobenih poročil.

Po zasedbi Ljubljane in izgubi svobode je skočil v Gruberjev kanal in se vtopil. Na bregu je pustil pismo s panteistično vsebino in s Prešernovimi verzi:

Manj temna noč je v črnem zemlje krili —
kot so pod svetlim soncem sužni dnovi...

Kot markantno osebnost našega javnega življenja so ga predhodniki poznejše Osvobodilne Fronte postavili na čelo Društva prijateljev sovjetske Rusije, da so z njim zakrili društveni revolucionarni namen ter ga prikazali v kulturno nacionalni luči. Danes vemo, da je ta organizacija po vsem svetu prva frontna organizacija sovjetskega osvajanja množic (beri Kravčenka, Careva, Delgada) in o kateri zdaj slovenski zgodovinarji OF sami priznavajo, da je iz tega zarodka izšla bodoča orga-

nizacija OF v Sloveniji (Fajfar). Kljub tej uslugi, ki jim jo je naredil, je pok. Hribar v Ribarjevih Političnih zapiskih dobil oznako "da je vse življenje pripadal stari grupi jugoslovanskih romantičarjev, ki je ljubil "Majčico Rusijo", samo dokler je bila carska ter je vršil propagando za slovansko vzajemnost v duhu stare caristične ruske politike, katere propagandni center naj bi bil Praga, pozneje pa kraljevski Beograd z Aleksandrom kot pretendentom na ruski carski prestol. Kot velika Jugoslovena in Slovana ga je Aleksandrova milost napravila za senatorja".

Ko bi si sam ne pretrgal svojih visokih častitljivih let, morda bi še doživel izpolnitev svojih najvišjih življenjskih sanj — čeprav v drugi obliki: tesne povezanosti z Rusijo-ZSSR in bi lahko s solzami v očeh sprejemal polkovnika Bogomolova, kot zastopnika Stalinovega ruskega carja, morda kar na stanovanju v Ljubljani, ki je bilo nekoč moje stanovanje, v katerem sem nekoč z ljubeznijo spremljal Puškinovo besedo in Hribarjev prevod iz nje.

Ne samo stari pesniki, tudi še v devetdesetem letu "življenjasiti", temveč tudi mlajši pesnik Joža Šeligo si je sam vzel življenje. Mladi slavist iz Preserij mi je nekoč prinesel pesmi v Dom in svet, pa jih nisem tiskal. Pozneje sem bral njegove pesmi v Ljubljanskem Zvonu. Plahe, čustvene, rahlo-ljubezenske, pa tudi že revolucionarne, propovedujoč bodočo revolucijo. Pa ne z udarno besedo pesnikaborca, temveč gluho-prozaično, kot n. pr. verz, ki ga imam pri roki:

Prevratniki smo!
Te zgradbe od včera
vam bomo zgradili
in nove vam stavbe
na svetu zgradili.

Toda močan je še vedno verz iz Olimpiade 1936:

Oceani so polni bencina
in naša zemlja je suhljad!

Iskal je iz erotike pot v proletarsko pesem, pa ni prišel iz začetkov, čeprav je izdal pesmi tudi v zbirki. Ne vem, kaj ga je gnalo v obup. Vem le, kar je o njem pisal njegov župnik Perčič v Ameriški Domovini: da je bil kot član Izobraževalnega društva tisti, ki je društvo miniral od znotraj, dokler ni bil izključen. To sicer nima nič opraviti s poezijo, toda za oznako človeka v času je morda pomembno.

Med drugimi léposlovci, ki so v tem času

umrli naravne smrti, naj se spomnim najstarejše — 76 letne pisateljice Lee Faturjeve, priljubljene pisateljice zgodovinskih snovi v Dom in svetu, Mladiki in Mohorjevih knjigah, zanimive slovenske samoukinje, katero sem v njenih zadnjih letih pogosto obiskoval in ji tudi govoril nagrobni govor. Zanimiva ženska: vse življenje je bila gospodinja svojemu bratu, v prostem času je brala in pisala. Bila je naraven talent z izrazitim osebnostnim in krajevnim slogom, podedovanim od stoletne tradicije.

Če bi ji bila dana visoka izobrazba, bi bila velika pisateljica, tako pa je vse življenje ostajala romantična realista, kar jo je spravilo v nasprotje z impresionisti in subjektivistami, ki so jo postavili ob stran za desetletja. Toda njeni kulturno-zgodovinski romani kakor Vislavina odpoved, Bogomila, V burji in strasti itd. bodo še vedno prijetno branje ljudstvu in niso brez umetniške vrednosti. Kako je znala popisovati običaje! Bolj kot njeni "veliki teksti" bo živela v svojih odličnih drobnarijah, ponajveč folklornega značaja. S kakim veseljem sem zbiral njene pravljice, ki sem jih potem izdal v dveh zvezkih! To je naša Božena Nemčeva. In njena fantazija je bila še polna snovi: spominov in fantastičnih novih kombinacij starih izročil. Kako se je pomladila, ko sem ji zopet odprl Dom in svet, v katerega je šla po desetletjih z novimi deli, prijetno dišečimi po slogu starosti. Kot da bi bral naše klasike Trdinovega in Mencingerjevega časa. Pred smrtjo mi je izročila dve zgodovinski noveli, ki še nista objavljeni, pa bi ob majhni predelavi lahko postali dobri stvari. Ob vsakem obisku mi je izročila novo pravljico "za Tinčka". Bilo bi jih že za zbirko. Ko smo začeli tiskati njene zgodovinske povesti — uredil sem jih sam, — je doživela novo težavo. Ponatisnili smo njene zgodovinske povesti tik pred vojno za knjigo kakih 300 strani ter stavek predložili potem že italijanski cenzuri. Ta je zahtevala, da moramo slovenske vasi, ki so od l. 1918 pripadale Italiji, pisati v italijanščini (Lea Fatur je doma v Zagorju pri št. Petru na Krasu). Pisateljica je bila pripravljena spremeniti imena vasi v nekonkretna imena. Ko pa je cenzor zahteval, da mora spremeniti tudi nesimpatični značaj Italijana v povesti V burji in strasti, pisateljica na to ni pristala ter je založnica razdrla stavek. Odtisnili smo le dva izvoda. Kdor je enega dobil iz moje "zapuščine", ima literarno redkost. Tako Lea Faturje-

va ni doživela, da bi katera od njenih večjih povesti izšla v knjižni izdaji. Izšli sta le dve knjižici Pravljič.

Pesnika Silvina Sardenka, ljubljanskega kanonika dr. Alojzija Merharja, smo pokopali s Koblarjevim nagrobnim govorom prav na dan, ko so Italijani obdali Ljubljano z žično ograjo ter skoraj zaprli pot pogrebcev iz Dravelj v mesto. Ogromna je njegova pesniška žetev že izdanih knjig, ogromna je njegova rokopisna ostalina, pa tudi zabeleženih načrtov, ki jih ni izvršil, je veliko. Mnogo rokopisnih kongregacijskih iger, svetopisemskih snovi, prava "acta" v španskem smislu in veliko nepriobčenih pesmi. Iz "letečih lističev" sem izpisal lepih pesmi za dve antologiji, ki bi izdani, kot je bil namen, dali Sardenku mesto v slovenski poeziji, ki mu gre. Ne bil bi pesnik Župančičeve moči, kakor so ga nekoč primerjali, temveč bil bi velik pesnik slovenske religioznosti in čustvenosti, tudi zakrite erotike in izredno pojočega verza. Njegova zapuščina je literarno zgodovinsko izredno zanimiva: iz nje bi se dala zasledovati do podrobnosti rast dveh njegovih najbolj zanimivih pesniških knjig: prve izdaje Rome ter Dekliških pesmi. Pri teh zadnjih so ohranjene vse inačice ter celo zabeležbe navdihov in datum. Velezanimiv pa bi bil njegov dnevnik.

Morda je še več leposlovcev umrlo ta čas naravne smrti, pa se jih ta hip ne spominjam. Zato pa je bilo mnogo več nasilnih smrti, zlasti obetajoče mlade pisateljske mladine, ki je padala pod silo okupatorja, v vrstah komunistične revolucije ter obrambne reakcije na njo. Danes lahko govorimo že o obeh straneh; vsaj mi v tujini, ki iz daljnje geografske perspektive gledamo narod kot celoto in enoto.

Umirali so slovenski pisatelji in kulturni delavci, pobijani od obeh okupatorjev, streljani kot talci, po taboriščih, najdeni po zapuščilih vaseh, pa tudi v medsebojnem bratskem boju: pobijani od partizanov, sojeni po njih na smrt, vrženi v prepade, pa tudi v boju samem med eno in drugo stranjo domače slovenske fronte.

Zrtve nemških okupatorjev

Nekje na štajerskem je že leta 1941 padel komunistični pisatelj Jože Kerenčič, znan po svojih socialnih študijah na slovenskih kmetijah ter še bolj po naturalističnih, s prevratno tendenco prepletenih črticah iz viničarskih

krajev, kažočių v odurnih tendenčnih podobah bedo in instinkte ter željo po uporabi dotedaj romantično pojmovanega kmetijskega ljudstva. Bil je eden tistih mladih pisateljev, ki so po l. 1935 šli za gesli nove "Sodobnosti" — po Djilasovih besedah od komunistične partije vzdrževane in kontrolirane "nezavisne" revije (Poročilo na 5. Kongresu KPJ). Jačji je bil v kritikah in študijah kot v leposlovju.

Kot talec, snet z domače kmetije v Žabnici, je bil ustreljen menda v Begunjah tudi drugi član te mladine, Zvonovec Tone Šifrer, ki je pisal kmečke novelice iz svojega domačega kraja, škofjeloškega polja, pod imenom Ledi-na. Kakor tudi sem z zanimanjem zasledoval njegov razvoj kot rojaka in znanca, ki je organiziral Jenkovo proslavo v Mavčičah in me izbral za govornika, me ni prijala njegova proza; manj tendenčna kot Kerenčičeva, pa tudi manj močna. Mislim, da so po prevratu izšle knjižno njegove črtice, ali dnevnik, če-sar pa nisem dobil v roke, kakor tudi bi me zanimalo, in bi rad, da bi mi dvignilo njegovo pisateljsko ceno.

Močna osebnost v Sodobnosti in Zvonu, tudi v leposlovju, drami, eseju in kritiki, pa je bil Ivo Brnčič, ki je padel meni neznan kje. Bil je morda najjačja pisateljska moč mlade zavestno komunistične "sodobne" mladine, so-vražeč meščanstvo in njegovo moralo, kato-lištvo v leposlovju še posebej (kritika Preglja in kat. lirike), kažoč v drami boj za nove sve-tove in moralo (prikazovani v ljubljanskem Narodnem gledališču) ter v kritiki in znan-stvenem kulturno-zgodovinskem eseju, v ka-terem je zastopal vprašanje slovenstva kot iz-ključno socialnopolitično vprašanje, kar je re-ševal zlasti ob Vrazovem problemu, ki je bil tudi njegov. Tudi on je nihal med hrvatstvom in slovenstvom (Istran), pa ga reševal ne v romantično literarno-kulturnem romanticizmu, temveč po leninistično-stalinistični for-muli narodnih vprašanj, pripravljajoč prevrat kot osnovo za kulturni "progres". Borbena osebnost velike potence.

V Dachau-u je umrl Ivo Grahor, intimni prijatelj Srečka Kosovela, pesnik njegove Mla-dine in Zvona, pozneje pedagoški publicist, moj kolega iz istega univerzitetnega gnezda. Njemu sem leta 1928 prepustil pol leta moje-ga bivanja v Krakovu, ko radi vojaščine sam nisem mogel tja; tam me je počakal ter sva nekaj časa delila celo stanovanje, potem pa se je on vrnil domov, menda preko Moskve.

Bil je pesnik, kot ves tedanji Prijateljev sla-vinistični seminar (Kosovel, Gspan, Vodnik, Košak, Debeljak, Plestenjak, pozneje Ocvirk), pa se ni dvignil v večjo pomembnost.

Žrtev taborišča je bila tudi Anica Černeje-va, pesnica in pisateljica otroških pesmi ter urednica ženskih publikacij in učnih knjig.

Kje je našel smrt pesnik Karel Širok, ne vem. Zdi se mi, da je bil konzularni uradnik v Celovcu, pa je po začetku vojne izginil v nemških ječah. Bil je čist pesnik velike cene in njegova zbirka napol narodno preprostih, toda lepot polnih pesmi Slepí slavček bo o-hranjala njegov spomin v zgodovini naše knji-ževnosti.

Ne vem, kje so padli mladi partizanski felj-tonist Klusov Joža (Flander Bogo), o katerem ne vem nič, ker je bil produkt "druge strani" revolucije, ne kje Edvard Kokolj, katerega sem poznal, če je oni veliki fant — učitelj ali slavist? — ki je že nekaj pisal v letih tik pred vojno in sem ga srečeval v licejski knjižnici.

Pri prebijanju Tomšičeve brigade in parti-zanskega š'aba z Dolenjskega na Štajersko je padel 22. februarja 1944 pri Zlebniku parti-zanski pesnik Kajuh — narodni heroj Drago Destovnik, ki velja za največjo pesniško žrtev borečega se partizanstva. Ne morem izreči sodbe o njem, ker so mi znane le kake tri pesmi, med njimi ena z motivom umirajočega partizana, pišočega materi pismo, da bi si izbral isto usodo, če bi se vnovič rodil: borbo partizanstva in smrt. Vsekakor tragični ta-lent, ki mu ni bilo dano, da bi se razvil, ki pa je proti Pavšič-Borovim gozdnim udrihalicam izpovedoval globoko osebno človeško občutje v gibanju, ki se mu je pridružil kot komunist, kajti dnevnik Matevža Haceta izrecno imenu-je teh 16 ubitih tega dne kot "najboljše borce Tomšičeve brigade ... šestnajstotica hrabrih borcev-tovarišev-komunistov" (Zapisci o bor-bama iz narodnog oslobodilačkog rata, 238).

Izmed pristašev Mihajlovičevega gibanja, ki so padli kot žrtev nemškega okupatorja, naj imenujem pisatelja Slavka Savinška, avtorja ljudskih povesti Izpod Golice in Grče, kmečkih planinskih povesti iz svoje Gorenjske, celo iz Martuljkovega kota, kjer si je pozneje napra-vil svojo vilo. Kot svétnik v finančnem mi-nistrstvu je odprl na široko svoj dom v Beo-gradu slovenskim umetnikom, ki so ga tam radi obiskovali, tako literatom, slikarjem in glasbenikom, kakor je bil sam, organistov sin iz Jesenic. Med okupacijo je ostal v Beogra-

du ter je bil član Mihajlovičevega gibanja za Slovenijo. Nacisti so ga zaprli in ustrelili kot talca v bližini Beograda leta 1942. Eden njegovih sinov je kipar in dela Titove spomenike po Sloveniji.

Tudi drugega člana te Mihajlovičeve skupine v Beogradu lahko imenujemo ob tej priliki, namreč bivšega narodnega poslanca in senatorja Franca Smodeja, kajti bil je odličen publicist še v predvojni Koroški kot urednik Mira in pozneje kot glavni urednik Slovenca. V zadnjih letih je v Beogradu pripravljaj in že tudi dokončal obširni Srbsko-slovenski slovar, katerega rokopis je poslal Mohorjevi družbi v Celje. Verjetno so ga tam nacisti z ostalimi slovenskimi knjigami in rokopisi uničili. Med vojno je bil precej časa zaprt. Umrl je v beograjski bolnišnici po vojni, namenoma zdravniško zanemarjen.

Ob prevratu 1945 je umrl kot žrtev nacističnega taborišča sovrstnik našega rodu, sodrtnik Kosovovega Križa na gori, poznejši pisec Trgovske zgodovine in sodelavec v organiziranju mihajlovičevstva v Sloveniji **Tone Krošl**.

V boju pa je padel pri Kranju **Maks Jeza**, pripadnik Kocbekove struje v OF, nekdanji Zarjan in obetajoč pripovednik Dejanja.

Žrtve italijanskih okupatorjev

Kot talec je padel v oktobru 1942 prof. **Vinko Košak**, prav tako kot Grahor in Gspan moj stanovski kolega iz univerzitetnih let. Priključil se je Mladini Srečka Kosovela kot pesnik ter pozneje Zvonu in Sodobnosti, kamor je pisal tudi ocene. Toda kot pesnik se ni uveljavil, bolj kot šolnik in kulturni organizator. Ustreljen je bil v gramozni jami za ljubljanskim pokopališčem.

Kot talec je padel tudi **Ivan Rob**, prav tako moj mlajši slavistični kolega, izreden hudo-mušnež, inteligentni satirik, duhovit fant, pesnik s čudovito zmožnostjo persiflaže. S trubarščino je bil zmožen napisati persiflaže iz protestantske dobe in v koseščino je klasično prevajal Prešerna. Jurčičev roman "Deseti brat" je spesnil v vzornih verzih kot satiro, ki je edinstvena in je izšla knjižno. V partizanih je vodil gledališče. Ko je bil zajet, je padel kot talec pri Kozarjih pri Ljubljani. Kot imam vesele spomine na njegove inteligentne zaba-e ob slavističnih izletih k Hainriharjevim kočam pod Blegaš, me moti trpek spomin na to, da

je bil prav on tisti, ki je še kot akademik Zarjan, verjetno od komunistov poslan, v Akademskem domu na Miklovičevi cesti — za šalo morda, ki pa je bila strahotna — streljal v Kristusa na šteni. Naj bi mu bil ob smrti milostiv! (*)

Ko so Lahi leta 1942 začeli svojo ofenzivo proti Notranjski, so v smislu naredb pobijali na poti Slovence "kot pse" ter zažigali naše domove. Na Blokah so ustrelili Ivana Čampo, pesnika dveh pesniških zbirk in ene pripovedne idile, prevajalca Petrarkovih pesmi. In prav ta je padel kot žrtev italijanskih "kulturonoscev"! Pri njem sem cenil dve stvari: voljo do napredka, ko sem videl s kako vztrajnostjo je delal kot privatist maturo in jo končal obenem s prvo pesniško zbirko in pa njegov izreden posluš za lepo izvirno besedo in čistost oblike, poleg optimističnega nazora na svet, ki ga je gledal v idilni svetlobi in v krogu zakonske ljubezni, tako redko opevane od slovenskih pesnikov. On ji je posvetil celo zbirko, nastalo iz "sonetov o materinstvu" v Domu in svetu. Ob smrti smo se dominsvetovci zbrali v molitvi zanj pri črni maši, ki jo je daroval pisatelj Jalen, ministrirala pa sva midva s pesnikom Šalijem. Pozneje sem zvedel, da je bil namenoma poslan na Bloke kot organizator tamkajšnje OF, zato je pustil na moje veliko nerazumevanje in začudenje službo pri carini. Na Blokah sem ga jeseni 1941 še obiskal s kolesom; ne vedoč zakaj je šel v to samoto in še manj, kakšna naloga čaka mojega spremljevalca Brejca, poznejšega šefa Kocbekovega kabineta v gozdu, stanujočega v isti hiši z dr. Kožuhom, ki mi je ob tej priliki šival rano, dobljeno pri padcu s kolesa. Z Blok sem zavil na Rakek k pesniku Vipotniku. In nekaj let

(*) Ko govorim o talcih-književnikih, padlih v Ljubljani, moram omeniti še dva sotrudnika Doma in sveta, Neslovenca, ki sta padla kot talca v Pragi. Eden teh je pred smrtjo, preden so ga obesili, napisal knjigo, ki velja za najpomembnejšo knjigo, napisano o nemški zasedbi Češke, dr. J. Fučík, urednik katoliške revije, pozneje ravnatelj založbe Melantrih, kjer je izdajal Darychove spise in je za Dom in svet napisal Pregled češke katoliške literature. Drugi pa je bil profesor lužiskosrbske literature na praški univerzi, znani sokolski delavec in najgorečnejši prevajatelj Meška v češčino, prof. Pata. Pomagal mi je pri sestavi lužiskosrbske priloge za Slovenca. Toda spomin nanj med Slovenci naj bo predvsem v njegovem neumornem prevajanju Meška, ki je najbolj znan slovenski pisatelj prav po njegovi zaslugi med Čehi in pa med Lužiškiimi Srbi.

pozneje: Čampa ustreljen od Italijanov, dr. Kožuh ubit po zavzetju Turjaka, kamor je naperjal kanone tudi pesnik Brejc, zdaj v zaporu kot kominformist, med tem ko je Vipotnik član glavnega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva in jaz resnično spet med blokisti kamenja, krog mene pa pampa. Pesnik Šali je Čampi posvetil lepo pesem: Umrlému pesniku.

V boju, ki je sledil nato proti Rogu, kjer se je nahajal partizanski štab, je padel kmalu nato pesnik **Miran Jarc**, eden najizrazitejših predstavnikov slovenskega ekspresionizma. Izšel je iz prve novomeške literarne in umetniške družbe po prvi svetovni vojni, katere člani so bili slikar Jakac ter pesnika Jarc in Podbevšek. Malo starejša sta bila Turk in Cvelbar (Dolenjčev Cene). Pozneje je študiral univerzo, pa predsedal na Trgovsko akademijo in bil bančni uradnik. Toda vedno literat. Pesnik in pripovednik ter prevajalec (tudi za Slovenca). Pesnik Križa na gori in Dom in sveta, ob Vodniku glavni predstavnik duhovnega ekspresionizma z močnim intelektualnim poudarkom, kakor ga kaže zbirka *Človek in noč*. Še bolj intelektualistična je bila njegova proza, vedno iščoča novega človeka, rešujoča probleme v notranjosti, zanemarjajoč slednji impresionizem in naturalizem. Njegov slog je bil srebrn, njegova pesem kot pokrajina polarnih belih noči, iz katerih vpije človeška samota kot pav. V zadnji zbirki — *Septembrske pesmi* pa je postal — kot *Gruden* — glasnik socialne revolucije, pesnik proletarskega človeka. Ko so ga Italijani sneli v belgijski vojašnici in poslali z vlakom v Gonarsko internacijo — je bil v vlaku, ki ga je na Verdu "osvobodil" partizanski napad. Ostal je med partizani, postal član propagande in pisal dnevnik na terenu, ki je poln ljubezni do družine in usode naroda. Ob napadu na Rog je zaostal in do smrti utrujen počakal na njo, skrit za grmom, ki je postal njegov grob, za katerega se ne ve. **Miran Jarc** predstavlja poleg **Široka**, **Čampe** in **Kajuha** največje literarne žrtve v taboru slovenske OF, tako v zaledju, kakor na fronti.

Sta pa še dve žrtvi, ki ju ne moremo imenovati žrtvi na strani OF, dasi sta ji bila blizu in morda tudi sodelovali z njo. Mislim najprej na **Toneta Čokana**, akademika, dominsvetovca, prevajalca Claudelovih pesmi in poročevalca o katoliških problemih (kot biv. frančiškanski frater se je zanimal zanje zlasti pre-

ko moderne francoske literature. Zato je imel tesne stike s francoskim konzulatom). Bil je med prvimi, ki je šel "ovirat" preseljevanje Slovencev v brežiškem okraju. Ko se je vrnil, mi je že leta 1941 recitiral pesem revolucije: "Veš, poet, tvoj dolg?" in mi povedal, da je župančičeva. Kot "čvekan", kakor smo mu pravili v prijateljski družbi, je prišel navzkriž z "linijo" in so ga partizani sami neznanokje — likvidirali.

Pomembnejši pesnik pa je bil **dr. Stanko Vuk**, izrazit Primorec, doma iz Mirna pri Gorici, sin znanega narodnega organizatorja Vuka in svač dr. Besednjaka. Po končani Trgovski akademiji se je pripravljaval, da začne slovensko politiko v Trstu, toda bazoviški proces ga je takoj po trgovskem doktoratu vrgel v dvajsetletno ječo. Tam se je obnašal katoliško zgladno. Po razsulu Italije 1943 se je vrnil v Trst, študiral politični položaj in čakal, da se odloči za eno plat. V tem so ga našli ubitega skupno z njegovo ženo v njegovi veliki hiši na ulici sredi mesta. Krivda je padla na slovenske varnostne straže v Trstu, toda polkovnik Kokalj, s katerim sem govoril o tej zadevi, je to odločno zanikal. On sam se je tedaj trudil, da bi zadevo razjasnil. So ga ubili Italijani kot bodočo vodilno osebo slovenstva v Trstu? Poznejša sled je vodila v OF iz Sv. Križa. So se bali, da bo šel v protipartizansko smer? Še bolj morda, če bo šel v OF, da bo ovira komunistom v njej ter si bo on lastil vodstvo? V vsakem primeru v času laškoslovenske fratelance nezaželjena vrnitev iz prisojene mu dvajsetletne ječe. Kakorkoli: z njim je bil tragično ubit mlad, a nadarjen pesnik tržaških morskih razpoložjenj, mehkih impresij ter preprostega lepega Križevega pota, obelodanjenega iz njegove ostaline v Dom in svetu. Bil je dominsvetovec" in "dejanjevec" obenem in med obema je imel dobre prijatelje. **Mnogo** je pisal v Slovenca. Opis romanja k istrski božji poti v "Slovencu" je lepa impresija. V slogu je bil učenec italijanske lirike: preproste, hipne, figurativne in čustvene s poudarkom na barvitosti, ne na verzni zgradbi ali rimi. Njegovo pesniško ostalino sem uredil v lepo posmrtno zbirko, ki je ostala v rokopisu. Zasluži pa Vuk kot pesnik tržaških "marin", da izide v zbirki in dobi svoje mesto v celotni slovenski književnosti; že kot pesnik slovenskega Trsta, njegovega centra in naše obale.

ŽRTVE NA PROTIKOMUNISTIČNI STRANI

Ena prvih najbolj kruto mučenih žrtev komunizma v Beli Krajini je bil prof. Tone Oven, urednik nacionalistične revije *Mrtva Straža*, ki jo je sam pisal in sam izdajal samo iz narodoljubnega navdušenja z velikimi osebnimi stroški. Bil je moj slavistični kolega in sodelavec v Jugoslovansko-češki Ligi. Po svojem prihodu iz Prage je bil navdušen masarykovec, demokrat in hipernacionalist, ki je videl nemško nevarnost s severa in proti njej postavljati "velikoslovenske zahteve", ne samo etnografske. Ni se priključil komunistom, zato je bil silno mučen. Strli so mu noge in roke, kakor je pokazalo truplo, šele nato so ga ubili. Nekaj tednov pred smrtjo me je še obiskal v uredništvu Slovenca. Prosil me je za neke zemljevide, nanašajoče se na slovensko zgodovinsko vprašanje.

Osmošolec Lojze Grozde, katerega mučeniška smrt v partizanskih rokah na novega leta dan 1943 je tako odjeknila v svetu, da mu je švicarski pisatelj posvetil knjigo "*Junger Held der neuen Zeit*", napisano po slovenski izdaji dr. Strleta (pozneje umrlega v ječi), je bil tudi pesnik. Plodoviti pesnik marijaniškega domačega lista. V javnost za življenja ni prišel, šele po smrti sem priobčil v Dom in svetu nekaj pesmi ter je tako postal dominsvetovec. Mislim pa, da bi se razvijal bolj kot filozof, kajti njegova poezija tako sliči mladostni poeziji Aleša Ušeničnika: filozofska misel, podana s srčnim sentimentom brez pesniških figur. V nemškem prevodu se pesmi zde boljše kot v izvirniku.

Eno leto pozneje — februarja 1944 — pa so partizani ustrelili v Cerknem na Goriškem mladega duhovnika Ladota Piščanca, rojaka iz Trsta, ki je tudi že pred tem nastopal kot pesnik. V Dom in svetu sem priobčil leta 1941 dve njegovi najlepši pesmi *Božja igra*, katere tretji del pa mi je laška cenzura črtala, kajti verz: "ko ranil bo prvi pojoči te val — boš v novo brezkončno pomlad zadrževala", je cenzor prof. Urbani tolmačil politično, iredentistično. Po prevratu so njegovi prijatelji v Gorici izdali njegovo zapuščino v posebni knjigi *Pesmi zelene pomladi*, ki pa še ni dozorela v to, kar bi Piščanec kot pesnik lahko dal: svečeniško liriko, izraženo v modernih polnobarvnih prispodobah, pod vplivi italijanske in francoske manire.

Največjo žrtev nekomunističnih leposlovcev

pa predstavlja 24. novembra 1943 kot domobranski borec na položaju zgoreli mladi slavist France Balantič, katerega posmrtna zbirka *V žaru ognja* plapolam ga je namah postavila med slovenske najvidnejše lirike. Malo ljudi je vedelo kakšen pesnik umira v Grahovskih plamenih, kajti le nekaj pesmi je imel priobčenih v Domu in svetu; ko pa sem objavil v celoti njegovo zapuščino, kolikor sem je dobil v roke, je dobil priznanje tudi od Župančiča, ki ga je izrekel meni, pa od pesnice Nolljeve, ki mi je rekla v tistih dneh, da se redno v molitvi spominja treh velikih slovenskih lirikov: Prešerna, Ketteja in Balantiča. Neizmerna škoda, da ni bil napisan njegov Gonarski venec sonetnih vencev: bil bi gotovo naš pesniški "veliki tekst". Ne maram izpeljati pesniške primerjave med padlima borcema — med partizanskim komunističnim pesnikom Kajuhom in domobranskim Balantičem, ker pesmi prvega pre malo poznam, toda po par pesmih, ki so mi znane, sodim, da bo pred zgodovino obstal Balantič kot večji pesniški talent in izpovedovalec, čeprav tudi še vidno nedozorel. Toda nedozorel bolj kot človek, kakor pa kot pesnik. Ne morem tu pisati več o njem, kakor bi tudi hotel; ob desetletnici njegove smrti sem samo enega vesel: da mi je bilo dano v življenju storiti vsaj to za slovenstvo zaslužno dejanje: rešiti Balantičevo pesniško delo.

Obenem z Balantičem je zgorel njegov poveljnik France Kremžar, ki je kot dijak kazal literarne organizacijske talente, poleg pripovedniškega. Na Turjaku pa je bil ubit abiturient Prelog, mladi štajerski pisec, katerega rokopise sem dobival že za v Dom in svet. Prvi bi se verjetno razvil v časnikarja, drugi pa v pripovednika; tako je bilo vsaj soditi iz njih literarnih prvencev.

Pisatelj Viktor Hasl, ki se je pred vojno pojavil v Mladiki in Mohorjevih Večernicah za utopistično povestjo *Izum*, zamišljeno na podlagi težničnega napredka zahodnega sveta in vzbujajočo zanimanje zaradi svoje problematike, je bil tudi eden najboljših radiotelegrafistov. Kot tak je med vojno vzdrževal zvezo med Mihajlovičevim glavnim stanom in Mihajlovičevim poveljnikom za Slovenijo. Tudi z zapadnimi zavezniki je posredoval radijske zveze. Septembra 1943 je bil na terenu od partizanov ubit.

Če je večina partizanskih literatov padlo med vojno kot žrtve okupatorjev, so nekomunistični leposlovci padali ob prevratu in takoj po njem kot žrtev izključno slovenskih partizanov. Tako sta padla z drugimi domobraneci vred dva kurata-pisatelja, mladi Viktor Zorman iz Velesovega ter France Kunstelj iz Vrhnike. Prvi je priobčil samo nekaj črtic v Domu in svetu, plastične podobe gorenjskega kmečkega življenja. Kunstelj pa je bil že znan sotrudnik Doma in sveta in Mladike ter mu je zorela prva lastna knjiga v Slovničevi knjižnici. Začetek uvoda v to njegovo knjigo zbranih novel z njegovo fotografijo vred so partizani lahko dobili v moji uredniški sobi v Slovenju, dočim je rokopisu dajal dokončno obliko Karel Mauser, tedaj korektor Slovenčeve knjižnice in ne še znani pisatelj, v katerega se je razvil pozneje v taborišču. Kunstlja kot pisatelja označuje njegova ljubezen do majhnih in zaznamovanih ljudi, do grbavih, slepih, zapeljanih. Nekaj njegovih črtic je bilo že pripovedniško zrelih (n. pr. Marija potuje) ter bi nadaljeval pri nas tradicijo piščočih duhovnikov v smislu sinteze med Meškom in Finžgarjem. Umrl je, kakor pričajo očevidci, mučen v teharskem taborišču, ovenčan z žično krono in vržen v prepad z odsekanima rokama. Na njega je mislil Jeremija Kalin, ko je pisal v Črni maši prizor strahotnega podzemskega maševanja.

Ne vem, kaj je z usodo dveh mladih dominisvetovceev, pesnikov Bračka in Kolenca, o katerih nisem slišal po vojni ničesar več. Prvi je zorel zbirki, drugi pa eposu.

Tu lahko imenujem kot pisatelja tudi Vipavca prof. Filipa Terčelja, tega izrednega govorniškega in organizacijskega talenta, ki je kot mlad kaplan v Loki prvi razgibal naše mlade sile, pa pozneje držal vso Goriško pokoncu, dokler ga niso vrgli v italijanske ječe, v rimsko Regina Coeli; da, celo v blaznico. Ves duhovno strt je prišel v Ljubljano. Poleg drugih talentov je bil priložnostni in cerkveni pesnik, urednik in — pisatelj. Pod psevdonom Grivški je napisal ljudsko povest Vozniki, ki ima proti koncu nekaj literarno prav močnih prizorov, dovolj, da je zajela francoskega bralca dnevnika La Croix, da jo je dnevnik ponatisnil v francoščini v knjižni izdaji in je zdaj v tisku angleški prevod. Oboje je prekrbel prevajalec "Kozjaka" Ferdinand Kolednik. Doma kot pisatelj ni bil priznan, pač pa

kot odličen šolnik, kot goriški duhovnik pa je bil celo posrednik med domobranci in partizani. Padel je ustreljen po partizanski puški v začetku leta 1946, ko se je na poti iz Sorice, kjer je bil kaplan, približal nekdanji kranjsko-goriški meji.

Največja žrtev prevratnih mesecev pa je bil pisatelj Narte Velikonja, oče dvanajstih otrok in pisec mnogih knjig ter član PEN-kluba, ki mu je bil župančič predsednik, Vidmar, Finžgar, Koblar, Kozak, Kocbek itd. pa njegovi tovariši. Toda nihče teh ga ni rešil (ali ga je sploh kdo reševal?) pred gledališkim procesom prvega "ljudskega sodišča" v Ljubljani. Hrom, bolan in napol gluha je stal pred njim kot junak na bojišču, ki ve, zakaj je tako delal kakor je, namreč: delil je krščansko dobrotelost v času, ko je bilo razglašeno sovražstvo. Njegov zločin je bil, da ni hotel "malikovati zločina" ter da je bil predsednik Zimske pomoči, o katerem so po Ljubljani govorili, da "krade bogatim in daje ubogim". In ker komunizem črti slednjo takšno radikalno dobrotelost kot konkurenco sebi, je padel ta odlični pisatelj Višarskih polen, Sirot, Besed in več zvezkov mojstrskih psiholoških novel. Padel je kot krščanski borec, ki je imel na smrtno obsodbo krvave rihte samo en odgovor: "Živel Kristus Kralj". Kot Grozde bo tudi Velikonja eden tistih, ki bo nekoč razglašen kot "krščanski heroj naših dni". Sam je rekel nekomu, ko so ga vodili pred sodišče "Boli me, da bom kakih dvajset let veljal za izdajalca, toda potem pa ne več!" In v to verjamemo. O njem sem že pisal v izgnanstvu; izdam naj, da je bil prvi, ki mi je v "Zori" tiskal mojo petošolsko prozico in eden zadnjih, od katerega sem se poslovil na pot v emigracijo, spremlja joč ga — kot slednji večer zadnjih let — iz Unionske kleti. "Poslal bom otroke, sam pa bom ostal". Pa tudi otroke so mu vrnilo domov — v zapore, ne v smrt, ki so jo določili njemu. Toda njegova smrt je bila tudi smrt sodniku Dostalju: Nekaj dni nato se je ubil sam.

To so smrti okupacije, okupatorjev in razmer, kakor jih je "veliki komunistični punt" ustvaril med nami, da je prišel s pomočjo zapada in vzhoda, politične igre velikih, na oblast.

Potem pa so umirali slovenski pisatelji in pesniki, kakor so umirali prej: ko se jim je naravno iztekel njih življenjski tek.

Ne vem, kako so umirali v zaporednosti, zato se jih bom spominjal po skupinah kot 1) pesniki, 2) pisatelji, 3) dramatik. Morda ne bodo vsi, toda vsi, o katerih je prišel glas o smrti do mene v to samotno pampo.

P e s n i k i

11. junija 1949 je umrl veliki slovenski pesnik Oton Župančič, zadnji iz četvorice slovenske moderne ob koncu stoletja, ob katerih strani je našel tudi svoj grob. Pesnik klasičnih slovenskih zbirk, katerih vsaka od "Čaše opojnosti" do "Zarij Vidovih" je postala mejnik; mejnik tudi njegove mladinske pesmi (Cibab), kakor tudi drama Veronika Deseniška, dasi se prav ob njej spominjam polemike, ki jo je proti njeni neživljenski in artizmu vodil tedaj v Domu in svetu Vidmar, tisti Vidmar, ki mu je pozneje v "proletarski državi" izvojeval najvišji častni naslov, dan od Prezidija Ljudske skupščine LRS: "ljudski umetnik". Prav ob Župančičevem primeru vidim razliko te besede "ljudski", ki ima zdaj dvojen pomen (kakor ga ima "demokracija" in "osvobodjenje" in še toliko drugih). Župančič sam je pel o sebi, da je "Ptič Samoživ", ki ga ne briga množica, ne življenje, le umetnost; sam se je bahal, da noče biti razumljiv niti ženi, ki ne more doumeti "njegovih višin". Sam je govoril o sebi, da je "teman". Bil je vedno izraz naše "najvišje umetnosti" — zdaj pa je postal ljudski umetnik kateksohen, človek bi mislil, tako ljudski kot Gaspari, ali "Probu-da". Pa je postal le "ljudski" v pomenu: ves predan — ljudski oblasti, kot poslanec deželni in državni, kot član Izvršnega odbora OF, kot pesnik revolucije v Zimzelenu, slavilec ruske oktobrske revolucije, Tita in Kidričeve petletke, posojila, "sovjetske prostranosti in Rdeče Armade", slavnostni govornik vseh prirediteljev, feljtonist, udrihajoč čez emigracijo. V takega pesnika se je razvil po letu 1945, ko nas ni več bilo doma; toda — ostal je pesnik. Politični pesnik, katerega himna Prvemaj je udarna kot malokatera. Saj je pa tudi vedno bil retoričen pesnik, pateičen, na "hoduljah", kakor sem že nekoč zapisal. Vedno se je dal inspirirati bolj od vetrov v ozračju časa kakor od srca in človeške intimnosti. Zato mu je razburljivi čas bil dobrodošel pesniški navdih, kakor so mu bila leta Vidovih zarij, in ga je odnesel na krilih tudi kot človeka. Nekdanji šolski mučenik za Mahničev Rim,

je postal ob smrti bandero Moskve in nje Rdeče armade. Toda do zadnjega pesnik najizbrusenejše slovenske besede.

Naj se zdaj spomnim treh pesnikov Zvonovcev iz zadnje predprvovojne generacije, tako nekako iz leta 1914 in medvojnih let, ki ustrezajo Dominsvetovi generaciji z Lovrenčičem in drugimi.

Kmalu po prevratu je umrl Janko Samec, tržaški pesnik, ki je zadnji desetletji živel v Ljubljani, po poklicu meščanskošolski učitelj. Bil je plodovit pesnik Zvona in mladinskih, zlasti goriških in tržaških publikacij, dokler jih je še bilo kaj. Nekaj pesniških zbirk, tudi mladinskih, ga kaže izredno virtuoznega pesnika, ki bi zaslužil morda večje vpoštovanje, kakor pa ga je vžival. Epigon "moderne" med impresionizmom in ekspresionizmom pa s premalo svojim izrazom in premajhno osebnostjo. Osebnost me je presenetil med okupacijo, ko mi je poslal v Dom in svet ciklus pesmi o Bogu, v katerem podaja svojo veroizpoved, pa tudi odklon od partizanstva, v katerem je baje sodeloval njegov sin, kar je bila njegova srčna bolečina. Par sonetov iz tega cikla sem priobčil v reviji, na celotnega, da ne bi vplival politično; pa mi je danes žal. Nisem vedel, da je bila to Samčeva predsmrtna izpoved. Če niso tega cikla našli v njegovi zapuščini, so ga lahko v moji.

Tudi drugi pesnik Zvona dr. Anton Debeljak, ki je umrl lani (1953), je postal Dominsvetovec že mnogo prej kot Samec, že od Koblarja s prevodom Claudelovega misterija Marijino Oznanjenje. Ta moj soimenjak mi ni bil sorodnik, pač pa prijatelj že od moje mature, ko smo skupaj potovali po Srbiji, on tedaj kot profesor-gost realčanov (med katerimi je bil tudi Srečko Kosovel). Pesnik pariškega intelektualizma, ki ga je vpeljal pri nas z zbirko Sonce in senca, je ob zadnjih letih prepeval stritarske pesmi o pticah kot vsakodnevnih gostivolskega "Tičistana", kakor ga je krstil on sam, kjer je z neizmerno ljubeznijo krmil uboge živalice, zlasti po zimi in se pogovarjal z njimi v vezani besedi. Ko je nemški avion tresčil med okupacijo v ljubljansko univerzitetno knjižnico in jo zažgal, je temu dogodku napisal poseben sonet in mi ga poslal v Dom in svet, katerega pa nisem priobčil, kar mi je žal. Dokument bi bil pesniške kronike. Sicer pa Debeljak ni bil samo pesnik: bil je izreden učenjak, poznavalec cele vrste jezikov, zlasti

slovanskih in romanskih. Prevajalec v vezani besedi (francoska antologija) in nevezani, je bil izreden filolog, kar se je poznalo njegovim prevodom, n. pr. Barbussovemu Peklu, Eulenspieglu itd. Bil je eden prvih, ki je prevajal iz portugalsčine, prevajal Villona v trubarščini, pisal o španski literaturi ter gotovo prvi o argentinskih literarnih novostih že pred vojno (v Jutru), n. pr. o Galvezu, kar naj bo tu posebno omenjeno, ker je bil v tem pogledu naš pionir. Med vojno mi je za Dom in svet prevajal iz starogrščine bojne pesmi in bil razjvestejši poslušalec radia, ki ga je razumeval v vseh jezikih in ga tajno komentiral. Polihistor izredno dobrega srca.

Tretji iz te skupine, ki je umrl, je bil pesnik dr. Igo Gruden, meščanski sin iz Nabrežine, sicer pa advokat v Ljubljani. Njegove prve pesmi Primorske pesmi, mnoge besedne deklamovanke, so bile porojene iz nacionalističnega upora proti Italijanom, ki so zaslužili njegov rojstni kraj; pozneje je pel iz nacionalizma, viharne erotike ter pokrajinskega impresionizma. Bil je tudi mladinski pesnik (Miška osedlana). V vseh teh zbirkah pravi "buržujski pesnik", toda vedno reagirajoč na kolektivna gibanja. V zadnjih pesniških zbirkah se je umirjeval in zelo poglobljal v izrazu in občutju. Kot izraziti bohemski meščan je dal pesniški obulus socialni pesmi, oglašujoč v Dvanajsti uri že revolucijo, ki jo je pripravljala njegov prijateljski krog ob Zvonu in Sodobnosti. Prav s temi zbirkami si je pridobil ime enega najboljših pesnikov. Med okupacijo je bil interniran v Italiji, po razpadu Italije je bil v angleškem taborišču v Kairu, kjer je v mnogih ozirih skrbel zanj tamkajšnji jugoslovanski konzul, njegov prijatelj — pesnik dr. Novačan. Po vrnitvi domov je izdal še nekaj pesniških zbirk, kroniko taborišč in izgnanstva, postal pravni referent prosvetnega ministrstva in bil pokopan z velikimi častmi. S prav nobenimi pa ne njegov pesniški tovariš prof. dr. Joža Lovrenčič, tudi goriški rojak iz skrajnega Kota pod Matajurjem, glavni pesnik Izidorjevega (Cankarjevega) Dom in sveta po letu 1914 ter najizrazitejši slovenski ekspresionist, ki je to literarno revolucionarnost prinesel v naše pesništvo (Deveta dežela). To je njegovo največje pesniško dejanje in bo ravno v slogovnem razvoju slovenskega pesništva imel vedno svoje mesto. Če je začel kot viharji liriki, se je razvijal v epika (Trentarski študent) ter končeval v umirjenih verzih

ljudske epike in valjavščine. Če kdo, bi prav Lovrenčič po teh svojih zadnjih pesniških zbirkah (Marijine poti itd) zaslužil ime "ljudskega pesnika", kamor je zavestno težil: hotel je zvezati našo narodno ljudsko epično izročilo po formi in duhu z novim časom. Vedno bolj se je zamikal v ljudsko religioznost in se ves združil z njo in z ljudstvom, s tistim namreč, ki je vse doslej veljalo kot tako, zaverovano v krščanstvo in slovenstvo. Tega ni nikoli izdal: Boga in domovine, zlasti svoje Goriške, katere kulturno preteklost in sedanjost je spoznaval z veliko načitanostjo in s še večjo ljubeznijo. (Svoj čas — leta 1918 — je bil poslanec SLS za Goriško v ustavotvorni skupščini v Beogradu). Pa Lovrenčič ni bil samo pesnik, bil je tudi pripovednik, oživlajoč (kot klasik) še rimsko davnino svoje ožje domovine in naselitve slovenskega naroda na tem terenu (njegov roman Anaži izumrlega naroda je bil natisnjen kot zadnji zvezek Slovenčeve knjižnice, ki je že šel iz tiskarne v knjigovoznico (ali je prišel iz nje?). Svoje posebno delo pa je opravljal z Mentorjem. Ko se je pojavila prilika, da kaj stori za svoj goriški kot, je takoj šel v Tolmin za ravnatelja tamkajšnjega slovenskega učiteljišča — in to je bil njegov največji "zločin", zaradi katerega je prebil dve leti na prisilnem delu, potem, ko se je vrnil iz begunstva s svojim zetom — vrnjenim domobrancem v domovino. Brez zasluzka in pokojnine, le v zadnjem času s starnostno podporo, je umrl za srčno kapjo za pisalno mizo, delaven kot je bil vse življenje, zavržen in celo zaničevan od svoje sodobnosti. Bodočnost mu bodi bolj pravična!

Umrli je tudi pesnica Ljudmila Prunkova, znana pod imenom Utva, ki je izdala nekaj pesniških zbirk, znane "Pravljice" pri Mohorjevi ter bila urednica tržaškega, pozneje ljubljanskega ženskega sveta. Srečko Kosovel me je vpeljal v njeno družino, kjer je naš pisateljski krog imel nekaj svojih "literarnih večerov".

Pisatelji

Z največjimi častmi je sedanja Slovenija pokopala pisatelja Prežihovega Vorenca — Lovrenca Kuharja, kateremu je po prevratu podelila posebno hišo kot narodni dar in ga pokopala na državne stroške, kakor Župančiča. Pred letom 1935 je malo Slovencev vedelo zanj in za njegov talent. Rojen v tistem delu Koroške, ki je pozneje pripadla Jugoslaviji: Kot-

lje pod Uršljo goro pri Meži. Sosed dr. Kotonik je spoznal njegovo vedoželjnost, pa ga s posredništvom dr. Janeza E. Kreka poslal v združeno šolo v Ljubljano, ki ji je bil ravnatelj Bogumil Remec. Da bi se še bolj vsposobil za združnega delavca, so ga poslali na Dunaj, da se seznaní s kat. socialno prakso župana Luegerja. Toda na Dunaju je postal — socialni demokrat. V tem je nastala vojna in on ujetnik v Italiji. Iz nje se je vrnil komunist. Kot varuh Delavske skladišnice pri rudniku v Mežici, kjer je bil nameščen kot uradnik, je iz nje vzel delavski denar ter ušel čez mejo na Dunaj. Jugoslovanska policija ga je iskala kot tatu. Tako se je začela njegova pot poklicnega komunističnega revolucionarja, ki je živel na stroške Kominterne in bil kurir med Dunajem in Parizom in Italijo in Moskvo. V Italiji je imel posebno nalogo za zvezo KP Italije s KP Jugoslavije ter pripravljaval "fratelanco", ki se je že med okupacijo zelo obnesla. Bile so mu odločene velike naloge v poznejši Komunistični Balkanski federaciji. Čakal je v Julijski Benečiji, da se vrne po nalogu KPJ v Jugoslavijo, pa ga dr. Korošec ni pustil, dokler se javno ne odreče revolucijske delavnosti. Pa kljub temu je bil večkrat tajno v Ljubljani. Od leta 1935 je začela rasti njegova literarna slava, dasi je že davno prej pisal obširne podlistke v Slovincu in izdal v Trstu že posebno knjižico novel. Celo njegovo novelo Na požiravniku, ki je v letu 1935 postala po Sodobnosti slavna, je svoj čas urednik Zvona Albrecht odklonil, kot mi je povedal njegov dobri poznavalec. Potem je sledil njegov veliki tekst Požganica, kjer se je prvi postavil proti narodnostnemu principu pri reševanju koroškega vprašanja, temveč za socialno (slovenski delavci ter delavci šentpavelskega kloštra). To je osnovna misel romana, ki je izredno široko epično zasnovan, pisan sicer v feljtonističnem jeziku, toda epičnem zagonu, spominjajoč močno na sovjetske zglede. Dasi je bil roman močno delo, prav zaradi razkrajajoče narodnostne tendence tedaj ni dobil banovinske nagrade. Po vojni je roman prevel v hrvaščino pesnik Krklec. Doberdob je vojna podoba s soške fronte. Pisal je izredno naturalistične novele, protiduhovniške, seksualno perverzne, toda osvaja z izredno epično silo, s katero slika neromantično življenje naše kmetije. Takšno je bilo njegovo literarno delo pred vojno, ko je bil Prežihov Vorenc baje predsednik KP Slovenije. Njegov akt

je bil zadnji, ki ga je pokojni dr. Natlačen dal uničiti, da ne bi prišel Nemcem v roke. Pozneje je prišel Prežihov Vorenc pri protikomunističnih racijah domobrancem v roke, pa so ga iz njih rešili Italijani, zaprli na sodišču, pa mu odločili posebno sobo z vso hotelsko udobnostjo, iz katere je vodil komunistično gibanje v Ljubljani in v njej sprejemal italijanske generale (n. pr. Gambaro). Bil je zveza med OF in Italijani tudi pod okupacijo. Po vojni se je umaknil iz političnega življenja (baje razočaran) v hišo, ki mu jo je poklonilo "ljudstvo", napisal zbirko feljtonov Od Kotelj do Belih Vod, eno mladinsko knjigo in pripravljaval gradivo za veliko epično delo o "ljudski revoluciji". Z državnim pogrebom so počastili "največjega slovenskega pripovednika". Bil pa je resnično velik pripovedni talent "nove stvarnosti" in bi vplive njegovega pisateljevanja morali iskati v sovjetski književnosti.

Od drugih pisateljev naj omenjam smrt nad osemdesetletnega magistratnega svetnika Franca Govekarja, znanega iz Cankarjevih polemik, prvega slovenskega naturalista, katerega naturalizem pa je danes izredno naiven in romantičen spričo Prežihov, Ingoličev itd. Toda kdor bi ga sodil le po Cankarju, bi ne dobil prave človeške podobe o njem, kajti osebno je bil mož zelo tolerant, kakor sem ga spoznaval iz sej Jugoslovansko-češke lige.

Ivan Zorc, železniški uradnik, je bil Zvonovec, ki je začel z naturalističnimi v smislu Puglja in drugih, pa prešel nato k Mohorjevi in v Mladiko. Znan je po svoji epični obdelavi zgodb Stiškega samostana (Beli menihi), v katerih je ustvaril krepki tip Terlepa. Toda več kot epična sila ima vrednost njegov jezik, prava barvita dolenjščina. Njegova najlepša novela se mi zdi Domačija ob Temenici, katero sva mislila z Velikonjo izdati v luksurni obliki pri Zimski pomoči, pa podoba Amerikancev ne bi prenesla tedanjih razmer. Pripravljaval pa sem z njegovim sodelovanjem poseben zvezek izbranih novel za Slovencevo knjižnico in jim pisal uvod po pogovorih, ki sem jih imel z njim. Tedaj mi je bral tudi svoj obširni roman z Dolenjske v smislu Dularjeve Krka umira, ki ga je pisal za Slovencevo knjižnico. Nisem čul, da bi po vojni izšel. Zorc bo živel v svojih "spominih" in v jeziku svojih stvaritev, pa v nekaterih domačinskih novelicah.

Manjši novelist je bil župnik Pavel Perko,

moj škofjeloški rojak, ki je svoje črtice zbral v knjigo pod naslovom "Med gorami". Črtice iz Doma in sveta, kot so jih tedaj pisali v slogu med Meškom in Finžgarjem, in drugi.

Večji pisatelj je bil njegov nečak, tudi po vojni umrli Jan Plestenjak, moj mladostni tovariš še iz časov, ko sva bila oba v Loki "nunska mucka"; to se pravi pri nunah "miš-streljala" (ministrirala). V dijaških letih je v škofovem zavodu veljal za največji pisateljski talent. Med prvo svetovno vojno je kot vojak (zaradi narodne zavednosti seveda "p.v" — politično sumljiv) postal bohem, kar je uničilo njegovo delavnost. Študiral je slavistiko, pa jo pred izpitom zapustil. Skušal se je rešiti v tajištvo kmetijske stranke, ki jo je vodil njegov svak min. Pucelj, pa ni vzdržal; živel je ob podpori prof. Ehrlicha, s katerim je napisal knjigo o Irski, pa ni šlo; delal kot gradbeni delavec, da bi vzdrževal družino, vmes v naglici pisal za Mohorjevo povesti iz loških hribov okrog Sv. Andreja, kjer je bil rojen, do Žabnice, kjer je pozneje živel, pa knjigi nista bili to, kar bi Plestenjak mogel dati. Med okupacijo pa je s svojimi povestmi, ki jih je pisal za Slovenčevu, izredno zrastel; dobil je vero vase in napisal nekaj domačinskih povesti, sočnih, razgibanih in dramatsko napetih; najboljše so tiste, ki so ostale v rokopisu pri založbi. Če so se iz založbe izgubile, jih ne bo najti, kajti prepisov Plestenjak ni delal. Vse so bile pisane sproti "na lepo": v enem dihu in eni potezi. Materielne razmere so ga silile v pisateljvanje, pa ga tudi ubijale. Občutil je tudi internacijo v Italiji. Kako se je znašel po prevratu, ne vem. Le njegova smrt mi je vzbudila spomin na mladostnega prijatelja s takim talentom, ki mu ga ni bilo dano razviti, precej tudi po njegovi krivdi.

Tudi Janko Kač, moj časnikarski tovariš od Jutra, se je razvil šele med okupacijo. Prej je bil znan le po časnikarskih poročilih ter po polemičnih feljtonih, tudi knjižno izišlih, v katerih je karikiral kot bivši medicinec — zdravnik. Med okupacijo je izdal povest iz svoje Savinjske doline, polne hmeljskega občutja ter psihološko zanimive problematike z zdravniškega področja (blaznost). Močno delo.

Butkovič, župnik v Sovodnjem, dolgo let pa v tržaški okolici, je bil posebno zanimiv mož: dominsvetovec pod imenom Domen Otiljev, pisec črtic kot Perko, je postal Mladikar in kateksohen ugankar. Udejstvoval se je tudi kot

prevajalec iz različnih jezikov (poljščine, italijanščine itd), kajti kot Debeljak Tone, je tudi on bil svoje vrste polihistor ter nadarjeni jezikoznalec. Kot urednik "Mladike" na Goriskem pred 20 leti je še prihajal v Ljubljano, kjer smo se Mladikarji shajali pri Finžgarju. Debevec, Velikonja, Lovrenčič, Remec, Domen iz te družbe so danes že med mrtvimi.

V Ljubljani je umrla pisateljica Marica Nadlišek-Bartolova, mati pisatelja dr. Bartola, živahna kulturna delavka pred vojno v Trstu, urednica Slovenke in pisateljica naturalističnih povesti iz meščanske (učiteljske) sodobnosti. Naj ob njej imenujem tudi Anico Lebarjevo, dolgoletno delavko med krščanskim ženstvom, publicistko in urednico Vigredi. Tako so v tem času umrle tri urednice slovenskih ženskih listov: Bartolova, Prunkova in Lebarjeva — Slovenke, ženskega sveta in Vigredi. Skromne delavke na njivi slovenske književnosti in publicistike, obenem s Černejevo in Faturjevo. Med njimi je zadnja gotovo največja.

D r a m a t i k i

Med mrtvimi, ki se jih spominjam pod tem naslovom, je bil samo dramatik in gledališki človek pravzaprav le Franc Lipah, poklicni gledališki igralec Narodnega gledališča, sicer pa urednik Gledališkega lista ter pisatelj nekaj odrskih krajših del (Veliki dobiček itd.). Hudušni družabni ter nepozabni ustvarjalec Shakespearejevih odrskih podob kot Polonija, meniha v Romeo in Julija itd.

Engelbert Gangl, ki je umrl blizu osemdesetletnik v Metliki, prvotno učitelj, potem predsednik Sokola kraljevine Jugoslavije ter med okupacijo partizanskega Rdečega križa, je bil prvotno dominsvetovski pesnik, izmenjavajoč si v reviji pesniške poslanice z bogoslovcem Finžgarjem. Pozneje je postal dramatik, katerega največji uspeh je vsekakor drama Sin, ena prvih slovenskih naturalističnih ustvaritev. Kot Mohorjan je napisal ep Trije rodovi, povest Veliki trgovec in druge povesti naturalistično-romantičnega značaja (kot Zbašnik itd.). V poeziji pa je bil izrazit stritarjanski deklamator, kajti — Gangl je bil dober govornik (spominjam se nagrobnega govora ob Stritarjevem pogrebu). Kot urednik Zvončka je svoj patriotizem pač spreminjal po režimih: zdaj vladarski hiši Avstrije, zdaj Jugoslavije, komu po vojni, ne vem. Bil je Slovan čitalniške generacije in seznanila sva se prav na

razstavi moderne češke knjige, razgovarjajoč se o Nezvalovi imaginarni poeziji v mojem prevodu, ki jo je kot formalist starega realizma odklanjal; pozneje ob Puškinu mi je pisal, naj ga smatram za kupca slednjega mojega slovanskega prevoda.

Pesnik, pripovednik in dramatik je bil tudi moj prijatelj, lani umrli bivši ptujski župan, odvetnik dr. **Lojze Remec**, pravi Tržačan po rojstvu, dasi se je sam smatral za Vipavca. Kot pesnik ni izdal nobene knjižne zbirke, pa kljub temu ima nekaj zelo lepih pesmi (Jakec in Mihec, Karbun, Dež itd.), ki bodo še dolgo živele. V povesti je oživljal zgodovinsko snov iz let črne kuge, tolminskih puntov ali napoleonskih vojn, toda brez izrazitega zgodovinskega kolorita, bolj zaradi romantike. Bolj so se mu posrečile vipavske sodobne novele (Košuta, Naši ljudje). Omenim naj, da je bil njegov drobiž v akademski Zori tistih let izredno svež. Toda bolj kot v pripovedništvu, si je zgradil pisateljsko ime kot dramatik. Že kot akademik je spisal Učiteljico Pavlo, ki so jo tik pred prvo vojno igrali katoliški dijaki v Koblarjevi režiji v Kranju, pa jo je napadel Pregelj v Gorenjcu in ga je branil s prvim pisateljevim nastopom bogoslovec Jalen. Zanimiva koincidenca. Mislim, da je iz Učiteljice Pavle nastala pozneje njegova Magda, Schnitzlerjevsko nastavljena zgodba zapeljanega dekleta, v vseh ljubeznih iščoča samo prvega zapeljivca, ki — kot zdravnik dobi čez mnogo let svojo žrtev v roke. Naturalistično začeta igra je globoka tragedija in nravno dvignjena prav s tem vpijočim koncem. Magda je šla večkrat čez oder Narodnega gledališča; ne vem pa, če je šla čez oder druga drama o vojnih dobičkarjih Kirke, ki je tudi dobra stvar. Čez ljudske odre pa so neštetokrat šli Užitkarji, schoenherska močna odrska podoba že iz štajerskega kmečkega življenja, ki ga je on kot advokat dobro poznal. Zakleti grad je romantična igra, kot jo je prej že napisal v prozi (Anno Domini). Služba in politično mesto v Ptujju mu nista dovoljevali več toliko literarnega dela, kakor tudi smo ga uredniki z vseh strani nadlegovali in nam je obljubljal na naših obiskih na historičnih tleh Poetovje in v gostoljubnih zidanicah Ptujja. Kot poznavalec ptujske starožitnosti je veliko pomogel k muzeju. Ob prevratu je bil izgnan z družino v Srbijo, kjer je ostal vse do konca vojne.

Njegova hčerka Vera Remec je tudi skušala biti pesnica, pa se je zatekla v teater kot igralka Ljubljanske drame. Iz Srbije se je vrnil v Ptuj, napisal še eno knjigo iz dni izgnanstva ter umrl v letu 1953, kmalu za svojim mlajšim prijateljem Jožo Lovrenčičem.

Ne vem pa, če se je vrnil iz italijanske internacije moj rojak **Joka Zigon**, muzejski uradnik, pisatelj škofjeloške ibsenovske drame *Oblak se je utrgal*, sodobne, na vojaških vajah pisane igre *Nikdar več vojske* ter netiskane komedije *Zlata jabolka*. Pod imenom *Smojka* je bil odličen epigramatik v Domu in svetu. Čudim se, da ne slišim nič o njem v času, ki bi mu utegnil goditi. Imam čudno slutnjo. Beseda v letu 1944 je govorila, da je na poti iz internacije pal med italijanskimi partizani.

Zadnji izmed pisateljev, ki je umrl v domovini, je planinski pisatelj, humorist in ljudski prosvetni delavec prof. **Janko Mlakar**. Vsi smo ga poznali, ali pa z njim sodelovali ponajveč v naših prosvetnih društvih; kajti gotovo ni bilo društva, kjer ne bi govoril, kakor ni bilo vrha v Sloveniji, kamor ne bi stopila njegova noga in nam poti opisala v Planinskem vestniku, Mohorjevih koledarjih in drugod. Bil je gost tudi največjih evropskih vršacev. Njegovi planinski spisi so izhajali zadnja leta v posebnih spisih, ter pomenijo pač začetke slovenskega romantičnega gorstva, dasi je planinska literatura šla že preko njegovih anekdot. V slovenski literaturi bo ostal spomin na njegovega Trebušnika, kako je hodil na Triglav, ali v Črno goro in Hercegovino. Z njim je hotel postaviti slovensko-ga Tartarina de Tarascona Daudetovega, da imenujemo klasičen tip takih junakov, ali Bolgarskega Baj Ganjo, toda seveda v bolj preprosti obliki. Ta Trebušnik bo še dolgo živel, če ne v literaturi, pa vsaj v spominu mohorških bralcev. Povezan bo z imenom tega mojega rojaka iz škofjeloškega okraja (iz Železnikov), kakor slovensko gorništvu in naši vršaci.

PISATELJI UMRLI V EMIGRACIJI

V emigraciji imamo velik pisateljski grob v Argentini v pokrajini Misiones v mestu Alem, kjer počiva telo pesnika, pisatelja in dramatika dr. Antona Novačana. O njem smo pisali že v Koledarju-Zborniku, toda vedno in vedno se ga je treba spominjati, ker je njegova smrt naša neizmerna kulturna izguba. Zlasti še, ker se je aktivno začel uvrščati v delovnega ustvarjalca naše emigrantske književnosti, kakor pričajo tržaški feljtoni in pesniške satire (Rdeči Panteon), buenosaireške prigodnice in balade ter volja, s katero se je lotil izvršitve svojega sna — trilogije o celjskih grofih, ki s Hermanom Celjskim predstavlja njegovo največje dramatsko delo. (Poleg Veleje itd). Če se je prej v domovini uveljavljal kot naturalistični pisatelj (Vas, Samosilnik), pripadnik Zvonovega kroga, se je s svoje konzularne poti v Kairu oglašal v njem češče s pesmimi (Nilske pesmi ter s satirami v verzih). Kot emigrant od začetka vojne, ko je že v letu 1941 prešel v Sveto deželo, se je inspiriral od nje, se zatekel v Biblijo ter v življenje Jezusa, ki je hodil po tej zemlji, kot po 2000 letih on sam ter zasnoval in v Rimu na Olmati končal svoj Peti evangelij: v sonetih opevani življenjepis Kristusov od rojstva do Kane Galilejske (Pozneje je podobno zasnovo izvršila laška poetinja Giulia Scappino Murena v zbirki 292 sonetov "Il poema di Gesù", s katero je dobila narodno nagrado za religiozna dela v Italiji leta 1950). Mislim, da bi bila naša naloga že zdavnaj, napisati študijo o tem največjem slovenskem emigracijskem pesniškem delu mrtvega pesnika s teološkega, estetskega in primerjalnega stališča, zlasti še, ker imamo prav v Rimu pesnika, ki je kritik in teolog. Mislim na Vodeba, kot mislim na drugega pesnika Kosa, naj se loti v Rimu na terenu nove ocene Sardenkove Rome! Umrla pesnika zaslužita, da njiju dela še dolgo zaposljujejo naše misli in našega duha. Le tako bosta živela v nas in z nami.

Pa imamo še drug grob v Švici, grob emigranta dr. Ivota Česnika, ki je bil tudi pisatelj

dominsvetovec in mohorjan s preprostimi novelicami iz vipavskega okolja. Pisal je tudi mnogo pod psevdonimi. Imel je smisel za humor bolj v črticah kot v življenju. Kot požrtvovalen ljudsko prosvetni delavec Krekovega kroga (udejstvoval se je pri Prosvetni zvezi), je napisal več dramatizacij znanih povesti za naše odre, med katerimi je šla največkrat čez deske njegova prireditel Jurčičevega Domna. Zadnja leta sem bral nekaj njegovih črtic v Ameriški Domovini, toda občutek imam, da niso bile nove stvari, temveč ponatiski starih. Med okupacijo je prevedel Papinove Zgodbe o Kristusu, ki pa so ostale v rokopisu. Česnik je bil bolj kulturni delavec kakor ustvarjalec. Našel je v Švici svoj grob, ob svoji prvorojenki-begunki, daleč od svoje ljube Vipave.

Med zamejske izgube moramo šteti tudi smrt severnoameriškega feljtonista in izdajatelja Ameriške Domovine, **Jakoba Debeveca**, (brata msgr. Debeveca, urednika Doma in sveta in prevajalca Dantejeve Divine Commedie in šolnika), ujca moje žene. Bil je najboljši feljtonist severnoameriških slovenskih časopisov, katerega lovske zgodbe so že pred vojno ponatiskovali tudi domovinski časopisi (Lovec). Odlikuje ga izredna domačnost slovenske govornice ter nazornost opisov domačih običajev in mladostnih spominov. Zdi se mi, da so rojaki v Severni Ameriki dolžni izdati izbor iz njegovih feljtonov, tako lovskih, kakor običajskih (Naša Micka itd.), da bi tako v knjigi ostalo njegovo kleno pero. Tu mi prihaja na misel to, kar sem že nekomu izrazil: ali bi se ne našel neki ameriški kulturni mecen, ki bi namenil skromen fond slovenskim zamejskim literarnim potrebam ter bi se iz njega izdajalo vsako leto par knjig, kakor je Slovenska Matica v Ljubljani izdajala **Knezovo zabavno knjižnico**, pod naslovom recimo za zgled samo **Grdinova slovenska izseljenska knjižnica**. Prva knjiga te zbirke bi prav gotovo zaslužila biti izbor Jaketovih podlistkov. Napraviti tak izbor je bil moj namen.

SMRTI Z LITERARNO KULTURO POVEZANIH KULTURNIH DELAVCEV

V tesni povezanosti z leposlovci-ustvarjalci so bili vedno tudi njih kritiki ter literarni zgodovinarji, ki so njihovo delo postavljali na določeno mesto v zgodovini. Samo s par oznakami naj se spomnim tudi teh na tem mestu,

da se vidi odmiranje kulturne tradicije, iz katere smo izšli in nastajanje nove vrzeli ob času samem, ki nas vedno bolj ločuje od nove, tam nastajajoče kulture brez nas (in tudi — proti nam).

Smrti med vojno in po vojni

Kot leposlovci so tudi njih kritiki in zgodovinarji padali nasilne smrti. Naj omenim med prvimi prešernologa dr. Avgusta Žigona, ki so ga ustrelili Italijani pod Rožnikom, ko se je vračal ob policijski uri iz gostilne pri Katrci domov. Kljub vsemu je njegova smrt zavita v skrivnost, kakor je tudi njegova bogata zapuščina "prešernian", ki naj se odpre šele desetletja po njegovi smrti. Svoje razprave je priobčeval tudi v DS, glavno delo Prešernovo čitanko pa pri Mohorjevi (I. zvezek Znanstvene knjižnice). Bil je svoj čas predsednik Licejske knjižnice. Uradnik te knjižnice (in pozneje univerzitetne) dr. Avgust Pirjevec, urednik Levstikovih pisem ter priročnih izdaj slovenskih pesnikov-klasikov, je umrl v Dachau-u. Med drugimi je izdal pri Mohorjevi tik pred vojsko učbenik o vodenju knjižnic, namenjen zlasti našim ljudsko-prosvetnim knjižničarjem; pa je v njem znesel "kukavičje jajce": priporočal je katoliškim knjižnicam — Marksa, kar so cenzorji spregledali, bralci pa odkrili.

Mimogrede naj omenim dva mlajša publicista, ki nista bila znana toliko v javnosti, kakor v pisateljskih združbah v Ljubljani, pa sta imela značilno usodo: eden prvih "goščarjev", ki je bil od Nemcev zasačen, je bil Peter Jernejc, gozdar v Krškem, ki je bil že v zgodnjem poletju 1941 ustreljen pri Brežicah. Bil je svoj čas korektor pri Slovencu in je pol leta kot moj namestnik urejeval kulturno rubriko Slovenca. Prvi talec, ki so ga Italijani ustrelili v Ljubljani pomladi 1942 pa je bil Eipert, sicer slovensko govoreči francoski državljani, uradnik na francoskem konzulatu v Ljubljani, ki mi je za zadnjo predvojno številko Dom in sveta napisal pismo o katoliških kulturnih razmerah v Franciji in mi obetal skupno s Čokanom po posredništvu konzulata preskrbeti posebno francosko številko revije.

Drugi so umirali naravne smrti. Tako Žigonov naslednik v Licejski knjižnici in prvi direktor Univerzitetne knjižnice dr. Šlebinger, nekdanji urednik Zvona, bibliograf ter urednik Albuma slovenskih književnikov. Enako njegov tovariš dr. Joža Glonar, slovenski polihistor in leksikograf ter strog kritik iz vseh literatur, prevajalec iz slovenščine v nemščino ter iz slovanskih literatur v slovenščino (Reymontovi Kmetje, Nemcova Babica), urednik slovenskih klasičnih pesnikov (Jenko itd) ter

narodnih pesmi po Štreklju in v miniaturnih izdajah.

Tako je naša največja knjižnica izgubila toliko svojih sodelavcev pa tudi obiskovalcev ter na koncu tudi sama dobila udarec s požarom ob ponesrečenem nemškem avionu. Da: mnogo mojih spominov je v nji, pa tudi del — mojega srca, moja knjižnica in morda — še kaj...

Umrl je tudi Korošček rojak in sošolec univ. prof. dr. Plešič, profesor slovenske literature v Zagrebu, dolgoletni predsednik Slovenske matice in Slovenskega prof. društva. Če je Korošček predstavljal slovensko samorodnost, je bil Plešič predstavnik kulturnega novoilirizma, po zgledu svojega rojaka Vraza. Bil je donkihotski idealist in romantično vihrav, ki je prešel iz katolištva v mohamedanstvo, pa po vrnitvi med okupacijo v Ljubljani redno hodil vsak dan k maši. V tem času sva se osebno spoznala, da si sva imela nekoč prej polemiko prav ob Zorčevem pisateljskem jeziku, ki ga je Plešič napadel kot tok, ki nas vodi v stran od Srbohrvatov, pa sem jaz branil ta jezikovni regionalizem v povesti kot posebno barvitost v umetniškem ustvarjanju. Ljubezen do Poljakov nanju je zblížala in pa sosesčina najinih stanovanj. Umrl je tudi drugi prešernovec univ. prof. Franc Kidrič, vršilec vseh slovenskih najvišjih znanstvenih funkcij (predsednik Slov. akad. znanosti in umetnosti), literarni zgodovinar ogromne pridnosti in energije, toda na biološki-filološki podlagi, ordinarij slovenske starejše literarne zgodovine do vključno Prešerna, ki bi vse bolj spadal v delokrog njegovega tovariša prof. Prijatelja. Med njima je bilo vedno neko tajno, a boleče nasprotovanje, ki sem ga občutil tudi jaz — tedaj namreč, ko se mi je prof. Kidrič kot izrazitemu učencu prof. Prijatelja proti njegovi in moji volji postavil za promotorja, a se je Prijatelj želel udeležiti moje promocije vsaj kot moj gost. Pozneje sem spadal celo v Kidričev gostilniški krog (Pod skalco pri Križevniški cerkvi), kjer so bili stebri stalne družbe Stele, Mole, Kidrič, Plečnik in Pinžgar; toda šele zdaj marsikaj razumem, česar prej nisem. Tu bi morali imenovati tudi njegovega sina Borisa Kidriča, poklicnega komunističnega revolucionarja, agenta Kominterne, glavnega organizatorja OF na terenu in odgovornega za vse, kar se je v teh letih zgodilo. Pozneje prvega predsednika OF vlade v Ljubljani, ministra za petletko,

člana Akademije znanosti in narodnega heroja, ki mu zdaj postavljajo sredi Ljubljane mavzolej, kakor so ga Rusi Leninu in Bolgari Dimitrovu. Tu ga imenujem samo zato, ker je svoj čas kot publicist pod psevdonimom Javor in Peter Kalan napadal v Sodobnosti našo meščansko kulturo ter proslavljal naprednjaka Dežmana in odpadlega duhovnika Fistra, ki sta si raje izbrala nemški progres in revolucijo kakor pa slovensko duhovno nazadnjaštvo. Napadel je posebno (po smrti) prof. Prijatelja zaradi njegove zadržane progresivnosti, ki ne gre do zadnjih posledic (do komunizma), ter tako napadel Prijateljevo tradicijo na slovenski univerzi baje z gradivom, ki mu ga je dal njegov oče ter podprl očetov vpliv na mladino nove stvarnosti po letu 1953. Morda je zaradi teh in takih člankov pozneje in še govorov ob Prešernu kot predhodniku OF prišel v Akademijo znanosti, dočim je bil, kot pravi White, "slab (nedokončan) kemik".

Trije novi grobovi v Evropi pa so mi posebno dragi: Prof. Aleša Ušeničnika, prof. Franca Ramovša v Ljubljani in prof. Matija Murka v Pragi.

Aleš Ušeničnik, katerega je nekoč Ivan Cankar hudomušno imenoval največjega slovenskega filozofa, pa je to tudi v resnici in od sveta priznan postal, je bil moj ožji rojak; ne samo, da je bil doma s Poljan, s fare mojega očeta, s katerim sta se v mladostnih letih poznala, temveč je pozneje živel tudi v Stari Loki ter tako postal Ločan. Kot filozof, teolog in kulturni zgodovinar je bil že obdelan v našem Koledarju-Zborniku. Toda Aleš Ušeničnik je imel zelo tesno zvezo tudi z literaturo, ne samo kot sodružnik Alojzijeviških Domačih vaj, ko se je v sporu med Mahničem in Gregorčičem vnel za Gregorčiča, temveč tudi pozneje, ko je kot bogoslovec v Rimu pošiljal pesmi v Dom in svet (med njimi kuriozum: Repati sonet). Pozneje je pesem opustil. Le lepo je poslovenil v tercinah Dantejevo Bernardovo molitev k Mariji iz zadnjih spevov Božanske komedije. Prav to me je napolnilo, da sem ga med okupacijo prosil za pregled mojega celotnega prevoda Pekla, ki ga je vestno pregledal in mi ga s svojimi tenkimi pripisi popravil v rokopisu, ki me spremlja še v emigracijo. Pozneje je bil literarni kritik, nadaljujoč tradicijo Mahničovo s klasičnimi merili sholastične estetike. Toda literarno delo in literarno kritiko (o tem polju njegove delavnosti sem napisal za nje-

govo 60 letnico obširno razpravo za revijo "Čas"), je kmalu opustil in se posvetil filozofiji, socializmu in teologiji; pa tudi dnevni aktualnosti, naj je to bilo že ob Majski deklaraciji (Um die Jugoslawien), ali ob komunistični revoluciji. Ob tej zadnji je pod imenom Ločnik pisal tiste lepe glose v Slovenca, ki so bile največje razkrinkavanje OF kot komunistične organizacije in so mnogo prinesle k jasnosti v zmedli. (Izšle v posebni brošurici). Kaka tragedija zanj in bolečina, da je moral sam sedem let živeti pod tistim duhovnim terorjem novega poganstva, ki ga je tako jasno spoznaval in svaril narod pred njim! Najskromnejši sodružnik kulturne rubrike v Slovenca je bil gotovo tudi največji slovenski katoliški filozof, ki se ga danes spominjam tudi v tej zvezi.

Prof. Ramovša sem vedno zelo spoštoval zaradi njegovega ogromnega dela, ki bo preživelo veke — Historična slovnica slovenskega jezika — dasi sem bil slab njegov učenec. Nekaj tega spoštovanja smo prinesli že iz gimnazije, kjer nam je govoril o njem prof. Breznik. Toda motil se je Breznik o Ramovševi religioznosti, kar je pokazal z željo po cerkvenem pogrebu v tamkajšnjih razmerah. Ponosen sem bil, da je svoj čas izmed slovenskih časnikarjev poiskal mene, da je po meni vrgel v svet prvo sporočilo o ustanovitvi Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, ki ji je bil on vzniki in temelj, pa tudi najvišji vzpon. Svetovni sloves slovenskih slavistov je po Kopitarju, Miklošiču in Murku prešel nanj. Grob prof. Murka pa je v Pragi, kjer je umrl devetdesetletnik in je dobil že spominsko ploščo na rojstni hiši na Ptujskem polju. Bil je zadnjih 30 let centralna postava slavistike, organizirane iz Prage po njegovem Slovanskem ustavu in centralni reviji Slaviji. Bil mi ni samo učitelj, bil mi je velik dobrotnik, kot v prejšnjih letih Žigonu, Glonarju in drugim, ki so bili njegovi "famulusi". Bil sem v Pragi domači učitelj njegovih sinov, katerih eden je zdaj univ. prof. v Ljubljani, drugi je bil poslanik v Pragi, tretji, najmlajši arhitekt, je šel med partizane in tam padel. Čutim, da bi profesorju Murku moral napisati nekrolog, spominjajoč se vsakotodenskih sestankov na njegovem domu, sprehodov k Sv. Mateju in dela v seminarjih ne samo v letih njegovega poslušanja (1924-25), temveč tudi v letu 1936, ko sem z njegovo pomočjo prebil še pol leta v zlati Pragi,

pišoč razpravo, ki je po smrti prof. Prijatelja nisem dokončal. (Pač pa sem succus podal v predgovoru h Kunčičevemu prevodu Čapkovskega eseja Zakaj nisem komunist). Naj bodo te besede zahvala njegovemu umu in njegovi dobroti.

S smrtjo devetdesetletnikov sem začel in s smrtjo devetdesetletnika končujem ta pregled smrti literatov in literarnih zgodovinarjev

SMRT ZNANSTVENIKOV V EMIGRACIJI

Prelat prof. Jože Turk ni bil samo znanstvenik strogo teološko-filozofskih del s posebnim ozirom na sholastično filozofijo ali cerkveno zgodovino, temveč je posegel tudi v pereče sodobno aktualno vprašanje kot publicist ter napisal med okupacijo zanimivo brošuro o slovenskem narodu. Tudi jaz se ga spominjam ta hip predvsem kot tistega izmed naših beguncev, ki je v svojih pismih iskreno želel, da bi znanstveno kulturno delo med nami ne ugasnilo ter se je potegoval za revijo, ki je tudi na njegovo pobudo izšla v Buenos Airesu pod imenom Vrednote, v kateri je priobčil svoj članek. Spominjam se pa tudi njega, kot onega, ki je želel posebno izdajo Prešernovega Krsta pri Savici, k' er naj bi v uvodu cerkveni zgodovinar in literarni skupno razložila ta svojevrstni slovenski romantični religiozni ep v drugačni obliki, kakor so ga razlagali Aškerc, Kristan ali sedanji zgodovinarji. In bil je oni, ki smo mu v zamisli velike poljudne slovenske literarne zgodovine, ki naj bi jo izdala Jugoslovanska knjigarna, določili skupno z dr. Glonarjem obdelavo slovenske srednjeveške in baročne cerkvene literature. V toliko ima zvezo z leposlovjem; pa tudi s tem, da je skrbno hranil Cvelbarjevo pesniško zapuščino in pisal o njem, dokler ni izšla v Koblarjevi ureditvi. Bila sta predhodnika novomeške kulturne pomladi po svetovni vojni.

Še več zveze z literaturo — kakor tudi se zdi neverjetno — pa je imel prelat dr. Odar, ta strogi kanonist, izredni cerkveni pravnik, pravni regulator cerkvenega življenja že doma, pa tudi tu v Argentini, o katerega delu piše naš Koledar-Zbornik posebej. Jaz se ga ne spominjam samo kot osemletnega sošolca gimnazijskih let, tudi ne kot znanstvenega delavca s področja cerkvene znanosti, temveč

narjev ter jezikoslovcev med nami — v domovini in tujini, budeč si v spomin svoja srečanja z njimi, ki so mi bili znanci, učitelji prijatelji iz prejšnjih pisateljskih generacij ter tovariši mojega rodu in mlajšimi, s katerimi sem bil v kakršnem koli stiku. Toda ne smem zaključiti tega spomina brez opombe dveh velikih kulturnih delavcev, ki sta z nami delila isto usodo emigranta — smrti prelatov prof. dr. Turka in dr. Odarja.

kot tistega, ki mi je kot predsednik Katoliškega društva kot svojemu podrejenemu dajal vedno vso svobodo v vodenju Doma in sveta in kulturne rubrike v Slovencu; ki je edini premostil prehod iz krize Doma in sveta v novo življenje po letu 1938; ki je storil vse, da se knjižna založba Jugoslovanska tiskarna postavi na moderna tla s poudarkom na izdajo dobrih svetovnih umetnostnih knjig; ki je sprejel načelo, da mora ta založba izdajati predvsem dobra domača dela ter letno vsaj dve do štiri pesniške zbirke mladih pesnikov (kar je začela s šaljijem, Ludvikom in Šarabonom); bil je tisti, ki je skupno z glavnim ravnateljem Košičkom zamislil veliko slovensko ilustrirano literarno zgodovino v slogu Mohorjeve Zgodovine slovenskega naroda, ki pa radi usode, žal, ni prišla preko zamisli. Spominjam se ga ob tej priliki kot najjasnejšega kulturnega delavca v naši emigraciji, kot izdajatelja Doma in sveta, kot sošolca, prijatelja, sodelavca in svojega šefa, ki še daleč ni izčrpal svojih stvariteljskih sil na svojem področju, ne svojega mogočnega vpliva tudi na razvoj našega leposlovja, kateremu je vedno širokogrudno stal s svojim svetom in založbo v pomoč in obrambo.

Tri velike grobove hrani že naša tujina: grobove Novačana, Turka in Odarja in ti se uvrščajo pred grobove tistih, ki so se odprli v domovini in smo se jih spomnili v teh besedah koledarskega spomina za desetletje nazaj in še več: od tistega dne, ko se je nam in našemu narodu začela dopolnjevati apokaliptična usoda in nas razdelila na dva svetova.

Toda prav grobovi, grobovi kulturnih delavcev — tu in tam — pesnikov in pisateljev — nas znova vežejo nad razdorom enega dela zgodovine kot trajna ustvarjalna sila enega in istega naroda.

† P. LUDVIK PERNIŠEK

Na goratem argentinskem jugu je našel svoje misijonsko polje Slovenec-salezijanec padre Ludvik Pernišek, neutrudni delavec neuquenske pokrajine, kakor ga je imenoval mendoški škof Mons. Alfonso Buteler.

Na trdnem kmečkem domu na Jagnjenici, v župniji Svibno pri Radečeh, se je rodil 3. sep-

P. Ludvik Pernišek ob Trafulskem jezeru.

tembra 1891. Ljudsko šolo je obiskoval v Svibnem. Otroška in mladostna leta je preživel na očetovem domu. Kmetija ga ni priklenila nase. Želel je postati duhovnik že kot zrel fant je 13. novembra 1909 vstopil v Salezijansko družbo. Vojska l. 1914 mu je načrte za nekaj časa sicer prekrizala, ni pa mu omajala poklica, čeprav je štiri leta prebil kot planinski lovec v Karpatih in na soški fronti.

Po povratku iz vojske je nadaljeval gimnazijske študije v Veržeu pri Ljutomeru, na Poljskem v Oswecimu in na Radni pri Sevnici, od koder je l. 1923 odpotoval v Argentino.

Misel na misijone v Patagoniji je bila njegova stalna spremljevalka in njegov pogled je bil ves čas uprt le v Patagonijo. Fortin Mer-

cedes je bila njegova prva postojanka. Tu je končal bogoslovne študije, tukaj se je zanj začelo misijonsko šolanje: priučitev jezika, poznavanje dežele, ljudi, njihovih navad in običajev. Mašniško posvečenje je 25. julija 1930 prejel v Bahía Blanca, 21. junija 1931 je v farni cerkvi Sv. Križa v Svibnem ponovil novo mašo. Domovine poslej ni več videl.

S prvim misijonskim delom je začel l. 1933 v "Las Cordilleras". Središče misijona je Junin de los Andes, ki je tudi župnija in obsega ozemlje, veliko kot cela Kranjska.

Zvesta pomočnika sta na misijonskih potih bila p. Ludviku mula, ki je prenašala tovor, in velik, močan jezdnj konj "Carasucia". Skozi pet let je p. Ludvik vse neuquensko kordiljersko pogorje prehodil in prejezdil s tema dvema spremljevalcema kot z edinim prevoznim in prenosnim sredstvom.

Po predgorjih mogočnih Kordiljer je začel z misijonskimi potovanji meseca oktobra vsako leto. Potoval je iz naselja v naselje do meseca aprila. Samo tisti, ki pozna razsežnost tukajšnjega andinskega gorovja, si more predstavljati razdalje in težave teh misijonskih potovanj. Od Zapale in Plaza Huincul pa tja do Agua de la Carpa so segali njegovi misijonski prodori. V teh šestih mesecih je redka prikazen potojučega misijonarja, ali kakor so mu domačini rekli "Gauchicleriga" razširjala svoj blagoslov in varstvo med redkimi prebivalci sočnih planinskih pašnikov, kamenitih pustinj, gorskih drag in dolin. Do 2000 km je na taki misijonski poti prejezdaril in prehodil in na takih potovanjih je pripravil sv. Cerkev do 1900 novih kristjanov, uredil lepo število zakonov, blagoslavljal domove, pridigal, pripravil bolnišnice in starčke za srečno smrt, poravnal stare spore med družinami in vasmí, branil brezpravne Indijance pred objestnimi mogotci, ki so si krivično prisvajali njihovo zemljo in njena bogastva ter njihove pašnike. Poiskal je skrite evropske emigrante in jih pripravil, da so po dolgih letih uredili svoje skrite račune z Bogom.

Redki prebivalci so z radostjo sprejemali vest o njegovem prihodu. Belci, Indijanci, gozdarji, pastirji, premogariji, ribiči, cigani, indijanski poglavarji, veleposestniki, vojaki, prostaki in oficirji vse do generalov, katoličani,

protestanti in brezverci so ga sprejemali z občudovanjem in prisrčnostjo. V občevanju z ljudmi je bil rahločuten, prijazen, preprost. V nikogar ni silil, tako, da mu nikjer in nikdar niso bila vrata zaprta.

S posebno hvaležnostjo se je spominjal učiteljev kordiljerskih šol ter vojaških poveljnikov obmejnih garnizonov. V tisoče grede spovedi po teh posadkah. Saj so imele garnizije svoje kurate, toda p. Ludvik je bil vedno zaželen in iskan spovednik vojakov in oficirjev. V teh je imel zveste in velikodušne prijatelje tudi še potem, ko so sedeli na visokih položajih v Buenos Airesu. V spominih, ki jih je malo pred smrtjo skušal narekovati, se je s posebno hvaležnostjo spominjal svojih dobrotnikov in prijateljev iz vojaških vrst. Imenoval je generala O'Farrela, bivšega predsednika republike; generala Fosberryja, polkovnika Chas-a, Moreno, Medina i dr. Estancijerjev pa imenomoma ni hotel navajati. "Vsi", je rekel, "me imajo radi in me velikodušno podpirajo". Ta skromni Kumljavec je imel resnične in izdatne prijatelje med najmogočnejšimi krogi v Argentini, da je oblačil in ščitil najrevnejše otroke te dežele.

S pomočjo teh svojih dobrotnikov in prijateljev je v letu 1938. uspel izboljšati si svoje prometno sredstvo, kupil si je star Ford. Poles je bil njegov misijon mnogo lažji in uspešnejši.

P. Ludvik je bil nežno in plemenito čuteč človek. Toda njegove ljubeznive forme so zastirale trden in junaški značaj. Bi si je svest svojih duhovniških in apostolskih dolžnosti in zato se je ves žrtvoval za najnižje sloje in je prihajal v najbolj oddaljena naselja oznanjat božjo besedo in deliti zakramente.

Beseda mu je tekla monotono, včasih tudi v opreki s pravilno govorico, ljubeznivo, brez vsake govorniške pritikline, toda kljub temu so ga radi poslušali tako hribovci, indijanci in belci, kultivirani kakor neuki; poslušali so ga z občudovanjem in spoštovanjem. Osvajal si je srca vseh in ljudi prepričal, da res išče samo njihovo dobro.

In s tem nimbom je p. Ludvik Pernišek hodil in jezdaril in se vozil s svojim starim, kot tovarna kadečim se Fordom 4, po pokrajinah Los Huiliches, Lácar, Los Lagos, Colluncurá, po obširnih planjavah Picún Leufú in Las Coloradas. V pasu Aluminé je delal misijonske obiske v najbolj oddaljenih seliščih in pri osamljenih družinah. In ko je prehodil divja

pogorja Piedra del Aguila je prispel do izredno lepih trgov La Angostura in Trafal v deželi južnih jezer.

Prodiral je tudi po ozemljih, katera je država odstopila indijanskim rodovom. Tako je božjo besedo oznanjal v San Ignacio Indijancem iz rodu Namuncurá, kjer jim je postavil zelo lično, v alpskem slogu zgrajeno kapelico. Ta je bila njegovo zadnje delo in nekaj tisočakov dolga je bilo vzrok, da je že težko bolan, še prišel v kraj, da bi uredil vprašanje tega dolga, "da bo mladi prevzel vse čisto", tako je v šali dejal malo pred svojo smrtjo. Dalje je misijonaril v Malleo Indijancem, ki spadajo pod kasika (poglarvarja) rodu Pañefilú in Sayhueque. Povzpel se je v visoko gorovje do indijanskega konglomerata kasika Linares. Prekoračil je Kordiljere, da je prišel v dolino Quillén na obisk do kasika Currumil in v Rucacharoy h kasiku Caitruz. Povzpel se je do rodu kasika Puel, čigar rod je naseljen tja do Aluminé in že v bližini Čila v pasu Arcos je s svojim obiskom v poletnih mesecih presenečal indijanske prebivalce lepih in sončnih pašnikov v Lomoluán.

Neutruden je prepotoval naselja La Negra, La Bajada, Marucho, La Picaza, Ojo de Agua. Obhodil in prevozil obširna obrežja doline Picún Leufú in se zopet približeval zoni Plaza Huincul, Senillosa, Ramon Castro do Río Convucó.

Na teh svojih potih je v zoni Aluminé tudi odkril Slovence, čudaka in učenjaka Janeza Benigarja, ki je živel med indijanskim rodom Catriel v Río Colorado. Učil jih je kmetijstva in sadjarstva in jim uredil umetno namakanje. Tako je postal ustanovitelj kolonije Catriel.

Mož se je zelo dobro naučil araukanskega jezika, ki ga govore Indijanci v Patagoniji, tako prodril v njegovo sestavo in bistvo, da je postal pravi strokovnjak in ga začel znanstveno obdelovati. Napisal je araukansko slovnico in slovar. Njegovo življenje in kulturno delovanje med Indijanci je tako zanimivo, da bi bilo dobro, če bi Zbornik Svobodne Slovenije o njem objavil posebno študijo.

P. Ludvik je bil tudi slovenski misijonar. Rad je obiskoval slovenske rojake, raztresene po "Alto Valle", to je od Ville Ragine do Neuquena in za nameček še v Plaza Huincul in v Zapali. Ker je precej dobro obvladal tudi hrvaščino, češčino in poljščino in seveda tudi nemščino, je našel v vsakem kraju med evropskimi naseljenci obilno delovno polje.

Kadar je mogel je pohitel med naše fante v San Carlos de Bariloche. Radi so ga imeli. Bil je ves srečen, ko so mu pri maši in v družbi peli slovenske pesmi. Sam je bil dober pevec in muzikant in srčno je ljubil slovensko pesem.

Nad 20 let je živel daleč od domovine, osamljen in večji del med Indijanci, toda slovenščino je tako lepo in pravilno govoril, kakor da je pravkar prišel iz domovine. Na vprašanje, kako da slovenskega jezika ni pozabil in da niti ni mešal slovenščine s kasteljanščino, je odgovarjal, da veliko slovenskega bere in da ne mine dan, da ne bi slovensko pel in govoril. "Na dolgih in samotnih potih se slovensko pogovarjam s konjem, samo, da z nekom slovensko govorim", je pripovedoval ob zadnjem obisku v Buenos Airesu.

Težko in naporno dvajsetletno misijonsko delo mu je izpilo življenske moči. Pred po drugimi letom mu je začelo slabeti srce. Koncem decembra 1953 je bil v Juninu de los Andes, da uredi zadnje zadeve in da misijon preda nasledniku, sam pa se od njega za stalno poslovil. Ta pot je bila zanj tako naporna, da mu je vzela zadnje moči. S težavo se je 10.

februarja 1953 vračal v Bahia Blanco v sanatorij, kjer je preživel svoje zadnje dni. Tu je bil par tednov jako slab. Tega se je zavedal in četudi je imel vedno v redu račune z Bogom, je opravil generalno sv. spoved in prejel sv. zakramente. Nato si je opomogel. V soboto 14. marca 1953 je bil izredno dobro razpoložen, kramljajal je, se mnogo pogovarjal in pisal pisma. Zvečer ob 20,55 je sedeč v naslonjaču prosil bolniško sestro, naj mu prinese kozarec vode. Ko se je ta čez nekaj trenutkov vrnila, ga je našla nepremičnega na stolu z nagnjeno glavo. Brez boja in bolečin je zapustil to solzno dolino.

Pokopan je bil v nedeljo 15. marca 1953 dopoldne na mestnem pokopališču v Bahía Blanca. Na zadnji poti ga je spremljala velika množica. V imenu indijanskega rodu, med katerim je p. Ludvik toliko delal na Kordiljerih, se je na grobu poslovil sin pokojnega kasika Namuncurá.

Tako se je daleč od domovine, ki jo je srčno ljubil, iztekla življenska pot slovenskega duhovnika-misijonarja, ki je s svojim delom in življenjem častno stopil v zgodovino slovenskih misijonarjev in slovenskih salezijancev.

Dober večer, luba dakle

Koroška narodna

Dober večer, luba dakle,
al s' se kaj naspava že?
Jes še urce knisem spava,
sem koj žinjava na te:
Kak lušno je blo, ko so rožice ble;
so pa rožce minule, minulo je vse.

To te prosim, luba dakle,
da kne žinjaj več na me,
noj na najino ljubezen,
ki že proti kraju gre!
Kak lušno je blo, ko so rožice ble;
so pa rožce minule, minulo je vse.

Dečva gor po ganku pranga,
se sovženimi očmi,
se nikoli več ne trošta,
da ljubezen oživi.
Kak lušno je blo, ko so rožice ble;
so pa rožce minule, minulo je vse.

CINGLJAJO ZVONČKI...

Iz neobjavljene rokopisne zbirke mladinskih pesmi.

Pismo od doma

*In spet je tu pri nas pomlad.
Cvetó že češnje sredi vrta
in skoraj bo pognala trta —
daj Bog, da dozori njen sad.*

*Kot pisane zastavice
(največ je belih, modrih, rdečih)
v naročju travnikov dišečih
drhtijo rožam glavice.*

*Cingljajo zvončki: Tonka, tinka,
domov se vrni, Terezinka!*

*Jaj, bomo kdaj še vriskajoč
po rebri vzpenjali se strmi
tja k sočnim jagodam med grmi
in belim ovčkam — kot nekoč?*

*Mladost ti naša! Sam živžav.
Kako so daleč tisti časi...
Odkar tvoj smeh zamrl je v vasi,
sem sama kot na reki splav.*

*In vendar, draga: dom je dom.
Te nič ne žene domotožje?
Na tvoji gredi morje rož je
in ded te čaka — slep in hrom.*

*Cingljajo zvončki: Tonka, tinka,
domov se vrni, Terezinka!*

Pismo domov

*Slonim nad pismom, jočem vanj.
Če kdaj se mi po domu toži?
Kako biló bi sončni roži
brez sonca in brez zlatih sanj?*

*Še moj spomin je ves pekoč.
Joj, draga, to slovo za logom!
Zaplakal ded je: "Zbogom... zbogom..."
in šli smo kot pogrebci v noč.*

*Za nami je pozvanjalo,
nas klicalo nazaj tožeče.
Vse dni je na črepinjah sreče
srce o domu sanjalo.*

*Kdaj vrnemo se? Nikdar več.
Zdaj domek tesen tu imamo:
sred vrb žalujk samotno jamo.
Kako naj šla od nje bi preč?*

*Ta grob, v njem oče naš, trpin,
bo zdaj gredica moja mila;
na njej bom plela, bom gojila
spominčice in rožmarin.*

*Cingljajo zvončki: Tonka, tinka,
ne vrne več se Terezinka!*

Vršiček rožmarina

*Vršiček rožmarina
iz dalj poslan nekómu —
kako je zadišalo
po mladih dneh, po domu!*

*Po uri častitljivi,
po drobnih liščkih v kletkah,
po babici v zapečku
in njenih pripovedkah.*

*Vršiček rožmarina!
Tam daleč za gorami
z ljubeznijo utrgan
in ves oblit s solzami:*

*naj tuli veter v pampi,
naj žvižga bič tujine —
pričaral si čez morje
nam košček domovine.*

Pikapolonca

Pikapolonca,
sédi na prst,
pikapolonca,
zléti v Trst!

Tenko prisluhni,
bistro poglej,
kmalu se vrni
in nam povej:

Ali še tam so
naši ljudje?
Ali še naše
svetinje časté?

Ali še v svitu
zvezdnih noči
pesem slovenska
milo doni?

Ali zamrl je
že naš rod
in bo na veke
tujec gospod?

Zemljíca draga,
zemljíca rodna,
boš še kdaj naša,
močna, svobodna?

Pikapolonca
letí, letí,
pikapolonca
nazaj še ni.

Morda je našla
samó še grob,
mračnih grobarjev
in vranov trop...

Šolarček

Prizorček

(Sredi pisane gruče otrok deklica, ki predstavlja učiteljico. Učiteljica izprašuje, otroci živahno in nazorno odgovarjajo v zboru).

Kakó se pa sonce prismeje čez plan?

— Takóle, takóle: kukuc, dober dan!

Kako pa zaspanček odpira oči?

— Nemarno se kremži in kisko drži.

Kako pa gre v šolo?

— Kar preko poljá

kot frírast žrebiček: hoplá, hoplá.

In ptiček na veji — kaj mu žgoli?

— Kajne, frkolinček, ti šola smrdi?

In v šolo — kdaj pride?

— Prepozno sevé:

ko ura že zdavnaj odbije dve.

In v šoli učitelj — kako ga lasá?

— Takóle, takóle, ker nič ne zna.

Kako pa grdoba se vrača domov?

— Vsak pes ga na oglu oblaja, hov, hov.

In tam sred robidovja škrateljček!

— Se pači, mu strže korenček: šlek, šlek.

Kako pa oslič ga pozdravi domá?

— Takóle, takóle: iaaá, i-aaá.

In očka? Kaj očka napravi ves mrk?

Namaže ga z leskovo šibo: švrk, švrk.

In mamica?

— Mamica? Hm...

Ljubeče pritisne na srček ga svoj,

ga ujčka in boža: "Ti angelček moj!"

In kaj se nazadnje, nazadnje zgodi?

— Nazadnje pa šolar spet sladko zaspi...

PRAVLJICE

IZ OBŠIRNE ROKOPISNE ZBIRKE PRIOBČUJEMO TRI PRAVLJICE. ILUSTRIRAL JIH JE PISATELJ, AK. SLIKAR B. KRAMOLC SAM Z MONOTIPIJAMI.

Čudežne gosli

Nekoč se je rodilo ciganče, tako drobno in neobgljeno, da so se izmučeni materi zasvetile solze skrbi v očeh. Nežno ga je pobozala po ljubkih vranječrnih kodrcih. Po stari navadi bi mu morala mati pokazati gosli in mošnjo z denarjem. Če bi otroče seglo po mošnji, bi postalo v življenju trgovec, sicer goslač-umetnik.

Oče in mati pa sta bila bolj revna kot cerkvena miš. In tako nista premogla ne tega ne onega. Stari cigan si je znal pomagati. Vzel je dva kamna: enega večjega, drugega manjšega. "Večji pomeni denar, manjši gosli," je rekel drobnemu sinčku ter stegnili roki s kamnoma proti zibelki. Ciganče je zakrillilo z ročicami in seglo po manjšem kamnu. "Goslač bo!" je rekel oče in nič kaj po volji mu ni bilo, da bo njegov sin v življenju umetnik.

Komaj je neobgljence dodobra shodilo, že sta mu nekega dne umrla dobra roditelja. Na smrtni postelji mu je rekla mati, "Če ti bo kdaj posebno hudo, obišči moj grob, prižgi svečo in me trikrat prav tiho pokliči!"

Ko ju je ciganček pokopal, je zaklenil borno kajžico. Odrezal si je šibico in jo mahnil v gore planšarit. Pasel je in živel v m'ru. Nekega dne pa se je vsesala silna bolečina v njegovo mlado srce. Postal je nemiren in žalosten. Ko je že več dni kot izgubljen taval okoli, se je spomnil materinega sveta. Obiskal je njen grob.

Prižgal je svečo, jo vsadil v prst in trikrat prav tiho poklical mamico. Oglasilo se je mehko in ljubeče iz črnega groba. "Vzemi les, star najmanj dvesto let! Odreži si lase, spleti jih v strune in si napravi gosli! Kadar boš igral, bo zbežal nemir — zakaj ne pozabi, da si bil rojen za goslača!"

Ciganček se je povzpел na goro in trideset dolgih dni iskal les, star najmanj dvesto let. Našel ga je in potem rezljal gosli trikrat trideset dni. Odrezal si je črne lase in spletel

iz njih tri strune. In ko je prvič položil lok nanje, so gosli zapele tako lepo, da se je zdramila mati v grobu in smehljaje blagoslovila sina.

Nekega dne se je ciganček napotil v mesto. Opazil je, da je vse zagrnjeno v črnino in da je vsepovsod žalost in tišina. Vprašal je prvega, pobaral drugega in še tretjega — vendar mu ni nihče odgovoril. Slednjič je le našel v predmestju drobnega dečka. "Žalostni smo, ker je zbolela kraljeva hči. Vse dolge noči prebedi in prejoče. Pod njenim oknom se krohoče smrt in brusij koso."

"In ni nobenega zdravila za njo?" se je prestrašil ciganček.

"Jaz vem in mi vsi vemo zanj!"

"Povej, razodeni mi ga!" je prosil ciganček.

"Edino godba, godba iz čudežnih gosli bi jo mogla rešiti. Pa kaj, ko pri nas nihče ne zna gosti!"

"Jaz jih imam, jaz znam," je veselo vzkliknil pastirček, stekel v goro, vzel gosli in stopil pod okno bolne kraljične. Nastavil je lok in zaigral pesem, lepo in čisto, kot je bilo njegovo srce. Odprla so se vrata in na vrt je pritekel sam kralj. Ves srečen je naznanil, da se je kraljični obrnilo na bolje. Potem je zaigral drugo in tretjo in je godel do zore. Kraljični je postajalo bolje, vendar popolnoma ozdravela še ni.

Žalosten je šel ciganček na materin grob. Ta pa mu je rekla. "Pozabil si, da imaš le tri strune na goslih. Najtanjša ti manjka. Ko boš zagodel na to, bo kraljična takoj zdrava."

"Kje naj jo najdem, oj mamica?" je prosil sin.

"Šel boš in po dolgi hoji boš zagledal goro — srebrno goro, katera se dviga iz modrega morja. Povzpni se nanjo ter se postji in moli na njenem vrhu tri leta in pol. Potem boš našel, česar si želiš."

"Tedaj se je luna sklonila z neba..."

Ko je ciganček prišel do širnega, modrega morja, je odvrigel obleko. Povezal jo je, si pritrtil zvitek na glavo in položil še gosli na

tastimi kitami. Potem sta se obrnila in objeta odšla v grad, kjer sta se ljubila do smrti in še čez.

Skopi mlinar

Ob potoku je mlel ta naš mlinar skopuški. Mlel je in zvižgal poskočne. Kaj jih ne bi; imel je mlin na sedem koles, polne kašče in v skrinji tri mošnje zlata.

Mlinar je bil debel, trebušat, imel je prste na rokah klobasam podobne, vrat kot tjulen in pod brado še tri brade. Rad je stopical med

mlinskimi kamni, pa okoli stop, ki so tolkle proso. "Dobro kaže", hu-hu, "res dobro." Oprl si je klobasaste roke ob vrečaste boke in se oziral naokoli, kot da bi bil njegov ves božji svet. "Bogat sem, čez čas bom bogatejši in preden bo leto okoli, bom najbogatejši v vsej dolini, hu-hu!" Njegov smeh je prav po-

vrh. Potem je zaplaval in po sedemnajstih dneh dosegel breg srebrne gore. In hodil je do vrha znova sedemnajst dolgih noči in prav toliko dni. Tam je v molitvi in postu prebil tri leta in pol.

Zadnji dan je bila čudovita mesečina. Noč je tkala biserne mreže po temnih čerih srebrne gore. Povsod je bila tišina. Morje je spalo, njegove vode so mirovale.

Tedaj se je luna sklonila z neba. Vzela je enega svojih bisernih žarkov in ga napela na cigančkove gosli. Kar same od sebe so v sanjah zatipale njegove roke tenki lok in ga položile na biserno struno. V noč je dahnila pesem, čistejša in lepša, kot so nedolžne dekliške oči.

Zarana se je spustil ciganček z gore in v enem dnevu preplaval morje. Na beli, peščeni obali ga je čakala ozdravljena kraljična in okrasila njegove gosli s svojimi krasnimi, žame-

šastno odmeval med tramovjem, med brunj in nabijajočimi stopami. Skozi presušene škodljive na strehi se je precejala luč v dolgih svetlih pramenih. Ti so kot gladko bruseni meči rezali mrak in so se zdeli zdolaj na podu kot rumeni cekini. Mlin se je stresal v drobnih sunkih, katere so povzročali obrati lopatastih koles zunaj v koritih. Spokojno je bilo v mlinu in človeku, ki ni bil navajen tega enoličnega šuma, se je kaj rado pripetilo, da je na lepem zadremal.

"Toka — toka, toka — toka" so rapljale stope.

"Crrriš — crrriš — crrriš" je mlatala voda v koritih. "Hu-hu", se je huhljal mlinar in lastavice zgoraj med špirovci so se nemirno spreletavale.

Z naslado je skopuh ogledoval svoje imetje. Rad je segal v vreče, polne zlatega zrnja. Precejal je žito skozi prste, ga težkal v dlani, ga drobil med zobmi in ga okušal. In potem je običajno sedel v kot in računal, računal pozno v noč.

Imel pa je mlinar drobnega vajenca. Sirotek je bil v lica rumen, v život droban, in v ramenih ga ni bilo več kot deklice. Delati pa je moral kot težak ves dan skoraj nepretrgoma, zakaj njegov gospodar mu je privoščil bore mala počitka. "Kje zopet postavaš? Zijaš naokoli kot baba na sejmu! Daj, daj, poprimi že! To vrečo, tako da, sedaj pa ono! Le urno, le živo!" Tako ga je tiral ves dan kot sužnja. Vajenček si je zvečer pred spancem večkrat želel, da bi zaspal ter da se ne bi nikoli več prebudil. Mnogokrat je prehlpal

"Ob večerih je mlinar nad vse rad sedal k skrinjam, kamor je zaklepal zlato..."

vso noč — toda mlinar se je kaj malo menil za solze Bil je oderuh in oderuhi so brez srca. Jemal je take merice, da se je Bogu kolcalo in da so svetniki zgoraj v nebesih v stran gledali. Nenasitno je grabil v zrnje in ni gledal pri tem, komu je jemal. Kmetje so ga kleli, pa kletve bolj malo pomagajo. Berači so ga prosili, vdove rotile, naj ne jemlje čez mero. Nič ni zaleglo. Mlinar kot da jih ne bi čul. Postave pa so bile takrat drugačne, kot so danes. Ob večerih je mlinar nad vse rad sedal k skrinjam, kamor je zaklepal zlato. Drgetajočih rok je za skrbno zaprtimi vrati odvezoval mošnje in prešteval cekine. Tako se mu je nekega večera eden izmuznil iz rok in se zakotalil po izbi. Mlinar je koj planil za njim, ujeti pa ga ni mogel, ker je bil počasen in trebušast, "Cekinček, dragi cekinček! Ne beži! Stoj!! Obstoji!!!" Kovanec pa je, kakor da bi se bil norčeval iz njega, še nekajkrat preletel vso obširno sobo, za slovo obplesal mlinarje-

ve počasne noge in izginil v razpoko, ki je režala v kotu. Razpoka je bila temna in se je širila v duplinico, ta v duplino in duplina v malo podzemsko jamo, v katero se je stekalo vse polno hodnikov in rovov. Novec se je veselo trkljal po kamnitih hodnikih, zdajci pa mu je zmanjkalo sape, nagnil se je, napravil še nekaj pojemajočih krogov in se končno zvrnil po tleh.

Zazvenelo je in ta zvok je čula tudi kraljica onih podzemskih prostorov. Bila je to ljubka bela miška. Nosila je kronico na glavi in zlat plašč preko ramen, okoli ledij pa bisern pas in za pasom koščeno piščalko. Ogledala si je novce in ga takoj spoznala. "Mlinarjev je, zakaj solze se ga drže!" Oprtila si je zlatnik in tekla v mlinarjevo izbo. Tam je previdno pokukala na svetlo in ko se je prepričala, da mlinarja ni več tam, je hitro zapustila mišjak. Spešila se je preko razvoženega dvorišča do razmajanih, trhljih stopnic, ki so vodile na star, že opuščen pod. Tam je spal ubogi vajenec. Miški se je to pot še posebno zasmilil. Ležal je negibno, kot da bi bil mrtev, in ročici je imel otekli in polni odrtin. Stekla je k dečkoveму zglavju in tjakaj položila privotorjeni cekin.

Naslednje jutro je bilo polno sončne luči in ptičjega petja. Ko se je vajenec z muko dvignil z ležišča, je presenečen pobral bleščeči kovanec. "Sama vila iz sanj mi ga je morala podariti," je menil in ga srečen spravil na varen kraj.

Pozno popoldne je prišla v mlin stara ženica. Prinesla je sveženj zrnja. Podoba je bila, da je bilo prinešeno zadnje, kar je premogla, zakaj kar nekam nerada je dala sveženj iz rok. Čez čas se je mlinar vrnil z moko. Bilo pa je tako malo, da je ženica planila v vek. "Več bi je moralo biti, preveliko mero si vzel, trdosrčnež!" Oderuh pa se je kaj malo zmenil za njeno jadikovanje. Z vrečo vred jo je vrgel čez prag in zapahnil vrata.

Gospodarjeva neusmiljenost je zapekla vajenca živo v srce. Stekel je čez dvorišče na skedenj. Vzel je cekin, pohitel za starko in ji stisnil novce v roko. Še preden se je reva zavedla, je bil zopet pri vrečah in mirno nadaljeval z delom.

Pod mrak je stekla miška iz mišjaka in se vtihotapila v gospodarjevo izbo. Iz okovane skrinje, kjer je hranil denar, je zmaknila dva novca. Neslišno je spustila pokrov in se od-

stranila. Cekina pa je zanesla k vajencu na pod in ju tam pustila. Kot običajno, je bila zjutraj prva mlinarjeva misel — skrinja z denarjem. Ko je denar prešteval, je z grozo opazil, da manjkata dva kovanca. Planil je kvišku kot obseden. Prevrčal je stole, se grabil za grlo in kar hlupal od straha. Pulil si je lase. "Okradli so me! Tatovi! Ta-a-a-toovi! Oropali so me, siromaka!" Potem je odlomastil v mlin. "Kaj ne slišite? Na pomoč, na pomoč!" Tekel je nazaj v spalnico in znova prešteval. "Seveda so me! Odrli na meh, ti lopovi, capini. Ti rokovnjači!" Divjal je vnovič v mlin. "Kje neki je vajenec? Seveda, seveda še spi, ta mrhač leni povaljani! Hej, heej — učenec — heej! Spi kot polh, meni pa vlomilci premoženje raznašajo!! Hej, heej, da bi te zlodej. Sam moram do njega! Morebiti je on kaj čul ponoči. Moj Bog, dva cekina manj, dva lepa, ljubka, rumena cekinčka! Pet vreč bi dobil zanju. Obubožal sem zaradi te svojadi tatinske!" Hropel je po stopnicah na gumno. Odpahnil je vrata in zakričal, "Vstani! Takoj!!" Mali je planil iz sna kot strela. "Si kaj čul ponoči?"

"Kaj," je zinil do smrti prestrašeni vajenec. "Koga? Kaj?"

"Tatove, razbojnice, vlomilce! Okradli so me, oskubili do golega!" Vajenec se je tako prestrašil, da je zgrmel po tleh. Pri tem sta se zakotalila na tla zlatnika, katera je bila miška položila na vajenčevo blazino. Mlinar je zaslišal žvenket. Zgrabil je učenca za vrat.

"Ah tako! Ti si torej tisti lopov. Na, pokazem ti!" Zgrabil je poleno ter pretepel dečka skoraj do smrti.

Bil je že mrak, ko je pokukala miška na pod. Pribrzela je k ležečemu siromaku ter se ga dotaknila z rogljičem svoje srebrne kronice. Dečko je vstal. Bolelo ga ni prav nič več. Pretegnil se je in šele čez čas se je spomnil na strašne gospodarjeve batine.

Miška je odrbrzela nazaj v svoje podzemsko kraljestvo. Zapiskala je na koščeno piščalko. Zbralo se je nekaj tiščočev belih miši. Na dan znak so miši planile na svetlo. Zagnale so se v mlin in v skladišče. V pičli uri so razcefrale vse vreče v skladišču. Vsaj polovico zrnja so pozobale, ostalo polovico pa obgrizle in raztresle po tleh. V mlinu pa so uničile, kar je bilo namletega. Objedle so podporne trame in marsikaterega celjo izpodnesle.

Ko je mlinar uzrl to opustošenje, se mu je

zameglilo pred očmi. Omahnil je in obležal brez zavesti. Ko se je na predvečer ovedel, je zagledal vajenca, ki se je trudil s podrtim tramovjem.

Mlinar je planil na noge.

Popadel je vajenca za grivo in ga tresel. "Ti si torej vse to napravil! Ni ti bilo dovolj včerajšnje kraje! Še uničeval bi. To pot ti jo zagodem Pomnil me boš, da, — ne boš me pozabil!"

Pričel ga je mikastiti. Ko je zlihl nad njim ves svoj gnev, ga je sunil v kot. Oblekel je suknjič in oddivjal v mesto. Ustavil se je šele na glavnem trgu, pred biričnico.

"Pomagajte, dobri ljudje! Vse mi je uničil. Vse pokončal, ta paglavec! Da bi ga pes, tega pritepenca — Moje lepo žito! — ah, ah, — moj mlin!"

"Kdo je uničil?" — so vprašali nekateri biriči.

"Moj vajenec, kdo pa drugi!" je izhlipal mlinar.

"In kaj je uničil?" — so zopet vprašali oni.

"Žito, zalogo, mlin, vse — prav vse!" je tarnal mlinar.

"Aha," je končno rekel poveljnik biričev. Privihal si je sršeče mustače in zavpil na biriče, ki so metali karte: "Na noge, lenuhi!" Iz kota stražnice je izbežal strašansko robevnico. Postavil se je tropu na čelo in poveljeval: "Nad lopova!"

Preklinjaje in strašno rožljajoč z orožjem in s težkimi verigami so biriči odkorakali. Ko so prilomastili na mlinarjevo dvorišče, je vajenček obstal kot okamenel. Niti poizkušal ni ubežati. Le velike solze so mu pripolzele na lica. Biriči so ga zvezali kot snop. Ukovali so mu noge v verigo in nanjo pripeli težko kroglo. Potem so si privezali dušo z mlinarjevo žganjico. Nekdo je pokukal tudi v kuhinjo. Našel je obilo gnjati. Posedli so in se mastili na mlinarjeve stroške. "Ko bi nam Bog le vsak dan dal v roke takega lopova", je brundal poveljnik in si mašil usta. Potem je vsa bratovščina lepo zadremala. Šele proti večeru so odgnali vekajočega zvezanca.

V mestu so ga še bolj okovali. Postavili so ga na sramotilni steber. Spodaj so prislonili tablico z napisom: **NEVAREN ROKOVNJAC!** Mimodošli so napisu verjeli. Pobirali so blato in ga metali v obsojenca. Edino neka star-

ka, ki je začudena obstala pod stebrom, ga ni opsovala. Vzela je iz torbe steklenico mleka in mu dala piti. Ko se je siromak odžejal, je starka izginila. Klical je za njo, da bi se ji zahvalil. Čul pa je le zategli odmev svojega glasu.

Drugo jutro se je bližala mestu čudna procesija. V njej so krevsali sami siromaki. Berači so kazali prémrle ude. Ubogi so vili roke in vpili. Vdove so nosile na rokah nepre-skrbljene. Dninarji in kmetiči so glasno tožili. V svoji sredi so vodili otepajočega se mlinarja. Obstali so pred sramotilnim stebrom. "Ta je kriv naše nesreče — naših boli!" Kazali so na mlinarja in dalje zahtevali. "Tega privežite! Tega: oderuha, lopova, brezsrčneža!" Navedli so poveljniku straže toliko dokazov o mlinarjevih lopovščinah, da je moral izpustiti vajenca. Privezal je mlinarja. V vodji povorke je vajenec spoznal ženico, kateri je bil nekoč podaril cekin.

Vesel se ji je zahvalil za osvoboditev.

Doma ga je čakalo še večje presenečenje. Namesto razdejanega mlina je zagledal lično pristavo. Ob potoku se je mogotil nov mlin. Šestero koles je čakalo na mlevca. Radosten je nekdanji vajenec dvignil zatvornice. Veselo so se zasukala kolesa. V predače je sipnilo prebelo brašno. Na dvorišču so se oglasili koraki. Radoveden je tekel pogledat. Ljudje so prinesli v mlin. Komaj je enim ustregel, že so prihajali novi.

Tako je dolgo, dolgo zadovoljen mlet in prepeval.

Pod noč lepega dne so biriči preplašeni planili iz stražnice. V ječo so bile planile miši. Preplavile so ves prostor. Pregrizle so mlinarjeve okove in ga gnale pred seboj. Bilo jih je na tisoče. Grizle so ga v noge, mu céfrale hlače, trgale podplate. Skopuh je tekel in tekel, da je kapljalo od njega. Bežal je toliko časa, da so prispeli do meje dežele. Šele tam so se miši ustavile, oderuha pa so pognale daleč v sosedno skalnato deželo. Potem so se vrnile. Mirovale niso poprej, dokler niso izvohale v deželi poslednjega zlikovca. Nato so vso sodrgo pognale v skalovje.

Od takrat je zavladalo blagostanje v oni deželi. Ljudje so delali in se ljubili.

Da-bilo je to davno, davno. Od takrat se je zlilo v večnost že mnogo stoletij. Bog ve, kje je danes tista dežela. Morda so jo izlizala

morja. Morda so poginile miši-maščevalke in so se lopovi vrnili. Ni je več in je zlepa ne bo.

Toda bila je!

Jesenski vetrovi nam pripovedujejo o njej. Za njo vedo še vile, ki se kopljejo v zelenih tolmunih sredi samotnih dolin. Spomladi šepe-

O veliki ljubezni

Bil je lep večer. Ljudje so sedeli na klopek pred vegastimi kočami. Vživali so hlad, ki je sopel iz doline, kjer se je v zavojih srebrila reka. Nebo je bilo čisto, le tu pa tam je še kolovratil rdečeličen oblak.

Zdajci je rdečo zarjo, ki je žarela nad gozdom ob vasi, prerezala temna zmajska kreljut.

Prestrašeni so ugledali kmetje letečega zmajaja visoko nad svojimi krovi. Letel je počasi, kot da bi se zavedal svoje moči, in ljudje so zatrjevali, da je držal belo kepo med dolgimi krivimi kremplji. Težka slutnja se jim je vse-sala v srca. Hiteli so v koč, spustili zapah, polegli in se od strahu odeli visoko preko vratu.

Naslednjega jutra so zvedeli, da je sinoči zmaj, ki je že dolgo strahoval okolico, odnesel iz kraljevskega gradu hčerko novorojenko. Postali so žalostni. Žene in otroci so jokali, možje molčali in stiskali pesti. Premlevali in tuhtali so, kako neki bi pomagali kralju, ki je bil popolnoma osivel v enem dnevu. Ta je svetovalec eno, oni zopet drugo, vendar kaj posebnega pametnega ni uganil nihče.

Popoldne je z razpenjenega konja padel med nje zaprašeni sel. Prijezdil je bil iz sosednje države. Ko se je za silo oddahnil, je s težavo izhlipal: "Nesreča, silna nesreča! O naš ubogi, dobri kralj! Osivel je, pomislite — v eni sami uri se je postaral za desetoro let. In kraljica! Uboga, le leži in joče — ne pritakne se nobene jedi, nikake pijače. Umrta bo od same žalosti, tudi zdravniki tako sodijo!"

"Kaj se je zgodilo? Povej že vendar!" so nestrpnost silili vanj preplašeni ljudje.

"Nesreča, strašna nesreča!" — je kar naprej ternal oni.

Končno je le prišel k sebi in pravil dalje: "Dolgo vrsto let sta vladala modro in pravično v zadovoljstvo vsega naroda. Sama pa vendar nista bila srečna. Bila sta brez otrok. Mnogokrat so videli kraljico klečati v kapeli. Pravijo, da je cele noči prosila Boga, da bi ji podaril sinka.

In Bog jo je uslišal! Pred tednom je rodi-

čejo vrbove mačice o kronici, ki jo je nosila mišja kraljica. Temni topoli pripovedujejo bežečim oblakom o lepoti onih dni. In srebro, ki ga posipa dandanes noč preko neba, je le bled odsev takratnega krasotja.

Davno je tega. Predavno.

la sinčka prestolonaslednika. Takšnega veselja ni bilo zlepa v naši deželi. Pilo in plesalo je staro in mlado. Zvonili smo z vsemi zvonovi, streljali z vsemi topovi.

Včeraj pa je, o groza! — vdrl v grad zmaj!" Tu se je sel zgrbil. Potegnul je glavo med ramena, se oziral na vse strani splašen kot zajec, nekaj bebljal in zavijal oči na belo. Šele čez čas se je ovedel in drgetajoč po vsem životu nadaljeval. "Pošast je pobila vse, ki so se ji postavili v bran, ter odnesla malega kraljeviča neznanokam.

Pričeli so iskati in poizvedovati. Vitezi, stari preizkušeni bojevniki, vrači, jasnovidci in čarovniki — vendar so se vsi vračali praznih rok v kraljevski grad. Nihče ni mogel potolažiti žalostnega vladarja in jokajočo kraljico. Slednjič pa so le našli moža, ki bi vedel svetovati.

Ko so ga pripeljali na dvor, je ta rekel kralju. "Nihče od tvojih bojevnikov jima ne more pomagati. Noben vitez, noben vrač. Zakaj božja roka je posegla vmes. Od nje in od rjiju samih zavisi rešitev! Čakaj in moli, kralj moj, to je moj svet!"

Vladar je žalosten odšel v svoje dvorne sobane. Napisal je pismo in v njem prepustil vlado mlajšemu bratu. Potem je pokleknil in molil.

Ni še dobro minulo leto in pol, ko je premislil nesrečni kralj. Kmalu je umrl tudi njegov sosed. Obe kraljici sta si izjokali oči. Hiral sta vedno bolj in nekega temnega dne so ju položili v kraljevsko grobnico k svojima dragima soprogoma. Ogromna žalost je objela obe deželi. Žalovali so dolge mesece in posebno starejši ljudje se kar niso mogli izjokati.

Ugrabljenca sta rasla in se prekrasno razvijala. Drug o drugem nista ničesar vedela. Gradova, v katera ju je zaprl zmaj, sta bila daleč vsak sebi.

Kraljeviča je zaklenil v gradič, ki je visel v vratolomni višini nad navpično pečino. Imeti bi moral krila, če bi hotel uiti. Večkrat ga

je obšlo silno hrepenenje. Tako rad bi stopil s pečine v dolino med polja, jih pozdravil in pobožal žita in trave. Kraljevič je najraje posedal na prelepem balkonu vrh ponosnega grajskega stolpa.

Nekega lepega večera je bil še posebno žalosten. Od oranžno ožarjenih gora so lile v dolino višnjeve sence. Svetoči sadovnjaki tam daleč spodaj so bili bleščeči biseri — jezera pa, katerih je bilo vse polno prav do obzorja, so žarela kot dragoceni dragulj neznane imena in strehe na drobnih hišah so rdele kot temni skrivnostni rubini. Nad vsem blestečim pokojem pa so kot angelci-varuhi pluli lahni rožni oblaki. Kraljevič je gledal to razkošje in bridek vzdih se mu je izvil iz srca. Ker ni imel komu potožiti, je vzel kos papirja in napisal nanj nekaj vrstic. Čez čas jih je dodal še nekaj in nastala je drobna, žalostna pesemca. Ko si je tako olajšal srce, je položil papir na balkonsko ograjo in odšel počivat.

Ponoči je zapihal veter, njegov stari znanec in tolažnik iz doline. Ko je brzel preko gradu, je opazil bel list na ograji. Radoveden se je spustil niže in začuden prebral pesem. Odpihnil bi list in se poigraval z njim v zraku, da se ni naenkrat premislil. Spravil je pesem v gube svoje prostorne halje ter odjadral naprej. Ko je priplul na gradič, kjer je bila zaprta kraljična, je stopil tihoma v njeno spalnico. Prav nalahno je odprl vrata, se po prstih približal njeni postelji in položil bel list k vzglavju speče deklice. Pobožal jo je še prav nalahno po razpuščenih laseh in se tihoma oddaljil. Ko se je kraljična zarana prebudila, je opazila začudena na blazini dar večernega vetra. Hlastno je prečitala nežno žalostno pesem. Besede so se ji zazdele silno znane, — kot da jih je že čula nekoč, davno tega in jih pozabila. Sedaj — da so se vzdramile in da jih znova sliši. Zapela je srečna, kot še nikoli poprej v življenju.

Tisto noč je sanjal kraljevič prečudne sanje: Sedel je v prekrasni dvorani. Ob njegovih nogah so čuvali dragoceni psi. Ob strani je stal paž in mu nalival pijačo.

Nenadoma je priletel skozi okno droben zlat metulj. Kljub neznatnemu šumu so psi dvignili glave in šele, ko so se prepričali, da ne grozi gospodarju nobena nevarnost, položili glave nazaj na iztegnjene tace.

Metulj je trikrat obfrtotal sobo, se nenadoma izpremenil v galeba in sedel kraljeviču na

ramo. Ko ga je ta nežno pobožal, je presenečen opazil pred sabo lepo mlado dekle.

Sedla je na debelo preprogo, mu objela kolena in zapela lepo pesem. Zavzet je poslušal. Malo preden je končala in ko se ji je name-raval zahvaliti in jo pobarati po imenu, so sanje zbežale.

Prebudil se je in zelo žal mu je bilo, da so se sanje tako hitro poslovile. Zamišljen je šel na balkon in gledal, kako je vzhajalo sonce. Tedaj pa je naenkrat zaslišal mehko pesem, nežno kot šepet zrelega listja in sladko kot črno grozdje v pozni jeseni.

Začuden je obstal! Seveda! To pesem so mu darovale sanje, pela mu jo je deklica, ki je nastala iz galeba in ta iz metulja. V prsih je začutil nenavadno sladkost.

Zazdelo se mu, je, da je to jutro lepše kot prejšnja, da je sonce svetlejše kot včeraj, da so vode v dolini čistejše. Na svoj kameniti, pusti gradič je gledal z veseljem in njegove ve-sele oči so izpreminjale sivo grajsko kamenje v glajen marmor. Zarjavelo železje na balkonski ograji v suho zlato, temne zamrežene line v zračna prostorna okna in oveli suhi bršljan v bohotne orhideje. Zaželel si je, da bi se še oglasila pesem, ki jo je prineslo jutro na svojih škrlatnih perutih do njegovega doma. Pod noč pa je napisal novo pesem. Ko je zaspal, je prišel veter. Spremenil je pesem v rdečo rožo. Ponesel jo je kraljični in ji položil dehteči cvet na smehljajoče se, tople ustnice.

Kmalu za tem je potrkala zora na njeno okno in jo zbudila. Ko je uzrla prekrasni cvet, ji je srce vztrepetalo.

Oblila jo je vroča rdečica. V grlu jo je stisnilo, da ni mogla spregovoriti besede v zahvalo. Le njeno dobro srce je venomer pelo pesem, lepšo in nežnejšo od one, ki bi jo zmogle uboge trepetajoče ustnice.

Ljubeče je pobožala z belimi prsti temno-rdeče rožne liste in bodeče trne na stebelu. Ko je počasi približala cvet svojim krasnim ustom in ga nežno poljubila, so se cvetni lističi zganili, kot da se prebujajo iz lepega sna — in cvetica je zapela tiho nežno pesem.

Drhteča je kraljična poslušala.

“Dobro jutro, moja lepa kraljična! Pišem ti, ne da bi vedel, kdo si, odkod in kakšna si. —

Večeri se in moje srce je silno žalostno. Vprašujem velike bele oblake, ki plovejo tod mimo — kakšne so tvoje roke, kaka tvoja draga lica. In zarja, za katero dobro vem, da

se ustavi vsak večer pri tebi in te poljublja, mi noče ničesar razodeti o tvojih očeh. Veter, ki boža ti lase, kadar premišljaš ob oknu — tudi molči — le v prgišču mi prinaša vonj tvojih razpuščenih kit.

Tako sem sam, tako zapuščen. V srce mi sega hlad. Moj grad je tako mrzel nocoj. V duha ti poljubljam oči, ki morajo biti opojne in tople, kot je poletno nebo posuto z zvezdami. Tako srečen sem in tako silno nesrečen — tvoj kraljevič.”

Posem je utihnila in deklica si je še dolgo ljubeče pritiskala bodečo, opojno dišečo rožo na srce. Cvetka je prisluhnila utripu njene krvi in si zapomnila vroče besede.

Ponoči jih je čul kraljevič, v sladkih nemirnih sanjah.

“Hvala za ljubečo pesem, moj ljubljeni! Toliko sonca si vlijl z njo v moje temno srce. Ali ne slišiš, kako vriskam, pojem — kako se smejim? Ne čuješ, kako sem vesela in kako silno trpim? Ah, te noči, prej tako mrzle — so svetle, a moj mir je odšel. Vrača se le, če mi pišeš, če mi zaupaš iz svojih bolezni, iz svojih radosti.

Daj, piši še, ljubljeni! Sedaj, ko si vsadil cvetko ljubezni v moje drobno srce, jo neguj in ji prilivaj iz svoje duše — sicer, — sicer bo zvenela, umrla bo in z njo tvoja kraljična.”

Tako sta si pisala vsako noč. Večerni veter pa je postal njun sel.

Nekega dne se je kraljevič izprehajal po dvorišču svojega tesnega gradiča.

Nenadoma je opazil v nekem zanemarjenem kotu dolgo vrvi. Hipoma se mu je porodil načrt. Premišljal je: če se mi posreči uiti, bi našel tudi grad svoje kraljične in potem bi jo na kak način otel.

Kar takoj se je nameraval spraviti na delo. Hotel je privezati vrvi okrog skale in se spustiti po njej v vrtoglavo globino. Ko pa se je slučajno ozrl kvišku, je opazil v zraku zmaj, ki je kot buden paznik bdel noč in dan nad gradom. Opazil bi ga, še preden bi dobro zavozljal vrvi. Sklenil je, da si pomaga z zvi-jačo.

Po slu je sporočil namero kraljični, ki se je razveselila. Obšla pa jo je obenem skrb.

Zvečer je kraljevič legel na travo tik ob strmi pečini ter pričel pretresljivo stokati. Ni minilo dolgo, ko se je zmaj spustil iz višine, da bi pogledal, kaj pomeni stokanje. Skoraj zaskrbljen je vprašal kraljeviča, kaj ga boli.

“Hudo sem bolan”, je hlinil oni, — “nikar

me ne glej tako od blizu, to mi povzroča še hujše bolečine.” Zmaj je res stopil korak nazaj tako, da je stal tik na robu pečine.

Tedaj je planil kraljevič kvišku in ga z vso silo pahnil v prepad. To se je zgodilo tako bliskovito, da zmaj ni mogel odpreti kril in se je na ostrorobih skalah raztreščil na stotisoče kosov. Še upehan, je zmagovalec stekel na grajsko dvorišče in s težavo privlekel iz kota ogromen klopec vrvi. Z drhtečimi rokami je vezoval vrvi okrog koničaste čeri. Še enkrat je pogledal svojo dolgoletno ječo ter se pričel previdno spuščati v globino.

Spuščal se je do pozne noči, pa še ni prispel do konca. Nazadnje je z grozo opazil, da mu bo konopca kmalu zmanjkalo, do zemlje pa je bilo še daleč.

Ko je obupan obvisel na koncu vrvi, bi najraje razprl pesti in se vrgel v dolino. K sreči ga je misel na kraljično zopet spravila k zavesti. Stisnil je zobe in pričel plezati nazaj. Ob jutranji zori je napol mrtev omahnil na ploščad svojega gradu.

Smrtno utrujen je pisal svoji nevesti.

“Ni mi bilo dano, da bi prišel k tebi in te otel. Morda je bolje tako. Vendar vedi, da sem le tvoj, da so vse moje pesmi posvečene le Tebi. Prisluhni in slišala boš vsako noč vse zgodbe moje duše.

Odpri okno, kadar bodo zvečer pluli rdeči oblaki mimo tvojega doma. Le-ti ti bodo izročali moje pozdrave, želje, moje poljube. Lahko noč in naj ti ne bo prehudo.”

Kraljično je novica potrla, jokala pa ni, zakaj zaslutila je, da je božji prst vmes.

Minula so dolga leta. Neke noči kraljična dolgo ni mogla zaspati. Nenadoma je skozi okno vstopila prelepa nočna vila. Priplula je na prelepi ladji — na zlatem pol mesecu, katerega je zasidrila ob balkonski ograji. Soba je bila prepolna srebrne luči.

“Ali hočeš rešiti sebe in svojega kraljeviča?” — je vprašala vila. “Seveda!” — je odvrnila deklica.

“Vse sem pripravljena storiti, vse žrtvovati, da bi bil srečen — pa tudi sicer”, tu je živo zardela, “tako silno rada bi ga videla, saj bije moje srce le zanj, odkar mi je veter prinesel njegovo prvo pesem.”

Vila je opazovala njene zlate lase, ki so se blesketali v biserni mesečini in rekla:

“Če hočeš oteti sebe in kraljiča, če želiš, da se še na tem svetu vidita, si odreži zlate lase in jih raztresi v prepad. Sedem let ne smeš

izpregovoriti niti besedice z nikomer, niti sama s seboj. In če bi izpregovorila eno samo besedo le minuto, preden bo minulo sedem let, bi bilo vse zaman."

Vila je počasi odšla, odvezala je srebrno ladjo, vstopila in odplula v noč.

Kraljična pa je vzela dolge ostre škarje in si solznih oči odrezala zlati, do tal segajoči kiti — ter raztresla lase v dolino. Potem je sedla na blazino, da bi molčala dolgih sedem let.

Ko ji je zvečer veter položil rožo na blazino, je jokala vso noč. Drugo jutro je bil kraljevič zelo vznemirjen, ker ga ni nihče prebudil s pesmijo, ki jo je čul vsako jutro. Zaskrbljen je vprašal veter, oblak in zarjo, ali se ni kraljični morda kaj pripetilo. Vendar mu nihče ni

vedel odgovoriti. Silno žalosten ji je pisal vsako noč, prav vsako jutro in še podnevi je pesnil dolge lepe pesmi zanjo — tako, da je bil njegov sel že upehan.

Kraljična je molčala, molčala.

Sedela je ob oknu in le pesmi, katere ji je nosil veter so ji pomagale, da je vzdržala. Včasih ji je bilo strašno hudo in tako rada bi zaklicala svojemu ljubemu vsaj besedo v pozdrav.

Počasi, silno počasi so minevali dnevi, leta še počasneje. Kraljevič je čakal in čakal ter končno zbolel. Ko je minevalo sedmo leto, je

“Na nebu se je zasmejala pisana mavrica, ki se je z enim koncem dotikala njenega gradu...”

le ležal. Roka ga ni ubogala več in uboga kraljična je zaman čakala vetra, ki ni hotel prihajati praznih rok.

Nekega dne je deklica končno našela sedem zaobljubljenih let. Planila je z blazine in zapela svojemu ljubemu pesem, ki jo je žgala v prsih dolgih sedem let.

In glej!

Ne nebu se je zasmejala pisana mavrica, ki se je z enim koncem dotikala njenega gradu.

Presrečna je stekla kraljična po široki pisani cesti in tekla toliko časa, dokler ni pri-

letela do kraljevičevega gradu, tam daleč na vzhodu.

Pred grajskimi vrati jo je čakal njen ljubi. Drhteča se mu je približala in mu ponudila ustne v poljub.

Potem jo je kraljevič vzel v naročje. Ko jo je nesel preko praga, se je spremenil njegov mrki skalnati dom v prekrasen marmorni grad.

Leto dni po poroki je kraljična porodila prelepega sinka. Tedaj je zažarela njuna palača v suhem zlatu in v baldahin, pod katerim je spala srečna mati, je vtkala noč nebroj bisernih zvezd.

Zivela sta srečna dolgo, dolgo v svojem malem, vendar zlatem kraljestvu ljubezni. Med ljudi, v dolino — se pa nista vrnila.

JEREMIJA KALIN

BALADA O MALI REZIKI

Kamijon jo že pretresa
mater v drobju telesa;

že psavana je: "Baraba!"
vržena pod plahte Raba,

preden je prišla na svet
iz skeleta živ skelet —

Mala Rezika.

Ni je oblila milost mleka,
mati k nji več ne pokleka,

(oče je nekje v goráh),
zibel ji na vseh rokah,

iz vseh mater seslja sušo,
iz vseh srč bol srka v dušo

mala Rezika.

Kost in koža ji je stas,
joka ji ne zmore glas,

noge ne drže telesa,
komaj leze v mesec iz mesca,

v cunjah se igra z ušmi...
"So te res samo oči —

mala Rezika?"

V šir odpre jih: brod zapluje
z Raba v Gonars: trop se vsuje

z njo v šotore spet, v barake...
žic držeč se, zdaj korake

prve dela v kolobar:
šotor... žica... nem stražar...
mala Rezika...

Mesec v leto gre, ta v drugo,
rabski glad v gonarsko tugo,

so podočnice ji udrte,
so oči še bolj odprte:

angel, ki vseh muke zbira,
angel, ki za vse umira —
mala Rezika?

Čebljajoče v tekmi s ptico
sede s prvo govoricco

k stražniku... Ta: "Seme očeta!...
Nova sciava!... Maledetta!..."

Joj, kako je oči odprla!...
Je Herod?... Od groze umrla
mala Rezika.

Legendarni pripis:

Grob njen je z zemljo zravnán...
(Noče teh grobov Talijan).

Veter h grobu palmo vseje:
senca mučeniške veje

pada v dlán ji... Milost redka:
v grmu rož Nebeška Cvetka —
mala Rezika!...

Kulturno življenje Slovencev v zamejstvu

Dr. MIHA KREK

Slovenska šola v Clevelandu

V dveh slovenskih župnijah v Clevelandu, v katerih se je naselilo največ novih slovenskih naseljencev, pri Sv. Vidu in pri Mariji Vnebovzeti, sta župnika Alojzij Baznik in Matija Jager jeseni 1953 vpeljala na svojih farnih šolah poleg rednega šolskega pouka, ki je v angleščini, tudi prostovoljen pouk slovenskega jezika. To je vsekakor lep in koristen napredek.

Od leta 1950 sem pa do vpeljave pouka slovensčine v teh dveh farnih šolah, se je gojila slovensčina v Clevelandu v takozvani Slovenski sobotni šoli. Takoj, ko je prišlo večje število družin novih naseljencev v Cleveland, je bila očita potreba po nekaki organizaciji pouka slovensčine. Najbolj so si tega želeli starši otrok, ki bi se radi vrnili v Slovenijo, če bodo tam nastale svobodne in znosne razmere. Poleg teh so si želeli šole tudi mnogi drugi. Po prevdanku in vpoštevanju vseh takratnih okoliščin sem kot predsednik Narodnega Odpora dal pobudo, da so se otroci, ki so želeli imeti slovenski pouk, začeli zbirati vsako soboto dopoldne, ko nimajo obveznega šolskega pouka. Tako je nastala zasebna šola, ki se je ves čas smatrala kot ustanova Narodnega odpora. Močno podporo in naklonjenost je vživela od strani škofa g. dr. Gregorija Rožmana.

Vso skrb za organizacijo in vodstvo sobotne slovenske šole je prevzel č. g. Josip Godina in nosil to breme, dokler je šola delala. Monsignor Jernej Ponikvar, takratni župnik pri Sv. Vidu, je na prošnjo predsednika odbora novih naseljencev g. Janeza Škrabca dovolil za to šolo prostore najprej v poslopju šentviške farne šole. Prve tedne se je vršil sobotni pouk slovensčine tam. Ko so bili prostori porabljeni

za druge namene, so se otroci in učitelji ob sobotah zbrali kar v "Slovenski pisarni".

Prva učiteljica na tej šoli je bila gospa Danica Vrtačnikova. Z veliko ljubeznijo je utirala začetna pota za redno obiskovanje šole in smotrno učenje. Žal so se Vrtačnikovi kmalu potem, ko se je šola začela, preselili v vzhodnega dela mesta, kjer je bila šola, daleč v zapadni del. Pa še od tam je prihajala nekaj tednov poučevat. Za njo je prevzela poučevanje gospa Tončka Mravlje-Škrabec. Vse svoje velike vzgojiteljske zmožnosti je posvetila malčkom in dosegala prelepe uspehe. Kasneje je dobila tako zaposlitev, da je morala poučevanje opustiti. V začetku 1951 je pričela učiti učiteljica Slavica Poznetova. Dve leti in pol je svoj sobotni prosti čas žrtvovala otrokom te šole ter jih z vsestransko spretnostjo učila govoriti, pisati, brati in peti v slovenskem jeziku. V dobi njenega poučevanja je število otrok narastlo od 16 do 60 in čez.

Gospodična Poznetova je vpeljala kot učni pripomoček učne knjige, kakršne rabijo v slovenskih šolah v Trstu ter argentinsko berilo Slovenska beseda. Otroke v starosti od 5 do 14 let je razdelila v skupine. Petje je bilo skupno. Šola je postala pomembno zbirališče in učilišče. Šola je priredila dve "Miklavževanji" in trikrat nastopila pri velikih prireditvah clevelandskih Slovencev s pevskimimi točkami. Vselej je bil uspeh čudovito lep, odbravanja, veselja in zadovoljnosti obilo po celi naselbini. Ob proslavi 60 letnice prvega katoliškega shoda na Slovenskem so otroci z velikim uspehom odigrali prizor "Na poti v šolo", ki ga je za to priliko spisal Karel Mauser.

Začasna slovenska sobotna šola v Clevelandu je hvalevredno izpolnila list kronike slo-

Slovenska sobotna šola v Clevelandu v Sev. Ameriki. V sredini č. g. Jože Godina, vodja Slovenske pirsarne v Clevelandu, ki je organiziral tudi slovensko sobotno šolo. Na njegovi desni učiteljica ga Tončka Škrabec. Na levi učiteljica gđ. Slavica Pozne.

venskega begunskega šolstva. Iz čiste ljubezni do otrok in materinega jezika so delali zanjo vsi: vodja in učiteljice. Vse je bilo opravljeno

zastonj, nagrada jim je samo hvaležnost staršev, ljubezen otrok in priznanje vseh, ki znajo ceniti toliko požrtvovalnost.

PEREZ

Slovenci u Kanadi

Največja skupina Slovencev, ki so po drugi svetovni vojni prišli v Kanado, se je naselila v provinci Ontario in največ teh živi v mestu Toronto ter bližnji okolici. Tu je slovenska skupnost tudi najbolj organizirana in zato se bo to poročilo nanašalo predvsem na to slovensko skupnost.

Poročilo bom skušal vstaviti v dvojni okvir. Časovni okvir enega leta bo obsegal razdobje od lanskega romanja Slovencev v Midland 7. septembra 1952., ki sta ga vodila iz Kitajske izgnana misijonarja gg. Kopač Janez in Karel Wolbang, pa do letošnjega romanja, ki ga je vodil škof g. dr. Gregorij Rožman. Drugi stvarni okvir pa naj bo novo-nastajajoča slovenska župnija v Torontu. V ta stvarni okvir bom skušal vnesti naše delo in pokazati, kako smo se trudili v preteklem letu. Bom pa tudi

okrog tega stvarnega okvira nanizal še nekaj podatkov.

Organiziranje slovenske župnije in priprave za zidanje lastne cerkve.

Slovenci v Torontu smo tudi v preteklem letu imeli nedeljsko službo božjo in druge pobožnosti v italijanski cerkvi Naše Gospe Karmelske na St. Patrick St. Prav to gostovanje slovenskih župljanov in njega neprijetnosti, ki jih kljub ljubeznivosti g. župnika nikdar ne manjka, sta nas silila, da se čim prej osamosvojimo. Za to osamosvojitve je bilo v preteklem letu mnogo storjenega.

Prav v začetku leta 1953 je že prejšnji cerkveni odbor kupil lot, kjer naj bi stala nova slovenska cerkev. 8. februarja t. l. pa je bil občni zbor slovenske župnije v Torontu, na

katerem je bil izvoljen nov cerkveni odbor, ki mu predseduje novonaseljenec g. Jože Turk. Novi odbor se je z vso možno energijo in z dobro voljo lotil dela.

Že dva dni nato je kardinal McGuigan, torontski nadškof, na prošnjo slovenskega dušnega pastirja Rev. dr. J. Kolariča dovolil, da začne slovenska župnija voditi svoje lastne matične knjige, t. j. krstno, poročno in mrliško knjigo. Prav tako je župnija tega dne začela voditi svoje lastne račune. Določen je bil tudi uradni naslov: "Slovenska župnija Marije Pomagaj". Meseca marca so bile uvedene kuverte za nedeljske kolekte, ki jih uporabljajo tukajšnje župnije. 22. marca se je začela kampanja, ko je preko 30 nabiralcev v teku enega tedna obiskalo vse Slovence v Torontu in okolici in nabiralo prispevke za gradbeni fond slovenske cerkve. Uspeh te kampanje je bil kmalu po prvem tednu okrog \$ 10.000, ko kampanja niti še ni bila zaključena. Meseca maja so bili vloženi načrti za novo cerkev pri mestnem gradbenem uradu v Torontu. Z malimi spremembami so bili odobreni dne 2. julija t. l. Sedaj samo še čakamo, da bo torontski nadškof dovolil začetek gradnje.

Med tem časom pa se še vedno nadaljuje kampanja za gradbeni fond in se nabirajo dobrotniki, ki želijo kaj prispevati k lepoti naše cerkve. Tako je treba omeniti, da je delo za notranjo opremo in okrasitev cerkve prevzel naš znani umetnik, profesor Franc Gorše iz Clevelanda, da so križev pot pri istem umetniku že naročili in plačali Clevelandski Slovenci, da so stroške za glavni oltar prevzeli Slovenci iz Montreala, Que., da za tabernakelj zopet zbirajo ameriški Slovenci, da bodo stranski oltar Srca Jezusovega kupili Slovenci v Windsorju Ont., drugega — oltar Svetogorske Matere božje — pa primorski rojaki. Še in še se priglašajo Slovenci, ki z darovanjem klpov ali drugih cerkvenih potrebščin hočejo prispevati k lepoti nove cerkve Marije Pomagaj.

Delo na verskem področju

V župnijskem okviru delujeta med nami dve verski organizaciji. Za fante in može imamo društvo Najsv. Imena Jezusovega. Zunanji izraz društvenega dela so vsakomesečna skupna sv. obhajila mož in fantov na prvo nedeljo in prav tako mesečni sestanki skozi vse leto na drugo nedeljo v mesecu. Za dekleta pa deluje Marijina kongregacija z mesečnimi sestanki in shodi. Poleg tega pa so članice in

Akad. kipar Franc Gorše: Sv. Terezija Deteta Jezusa za slov. cerkev v Torontu.

članici teh dveh organizacij tudi pri drugih akcijah verskega in karitativnega značaja.

Zaprte duhovne vaje smo imeli letos trikrat. Vodil jih je škof dr. Gregorij Rožman. Prve so bile v Manresi, Pickering Ont. od 15. do 18. maja. Bilo je 24 udeležencev, od teh večina izobražencev. Druge so bile istotam za može in fante od 4. do 7. septembra z nekaj nad 30 udeleženci. Za žene in dekleta pa so bile od 27. do 30. avgusta; udeleženk je bilo 45. Poleg zaprtih duhovnih vaj pa smo imeli tudi celotedensko duhovno obnovo od 14. do 22. marca. S to obnovo nas je pripravljala za veliko noč misijonar Rev. Jože Gregor C. M. iz New Orleansa, La. USA.

Nadaljna prireditve verskega značaja pa je bila "Molitveno-zadostilna akcija", ki smo jo obhajali meseca maja in junija ter deloma še julija in avgusta. S to akcijo smo se kot narodna skupina hoteli vključiti v svetovno skupnost častilcev presv. Src Jezusa in Marije ter z zadoščevanjem in pokoro prositi našemu narodu in celemu svetu resničnega miru. Prvotno je bila ta molitvena zadostilna akcija

Slovinci v Kanadi na spravnem romanju v Midlandu, Ont., dne 23. avgusta 1953. V sredini škof dr. Gregorij Rožman, ki je tudi vodil spravno romanje.

mišljena kot nekaj uvod v katoliški shod za Slovence v Kanadi. Ker pa tega shoda zaradi naše maloštevilnosti in zaradi obilice dela pri organiziranju lastne župnije letos nismo mogli prirediti je M-Z akcija postala samostojna verska prireditev.

M. Z. akcija je obsegala: V maju smo opravljali družinske šmarnice, v juniju pa družinske vrtnice. Vse četrtke pred prvimi petki smo molili svete ure pred Najsvetejšim. Ob nedeljah vse štiri mesece smo poslušali pridige o Marijinih pogojih za mir na svetu, ki jih je povedala v Fatimi. Zaključili pa smo to M-Z akcijo dne 23. avgusta z romanjem v Midland, kjer smo na grobovih kanadskih mučencev priredili katoliški spravn dan. Obenem smo za deset letnico, ko je ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman posvetil slovenski narod brezmadežnemu Srcu Marijinemu, ponovili to posvetitev pod vodstvom istega škofa.

V nedeljo popoldne, dne 9. novembra 1952. je obiskal Slovensko župnijo v Torontu torontski kardinal James McGuigan, ki je podelil 18 slovenskim otrokom zakrament sv. birme.

Na tem mestu moram omeniti še dve cerkveni organizaciji, ki pravzaprav ne spadata

v župnijski okvir. Prva je KA za Slovence v Kanadi. Njeno delo, ki ga more opaziti zunanji opazovalec, je bilo sledeče; sporazumno z dušnim pastirjem je trikrat organizirala zaprte duhovne vaje; med Slovenci je širila katoliški tisk; njeni člani so bili agilni na karitativnem področju; pomagala je zbirati prispevke za torontsko semenišče in za slovensko cerkev.

Druga taka organizacija pa je misijonski krožek. Vodi ga g. misijonar Kopač Janez, ki je bil 2. septembra 1952 dodeljen v pomoč dušnemu pastirju dr. Kolariču. Ta krožek širi med nami zanimanje za misijone in nabira zanje denarno pomoč. V preteklem letu je organiziral misijonsko nedeljo z nabirko za misijone (\$ 273), z molitveno uro in z misijonsko akademijo. Priredil je "Božičnico" in 24. maja t. l. igro "Tri modrosti starega Wanga".

Delo na karitativnem področju.

Za bolne rojake med nami in v evropskih taboriščih skuša skrbeti dobrodelno društvo "Caritas". Sredstva dajejo člani, ki mesečno prispevajo vsaj 0.50 v društveno blagajno. Meseca junija se je društvo spomnilo s spo-

minsko akademijo padlih domobrancev. Čisti dobiček te akademije je bil namenjen invalidom slovenske narodne vojske. V istem mesecu je društvo priredilo tudi uspelo tombolo na Ambrožičevi farmi.

Poleg "Caritas" pa se dobrodelno udeležuje tudi društvo Najsv. Imena Jezusovega, ki za Božič in za Veliko noč organizira denarno nabirko za bolne rojake.

Delo na kulturno-prosvetnem področju.

Slovenska šola. Meseca februarja 1953 je Rev. Kopač Janez organiziral šolo za slovenske otroke. Šola, ki jo obiskuje 25 otrok, ima dva oddelka. Prvi je za otroke, ki ne znajo niti brati, drugi pa za tiste, ki imajo že nekaj pojma v branju in pisanju. Za pouk sta se javili dve naši učiteljici, gospodični Marica Bastič in Ivanka Levstik.

Prepeva nam Prosvetni pevski zbor, ki ga vodi profesor Rev. Mirko Rener. Zbor poje tudi pri slovenskih mašah. 15. februarja t. l. je priredil veseloigro s petjem "Radikalna kura" in namenil čisti dobiček društvu "Caritas".

Prosvetne večere je v zimski dobi navadno organiziralo društvo Najsv. Imena Jezusovega. V letu 1952 je bil tak večer 30. novembra. Prišel je med nas g. Anton Grdina iz Clevelanda, govoril o svojem obisku v Sloveniji in nam kazal slike, ki jih je ob tej priliki posnel. Pri večeru je sodeloval PPZ pod vodstvom Rev. M. Renerja. Čisti dobiček večera — \$ 200.— je bil namenjen za katoliški dom v Gorici. — Drugi prosvetni večer pa je bil 25. jan. 1953, ko je g. Bah Stane predaval o strahotah bodoče biološke in bakteriološke vojne.

Med nami deluje tudi Slovenska fantovska zveza. Dne 3. maja 1953 so v njej včlanjeni telovadci nastopili pred slovensko javnostjo v orodni in talni telovadbi.

V dneh 26. in 28. decembra 1953 je inteligenčna skupina KA priredila študijski tečaj za slovenske izobražence. Na tečaju so bila sledeča predavanja: Analiza nevere, Pozitivna znanost in vera, Razmerje Cerkev in države, Zlo nramnega relativizma v javnem življenju, Vpliv in naloga žene v današnjem svetu, Novi človek v vsakdanjem življenju.

Omeniti je treba tudi, da deluje v Torontu društvo "Straža".

Še nekaj dejstev.

Med Slovenci po širni Kanadi so v preteklem letu misijonarili sledeči gg.: p. Odilo

Gheonov misterij "Tri modrosti starega Wau-ga". Igrali so ga člani Misijonskega krožka v Torontu.

Hajnshek OFM., dr. J. Kolarič C. M., Janez Kopač C. M., Karel Wolbang C. M. in Anton Vukšinič. Na skrajnem zapadu v mestu Vancouver pa se je naselil č. g. Martin Turk in dobil od tamkajšnjega škofa nalogo, da organizira slovensko-hrvatsko župnijo.

Slovenci v Kanadi smo proslavili jubilej ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana, ko je praznoval 70 letnico svojega življenja. Temu jubileju je društvo NLJ posvetilo en sestanek in udeležili smo se nabirke za slovensko semenišče v Argentini. Prav tako smo se tudi spomnili 25 letnice mašništva našega dušnega pastirja dr. J. Kolariča.

V mesecu juniju se je ustanovila v Torontu tudi hranilnica in posojilnica dr. J. E. Kreka.

Že v lanskem poletju pa si je manjša skupina Slovencev ustanovila Slovensko Narodno Zvezo, o kateri pravijo ustanovitelji, da bo: širila slovenski narodni program, t. j. zahtevo po lastni narodni državi, pospeševala kulturno življenje Slovencev v tujini, nudila državljsansko vzgojo, pospeševala državljsansko strpnost in gojila družabnost.

V teh kratkih vrstah sem želel prikazati, kako smo se Slovenci v Kanadi v preteklem letu trudili, da bi med seboj in v nas vero ohranili in slovenskega čutenja ne izgubili. Na prostoru večjem od Evrope smo maloštevilni razkropljeni. Težko je vživljanje v nove razmere, težak je boj za obstanek. Velikanski prostor nas redči in še individualizem nas narazen vleče. Zato bi morali vso dobro voljo skupaj spraviti; vse, kar nekatere razdvaja, zakopati in pozabiti; pa visoko dvigniti prapor naših svetih in večnih idealov, ki nas družijo; tako bi bili uspehi večji in lepši. Kazno je, da smo v preteklem letu začeli iskati to srečno pot. Daj Bog, da bi v bodočem že pogumno stopali po njej!

Likovna umetnost, glasba in gledališče

Letos so kulturnega kronista precej razbremenili sodelavci našega Zbornika v nekaterih deželah, kjer prebivajo zamejski Slovenci. Ti sodelavci so poslali preglede o kulturnem delu v svojih okoliših; objavljeni so v tej knjigi posebej. Takšen članek je napisal o

K O R O Š K I

dr. Vinko Zwitter. Popravi tam neljubo pomoto, da se spominjamo letos dvanajstoletnice — in ne sedemstoletnice — škofa Modesta. Spominjati pa bi se moral te obletnice ves slovenski narod. Kako slavijo Nemci svojega apostola Bonifacija in kako malo nam napišejo o Modestu! Vse svetnike in svetnice poznamo, samo Modesta in Heme ne. Hagiografi in življenjepisci, posebno tisti, ki živite v Avstriji in v Rimu ob virih: na plan!

Zwitterjev članek je dragocen, ker opisuje kulturno življenje katoliških slovenskih Korošcev tako, kot ga ocenjuje sodelavec tega življenja iz neposredne bližine. Preveva ga pa skromnost, ki je sicer lepa čednost, pa prav za Koroško preveč lepa. Tudi zato, ker je naš lanski kulturni pregled zaključil Koroško že s koncem avgusta, Zwitterjev pa naševa predvsem dejanja iz leta 1953, je treba vrzeli izpolniti.

Iz nekaterih krajev, kjer so v prejšnji sezoni koncertirali in igrali, letos ni poročila, a tudi nekateri lani ne omenjeni so se zdaj vključili v prosvetno delo.

Marsikje so bile pevske in igralske moči letos bolj zavzete za politično delo, podobno kot za lanske volitve v Trstu. Kako velikega pomena pa je odersko in pevsko ustvarjanje, kaže primer iz Žvabeka, Naša stranka je dobila pri volitvah samo 47 glasov, pri slovenski igri pa je bila velika dvorana nabito polna. V krajih pa, kjer je bilo prosvetno delo že več let živahno, so naši tudi pri volitvah dobro odrezali.

Na slovenskem Koroškem zelo pridno obnavljajo cerkve. Ker se vrši to delo pod strokovnim nadzorstvom spomeniške oblasti, se tako rešuje stara umetnostna posest in se obnem večja povezanost med ljudstvom in cerkvi. V zadnjem času je bil restavriran gotski kip MB v Št. Lenartu pri sedmih studen-

cih, večje prenovitve pa so izvršili v cerkvah v Dvoru pri Pliberku, Galiciji, Sv. Juriju pri Žvabeku, na Macni gori, pri Mariji na Zilji in v Žitari vasi. Tu in drugod se je izkazal slovenski slikar Jerina, ki je ustvaril tudi več oderskih dekoracij, tako za "Divjega lovca" v Št. Jakobu v Rožu.

Za pevskim oktetom "Slavčkom" je odšel na gostovanje tudi pevski zbor iz Št. Lenarta pri sedmih studenih in priredil z velikim uspehom koncerte v Gorici in v Trstu. Doma so bili pevski koncerti v Doberli vasi, v Selah, (kjer so dodali pevskemu izvajanju še šaloigro "Začarana osoba"), v Šmarjeti v Rožu, v Šmihelu, v Štebnu, ko so odprli novi dvorano, in v Žitari vasi, kjer so nastopili kar trije zbori, vmes med slovenskimi pa zapeli tudi nekaj nemških pesmi. Bilo je tudi več akademij in pestrih prireditev s pretežno pevskim sporedom, tako v Libučah, marijanska akademija v Št. Rupertu, v Št. Vidu v Podjuni in drugod. Posebno dobri so na Koroškem moški zbori. Učiteljski in učiteljiščne iz Celovca so pri šolski produkciji nastopili s rajanjem ob zvokih slovenskih narodnih pesmi, tržaški učiteljski in učiteljiščni pa so imeli v Celovcu svoj koncert.

Iz Bilčovsa poroča dopisnik "Našemu tedniku", da so imeli v sezoni "več iger". — Slovenska igralska družina v Celovcu je uprizorila še Finžgarjevo "Razvalino življenja" in Nestroyevega "Lumpacija Vagabunda". V celovški slovenski radijski uri so oddajali špicarjevi igri "Na planini" in "Osojski spokornik", nadalje "Čudoviti doživljaj", Šuster-Drabosnjakovo Igro o Kristusovem trpljenju, Župančičevo "Veroniko Deseniško" ter "Kres" in "Boštjana iz predmestja", ki so ju predvajali Šentjakobčani iz Roža. — V Doberli vasi so igrali "Naočnike" in "Protí domu". — Igralci iz Globasnice so gostovali z Geržinčičevim "Miklavžem" tudi v Štebnu, doma so dali še "Teto na konju", dekleta šivalnega tečaja "Le-pota slepi", "Doktorska umetnost" in "Dobrodošli", otroci "Materina srca" in "V Indijo Koromandijo", igralci iz Lovanka pa "Fatimsko sporočilo". — "Sv. Než" so v Gorenčah dodali "Opeharjenega žida" in "Zaklad". — Št. Jakob v Rožu je iz lanskega sporeda ponovil "Počeni prstan" tako, da je ta ljudska igra

Obisk ministrskega svetnika z Dunaja na gospodinjški šoli v Št. Jakobu. Levo g. dr. Joško Tischler, uradnik Kmetijske zbornice iz Celovca, g. Stotter, g. Česen in g. Novotny, ministrski svetnik.

lo pridobil na neki razstavi — menda v Vidmu — strokovno odlikovanje.

Petje v materinščini se glasi tam le v družbi in v nekaterih cerkvah. Prejšnje poletje je bila nova maša v Srednjim. Prepevat so prišli pevec iz Podgore. Ker se je nabralo dosti ljudi, ki niso mogli vsi v cerkev, so namestili pred cerkvijo zvočnik, da so lahko vsi udeleženci poslušali lepo petje. Ljudje so bili očarani.

GORIŠKA S KANALSKO DOLINO

Naravno je, da vodi na Goriškem v kulturnem življenju glavno mesto **Gorica**. Tukaj deluje priznani komponist in pevovodja — neki kritik je njegovo dirigentsko roko imenoval čudovito — **prof. Mirko Filej**. Cerkveno in koncertno petje, pa glasbena vzgoja dijaštva ter pevcev v mestu in okolici, je pod njegovim vodstvom ali vsaj posrednim vplivom. V novembru je dirigiral v Gorici koncert SKPD, na katerem sta sodelovala kot solist **Vence Gorjan** in pianistka **Lojzika Bratuževa**. S tem koncertom so se na gostovanjih seznanili tudi števerjanci in Nabrežani. Sledila sta koncerta božičnih pesmi v stolnici ter mladinskih zborov (ljudsko-olskih in dijaškega). Drugič je nastopil zbor SKPD v lanskem juniju in izvajal izključno Vodopivčeve skladbe.

V oderskem udejstvovanju je najživahnejša dekleška Marijina družba. Najprej je odigrala prizor "Angel in duša", s katerim je šla gostovat tudi k sesterski družbi v Sovodnje. Za misijinsko nedeljo se je naučila igrati "Afindra", katero je morala dvakrat ponoviti. K božičnici je pritegnila otroke z igrico "Prvi Božič", dekleta sama pa so igrale "Božič pastiric" in vmes prepevale božične pesmi. Dva-

v dveh sezonah doživela tam kar 5 predstav. Izvirna noviteta je bila dvodejanka "V gospodinjški šoli". — Z "Genovefo" so igralci iz **Kotmare vasi** gostovali tudi v Št. Janžu. — V **Libučah** so se otroci postavili z božičnimi igrkami. — Avtor "Rojstva našega Gospoda Jezusa Kristusa", ki so ga prikazali v Lipi nad Vrbo, je menda **Drabosnjak**. — "Dr. Fausta" so že lansko poletje dijaki ponovili v **Slovenjem Plajberku**. — **Radišani** so imeli neko igro sredi septembra. — V **Selah** so nastopili otroci in fantje; prvi v igrokazu "Mir ljudem na zemlji", slednji v "Beraškem študentu", oboji v Geržinčičevi opereti "Miklavž prihaja". Četrta predstava je bila igra Marije Gašperšič "Slepi jetnik mladosti". — Sveče so uprizorile "Na belo nedeljo" ter "Zariko in Sončnico". — **Škočjan** je bil delaven kot lani. S prejšnjega leta je bila ponovljena "Pri kapelici", s katero so šli tudi v **Radiše**, na novo so naštuđirali **Vombergarjevo "Vrnitev"**, ki so jo morali igrati trikrat. — Za **šmarjeto** je bila **Zakrajškova igra "Pri kapelici"** novost, prav tako priljubljeni "Počeni prstan". Tudi enodejanka "Vandrovka" je na **Koroškem** popularna. Koncert v svečanu je imel za uvod "Lažizdravnika" in "Čašico kave". Rekord je dosegel **Šmihel**: špitalčani so gostovali s **Finžgarjevo "Verigo"**, domačini so se vrstili z "Vestalko", "Teto na konju", opereto "Pri belem konjčku", kuharske tečajnice z neko enodejanko in otroci z igrico na materin dan. — **Št. Vid v Podjuni** je igral "Počeni prstan" in "Razvalino življenja" doma in v **Žitari vasi**, dekleta so zaključile gospodinjški tečaj s krajsko igro. — **Vogrče** so postavile igro "Gospod mora biti". — V **Žitari vasi** deluje društvo "Trta", ki si je lani zgradilo nov oder in čez te deske sta lani letos **Finžgarjev "Divji lovec"** in **miklavževka** poleg več gostovanj od drugod. — Že omenjena predstava v **Žvabeku** je bil "Počeni prstan". — Zadnje poletje so imeli **koroški slovenski študentje** svoj počitniški sestanek v **Želinjah**. Kot lani "Dr. Fausta", so tudi za letos naštuđirali neko dramsko delo, ki so ga hoteli tam pokazati. V kraju sta dve zasebni dvorani, kjer bi lahko igrali, toda lastnika ju za slovensko predstavo nista hotela odstopiti v najem. Če so potem kje drugje igrali, doslej še ni sporočila.

V BENEŠKI SLOVENIJI

je umrl duhovnik č. g. **Lucijan Krizetič**, rezbar in miniaturist, ki si je za svoje umetniško de-

Radioigralška družina v Št. Jakobu. Pod vodstvom č. g. kaplana Vinka Zaletela je v celovškem radiu igrala vse koroške narodne običaje.

krat so šli čez oder "Štiri neveste in en ženin". — Fantovski dijaški krožek je proslavil praznik Brezmadežne z dvakratno uprizoritvijo trodejanke "Mladi tiskar", cerkveni pevci iz Doberdoba so prišli pokazat iz svojega lanskega sporeda "Divje in nedeljske lovce", največji gledališki dogodek pa je bila Leskovčeva drama "Vera in nevera" v interpretaciji višješolcev.

Mešano glasbeno-oderskega značaja so bile novembrska akademija Marijinih vrteev, decembrska otroška akademija in božična akademija dijakov, ki so poleg drugih točk prikazali tudi koledovanje, pri interni produkciji pa igrali novo Birsovo šaljivko "Pavliha in polcaj", ki so jo pozneje ponovili na akademiji nižješolcev in dijakov strokovne srednje šole obenem z igranjem enodejank "Dvorec na deželi" in "V posredovalnici" ter petjem pod Filejem. K slavlju prvoobhajancev so prišli otroci iz slovenskega sirotišča z dvema igricama. Petje, recitacije in podobno so poživiljale številne prosvetne večere in zlasti Trinkovo pa materinsko proslavo.

V goriškem podeželju so imeli na praznik Kristusa Kralja koncert Filejevih evharističnih pesmi v Jamljah. Ti pevci so se potem naučili še Vodopivčevo spevoigro "Za srce in denar", s katero so obiskali tudi Števerjan. — Sovodnje so slišale koncert dveh zborov ob novi maši p. Benjamina. — V Števerjanu so hkrati koncertirali kar trije zbori in je bila koncertu priključena že omenjena Vodopivčeva spevoigra.

V Doberdoba so igrali v oktobru "Siroto Jerico", aprila pa v okviru dekliskega krožka Turšičevo veseloigro v 3 dejanjih "Izgubljeni raj". — Za zaključek tečaja v Dolu so po odigranju "Čašice kave" dali duška svoji protiko-

munistični usmerjenosti s Finžgarjevo šalo "Vse naše". Nastopil je tudi mešani zbor. — Cerkveni pevci v Jamljah se udeležujejo tudi kot igralci. Z "Romualdovimi skrbmi" so gostovali pozneje še v Doberdoba; druga predstava je bila Finžgarjeva "Veriga". — V Podgori so imeli dvakrat pester večer s prizori, kupleti in burko "Junaki". — Ob že omenjenem gostovanju goriških Marijinih družbenic so domačinke v Sovodnjah postavile na oder žive prizore iz Lovrenčičeve legende o svetogorski Mariji. Ko je bilo tu prvo sv. obhajilo, so prišli pozdravit prvoobhajance otroci iz goriškega sirotišča s trodejanjo "Ivančkove sanje". Že za novo mašo p. Benjamina je bila pripravljena petdejanska Frisova drama "Ljudmila", pa so jo zaradi slabega vremena morali preložiti na teden pozneje. — V Škriljevem so nastopili otroci z dvema enodejankama in peškimi točkami. — Štandrež je obhajal obletnico evharističnega kongresa z otroško akademijo, ki ji je sledila še podobna prireditev otroškega vrtca. Dekliški krožek je obnovil včasih silno popularne igro "Materin blagoslov" in ji dodal burko "Oh, ta Polona". — Števerjanci so proslavili materin dan. — V Zabnicah so bile na sporedu otroške ogrice.

TRST IN OZEMLJE

V Trstu samem je od lanskega pregleda razstavljal samo slikar Anton Mihelč, in to v galeriji Rosoni. Pač pa je poslal v Ljubljano na ogled kolekcijo svojih slik Avgust Černigoj, ki se udeležuje tudi pedagoško in je za izdelke svojih učencev prejel nekje v Italiji visoko priznanje.

Solističnih nastopov v Trstu živečih glasbenikov pred publiko ni bilo dosti. Le violinist Igor Ozim je s pianistko Hildo Horak-Čas dal samostojen koncert, na katerem sta poleg drugih točk podala Škerjančevo Bagatelo in tri Matičičeve skladbe. Pogosto pa so solisti nastopali v slovenskem tržaškem radiju, tako violinist Karl Sancin, Ljudevit Dobrony in Stanič-Krekova, pianisti Gabriel Devetak, Mirca Sancin in Damijana Bratuž, saksofonist Ljubivoj Slamič, tenorista Renato Kodrmac in Dušan Pertot, baritona Marijan Kos in Franc Langus, basist Danilo Merlak, pevki Vida Jesih in Vilma Bukovec, iz Ljubljane Švara in Rupel. Večkrat so v radiju peli tržaški in okoliški pevski zbori. — Slovenska prosvetna matica vzdržuje glasbeno šolo, ki jo vodi K. Sancin; na šolski produk-

ciji 18.VI. so nastopili posamezni gojenci in godalni orkester, — Tudi baletna šola Slovenskega dobrodelnega društva je imela produkcijo učencev. — Izmed pevskih zborov je menda najbolj agilen "Jadran", ki ga vodi dr. Zorko Harej. Na 8. prosvetnem večeru, ki je bil posvečen slovenski narodni pesmi, je s svojim petjem ilustriral predavateljeva izvajanja, koncertiral je na Opčinah, v Dolini, v Doberdolu in nazadnje na festivalu v Repentabru in nastopa v njegovi sestavi navedno še posebna folklorna skupina. — V Repentabru so peli tudi Rojanci in Mačkovičani. — O Božiču je dirigiral Dušan Jakomin koncert 120 pevcev iz 5 zborov; podobno mogočna pevska manifestacija je bil koncert brežanski zborov. — Na srednješolski akademiji so študentje pod vodstvom prof. R. Lenčka in ob spremljavi openskih tamburašev plesali tri belokranjske ljudske plesne. — Posebno zanimiv je moral biti koncert Barkovljanov na Opčinah; peli so stare, že pozabljene ljudske pesmi iz Barkovelj, iz časov, ko te še niso bile predmestje tržaškega vele mesta, ampak še ljudskega petja polna slovenska vas.

Še bolj delaven kot prejšnja leta je bil to sezono Slovenski oder. Naštudiral je štiri kvalitetna dela, dve slovenski in dve tuji. Ob 25 letnici svojega oderskega truda je Vilko Čekuta režiral "Glavni dobitek" pred kratkim umrlega Frana Lipaha. Ostale igre je režiral prof. Peterlin. Z Dickensovim "Cvrčkom" je oder gostoval tudi v Dolini, s Timmermansovim "Župnikom iz cvetočega vinograda" v Dolini, na Bazovici in v Nabrežini. Za Repentabor si je izbral najnovejše delo Bineta Šulinovega "Krst pri Savci", ki so ga pred tedni založili buenosaireski "Katoliški mislioni". Zbor igralcev so pomnožili dijaki in člani Slov. prosvetnega društva od Sv. Ivana. Na tem festivalu, ki se je vršil 23. avgusta 1953, so tržaški pesniki brali svoja najnovejša dela. Slovenski oder izdaja tudi priložnostno revijo istega naslova. — Ostale gledališke družine so tvorili višješolci, ki so zmogli dve deli: "Romualdove skrbi" in versko igro "Zmagala si", s katerima so pohiteli obkrat v Dolino, nadalje Marijina družba s štiridejanko "Bele sužnje", ki jo je morala ponoviti, in Marijina družba iz Rojana z dvakrat igrano trodejanko "Mamica" in "Siroto Jerico" na materin dan. Rojanski otroci so pripravili "Janka in Metko". Igralci od Sv. Ivana so se lotili Molièrejevega "Namisljenega bolnika", njihova mladež "Pepel-

Slovenski učiteljiščniki iz Trsta pojo slovenske narodne pesmi v Celovcu.

ke". V Marijinem domu sta bili igrani dve veseloigr. — Ruski begunci so osnovali miniaturni teater "Modra ptica" in gostujejo v slovenskih dvoranah Trsta in slovenskih krajih STO-ja s svojimi pestrimi, pa kvalitetnimi sporedi. — Radio Trst II prenaša tedensko enkrat ali dvakrat dramska, po večini moderna tuja dela: od slovenske literature so bili zastopani Detela z "Učenjakom", Lipah z "Glavnim dobitkom" (igralci Slovenskega odra), Cankar z "Narodovim blagrom" in Bevk z dramatisacijo "Kaplana Čedermaca".

Pestri so bili večeri Slovenske prosvete, večkrat je tam pel "Jadran". Tudi v Trstu so priredili Trinkov večer, kmalu nato še Prešernovega. Omeniti bi bilo še otroško akademijo tržaških letoviščarjev v Repentabru v septembru 1952, dvakratno akademijo gimnazijcev in učiteljiščnikov ter miklavževanje Slov. dobrodelnega društva z igrico in petjem katinarskih otrok.

Tržaška okolica je bila slovenskega kulturnega dela v svoji metropoli deležna v obilni meri. Ne le, da od nikoder ni daleč v Trst, tudi Tržačani so pridno hodili v goste na deželo. Vendar okoličani sami ne bi radi v vne mi zaostajali za mestom. V Borštu so priredili dva koncerta, prvega so izvajati trije zbori, drugega pevsko društvo "Slovenec". — Več vaških zborov se je združilo za koncert v Dolini. — Dva pevska zbora sta hkrati nastopila v Mačkovičah, Mačkovičani so koncertirali tudi na prostem pred cerkvijo v štimarju. — V Nabrežini imajo pevsko društvo "Avgust Tance", imenovano po dolgoletnem nabrežinskem narodnem in prosvetnem delavcu, in godbo, ki sta se združili za Prešernovo proslavo, katero sta šli ponoviti v Mavhinje. Pozneje je imel "Avgust Tance" še en pevski koncert doma. — V Plavju so se pa sporazumeli šolarji z dekletki strokovnega tečaja za skupni pevski

in ljudskoplesni nastop, kateremu so priključili Kunčičevo trodejanko "Škrati". — Na veliko nedeljo so peli v Trebčah Tomčevo velikonočno mašo "Surrexit".

Z Bazovice hodi v Trst precej srednješolcev. Ti so pripravili svojemu naraščaju mlkjavčevko "Ali je kaj trden ta vaš most" in potem še dvakrat "Pepelko". — "Igro o izgubljenem sinu" so uprizorili v Borštu. — Marija Grošelj je avtorica otroške pravljíčne igre "Dve Marički", ki so jo igrali v novi dvorani v Dolini. Tam je bila tudi mladinska akademija s prizorom "Mati domovina". — Posebno dobro je "Igra o izgubljenem sinu" izpadla v Mačkovljah, da so jo morali iti potem ponoviti v Trst na proslavo misijonske nedelje, združeno s shodom vseh katoliških organizacij na Tržaškem. — Kunčičeve "Škrate" v Plavju smo že omenili. — Ob zaključku šolskega leta so bile pestre proslave akademijskega značaja v Borštu, Mačkovljah, Šaležu, Štivanu, Zgoniku in drugod.

IZ FRANCIJE

Imamo bolj malo poročil. Tam delujejo razni pevski zbori. Ko je v oktobru praznovalo Društvo sv. Barbare v Liévinu svojo 25 letnico, sta nastopila domači kvartet in pevski zbor iz Sollauminesa, igralci pa so vpriporili igro "Zgubljeni in spet najdeni mož". — Ob obisku kardinala Piazza izseljenskim vrediščem v Franciji je pel pri sv. maši v Parizu in imel potem 40 minutno oddajo slovenskih narodnih pesmi na pariški radijski postaji pevski zbor iz Bruay-ja.

HOLANDSKA IN WESTFALSKA

V Lindenhuevelu je bil ustanovljen moški pevski zbor kot odsek društva sv. Barbare. Nastopil je ob jubileju bratskega društva v Steinerboschu in pri neki proslavi v heerlenskem gledališču. Pevci tega zbora so se zbrali iz 9 slovenskih družin v kraju. Delavna sta pevska zbora "Škrjanček" v Eygelshovenu in "Zvon" v Heerlerheide. Slovenske zборе večkrat vabijo prepevat v radio. Tako so peli za Veliko noč v oddaji Maastricht, prej pa že v televizijski oddaji iz Bossuma. "Škrjanček" in "Zvon" sta ob priliki romanja v Kevelaer skupaj s pevskim zborom iz nemškega Gladbecka priredila koncert slovenskih pesmi pod vodstvom g. Štefana Roglja.

Tudi v

AVSTRALIJI

so se že osnovala slovenske pevske skupine. Ena je pela o Božiču v Bonegilli in Alburyju. Na slovenskem večeru 27. junija sta pela moški zbor in tercet sester Dežmanovih; dekleta so podala tudi nekaj recitacij.

Poročilo iz

KANADE

moram dopolniti z registracijo treh umetnostnih razstav, katerih se je udeležil slikar Božidar Kramolc. Prvo so priredili "35 young contemporaries", drugo združenje kanadskih slikarjev in grafikov CPE — Kramolc je član teh društev —, tretjo kanadsko grafično društvo SCGA; na vsaki razstavi je imel nš umetnik dve deli. Na pomlad pripravlja razstavo linorezov in monotipij v Torontu. Tudi poročilo o Kramolčevi razstavi v Clevelandu in o Goršetovih delih za torontsko slovensko cerkev — spodaj pod "Združenimi Državami" — se tiče Kanadčanov. Obžalujem, da nimam še nobenih podatkov o arhitekturi te cerkve.

Rennerjev pevski zbor je nastopil na misijonski prireditvi v oktobru 1952, ko so igrali tudi Kopačevo otroško trodejansko "V Baragov misijon". Na binkoštno nedeljo je misijonski krožek vpriporil Gheonove "Tri modrosti starega Wanga". Na materinski proslavi je bila odigrana oderska slika "Sirota". Dobro sta uspeli Doboviškova "Radikalna kura" in Finžgarjeva "Razvalina življenja".

ZDRUŽENE DRŽAVE

Oktoberska razstava lanskega leta, ki jo je priredil kipar France Gorše skupaj s slikarjem Brisleyem v clevelandski galeriji Art Colony, je morala uspeti, saj so kvalitete tega našega umetnika tako nesporne, da tudi tuji na ne bi mogla nad njimi zdvomiti. Slovenska kritika se ni mogla navdušiti za Goršetovega razstavnega tovariša, češ da je futurist, pa po opisu njegovih del bi bil bližje kubistom in ljubi velike barvne ploskve, kar se je verjetno zaradi kontrastov dobro podalo k razvrstitvi skulptur. Gorše je razstavil velika kipa Vnebovzete in Trubadurja, skupino Treh božjih čednosti, kolekcijo bakrene plastike in več živalskih skulptur. Zdaj je Gorše ves zavzet s kiparskim delom za torontsko slovensko cerkev. Napravil je načrt za glavni oltar. Za oba stranska oltarja je že izvršil štiri sohe iz žgane gline malo pod naravno velikostjo in si-

cer Srce Jezusovo, Brezmadežno, Žalostno MB in Malo Tereziko; v delu ima sv. Jožefa in 14 postaj križevega pota, tudi iz žgane gline. Za te postaje ameriški in kanadski rojaki kar tekmujejo, kdo jih bo odkupil in poklonil novi cerkvi. Kipar se je prav v to delo poglobil z vso ljubeznijo in pričakujemo od njega, da nam bo ustvaril nekaj enakovrednega Bergantovemu križevemu potu v Stični. — Iz svoje zasebne zbirke je priredil Gorše v svojem ateljeju razstavo grafike Mihe Maleša. — Tretja likovna umetnostna slovenska manifestacija v Clevelandu je bila razstava Božidarja Kramolca. Razstavo so odprli v okviru "Krogovih" mesečnih večerov s predavanjem dr. Rajka Ložarja. Iz kritike, ki jo je napisal Gorše, posnemam, da so bile razstavljene pokrajine "impresionistovske", kompozicija Lama Sabaktani je izražala višek dramatike, v linorezih teži slikar v abstraktnost. Na splošno je Gorše označil Kramolčev opus s trdnostjo zgradbe, vnašanjem dekorativnih elementov, prostorno pa kot dvodimenzionalen s prividom tridimenzionalnosti.

Mesto Cleveland sicer ni matica kulturnega dela za vso Ameriko v tem smislu, kot sta to za svoji okolici Gorica in Trst in postaja zdaj tudi Celovec za slovensko Koroško, toda je največje slovensko mesto v tujini in prekaša zato kvantitativno po umetniškem in prosvetnem udejstvovanju tako zelo vse druge kraje v ZDA, da ga moramo postaviti na prvo mesto. In čeprav od tam včasih plšejo, da še ni vse tako, kot bi moralo biti, se nam vidi iz tukajšnje, argentinske perspektive sodelovanje starih in novih naseljencev v kulturnem življenju naravnost idealno. Še eno odliko Clevelanda moram poudariti: dolgoročni napovedi prireditev ter točno izpolnitev napovedanih rokov in sporedov. Res imajo razpoložljive lepe slovenske dvorane v narodnem domu na St. Clair Ave, na E 80 St, na Maple Heights, v AJC na Recher Ave, na Holmes Ave in drugod, kar organizacijo olajša, toda osebna indisponiranost sodelujočih nikjer nikoli napovedanega dela ne zavleče ali celo prepreči.

Vodilna osebnost v glasbenem življenju predvsem starih naseljencev je Tone Šubelj. Vodi Glasbeno matico in še tri pevske zборе: Adrijo, Slovana in Triglav. Kot že pred tremi leti je Glasbena Matica spet uprizorila lansko jesen Verdijevo "Traviato", letos pa Mascagnijevo "Cavallerio rusticano" in Leoncavallove "Pag-

Akad. kipar F. Gorše: XIII. postaja Križevega pota za slov. cerkev v Torontu.

liacce". Vmes je spomladi nudila velik koncert, na katerem je podala Rossinijevo Stabat Mater, več slovenskih narodnih pesmi, nekaj opernih arij in Haendlovo Alelujo; Šubljev 14 letni posebno nadarjeni učenec Robert Sterbank je na klavirju igral Chopinovo Polonaise. Adria je priredila dva. Slovian prav tako dva in Triglav en samostojen koncert, vsi trije zbori z Matico vred pa še velik monstre koncert pod milim nebom. Iz Šubljeve šole sta izšli pevki Carolyn Budan in Josephine Petrovič ter tenorist Eddy Kenik. Budanova je imela samostojen koncert, Petrovičeva skupaj s Kenikom. Vsi trije so sodelovali tudi na proslavi škofove sedemdesetletnice, Budanova s svojo najljubšo pesmijo "Pri zibel" Evgena Lampeta; spremlja jo na klavirju Vera Milavec-Slejko. Petrovičeva in Kenik sta ponovila svoj koncert v Chicago. — Pevski društvi Zarja in Planina sta imeli vsako dva koncerta, Zvon enega. Mladinski zbor je koncertiral najprej v West Parku, potem še v delavskem domu na Waterlou. Nisem mogel doznati, če je to zbor iz fare sv. Lovrenca, čigar koncert je vodil pesnik in glasbenik Ivan Zorman. Lira je imela koncert skupno z nekim otroškim zborom in so otroci dodali še igrice. Ta prireditev je šla v korist Lige. Na drugem, cerkvenem koncertu je pela Lira Marijine pesmi. Cerkveni zbor Ilirija je v cerkvi Vnebovzete izvajal Slovenski Božič, pozneje še kantato Kalvarija (Haydnovih Sedem poslednjih besed na križu?). Na sporedih posvetnih nastopov prevladujejo slovenske narodne in ponarodele pesmi, na drugem mestu so operne arije in na tretjem ameriške pesmi. Zbori so številčno močni. — Pretežno iz novih naseljencev se je zbral zbor Korotan. Pel je ob raznih priložnostih, kot na škofovi proslavi, na pestrem večeru, ki ga je priredil skupno z Lilijo in Krogom, in nazadnje na

Akad. kipar Gorše: Glava trpečega Kristusa.

koncertu. Zbor vodi Metod Milač in hoče nadaljevati tradicijo Franceta Marolta. Na splošno so koncerti boljše obiskani kot gledališke igre.

Vodilni gledališki družini sta še vedno Ligin "Slovenski oder" in "Lilija". Prvi je naštudiral šest novitet: Teto na konju (ponovitev), Trojčke (dvakrat), Mauserjevo novo delo "Makabejci", Razvalino življenja (za goriški dom), Marclay-Novakov "Rožni venec" in kot prvo predstavo sezone 1953-54 drugo Mauserjevo noviteto "Kaplan Klemen". "Lilija" je priredila dva pestra večera (enega režiral dr. Pavlovčič) ter igre Medved: Stari in mladi, Zakrajšek: Pri kapelici, Nicodemi: Učiteljca, Geržinčič: Miklavž prihaja in Podrti križ. — Slovenska moška zveza se je z igralci pasijonskega kluba lotila "Miklove Zale", društvo Ivan Cankar pa Jurčičevega Domna v česnikovi dramatizaciji.

V Detroitu je priredila Slovene National Home Singing Society pol slovenski pol ameriški koncert.

V Bridgeportu deluje Slov. kat. pevsko in dramatično društvo Domovina, ki je z "Belim konjičkom" gostovalo tudi v Ridgewoodu. Druga predstava je bil "Mutasti muzikant". — Chicago: Miklavž prihaja. — Milwaukee: Po večletnem premoru je spet nastopilo društvo Triglav s "Pričaranim ženinom". — New York: Za Miklavža je napisal igro v verzih Si-Prej enkrat so že igrali "Snubača" (Čehov?) Prej enkrat so že igrali "Snubača" (Čehov?) in misterij "Lazarjeva smrt", na cvetno nedeljo pa Timmermansovega "Župnika iz cve-točega vinograda".

Dne 5. februarja t. l. je imel v mestnem gledališču v Caracasu, glavnem mestu

VENEZUELE

svoj koncert baritonost g. Vladko Kos. Pri-kupna je že programna knjižica, v kateri pou-darja umetnik svojo narodnost in ljubljansko šolanje. Poleg pesmi in arij Haendla, Bee-thovna, Mozarta, Schuberta, Verdija, Debus-syja, Chaussona i dr. je pel tudi tri slovenske: Volaričev Oj rožmarin, Gerbičovo Pojdem na prejo in svojo Imel sem dekle. Silno pohvalne so bile kritike v dnevniku "El Nacional" ter revijah "Mi Film" in "Clave": le — ta je po-svečena glasbi in se je recenzent posebno la-skavo razpisal o slovenskem delu sporeda.

Slovenski pevski zbor je za Veliko noč pre-peval v veliko in veselo presenečenje domačin-ov v cerkvi v mestu Los Teques.

ARGENTINA

Dva dni za znanstvenikom dr. Alojzijem Odarjem je umrl v Buenos Airesu umetnik

† Marijan Koritnik

Tri modrice so žalostne, ker je omahnil v večnost ta idealist v najlepših fantovskih letih. Po poklicu je bil slikar, ki se je skozi Goršetovo šolo v Ljubljani in bolonjsko aka-demijo povzpел do solidnega znanja, zaradi katerega je žel priznanje v Italiji in še bolj tu v Argentini. Ni bil revolucionar, niti novotar; v umetnosti ni iskal problematike, ljubil je lepoto. Bil je portretist in bil je živopisec Marijin. Dar likovnega izražanja ni bil edin, s katerim ga je odlikoval Gospod. Imel je ža-meten glas, ki ga je uvrstil med stebre Gal-lusovega zbora in z enako prirojeno vnemo je igral na odru kot član gledališke družine SOVA. Njegovemu spominu je posvetil "Gal-

lus" začetni del svojega letošnjega koncerta.

Likovno umetnostnih prireditev, kot se je z njimi ponašal Cleveland, slovenska Argentina ni imela, če izvzamemo razstvo **Bare Remčeve** v salonu moderne sobne arhitekture na Cabildu. Slikala je tudi letos v Bariločah in se posvečala keramiki ter knjižni opremi. V misijemskem zborniku 1953 je z linorezi "podložila" tekst Debeljakovega besedila za oratorij o Ireneju Frideriku Baragi, pa je črni tisk besedila premočen. Remčeva je s slikarico **Ivančevo** v Rimu, ki je dala lik Vodebovi pesniški zbirki, spet uvedla slikarsko opremo — ne ilustracijo — knjige, kar je bil že četrto stoletja pri nas skoraj izključen monopol arhitektov. Za koledar slovenske "tvrde" "Vigor" je izdelala glavo Indijanca. — Šulinov "Krst pri Savici" je ilustriral **H. Gorazd**. Že dalj časa pripravljajo slovenski slikarji v Argentini skupno razstavo; doslej je še niso uresničili.

Buenos Aires je med prvimi svetovnimi središči glasbenega izvajanja. Najpomembnejši solisti in dirigenti redno, skoraj bi mogli reči: vsako leto pasirajo to velemesto. V tem "koncertu" najkvalitativnejših koncertov zavzemajo odlična mesta **Franka Golob**, **Anton Dermota** in **Drago Šijanec**. To niso iz slovenskega ponosa zapisane besede, to so ugotovitve buenosaireske kritike — ki bi jo morali mi zbirati — prav spričo omenjenih imenitnih gostovanj. V velemestnem — tudi glasbenem — vrtežu gre marsikateri njihov uspeh mimo nas. A vsaj nekaj jih moremo registrirati, četrto to morda presega okvir tega pregleda, ako bi ga kdo pojmoval kot poročilo o kulturnem udejstvovanju Slovencev v zamejstvu v ožjem pomenu. Gospa **Golobova**, pri kateri tukajšnja kritika posebno povdarja njen izredni glas, pevsko tehniko, stilnost in stvarilno silo v interpretaciji, je pela **Brahmsovo Rapsodijo** za alt, zbor in orkester pod dirigentom **Igorjem Markevičem**. Dalje altovske partije v **Beethovnovi Maši** v C-duru, **Mendelschnovem** oratoriju **Paulus** in v **Puricellijevi** operi **Dido** in **Eneja** — vse pod taktirko dirigenta dunajske opere **Feliksa Prohaske** ter v **Honeggerjevem** simfoničnem psalmu "Le roi David", ki ga je dirigiral dirigent pariške opere **Albert Wolf**. Dala je samostojen koncert v Collegium Musicum, na katerem je pela tudi našega **Osterca**; spremljal jo je **Leo Schwarz**. Na komornem večeru v počastitev umrlega **Prokofijeva** je ob spremljavi **Jožeta Osana** pela pesmi tega ruskega skladatelja. Nastopila je v **Janač-**

kovem "Diario de un desaparecido" ter v **Radio El Mundo** pela ob spremljavi orkestra **Respighijevo** kantato "Il Tramonto". — **Anton Dermota**, od leta 1936 član dunajske državne opere, prihaja že več let gostovat v **Teatro Colón** s skupino nemških umetnikov z Dunaja. Poznan je kot eden najznamenitejših tenoristov sedanje dobe. Četudi ga kritika povečuje zlasti kot pevca v **Mozartovih** delih, je letos pel s polnim uspehom v **Beethovnovi** operi **Fidelio** (**Florestan**), **Stravinskega** **Kralju Edipu** in **Bergovem** "Wozzecku". — **Šijanec** je stalni dirigent državnega simfoničnega orkestra pri **Teatro Argentino** v **Evi Perón**, glavnem mestu province **Buenos Aires**. Kot tak si je pridobil sloves s številnimi uspehi, da omenimo iz zadnjega časa **le Eroico** iz cikla vseh **Beethovnovih** simfonij. Dirigiral je koncert sodobne glasbe z državnim simfoničnim orkestrom v **Buenos Airesu**, simfonični orkester mesta **Buenos Aires** in zbor **Lagun Onak** o **Božiču**, orkester državnega radija, **Gilardijs** **Oratorij Stabat Mater** za soliste, zbor in orkester z orkestralnimi in vokalnimi korpusi **Teatra Colón** v **Buenos Airesu**.

Kot skladatelja sta delavna **Jože Osana** in **Lojze Geržinič**. Geržiničevih kompozicij letos sicer niso izvajali (lani je pel njegovo priredbo narodnih pesmi **Gallus**), so pa v študiju. Letošnje največje **Osanovo** delo je glasba k **Jeločnikovemu** oratoriju o **Baragi**, ki se je izvajal 18. oktobra. Z raznimi nastopi in tudi samostojnimi koncerti se uveljavlja mladi pianist **Anton Soler-Biljenski**; opozoriti je na pianistko **Ančico Kraljevo**, kot violinist pa je nastopil **Alojzij Sonec**.

Med pevskega zbori prednjači "Gallus". Zbor prepeva pri glavni slovenski službi božji, gostoval je pa tudi pri mašah v farah **Betaniji**, **Dock Sudu**, kjer je celebriral presv. daritev papeški nuncij nadškof **Zanin**, v **Temperleyu**, **Liriersu** in **Ciudadeli**. Pel je na lanski **Baragovi** in na letošnji škofovi proslavi ter na spominski svečanosti padlim borcem, na katerih je prvič izvajal **Osanovo** priredbo narodnih vojaških pesmi. Zborov kvintet je pel na **Balantičevem** večeru, kvartet sester in brata **Fink** pri letošnjem **Baragovem** oratoriju. O **Božiču** je imel **Gallus** cerkveni koncert slovenskih cerkvenih pesmi, kronal pa je svoje delo z dvakratnim koncertom, na katerem je izvajal skladbe renesančnih mojstrov, dve argentinski ljudski (eno v **Šijančevi** priredbi) in vrsto vrhunskih naših narodnih (Visoki rej v

Osanovi priredbi) in umetnih. Vse to je izpeljal dirigent dr. Julij Savelli.

Zelo agilen je cerkveni pevski zbor v Ramos Mejiji. Sodeloval je pri prosvetnih sestankih krajevnega odbora Društva Slovencev, nastopil na Baragovi in Rožmanovi proslavi, na tej z novo skladbo svojega pevovodje g. Čamernika, na "novinarskem koncertu" v Moronu itd. V največji igralski suši sredi zime je priredil glasbeno-gledališki nastop z Vodopivčevimi Snubači in enodejanko "Za srce in denar". Cerkevni pevski zbor v San Martinu vodi g. Pavšer. Tudi ta je sodeloval pri prireditvi v Moronu in večkrat pel pri slovenskih mašah v raznih argentinskih cerkvah. Prav tako se lepo razvijata cerkvena zbora v Lanusu in v San Justu. Pela sta pri slovenski službi božji v svojih farah in na raznih prireditvah v svojem okolišu. Na akademiji v čast Brezmadežni in na materinskem dnevu je nastopal dekliski zbor. Otroški zbori so se postavili na akademiji prvoobhajancev, na prireditvi Duhovnega življenja, na materinski proslavi, pri praznovanju 29. oktobra v San Justo in drugod.

Gong je v režiji Marijana Willemparta z velikim uspehom krstil lani napovedano dramo Stanka Kocipra "Svitanje". Za škofov jubilej je odigral odlomke iz Claudelovih dram "Marijino oznanjenje" in "Opoldanski delež". Ne pod Gongovo firmo, pač pa pod Jelčnikovim vodstvom so bili recitacijski večer Balantičeve družine in prav tako lanska in letošnja Baragova proslava. Na lanskj smo videli trodelno misijonsko revijo: prizor o Savlu-Pavlu iz svetopisemskih tekstov, pantomimo Frančiška Ksaverija ob Claudelovi odji in sceno "Slava Baragi", na letošnji pa mogočni dramski oratorij "Eno samo je potrebno". Avtor obeh del je Nikola Jeločnik, tako, da smo imeli v tem

razdobju tri izvirne novosti. — Marijan Willempart je režiral škofovo in domobrasko proslavo, ki sta bili sicer pretežno glasbenega značaja, pa jima je dal režiser tudi odrski poudarek. — SOVA je v okviru ramoškega miklavževanja nudil Nušičevega "Analfabeta", v režiji Stanka Jerebiča dvakrat Moliere-ovega "Namišljenega bolnika" in Nušičevo "Gospo ministrico". Škoda je, da je morala zaradi finančnih težav prenehati njegova revija "Oder". — Zvest svojemu programu je ostal SIO z uprizoritvama Finžgarjevega "Divjega lovca" in Vombergarjeve "Vode" (dvakrat). Obe je režiral Willempart. — Gledališko življenje se živahno razvija tudi v Lanusu. Lanuščani so sodelovali s prizorom na lanskj Baragovki, doma pa so igrali za Miklavža odlomke iz Geržinčičeve operete, burko "Dva para se ženita" in nazadnje Remčeve "Užitkarje". Deli omenjene operete so bili na sporedu miklavževanja v San Martinu. — Orcei so igrali na akademiji prvoobhajancev, prizor v čast škofu in na materinski proslavi, ki je bila skoraj vsa njihovo delo.

Izven Buenos Airesa — zgoraj navedeni kraji so le predmestja glavnega mesta — deluje pevski zbor v Cordobi, ki poje tudi pri argentinskih mašah. Imeli so nadalje deklisko rajanje s petjem. — Na podoben način se udelevuje številnejši pevski zbor v Mendosi. Tu pa se razvija tudi dramatika. Imeli so miklavževanje, proslavo Brezmadežne, misijonsko prireditev, božičnico z Malijevo trodejanko "Zmaga ljubezni" in na cvetno nedeljo Weiser-Savinškovo igro "Luč z gora".

Menim, da ta bilanca za vso našo menjinsko, izseljensko in begunsko revščino ni nečastna.

L. M.

Velika Britanija

Po približnih cenitvah se je v letih 1947 in 48 v Veliki Britaniji naselilo kakih 600 do 700 slovenskih beguncev, po večini iz Avstrije in Nemčije. Pred njihovim prihodom v Britanijo slovenskih naseljencev — razen majhnega števila služkinj — ni bilo. Zaradi izseljevanja v Zedinjene države in zlasti v Kanado se je število tukajšnjih Slovencev v zadnjem času ob-

čutno znižalo. Njih število znaša sedaj morda 500.

Ob prihodu v Britanijo so jih oblasti po iljale na delo po vsej Angliji, Škotski in Walesu. Ta raztresenost je že v prvem početku otežila sistematično prosvetno delo med tukajšnjimi naseljenci. Vkljub temu so si takoj po prihodu v nove kraje ustanovili svoje društvo, v kate-

rega okvirju se sedaj vrši skoraj vse slovensko prosvetno delo v Britaniji, ki pa je zaradi že omenjene raztresenosti članstva skoraj izključno omejeno na nekaj krajev, kjer so se Slovenci naselili v skupinah.

V preteklem letu je bila najživahnejša londonska skupina, ki je s sodelovanjem slovenske župnije prirejala redne mesečne sestanke, ki so bili predvsem družabnega značaja, nekajkrat pa povezani tudi s skioptičnimi predavanji: o škofu Slomšku, o lepotah slovenske zemlje in o Trstu. Na enem od teh sestankov so udeleženci skromno proslavili 70 letnico škofa dr. Gregorija Rožmana. Najlepše je uspel velikonočni sestanek — s pravim slovenskim žegnomo — na katerega je prihitelo skoraj sto Slovencev iz vseh krajev Britanije. Fantje okoli Bedforda so priredili dva sestanka, waleški rudarji dva in člani v Mansfieldu enega. Običajna spominska proslava za padlimi domobranci se lani ni vršila.

Dramatski krožek v Londonu je priredil dva lažja dramatska nastopa, ki sta bila zanimiva zaradi sodelovanja deklet iz Beneške Slovenije, ki so si v Londonu našle zaposlitev kot služkinje. Dekleta so ob tej priložnosti prvič brale in govorile knjižno slovenščino. Kakih dvajset teh deklet se sedaj redno udeležuje slovenskega društvenega življenja v Londonu.

Zaenkrat gojijo petje le fantje v južnem Walesu, ki so si ustvarili svoj pevski oktet, ki je letos trikrat nastopil: na družabnem večeru na predvečer društvenega občnega zбора v Bed-

fordu, na velikonočnem sestanku v Londonu in na javni prireditvi v Walesu, ki jo je organizirala britanska organizacija za pospeševanje ciljev Združenih narodov. Oktet je zapel dve slovenski narodni pesmi, za kateri ga je britansko občinstvo hvaležno nagradilo z živahnim aplavzom. Zaradi odhoda pevovodje je pevski zbor v Rochdale-u utihnil. Tudi sicer je prosvetno delo — ki je tam poprej bilo zelo živahno — zaradi odhoda nekaterih članov v Kanado zaspalo.

Poleg Slovenskega društva z Veliki Britaniji obstoja še kulturno-politično društvo "Slovenska Pravda", čigar delo pa se vrši v več ali manj zaključenem krogu, pa zato o njem ni dosti znano. Društvo ima lepo knjižnico, ki je proti mali odškodnini na razpolago vsem britanskim Slovincem.

Najbolj razširjena lista med britanskimi Slovenci sta "Pismo", ki ga slovenski župnik vsak mesec pošilja vsem tukajšnjim Slovincem, in "Luč", ki ga izdajajo in tiskajo v Celovcu za vse slovenske naseljence v Zapadni Evropi. V Britaniji izhaja poleg tega še razmnoževani "Klic Triglava", ki zagovarja politično smer "Slovenske Pravde".

Na letošnjem občnem zboru slovenskega društva so člani pokrenili vprašanje nakupa hiše v Londonu, kjer bi društvo imelo svoje prostore in ki bi postala nekako zatočišče vseh Slovencev v Britaniji. Bodočnost bo pokazala, ali bo misel s požrtvovalnim sodelovanjem članstva izvedljiva.

MIRKO KUNČIČ

Mala čarovnica

(Tomčevi Verici v spominsko knjigo)

Tam v senci gavranjih obrvi
dva murna, dva murna črna,
pod njima navihani nosek
in zobkov veriga srebrna.

Ei, murna, dva murna črna!
Od kod sta se vidva prikkladla?
Sta z bilke cvetlične v poljani
na Verico dremajoč padla?

Ie všeč vama v senci košati?
Ves dan se poredno smehljata
in krešeta misli vesele,
da žalost ne more skoz vrata.

Ei, murna, dva murna nemirna —
oči črne, Verica, tvoje!
V njih škrat svoje burke uganja
in angel e zvezdah nam poje.

Ie čaraj mladost nam iz groba,
čarovnica mala in mila!
Zapléšiva, habica, polko —
še noju je, hej, pomladila...

Prva razstava svobodnega slovenskega tiska

Bila je v dneh 30. novembra in 7. do 8. decembra 1952 v prostorih na slovenski pristani v Moronu pri Buenos Airesu. Razstavo so organizirali uredniki "Svobodne Slovenije" s sodelovanjem vseh založb. Razstavljen je bil v tujini izhajajoč svobodni slovenski tisk, kar ga je bilo mogoče doseči. Ker je razstava imela namen prikazati tisk svobodnih Slovencev v zamejstvu, ni zajela taboriščnega tiska.

Razstavljena je bila naslednja tiskana beseda svobodnih Slovencev po posameznih državah:

ARGENTINA

Založba "Svobodne Slovenije": tednik "Svobodna Slovenija" in njegove priloge; Koledarji-Zborniki "Svobodne Slovenije", za l. 1949, 1950, 1951, 1952 in 1953; knjižna izdaja pesnitve "Velika črna maša za pobite Slovence" Jeremije Kalina (1950), bibliofilska izdaja pesmi dr. Tineta Debeljaka "Poljub" (1951) in Slovensko-kasteljanski slovar, ki ga je sestavil č. g. Hladnik Janez (1950).

Založba "Slovenska beseda": mesečnik Šmartinski Vestnik; kulturna revija "Slovenska beseda", knjiga: Zgodbe mučeništva Slovencev (1950), brošure Ušel sem smrti (1949), Na božjo pot (1949); koledarček "Slovenske besede" (1950); knjiga Ivana Lavriha "Za Bogom v tujino" (1951).

Konzorcij "Duhovno življenje": mesečna duhovna revija "Duhovno življenje"; otroška priloga DŽ "Božje stezice"; žepni koledarčki "Moj prijatelj" (1952, 1953); brošura "Ura molitve izseljencev" (1950); knjiga C. M. D. Heredia "Vir največje sile" v prevodu Franceta Kremžarja (1951); verski tednik "Oznanilo".

Založba "Misijonske zveze": misijski mesečnik "Katoliški misijoni" — življenjepisi "Friderika Baraga" dr. Franca Jakliča (1952) — misijonski letni zbornik "Misijonska nedelja" (1952) — molitvenik dr. Franca Jakliča "Pred Bogom pokleknimo" (1952) — brošurica "Baragova devetdnevnicá" (1951) — druga izdaja A. Bessieres-ove knjige "Puščava bo cvetela" v prevodu dr. J. Žagarja CM, (1951).

Založba "Družabna pravda": "Delo in svet", pet prilog Družabne pravde v "Svobodni Slo-

veniji" (1949) — mesečnik za socialna vprašanja "Družabna pravda" — brošura "Stanovska ureditev Slovenije" (1946 Lienz, 1947 Rim) — knjižna izdaja okrožnice papeža Pija XI. Quadragesimo anno" (dr. Ušeničnik (1950) — broširana izdaja: dr. Ivan Ahčin "Ob jubileju" (okrožnic Rerum novarum in Quadragesimo anno) — (1951) — broširana izdaja govorov in resolucij socialnega dne "Socialni dan" dr. Ivana Ahčina (1952).

Založba "Naša pot": knjiga dr. Odarja "Katoliška akcija in delo v njenih organizacijah" (1949) — knjiga Van Der Meesch-a "Ribiči" v prevodu Franceta Kremžarja (1951) — brošura "Resolucije Slovenskega katoliškega shoda v izseljenstvu" (1952).

Založba "Vrednote": četrletna kulturno-znanstvena revija Doski-ja "Vrednote".

Založba "Papeleria Santa Julia": knjižica pesnitve Slavka Srebrniča "Neurejeni venec" (1950).

Samozaložba: Jože Kessler: Poglavitna dooločila iz zakonov o delu (1951).

Brošuri pok. Vinka Lovšina pod psevdonomom L. Vicente: "El matrimonio" in "Las almas del purgatorio" (v španščini).

Razmnoženina: "Mladina", priložnostni list za slovenski otroški vrtec.

Poleg teh tiskanih del je bila iz Argentine razstavljena cela vrsta letakov raznih društev, vabil na prireditve, gledaliških listov igralskih družin, podobice Brezjanske Matere božje in drugih priložnostnih tiskov.

TRST

Dr. Jože Velikonja: Slovenski zemljepisni atlas; Zgodovina slovenskega slovstva; Prirodoslovne vede II. del; Almanah "Tabor 1951"; glasilo dijaške mladine v Trstu "Mlada setev"; knjige; Vinko Beličič: "Kačurjev rod"; Stanko Janežič: "Mlin ob potoku"; — Stanko Janežič: "Romar s kitaro"; — Metod Turnšek: "Z rodne zemlje" in "Država med gorami" — dr. A. Novačan: "Peti evangelij".

AVSTRILA

Knjige: Fr. Bazilij-Mirko Kunčič: "V kraljestvu lutk — Cmokec Poskokec" — Karel

Pogled na del razstavnega prostora, kjer je bila razstava svobodnega slovenskega tiska

Mauser: "Rotija", "Sin mrtvega", "Prekleta kri" — zbornik Balantičeve družine iz Bs. Airesa "Čez izaro" (1951) — "Album Koroške 1948" v opremi ing. M. Bajuka — "Mož božje volje" (dr. L. Erlich) (1952) — Abbe de Segur: "Kratki in zaupljivi odgovori na ugovore proti veri" (izdala Mohorjeva 1952) — dr. Jože Jagodic: "Nadškof Jeglič", življenjepis (1952) — Ferry Bükvič: "Brezdomci" (1949) — "Naša luč", list za Slovence v tujini (izdaja Mohorjeva v Celovcu).

ITALIJA

Mirko Kunčič: "Naša beseda", mladinski list (1945) — molitvenik "Povsod Boga" (1947) — "Koledarček slovenskih emigrantov (NO v Rimu, 1946).

Jurčičev "Jurij Kozjak" v italijanščini (Milano 1947) — uvod v kitajski prevod Jurija Kozjaka — vse v priredbi F. Kolednika.

ANGLIJA

Tiskan mesečnik, ki ga izdaja župnik Kunstelj: "Pisma" — Razmnoženi mesečniki: "Književni Vestnik" — "Vestnik slov. društva v Vel. Britaniji" — "Slovenska Pravda" — "Klic Triglava".

BELGIJA

Brošura "Slovénie et Slovènes" (1951), izdal "Club des Étudiants Slovènes" — mesečnik "Slovenski glas" — knjiga pesmi O. D. Jeruca: "Večerne pesmi" (1952).

FRANCIJA

Glasilo mladinske sekcije demokratske zveze Evrope "Bulletin D'Information, v francoščini, ki ga ureja Nace Čretnik.

NEMČIJA

"Slovenija" — tiskan tednik iz l. 1949 iz Muenchena.

NIZOZEMSKA

"Glasnik Marije Pomagaj" — razmnoženi mesečnik.

ŠPANIJA

Razmnožena revija slov. akademikov "Nova doba" in priloga "Naša pesem" (1950).

U. S. A.

Dnevnik "Ameriška domovina" — mesečnik "Pregled" (izdaja Free Europe pod uredništvom dr. Mihe Kreka) — "Domovina" — priložnostno glasilo slov. dem. stranke — "Slovenska država" — brošura "Svobodna beseda", glasilo odb. dem. akcije v USA — "Slovenski oder", glasilo igralcev Slovenske lige v Clevelandu — Anton Mrkun: "Ciril-metodijska ideja" (Mohorjeva v Celovcu 1952) — "Priatelj trpečih" od istega pisatelja (1948).

KANADA

Jurij Kozjak v francoščini (Kanada, Sherbrooke P. K.) v priredbi F. Kolednika.

Kanadska priloga "Ameriške domovine".

AVSTRALIJA

Razmnoženi mesečnik "Misli".

Atomski vek - doba mislečih strojev

17. decembra 1903: Bratoma Wright se posreči prvi polet z letalom na motorni pogon. V dvanajst sekundah preleti letalo 50 metrov po zraku. Gnal ga je motor s 24 konjskimi močmi.

Pičlega četrto stoletja kasneje — 20. in 21. maja 1927: Charles Lindbergh prvi preleti z enomotornim letalom Atlantik. Po odletu iz New Yorka pristane po 33 urah leta v Parizu, potem ko je preletel okrog 6.000 km.

In dvajset let kasneje?

21. septembra 1947: Na letališču Harmon-Field na Novi Fundlandiji (ZD) stoji letalo, štiri-motorni tipa Douglas "O 54 Skymaster", pripravljeno za odlet. Ameriški letalski polkovnik James M. Gillespie spleza s svojo posadko v letalo, ki je na videz prav takšno kot vsa letala tega tipa. Zaprejo vrata za seboj. Pilotov sedež ostane prazen. Drugi člani posadke, ki imajo sicer pri odletu polne roke dela, stoje s prekrizanimi rokami za polkovnikom, ki na stikalni plošči ob pilotovem sedežu pritisne na en sam gumb. Vse krmilne naprave in vsi drugi instrumenti so zapečateni, pa vendar zabučijo motorji, letalo se požene po letališču, pridobiva na hitrosti, se nenavadno varno odloči od tal in se krepko dviga. Ročice in vzvodi krmilja se premikajo kar sami od sebe, kakor da bi sedel neviden človek na pilotovem sedežu. Posadka ne ve, kam jo vodi nevidni pilot. Čez Atlantik lete proti vzhodu. Letalo se samo od sebe umika nevihtam in okrog polnoči vidi posadka, kako letalo zopet samo od sebe spremeni smer. Sedaj uganejo, da lete proti Angliji.

Polkovnik Gillespie in njegova posadka nimajo nobene pravice na tem letalu. So zgolj potniki, gledalci in opazovalci, da bodo lahko poročali, kako se je obnašalo letalo med poletom. Poveljnik in pilot letala sta na zemlji. Vendar noben človek ne vodi letala tudi z zemlje ne! Od odleta pa do pristanka letala na še neznanem letališču vodi letalo — misleči stroj.

Ko štirimotornik doseže Anglijo, zopet spremeni sam od sebe smer in kmalu na to začne krožiti. Posadka ugane, da kroži letalo nad letališčem, na katerem poveljnik letališča trenutno še ne dovoli pristanka novo došlemu le-

talu. Čez nekaj časa vzame letalo novo smer, sila motorjev začne popuščati. Štirimotornik se sam od sebe spušča na letališče. Še vedno se nihče v letalu ni dotaknil krmilja, a vendar posadka že vidi letališče, na katerem bo letalo pristalo. Je to letališče Brize Norton ob angleški obali. Ob pravem trenutku spusti letalo iz trupa kolesa za pristanek in kmalu nato mehko in prožno zadene ob betonsko progno letališča. Brzi po progli, zavira in se ustavi, medtem ko je bučanje motorjev prenehalo in so se propelerji umirili.

Vrata letala se odpro, poveljnik in posadka izstopijo. Leteli so le zaradi kontrole in obtežbe z letalom. Prav tako varno bi preletelo letalo vso pot brez človeka na krovu. Prvi preokoceanski polet brez pilota je bil uspešno izveden. 3840 kilometrov je preletel štirimotornik z enim pritiskom na gumb. Radio-valovi so ga vodili vso pot in varno pripeljali na cilj.

Nov mejnik v razvoju letalsva? Ne, več! Nov mejnik v razvoju človekove tehnike — doba mislečih strojev nastopa.

AVTOMATIČNI PILOT

Misleč stroj lahko imenujemo avtomatičnega pilota, ki je bil vgrajen v štirimotornik. Sedež za pilota je bil sicer prazen, toda avtomatični pilot je ves čas opravil pilotovo delo. Le četrtno prostora, ki ga potrebuje navaden potnik, je zavzemal v letalu, pač pa so njegovi "možgani" tehtali 350 kg. Tega avtomatičnega pilota — robota — je skonstruiral šef oddelka za avtomatično letenje pri vojnem letalstvu ZDA James L. Anast. Stikalna plošča tega avtomatičnega pilota je bila dokaj majhna, saj je merila le 60 cm x 120 cm. Na tej plošči so bili vgrajeni vsi merilni instrumenti in stikala. Pred poletom so na tej plošči nastavili instrumente tako, kakor naj se obnašajo med poletom do Anglije. Nato je en sam pritisk na gumb sprožil vso avtomatiko, ki je delovala do varnega pristanka v Angliji. Avtomat je bil gospodar letala.

Med vsem poletom od Nove Fundlandije do Anglije je bil avtomatični pilot v letalu v nepretrgani radio zvezi z drugim avtomatom na

Takšni so bili elektronski možgani avtomatičnega pilota, ki je bil vgrajen v štirimotornik "Skymaster".

Novi Fundlandiji. Avtomat na zemlji, na letališču v Novi Fundlandiji, je ves čas s pomočjo radarja zasledoval polet letala in ga nadziral. Sproti je meril razdaljo letala od letališča, sproti ugotavljal njegovo smer in istočasno primerjal dejanski polet letala s predpisano smerjo. Ker je letalo letelo skozi vetrovno ozračje, ga je veter zanašal sedaj sem, sedaj tja. Avtomat na zemlji je to ugotavljal in dajal avtomatičnemu pilotu brezžična povelja, kako naj svojo smer popravi. Vreme in nevihte avtomata na zemlji niso mogle motiti.

Ko je avtomat na zemlji pripeljal letalo do Anglije in ko je dobil od avtomatičnega pilota v letalu sporočilo, da je že ujel vodilni in usmerjevalni kratkovalovni radio-val, ki ga ves čas oddaja letališče Brize Norton (tega se danes poslužujejo vsa dobro urejena letališča), je avtomat na zemlji dal avtomatičnemu pilotu povelje, naj se pod vodstvom tega usmerjevalnega vala spusti na letališče. Pa je avtomatični pilot sporočil nazaj v Ameriko, da tega še ne more storiti, ker letališče istočasno brezžično tudi sporoča prepoved pristajanja (Proge za pristajanje so bile trenutno najbrž vse zasedene!) Avtomat v Novi Fundlandiji je nato robotu v letalu ukazal, naj tolko ča-

sa kroži nad letališčem, dokler ne bo dobil dovoljenja za pristonek. Tako se je tudi zgodilo. Ko je letališče brezžično dalo znak, da letalo lahko pristane, je robot zapeljal letalo po usmerjenem kratkovalovnem radio-valu naravnost na letališče in v redu pristal. Tudi megla ali neurje ga pri pristajanju ne bi mogle zmotiti. Še več! V najbolj kritičnem primeru, ko bi bilo treba v odlomku sekunde najti pravo odločitev, bi ukrenil vedno pravo. Nikdar ne bi izgubil živcev, saj jih nima.

Prav tako je med poletom avtomatični pilot sproti poročal o delovanju motorjev, o zalozah bencina, olja, sporočal podatke z najrazličnejših instrumentov itd. avtomatu na Novi Fundlandiji. Če bi se zgodilo kaj izrednega, bi avtomat na zemlji v hipu izbral najpravičnejšo odločitev in jo sporočil avtomatičnemu pilotu v letalu.

Ostane le še vprašanje, kako je bilo treba nastaviti pred poletom instrumente na stikalni plošči avtomatičnega pilota v letalu in kako je bilo treba dopovedati avtomatu na zemlji njegovo nalogo, kako jo določiti. Vse pogoje za avtomatični polet iz Nove Fundlandije do Anglije pa je tik pred poletom na podlagi vremenskih poročil, smeri in razdalj, teže letala, predpisane hitrosti in še cele kopice podatkov izračunal računski "veleum" v New Yorku. Rezultate njegovega računa so vstavili na instrumente v letalu in prav tako v avtomat na zemlji.

ELEKTRONSKI RAČUNSKI STROJ

Računski veleum je bil pravtako — stroj. Ko je brzelo letalo brez pilota in pod vodstvom avtomata čez Atlantik, je imel "veleum" v New Yorku že drugo težko nalogo. Računal je natančne položaje lune na nebu vsakih šest ur. Da ne bi bila naloga prelahka, so mu naložili, naj izračuna položaje za zadnjih sto let nazaj in za prvih sto let naprej!

Če hoče zvezdoslovec določiti natančni položaj lune na nebu za določen dan in uro, mora izpeljati vsega skupaj 200.000 računov. Upoštevati mora ogromno kopico osnovnih podatkov in računskih navodil. Opraviti mora na deset tisoče seštevanj, odštevanj, množenj, deljenj in na tisoče kontrolnih računov. Odgovarjajoči računski obrazec — formula za določitev položaja lune — se v astronomskih knjigah tiskana vleče čez več strani! Ta obrazec je zato tako velik in zasoljen, ker moti-

jo krogotok lune sonce in še vsi planeti na prav zamotan način. Lepa računski naloga za vsak lunin položaj. Nad mesec dni mora odličen računar in zvezdoslovec računati en sam položaj lune.

Ne tako računski "veleum". Račune, nad katerimi bi zvezdoslovec sedel 6 mesecev, opravi on v prav toliko minutah! Zato je izračunal položaje lune za vsakih šest ur skozi 200 let v pičlih 1700 urah ali 71 dneh ali dveh mesecih in pol neprestanega dela seveda. Izračunal je 292.200 položajev lune in jih natisnane v obliki tabel izmetal iz sebe. Samo ti njegovi zapiski končnih rezultatov obsegajo debelo knjigo z več tisoč stranmi. Če bi hoteli zvezdoslovci opraviti isto delo, bi jih moralo računati več tisoč skozi vse življenje!

Računski veleum ali "elektronski možgani" pa ni čudo le zato, ker tako hitro računa. Čudo je še večje v tem, da pravilno računsko — misli, to se pravi, da računa tako, kakor da bi znal vsaj računsko misliti. Pri računanju položajev lune se je stroj moral več kakor 10.000 sam odločiti, kaj bo napravil, da bo pravilno računal naprej. Kdo bi še pred nedavnim mogel misliti, da bi stroj mogel prevzeti vsaj del človekove duševne dejavnosti. To kar človeka bistveno loči od vseh drugih živih bitij in še bolj od mrtve materije, razum in kombinacija, to delno opravlja danes stroj, ki je izšel iz človekovih rok. Računski veleum je stroj, sestavljen iz 12.500 elektronk, podobnih elektronkam v radijskih aparatih. Tiho in neslišno računa, ropota le njegov avtomatični pisalni stroj, ki zapisuje dobljene rezultate.

Kakor ni bil polet štirimotornika čez Atlantik v Anglijo prvi avtomatični polet letala, tako tudi računski "veleum", ki je zračunal vse podatke za njegov polet, ni bil prvi svoje vrste. Razvoj sega malce nazaj.

RAZVOJ IN POMEN AVTOMATIČNIH PILOTOV

Že leta 1929 se je posrečilo angleškimi tehnikom, da so avtomatično vodili lovsko letalo več sto kilometrov daleč lepo v ravnotežju in v določeni smeri. Tudi v ZD in v Nemčiji so okrog leta 1930 z uspehom izpeljali prve poskusne polete z letali, ki so jih brezžično vodili. Toda to so bila kaj enostavna letala, ki niso mogla leteti daleč. V zadnjem letu druge svetovne vojne so že na obeh straneh uporabljali — le na kratke razdalje seveda — le-

tala, ki so jih brezžično vodili, torej letala brez živega pilota. Toda to so bili še vedno tvegani poleti. Ne redko se je zgodilo, da so brezžična povelja prišla do letala okrnjena, nakar je letelo po svoje. Včasih se je nasprotnikom celo posrečilo, da so avtomatičnega pilota v letalu zmedli s svojimi in seveda nasprotnimi brezžičnimi povelji, tako da je avtomatični pilot s svojim letalom popolnoma zgrešil cilj.

Vse te nedostatke je odpravil nadaljnji razvoj. Pri eksplozijah atomskih bomb na otoku Bikini je ameriško vojno letalstvo že imelo avtomatična letala brez pilota, ki so letela v oblak, ki je nastal ob eksploziji. Tam so letala jemala s seboj vzorce zraka in delala tik pred oblakom fotografske posnetke in v oblaku samem opravljala razne meritve.

Vsako od teh avtomatičnih letal je vodil bombnik, ki je letal v varni razdalji od atomske eksplozije. Inženir na matičnem bombniku je s pritiski na gumb vodil letalo brez pilota in mu dajal razne naloge, za katere je bilo v naprej pripravljeno. Ob koncu tega poleta ga je inženir prav tako zopet z gumbi zapeljal na pristanek.

V čem je torej pomen avtomatičnega poleta štirimotornika dne 21. septembra 1947? Avtomat je ta dan dokazal, da je sposoben voditi letalo na tisoče kilometrov daleč varno in zanesljivo, bolj varno kot človek! Robot je dokazal boljše pilotske sposobnosti, kot jih ima — človek. Letalski razvoj v razdobju 20 let od Lindberghovega poleta pa do avtomatičnega poleta štirimotornika je dokazal, da stoji človek že prav na meji svojih pilotskih sposobnosti. Kmalu pilot sploh več ne bo v stanju, voditi velikansko veleletalo tako varno, kakor bo to zmogel avtomat. Že sedanja veleletala imajo tako veliko število kontrolnih naprav, instrumentov in stikal, da jih en sam pilot sploh več ne more sproti zasledovati, kaj šele pravilno upravljati.

Eno izmed največjih in tudi najmodernejših potniških letal je Boeing — Stratocruiser 377. Leta 1952 je eno od takih strmoglavilo po odletu iz Rio de Janeira v brazilski pragozd. Tako potniško letalo ima že velikansko stikalno napravo, na kateri je vsega skupaj 598 različnih ur, instrumentov, kazalcev, kontrolnih luči, stikal in vzvodov. Samo številna posadka, ki nadzoruje posamezne oddelke stikalne naprave skozi ves čas poleta, more s skupnim delom kontrolirati delovanje mo-

terjev in polet letala. Pilot sam te naloge že zdavnaj ne zmore več.

Dalje so najmodernejša lovska letala že dosegla in preseгла zvočno hitrost, to je 1.300 kilometrov na uro. Pri takih hitrostih mora pilot silno hitro odločati in pravilno ukrepati. To ne zmore vedno. Posledice so lahko usodne. Pri poskusih na letalski šolji za vojno letalstvo v ZD pa so na letališču Randolph Field v Texasu ugotovili vznemirjujoče dejstvo, da najnovejši in najhitrejši lovci že dossegajo hitrosti, kjer človeku odpoveduje oko in trezni premislek. S posebnimi poskusnimi napravami na tleh so ugotovili, da pri dvojni zvočni hitrosti, torej pri 2600 kilometrih na uro zaradi izrednih razmer zračnega tlaka v okolici letala nastopa v človekovih možganih živčna reakcija, ki je prav nič niso pričakovali. Zaradi te živčnosti pilot ni več sposoben čisto trezno ravnati in bi utegnil napraviti prav nasprotno. Prišli so tako do zaključka, da bodo lovci z nadzvočno hitrostjo mogli letati varno le, če bo avtomat nadomestil pilotove oči in tudi njegov razum. Stroj bo vodil in mislil mesto pilota.

25 LET RAZVOJA RAČUNSKIH VELEUMOV

In računski veleum? Njegovi začetki so stari že četrto stoletje. Nekako pred petindvajsetimi leti je nekoč pri predavanju na tehnični fakulteti ljubljanske univerze omenil tedanji docent dr. ing. Venčeslav Koželj (sedaj redni profesor) zanimivo novost iz elektrotehnike. Povedal je, da je brhiten Amerikanec izrabil lastnosti električnega toka zato, da mu je tok izračunal integrale in diferencialne enačbe, ki jih do tedaj matematična veda ni znala rešiti. Električni tok se pod gotovimi okolnostmi in pogoji v določenem krogotoku spreminja. Kako se spreminja, se da napisati z računskim obrazcem, prav z integralom odnosno diferencialno enačbo. Smola je le ta, da nekaterih diferencialnih enačb še ne znamo rešiti. Amerikanec je pa zadevo obrnil. Če ne znamo izračunati, mi bo pa električni tok povedal. V določen krogotok s posebnimi nalogami je pognal natančno izmerjen električni tok in ga je natančno premeril, ko je svojo nalogo v krogotoku opravil. Ta meritev jakosti in drugih lastnosti električnega toka je dala rezultat, ki bi ga dobil, če bi izračunal diferencialno enačbo za tak tok pod takim pogoji. Električni tok

je postal računar. Iz tega postopka so razvili tako imenovane integratorje, ki so pomagali znanstvenikom izračunati račune, ki jih doslej sploh niso mogli rešiti.

Američana Bush in Caldwell sta že l. 1930 zgradila svojo slovito integratorsko napravo pod imenom "Differential-Analyser". Služila je za sumarično predstavljanje navadnih diferencialnih enačb. Računski postopki so bili v tej napravi že popolnoma avtomatizirani in "elektrificirani", zveza med posameznimi elementi naprave pa je bila še mehanična. Zato po pravici smatrajo, da je profesor Bush, ki je bil med drugo svetovno vojno kot "general učenjakov" vodja tajnega raziskovalnega zavoda ameriške narodne obrambe in je pod njegovim vodstvom delalo 30.000 znanstvenikov, oče prvega modernega računskega robota. Čeprav je njegova naprava mogla izračunati v petih minutah "samo" diferencialne enačbe s 25 rešitvami, je bila vendar že pravi predhodnik "elektronskih možganov".

Pred nekako petnajstimi leti je nastopila nova stiska. Tedaj je moderna fizika dosegla tako razvojno stopnjo, da se je morala ustaviti pred nepremostljivo zapreko. Za nadaljnje ugotovitve bi bilo treba namreč izpeljati posebne račune. Znanstveniki so sicer vedeli, v kateri smeri bi mogli določiti prave računske obrazce. Toda uvideli so, da jih ne bodo nikdar utegnili izračunati. Natančna rešitev ene same take naloge bi zahtevala goro računov. Nad sto računskih strokovnjakov bi moralo računati vse življenje, da bi prišli samo eni taki nalogi do konca. Električni integratorji tu niso mogli pomagati. Ubogi učenjak! Prekratko mu je življenje za en sam račun. Zato je običal pred zastavljeno nalogo, saj ni upanja, da bi se mogel pregrizti skozi njo.

Že leta 1935 je mladi angleški matematik A. W. Turing objavil izsledke svojih raziskav, ki jih je posvetil prav vprašanju, kako bi se dal zgraditi stroj, ki bi računal mesto učenjakov. Rešitev, ki jo je predlagal, se je zdela tedaj še tako težavna, da so kritiki bili mnenja, da njegovega načrta nikdar ne bo mogoče izpeljati.

Priti je morala še druga svetovna vojna, da je s svojo stisko podprla stisko učenjakov. Te združene moči stisk so rodile najgenialnejši stroj, ki ga je kdaj sestavil človek. Zgrajeno je bilo prvo elektronsko računalo — računski veleum. Če učen matematik enačbam z dvajset neznankami ni več kos, tedaj elektronsko

računalo z lahkoto reši enačbe s petdeset, sto ali dvesto neznankami!

Šest let po Turingovem predlogu in prav v času, ko so tudi ZD vstopile v krog vojskujočih se držav, je začel s svojim delom prvi uporabni elektronski računski stroj. Zgrajen je bil prav po tistih elektromehaničnih osnovah, ki jih je predlagal Turing. Še danes stoji in tudi dela na Massachusetts Institut of Technology, najbolj slavni tehnični visoki šoli v Združenih državah v Cambridge pri Bostonu. Kot prvi je dokazal znanstvenemu svetu, kaj elektronska računala zmorejo, čeprav še ni bil popoln. V primeri s svojimi nasledniki je kot zaostal otrok napram odraslemu človeku. Dobil je tudi ime po Besselovih funkcijah, kar so praktični Američani skrajšali v "Bessie".

BESSIE RAČUNA

"Bessie" je dolg in na eni strani zasteklen stroj, težak toliko kot približno trije sloni. Čeprav ima vse lastnosti kasnejših računskih veleumov, se razlikuje od njih, da mu pri računanju "možgani" škripljejo in da je kar dvesto petdesetkrat bolj počasen od svojih naslednikov. Kljub temu, da se v njem vrtili na tisoče kolesc, ki rožljajo in škripljejo, je vendar sposoben, sešteti 15.000 števil na enkrat. Ima že avtomatični "spomin" za števila. Računa lahko po najbolj kompliciranih obrazcih probleme iz atomske fizike, nedognana vprašanja o raketnih motorjih ali nerešene probleme daljnostrelnega topništva. Je res zanesljiv in se ne zmoti; če se pa le zmoti, se sam popravi.

Med vojno je rešil nekaj ugank. S tem je postal po pravici slaven. Leta 1943 so Američani po svoji špijonski mreži zvedeli, da se Nemci pečajo z zgradbo nekakšnega elektromagnetnega orzostrelnega topa. Pri tem topu naj bi granate ne izstrelil iz cevi vroči plin zgorevajočega razstreljiva, ampak elektromagnetna sila. Podrobnosti so bile seveda Američanom neznane. Skrbelo jih je, da jih Nemci kdaj na lepem ne bi presenetili s kakim res pomembnim izumom. Pa so vse fizikalne možnosti za tak elektromagnetni top zbrali in jih v računski obliki dali v preračunavanje "Bessie" z obrazci, balističnimi enačbami in kupi drugih podatkov. In "Bessie" je računal. Računal zdaj v to, zdaj v drugo smer; načel problem zdaj z ene, zdaj z druge, nato s tretje strani. Skratka: Preračunal je sploh vse možnosti za tak top in končno postregel z doka-

zom, da tako orožje nikdar ne bo dobro in uspešno streljalo. Topniški izvedenci in drugi znanstveniki so verjeli stroju in so zavrgli idejo. Tudi strah pred kakim takim nemškimi izumom jih je minil. In prav so imeli. Nemški strokovnjaki, ki takega računskega veleuma niso imeli, so poskušali naprej, a nikdar niso uspeli.

Najbolj sijajno pa se je postavil stroj v zvezi z vprašanjem, ki se je tikalo — atomske bombe. Za nek fizikalni problem razcepitve atomskega jedra urana je skupina fizikov okrog Alberta Einsteina končno določila računski obrazec. Od rezultata tega računa je bil zavisen nadaljnji postopek in nadaljnje raziskavanje. Toda smola! Čeprav so imeli obrazec, so že na oko lahko ocenili, da bi učenjak in matematik, ki bi se naloge lotil tudi z najbolj modernimi računskimi stroji, kakor jih premorejo ameriške banke, zavarovalnice ali statistični uradi, moral računati nad sto let nepretrgoma, da bi prišel do rezultata. Tudi ne bi nič pomagalo, če bi se lotilo naloge sto ali tisoč učenjakov hkrati. Zakaj značaj računa je bil tak, da je bilo treba recimo po nekaj tisoč računih enega predračuna vstaviti dobljeni rezultat v začetek naslednjega predračuna in tako dalje, dobesedno do — nezavesti. Ves računski problem je bilo treba rešiti korak za korakom. Zato je tedaj univerza v Princetownu, kjer se je mudil Einstein s svojo skupino, naprosila tehnično visoko šolo v Cambridge, naj dajo ta važni račun tamošnjemu računskemu stroju "Bessie". Stroj je delal nepretrgoma 103 ure in postregel s končnim rezultatom!

Še danes dela "Bessie" pridno, čeprav je že zastarel in je čas njegovih zmagoslavij minil. Ko ga niso več tako nujno potrebovali, je izmetal iz sebe cele knjige koristnih matematičnih, astronomskih, fizikalnih in meteoroloških tabel. Samo ena takih zbirk tabel obsega 290 strani. Vse so popisane s številkami in računi. Spreten matematik bi z navadnim računskim strojem na električni pogon potreboval celo vrsto let, da bi izračunal vso knjigo. "Bessie" pa je to opravil v dvanaajstih dnevih.

ENIAC ORJAK

Naslednji računski veleum in prvi popolno elektronski, saj dela z izključno visokofrekventnimi električnimi tokovi brez najrazličnejših kolesc, zato mu tudi možgani ne škripljejo več, kadar dela — je bil ENIAC. Šele 16.

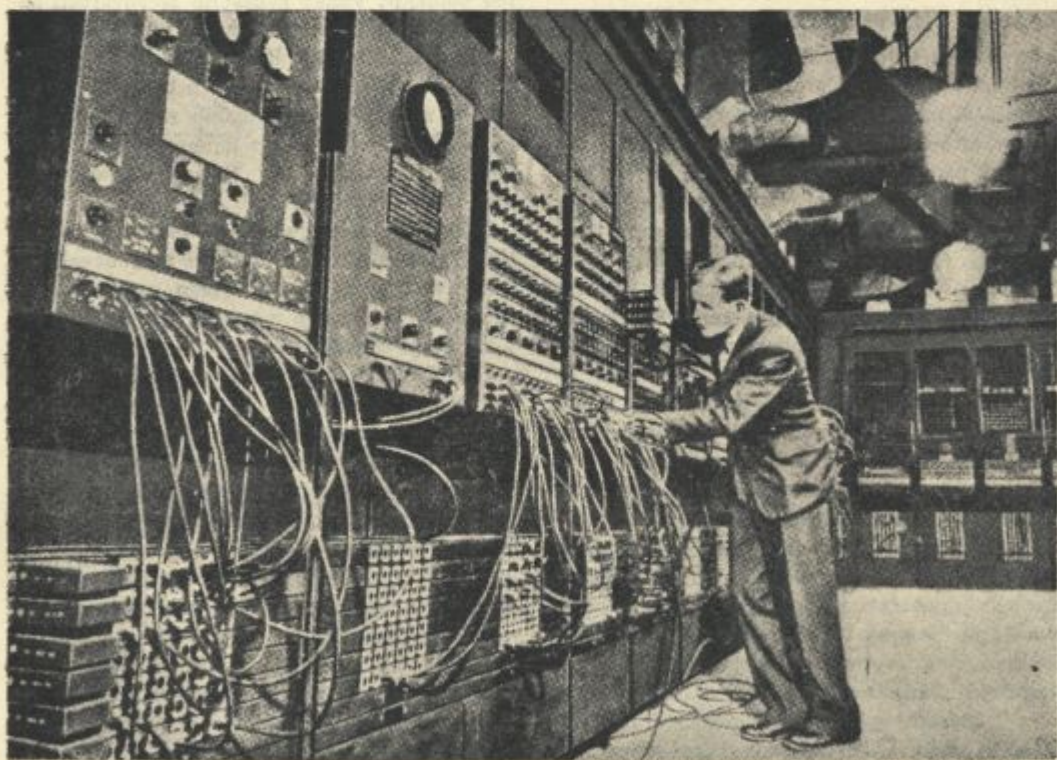
februarja 1946 so ga v Filadelfiji prvič pokazali ozkemu krogu nevojaških strokovnjakov. Njegovo ime je kratica: Electronic Numeral Integrator and Computer. Je pa otrok vojne stiske.

Ko je leta 1942 topniško preizkuševališče ameriške vojske dobilo nalogo, naj izračuna pota, po katerih bodo letele nove in modernizirane topniške granate in ko je letalstvo istočasno iskalo računskih podlag za graditev novih in boljših letal, so ugotovili, da silne računske naloge niti z "Bessie" ne bodo zmogli. Poveljstvo vojske se je obrnilo na najstarejšo in slavno havardsko univerzo v Pennsylvaniji in zaprosilo za pomoč. Po zamisli vodje Matematičnega laboratorija te univerze, profesorja Howarda Aiken-a sta nato tam začela graditi dva mlada ameriška znanstvenika — dr. John W. Muchly in J. Presber Eckert — s pomočjo dve sto asistentov nov računski veleum. Po dveh letih je bil za 750.000 dolarjev zgrajen ENIAC. Je pravi orjak. Njegovi "osebni" podatki:

Sestavljen iz okrog pol milijona sestavnih delov in 18.000 elektronk, podobnih elektron-

kam v radio aparatih, tehta "samo" 30.000 kilogramov. Dvorana, v kateri je postavljen, meri 15 metrov v dolžino in devet metrov v širino. Njegovih 72 avtomatičnih seštevalnikov in številne druge avtomate upravlja osrednja stikalna naprava, ki je postavljena v posebnem prostoru z "aire acondicionado". Vso ogromno stikalno napravo lahko upravlja en sam človek za posebno stikalno mizo, podobno pisalni mizi. Ima 5000 stikal. Jedro vse naprave pa je kontrolni aparat, ki lahko vodi posamezne računske postopke po naprej določenem načrtu; ki delne in vmesne rešitve zbira in jih ob pravem času zopet vstavlja v račun; ki ima več vrst "spomina", naglega za podatke in enote, ki jih ves čas sproti potrebuje, in počasnega za podatke, ki jih samo večsih mora vzeti v račun. Kadar obratuje, porabi s hlajenjem vred za 2000 kilowatov električnega toka, kar odgovarja 2720 konjskim močem.

Računsko nalogo dobi ENIAC spisano v pisavi, ki jo zna brati. Je to dolg papirnat trak z luknjicami na najrazličnejših mestih. Priprava tega traku da matematikom največ

Slavni računski elektronski stroj ENIAC z 18.000 elektronkami.

007520175 SCREW										
PART OR ASSY. NO.					PART OR ASSY. NAME					
QUANTITY			DATE			PART OR ASSY. NO.				
REJECTED	SCRAPPED	ACCEPTED	MO.	DAY	Y.					
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
DATE			1/16/45							
PART OR ASSY. NO.			00752 -01-75							
PART OR ASSY. NAME			Screw							
SIGNATURE			JAM							
8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9

Papirnati trak z luknjicami — za elektronski računski stroj napisana računska naloga. Mali črni pravokotniki označujejo na kartonu luknjice.

dela. Včasih priprava delovnega programa za stroj zahteva delo cele skupine tehnikov, inženirjev in matematikov po več ur, celo več tednov ali celo mesecev. Tako se je razvila že posebna panoga matematične vede, ki jo Američani imenujejo "programming", s čemer označujejo vse predpriprave za izdelavo lukničastega papirnatega traku za elektronsko računalno. Ko je trak pripravljen, ga vstavijo v stroj, ki otipava luknjice in tem ukazom odgovarjajoče računa z bliskovito naglico, dokler ne izračuna do konca.

Kaj zna ENIAC? Seštevati, odštevati, množiti, deliti, dalje potencirati in določati poljubni koren, računa z logaritmi, rešuje vse trigonometrične probleme in izpelje katerikoli diferencialni in integralni račun. Vse to zmore ne le posamič, ampak v kakršni koli zvezi s celotno računsko nalogo, ki jo je dobil. V odlomku sekunde lahko reši enačbe s 150 neznankami. Ta "bliskoviti" računar izračuna kvadratni koren devetmestnega števila v eni štiri-desetinki sekunde. V eni minuti lahko izračuna kvadrate vseh števil med 1 in 100.000. V eni minuti lahko izračuna tako veliko število zaguljenih računskih nalog, da bi en sam človek moral isto računati skozi deset let po

osem ur na dan. Lahko pa že v dveh minutah izračuna problem, ki ga matematik ves čas svojega življenja ne bi mogel dokončati. S takim uspehom in naglico pa ne računa samo kratke trenutke: z isto vnemo lahko računa brez prestanka tedne in tedne! S svojim velikanskim "spominom" in računsko naglico zmore toliko, kot bi skupno zmoglo 25.000 električnih računskih strojev, ki jih uporabljajo v knjigovodstvih.

INVAZIJA RAČUNSKIH VELEUMOV

In vendar je orjak ENIAC šele prvi svoje vrste. Danes ima že pisano vrsto naslednikov, vsak od njih ga na svoj način prekaša! Že leta 1944 je zgradil profesor Aiken, ki je vodil zgradbo ENIACA, nov računski robot Mark I, ki od tedaj do danes neprestano dela. Nato je bil izdelan Mark II, v letih 1947-1949 pa je profesor Aiken zgradil robota Mark III za ameriško mornarico, nakar je prav tak stroj Mark IV zgradil še za vojno letalstvo. Mark III tehtal le še 10.000 kilogramov in ima samo 4500 elektronk ter 2000 električnih relejev. Povprečni stroški za uro obrata znašajo 100 dolarjev. Veliko senzacija je povzročil zaradi velikanskega "spomina", ki ga ima.

Dr. Mauchly in Eckert, ki sta gradila ENIACA, sta nato kmalu ustanovila lastno družbo za graditev računskih robotov. Izdelala sta več novih tipov z deloma novimi in izboljšanimi lastnostmi. Najpomembnejša sta tipa BINAC in UNIVAC.

BINAC je bil zgrajen za letalsko tovarno Northrop v Kaliforniji, kjer so potrebovali tak računski veleum za računanje problemov, ki nastopajo pri letalih z zvočno hitrostjo in pri brezžičnem vodenju raket.

UNIVAC je kupil državni statistični urad za 600.000 dolarjev in je z njegovo pomočjo obdelal ljudsko štetje, ki je bilo izvedeno leta 1950. V nekaj urah je izdelal UNIVAC statistiko, ki bi jo sicer morala računati cela vojska računarjev neka mesec. 132.000 nabiralcev podatkov je zbralo odgovore nad 150 milijonov Američanov o njih samih in njihovih življenjskih razmerah. Vseh podatkov je bilo nad 12 milijard. Robot se je zagrizel v to goro podatkov, jih uredil, ugotavljal eventualne napake na popisnih polah in končno izročil vso statistiko štetja, urejeno po najrazličnejših vidikih.

Njegov "vsakodnevni" kruh na statističnem uradu pa je mesečna statistika celotnega iz-

voza iz Združenih držav. Na tej statistiki je prej delalo redno 150 matematikov na najboljših računskih strojih skupno: 1800 ur na mesec. Morali so iz povprečno 400.000 prijav izvoza za 3500 različnih izdelkov in surovin iz 49 različnih držav ZDA v 150 različnih namembnih krajev po vsem svetu napraviti preglednico. UNIVAC opravi to v par urah, če štejemo zraven čas, potreben, da se mu naloga napiše v njemu razumljivem jeziku. Čisti račun sam pa opravi v nekaj minutah.

Na univerzi v Los Angeles je l. 1949 začela graditi skupina 20 znanstvenikov pod vodstvom fizika dr. Harry B. Huskey-a prevajalni stroj. Spomladi l. 1950 je bil ta "veleum" zgrajen. Je le 1500 kg težak in tako velik kot srednje velika omara za obleko. "Misli" že desetkrat hitreje kot ENIAC. V svojem "spominu" ima 60.000 angleških besed, vsebino največjega in najpopolnejšega angleškega slovarja, ki se imenuje po sestavljalcu — Webster. V svojem "spominu" ima stroj še odgovarjajoče besede za tri druge svetovne jezike. Istočasno prevaja angleško besedilo v vse tri jezike s tako naglico, kot mu morejo slediti trije avtomatlični pisalni stroji na električni pogon. Prevaja seveda besedo za besedo, kakor stoje v angleškem besedilu. Njegov spomin je osnovan na Brownovi cevi, isti, ki služi kot "platno" pri televizijskem oknu. Poleg tega zna tudi bliskovito računati in s posebnimi računi tudi napoveduje vreme.

Leta 1952 je bil v vseh ZD Sev. Amerike en sam računski veleum, ki je bil na razpolago znanstvenikom in tehnikom za zasebne odnosno običajne industrijske potrebe. Zakup stroja za eno uro je veljal 300 dolarjev. V nekem nebotičniku v New Yorku je postavljen ta orjak v dvorani, dolgi 15 m, široki 9 metrov in visoki 3,5 m. Ima 12.500 elektronk. Te razvijajo tako toploto, kadar stroj računa, da gamorajo hladiti s posebno hladilno napravo, ki požre toliko toplote, kot jo je potrebno, da se raztopi v 24 urah 52.000 kilogramov ledu. Imenuje se SSEC (I. B. M. Selective Sequence Electronic Calculator).

V zadnjih letih se je v ZD lotilo izdelovanja računskih "veleumov" že nad 50 različnih laboratorijev in veletvrdk. Tako so znameniti Bell Telephone Laboratories zgradili že nad en ducat posebnih računskih "veleumov" (po stanju iz leta 1952). Ti računajo malce bolj počasi, pa jih je zato lažje upravljati. Vse Bell-avtomate razen enega je prevzela ame-

riška vojska. Enega pa je naročil ameriški državni urad za kontrolo mer in uteži. Ker je veljal 250.000 dolarjev, ga je bilo treba uradno prevzeti in preizkusiti. Za sprejemni izpit je računal učen matematik zanj posebno nalogo. Dva meseca je računal z navadnimi namiznimi računskimi stroji, dokler ni prišel do konca. Ko so prevzemali stroj, so mu dali to nalogo. Napravil je sprejemni izpit v — pol minute.

Koliko je danes v ZD računskih robotov, ni znano. Najnovejši razvoj je vedno tajej. Pač pa so graditev računskih robotov prevzele tudi druge države. V Sovjetiji jih je baje že 15, Anglija je imela leta 1951 že dva. Tam so šli znanstveniki tudi nova pota in dosegli znatne izboljšave. V Franciji sta tudi dva, na Švedskem eden, v Švici eden — nemškega izvora. Nemčija jih sedaj gradi.

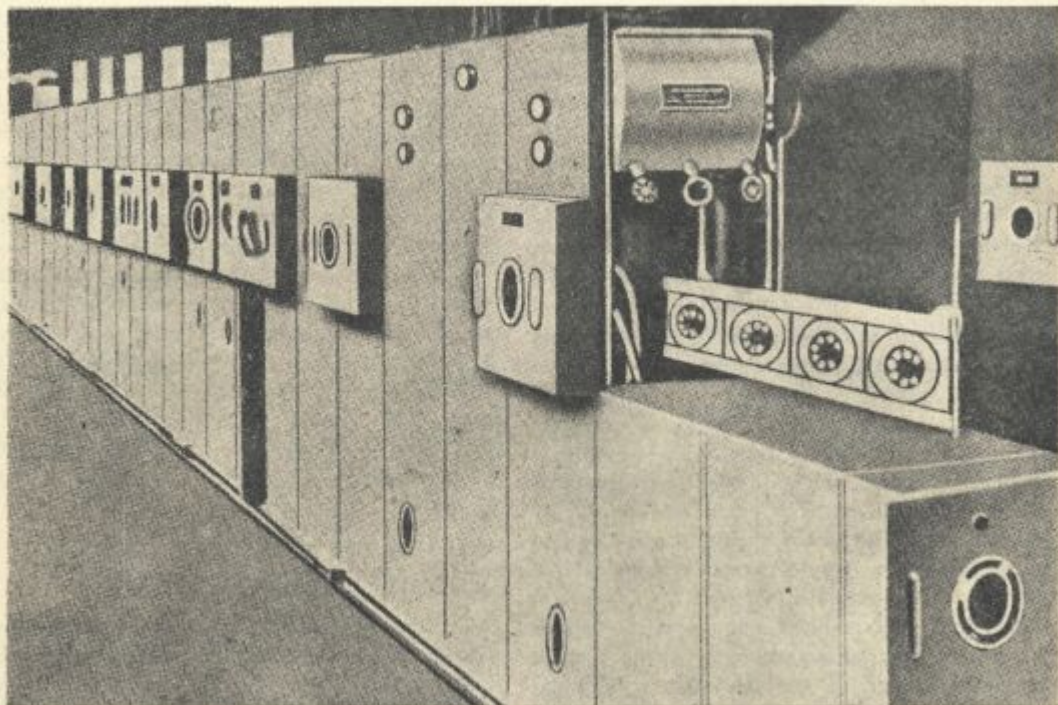
MISLEČI STROJI DELAJO SAMI V TOVARNAH

Če upoštevamo, kako je stroj v zadnjih letih spodnesel tla učenjaku-matematiku, bomo lahko razumeli, da je še lažje izpodrinil delovnega človeka ob stroju. Misleči stroj, ki bi delal mesto človeka ob katerem kolikor izdelovalnem stroju, ni več fantazija. Tovarne brez delavcev že obratujejo.

Že leta 1935 je zamislil elektronski strokovnjak inženir John A. Sargrove v Angliji tovarno, v kateri bi delali stroji sami. Toda minilo je deset let, preden je imel skupaj vse načrte. Da bi dokazal praktičnost take avtomatične tovarne, se je odločil, da bo izdeloval radio-aparate, ki so res dovolj komplicirani. Vso tovarno vodijo in nadzirajo podobni elektronski možgani, kot smo jih spoznali pri računskih avtomatih.

Leta 1949 je bila tovarna dograjena. Vsega skupaj dela v njej petdeset delavcev, vendar prihajajo na tekočem traku iz končnega avtomata po trije radio aparati na minuto. Avtomatu samemu strežeta le dva delavca, ki ga sproti zalagata z vsemi surovinami. Avtomati izdelajo vse in vsak sestavni del po večkrat preizkusijo. Prav tako se vsak podstavek aparata večkrat temeljito preizkuša, dokler končno ne pride izdelan na konec traku.

Tam mora človek s par gibi dodati še malenkost svojega dela. Delavec vstavi v aparat elektronke in kondenzatorje. Nato gre podstavek še korak naprej do mesta, kjer z drugega traka prihaja avtomatično izdelano ohišje z zvočnikom. Ohišje in podstavek sestavi

Podolgovata omara iz samih mlslečih strojev, ki v tovarni inž. Sargrove-a v Angliji avtomatično izdelujejo radijske aparate. V vsej tovarni stojita dve vrsti takih dva metra visokih in 60 cm širokih omar. Vsaka vrsta je dolga 23 metrov. Na koncu obeh vrst prihajajo izdelani radio aparati v skladišče.

tudi avtomat in aparat je izdelan. Vsi aparati so enako solidno in zanesljivo izdelani, kljub temu pa je inženir lahko znižal ceno za svoj aparat, ki bi v navadni tovarni izdelan, veljal 10 funtov, na — dva funta! Vsako leto izdelala več ko pol milijona radio-aparatom. Kljub temu je njegova avtomatična tovarna prevzela še izdelavo podstavkov za televizijske aparate, naprav za radar in sestavnih delov za telefone. Sargrove pravi, da bi se po njegovem avtomatskem sistemu prav tako dala izdelovati avtomobili, kolesa, hladilniki ali pisalni stroji. Svoj izum imenuje skromno: "smiselno sestavo različnih električnih, elektronskih, optičnih, zvočnih in mehaničnih izumov zadnjih let".

Druga avtomatična tovarna je moskovska tovarna Stankokonstrukcija. Je popolnoma avtomatična tovarna za izdelavo batov za avtomobilske in traktorske motorje. Avtomatizirano je vse. Avtomat podaja topilnici za aluminij aluminjske klade, avtomati vlivajo aluminij v modele, avtomati odlitke obdelujejo in avtomati izdelane, natančno preizkušene in premerjene bate zlagajo po šest in šest v za-

boje in jih zapirajo. Le malo število tehnikov nadzoruje noč in dan delujoče avtomate. Zaradi avtomatizacije dela v tovarni le še ena petina sicer potrebnega delavstva. Pač pa se je dvignila produkcija za devetkrat, pri čemer so se izdelovalni stroški zmanjšali na eno tretjino. Ta tovarna sama po sebi ni posebno velika. Tovarno je zgradil inženirski kolektiv pod vodstvom dopisnega člana Akademije znanosti v ZSSR W. I. Dikušina. Kolektiv je dobl v priznanje Stalinovo nagrado. V Sovjetiji preurejajo sedaj več tovarn na popolno avtomatiko.

In ZD? Vse moderne industrije se v USA že danes pripravljajo na avtomatizacijo svojih obratov. Izvajajo je seveda ne. Zakaj nastopila bi prevelika brezposelnost in država, ki danes vse dela po načrtu, kaj takega ne dovoli. Toda za primer tretje svetovne vojne računajo, da se bo avtomatizacija tovarn nujno morala izvesti. Cenijo, da bodo roboti v tovarnah že v treh do petih vojnih letih lahko nadomestili 10 do 20 milijonov tovarniških delavcev. Da so v ZD zmožni kaj takega izvesti,

dokazujejo primeri iz druge svetovne vojne. Leta 1942 je dobila tovarna kuhinjskih hladilnikov nalogo, na se preuredi na izdelovanje strojnic. Izdelovati bi morala 200 različnih sestavnih delov čisto drugega značaja kot po preje. V šestih mesecih je bila tovarna preurejena, montirali so 2000 novih obdelovalnih strojev in začeli z izdelovanjem strojnic. Do konca vojne je ta tovarna izdelala 350.000 (10.000 na mesec) strojnic, jih poleg tega še izboljšala in znižala njihovo ceno na eno tretjino.

MEHANIZIRANI PREMGOVNIKI

Le ena panoga industrije v ZD se zadnjih 20 let vedno bolj avtomatizira in mehanizira, namreč premogovniki in drugi rudniki. Ob koncu prve svetovne vojne je bilo v ZD zaposlenih še 750.000 rudarjev, ki so na leto nakopali s stroji seveda 550 milijonov ton premoga. Zadnja leta pa je v premogovnikih delalo le še polovica rudarjev — 375.000 — in vendar so nakopali 660 milijonov ton premoga na leto. Mehanizacija premogovnikov v ZD je danes izvedena 60 odstotno. Stroj, ki danes že nadomešča rudarja, sam koplje premog, ga sam drobi in meče na tekoči trak.

Največji in najmodernejši premogovnik v ZD je rudnik Robena pri Pittsburghu, kjer je mehanizacija že 100 odstotno izpeljana. Tam so rovi bolj podobni postajam podzemskih železnic kot pa rudniškimi rovom. Razlika je le ta, da ni videti ljudi. Slišati je neprestano bobneče trkanje in zbijanje kladiv, škripanje svedrov in pokanje drobečega se premoga. To pesem rudarskih robotov spremlja brnenje električnih avtomatičnih vozičkov in tekočega traka ter čofotanje avtomatične pralnice in separacije premoga. Redki rudarji, ki še hodijo naokrog po rovih, niso več pravi rudarji, ampak mehaniki in strojniki. Nadzirajo namreč robote in jih vodijo na prava mesta, medtem ko vsak stroj-robot na minuto nakoplje po 200 kg premoga. Mehanizacija premogovnikov se polagoma uvaja tudi v drugih velikih državah, tako v Angliji, Nemčiji in Sovjetiji.

VELEBLAGOVNICE BREZ PRODAJALK

Pač pa so misleči stroji posegli že v ameriške veleblagovnice in začeli izpodrivati prodajalce in prodajalke. Veleblagovnica v New Yorku je leta 1950 bila prva, ki se je preuredila na robote. V velikanskih dvoranah, kjer ni nobenega prodajalca več, je vse blago, lepo

zavito v celofan, razstavljeno v steklenih in zaprtih omarah. Med omarami hodijo kupci in izbiraajo. Vsak kupec dobi ob vstopu dopisnico podobno karton z nekaj luknjicami. Če hoče kupiti zavitek že narezanega kruha, vtakne dopisnico v špranjo steklene omare, kjer so razstavljeni celofanski zavitki kruha. Napravi, kakor da bi vtaknil ključ v ključavnico. Nato pritiska na vzvod in potegne dopisnico iz špranje. Dopisnica je dobila na nekem mestu novo luknjico, kupčija je opravljena. Kupec hodi naprej in če hoče kupiti ducat jajc, zopet potisne dopisnico v špranjo v omarici, kjer so razstavljena v celofan zavita jajca, in tako dalje. Ko je nakupil, kar je potreboval, vtakne dopisnico v nakakšen pisemski nabiralnik ter gre k blagajni. Dopisnica gre avtomatično svojo pot v računski stroj, ki takoj predloži račun in istočasno naroči robotom v skladišču, kaj vse naj lepo zavito pošljejo po tekočem traku k blagajni. Ko pride kupec od nabiralnika do blagajne, je že blago na mestu in kupec plača izračunani znesek in prevzame robo.

Po tem zgledu so se v zadnjih letih preuredile skoraj vse ameriške veleblagovnice. Zato je po vseh ZD danes že prava mreža takih avtomatičnih veleblagovnic. Letni izkupiček teh veleblagovnic je presegel že l. 1951 pet milijard dolarjev. Ne glede na to, da so v ZD izračunali, da prihranj družina z dvema otrokoma 230 dolarjev na leto, če kupuje samo živila v avtomatičnih prodajalnah, so ugotovili tudi pomemben psihološki učinek zlasti pri kupcih, ki morajo varčevati pri nakupu. Mnogim je namreč nerodno, odločiti se v pričo prodajalca za cenejše blago ali slabše nylon nogavice. Pred strojem pa vsak tak pomislek odpade. Pomembna je dalje večja hitrost postrežbe. Že danes so avtomatične veleblagovnice za približno 10 odstotkov cenejše od drugih trgovin.

Obsežen članek zase bi seveda dal popis mislečih vojnih strojev. Prav ti so dajali in še dajejo največ dela znanstvenikom, ki se pečajo z graditvijo mislečih strojev. Zato danes letalo, ki samo strelja na sovražno letalo, ni več novost. Tank vozi brez posadke in se bori, raketa z atomsko bombo si sama poišče pravi cilj... Kaj vse pa je še v tajnosti?

Bridko, a resnično je dejstvo, da se vrhunske stvaritve človekove tehnike ustvarjajo prav za — uničevanje. Dal Bog, da uničevanje ne bilo prestrašno, kadar bodo spregovorili misleči stroji.

KAZALO

	Stran		Stran
Uvodna beseda	2	Dr. Ivan Ahčin — Rodovitnost ljudi in narave	143
Delo predsednika generala Juana D. Perona za bratstvo ameriških narodov ..	3	Maks Jan — Nekaj odlomkov iz življenja krščanskega strokovničarja Franceta Žužka	156
Koledar	4	† Župnik Vinko Lovšin	159
C. C. Vigil — El Erial	16	Ivan Korošec — Zadnji juriš	161
Dr. Miha Krek — V novo leto veselih naporov	18	A. K-eva — Pojdi, moj sinko, na pot!	165
Škof Gregorij Rožman — Nevarnosti prihodnjih let	21	Ruda Jurčec — Združene države Evrope — pogoj za ohranitev svobode v Evropi	171
— škof Gregorij Rožman — sedemdesetletnik	25	Saša Stare — Zgodbe in doživljaji iz Misionjskih pragozdov	183
• Marijan Marolt — Dr. Gregorij Rožman v vrsti slovenskih škofov	26	Dr. V. Arko — Borba za vrh sv. Valentina	194
— 14. VII. 1929 - 14. VII. 1954	29	Tonček Pangerc — Zapiski iz hotela Ofqui	196
P. R. — Prvi mednarodni kongres Krščanske demokratske zveze Srednje Evrope	30	Jus — † Dr. Anton Dolinar	211
— Za osvobojenje in zedinjenje Evrope ..	57	Ing. agr. Anton Matičič — Govedoreja Argentine	213
N. I. — Msgr. Ivan Trinko — devetdesetletnik	61	J. K. — V hiši bolečin	219
Starogorski — Boj beneških Slovencev za svoje pravice	63	Dr. Tine Debeljak — S spominom med mrtvimi slovenskimi pisatelji	227
R. Smersu — Drugi petletni načrt	74	— P. Ludvik Pernišek	244
Karel Mauser — Ura s kukavico	79	Božo M. Kramolc — Pravljičce	249
J. K. — † Prelat dr. Alojzij Odar	82	Kulturno življenje Slovencev v zamejstvu	259
Lojze Geržinič — † Fran Ramovš	88	Dr. Miha Krek — Slovenska šola v Clevelandu	259
Dr. Jože Velikonja — Tržaški razgledi	92	Perez — Kanada	260
Dr. Milan Komar — Ob desetletnici smrti dr. Janka Kralja	98	• Marijan Marolt — Likovna umetnost, glasba in gledališče	264
Dr. Vinko Zwitter — Kulturno življenje koroških Slovencev v minuli sezoni ...	103	L. M. — Velika Britanija	272
Vladimir Vauhnik — Današnji vojaško-strateški položaj Slovenije	105	— Prva razstava svobodnega slovenskega tiska	274
Karel Mauser — Z obiska pri guvernerju Franku Lauschetu	110	Janko Hafner — Atomski vek — doba mislečih strojev	276
Mihael Skalar — Dušica je prišla	111	Kazalo	286
Lojze Geržinič — Naša kulturna preteklost v luči obletnic	135	Kazalo pesmi	287
		Zahvala	288

KAZALO PESMI

	Stran		Stran
Božo		Balada o mali Reziški	258
Večer v avgustu	91	Koroška narodna	
Pomladni dež	91	Dober večer, luba dakle	246
Balada	97	Vladimir Kos	
Večerno nebo	195	Proti sanjam	35
Igor		Velika aktivnost	35
Predramljeni cvet	158	Nedeljski zvonovi	78
Stanko Janežič		O tebi	78
Škrjanec	170	Čisto jutro	182
Jesenska pesem	170	Partija	182
Pesem	210	Mirko Kunčič	
Janko		Cingljajo zvončki:	
Pomlad	73	Pismo od doma	247
Pismo	104	Pismo domov	247
Večer v Tirolah	134	Vršiček rožmarina	247
Težke misli	134	Pikapolonca	248
Med večerom in nočjo	210	Šolarček	248
Jeremija Kalin		Mala čarovnica	273
Pismo v Vetrinje	24	Slavko Srebrnič	
		Venec na grob materi	153

TISKARSKI ŠKRAT. Na str. 27, prvi stolpec, vrsta 28 bi moralo stati: Drugi Herberstein, Karl Janez, janzenist in jožefinec, je pomemben pospeševalec slovenske verske književnosti. Avguštin Gruber, knez, uradnik, a velik... itd. Grdo nam je zagodel tiskarski škrat tudi na 29 strani letošnjega zbornika v opozorilu na srebrni jubilej škofovanja dr. Gregorija Rožmana. V tiskarni bi morali popraviti prvo vrstico podpisa k sliki, kjer je v besedi "predstavlja" manjkal a. Popravljenost vrstico je stavec, žal, vstavil en odstavek previsoko in odstranil vrstico, ki se je glasila: "Slovenski narod se bo tudi tega". To besedilo naj izvolijo bralci pripisati.

Prav tako je škrat postavil na glavo kliše na 95 strani, ki kaže pogled na Devin iz letala.

Koledar Svobodne Slovenije je dotiskala tiskarna "Dorrego" dne 5. novembra 1953
v Buenos Airesu, Argentina

Almanaque editado por Eslovenia Libre, terminó de imprimirse el 5 de noviembre 1953

Hecho el depósito que marca la Ley

BUENOS AIRES — REPUBLICA ARGENTINA

Imprenta "Dorrego", Dorrego 1102, Buenos Aires. T. E. 54-4644

ZAHVALA

Šestič že prihaja Koledar-Zbornik Svobodne Slovenije med svoje prijatelje in bralce. Tokrat še v povečanem obsegu in še z močnejšo vero v ideale, ki so nas vodili pri izdanju vseh dosedanjih zbornikov.

Ob tej priliki se najiskreneje zahvalujemo vsem tistim rojakom v Argentini, Združenih Ameriških Državah, Kanadi, Angliji in v vseh ostalih državah v svobodnem svetu, ki so nam s svojimi prispevki, podatki, slikami, ilustracijami in nasveti pomagali, da je Koledar-Zbornik izšel s tako zanimivo, bogato in pestro vsebino. Sliko ovitka za letošnji Koledar-Zbornik je napravil g. ing. Marko Bajuk iz Mendoze. Prav tako je narisal vsa zaglavja za mesece.

Pri tiskanju in vezavi Koledarja-Zbornika so bili zaposleni vsi uslužbenci tiskarne "Dorrego", od katerih nihče ne zna slovenskega jezika. Ves čas smo bili deležni njihovega velikega razumevanja in naklonjenosti, za kar se jim toplo zahvaljujemo.

Uredniki Svobodne Slovenije

Ne odložite še Koledarja! Preberite to-le:

T I,
ki hočeš slišati glas našega gospoda škofa,
O Č E,
ki hočeš, da bi bila Tvoja družina dobra,
M A T I,
ki Ti je na skrbi vzgoja Tvojih otrok,
F A N T,
ki iščeš rešitve svojim problemom,
D E K L E,
ki se zavešaš svoje vloge v življenju,
D E L A V E C,
ki Ti je pri srcu rešitev socialnega vprašanja,
I Z O B R A Ž E N E C,
ki bi rad poglobil svojo vero,
V Z G O J I T E L J,
ki zasleduješ razvoj vzgojnih metod,
S L O V E N E C,
ki rad vzameš v roke slovensko branje,
K D O R K O L I
si, ki Ti je vera zahteva Tvojega življenja,

za majhen denar lahko zadostiš vsem tem težnjam z naročitvijo
mesečne revije

DUHOVNO ŽIVLJENJE

Ko bi bilo možno, bi revijo vsakemu podarili, da bi le ne ostal brez bogastva, ki ga le-ta prinaša. Podariti lista ni mogoče, ker je treba plačati papir, tiskanje, poštno stroške, uslužbenca. Res pa je, da je naročnina, kolikor je sploh mogoče, nizka: saj je vse delo uredništva, konzorcija in sodelavcev popolnoma zastoj. Raje iščemo finančna sredstva na druge načine, kot n. pr. z družabnimi prireditvami, kakor da bi preobremenjavali naročnike. Skrivnost takega postopanja je v načelu, ki nas vodi pri vsem našem delu in ki je:

**NE DELAMO ZA DENAR, AMPAK ZA DUHOVNO KORIST
SLEHERNEGA SLOVENCA-KATOLIČANA**

“DUHOVNO ŽIVLJENJE” morete naročiti in plačati na sledečih naslovih:

Argentina: Dušnopastirska pisarna, Victor Martinez 50, Buenos Aires

USA: Slovenska pisarna, 6116 Glass Ave, Cleveland 3, Ohio
Novak Zdravko, 18406 Neft Road, Cleveland 10, Ohio

Canada: Turk France, 263 Oakwood Ave, Toronto, Ont

Trst: Rev. Stanko Janežič, Mačkovlje 7, Dolina, Trst - Trieste

Italija: Zora Pisčanc, Riva Piazzutta 18, Gorica

Austrija: Rev. Anton Miklavčič, Spittal a/d Drau, DP Camp, Kaernten, Austria

Australija: Rev. Rudolf Pivko, 45 Victoria Street, Wawerley, N.S.W.